

קדוּזָאֵי מוֹזַעַד

חידושים וביאורים
בעניני חנוכה

מאת
אליהו בן אאמו"ד ה"ר חיים ז"ל גרינצייג

פעיר"ק ירושלים ת"ז
תשע"ז

קדוּאָ מזעֶד

©

כל הזכויות שמורות

ניתן להשיג בא"י:

שמועון גרינצייג

בן עטר 327 ירושלים

02-5867971

050-4120519

ישראל זאב דויטש

הזית 7 ירושלים

02-5383295

ניתן להשיג בארה"ב:

פישל שרייבער

255 West 88th Street 5E

N.Y., N.Y. 10024

(212) 796-4060

תוכן הענינים

הדלקת המנורה במקדש	ז	סימן א
דיני השמן למנורה במקדש	טז	סימן ב
מצות חנוכת המזבח לדורות	כו	סימן ג
חנוכה תקנת חכמים כמו תקנת נביאים	ל	סימן ד
מהדרין בנר חנוכה	לו	סימן ה
בדיני מהדרין ומהדרין מן המהדרין בנ"ח ועוד ענינים	מח	סימן ו
הדליק שני פעמים נר חנוכה	נז	סימן ז
הדלקה בשמונה ימים מצוה אחת או ח' מצוות	עה	סימן ח
הדלקת נר חנוכה כב"ה וב"ש	עה	סימן ט
הדליק נרות יותר מהמנין	פ	סימן י
הנחה עושה מצוה או הדלקה עושה מצוה	פב	סימן יא
הערות בדיני נר חנוכה	פח	סימן יב
בענין הדלקה בע"ש	צו	סימן יג
כבתה בע"ש אם זקוק לה והמסתעף	צה	סימן יד
בדין כבתה ושיעור זמן המצוה	קד	סימן טו
גדר כבתה זקוק לה	קה	סימן טז
מצוה הבאה בעבירה בנר חנוכה	קיא	סימן יז
מצות הדלקת נ"ח בימי הסכנה	קיד	סימן יח
נר חנוכה בזמן הסכנה	קיו	סימן יט
נר חנוכה שצריך לכבותו תוך הזמן	קכא	סימן כ
ספק הדליק נר חנוכה	קכד	סימן כא
זמן הדלקת נר חנוכה	קכח	סימן כב
שיעור זמן הדלקת נר חנוכה	קל	סימן כג
הנחת נר חנוכה למטה מי' טפחים	קלז	סימן כד
בענין מזוזה בימין ונ"ח בשמאל	קמ	סימן כה

סימן כו	בדיני מקום הדלקת נ"ח	קמד
סימן כז	בענין הנ"ל	קמו
סימן כח	נ"ח בע"ש ונעשה לאו בר חיובא לפני שקיעת החמה	קנד
סימן כט	בענין נס השמן דחנוכה	קנה
סימן ל	נר חנוכה ברה"ר בלי שמירה מנוקין	קסב
סימן לא	בעניני חנוכה	קסו
סימן לב	בענין שלו בשמן של נר חנוכה	קעד
סימן לג	שמן של איסה"נ או של תרומה טמאה	קעה
סימן לד	בית השותפין בנר חנוכה	קפב
סימן לה	הדלקת נר חנוכה ע"י עכו"ם	קפט
סימן לו	אשה וקטן בנר חנוכה ומגילה וד' כוסות	קצב
סימן לז	החובה להוצאות של נר חנוכה	קצה
סימן לח	נר חנוכה מצות גברא או חובת פתח	ר
סימן לט	נר חנוכה בבית הכנסת	רה
סימן מ	נר חנוכה בבית של לאו בר חיובא	רטו
סימן מא	נר חנוכה לבני הבית כשבעה"ב לאו בר חיובא והמסתעף	רכב
סימן מב	נר חנוכה של קטן	רלב
סימן מג	בענין ברכת הרואה נר חנוכה	רלח
סימן מד	טעה ובירך על נ"ח אחר	רמה
סימן מה	הזכרת היום בחנוכה בתפילה וברכת המזון	רמו
סימן מז	בדין הלל בחנוכה ור"ח	רנ
סימן מז	מצות קריאת הלל בחנוכה	רנד
סימן מח	קריאת התורה בב' וה' דחנוכה	רנה
סימן מט	נס חנוכה	רנט
נספחים למאמרים		רסב

דברים אחרים

מתוך שבח והודיה להשי"ת שהחיינו, חייתני מירדי בור, והגיענו לזכות להוציא לאור מחידושי תורה שהעלתי על הכתב בעניני חגים ומועדים, וזה יצא ראשונה על חנוכה, שהם עצמם ימי הלל והודאה.

תודתי בזה נתונה לבני הרב שמעון הי"ו ולידידי היקרים ה' עליהם יחיו שיזמו את הדפסת החדו"ת, וטרחו ועמלו להוציא דברים מתוקנים כפי האפשר. ימלא ה' כל משאלות ליבם לטובה ושכרם כפול מן השמים. צורפו לקונטרס זה הערותי לספר אבודרהם על הלכות חנוכה, כאשר הספר בשלימותו יצא לאור בעז"ה על ידי מכון "קרן רא"ם".

הכותב וחותם

מרחשון תשע"ו

אליהו גרינצייג

באסופה זו "קרואי מועד" נקבצו חדו"ת בעניני חנוכה שנכתבו במשך כיוכל שנים וחלקם נדפסו בכתבי עת תורניים. אולם רובם מובאים כאן כפי שהועלו על הכתב בשעתם [עם הוספות], אף שנכפלו מקצת הדברים, ואם שגינו איתנו תלין משוגתנו. ישוטטו בהם הרבים ותרכה הדעת.

בהודאה ובתפילה לבורא עולם שנוכה להו"ל את כל עניני המועדים.

נרפס בקובץ "בית אהרן וישראל"

גליון כסלו - טבת תשע"ד

סימן א

הדלקת המנורה במקדש

שהשלהבת עולה מאליה, וריטב"א הביא כן בשם רש"י ובביאור יותר, דהצתת אליתא עבודה שיש בה טורח שצריך להצית האור בעצי המערכה, אבל בהדלקת נרות לאו עבודה היא, דלאו כלום עבד, דהא מכיון שהדליק ברוב היוצא, השלהבת עולה מאליה.

והנה מקור דין זה דשלהבת עולה מאליה, מבואר בגמ' שבת כא, א, שלכן צריך להדליק המנורה במקדש בפתילות כמו בחנוכה, שנא' להעלות נר תמיד, והיינו שתהא שלהבת עולה מאליה ולא ע"י דבר אחר, ופירש"י שלא תהא צריכה תיקון והטייה. ורש"י בפ' בהעלותך פי' כן גם על הפסוק בהעלותך את הנרות. והנה בגמ' נאמר כדי שתהא שלהבת עולה מאליה, אבל רש"י בפ' תצוה ופ' בהעלותך כתב עד שתהא וכו' ^א. ולכאורה נראה לשון הגמ' מדוקדק, שהמצוה היא בהדלקה שתהא שלהבת עולה מאליה, וכן הוא

ו"ל הרמב"ם פ"ט מה' ביאת מקדש ה"ז, וכן הדלקת הנרות כשרה בזרים לפיכך אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ מותר לזר להדליקן. והשיגו הראב"ד, הפליג כשאמר מותר לזר להדליקן אלא שאם הדליקן כשרות. ע"כ. והנה מקור הלכה זו הוא ביומא כד, ב, הדליק ליחייב הדלקה לאו עבודה היא, ולא והתניא ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח וערכו עצים על האש לימד על הצתת אליתא שלא תהא אלא בכהן כשר ובכלי שרת, הצתת אליתא עבודה היא הדלקה לאו עבודה היא. ופירשו בתו"י, שהשלהבת עולה מאליה אבל הצתת האליתא איכא אש גדול. ברם תמהו שם בשם ה"ר יוסף, כיון דהדלקה לאו עבודה היא אמאי כתיב בה כהן דכתיב דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלותך את הנרות וגו', ויעו"ש שהניחו בקושיא. ועי' אף בתו' הרא"ש ובחי' ריטב"א שם שכתבו הטעם דהדלקה לאו עבודה היא, היות

א. ועי' בספר הואיל משה ובאר היטב (לבעל מטה משה) על רש"י עה"ת שם, שצריך להמתין עד שתעלה השלהבת, וע"ע זבח השלמים למהר"ם גלנטי סי' צ"ג, וכן ראה גור אריה שם על צורת מעשה ההדלקה, וליתא ברמב"ם, וכן עי' במשך חכמה ריש בהעלותך, וראה הסוגיא שבת כ, ב, ולבוש או"ח סי' רס"ד, וע"ע ליקוטי יהודה על חנוכה ע' כ (קמד) בשם חי' הרי"ם.

מעיקר הדין, ולכן צריך להטיב את הנרות באופן שתהא שלהבת עולה מאליה, ועפ"י פי' הראשונים הנ"ל בטעמא דהדלקה לאו עבודה, הנה הוא מבואר טפי, והיינו שהתורה לא כתבה המצוה בלשון הדלקה אלא בלשון העלאה, והכונה בזה שהמצוה היא אינה הדלקה, אלא היות שהתורה רמזה שצריך שתהא שלהבת עולה מאליה, היינו שכאילו אין האדם נקרא המדליק, אלא האש נדלקת מעצמה, וזה ע"י שהטיב את הנרות באופן כ"כ טוב, שרק שמקריב אליהן את האש, ה"ז השלהבת עולה מעצמה, ולכן ילפינן מכאן חיוב הטבת הנרות באופן זה, ומכאן נלמד שהדלקה אינה עבודה, והוי כעין גרמא בעלמא, שהאדם רק גורם שהאש תדלק במנורה, והמצוה מתקיימת ע"י הטבת הנרות וע"י זה דולקים הנרות יפה. ונראה שזוהי כונת התו"י וריטב"א בשם רש"י. ועי' מאירי שפי' באופן אחר הא דהדלקה לאו עבודה, שאינו נותן דבר שיש בו ממש, משא"כ בהצתת אליהא שיש בו ממש, יעוש"ה. שו"ר עוד אריכות בשו"ת בנין שלמה סי' נ"ג, יעוש"ה.^ב

והנה גם הריטב"א הק' כקושית התו"י, שהרי בתורה מפורשת המצוה לאהרן, ות"י שמלשון הפסוק נלמד שאינו חיוב, וממילא ילפינן שאינה עבודה לחייב עליה מיתה בזר, כמו שאין חיוב בעבודה שאינה תמה, יעו"ש בכס"מ שהביא לשון הריטב"א. והנה זה נכון רק לשי' הראב"ד דעכ"פ המצוה לכהנים, אבל לשי' הרמב"ם דלכתחילה המצוה אינה לכהן, הדר תקשי קושית הריטב"א. ועי' בחי' הגר"ח שם שכתב דזוהי באמת השגת הראב"ד. וכתב הגר"ח דבוראי אף הרמב"ם סובר שהמצוה לכתחילה בכהן, אכן כל זה במדליק בפנים, משא"כ בהוציאו המנורה לחוץ, דעצם מעשה ההדלקה שוב אינו מעשה מצוה, וכל המצוה מתקיימת אח"כ כשהיא עומדת דלוקה בהיכל, ולכן לא שייך בכה"ג מצות כהונה, ומותר אף לזר להדליק לכתחילה, יעו"ש. ודבריו לפו"ר צ"ע, דאם אכן כך הוא שמצות הדלקה היא רק בפנים, ואז המצוה היא בכהנים, א"כ זה גופא תימה, איך כתב הרמב"ם שאם הוציאו לחוץ מותר לזר להדליקן לכתחילה, והרי כיון

ב. ראה אור שמח, ועי' צפנת פענח פ"ג מה' חנוכה, וראה גלינוי הש"ס שבת כב.ב. וראה שו"ת בית דוד (לייטנר) סי' ק"ז בהשמשות. וראה מאמרי עניני חנוכה א' ב"בית אהרן וישראל" גלין קט"ז. וראה אוצר הספרא לר"מ זמבה בדגל התורה ע' קטז, וכן מאמרו שם שנה ב' חוברת ד', מכתבי תורה להצ"פ סי' ע"ט - פ"ב, שו"ת מצפה אריה תנינא ענינים שונים סי' י"א. וע"ע משך חכמה פ' נשא ז, פט, בגדר הדלקה אינה עבודה, וכן עי' משנת רבי אהרן קדשים סוגיות סי' ח', שרשי הים על חנוכה, שו"ת ויצבור יוסף סי' ס"ז בשם החת"ס, מטה אשר (סלונקי תק"ח) לשונות הרמב"ם דף קב, - קאב, מדה"ס, שו"ת שביתת יו"ט (אנקוה) או"ח סי' א' - ג', פתחי מגדים על חנוכה סי' נ"ד, אבנ"ז או"ח סי' תק"ה, אדרת אליהו (צרפתי) פ' בהעלותך.

שאינ המצוה באופן זה, א"כ אדרבה צריך להכניס המנורה לתוך ההיכל, והכהן ידליקה שם כדי לקיים המצוה, ומדוע אפוא כתב הרמב"ם שיכול הזר להדליק לכתחילה, דמשמע מדבריו שאין בזה כל מניעה.

ולבאורה היה מקום לומר דמה שכתוב בתורה המצוה לאהרן, היינו משום שאסור לזר להכנס להיכל, אבל אין הטעם משום המצוה דוקא לכהנים, אבל א"א לומר כן, לפי מה שנתבאר אצלנו בס"ד בפקודי העדה פ"ט מה' סנהדרין ה"ב אות ח', שלשי' הרמב"ם לא מצינו בתורה שום אזהרה לזר להכנס להיכל, ורק כהן הוזהר על ביאה ריקנית, יעו"ש בארוכה, וגם לפו"ר באופן כזה אין זו ביאה ריקנית, וא"כ הדר תקשי קושית הריטב"א. שו"ר עוד מש"כ בענין זה, בספר מנחת עני לרי"ד זינצהיים חלק ב' ע' נז, יעו"ש דברים נכבדים. ושוב מצאתי בחסדי דוד כלים ב"ק פ"א ה"ט, שכתב שלא נמצא במקום אחר איסור על זר להכנס להיכל, מלבד בהלכה זו שרק אם הוציא את המנורה, מותר לזר להדליק, עי"ש, ולדרכנו י"ל דלעולם מותר לזר להכנס להיכל להדליק, אלא י"ל כונת הרמב"ם כך, שאם הדליק זר בחוץ, ואח"כ יכניס אותה כהן להיכל, נמצא דהנחה ע"י כהן, והא חזינן דבמקדש הנחה עושה מצוה, וכמש"כ המנח"ח מצוה צ"ח, ושפ"א שבת כ"ב, וכ"כ עוד אחרונים, וראה עוד להלן בזה, וא"כ בשלמא

בהדליק בחוץ, אפשר אח"כ להניחה בפנים ע"י כהן, שהוא המחוייב במצוה, וע"י כך ההדלקה כשרה, אבל אם הזר הדליק בפנים, נמצא שאין הנחת כהן, וכל ההדלקה פסולה, וראה ברמב"ן שבת כ"ב, שאם הנחה עושה מצוה, אם הניחה חש"ו ה"ז פסולה, וראה גם רשב"א שם, ושו"ת עמודי אור סי' מ' אות ב', ובמקו"א נתבאר בס"ד, וע"ע מרכבת המשנה על הרמב"ם שם, וכן חי' הגרי"ז משוכפל זבחים ע' קמו-ז. ואולי יש להוסיף עוד, עפ"י משנ"ת בס"ד במאמרי על "תקרבות ע"ז", "ישורון" חלק כ"ה, בשם קדמונים, דיש בהדלקת הנרות מלבד האור, גם גדר הקרבת השמן כמו קרבן, עי"ש, ולפ"ז אפשר שמילוי השמן במנורה ע"י כהן, הוא גם גדר הקטרה, דהעלאה תחילת הקטרה, וכמבואר במקומו, ורק הדלקה כשרה ע"י זר, ועיין.

והנה הגר"ח שם המשיך לשאול על הרמב"ם, מדוע באמת כשר הזר להדליק, והרי בתורה נאמר כהן, וקושיא זו קשיא לכו"ע, שהרי הכל מודים שהדלקה כשרה בזר. ולד' הריטב"א אכן י"ל כן דנתמעט רק מחיוב מיתה, אבל הדלקה בזר פסולה, אבל להרמב"ם וראב"ד קשיא, וראה בספר המצוות להרמב"ם עשה כ"ה, שהמצוה על כהנים, וראה גם במנח"ח מצוה צ"ח, ובהערות הגרמ"ש שם שבספר חי' רמ"ש שם. ועי' בקונטרס מחי' מרן רי"ז הלוי על ר"ה יומא סוכה דף יד, א-ב מדה"ס שהביא

מפי' הראב"ד על תו"כ שצריך להדליק בהיכל דוקא, ובהשגות על הרמב"ם לא הזכיר אלא שמצוה בכהן, עי"ש, וע"ע בתי כנסיות בית אבטינס בית ז' אם הדלקה צריכה קידוש יו"ר. וראה "מוריה" גליון שי"א-ב' מחי' האדר"ת, וראה לחם יהודה ביאת מקדש שם. תו הק' הגר"ח ממש"כ הרמב"ם בפ"ג מתמידין ומוספין הי"ב, "והדלקת הנרות היא הטבתם", הרי מפורש שהדלקה היא הטבה, והרי הטבה בזר פסולה, ואילו הדלקה בזר כשרה, יעו"ש, וראה גם מעשה רוקח שם.

והנה כמדומה לי שכונת הרמב"ם היא פשוטה, ואדרבה דבריו מתאימים, וה"ק, שהדלקת נרות האמורה בכל מקום, הכונה להטבתם ולא להדלקת האש ממש, והיינו משום שהדלקה אינה עבודה ואין עליה שום דינים, ומעתה ל"ק קושית הריטב"א ממה שנא' בתורה בהעלותך את הנרות שזוהי מצוה לאהרן, דאדרבה זה שנאמר בהעלותך הכונה להטבה, ויש להוסיף ביאור, דהנה הוזכרו ברמב"ם שם ה"י "דישון המנורה והטבת נרותיה" ובהלכה י"ב כתב מה הוא דישון המנורה כו', מסיר הפתילה וכו', ומקנחו, ונותן בו פתילה אחרת ושמן אחר כו', והלשון אינו מבורר, דהדישון הוא אכן הסרת הפתילה הישנה והקינות, אבל נתינת פתילה אחרת ושמן אחר הוא הטבה, וראה ח"י מרן רי"ז הלוי ה' תמידין ומוספין, ונדפס גם בקונטרס על ר"ה יומא כו', ויש שם אריכות עצומה, ויסוד דבריו, שב' דינים

נאמרו כאן, דין הדשן עצמו, ודין דישון המנורה, ותו מייתי דסילוק הדשן הוא ענין בפ"ע, והזר פטור עליה משום שהיא עבודת סילוק, ואילו הטבה הזר פטור עליה משום שיש אחריה הדלקה, ועי"ש שמבאר עפ"י דרכו שני הענינים, ומ"מ חזינן שיש בדישון שני חלקי המצוה, עצם הדשן, ודישון המנורה, וכמו"כ בהטבה יש שני חלקים, הכנת שמן ופתילות, ותו עצם ההדלקה, ותחילת ההטבה היא בהכנת שמן ונרות, והיא מסתיימת בהדלקה, ורק הסיום דהיינו הדלקה כשרה בזר, וזה שכתב הרמב"ם, הדלקת הנרות היא הטבתם, דבאמת הדלקה ממש הוא סיום ההטבה, והטבה היא תחילת הדלקה, ולפיכך כל מקום שנוזר הדלקה היינו הטבה, אבל ברור הוא שהכנת פתילות ושמן להדלקה אינו נכלל בדישון המנורה, ואע"פ שלשון הרמב"ם אינו מדויק כ"כ, מ"מ זה הוא הביאור הפשוט.

ונמצא שלא נזכר בהך קרא ענין ההדלקה, ובודאי שמצות הטבה נאמרה לכהנים בלבד, וכן בודאי שמצוה זו נעשית רק באהל מועד ולא בחוץ, וכמו שמפורש בתורה, באהל מועד מחוץ לפרכת יערוך אותו, ואילו הדלקה אינה עבודה כלל, והעיקר שיהיה דלוק, ולכן אפשר להדליק ע"י זר, וכן בחוץ נמי, והביאור כנ"ל, היות ששלחבת עולה מאליה ע"י ההטבה שנעשית כהלכתה, לכן לא מקרי ההדלקה בגדר עבודה ואף אינה

וכמו"כ צ"ב, אם לכתחילה יכול ישראל להדליק, מאי שנא בפנים מבחוץ, וגם איכא איסור לזר להכנס, איך זה משנה את עצם המצוה, וביותר להנתבאר שלא מצאנו איסור כזה במקום אחר, אלא שלפי הנתבאר הרי בהדלקה בפנים איכא גם הנחה, והנחה צריכה כהן, ולפיכך בפנים ההדלקה ע"י כהן בלבד.⁷

ועי"ש עוד בחי' הגר"ח שדקדק, מהא שהביא הרמב"ם דהדלקה אפי' בשבת, משום שנא' בה תמיד, ולא סגי ליה בזה שקבוע לו זמן, ש"מ שעצם מעשה ההדלקה לא קבוע לו זמן הוא, ויעו"ש בדבריו. והנה יל"ע, דבאמת השתא אע"ג דנאמר תמיד, והיינו שהמצוה מתקיימת בזה שהנרות דולקים תמיד, אבל ההדלקה עצמה אינה מצוה, מדוע באמת צריך לדחות את השבת, והרי אפשר להדליק ע"י מי שאינו בר חיובא. שו"ר במנח"ח מצוה צ"ח אות ב' דפשיטא ליה דהדלקת חש"ו פסולה, וטעמו משום דלאו בני מיעבד מצוה נינהו, וכן קי"ל בנר חנוכה שהדליקו חש"ו דפסול, יעו"ש. והנה אין

מעשה מצוה בעצמותו, אלא העיקר לקיים התכלית שיהא דלוק.⁸

והנה באמת הגר"ח שם נמי מבאר כאמור, שאין המצוה אלא שיהיו הנרות דולקים, אלא שמבאר לשון הרמב"ם, ש"הדלקת הנרות היא הטבתם", ר"ל דבמה שהנרות דולקים כהלכתם בהכי הוא דמקיים מצוה דהטבה, משא"כ עצם מעשה ההדלקה אינה שייכת לעיקר קיום מצוה זו, יעו"ש. ואיני רואה איך אפשר לפרש כן לשון הרמב"ם, ואדרבה עפ"י דרך זו, הרי מסתבר יותר הפירוש שמעשה ההדלקה היא קיום המצוה, ואין כל רמז שעצם מציאות הנרות הדולקים היא המצוה. ולכן הפשוט הוא בכונת לשון הרמב"ם הוא כמש"כ. אלא שעצם סברת הגר"ח נכונה, שאין כל מצוה בעצם מעשה ההדלקה, ולכן היא כשרה בזר וכן בחוץ. ולפי האמור אף לכתחילה הוא כן, ולא כמש"כ הגר"ח בתחילת דבריו שיש הבדל בין הדלקה בחוץ להדלקה בפנים, דאילו יש מצוה בהדלקה, א"כ צריך להדליק דוקא בפנים לקיים המצוה.

ג. ועי' מל"מ פ"ט מה' ביאת מקדש הט"ו וראה בנין שלמה ח"ב ענינים שונים סי' ח' ע' תצו. וראה ליקוטי יהודה על חנוכה ע' כ (קמד) בשם הגר"ח, ודוק לדבריו כאן, וראה מעתיקי שמועה ח"ב ע' קמו, ועל התי' שם, ועי' חי' בן אריה ח"א סי' ח'.

ד. אלא שיל"ד, שיכול כהן ליטול המנורה ולהניחה שוב, ולפז"ר בכה"ג ה"ז כשר, וצ"ע. אבל י"ל שאינו כן, אלא זר שהדליק בפנים, או הניח נרות דולקות בפנים, ה"ז פסול, וא"א לחזור ולהכשיר, דהעבדה כבר נעשתה, וה"ז כמו זר שזרק הדם, וא"א לחזור ולזרוק ע"י כהן ולהכשיר הקרבן, ודוק. וכל ההיכל כשר למנורה, אע"ג שמצוה נוכח השולחן, וראה חי' רי"ז הלוי פ' אמור, וראה בראשונים ריש עירובין שאם קדושת אולם כקדושת היכל, ה"ז כשר להנחת הכלים שם, ואכ"מ, וע"ע מנחת סולת מצוה צ"ח אות ב'. וראה אוצר יד החיים סי' תרכ"ב.

באבודרהם ש"ג בתשובת ר"י בן פלט ומש"כ שם בס"ד ע' 74 בהערותי הערה 177. שיש לברך על כל עבודות שבמקדש, וצ"ע. וראה השגת הראב"ד פי"א מה' ברכות הט"ו, ומש"כ בס"ד בהערותי על אבודרהם שער ג' בנידון נוסח הברכות ע' 85 הערה 212. ולפ"ז תהדר קושיין לדוכתה, אמאי דוחה הדלקת הנרות את השבת. והמנח"ח שם הק' באופן אחר, הרי אפשר להדליק מבעוד יום ולהניחה בשבת, ואמאי דוחה הדלקה את השבת. ועי"ש מה שהביא מהמעשה רוקח בפ"ט מביאת מקדש מה שתמה בענין הדלקה עושה מצוה, יעושה. ה' וע"ע באריכות במקדש דוד סי' כ"א.

שו"ר בחזו"א על הרמב"ם שם שכתב על שאלת המנח"ח שאין מדליקין במקומה, דהיות והדלקה לאו עבודה עיקר המצוה שיהיה דלוק ואפי' קוף כשר. ועי"ש שדחה קושית המנח"ח שידליק מבעו"י ולא ידחה שבת, וכתב שאין קושיתו מובנת, שהרי צריך להדלקה בשבת בין הערבים, ברם יעו"י במקדש דוד הנ"ל שיכול להדליק משחשיכה, ולפ"ז הדרא קושיא. ומ"מ כיון דחזו"א גופיה כתב שהדלקה כשירה ע"י הקוף, אכתי מדוע לא הק' לנפשיה, א"כ מדוע דוחה שבת. וצ"ל בפשיטות דהיות והתורה צותה תמיד, וצריך להדליק בשבת כדי שתתקיים

דבריו מובנים לי, דהתם בנ"ח ה"ט משום דהדלקה עושה מצוה, ולכן חש"ו פסולים, אבל הכא הרי חזינן שאין הדלקה עושה מצוה, והמנח"ח גופיה שם עמד בזה, ואע"פ שהניח בתימה שי' רמב"ם וראב"ד, שהדליק בחוץ והכניסה לבפנים שפיר דמי, והרי בעינן הדלקה במקומה, דהדלקה עושה מצוה ולא הנחה, מ"מ הרי אין כן שי' הרמב"ם, ולהדיא ס"ל שאין הדלקה עושה מצוה, אלא במקדש הנחה עושה מצוה, וא"כ מנ"ל להמנח"ח לפסול חש"ו. והרי מפורש בגמ' שבת כגא, והשתא דאמרינן הדלקה עושה מצוה הדליקה חש"ו לא עשה ולא כלום. הרי להדיא שאם הנחה עושה מצוה שפיר תועיל אף הדלקת חש"ו, וכן לכאורה בפשוטו, דהרי גם הישראל אינו מצווה על ההדלקה, וא"כ לגבי מצוה זו ל"ה בר חיובא, וא"כ גם חש"ו כשר ואפי' הקוף, דהעיקר שדולק, ואין כל דינים במעשה ההדלקה. ועוד יש לדון דמה"ט אע"פ שהישראל מדליק, אין לו מעשה מצוה, ואינו מברך, משא"כ הכהן כשהוא מניח המנורה במקומה, יברך על הנחת המנורה ולא על הדלקה, וכמש"כ הרמב"ן בשבת כב,ב, אי הנחה עושה מצוה, ולמ"ד שמצוה בכהן, אע"פ שבדיעבד כשרה בזר, מ"מ י"ל שיברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וציונו להדליק וכו', וכמש"כ הרמב"ן בהשגות על ספר המצוות שרש י"ב, וראה

ד' שעמד על השאלה, דאילולא הילפותא אכן א"א לעמוד על האבן משום חציצה, והעיר על הרמב"ם שכתב משום שהמנורה גבוהה, ואיני מבין דבריו, דאטו הרמב"ם פליג על דרשת הספרי אלא רק טעמא דקרא יחיב, ולעולם בלי ילפותא מקרא א"א לעשות כן. והמקד"ד שם תי' עפ"י המל"מ פ"ג מתמידין ומוספין, שלמד מד' התוס' יומא נט"ב, דאף דישון המנורה א"צ בגדי כהונה, ולכן אף רצפה א"צ, יעו"ש. ואין דבריו מובנים, דהרי הטבת הנרות עבודה היא, ובודאי שצריך בגדי כהונה ובלא"ה הוי זר, והמל"מ לא קאמר אלא על דישון המנורה בלבד. והיינו דדישון והטבה הם ב' ענינים, וכפי שכבר נתבאר לעיל, דהדישון הוא שמוציא הפתילות מהשמן מנרות שכבו ומקנח, והטבה היינו הנחת שמן ופתילות חדשים והכנתם להדלקה. ועי' בפ"ג מה' תמידין ה"י, והלכה י"ב, והלכה י"ז. ואמנם יש בזה מבוכה גדולה בספרי המפרשים בגדר דישון והטבה, מ"מ כך היא שי' הרמב"ם, ועי' אף להרמב"ן במלחמות פ"ב דיומא וכן בפיה"מ להר"מ מעילה פ"ג מ"א, ועי'

המצוה, א"א שכונת התורה שתתקיים המצוה באופנים אלו.¹

והנה מש"כ לעיל בביאור לשון הרמב"ם, והדלקת הנרות היא הטבתם, כלומר, דמש"כ בתורה להעלות נר תמיד וכן בהעלותך את הנרות, הכונה היא להטבת הנרות, הנה כן נמי מתבאר מפירש"י עה"פ בהעלותך שהיה הכהן עומד ע"ג מעלה ומטיב את הנרות, ובפי' רע"ב עה"ת דקדק שהכא לא נזכר הטבה אלא הדלקה, יעו"ש מה שתירץ. ובאמת כך הוא הלשון בספרי עה"פ העלה נרותיה. עשה לה מעלה מיכן אמרו אבן היתה לפני המנורה ובה שלוש מעלות שעליהן הכהן עומד ומטיב את הנרות, ע"כ. והנה אם העלאת הנרות היינו הדלקה, אינו מובן מה הילפותא על האבן, והרי כאמור אינה עבודה ואין כל דינים והלכות על הדלקה, ותו אם באמת מקרא זה נאמר על הדלקה, א"כ מנ"ל דאפשר לעשות ההטבה על האבן, והרי הטבה היא עבודה, וא"א שתהא חציצה בין רגלי הכהן לרצפה, ועי' מקדש דוד סי' כ"א אות

1. וראה משנ"ת בס"ד במקרא העדה פ' ויקרא סי' ט"ו. שו"ר מש"כ בקה"י ח"ו סי' ל"ח, יעו"ש. וראה ח' האדר"ת ח"א גפן פוריה סי' ה' אות ט"ז ע' רמ - רמ"א. וע"ע צפנת פענח ה' חנוכה וכן בשו"ת שלו (וורשא) סי' רנ"א, גור אריה יהודה (זמבה) קונטרס המועדים סי' י"ט, דבר אברהם ח"ג סי' י"א, חזו"א מנחות סי' ל' סק"ח, וראה אריכות בתורה שלמה ר"פ תצוה ובמילואים שם, ועי' מנחות מט"א, דחינוך המנורה ע"י הדלקה שאינה עבודה, ראה ברמב"ם פ"ג מתמידין ומוספין ה"א, ובאוצר הספרא לר"מ זמבה ע' קטז - קיט ועוד אחרונים, ובמקרא העדה פ' וירא סי' ע"ט נתבאר בס"ד, עי"ש וע"ע דברי הרב להגרי"ש כהנמן ז"ל ח"ב סי' נ"ג, הדרש והעיון פ' חוקת מאמר ו', חזון יחזקאל ליקוטים על הש"ס ע' 94, היכל מלך פ"ט מה' ביאת מקדש.

בלח"מ פ"ג מתמידין ומוספין ה"י בביאור לשון הרמב"ם לישב שאלות הרשב"א שעליו, ואכ"מ להאריך בזה, ברם כמדומה שעפ"י דרכנו הרי כל דברי הרמב"ם מיושבים, דדישון המנורה היינו הוצאת פתילות ושמן, והטבה היינו הנחת שמן ופתילות להדלקה, ומלבד זאת איכא הדלקה, וכאמור הטבה היא עבודה, והדלקה אינה עבודה. ולזה כתב הרמב"ם שהדלקת הנרות היא הטבתם, כלומר, שבכל מקום שהוזכרה הדלקת הנרות שיש בה איזה דינים הכונה היא להטבה, אבל הדלקה עצמה אינה כלום, ואכן אף לשון הרמב"ם שכתב שהדלקת הנרות היא הטבתם, ולא כתב אפכא שהטבת הנרות היא ההדלקה, ש"מ שהטבה אינה הדלקה, אלא שבכל מקום שנא' הדלקה, הכונה היא להטבה, אבל הדלקה עצמה אינה עבודה, אע"פ שעיקר קיום המצוה היא שיהיו הנרות דולקים, וכדברי המפרשים הנ"ל, ועי' סנהדרין פבב, דהמטיב את הנרות בחוץ פטור, וכ"ה ברמב"ם פ"ט מה' מעשה"ק ה"ו, ובתוס' שם העירו אמאי לא תני נותן שמן ופתילה, ע"ש, ולהרמב"ם ל"ק, דהכל בכלל הטבה, ופטור בחוץ דאינה עבודה תמה, וכש"נ. וע"ע באר שבע תמיד פ"ג, ועי' רש"י ורמב"ן ומאירי שבת כב, ביסוד מצות המנורה בבקר ובערב על הטבה והדלקה, עיש"ה.

שו"ר שזכיתי לכוין בפ"י לשון הרמב"ם, שהדלקה היא הטבה, להאבן האזל בה' ביאת מקדש שם. וע"ע באריכות באבן האזל בפ"ג מתמידין ומוספין, ושם הביא קונטרס מהגר"ז בענין זה, והוא נמצא גם בחי' מרן רי"ז הלוי ה' תמידין שם. ועי' היטב גם בחזו"א על הרמב"ם שם דברים נכבדים בענין זה. וע"ע הגהות עמק המלך פ"ט מה' ביאת מקדש, מנחת סולת ומנחה חדשה מצוה צ"ח, וכן שיירי מנחה על המנח"ח שם. וע"ע הר המוריה על הרמב"ם שם, קובץ חידו"ת מהגר"א קוטלר ז"ל סי' ג', ועי' רבבות אפרים על מצוות מצוה צ"ח אות ג'. ויש לציין עוד, לספר חי' רי"ז הלוי על ר"ה כו' דף יד, א-ב מדה"ס, והובא שם מפ' הראב"ד על תו"כ שהדלקה בהיכל דוקא, וצ"ע שלא השיג על הרמב"ם בדין זה, וע"ע יגדיל תורה להאדר"ת סי' קמ"ג אות ל"ז, נדפס עם חשבונות של מצוה, ושם ע' תצא - ב, [ועי' במשנה תמיד פ"ג מ"ט ותוס' יו"ט שם, וכן שם פ"ח מ"ח ותו' יו"ט שם]. וראה מש"כ בס"ד בפקודי העדה פ"ט מה' סנהדרין ה"ג לענין קידוש יו"ר, והובא שם מהזכרון יצחק (הויכגלרנטר) פ' בהעלותך ועוד. וראה בס' המפתח ה' ביאת מקדש שם מה שצוין עוד בזה, וכן קובץ "נזר התורה" חלק י"ח. וראה עתה בקובץ "ישורון" כרך ל"ג אלול תשע"ה

ז. וע"ע הגהות המנח"ח על הרמב"ם שם, שו"ת רבי יהודה מילר ח"א סי' קי"ח, קובץ דברי סופרים (תשנ"א) ע' ט"ז מהגר"ז.

ב ורש"ש שם לענין שחיטה בזר, וכמו
לענין מילה ע"י אשה אע"פ שכשרה, מכל
מקום לא תמול בשבת, כמש"כ בנין
שאול לר"ש אב"ד האג עה"ת פ' תזריע,
ואכ"מ.

ע' תתקמ"ז דברים נכבדים בענין זה.
ודרך אגב יש לציין משנ"ת במקו"א
בס"ד שאע"פ שהדלקה כשרה בזר, מ"מ
כיון שאין מצוה עליו, לפיכך בשבת אסור
לו להדליק, וכמו שי' רש"י ביבמות לג,

נרפס בקובץ "מוריה"

גליון שנ"א - שנ"ב תש"ע

סימן ב

דיני השמן למנורה

הנה נסתפקתי בכמה הלכות אם נאמרו בשמן למנורה כמו שנאמרו בשמן למנחה, והנה בקרבנות קיי"ל שאינו כשר לקרבן אלא ממשקה ישראל, והיינו מה שמותר לישראל, ולא ראיתי מפורש איך הדין בשמן למנורה אי בעינן משקה ישראל. והרמב"ם בפ"ה מאיסור מזבח ה"ט כתב, אין מביאין מנחות ונסכים לא מן הטבל לא מן החדש קודם לעומר ולא מן המדומע ואין צ"ל מערלה וכלאי הכרם מפני שהוא מצוה הבאה בעבירה שהקב"ה שונאה וכו', ובפשוטו לפי הטעם דמצוה הבאה בעבירה, א"כ אין לחלק בין שמן למנחה ושמן למנורה, דכל שהיא מצוה אסור להביא מאיסורין, אלא שעיקר דברי הרמב"ם צריכין תלמוד, וראה מקרא העדה פ' וישב סי' קע"ח בענין יבום במקום סכנה משנ"ת בס"ד בדברי הרמב"ם. וכן מה שא"א להקדיש איסה"נ וצריך קודם להקדיש את השמן, עי"ש. ועכ"פ כיון דהוי מצהב"ע, א"כ אף למנורה כן.

ובדברים שאסורים בהנאה, יש לדון משום כתותי מכתת שיעוריה, ושמן למנורה צריך שיעור, ראה שו"ת

דברי יעקב (שור) ח"ב סי' ק"ב מספרי בהעלותך פיסקא ס' דשיעור חצי לוג שמן הוא מהלמ"מ. [ולענין נ"ח הבאתי במקו"א דגם למ"ד צריך שיעור, איכא ב' דינים הדלקה כל דהו, וכן שיעור לפ"נ, ראה בס' המחלוקות לבעל שלטה"ג, ואכ"מ]. וכבר דנו בזה האחרונים לענין נר חנוכה, אי שייך בשיעור כהאי גוונא כתותי מכתת שיעוריה, כיון שא"צ אלא שידלק הזמן הדרוש, ולכן לא אכפת לן שנחשב שיעורו כתות. (ראה מאמרי בדין כבתה ושיעור זמן המצוה) וראה חזון יחזקאל תוספתא מנחות פ"ח והמועדים בהלכה ע' קסח. [וראה ח"י הגר"ח פי"ז מה' שבת הי"ב, על לחי של איסה"נ, והאחרונים האריכו על מה שאינו בשריפה אי איכא כתותי כו', ראה גיטין כ,א בענין גט על איסה"נ, ובח"י הר"ן וביאור הגר"א ופסקי הלכות יד דוד, ונתבאר בס"ד באוצר מפה"ת סוכה לה,א 107-122, ואכ"מ]. וראה עמודי אש קו' קבוצת נדחים סי' ו' ס"ק י', ערכי תנאים ואמוראים (בלוי) ע' 30. [ואחרונים דנו על שמן נר חנוכה אם צריך מותר בפיד, וראה שלמי שמחה (עלברג) ח"ב ספר המועדים סי' כ"ה, ואכ"מ. וראה מהר"צ חיות שבת

מנחות ק,א כל הקרב בלילה כו', ושטמ"ק שם בהגהת רש"י, ותוס' שם בשם י"מ, ועי' מתני' מנחות פו,א בדין שיטענו כו', ורש"י כת"י שם, וב"ח יו"ד סי' קל"ט ס"ג, וגור אריה יהודה (זמבה) שם ומכתבי תורה להר"י רוזין ור"מ קלינא סי' ע"ט, ובמאמרי שם נתבאר עוד בס"ד, עי"ש, ולפ"ז י"ל דבודאי איכא פסול משקה ישראל. וראה מש"כ בזה בס"ד בהערותי לאבודרהם ה' חנוכה על הנחה עושה מצוה או הדלקה, דתליא בהנ"ל, עי"ש.

עוד יש להעיר שלא נתבאר ברמב"ם פ"ד מה' שקלים מנין לקחו השמן. וכבר העירו על הצווי בפ' תרומה על שמן למאור, דמה שייכותו לנדבת המשכן, ועי' יומא ג,ב, ויקחו אליך שנא' בפרה, היינו משל ציבור, עי' שם, ועי' באמבוהא דספרי פרשת בהעלותך קז,א פיסקא ד' אות ח', דפשיטא ליה שהוא בא מתרומת הלשכה, כיון שנאמר ויקחו אליך, והיינו מתרומת הלשכה, וכדאיתא בספרי ריש חוקת, דיקחו אליך היינו מתרומת הלשכה. ומ"מ תמוה שלא נמצא בש"ס וברמב"ם. ותו הביא שם מהמבי"ט בקרית ספר פ"ד משקלים, שכתב דמנורה וכלי שרת מתרומת הלשכה, אבל תמה עליו מהמפורש שם ברמב"ם דמנורה ממותר נסכים. ויעו"ש מש"כ בזה, וראה ברמב"ן ויקרא כד,ב, וכן שו"ת ר"י מילר סי' קי"ח, וע"ע נרות אהרן ה' שקלים, ואכ"מ. שו"ר בר"ש סירילאו שקלים פ"א מ"א דשמן למנורה בא מתרומת הלשכה, יעוש"ה.

כא,א על הדלקת נר חנוכה משמן של טמאה, ואם צריך בזה מותר בפ"ך. וראה אתוון דאורייתא כלל כ"ז בפלוגתא דרש"י ותוס' אם מותר לכהנים בלבד אקרי משקה ישראל, ועי"ש הרבה מקורות, ואם אכן ל"ה משקה ישראל, א"כ שמן תרומה פסול למנורה.

ועי' במשנה מנחות פו,א, מה מנורה שאינה לאכילה טעונה שמן זית זך מנחות שהן לאכילה אינו דין שיטענו שמן זית זך וכו', והרי בפשוטו סברת המשנה שיותר יש להחמיר בקרבנות, וא"כ י"ל דאכן רק בקרבנות יש דין דמותר בפ"ך, ולא בשמן למנורה, ואכתי צ"ע. ועי' מקראי קדש חנוכה סי' י"ט. וראה שו"ת גנזי יוסף סי' ע"א על איסה"נ מנס, ואיך הוכשר שמן של נס למנורה. ושוב מצאתי בענין זה באור שמח פ"ח מה' לולב ה"א, וכן שם פי"א מה' פרה ה"ז, וראה גם זרע אברהם (זמבה) סי' כ' ס"ק י"ח וגור אריה יהודה (זמבה) בשו"ת סי' ג', וקונטרס המועדים שם סי' י"ט, וחי' חת"ס סוכה לה,א, ודגל ראובן ח"ג סי' ב' אות ה', וראה גם כתבי הקה"י החדשים שבת סי' כ"א, ושו"ת תורת חסד או"ח סי' ס', וראה מאמרי על "תקרובת ע"ז", ועתה נדפס ב"ישורון" חלק כ"ה, הובא שם מכמה דוכתי בגדר השמן למנורה, שהוא גדר קרבן, ראה בספר הנצחון לריו"ט ממילהויזן סי' ע"ד, ובספרו כונת התפילה, וע"ע מנחות פו,א על מקדיש שמן בע"מ למנורה, ועי' תוס' תמורה יד,א, ובגמ'

וראה גם אמבוהא דספרי ריש חוקת. [ועל השמן שהביאו למשה רבנו ע"ה, ראה רש"י פ' ויקהל לה, יד, שנעשה ע"י חכמי לב, אבל הרמב"ן ריש תצוה כתב שהיה השמן אצלם משמרת ולא נעשה במדבר, והנשיאים הביאוהו, וראה למהדיר רח"ד שעועל שצ"י לשמות רבה לג, ע"ש, וראה ראב"ע כאן ובפי' יהל אור שם, וראה תורה שלמה שמות כה, אותיות ל"ו – ל"ז, וכן בפי' ר"ע מברטנורא שם]. וע"ע חזקוני שם. וראה גור אריה פ' אמור.

עוד לא ראיתי מבואר, מנ"ל דשמן טמא פסול להדלקה, והנה באמת לא מצאתי מפורש ברמב"ם או באיזה מקום אחר ההלכה למעשה דשמן טמא פסול להדלקת המנורה, אלא שכך מפורש בגמ' בנס חנוכה, ע"י שבת כא, ב וברמב"ם ה' חנוכה פ"ג ה"כ. והוא תימה גדולה, מנ"ל הפסול טמא בשמן למנורה. ותמהני על כל המפרשים שהאריכו בענין נס חנוכה משום הטומאה, ולא ביארו בפשטות מהו יסוד הפסול, וצ"ע.

שו"ר ביערות דבש דרוש ג' שכבר עמד בזה, והעלה שאכן אין כל פסול מהתורה בשמן טמא, והיא גזירת חז"ל של אותו הדור, ועי"ש הסבר לפי דרכו. [וראה קונטרס נס השמן (שארר) ענף א' אות א', וכן הלקח והליכוב (להנ"ל) ע' לה.]. ועי' מנחת ברוך סי' קן-קט. ושו"ר מש"כ אהל משה להגראמ"ה מנחות כט, א, עי"ש, וע"ע שו"ת דבר אליהו סי' כ"ג, מכתבי תורה לר"י רוזין סי' ע"ט-צ"ב. וצ"ע

בפנ"י שבת כא, א שדן על שמן תרומה טמאה, עי"ש. וצ"ע דטמא פסול. וראה אבי הנחל דרוש י"ג שבתחילה כתב שאין טומאה הותרה בציבור כיון שהדלקה אינה עבודה, וחזר וסתר מהתור"כ דילפינן מבמועדו ואפילו בטומאה, עי"ש, ולפ"ר יש להשיב, דהטבת הנרות היא עבודה ונעשית בשמן טמא, וכן שמא יש לחלק בין שמן טמא לכהן טמא, וראה באריכות בבתי כהונה חלק בית ועד בלשונות הרא"ם ה' חנוכה שלפני סי' א', וראה שיעורי הגרמ"ד הלוי תמורה יד, א. [ובפשטו אם א"צ קידוש השמן במידה חצי לוג, היינו משום דהמנורה מקדשת, אבל לא שא"צ כלל קידוש, ולפיכך צ"ע לפ"ר מש"כ שם, ושמעתי שזה מדברי הגרי"ז, ואכ"מ. ועל עיקר התוס' מנחות פט, א ששו"ט בהם שם, ראה חי' הגרמ"ז סי' י"ח, וכן יש שם על שי' הב"י שחלקו השמן לח' חלקים, והרי השיעור מעכב, עי"ש, וכן שאין כלי שרת מקדשין פחות מכשיעור, עי"ש, וכן ראה שם גם בסי' י"ז אות י"ב].

ועל עיקר פסול טומאה בשמן, א"ל הגרא"י סולובייצ'יק שליט"א בשם אביו הגרי"ד זצ"ל שיש לכוין ענין זה בלשון הרמב"ן ויקרא כד, ב, "שלא ידליקו אלא על המנורה הטהורה", ורש"י שם ועוד מפרשים כתבו שיהיה זהב טהור, או להדליק על טהרה של מנורה, וראה חידושי הגראמ"ה עה"ת פ' אמור, ודוק. וראה פי' הגרי"פ פרלא על ס' המצוות

ט"ז שלא מצא מקור מפורש לאיסור הקטרת טמא, ובמקד"ד ציין לתוספתא זבחים פ"ט, ויעו"ש בחס"ד שמוחק הגי', וחזו"י מפרש בענין אחר. ובגמ' מבואר דהעלה ע"ג המזבח פקעה הטומאה, ועי"ש מש"כ בזה. [ואגב ראה קו' אבנ"ז או"ח סי' תק"ב ס"ק ג' - ה', ומש"כ עליו שעשועי רעיונים בקונטרס לחנוכה אות א', ועי"ש שהביאו מיערות דבש על פורים, עי"ש, [וכמובן שהוא חידוש שלא נמצא לפנינו בחז"ל, ואינו אלא ע"ד הדרוש]. והנה אכתי לא נתישב, דבתו"כ נאמר רק שכל שפסול בשור ובשה יש איסור הקרבה, אבל לא נאמר מה הפסול, והר"ש כתב דטמא פסול להקרבה, וממילא הוא בלאו, אבל עדיין לא נאמר מקור שטמא פסול, ואיך נלמד מהקרא על לאו, ולפיכך עדיין צריך למצוא המקור שטמא פסול.

ובן נמי הדינים המבוארים במשנה מנחות פה"ב, וב"מ פ"ו מאיסורי מזבח הי"ד, ואלו הן השמנים הפסולים שמן של גרגרים שנשרו במים או של זיתים כבושים או שלוקים או שמן של שמרים או שמן שריחו רע כל אלו פסולין. וכל אלו פסולים משום שאינם תמימים כדאיתא במתני' שם פ"א, ובגמ' שם עלתה בתיקו הבעיא אם הקדישו לוקה משום מקדיש בעל מום, אם בעל מום הוי רק בבהמה או גם בשאר דברים, וכנ"ל, וראה רמב"ם פ"ו מאיסורי מזבח ה"ג. ושאר השמנים המוזכרים שם שאין להביאם לכתחילה

לרס"ג מנין הפרשיות ח"ג סי' נ"ג - נ"ד בענין זה באריכות. ושור' מש"כ בזה בשו"ת מור ואהלות אהל המנורה הטהורה סי' א', עי"ש. וראה בגמ' סוף חגיגה שכלי המקדש טהורים, עי"ש לענין השולחן, ובמנחות כ"ט, לענין המנורה, ולא נזכר שם על השמן.

וב"מוריה גליון שנ"ג ה', העיר הכותב שי"ל שהאיסור היה משום הכנסת טומאה למקדש, עי"ש, ברם הנה אין איסור תורה אלא על מה שנעשה אב הטומאה, כמבואר ברמב"ם פ"ג מביאת מקדש הי"ז, וראה מנח"ח מצוה שס"ג שאכן מה"ט אין איסור תורה על הכנסת אוכלין ומשקין, ובלא"ה אין זה פסול בהדלקה ואינו ענין לשאלה הנ"ל. ויש לציין עוד על הנידון שם משום עדל"ת, דאיכא מ"ד בזבחים צ"ב, דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, וראה תו' עירובין ק, ותו' רבינו פרץ וריטב"א שם, והובא במהרי"ק שרש קל"ט, ובפקודי העדה פ"ט מה' סנהדרין ה"ד הובא הנידון אם עדל"ת, בדבר עצמו שנאמר בו הלאו, כגון לאו של הקרבה בלי מלח, שאם אין לו מלח ידחה עשה דקרבת את הל"ת, דזה גופא אסרה תורה, ולכאורה מסוגיא זו זבחים מבואר שאינו כן. וראה תו' זבחים שם, ואכ"מ.

ובמוריה גליון שנ"ו - ז' ציין לגור אריה יהודה הנ"ל דהשמן יש בו גדר קרבן, ויש אזהרה על הקרבן טמא, וציין שם לתו"כ אמור פרשתא ז' פ"ז ס"ה, ופי' ר"ש שם, וציין למקדש דוד קדשים סי'

שמואל בחלק שמן למנחה, וכן בדגל ראובן ח"ג סי' ב', וש"ת אבני ציון ח"ג סי' ג', וע"ע קונטרס נר השמן (ר"א שארר) ענף א', וכן לפו"ר פסול לינה הוא כיוצא. וראה קונטרס לחנוכה תשע"א מר"י רייטפרט. וראה שו"ת אמרי דוד סי' צ"ח על קושיית אבנ"ז דהמנורה מטהרת את השמן, וכן ראה בס' שעשועי רעיונים בקונטרס לחנוכה אות א'. ועי' רש"י מנחות נ, א ד"ה כדקתני סיפא וכו', ומנורה אינה מקדשת כלומר וכו', עיש"ה, ואי נפסל ביוצא לאחר קידוש מנורה א"ש, ואגב, ראה רש"י פסחים יד, ב דשמן של קדש היינו רק של מנחות, עי"ש, וצ"ע אמאי לא קחשיב שמן למנורה.

תו יש לדון בענין שמן של שביעית, והנה בעיקר דין שביעית להביא ממנו מנחות נסכים לא מצאתי ברמב"ם, והוא מפורש במנחות פד, א, לאכלה ולא לשריפה, וכן איתא בתוספתא פ"ק דשקלים ופ"ח דמנחות ופ"ק דמעילה, דהמביא מנחות ונסכים מפירות שביעית הרי אלו פסולים, ואכן צ"ע אמאי איכא פסול אף בדיעבד, וי"ל דחזינן בבכורות יב, ב, דבהמת שביעית פטורה מהבכורה כיון שיש בה צד שריפה, וזה א"א בפירות שביעית, וא"כ ה"ה הכא, כיון שיש רק צד שריפה ה"ז מפקיע קדושה, כל שכן הכא שיש שריפה, שה"ז מקדיש לכתחילה לקרבן מה שאינו ראוי, ולכן לא חייל קדושת הקרבה, והרי אלו פסולים. ותו אפשר שכונת התוספתא בפירות שביעית

אבל כשרים בדיעבד, היינו שמן זית שנטעו בבית הזבלים או בבית השלחין או שנזרע זרע ביניהם או שמן שהוציאו מזיתים שלא בשלו אלא עדיין הם פגים. ולא ראיתי מפורש גדר הפסול בזה, אי הוא משום מום מדרבנן, וכשר בדיעבד, או שהוא רק ענין הידור מצוה, אלא שיש הידור מצוה שאין איסור, אלא מצוה להביא היותר מעולה, ויש גדר הידור מצוה שרבנן פסלו אם זה כל כך גרוע, וראה כיו"ב ר"פ לולב הגזול לענין ארבעת המינים, ועכ"פ אי הוי גדר מום ואם נאמר שלא מצינו פסול מום בשמן למאור, א"כ אף הכא אין פסול מדרבנן, אלא שהוא בכלל הידור מצוה להביא מהיותר מעולה, אבל ליכא איסורא אפי' מדרבנן בזה שמביא מהגרוע, ועי' ברמב"ם סוף הלכות איסורי מזבח, ואכתי צריך תלמוד.

ואגב, לע"ע לא ראיתי דין שמן מבושל אי כשר למנורה, והזכירו רק על פסולים זיתים שלוקים, וראה רש"י ע"ז עה, א, וראה לשון הספרי פ' פנחס כח, ה, וצ"ע. וכתבתי בזה בס"ד במקרא העדה פ' בהעלותך סי' מ"ז, עי"ש. שו"ר בעמודי אור סי' ו' אות ב' דיש ללמוד מדבריו שאין לפסול שמן מבושל, עיש"ה. ולענין פסול דחוי בשמן, ראה שו"ת דובב מישרים ח"ב סי' מ', וכן שו"ת בני ציון סי' מ"ח, וראה חסדי אבות סי' י"ז אות ב' וח"י הר צבי זבחים נט, א, וכן דנו המפרשים על פסול יוצא, וראה קונטרס מנחת חינוך לבעל המרחשת בשו"ת עולת

לשריפה לצורך גבוה. ולענין נר חנוכה, עי' בבית רידב"ז ה' שביעית ס"ה סעי' ט' שהיות ואסור להשתמש לאורה, אסור להדליק בשמן של שביעית, וראה גם בתורת הארץ פ"ח אות מ"ז וכרם ציון הלכות פסוקות שביעית ע' שסא.

ובאמת צ"ע, אמאי הוצרך למעט שביעית מלאכלה כיון דאזיל לשריפה, והרי נתמעט שם מלכם ולא לנכרים, והרי לענין מלאכת אוכל נפש ביו"ט, ממעטינן מלכם ולא לנכרים ולא לגבוה, וכן קי"ל דלכם ולא לגבוה, ואין אפיית שתי הלחם דוחה יו"ט, וראה ברמב"ם פ"ח מתמידין ומוספין ה"א, ונתבאר בס"ד במקרא העדה פ' ויקהל סי' קפ"א, ופ' בהר סי' קס"ו ועוד, ואכ"מ. וראה פקודי העדה פ"ט מה' סנהדרין ה"ד אות ה', והובא שם מהספרי פ' ראה פיסקא ק"מ על סוכה ולא לגבוה, עי"ש. ונאמר אף בשביעית שאין להשתמש בפירות שביעית לצורך גבוה, ואע"פ שאין בזה משום שאזיל לשריפה. ועי' ברמב"ם פ"ה משמו"י הי"ג שאין נותנין פירות שביעית לנכרי, ודוק. ובביצה כ,ב, ילפינן מלכם ולא לגבוה, ורק משום דכתיב לה' מרבין לב"ה שנדרים ונדבות קרבין ביו"ט. ועי' תו' פסחים ה,א. ואולי אף בשביעית י"ל כן, שהרי נאמר ושבתה הארץ שבת לה', וא"כ אף בשביעית לא נתמעט מלכם לצורך גבוה. אבל צ"ע אם י"ל כן מה שלא מצינו להדיא לחז"ל שדרשו זאת. ועי' בתו"כ שם, שדרשו דהוי

לאחר הביעור ושוב אינם ממשקה ישראל, ואכתי צ"ע. וראה גם בתו"כ פ' בהר, לאכלה ולא להביא מנחות ולא להביא נסכים ממנה. ע"כ. ועי"ש בפ"י הר"ש משנץ דמה"ט דאזיל הקומץ לשריפה והיין הולך לשיתין, אין הקרבן קדוש כלל, ומבואר שא"צ לפסול מטעם משקה ישראל, אלא עצם הדין שהולך לשריפה מפקיע חלות קדושת קרבן, ואפשר הגדר בזה שחסר בבעלות ההקדש לעשות חלות דין קדושת קרבן על שביעית, כיון שאין השביעית עומדת לכך, וממילא לא חיילא הקדושה, אבל כאמור הדין לא הובא ברמב"ם, וצ"ע. וראה אתון דאורייתא כלל כ"ז. ועי' בפ"ו מה' שמיטה ויובל ה"י שאין מביאין מדמי שביעית קרבנות, יעו"ש. ועי' בהר המוריה פ"ה מאיסורי מזבח ה"ט שהאריך בדין שביעית, ואיני יודע מדוע לא עמד על כך שהרמב"ם לגמרי לא הזכיר הלכה זו, וצ"ע. וענין זה מבואר בס"ד במקרא העדה פ' בהר בענין שביעית בפירות נכרים, ונדפס בס"ד ב"בית אהרן וישראל" גליון קל"ז.

והנה עכ"פ, מפורש בגמ' ובתוספתא, שאין להכשיר מנחות ונסכים מפירות שביעית, ואכתי יל"ע אם אפשר להדליק המנורה משמן של שביעית, דהנה מחד גיסא הרי שמן של שביעית ניתן להדלקת הנר, ואין בזה חסרון של שריפה, אבל כיון שהדלקת הנר בבית המקדש אינה להאיר, ומפורש בגמ', וכי לאורה הוא צריך, וממילא הדר דינא דהוי כעומד

כשבת בראשית שהיא לה', וצ"ע במפרשים, ואין להאריך יותר.

וראה צפנת פענח ה' חנוכה שדן אם כל הנרות לעיכובא, ויל"ד על כל תגרע, ואם משום לא תגרע הו"ל מצהב"ע, וא"כ לעולם ה"ז מעכב מה"ט, וראה עונג יו"ט לענין בל תוסיף למצהב"ע, ואכ"מ. [ומבואר במקו"א בס"ד כיו"ב לענין פחות מט' קולות בשופר, או על פרשיות ק"ש וכו', ועפ"י דעת הטו"א ר"ה טז, ובאבני מלואים שם כח, בגדר לא תגרע, וראה ח' בן אריה ח"ב סי' ח', ואכ"מ], וכן על חצי שיעור במצוה (ויש על זה במאמרי על לאו דשבירת עצם בפסח ב"בית אהרן וישראל" גליון ע"ו), וראה בזה בחי' הרי"ם על התורה חנוכה אות נ"ו, שרק נר אחד לעיכובא, וראה שפ"א שבת כב, כלי חמדה פרשת במדבר, וראה לשון הרמב"ן ריש בהעלותך, ובספר קרן פני משה שהוא פ"י על הרמב"ן, שם. וראה אגרות הראי"ה מהדורת שנת תרפ"ה סי' פ"ב ששמן זית אינו לעיכובא, ובספר אגרות לראי"ה סי' קכ"ה ע' קמב-ג הסכים לו הגרמ"ד פלוצקי בעל כלי חמדה, לענין שאר הנרות, ואילו נר מערבי שמן זית מעכב בו, עי"ש, וזה מתאים עם ח' הרי"ם הנ"ל. וראה אריכות להגרי"פ פרלא על ס' המצוות לרס"ג מנין הפרשיות פרשה ס"ג. וראה לרע"א בגליון הש"ס ופנ"י שבת כא, א על פתילות ושמיים, וראה גירסת ר"ח שם. וראה תורה שלמה תצוה אות צ"ד והערה שם לענין מנחות

אם שמן זית לעיכובא, ובפנים יפות שם מוכח בפשיטות דבמנורה הוא לעיכובא, ולא מצינו בשום דוכתא חידוש כזה. ויש להסתפק אם נתערב בשמן למנורה שמן אחר באופן שאין חסרון שיעור, וכיו"ב מצינו לענין תערובת יין ומים לענין נסכים, ראה משנ"ת בס"ד ב"אוצר מפה"ת" סוכה מח, ב 9 - 19, אבל כמובן שיש לחלק דהתם נתנסך השיעור לשיתין, אבל הכא הנר דולק לא ע"י שמן כשר, ופשוט. ובמקו"א נתבאר עוד בס"ד הגדר בתערובת מים ויין, ואכ"מ. ולענין שיעור השמן אי הוי לעיכובא, עי' תוס' הרא"ש שבת כא, א, והובא בפ"י הרא"ש על הסמ"ג ה' חנוכה ובב"י סי' תר"ע, שחלקו השמן לשמונה חלקים, וכ"ה בספר צרור החיים לתלמיד הרשב"א ע' קט, ואחרונים האריכו. וראה כלי חמדה פ' וישב אות צ', שו"ת בכורי שלמה תנינא או"ח סי' ל"ג, וסי' ל"ט-מ'. וראה שו"ת אמרי שפר (הקדמון) סי' ה' לענין נר חנוכה.

[**ואגב** צ"ע אי עשיית השמן צריך לשמה, וראה במקרא העדה בפרשת תרומה סי' קכ"ז על בנין המקדש וכליו דצריך לשמה, וכן אם צריך בר חיובא בעשייתו, לשי' ר"ת בתוס' גיטין מה, ב, וכיו"ב יש להסתפק על קטורת ולחה"פ אם צריך עשייה לשמה, ורמב"ן כאן כתב שהשמן הוציאו ממצרים, והרי אז לא היתה מצוה, ולשי' הרמב"ם ה' גירושין פרק ג' הלכה ו', א"א שיהא לשמה לפני שהיא אשתו, עי"ש, ולפונ"ר ה"ה לפני

טוחנן בריחיים כדי שלא יהיו בו שמרים.
ע"כ.

ובתום השלם עה"ת אות כ"ב שם כתבו
שרש"י פי' אליבא דר' יהודה
משום דסתם משנה כותיה, עי"ש. ושם
אות ו' בשם רבנו אפרים כתבו, זך בלי
שמרים, קשיא לי פשיטא אם הוא זך בלי
ספק שאין בו שמרים שאין שום זכות
בשמרים כי עכורים הם, והתשובה, לפי
שנוכל להבין ממלת זך שיהיה משמן
זיתים כתושים עם גרעיניהם, ובזמן מועט
ירדו השמרים לתחתית הכלי וישאר השמן
צלול וזך, לכך פירש"י ז"ל זך בלי שמרים
שלא יהא בו שמרים כלל, כאמרם מגרורו
בראש הזית, ועוד שם, כתית למאור
פירש"י הזיתים כותשין במכתש ואינו
טוחנן בריחיים כדי שלא יהיה בו שמרים,
שאל השואל, והלא כשכותשין במכתש
יהיה בו שמרים, כי לא יכול אדם לכתוש
הזיתים במכתש אם לא יכתוש הגרעינים
עמהם, ולפ"ז יהיה בו שמרים, והתשובה,
כי כשכותש הזיתים במכתש יתכוין לכתוש
בשר הזיתים לבד בקלות, ולא יכתוש
הגרעינים כלל ואז יצא השמן זך בלי
שמרים, משא"כ כשהוא טוחנם בריחיים
שא"א שלא יטחון גם הגרעינים עמהם.
עכ"ל. ונמצא דאכן תרתי בעינן זך וכתית,
ומשניהם למדנו גם דכתישה דוקא, וגם
שהכתישה בקלות שלא יכתוש גם
הגרעינים, ועפ"י דבריו יש לפרש דברי ר'
יהודה, אבל לפי ת"ק דטוחנן עדיין לא
נתבאר מהו כתית, ובפשוטו לדעתם גם

שיש מצוה, ובתרגום יונתן שמות לה, כז
איתא שהנשיאים הביאו השמן מגן עדן,
עי"ש. ובמנחת ברוך סי' ק"ט ענף ב' כ'
שא"צ עשיה לשמה. עי"ש].

ויל"ע דמפורש בתורה ויקחו אליך שמן
זית זך כתית, וכל הענין מבואר
במנחות פו, א-ב במתני' ובגמ' איזהו
השמן הכשר למנורה, ונפסק ברמב"ם פ"ז
מה' איסורי מזבח ה"ח-י', והזכיר שם רק
דין כתית שאינו כשר אלא הכתוש בלבד,
אבל לא הזכיר שם כלל דצריך "זך", ואם
נאמר שכל כתית הוא זך, אכתי יש לשאול
אמאי כתבה התורה זך, ולא סגי לכתוב
כתית, והנה בסוגיא שם נחלקו ת"ק ור'
יהודה, לדעת ת"ק השמן למנורה הוא גם
ע"י טחינה, ודרשו הפסוק זך, אין זך אלא
נקי, ורש"י כת"י פי' כגון אותו שיוציא
בלא טעינה בסלים ואפי' נטחנו הזיתים
בריחיים, ור' יהודה אומר כתית אין כתית
אלא כתוש, לא יהא טחון בריחיים אלא
כתוש במכתשת, ובשתי ברייתות שם איתא
להך פלוגתא, עי"ש, והרמב"ם שכתב
דבעינן כתוש דוקא, פסק כר' יהודה,
וכמבואר בגמ' שם דסתמא דמתני' כוותיה,
וראה לח"מ והר המוריה שם. וראה צאן
קדשים מנחות שם שכונת ר"י לפרושי
דת"ק, עי"ש, ולא הבנתי כונתו. ואכתי לא
נתבאר לדעת ת"ק מה כונת התורה בכתית,
וכן לדעת ר' יהודה מה כונת התורה בזך,
ורש"י עה"ת כתב, זך, בלי שמרים כמו
ששנינו במנחות פו, א מגרורו בראש הזית
וכו', כתית, הזיתים כותש במכתשת ואינו

יהיו שמרים וכו', ותימה שאי בעבור שמרים זה אנו לומדים אותו מזך דפירש"י זך בלא שמרים, וי"ל דאצטריך זך וכתית, דהא דקאמר זך ופירש"י בלא שמרים, ר"ל שלא יפלו בארץ ויקחו זוהמא, דייקא נמי מדברי רש"י שאמר זך בלא שמרים כמו ששנינו במנחות מגרגרו בראש הזית כדי שלא יפלו בארץ ויקחו זוהמא, והא דקאמר כתית ר"ל אפי' מן השמרים שיש בשמן מן הזיתים עצמן יהא זך, כלומר מאותם השמרים לא יהא בשמן. ע"כ. וגם לפי' זה נאמר כאן דין חדש, ולא הוזכר בהלכה. וע"ע בתוס' שם אותיות י"ב – י"ג, וכן חזקוני שם.

וחמהר"ל בגור אריה אף הוא ירד לפרש מהו ענין זך ומהו ענין כתית, וז"ל, דאין פירושו כמשמעו שלא יהיה שמרים בהם, דאין שיעור לדבר, שיש שמן שהוא זך יותר משמן, וא"כ לא ידענו שיעור דבר זה, ולפיכך אין פירושו כמשמעו שיהיה זך שלא יהיה עכור, אלא פירוש מגרגרו בראש הזית, וי"מ דודאי זית זך דכתיב בקרא ר"ל שהזית הוא זך, דאם היה פירושו שהשמן זך הו"ל למכתב כתית תחילה ואח"כ זך דהא כתית קאי אזיתים וזך אשמן, אלא זך קאי אזית, וראשון נ"ל עיקר. ע"כ. ולפז"ר ההבדל בין ב' הפירושים הוא רק על מה קאי זך, אבל בעיקר הענין לב' הפירושים הכונה היא שהזית מבושל היטב.

ועוד כתב שם, ואינו טוחנו בריחיים, וא"ת והרי כבר כתיב שמן זית זך

כתית היינו ע"י טחינה, וראה בספר השרשים לרד"ק ערך כתת, וכן במחברת הערוך ערך כתת, וראה בספר הערוך ערך כתש וערך כתת ובהערוך השלם שם. ובתרגום אונקלוס וכן תרגום יונתן הכא תרגמו זך כתית, "דכיא כתישא", וכ"ה בתרגום אונקלוס פ' אמור כדב, אבל בתרגום יונתן שם איכא ב' נוסחאות, "זכיך כתיש" או "בריר כתיש" וצ"ע על השינוי, ומ"מ הדברים מתפרשים עפ"י הנ"ל, ועי"ש בפירש"י. ואולי זו גופא כונת התורה שאע"פ שיטחנו הזיתים, מ"מ צריך לעשותו זך, וצ"ע. ומ"מ לדעת ר"י ושהלכה כמותו. ולפי רבינו אפרים נאמרה הלכה וכנ"ל, והיא משום זך, וצ"ע אפוא שלא הזכיר הרמב"ם לא זך ולא ההלכה משום זך.

ובתוס' השלם אות ד' כתב, וא"ת למה לא הזכיר כתית קודם לזך, וי"ל שקודם כיתותו היו בוחרים אותו זית זך שאינו מרוקב ומעופש. ע"כ. וכיו"ב פי' ראב"ע שם, ושמא זה נכלל במש"כ הרמב"ם שם ה"ח ובררו אחת אחת, ברם אם מסקן כולן בערבוביה איתא שם דכשר למנורה, ואכתי צ"ע. וראה גם בפ"ר"א בן הרמב"ם שכתב, זך כתית, נגזר מן לא ימצא במכתתו, ישעיה ליד, והיה הזית נאסף ביד שוב נכתש לפני זמן בישולו כו', ע"כ. וכבר עמד המהדיר שם על הקושי שבדבריו וכנ"ל, וכן מש"כ שלא נתבשל אינו מוכן, עי"ש. ובתוס' השלם שם אות ח' איתא, כתית, פירש"י כותש הזיתים במכתשת ואינו טוחנו בריחיים כדי שלא

שלא יהיו בו שמרים ואם טחנו יש בו שמרים, וי"ל דהא אתא קרא שיהיה מגרגרו בראש הזית, אבל כתית מילתא בפ"ע דהו"א דלא קפיד רק אזית שיהיה זך, שאם אין הזית זך, אין השמן זך, אבל אם הוא טוחן אע"ג שמעורב בו מכח הטחינה קצת שמרים אין זה כ"כ נחשב כו', ע"כ, עי"ש כל לשונו, ומבוארת שיטתו דתרי דינים איכא לפי מה דקי"ל כר' יהודה, לקחת זית מבושל ולכותשו. והנה לפ"ז נמצא דרק כתית הוא לעיכובא, וכלשון הרמב"ם שם שאינו כשר למנורה אלא היוצא מן הכתוש בלבד, אבל זית מבושל שהוא זך אינו לעיכובא שהרי הרביעי כשר למנורה, ואינו מראש הזית כפשט הלשון שם, ולפיכך יותר תימה, אמאי לא הזכיר הרמב"ם מעלת הראשון

שהוא גם זך וגם כתית, ולא כתב אלא דין כתית.

ומצאתי בשפ"א מנחות שם שהביא להגו"א וכתב כדברינו דזך הוא רק לכתחילה, והביא גם לרא"ם שפי' כרש"י הנ"ל דזך היינו בלי טעינה, ולפ"ז מבוארים דברי הרמב"ם דרק שאינן טעונין ולא טחונין הוו כתית זך, והוי לעיכובא, ועי"ש עוד בשפ"א מש"כ, ועוד עמד על פירש"י ורע"ב שם שנותנין לסל כדי שיזוב הצלול, וזה לא כמשמעות פירש"י בתורה, עי"ש. ברם הרמב"ם כתב על כל הכשרים למנורה שנותנין לתוך הסל, וזה מבואר כפירש"י, ולפ"ז נמי מבואר דזך וכתית לעיכובא. ורק כאמור צ"ע שלא הזכיר הרמב"ם זך וכנ"ל. וע"ע היטב בקרן אורה והגראמ"ה באהל משה מנחות שם.

חנוכה תשנ"ז

סימן ג

מצות חנוכה המזבח לדורות

ר"ח ברלין ח"ד ענינים סי' כ"ו-כ"ז]. ובזמן עזרא הקריבו המילואים רק לחנוכה המזבח כדאיתא מנחות מה, א, וכן מתבאר מדבריו דאיכא מצות חנוכה גם על המזבח וגם על המקדש, וראה קנאת סופרים ומגילת אסתר שם. [וראה "הצדוקים והלכתם" ע' 139]. וענין חנוכה שהוא מסיני, ראה בה"ג מק"נ, תשל"ב. ח"א ע' 468-9 בגליון כת"י, עיש"ה, וכן ברמב"ן ריש בהעלותך בשם ר"נ גאון במגילת סתרים. וראה גם רמב"ן סוף פ' נשא דחנוכה המזבח נעשתה מצוה לדורות אע"פ שהנשיאים לכתחילה הקריבו מדעתם, עיש"ה.

והרשב"ן בזהר הרקיע אות נ' האריך בדברי הרמב"ן הללו ולא הסכים עמו, ולדעתו דין חינוך המזבח בתמיד של שחר בדוקא, הוא מדין מצות קרבן תמיד, ואין חנוכה המזבח מצוה עשה בפני עצמה, יעוין מנחות מט, א במתני', ואכן פשוט שגם הרמב"ן לא נתכוין בהא דקאמר דאיכא מצוה חינוך לדורות דהכונה על חינוך זה, אלא הכונה שהקריבו קרבנות בפני עצמם שאינם בכלל התמידין והמוספין, ועל כך האריך הרשב"ן שכל אלו היו מצוה לשעה, ומה

ו"ל הרמב"ם בספר המצוות שרש שלישי, ואני נפלא מזה שמנה אלו הלאוין, למה לא מנה במן איש אל יותר ממנו וכו', כמו שמנה תרומת המכס וחנוכה המזבח כו', אך היו כולם לפי שעה ואינן נוהגות לדורות ולכן לא ימונו. ע"כ. והרמב"ן בהשגותיו שם כתב וז"ל, וכן פרשת חנוכה המזבח שמנה וכתב בפרשת משכן חינוך מזבח, ובודאי חינוך המזבח הוא מצוה לדורות כמו שכתוב בפרשת ואתה תצוה, וזה אשר תעשה על המזבח שהיא מצוה החינוך, ומזה שנינו מנחות מט, א, אין מחנכין את המזבח אלא בתמיד של שחר, ונראים הדברים עוד שאף המשכן בהקמתו ובית המקדש בהבנותו צריכים חנוכה לעולם, ונדבת הנשיאים היתה הוראת שעה בשיעורים ההם שעלו בדעתם אבל החנוכה כמו חובה הוא כו', עכ"ל.

ויעו"ש שהאריך, ועיקר דבריו דאיכא שני עניינים, חנוכה למזבח, ומילואים לקדושת כהנים, ולימות המשיח לאחר התחיה יצטרכו מילואים גם למקדש וגם לכהנים שבטלה משיחתם במיתתם, [וראה משך חכמה פ' צו ויקרא ח, ל, שהביא מהתו"כ שם פרק י"ח שא"צ לעת"ל משיחה, ועי"ש מש"כ בזה, וראה אוצר

המזבח בימי המלך המשיח כשיבנה בית שלישי. וכשם שהקריבו הנשיאים בחנוכה המזבח דברים שאין כמותן לדורות והקריבו בשבת כך מקריב הנשיא חנוכתו בשבת לעתיד כאשר מפורש שם, וכן קרבנות שהקריבו בימי עזרא הבאים מהשבי מילואים היו ואין נוהגין לדורות, אבל דברים דנוהגין לדורות הם דברי תורה שפירשנו כמו שהעתיקו מפי משה רבינו, אין להוסיף עליהם ולא לגרוע, עכ"ל. ויעו"ש בכס"מ רדב"ז ולח"מ מה דשו"ט בדבריו. וראה עתה בספר המפתח ברמב"ם מהדורת ר"ש פרנקל שם, וראה השמטות ומילואים לפי רמב"ן עה"ת (שעועל) ע' תקכ"ה, מה שהביא מהמל"מ פ"ו ממעשה"ק הי"ט, שהביא ראייה להרמב"ן ממדרש איכה, ומש"כ עליו. וראה מנחת ברוך סי' ק"ט ענין חנוכה המזבח שהיה בחנוכה. וע"ע היטב חגיגה ו, א.

ונראה בירורם של דברים כך הוא, דלכאורה מבוארים דברי הרמב"ן, דהוסיף דחזינן שבכל בנין וחנוכה מקדש ומזבח יש מילואים, א"כ זוהי מצוה לדורות, אע"פ שפרטי המצוה אינם קבועים אלא עפ"י נביא, מ"מ עצם המצוה היא לדורות, ואמאי אפוא לא ס"ל להרמב"ם נמי כן דלהוי מצוה לדורות. ומצינו כיו"ב דאיכא כמה וכמה מצוות שיסודן ועיקרן הוא דין תורה, אלא שמסרן הכתוב לחכמים איך לקיימם, ונאמר אפוא גם במצוה זו באופן כזה, אך באמת חזינן החילוק ביניהם, דיש הבדל בין מסרם

שהקריבו מילואים בימי עזרא כדאיתא מנחות מה, א, היו אלו קרבנות נדבה ולא חובה או מצוה, וכמו דאיתא בכמה מקומות בש"ס דמילואים הוו מצות שעה ואין לומדים דורות משעה, וכן יל"פ כונת הירושלמי שביעית פ"א ה"א ששאלו דתעקר פרשת מילואים, עי"ש, דר"ל פרטי המצוה, וכש"נ.

אמנם שי' הרמב"ן דעצם מצות מילואים היא לדורות, אבל שיעור המצוה איך לעשותה זה נאמר לשעה ולא לדורות, וראה יד דוד מנחות מב, ב. ויל"ע ביומא ב, ב דמילואים הוי פעם אחת בשנה, ויעו"ש בפירש"י. ולשי' רמב"ן הרי יתכן הרבה פעמים בשנה ועוד יותר מיוה"כ, וצ"ע. וראה שם י, ב דפליגי אי מעכב, ולהרמב"ן א"ש דנפ"מ לדורות. וראה רי"פ פרלא על רס"ג מנין הפרשיות פמ"ט, ויעוין עוד היטב מנחות נו, א. וראה משך חכמה פ' בהעלותך עה"פ וביום שמחתכם דהכונה היא על חנוכה המזבח, ומה"ט כתב הרמב"ם שחנוכה הם ימי שמחה, עיש"ה. [וראה גליוני הש"ס זרעים פרק ג' אות כ"א].

והרמב"ם כתב בפ"ב מהלכות מעשה הקרבנות הי"ד-ט"ו, כל שיעורי הנסכים האמורים בספר יחזקאל ומנין אותן הקרבנות וסדרי העבודה הכתובים שם כולם מילואים הן ואינן נוהגין לדורות, אלא הנביא ציוה ופירש כיצד יהיו מקריבין המילואים עם חנוכה

הכתוב לחכמים או מסרם לנביאים, דהואיל ולא בשמים היא, א"א שקיום מצוות התורה ימסרו לפירוש של נביאים, ורק לפירושם של חכמים אפשר שימסרו הואיל והחכמים הם עמוד התורה שבע"פ כלשון הרמב"ם בריש הלכות ממרים.

וזה כונת הרמב"ם מה שהאריך כאן בפירוש ענין המילואים בספר יחזקאל בבית שני ובבית שלישי, שענינם עפ"י הנביא, וממילא אינם בכלל מצוה לדורות, הואיל וגם פרטי מצוה אינם נמסרים לנביא, ועל כן איקרי מצות שעה, וזוהי כונת הרמב"ם שכתב "ואינן נוהגין לדורות אלא הנביא ציוה ופירש כיצד יהיו מקריבין כו'". ושיטת הרמב"ן אינה כן, אלא אפשר שעיקר המצוה היא במנין המצוות, ופרטי עשייתה נמסרו לנביא שבאותו דור שהוא יאמר איך יקריבו המילואים, ואיך יעשו את חנוכת המזבח. ובמק"א כתבתי מאי דתמיה לן בזה דברי מרן רי"ז הלוי בחי' ליומא. ועי' הוריות ו, ב, שלמה עשה ז' ימי חנוכה, ומה ראה משה לעשות שנים עשר ימי חנוכה כדי לחלוק כבוד לנשיאים, עי"ש, ודוק לנדר"ד.

ובחנוכת המזבח שבימי החשמונאים, שהיה בנין המזבח מחדש,

לאחר שנתחלל ע"י מלכי יון, וראה בסוגיא דעבודה זרה נב, ב, ומה שנחלקו בזה המאור והמלחמות, וראה שו"ת שאילת דוד או"ח סי' ג', וי"ל שאף אז היה חנוכת המזבח, ואין זה כמו סתם נפגם המזבח שצריך לתקנו ויש בו רק דין חינוך, וראה הערותי לאבודרהם סדר ראש חדש על הסוגיא במנחות מט, א, אלא כאן הוא בגדר בנין המזבח מחדש^א, ורק בכה"ג נאמרה מצות חנוכת המזבח, ובימים ההם כבר פסקה הנבואה מישראל ולכן לא מצינו על איזה קרבנות מיוחדים שהקריבו, אבל נראה שעצם נס השמן שבמנורה היה כמו חנוכת המזבח, ובזה מובן מה שנאמר לאהרן בפ' בהעלותך, יעו"ש ברמב"ן בשם רב נסים גאון במגילת סתרים, שימי החנוכה הם כמו חנוכת המזבח של הנביאים, ודוק כי כאמור הכל ענין אחד, [שו"ר בענין זה גם בפ"י התפילות והברכות על הגש"פ, ורמב"ן אזיל בשי' רבו ר"י ב"ר יקר, ונתבאר גם בס"ד בהערות לאבודרהם על ליל פסח, עי"ש]. ומוסיף בחנוכה זו שהיא לדורות, ולא מצינו כן בחנוכת המשכן או בית ראשון או בית שני. שו"ר אריכות בנושא זה בשו"ת אמרי כהן סי' מ"ו, יעו"ש. וע"ע כל הסוגיא מנחות מה, א,

א. ועי' היטב במנחת"ח מצוה ת"א, וראה הגהות הגרי"פ פרלא שם, ואכתי צ"ע. וראה שו"ת כנף רננה או"ח סי' ע"ח, וראה פי' רדב"ז פ"א מה' תמידין ומוספין הלכה י"ב. וראה פי' ה"ר יקותיאל משפירא על פיוט "דר מתוחים" הנספח למהר"מ חלואה על פסחים (צינער) סי' סה, והובא בב"ח או"ח סי' קפ"ב, דדוקא דמזבח נפגם ולא נפסל, היינו שיש לו תיקון, עי"ש. ולדרכנו הוא נפ"מ.

דמצוה תלויה בנביא, דהתם לענין מלוכה הנידון הוא על האדם הנבחר למלוכה שיהיה עפ"י נבואה, ואין שם נבואה על סדר קיום מצוה, משא"כ הכא הרי הנידון הוא על צורת קיום המצוה של חנוכה מזבח ומקדש, ובזה א"א שיהא עפ"י נביא עפ"י הכלל של לא בשמים היא. ובאמת אם עיקר המצוה כך נאמר בתחילה שלעשות הקרבנות עפ"י הנבואה י"ל שאין בזה חסרון של אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, אבל עפ"י דרכנו עדיפא טפי, דאין כל מצוה עפ"י נבואה לאחר חתימת התורה. וע"ע אבי הנחל דרוש יג. שו"ר הענין מפורש, ראה פסיקתא רבתי פרשה ב' בפ"י זרע אפרים שם אות ב', יעו"ש היטב.

ועי"ש שיטמ"ק אות א' שלא הקריבו בימי עזרא, אלא רק ראויים להקריב, עי"ש, ולהאמור בפשוטו הקריבו, ואע"פ ששם נאמר על בית שלישי. וראה מגילת תענית (מהדורת יד בן צבי) ע' 266-267. וראה תוס' י"ט פ"ג דמגילה משנה ו'.

ולענין העמדת מלך, יעוין ברמב"ם פ"א מהלכות מלכים ה"ג שאין מעמידין מלך בתחילה אלא על פי נביא, ויעוין משנ"ת בזה בס"ד בפקודי העדה פ"ה מהלכות סנהדרין ה"א, והובא שם מהרמב"ן שהנביא אינו לעכובא, וכמו כן נתבאר שם דעפ"י נבואה הכונה היא עפ"י נבואתו, יעו"ש וא"צ לכפול הדברים, ומ"מ פשוט שאין בזה כל סתירה לדברינו,

חנוכה תשנ"ה

סימן ד

חנוכה תקנת חכמים כמו תקנת נביאים

איך השווה הרמב"ם את חנוכה לפורים, והרי פורים הוא תקנת נביאים, וחנוכה היא תקנת חכמים, וכמפורש ברמב"ם הלכות חנוכה שם, ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור וכו'. ונראה דאדרבה הוא, דבזה בא הרמב"ם להשמיענו דאע"פ שחנוכה היא תקנת חכמים גרידא ולא תקנת נביאים כפורים, מ"מ אין כל חילוק ביניהם, ויעוין לשון הרמב"ם פי"א מה' ברכות הי"א שכתב, כל דבר שהוא מנהג אע"פ שמנהג נביאים הוא כגון נטילת ערבה בשביעי של חג ואין צריך לומר מנהג חכמים כגון קריאת הלל בראשי חדשים ובחולו של מועד של פסח אין מברכין עליו, ע"כ לשונו. הרי שהרגיש הרמב"ם שהיה מקום לחלק בין מנהג נביאים למנהג חכמים, ולכן כתב בלשון "ואין צריך לומר", ומה"ט כתב הכא שהם שוים.

ואכן יעוין בספר באר אברהם לבעל משכיל לאיתן סוכה מד, א, שכתב בשיטת ר' יוחנן וריש לקיש שמברכים רק

כתב הרמב"ם פ"ג מה' חנוכה ה"ג וז"ל, ימים אלו הן הנקראין חנוכה והן אסורין בהספד ותענית כימי הפורים והדלקת הנרות בהן מצוה מדברי סופרים כקריאת המגילה, עכ"ל. והנה צ"ע לאיזה צורך כתב הרמב"ם שהאיסור בהספד ותענית הוא כמו האיסור בימי הפורים, וכן לאיזה צורך כתב שהמצוה של הדלקת הנרות היא כמו המצוה של קריאת המגילה, ומדוע לא סגי ליה למימר שיש איסור הספד ותענית, וכן שיש מצוה מדברי סופרים לקרוא את המגילה. שו"ר שעמד בזה בשו"ת משנה שכיר חאו"ח סי' קצ"ד, יעו"ש.

והנה בפשוטו הרי הרמב"ם כתב ריש הלכות מגילה שהדברים ידועים שמצות קריאת המגילה היא תקנת הנביאים, וכן נמי פשוט שהאיסור בהספד ותענית הנאמר במגילה הוא נמי בכלל תקנת הנביאים^א, וכמו שמפורש שם לעשות אותם ימי משתה ושמחה. והרי חנוכה אינה תקנת נביאים, וא"כ אכתי צ"ע

א. ראה בית יצחק על חנוכה (ירושלים תשס"ה) סי' ג', דשו"ט אם מגילה היא תקנת נביאים או לאו. וע"ע שו"ת בנין של שמחה או"ח סי' י"ז. וראיתי בספר אחד שגם אם נתקן ע"י נביאים, אבל לא כתוב במקרא אין זה בכלל דברי קבלה, ולכן עירובין אע"פ שתיקן שהע"ה, אין זה דברי קבלה, וכן י"ל לענין חנוכה, שאפי' לו יצויר שהיתה ע"י נביאים, מ"מ אינה כתובה, וז"ב.

על תקנת נביאים ולא על תקנת חכמים, ועל כן ס"ל בסוכה שם שאם ערבה היא תקנת נביאים מברכים עליה, ואע"פ שהם עצמם ס"ל התם מו, א שתקנת ר"י בן זכאי ליטול לולב כל שבעה אין לברך, ופירש"י שם דעל תקנה דרבנן אין ברכה, ע"י"ש. וראה גם טורי אבן מגילה כא, ב ושו"ת תורת רפאל ח"ב סי' קי"ז. אבל הריטב"א סוכה מה, ב כתב שלדעת הנך אמוראי גם על מגילה אין מברכים, ואין לחלק בין תקנת נביאים לתקנת חכמים², וע"ע ערוך לנר שם, ושפת אמת שם מו, א. וראה משנ"ת בס"ד באוצר מפה"ת סוכה בסוגיות הנ"ל, וכן באוצר מפרשי הירושלמי סוכה פ"ג ה"ד. ועי' היטב בראבי"ה סי' תקע"ג. וראה כוזרי מאמר שלישי סי' ל"ט (מהדורת אבן שמואל ע' קכט) ומרגניתא טבא על ס' המצוות בשרשים שרש הראשון וראה שו"ת בנין שלמה סי' נ"ח, וראה מאמרי בענין ספק הדליק נ"ח.

והנה הא דכתב הרמב"ם דמגילה היא תקנת נביאים, יעויין מגילה יד, א דאסתר היתה נביאה, ובפירש"י שם ד"ה נבואה כתב שגם מרדכי היה נביא, וצע"ק לשון רש"י שם ד"ה חוץ ממקרא מגילה, ואם תאמר נר חנוכה כבר פסקו הנביאים

אבל בימי מרדכי היו חגי זכריה ומלאכי, ע"כ. ואם מרדכי עצמו הוא נביא, אמאי הוצרך להזכיר את חגי זכריה ומלאכי, וצ"ע במפרשים שם. ואכתי צ"ע דמפורש במגילה ד, א שאנשי כנסת הגדולה הם שתיקנו את חובת קריאת המגילה, והיינו דאע"פ שהיו הנביאים ביניהם, מ"מ לא נאמר שם דמה"ט הוי תקנת נביאים, אלא התקנה היא של אנשי כנסת הגדולה, וצ"ע אפוא אמאי כתב שם הרמב"ם שהדברים ידועים שהיא תקנת נביאים. אלא שדבריו מיוסדים על הגמ' מגילה יד, א, ת"ר ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות שנתנבאו להן לישראל ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה, מאי דרוש אר"ח בר אבין אר"י בן קרחה ק"ו ומה מעבדות לחרות אמרין שירה ממיתה לחיים לא כל שכן וכו', יעו"ש כל הסוגיא. ובאמת צ"ע על עיקר הגמ' דלכאורה אין התקנה תלויה במה שהם היו נביאים, אלא במה שהם היו אנשי כנסת הגדולה, שרובם היה חכמים, ורק מיעוטם היו נביאים, ר"ל חגי זכריה ומלאכי ומרדכי. ואפשר שבאמת עוד רבים מהם היו נביאים, כדאיתא בגמ' שם שהרבה נביאים היו לישראל, אע"פ שלא היו מהנביאים שנכתבה נבואתם לדורות. ומ"מ עדיין אינו מיושב, דאין הדבר תלוי

ב. וראה טורי אבן מגילה ד, א לענין נשים דל"ה מתקנת נביאים אלא מדרבנן, יעו"ש בש"י בה"ג, ומה שתמה עליו התוס' רע"ק שם פ"ב מ"ד, וי"ל, ובתו' ערכין ג, א ושם מבואר טעמא דבה"ג דחייבות רק בשמיעה.

שו"ת משכנות יעקב חאה"ע סי' א', וכן שו"ת קול מבשר ח"א סי' כ"א, ותועפות ראם על היראים סי' רס"ח.¹ וראה פי' רבי חיים פלטיאל ויקרא כד, ב רמז מהתורה לחנוכה ופורים.

ואולי י"ל שזוהי נמי כונת הרמב"ם הכא שדקדק לכתוב שדין חנוכה ונרות חנוכה הרי הוא כדין פורים וקריאת המגילה, דלא תימא איך תקנו את מצות חנוכה, והרי אסור להוסיף על דברי תורה ולקבוע מועדים חדשים, או מצוות חדשות, ולזה אמר שחנוכה הרי היא כפורים, ועל פורים הרי מפורש בחז"ל שמצאו לו מקור בתורה, ובלא"ה באמת לא היו קובעים אותו, וא"כ ה"ה לחנוכה, ואע"פ שאינו מפורש בחז"ל, אבל כן איתא במגילת סתרים מר"נ גאון, וכנ"ל. [ברם בס' כללי המצוות להר"י גיטקיליא מערכת החית ערך חכמים חילק בין מגילה לחנוכה, יעו"ש כל דבריו.] ובליקוטי יהודה על חנוכה ע' ו' הביא בשם החי' הרי"ם שרק על חנוכה שאלו בגמ' היכן ציונו, דאילו על פורים הרי איכא רמז בתורה, עי"ש. [וראה ריטב"א כת"י שבת כג, א, דשאני מצוה זו שאין עיקר מן התורה, עי"ש]. וכאמור הרי גם על חנוכה איכא רמז. ומ"מ לפי האמת מברכין גם על מה שאין בו רמז, דהרי הציווי הוא אינו עפ"י הרמז, אלא הרמז הוא גדר ההיתר

בנבואה אלא בחכמה, שהרי המצוה היא לשמוע בקול חכמים ולא בקול נביאים, ועל הנביאים איכא רק מצוה לשמוע בקול הנבואה שלהם, ולא בתקנות שלהם שאינם שייכות לנבואה. שו"ר אריכות בדברי הרמב"ם אלו בשו"ת אמרי כהן סי' ל"ח, עי"ש.

וכתב המבי"ט בקרית ספר וז"ל, מגילה וחנוכה הן שתי מצוות מדברי סופרים כו', ודרשו ז"ל מן התורה מקרא מגילה מפסוק כתוב זאת זכרון כו', ונרות חנוכה ג"כ יש להן רמז בתורה בפרשת בהעלותך כיון שהקריבו י"ב שבטים ולא הקריב שבט לוי חלשה דעתו של אהרן, אמר לו הקב"ה למשה דבר אל אהרן ואמרת אליו יש חנוכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות ואני עושה בה לישראל ע"י בנין נסים ותשועה וחנוכה שהיא קרויה על שמם והוא חנוכת בני חשמונאי. עכ"ל. והנה עיקר ענין זה כבר מבואר ברמב"ן עה"ת פ' ואתחנן שא"א להוסיף מועדים, ולולא שנמצא רמז בתורה לפורים, א"א להם לתקנו. וכן לענין חנוכה כאמור בקרית ספר, והוא מהרמב"ן ריש בהעלותך בשם מגילת סתרים לרב נסים גאון, וראה גם נפש החיים שער א' פרק כ"ב. וע"ע בהקדמת הרמב"ם לספר פירוש המשנה לענין פורים. וע"ע תוס' על התורה פ' כי תשא על הפסוק את חג המצות תשמור,

ג. וי"ל טעם שמסיימים קריה"ת בזאת חנוכה בפ' בהעלותך, כיון שע"י כך יכלו חכמים לקבוע את ימי החנוכה ליום טוב.

מילתא בעלמא, וכבר כתבו המפרשים שגילוי מילתא בעלמא ל"ה בכלל לא בשמים היא.

ובזה י"ל דמה"ט כתב הרמב"ם דמגילה הוי תקנת נביאים, ולהאמור יש להוסיף דזוהי נמי כונת הרמב"ם דחנוכה הוי כמגילה, ור"ל שגם על חנוכה היתה להחשמונאים מסורת שנמסרה להם מפי נביאים, שכך נאמר למשה לומר לאהרן, וכמו שמפורש ברמב"ן ריש פ' בהעלותך בשם מגילת סתרים לר"נ גאון, וי"ל שהציווי היה לומר כן לאהרן, אבל לא נזכר שדבר זה נמסר לישראל בתורה שבע"פ, וע"כ יל"פ דאכן היה זה גילוי בדרכי הנבואה שהגיע אח"כ לב"ד של חשמונאי, וזוהי אפוא כונת הרמב"ם בדבריו אלו. וע"ע קונטרסי שיעורים על קידושין שיעור כ"ד ס"ק ט'-י', ואכ"מ. נראה בעל המאור סוף"ק דמגילה דפורים אקרי דברי קבלה, והר"ן סוף"ב דתענית כתב דלא אקרי דברי קבלה אלא מה שנאמר עפ"י נביא, עיי"ש. וע"ע רא"ש תענית שם סי' כ"ד ור"ן מגילה שם, ועוד האריכו, ואכ"מ].

ובענין זה ראיתי בחי' חת"ס גיטין לו, ב שכתב עפ"י מה שהעלה בכמה תשובות, והובאו בקול מבשר הנ"ל, כי לעשות זכר לנס הוא חיוב דאורייתא, וחז"ל קבעו איך לעשות הזכר הזה, והיינו שבפורים קבעו המגילה ושאר מצוות היום, והעלה דזה איקרי תקנה של סייג שעליה כתב הרמב"ם פ"ב מה' ממרים

לעשות תקנה שאינה סייג וגזירה. ועי' היטב נחל איתן פ"ג מה' מגילה.

ואולי י"ל עוד, דהנה לשון הגמ' מגילה יט, ב, שהראהו הקב"ה למשה דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים ומה שהסופרים עתידין לחדש ומאי ניהו מקרא מגילה. והתוס' יו"ט בהקדמתו לפירושו למשניות כתב שזה לא היה מוסר משה לאחרים כלל, ודקדוק הלשון כך הוא, שאמרו מלמד שהראהו ולא אמר שמסר לו או שלמדו, שאילו אמר אחד מאלו הלשונות היה מתחייב מזה שהוא ימסרם ויתנם ג"כ ליהושע וכו', אבל אמר שהראהו וזה בדרך ראייה בלבד לא בדרך מסירה כאדם המראה דבר לחבירו לראותו ואינו נותנו לו, ע"כ.

והנה דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים בפשוטו היינו מה שחז"ל מחדשים עפ"י מידות שהתורה נדרשת בהן, ורש"י שם פי' ריבויין אתין וגמין מיעוטיין אכין ורקין, ודקדוקי סופרים, היינו שדקדקו האחרונים מלשון משנת הראשונים. ומ"מ הכל בכלל תורה שבע"פ, וא"צ לדרך נבואה, אמנם מה שהסופרים עתידין לחדש, אם לא נמסרו הדברים איש מפי איש, א"כ א"א למתקני מקרא מגילה שידעו על כך, והרי נתבאר שולוא אותו דבר שנמסר בזה למרע"ה א"א היה לחדש מקרא מגילה, וא"כ י"ל שענין זה נתגלה לנביאים שבאותו הדור, שכך הראה למרע"ה, ואין בזה שאלה של לא בשמים היא, דאין זה אלא גילוי

ויש רק לציין על יסודו של החת"ס, דעיקר חנוכה ופורים דאורייתא, ורק צורת הזכר היא מדרבנן, דמ"מ מי שיעשה זכר אחר לא יצא יד"ח אף מהתורה, וכפי שיסודו הפוסקים עפ"י התוס' סוכה ג, א, דבכה"ג יש כח ביד חכמים לקבוע איך יקיימו המצוות, יעו"ש. וע"ע התקנות בישראל כרך א' ע' רנח-רסא. וראה זכרון שמואל להגר"ש רוזובסקי זצ"ל סי' ב' אות ח'. ועי' היטב כוזרי שני ויכוח שלישי אות צ"ו, ודבריו מסייעים להחת"ס, יעו"ש.

ועי' בספר משביר בר פ' מקץ מש"כ בענין מצות זקנים וגדרי הברכה, והזכיר שם שבספר עטרת זקנים הובא בשם מחזור ספרדי דכל דיני חנוכה הלכה למשה מסיני דכתיב זאת חנוכת המזבח וכו', יעו"ש כל דבריו, וצ"ע ובירור מקור הדברים, ואין להאריך. וע"ע כלי חמדה פרשת מקץ אות ד' בתשובה להאדר"ת ז"ל בגדר חנוכה דאורייתא מה שהאריך.

ומן הראוי לציין גם לשון גאון באוצה"ג ביצה ע' 8-9, וכיון שכך נהגו ישראל על פי הנביאים נעשית מצוה על כל בני גלויות לעשות כן כמצוה האמורה מפי הגבורה וכו', והלכה מועתקת היא ממרע"ה מפי הגבורה כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו וכו', ודברים אלו אילו היתה גזירה מב"ד, ועכשיו שהן דברי נביאים אם בדבר ה' עשו הנביאים מי זה יבטלם וכו', עכ"ל. והנידון הוא שם על יו"ט שני.

ה"ב-ג', שגם ב"ד יותר גדול אינו יכול לבטל, וצריך להוסיף דהא דאיתא מגילה ב, א שאין ב"ד יכול לבטל ולשנות זמני הקריאה של מגילה, הינו רק לשנות הזמנים, אבל לא מיירי בביטול, וראה קונטרס המועדים מתורת בריסק ע' מד, ולהאמור לק"מ. ומקורו של הרמב"ם הוא מהכתוב במגילת אסתר וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים, והיינו שאף שלעת"ל בימי משיח צדקנו יהיה ב"ד יותר גדול נמי לא יוכל לבטל, עי"ש כל דבריו.

ולפ"ר לא זכיתי להבין, דאמאי איקרי זה תקנה של סייג, ובפשוטו לא איקרי סייג אלא מה שנתקן שלא לעבור על דין תורה ממש, וחכמים עשו הרחקה, אבל היכן מצינו סייג כה"ג. וצ"ע. ועכ"פ עפ"י שיטתו אף חנוכה א"א לבטל לעולם, שהרי גם בו היה חיוב דאורייתא לקבוע זכר לנס, כמו שהביא בקול מבשר הנ"ל מהמפרשים, וזאת לא שמענו, ושם הובא שיש חילוק בין יום ראשון של חנוכה שהוא דאורייתא שהוא על נס ההצלה ממות לחיים, ובין שאר הימים, יעו"ש. ולפ"ז נמצא דעכ"פ יום ראשון של חנוכה א"א לבטלו לעולם, והוא חידוש נפלא. אבל כאמור לדרכנו אינו כן, ופורים וחנוכה אינן סייג, אלא טעמא דליכא בהו לא תוסיף הוא כדאמרן, אלא אפי' לשי' החת"ס הו' דאורייתא משום חיוב עשיית זכר לנס וא"צ לטעמים הנ"ל, וא"צ להוסיף משום דהו' סייג.

דתקנת מגילה פשטה, וראה שו"ת תורת חסד לר' חסדאי הכהן פרחיא סי' ל"ב שכן הוא מפורש במגילת אסתר. וע"ע מערכי לב על דרוש לבעל תק"ל דרוש מ"ו מה שהאריך. וע"ע היטב בכוזרי מאמר שלישי אות ל"ט. [וראה לשון הרמב"ם פ"ז מה' לולב הט"ו, ופי"א מה' ברכות ה"ג, ופ"ג מה' חנוכה ה"ד-ה' על ברכת המצוות על מצוות מדברי סופרים, וצ"ע אמאי כפל הרמב"ם הטעם שמברכים על מצוות דרבנן, ובה' ברכות כ"כ על חנוכה ועוד, ואילו בה' חנוכה כ"כ רק על הלל, ולא על נר חנוכה שקדם לו שם, ושמא כונתו בעיקר להוציא משי' בה"ג דהלל מהתורה, עיש"ה.] ואגב יש לציין הנידון אם מבטלים ת"ת להדלקת נרות, כמו שמבטלין ת"ת לקריאת המגילה, ראה נתיבות הקודש עה"ת ע' קט"ו-קי"ח.

ומבואר מלשונו דתקנת נביאים כוחה יפה יותר, ואיקרי דבר שנעשה בדבר ה', ולפז"ר הוא צ"ע דאינו ענין לנבואה אלא לכח ב"ד יפה, וכמו דתמיה לן לעיל על לשונו של הרמב"ם. וחזינן אפוא גם תשובה לגאון שיש עדיפות לתקנת נביאים, ואין בזה גם משום לא בשמים הוא, כיון שאין זו הוספה על התורה, אלא גדר תקנה גרידא, ואולי ה"ז גדר הסכימו עליהם ב"ד של מעלה, ועדיין צריך תלמוד.

ואולי י"ל עפ"י התוס' ע"ז לו, א ד"ה בשלמא, דמה שמפורש בתנ"ך בודאי פשטה התקנה, וראה שם גם בתוס' חכמי אנגליה, ולכן דייק הרמב"ם לכתוב ידוע שהיא תקנת נביאים, כלומר ובודאי פשטה. וראה גם תו' גיטין לו, ב שכתבו

נדפס בקובץ "בית אהרן וישראל"
גליון קט"ז כסלו תשס"ה

סימן ה מהדרין בנר חנוכה

שרוצה להדר, אבל אין שום חיוב, ויעו"ש
שנסתייע לזה מלשון פי' ר"ח שבת שם
שכתב, פי' המהדרין מהדרי מצוות
כדאמרינן להידור מצוה עד שליש במצוה,
ע"כ, יעו"ש. ועי"ש מש"כ עפ"י דברי בית
הלוי לענין מילה, וראה שו"ת פרי יצחק
ח"ב סי' ל'.

ואני לא זכיתי להבין איך מובן מדברי
הר"ח שהידור זה כיון שהוא יותר
משליש, לכן אינו בכלל החיוב, ואם
כדבריו היה לו להר"ח לומר איפכא,
דאע"פ שהידור מצוה עד שליש, מ"מ הכא
בחנוכה יש ענין נוסף של הידור מצוה,
וכמו דאיתא בב"ק שם דאיכא הידור מצוה
גם ביותר משליש שאינה חובה אלא
רשות. ויעו"ש שהביא גם לשון ר"ח בב"ק
להוכיח כדבריו, והנה בעיקר פיר"ח שם
יעו"ש ב"אוצר" שנתבאר יפה בס"ד, אבל
י"ל שלא נתכוין הר"ח לבאר כאן שהידור
נ"ח שהוא יותר משליש אינו בכלל החיוב,
ולכאורה בפשוטו הר"ח בשבת בא לבאר
פי' "מהדרין" ולזה הביא מב"ק דהיינו
הידור מצוה, והר"ח בב"ק הביא משבת
שהידור מצוה הוא ענין משובח, שהרי
הקדים קודם זה שאין רשות להוציא יותר
מהחיוב מפני שחיי קודמין, וההגהה

שבת כא, ב, ת"ר מצות חנוכה איש וביתו
והמהדרין נר לכל אחד ואחד
והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים וכו',
ופירש"י והמהדרין אחר המצוות עושין נר
אחד בכל לילה לכל אחד ואחד מבני
הבית. והנה עיקר הלכה זו צ"ב, דמצינו
שיש מצוות מה שהן עיקר החובה, ויש
מלבד זה מה שהוא הידור מצוה, וכמו
אתרוג שהוא כשר, ויש מצות הידור שהיא
עד שליש, וכמבואר ב"ק ט, ב, והוא חובה
בפ"ע להדר בכל המצוות משום זה קלי
ואנוהו, ונחלקו הפוסקים אם מצות הידור
היא מהתורה או מדרבנן, עי' משנ"ת בס"ד
ב"אוצר מפה"ת" ב"ק שם, ושם ההלכה
היא שיש חובה להוסיף עוד שליש במחיר
על מצוה הדורה יותר, היינו שאם אפשר
לקנות אתרוג כשר בכך וכך, יש מצוה
להוסיף עד שליש לאתרוג נאה יותר,
יעו"ש.

אמנם בהך מהדרין דנר חנוכה בודאי
שהוא ענין בפ"ע, שהרי הוא יותר
משליש, וכן מהו ענין של מהדרין מן
המהדרין. ויעו"י בחי' מרן רי"ז הלוי ה'
חנוכה שכבר עמד בזה, וכתב דבנר חנוכה
אכן ליכא מצוה על ההידור שהרי הוא
יותר משליש, אלא כך היא המצוה למי

לפנינו בפי' ר"ח "אינו חייב" אינה נכונה, אלא צ"ל "אינו רשאי", ואם זימן לו הקב"ה שלא מיגיעו הרשות בידו להוסיף, ולזה כתב הר"ח שעצם הידור מצוה הוא משובח, וזה חזינן כאן בנר חנוכה, [ועי"ש עוד בפיר"ח על הידור מצוה בצדקה לעני, והגדר בזה צ"ע].

אבן אכתי צריך לבאר מה הגדר בהידור נר חנוכה, שהרי הוא יותר משליש, ואין חיוב להדר ביותר משליש, ולפי פי' הב' שבר"ח אף רשות ליכא להוסיף יותר משליש אם אין הממון ממה שזימן לו הקב"ה, אבל מיגיעו אסור להוסיף, וצ"ב לפ"ז מהו המהדרין בנר חנוכה. וראה ח' הגרי"ז נזיר ב, ב בגדרי ואנוהו, שבכל מצוה ומצוה יש לה נוי משלה, עי"ש. וראה ב"ח סי' תקפ"ה וח"י סי' תע"ג, ביאור הלכה סי' תרנ"ו. וע"ע העמק שאלה שאלתא נ"ד אות ד' ומרומי שדה פסחים צט, ב, ומקראי קדש פסח ח"ב סי' כ"ט. וראה יד אליהו (רגולר) כתבים אות ח' חנוכה בענין הידור מצוה בנ"ח, פתחי מגדים סי' ק"ד. וראה מש"כ בס"ד בקרואי מועד עניני חג הסוכות בדין אגודת הלולב, וע"ע משנת יעבץ מועדים סי' ע"ד.

ונראה הביאור בזה פשוט, דהידור מצוה דנר חנוכה אינו ענין כלל להידור מצוה אחר, דהידור מצוה שבכל המצוות הוא שהחפצא של המצוה תהא נאה, משא"כ בנר חנוכה שהוא לפרסומי ניסא, הנה הגדר הוא בהוספת הנרות דהוא

מוסיף בפרסום הנס, ואינו נוי מצוה גרידא, והיות וכל מהות המצוה היא פרסום, א"כ מה שמפרסם יותר הרי המצוה היא יותר גדולה, וא"כ אין זה שייך כלל למצות זה א-לי ואנוהו, אלא ה"ז כמו שנאמר אצל סיפור יציאת מצרים שכל המרבה ה"ז משובח, והיינו שמוסיף במצוה, ולא שעושה מצוה נאה, ולפ"ז נמצא כך, דעל עצם המצוה של נר איש וביתו, ה"ז כשאר המצוות ואם יש ענין של נוי מצוה ה"ז בכלל עד שלישי. ברם מלבד זאת איכא ענין נוסף של מוסיף בפרסומי ניסא, ובזה איכא ה"ז משובח, ולא נאמר בזה הגבלה של עד שלישי.

וז"ל הרמב"ם פ"ד מה' חנוכה הי"ד, מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח הא-ל וכו', אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק. ע"כ. וכתב שם האור שמח דאף על הידור הנרות שואל ומוכר כסותו, ומדויק בלשון הרמב"ם שהקדים "ולהוסיף בשבח הא-ל וכו'". וראה ביאור הלכה רס"י תרע"ט בשם חמד משה. ואם אין כאן חיוב כלל, בודאי יקשה לומר שבעבור כן שואל ומוכר כסותו, אבל לפי המבואר דהוי מוסיף בשבח הא-ל, וכמו מרבה לספר ביציאת מצרים שה"ז משובח, א"ש, ויש לבאר דיעויין במ"מ שכתב שמקור דברי הרמב"ם על החיוב לשאול על הפתחים ולמכור כסותו ילפינן מארבע כוסות, דכמו

דהתם הוא פרסומי ניסא, ה"נ הכא הוי פרסומי ניסא, ומבואר שחיוב פרסומי ניסא אינו כשאר מצוות שאם אין לו ממון ה"ז אנוס ופטור, וא"כ אף ענין מוסיף והולך אינו כמו שאר מצוות שהוא עד שלישי, אלא ה"ז מוסיף בשבח והוא גדר כל המרבה ה"ז משובח, וזה הביאור במה שקבעו חז"ל ב' אופנים של הידור מצוה, דבלא"ה היה כל אחד מרבה בנרות בלי חשבון, וכמו מרבה לספר ביציאת מצרים, ולזה קבעו חכמים הצורך של הידור מצוה, ובזה מובן הלשון "והמהדרין וכו'", דהגרי"ז הבין שהכונה שאינו מצוה אלא רשות, ולהאמור הביאור הוא שהמהדרין שיש עליהם אכן מצוה להדר, יעשו כך וכך ולא באופן אחר להדליק בלי הגבלה, ודוק. וע"ע גליוני הש"ס שבת כג, א ד"ה להדליק בשם הרוקח, ומש"כ עליו. וראה ח' בן אריה ח"א סי' ט' ובראש הספר נוספו עוד תשובות בזה, וראה גם שו"ת הוד צבי סי' ו' ושם ע' ע - עב. וראה בס' בן איש חיל לבעל בן איש חי, ח"ב בשני אליהו א' דרוש י', כמה חקירות להלכה בדין הידור מצוה, ואכתי יל"ע עפ"י דרכנו דבנ"ח הוי ענין אחר של הידור מצוה, האם ההלכות העולות מדבריו שם נאמרו גם על נר חנוכה. וע"ע שו"ת ראשי בשמים או"ח סי' ד'.

ובחי' מרן רי"ז הלוי שם הביא מה שעמד בזה בבית הלוי עה"ת בעניני חנוכה, מה שמצינו במצוה זו הידור ויותר הידור, ועל שאלה זו כתב דבריו הנ"ל, ואיני יודע מה תשובה היא זו, ולהאמור

אין כאן כ"כ קושיא, דסוג זה של הידור אינו נמצא בשאר מצוות, וקבעו חכמים ב' אופנים להמוסיפין בשבח הא-ל וכש"נ. ובית הלוי שם כתב דעיקר הנס משום הידור היה, שהרי היו יכולים להדליק בפתילות דקות וממילא היה השמן מספיק לח' ימים, והם הדליקו בעבות להידור מצוה, ולכן תקנו חכמים במצוה זו הידורים יותר מבכל מצוה. וכנראה כונתו עפ"י הילק"ש שופטים סי' מ"ב בשם תנא דבי אליהו שיש הידור להדליק בפתילות עבות, אבל כבר נתבאר במקרא העדה פ' תצוה בס"ד דמבואר בראשונים שהיה כמות השמן קבועה חצי לוג, ועשו בכל יום הפתילות לפי אורך הלילה, וכ"ה בירושלמי, עי' תו' מנחות פט, א. ולפ"ז צריך לפרש כונת הבית הלוי, שיכלו להדליק בכמות שמן קטנה עם פתילות דקות. ונמצא לפי שיטתו שאין הלכה קבועה דבעינן חצי לוג שמן, ברם בשו"ת מנחת ברוך סי' ק"ט ענף ד' כתב דחצי לוג שמן הוא הלמ"מ ועי"ש ביאורו בזה, ולפ"ז ליתא לדברי ביה"ל, אבל אם נקטינן דהלמ"מ היא על שיעור השמן, א"כ בודאי דתמוה מאד ללמוד מהילק"ש להדר להדליק בפתילות עבות, והרי א"א שיהיו יותר עבות מהשיעור שידלקו בהן חצי לוג כל הלילה. ולכן נראה דבאמת מהתורה אין שיעור, רק היות שמצוה להדר בפתילות עבות, לכן קבעו חכמים חצי לוג שמן, שזה השיעור המספיק לפתילה עבה, וראה מקרא העדה פ' בהעלותך משנ"ת בס"ד.

ובעיקר דברי הבית הלוי, יעוי' גם במנחת
 ברוך שם שכתב כיו"ב בדרך
 אחת, יעו"ש. וע"ע שו"ת פרי יצחק ח"ב
 סי' ל', וראה גליוני הש"ס שבת כג, א
 בשם שו"ת הלכות קטנות, ועי"ש איך
 הדין בכבה נר ראשון, וצ"ע, שהרי לפו"ר
 כבר קיים המצוה, וי"ל דכל שעסוק
 בהדלקה, לא אמרינן כבתה אין זקוק לה.
 ולפו"ר נ"ל עוד דכל הנרות ביחד הוי
 מצוה אחת, ואין לנר ראשון שהודלק
 מעלה יתירה על האחרונים, וכל נר בפ"ע
 אינו כלום, כאשר רצונו להדליק כמהדרין.
 (וענין נר הנוסף, ראה בשו"ע סי' תרע"ו
 ס"ה והגר"א שם סק"ו, לא מובן לי, דזה
 שמדליקין ראשון הוא הראשון שהדליקו,
 ולדרכנו אין כלל נר עיקרי, אלא כל הנרות
 הן מצוה אחת. וצ"ע בכ"ז.) וע"ע שו"ת
 עמודי אור סי' מ'.

[ובעיקר היסוד של בית הלוי שהביא
 הגר"י שם, שא"א להוסיף
 הידור מצוה אחרי שסיים את המצוה,
 יעו"ש לענין מילה וחנוכה, ובשם הגר"ח
 כתבו כיו"ב לענין אתרוג, ראה מקראי
 קדש סוכות ב' סי' מ' מרש"י זיין בשם
 הגר"ח, ומקור הדברים הוא במכתב הרי"ל
 דון יחיא להרש"י זיין, שנדפס בקובץ
 "אור ישראל" (מונסי) שהוא שמע כן מפי
 הגר"ח, עי"ש. וראיתי עתה בקובץ
 "אוצרות ירושלים" (אדר תשס"ו קונטרס
 מ"ה) בשם חכ"א והסכים לו הגרמ"ד
 סולובייצ'יק שליט"א, על מחלוקת חכמי
 מגנצא ומהרי"ל, במנהגי מהרי"ל הלכות

פורים סי' י"ג ע' תכת, אם לא קרא ש"ץ
 י' בני המן בנשימה אחת, שחכמי מגנצא
 הצריכו לחזור לראש המגילה ומהרי"ל
 אמר דסגי לחזור לחמש מאות איש, ופי'
 החכם הנ"ל דחכמי מגנצא סוברים דאינו
 מעכב, ולכן צריך לבטל כל הקריאה
 ולחזור להתחלה, לקיים המצוה עם
 ההידור, דאם יחזור לחמש מאות איש יש
 לו הידור בלי מצוה שהרי כבר קרא,
 ולמהרי"ל הוי עיכובא, ואין כאן קריאה
 ומצוה, ולכן סגי שיחזור לחמש וגו',
 עי"ש, וכמדומה שיש להשיב דכל זמן
 שלא סיים המגילה אין כאן מצוה
 שנעשתה, ושפיר חוזר וקורא ויש לו מצוה
 עם הידור, וכמו כל שאר הפסוקים שקרא,
 אע"פ שקראן כהוגן ולפי דעתו חוזר
 וקורא, ולא קאמר שאין זה כלום כאן
 שכבר קרא. ובודאי שלא מסתבר שלדעתם
 חוזר וקורא עם ברכות חדשות, ודוק. ועל
 עצם פסק רמ"א סי' תר"צ בשם מהרי"ל,
 כבר תמהו אחרונים, ראה למהדיר מהרי"ל
 שם, ואכ"מ.]

ובמקו"א נתבאר עוד בס"ד שעפ"י
 תשובת הרמב"ם (בלאו) סי'
 רכ"ב שהובאה במג"א סי' תרנ"א ס"ק
 כ"ה, ושו"ת רע"א תנינא סי' י"ג, שיש
 לברך על נרות הנוספות, הרי מוכח שהיא
 מצוה ולא כשאר הידור מצוה, וכבר עמדו
 בזה, אלא שאינו ברור כלל ועיקר, באיזה
 נרות נוספות איירי הרמב"ם, ויש כמה
 שנויי נוסחאות בתשובה זו, ראה במאמרי
 בענין מהדרין ומהדרין ומן מהדרין בנ"ח

משנ"ת בס"ד. וראה בקובץ "משלחן מלכים" ב' ע' ע"ט מהגרמ"ש ברמן זצ"ל. וע"ע שו"ת חלקת יואב חיו"ד סי' ל"ד בסוף התשובה, חזון יחזקאל שבת קלג, ב, וראה הלכות חנוכה לאבודרהם ובהערותי שם, וראה ספר הזכרון להאבי עזרי (תשס"ב) ע' תקנ. וכמו"כ הובא שם מהראש יוסף איך הדין במי שהפסיק בדיבור באמצע הדלקה, ולא גמר להדליק כולם, אם חוזר ומברך, ונתבאר שם דלכאורה תליא בשאלה זו, דאי הוי מצוה שמחויבת בברכה, אכן צריך לחזור ולברך. וע"ע אבי עזרי הלכות חנוכה מש"כ ע"ד חי' רי"ז הלוי.

ושוב מצאתי עתה בספר הפרדס לר"א ב"ר חיים שער תשיעי פי"ג שאכן כ"כ להלכה, וכמש"כ הפוסקים לענין שח באמצע בדיקת חמץ, והובא בשו"ר ברכה או"ח סי' רס"ג, אלא שהוא הבין דהכונה היא לענין נר שבת, וכן משמעות סדר הדברים בס' הפרדס, אבל זה תמוה, דמי איכא חיוב להדליק יותר מנר אחד בשבת, [ואע"פ שנהגו בשתי נרות, ראה שו"ע או"ח סי' רס"ג ס"א, מ"מ מעיקר דינא באחד סגי, ויל"ד שיש להדליק ב' נרות אחד למצות כבוד ואחד למצות עונג, וכמבואר ברמב"ם דשתי מצוות יש בנר שבת, וראה במחקרי תפילה ופיוט ע' 64-65 שמבואר הטעם לשתי נרות כנגד האיש וכנגד האשה, עי"ש. וראה מש"כ בס"ד בבגדי המלך פ"א מה' ציצית ה"ח, וראה אבודרהם הלכות שבת פי' במה

מדליקין מחלוקת הראשונים אם יש לברך על נר יו"ט, ולחד מ"ד ליכא עונג ביו"ט ולכן ליכא ברכה, ומ"ד החולק לא נתבאר טעמו, או משום דאכן איכא עונג גם ביו"ט, או משום כבוד יו"ט, ואיכא ברכה גם על מצות כבוד, ועי"ש בהערותי מהרמב"ם דאיכא ביו"ט כבוד ועונג כמו בשבת. ועי"ש משנ"ת, ואכ"מ. וע"ע שאלות חיים או"ח סי' ו'. וראה מושב זקנים שמות יב, טז. וראה בהערותי על אבודרהם (תשע"ה) ברכת המצות ומשפטיהם הערה 206. וע"ע בדין נר שבת, בקה"י חלק הליקוטים (א) סי' ל' אות ב'. וראה זכרון שמואל סי' ל"ב אות ד' על השאלה איך חייבות נשים בהדלקת נר ביו"ט, והא הו"ל מ"ע שהז"ג, ובהערותי על אבודרהם שם כתבתי בזה, עי"ש.

וראה בשו"ע או"ח סי' רס"ג ס"א שמדליקין בשבת ב' נרות א' כנגד זכור וא' כנגד שמור, והוסיף הרמ"א ויכולין להוסיף ולהדליק שלושה או ארבעה נרות וכן נהגו. וראה דרכי משה שם שאכן י"ל שאין להוסיף, דע"י כך מפסיד הכונה של כנגד זכור ושמור, אבל הראשונים לא כ"כ, עי"ש מרא"ש ומרדכי. ועי"ש בביאור הלכה דתחילה כתב דמהדרין דנר חנוכה עדיפי שהם מתיקון חז"ל של המצוה, ואח"כ כתב דאולי הוספת נר שבת עדיפי שהיא הוספה בגוף המצוה, משא"כ נ"ח שאינו אלא מהדרין, עי"ש. ולפונ"ד סברתו האחרונה צ"ע,

דבפשוטו מהדרין דנ"ח מלבד שכך הוא תיקון חז"ל, הרי הוא גופא הוספה בעצם המצוה של פרסום הנס, ומאי שנא מנר שבת, וע"ע שו"ת חת"ס או"ח סי' ע"ה.

וראה ראבי"ה שבת סי' קצ"ט ע' 265, והובא גם בפסקי מהר"ח או"ז ע' 36, דצריך ב' נרות בשבת או משום כנגד זכור ושמור, או אחד להיכרא להשתמש לאורה, כמו חנוכה, ולפז"ר אינו מובן, ברם נראה כנ"ל, דלהשתמש לאורה היינו מדין עונג, ונר שני לכבוד, ואולי הא דמבואר בגמ' שבת מה, א דאיכא הוקצה למצוותו על נר שבת, היינו על נר של כבוד, אבל נר של עונג שיסודו להנאת האדם לא שייך הוקצה למצוותו, ועדיין צ"ע בסברא זו, ויל"ע במפרשים שם. וראה מנהגים לר"י מדורא תלמיד מהר"ם ע' 157 טעמים נוספים להדלקת ב' נרות, עי"ש. וראה תו"ש כרך כ"ג מילואים ע' 155 על נר של כבוד לשבת. וראה מחקרי תפילה ופיוט (גודלשמידט) ע' 5-64. (שו"ר במנהג אשכנז הקדמון ע' 135 – 125 מש"כ על הראבי"ה), וראה משאת המלך על הרמב"ם סי' קי"ח ושיח השדה מועד סי' א'. ואם נקטינן דשתי אלו המצוות טעונות ברכה, יש לקיים פסק הפרדס לענין שבת, וראה מאמרי בקרואי מועד עניני יוה"כ על נר של יוה"כ שחל בשבת [נדפס בקובץ "מוריה"]. וע"ע יראים סי' תי"ב ותוע"ר שם ס"ק א'.

ואכתי יש לדון בזה הלכה חדשה, דהנה יעויין בבן איש חיל ח"ב שני

אליהו א' דרוש ב' שהעיר אמאי אין מברכים ברכה אחת על נ"ח ונר שבת, וכתב הטעם דזה נעשה להשתמש לאורה וזה לפרסומי ניסא ואסור להשתמש לאורה, עי"ש. וראה הלכות ציצית לר"ש בן חפני (כליל תכלת, תשנ"ג) ע' רמה דמדליקין מנר לנר, היינו מנ"ח לנר שבת, עי"ש. והנה עיקר השאלה של ברכה אחת, כבר נתבאר בס"ד במקרא העדה פ' בא, וא"צ לכפול הדברים, ונידון ברכה אחת על נ"ח ושבת כבר נמצאת בספר מועדי הרב ע' 74, עי"ש, וא"כ לפי המבואר הכא כיון דנר של כבוד שבת אינו להשתמש והוי כמו נר חנוכה, א"כ תסגי בברכה אחת, ובשלמא אם גם נר של עונג צריך ברכה, וכדאיאתא בפירוש התפילות והברכות ח"ב ע' מד, וכ"ה גם באורחות חיים ואבודרהם, ראה בהערותי שם בה' שבת, אכתי צריך לברך על נר עונג, אבל לשי' בית הלוי שאין ברכה על עונג שבת, והברכה היא רק על נר כבוד שבת, אכתי סגי ברכה אחת, ואגב עי' בראבי"ה הנ"ל ע' 7-266 על מה שיש ללמוד נר שבת מנר חנוכה לענין השתתפות בפריטי, ולענין מהדרין נר לכל אחד ואחד, וראה שו"ע או"ח סי' רס"ג ס"ז. וראה משביר בר פ' מקץ שאין לברך על נר יו"ט מבעוד יום כיון שאפשר לברך בלילה, עי"ש. והנה זה ניחא לענין עונג, אבל כבוד הוא איפכא, שכל המצוה היא מבעוד יום, ואולי ר"ל שביו"ט שאפשר לכלול בברכה גם את עונג יו"ט, אין לברך אלא בלילה, דמבעו"י ליכא עונג, וס"ל דכבוד איכא גם

בלילה, וראה הגהות רי"ש נתנזון בעל שואל ומשיב על או"ח שם, ובביאור הגר"א או"ח סי' תקכ"ט ס"א מבואר דכבוד הוא מבעוד יום, ועונג הוא בשבת ויו"ט עצמו, ונמצא שאין כבוד בלילה בהדלקת נר, ולפ"ז בהדלקת נר יו"ט במוצאי שבת שמברכים עליה, אע"פ שאין זה כבוד, וזה מורה שלא כהבית הלוי שאין ברכה אלא על כבוד, ויש להוסיף עוד, דהואיל ונרות אלו של יו"ט במוצ"ש הן נרות של עונג בלבד, אין כל שאלה אם לברך עליהם ברכת מאורי האש, ראה ביאור הלכה סי' רח"צ סעיף י"א שאין מברכים על נר של כבוד, וי"א גם אם לכבוד ולהאיר נמי אין מברכים, אבל נרות אלו הן לעונג ולהאיר בלבד, ושפיר מברכים עליהם. (וכמו"כ השאלה הנ"ל על ליל יו"ט ב' בחו"ל שמדליקין בלילה).

וראה המנהיג ע' רטו שכתב, והדלקת נר בשבת חובה כל בנות ישראל לברך עליה לפי שהיא חובה ומצוה, ע"כ. והמעין שם יראה דלפ"ר כונתו היא כך, דמבואר שם לענין מים אחרונים דבגלל חובה שהיא מלח סדומית אין ברכה, דהוי משום סכנה וצורך האדם, ורק משום מצוה ידידים מזוהמות פסולות לברכה, בזה יש ברכה, עי"ש. (וראה הערות לאבודרהם דיני ברכות שער א'), ולזה כתב המנהיג דאיכא נמי חובה דהיינו שלום בית כדאיתא בגמ', ופירש"י שלא יכשלו, עי' שבת כה ע"ב ומשום כך אין ברכה, אבל איכא מצות כבוד ועונג שבת,

ועי"ז יש ברכה. ובגדר חובה ומצוה בנר שבת, ראה ראבי"ה הנ"ל, והובא שם משו"ת ספר הישר לר"ת ועוד קדמונים. [ועי"ש עוד בראבי"ה בגדר הדלקת נר ראשון ושני למצות שבת, ואימתי נעשה נר מצוה, ואימתי מברך, וכנראה יש שם שיבושים והכל צ"ת, ואכ"מ]. ועפ"י המבואר י"ל בהא דדנו הפוסקים אם אפשר לברך מאורי האש על נר של יו"ט, דהוי עונג וכבוד בהדי הדדי, ומבואר בתלמידי הר"י ברכות נג, דכל שיש שם של כבוד א"א לברך, ואע"פ שצריך גם לאורה, ברם כל זה שמדליקין ב' הנרות ביחד לכבוד ועונג, אבל אם מדליק אחד לכבוד ואחד לעונג, שפיר דמי לברך על של עונג מאורי האש ופשוט. ובעיקר הדין דגם ביו"ט איכא מצות עונג ומצות כבוד, וכמפורש ברמב"ם פ"ו מה' יו"ט הט"ז, עי' באורך בקונטרס יגדיל תורה שמצורף לספר חשבונות של מצוה להאדר"ת, סי' קנ"ג אות ג' ע' תסו-תעד. וע"ע שיעורים לזכר אבא מרי ז"ל ח"א ע' נ-סח בענין כבוד ועונג שבת, ובדין נר שבת ויו"ט, דצריך לפו"ר שתי נרות נפרדים, הואיל והן ב' מצוות, של שבת ושל יו"ט, ראה קובץ על יד (מקיצי נרדמים) חלק ט"ו, ספר הלכות איטלקי לר"י ב"ר יקותיאל ע' 153-4. וע"ע זכרון שמואל סי' ל"ב.

ומצאתי באו"ז ה' ר"ה סי' רס"ב שכתב בתו"ד וז"ל, ה"פ עשרה שהיו עושין י' מצוות שאין ברכותיהן שוות כגון כו', זה מדליק נר חנוכה וזה מדליק נר

ואנב, י"ל במה שדנו אחרונים על ברכת נר שבת, כאשר כבר יש אור חשמל, וק"ו במקום שכבר הדליקו נרות, כאשר ליכא תוספת אורה, י"ל שאכן הברכה רק על כבוד שבת, וזה רק ע"י הנרות, דבאור חשמל הרגיל ליכא כבוד שבת, ורק צ"ע בליל יו"ט במוצ"ש או ליל יו"ט שני שמדליקין בלילה, יל"ד דתו ליכא כבוד יו"ט, די"ל דזה רק בכניסתו, וכש"נ, וצ"ע, ושמא אז הוא זמן כניסת יו"ט שני.

ושיו"ב הנ"ל כתב שם דהפרדס הפריז על המידה לפי המבואר בה' בדיקת חמץ, אבל תמוה דאינו ענין לבדיקת חמץ כלל, דהתם עדיין לא גמר המצוה, ולכן נ"ל דכונת הפרדס לנר חנוכה, והיינו כאמור דההידור הוא נמי מהמצוה, ולכן פשוט שאף על נרות של הידור מברכים ברכת הרואה, ולא כמש"כ בס' פתחי מגדים סי' ס"ז. ובזה מובן נמי שככתה אע"פ דאין זקוק לה חוזר ומדליק למצוה, ולכאורה הרי אפשר לצאת מתוך כך מכשול, דכיון שגמרה מצות נ"ח בככתה, א"כ אינו נר של מצוה, ויבואו לברך עליו ברכת הרואה, אך להאמור ניחא, ועפ"י המובא בט"ז בשם מהרש"ל בשו"ת סי' פ"ה דככתה דחוזר ומדליק דלא גרע ממהדרין, א"כ כמו שמהדרין הוא נר מצוה לברכת הרואה, ה"ה חזר והדליק מה שככתה הוי נמי נר מצוה, ומ"מ עדיין אינם שוים, דעל מהדרין איכא ברכה, ועל חוזר ומדליק נר שככתה ליכא ברכה, והוא

שבת וזה מדליק נר יו"ט הואיל ואין ברכותיהן שוות כל אחד מברך לעצמו כו'. ע"כ. ומפורש שלא רק שאין ברכה אחת על נר חנוכה ונר שבת, שהובא לעיל בזה, אלא אפי' נר שבת ונר יו"ט, הן ב' מצוות נפרדות וב' ברכות, אבל אכתי צ"ע מאי שנא מברכה אחת על הפרשת תרומה, וכבר כתבנו בזה במקרא העדה פ' בא, ואכ"מ, וצ"ע. [וקובץ הלכות הנ"ל, נדפס גם ב"כנסת מחקרים" ג' ע' 85.] וראה שו"ת ס' הישר לר"ת סי' מ"ז אות ו' וסי' מ"ח אות ו' דנראה שנחלקו ר"ת ורובנו משולם בעיקר שאלה זו, דכיון דנר שבת הוי הכשר מצוה, לכן ליכא ברכה, וכאמור על עונג הוי הכשר, אבל על כבוד הוא מבעו"י ואינו הכשר. וע"ע קובץ הערות יבמות סי' י"ג מש"כ בדברי תה"ד סי' ק"ב, תורת אהרן ח"א או"ח סי' י"ג, יד אליהו (רגולר) פסקים סי' ס', וראה הערותי לאבודרהם ברכת המצות ומשפטיהם סעיף כח. שו"ר אריכות במשנת יעבץ מועדים סי' ל"ד עי"ש. ושו"ר בהעמק שאלה שאילתא קכ"ב באריכות בענין זה, עי"ש. וראה שם גם שאילתא קכ"ו אות ז'. [ולפו"ר יל"ד בשמן שנשאר מנ"ח שאסור בהנאה דאיתקצאי למצוה (ונתבאר בס"ד במקו"א) דיהא מותר לשמן של נר כבוד שבת שאינו להנאה, וכמו"כ לשמן לנר ביהכנ"ס שהוא רק לכבוד וצ"ע בפוסקים. וראה הערותי לאבודרהם על חנוכה.] וראה אגודת אזור (ביאלא) ח"א סוגית נר שבת אות ט', דף קכ, ד-קכא, א.

מובן, שהרי כבר בירך פעם אחת, ופשוט. וכן נראה פשוט דהא דחזור ומדליק משום דהוי כמהדרין, מ"מ א"צ אלא להשלים מה שנחסר, אבל א"צ לחזור ולהדליק כשיעור, וכמו"כ מסתברא למ"ד בגמ' כבתה זקוק לה נמי כן הדין, שאין זו הדלקה חדשה, וגם אין הגדר בזה שהדלקה ראשונה נפסלה, ולכן פשוט דליכא ברכה, אלא צריך להשלים את המצוה, וכן מתבאר בט"ז סי' תרע"ג ס"ק ט' שאע"פ שלדעתו מדינא כבתה בע"ש זקוק לה, כיון שעדיין לא הגיע זמן המצוה, מ"מ אינו מברך, ולא בגלל שמא הלכה לא כדבריו אלא כתה"ד ושו"ע שם, אלא כך הוא מעיקר הדין, עי"ש. וראה פי' התפילות והברכות להר"י ב"ר יקר ח"ב ע' סב בגדר הדלקת נ"ח בערב שבת, ולפו"ר נראית שיטתו כדעת הט"ז, יעוש"ה ודוק. וראה שו"ת נטעי נעמנים או"ח סי' כ"ו, משנת יעבץ מועדים סי' ע"ה, שו"ת נחלי אפרסמון לר"ר בלזם ז"ל סי' י"ד. ועי' פרי"ח סי' תרע"ב אם המאחר להדליק צריך שיעור חצי שעה, עי"ש. וראה בזה בה' חנוכה למהרז"ך ב"מוריה" גליון קס"ה – ו' ע' יא.

עוברים ושבים וכו'. כי רבים דרים בעליה, וגם בעליה שהיא גבוהה מכ' אמה, ראה ריטב"א מכת"י שבת כא, ב בד"ה ואם דר בעליה, [נומש"כ על בתוך הבית למעלה מכ', עי"ש, אינו ענין להכא, וז"פ], ואחרים גרים במקום שאין יציאה לרה"ר וגם לא חלון, או במקום שא"א להדליק ברה"ר מאיזו סיבה שתהיה, ואחרים נמצאים בדרך או בספינה או לבד במקום רחוק, ולכן כל אחד חייב לקיים המצוה לפי כוחו, ואם הוא עושה פחות מזה, לא קיים המצוה, כגון הדר בפתח שפונה לרה"ר צריך להדליק דוקא שם, ואם הדליק במקום אחר לא יצא יד"ח, אע"פ ששכנו מדליק באופנים אחרים שיש בהם פחות פרסומי ניסא, וה"ט שזה הוא כפי יכולתו, ולכן זה למעלה מכ' אמה ידליק שם ויצא יד"ח בקצת פ"נ, (ובאמת במציאות לראות למעלה מכ' מרה"ר, זה תלוי ברוחב הרה"ר, דברה"ר רחבה רואים באלכסון מה שיש למעלה מכ'). והדר בבית למטה לא יצא יד"ח אלא בפתח ביתו, והדר במקום שאין לו שום אפשרות לפ"נ ברה"ר, יעשה פ"נ בתוך ביתו, ואילו האחר שיעשה כן לא יצא יד"ח.

ומקום כאן לבאר יסוד חיוב נר חנוכה לפרסומי ניסא, שעפ"י זה יסתלקו כמה תמיהות, דהנה חז"ל חייבו לכל אדם בנ"ח לפרסם הנס, לכל אחד לפי יכולתו ומצבו במקום שהוא גר ונמצא, ולא אמרו שידור אדם דוקא במקום שיתקיים נ"ח בדיוק על פתח ביתו מבחוץ וכו', ויש שם

ובשם הגרי"ז נמסר בכמה מקומות על מי שהדליק על שולחנו בזמן הסכנה, ובתוך הזמן עברה הסכנה, שחייב מדינא לחזור ולהדליק בחוץ, ולפו"ר יש לפקפק בזה, כיון שכבר קיים המצוה, ואולי יש להביא כדמות ראייה מקריאת המגילה לבני כפרים שהקילו עליהם שחוזרים וקורין

בליל י"ד, עי' מגילה יט,א וברש"י ותוס' שם, עיש"ה ודוק. וכיו"ב יל"ד לענין לולב יבש בשעת הדחק, להראשונים דכך הוא עיקר הדין, האם חוזר לברך אם נמצא אח"כ לולב מהודר, שהרי שלא בשעת הדחק היבש פסול מדינא. וצ"ע.

ובן המדליק בתחילת הזמן צריך שיעור חצי שעה של שמן, ובלא"ה לא יצא יד"ח, וראה ביה"ל סי' תרע"ב ס"ב שאם אין לו שמן כשיעור ידליק בלא ברכה, וראה ראבי"ה סי' תתקע"ב. וראה על כל הענין, שו"ת דעת מרדכי (רבינוביץ) ח"א סי' מ"ח. וראה שו"ת זכר יהוסף או"ח סי' רמ"ב. אבל המדליק יותר מאוחר על הפתח סגי ליה בפחות, כיון שעכשיו לפי מצבו זוהי המצוה שלו, ובמקו"א נתבאר דין מדליק לאחר תחילת הזמן אם צריך שיעור בשמן, ובפשוטו נקטינן שא"צ, ראה משנ"ב שם ס"ק ה' שפסק כן. ולפ"ז צ"ב אמאי במדליק בתחילת הזמן אינו מברך על פחות מכשיעור ולדרכנו מבואר. ושמעתי לשאול, דזה שלא יכול להדליק בתחילת הזמן בגלל חסרון שיעור שמן, ימתין עד שיהא הזמן מספיק עד לסוף הזמן, ואז יברך וידליק. וע"ע שו"ת ארץ צבי (פרומר) ח"א סי' קכ"א, וראה קובץ "שמוש חכמים" לזכר ר"מ דויטש, ע' קסו. וכן כל כיו"ב באכסנאי והולכי דרכים, ויש שפטורים לגמרי וכמבואר במקומו, וכמדומה שעפ"י זה מתיישבות הרבה שאלות, ושו"ר בס' משאת המלך מועדים סי' מ"א שכתב כיו"ב, עיש"ה.

וראה שו"ת שרידי אש ח"ג סי' ס"א. ושו"ר בספר כנסת אברהם על ענייני מצוות ומועדים סי' ה'-י"ד דברים נכבדים בהלכות חנוכה הנוגעים לדברינו, עי' עליו.

ושו"ר עוד בזה באשר לשלמה מועד סי' כ"ג, עי"ש, ומענין לענין באותו ענין, שמעתי שהגר"ח קניבסקי שליט"א אמר שיעור ביום הזכרון של החזו"א ט"ו חשון תשס"ו, בנושא האם מי שאין לו בית צריך לקנות בית כדי להדליק בו נר חנוכה, והנה כבר נתבאר בס"ד במקו"א הגדר בחיוב זה, אי הוי חובת גברא או חובת בית ופתח, כלומר, אי הוי חובת גברא ומקומו בפתח, כמו חובת תפילין על הגברא ומקומם בידו וראשו, או דהוי ביסודו רק חובת בית כמו ציצית בבגדו ומזוזה בפתחו, (ועי' אבנ"ז יו"ד שפ"א שחילק בין ציצית למזוזה). ונראה לפו"ר, דבכל אלו המצוות שהן חובת חפצא, יש להחפצא שייכות לגברא, כמו טלית שלו או בית שלו, ואפי' אין טלית או בית שלו, י"ל דסגי בשאול או שכור, ובמזוזה פליגי הפוסקים אם צריך שלו מהתורה, וציצית לכו"ע שאולה פטור מהתורה, אבל מבואר אצלי במקו"א בס"ד דקיום דאורייתא יש גם בטלית שאולה, וכל זה דוקא בכה"ג אבל טלית של הפקר ובית של הפקר אין כל חיוב מהתורה, ואין גם קיום מהתורה, ומפורש בגמ' שבת קלא, ב, הואיל ובידו להפקירן, ואמנם מהתם אין הוכחה שאין קיום, דהתם הנידון על מכשירין הדוחים

שבת, וזה נאמר רק על מצוה מחוייבת, אבל מ"מ כך הוא מסתבר שאין שום קיום מצוה בשל הפקר. ולעומת זאת נראה שהדר בבית הפקר חייב בנר חנוכה על פתחו, וש"מ שנ"ח הוי חובת גברא שהמקום על הפתח ולא חובת בית ופתח. ואילו היתה כאן מצוה דאורייתא, ה"ז בגדר אונס למי שאין לו בית, כמו מי שאין לו זרוע לתפילין, אבל במצוה דרבנן, פשוט שה"ז בגדר דאין לו חיוב מעיקר הדין, ולפיכך תקנו ברכת הרואה, ראה סוכה מו,א ותוס' שם. ולפיכך פשוט כפי שלא נשמע מעולם שצריך שתהא לו לאדם דירה או שיהיה אכסנאי לצורך קיום מצות נ"ח. ומצאתי שכ"כ המגיה בהררי קדם לריד"ס ח"א סי' קס"א בעיקר שאלה זו, והביא מהרמב"ם פי"א מה' ברכות ה"ב - ג' שיש ללמוד מהתם שצריך להיות לו בית בשביל נ"ח, והנה עי"ש שכתב הרמב"ם נר שבת ונר חנוכה בחדא מחתא, וכנראה הוא נמי דין בית, ראה בפ"ה מה' שבת ה"א שחובה שיהיה בבית נר שבת, עי"ש, וא"כ נאמר שיש חיוב על כל אדם שיהיה לו בית בגלל נר שבת, ולא דוקא נר חנוכה, וכל זה לא שמענו.

והנה הרמב"ם שם חילק בין אלו למזוזה ומעקה, שיכול להיות כל ימיו באהל וספינה ופטור, עי"ש. וכמובן שנר שבת ונר חנוכה חייבים גם באהל וספינה, ולא רק אהל וספינה, אלא בכל מקום שאדם נמצא צריך שידליק נר שבת ונר

חנוכה, דאטו נאמר בית דוקא במצוות אלו, וכמו בשעת הסכנה מדליק על שולחנו, והיינו שהעיקר שיהיה לו נ"ח וכמה פרסומי ניסא שיוכל יעשה, ומה שאינו יכול לא יעשה, ואם הוא מתגורר בחצר או בבקתא גם במקום פרוץ וכיו"ב, ידליק לו שם נר שבת ונר חנוכה, אבל לא שמענו שצריך בשבת וחנוכה לגור בבתים דוקא, וז"ב. ובתוס' סוכה מו,א אכן מבואר שברכת הרואה נתקנה למי שאין להם בית, והיינו עובדי דרכים, ומבואר יפה בס"ד ב"אוצר מפה"ת שם, וא"צ לכפול הדברים, וראה רבנו מנחם ה' ברכות שם, דהרמב"ם הזכיר אלו המצוות כיון שחובה לעשותם אפי' לחזור על הפתחים כו'.

ועדיין יש לשאול, מהא דמבואר באבני נזר או"ח סי' תק"א, והביאו משכנות אפרים שבת סי' ל"א וביאר דבריו עפ"י דרכו, דהואיל ובנ"ח תכליתו לפרסום הנס, ובזה לא שייך לומר שהאנוס כאילו עשה, כיון שכאן אין התכלית מתקיימת, עי"ש. והנה באמת בעשה לעולם לא אמרינן כאילו עשה, אלא שאנוס רחמנא פטריה, והכא יש גדר נוסף שצריך קיום התכלית, ולפיכך יש להשתדל במצוה זו טפי. ותחזור אפוא שאלת הרבנים הנ"ל שחייב לדור בבית בחנוכה לפרסם הנס. אבל באמת אין כאן כל שאלה נוספת, וכאמור, להתוס' הולכי דרכים וכיו"ב פטורים מנ"ח, ובגללם תקנו ברכת הרואה, ולהרמב"ם י"ל שאין לאף אחד שום פטור,

לדין הדלקה על פתחי הבתים, עי"ש דברים נכבדים.

ועתה ראיתי בקובץ "משולחן מלכים" ב' כסלו תשס"ו ע' צו - צז שהגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] פסק שאכן צריך לשכור בית וכיו"ב, והגר"ח קניבסקי שליט"א הביא לסייע מהרמב"ם הנ"ל, והוא גופיה כתב שדעת תו' סוכה מו, א אינה כן, וכן אין כן שי' רש"י שבת כג, א, עי"ש. וכאמור הרכיבו שי' תוס' דהחיוב רק במי שיש לו בית, עם שי' הרמב"ם דהוא חיוב בכל מקרה, וממילא נמצא שצריך לשכור בית וכו', אבל לפו"ר אין להרכיב שי' רמב"ם ותוס' ביחד ולחדש הלכה. ומצאתי בשו"ת דברי יעקב להגר"י שור מקיטוב סי' ע"ח בסוף התשובה דמי שאין לו בית פטור מנ"ח, עי"ש פלפולו, וכאמור זה נכון בשי' תוס' וליתא ברמב"ם דין זה. וכש"נ.

אם אין מדליקין עליו בביתו, או שאין לו כלל בית, אבל בית אינו לעכובא, וזה נלמד מתיקון חז"ל שבזמן הסכנה מניחו על שולחנו, כלומר, כל אחד עושה היותר אפשרות מה שיש לו לפרסומי ניסא, לאחרים, לבני ביתו, ולו עצמו, כי גם לגבי האדם עצמו איכא פ"נ, שמתעורר ע"י הנרות שהדליק בעצמו, ולפיכך גם אדם שגר בעצמו במקום סכנה מדליק על שולחנו, וה"ה מי שגר בקומה עליונה, וכן שאין לו פתח וחלון לרה"ר וכל כיו"ב, ומי שאין לו כלל בית, להרמב"ם מדליק במקום שבו הוא נמצא, וה"ז כמו על שולחנו, וכן הדין גם בנר שבת, וכש"נ. וראיתי במשכנות אפרים הנ"ל סי' כ"ד בשם קה"י דהדר למעלה מכ' אמה מניחו על שולחנו, ועי"ש עוד בשם המנחת שלמה כיו"ב, ועי"ש סי' כ"א ביאור שי' צפנת פענח שבזמן החורבן ליתא כלל

נדפס בקובץ "ישורון" תשע"ד

סימן ו

בדיני מהדרין ומהדרין מן המהדרין בנ"ח ועוד ענינים

חז"ל שכל אחד יעשה המצוה בעצמו, וגם יברך עליה, ואם נקטינן כן, הא נמצא שאם בתחילה היתה חנוכה בנר איש וביתו לפטור את כל בני הבית בנר אחד, הרי כבר יצאו יד"ח, ותו לא שייך לחזור ולהדליק לקיים מצוה, כיון שכבר נתקיימה המצוה, וא"א להוסיף ולהדליק פעם נוספת, ולא מבעיא אם כל אחד מדליק בעצמו בברכה, שזה א"א, כיון שכבר נתקיימה מצוותם, אלא אפי' בעה"ב עצמו אם יבוא עתה להדליק עבור בני הבית, נמי אי אפשר, כיון שכבר יצאו יד"ח, שו"ר בס' טבעת המלך על הרמב"ם פ"ג מה' חנוכה ה"ד הביא בזה מדברי הפוסקים פרי הארץ וחזון נחום, עי"ש.

אמנם אפשר לפרש גם בדרך אחרת, ההבדל בין נר איש וביתו ובין נר לכל אחד ואחד, די"ל דתיתי איכא במצות נ"ח, איכא חובת בית ואיכא חובת גברא, ותקנו חכמים שעיקר המצוה נר איש וביתו, דאיכא רק חובת בית, כלומר, כל הדירים בבית יש להם חובה משותפת שבבית זה יהיה נ"ח, וליכא כלל חובת גברא, ותו איכא מהדרין נר לכל אחד ואחד, ובזה י"ל שחז"ל הוסיפו מדין מהדרין, שיהיה גם חובת גברא, ונמצא

נסתפקתי במי שהדליק בתחילה נר חנוכה רק כפי עיקר הדין נר איש וביתו, ויצא יד"ח המצוה, ואח"כ נתיישב בדעתו, שרוצה עתה לקיים מהדרין מן המהדרין, או לפי שי' הפוסקים שבעה"ב מדליק כמספר בני הבית, או שכל אחד מבני הבית מדליק בעצמו, והשאלה היא אם יוכל עכשיו להוסיף על המצוה, ולפו"ר נראה דהואיל ובתחילה הדליק בדין איש וביתו, תו לית ליה דין מהדרין, והביאור בפשוטו, דהנה החילוק בין נר איש וביתו ובין נר לכל אחד ואחד הוא כך, דחז"ל תקנו ביסוד מצות נ"ח, שאפשר לעשותה בשני אופנים, מלבד המוסיפין בכל יום, והאופן הפשוט הוא, שאע"פ שכל אדם מחויב בנ"ח, מ"מ בעה"ב מדליק נר אחד בשביל כולם, וכאילו הוא שליח של כל בני הבית, ולא רק שהוא שליח של כולם, אלא סגי בנר אחד לכולם, אע"פ שכל אחד יוצא בו יד"ח, ותו איכא מהדרין, ובזה כאמור איכא מחלוקת הקדמונים אם בעה"ב מדליק כמספר בני הבית, ולפ"ז נמצא שגם למהדרין הטילו חז"ל את המצוה על בעה"ב בלבד כאילו הוא שלוחם של בני הבית, אלא שיש להדליק נר לכל אחד בנפרד. ולפי השיטה האחרת, בזה קבעו

אפוא שנר איש וביתו ונר לכל אחד ואחד, הם שני גדריו חיובי מצוה, ולפ"ז אפשר שמתחילה נתקיימה רק מצות חובת בית, ועתה שרוצים להוסיף חובת גברא, אולי אפשר להם להוסיף, ולא אכפת לן מה שבתחילה לא היתה דעתם לזה, שהרי בלא"ה לא יצאו מעולם את החובה הזאת, שהיא מהדרין גרידא, ולפיכך אם ירצו עכשיו לקיים מצוה זו, שפיר דמי. ובפשוטו הסוברים שכל אחד ואחד מדליק בברכה, יוכלו אף לברך. אבל הסוברים שבעה"ב מדליק כמנין בני הבית, פשוט שאין להוסיף ברכה, דמעולם לא נתקנה אלא ברכה אחת על מצוה זו, וכתבתי עוד בזה להלן מתשובת הרמב"ם. [וכמובן שזה אינו ענין למש"כ רי"ז הלוי על הידור מצוה שהאדם עושה בעצמו].

והא מיהא פשיטא, שאם כבר הדליקו בבית נ"ח, ובתוך זמן ההדלקה בא אכסנאי, והוא מתחייב עתה בעצמו בנר חנוכה, אע"פ שבבית הזה כבר נתקיימה המצוה, מ"מ יש עליו עתה החיוב שלו להדליק בבית זה, והוא מדליק שם בברכה, כיון שאין מדליקים עליו במקום אחר, ואין אומרים שבבית זה תו לא הוי מקום חיוב כיון שכבר יצא יד"ח, אלא כיון שעתה נתחייב, יש לו להדליק, וכש"נ. וה"ז כמו הדין של מהדרין שכל אחד מדליק בעצמו. אמנם לשי' הפוסקים שלעולם ליכא להדלקת בני הבית, אלא כל ההדלקה היא של בעה"ב בלבד, ואכסנאי משתתף בפריטי ונעשה כאחד מבני הבית,

ובאופן זה שנעשה אחד מבני הבית, בפשוטו א"א לו להדליק בעצמו, דחז"ל לא תקנו שכל אחד ידליק, ומאידך גיסא לא יצא יד"ח בהדלקת בעה"ב, וצ"ע איך יעשה.

ותו יל"ע לשי' הפוסקים דנר איש וביתו, ובעה"ב פוטר את כולם לפי תקנת חכמים אם אין בני הבית רוצים לצאת יד"ח בנר שלו, האם יוכלו לעשות כן ואם זה תלוי בדעתם, ולכאורה נראה דזה תלוי במחלוקת הנ"ל, דאם התקנה שכל אחד מדליק לבד א"כ י"ל דבדעתם תליא, ואם כל אחד רוצה להדליק לבד, אכן אינו יוצא בנר של איש וביתו, ברם אם בעה"ב מדליק כמנין בני הבית, א"כ לעולם המצוה היא רק על בעה"ב ולא על בני הבית, וממילא לאו בדעתם תליא מילתא, אלא חז"ל קבעו שבעה"ב מקיים המצוה בשביל כולם, ולכן רק בעה"ב הוא הקובע אם יצאו כולם יד"ח או לאו. וראה שו"ת פרי הארץ ח"א או"ח סי' ט'.

והנה בפשוטו אין מניעה אם באחד מימי חנוכה יעשה כדין נר איש וביתו, וביום אחר יעשה כמהדרין נר לכל אחד ואחד, וביום אחר יעשה מהדרין מן המהדרין, וה"ט דכל יום הוא בפ"ע, וכבר נתבאר בזה במאמרי בענין הדלקה בשמונה ימים מצוה אחת או ח' מצוות [נדפס ב"בית אהרן וישראל" גליון קט"ז חנוכה תשס"ה אות ג'], והובא שם מראב"ן דחנוכה הוי מצוה נמשכת כמו סוכה וציצית משא"כ תפילין, עי"ש וצ"ב,

מתחייב במזווה אחרת, דשאני מזווה שהיא עצמה חפצא של מצוה, משא"כ נ"ח כאשר בעליו שהדליקוהו עקרו מבית זה, פקע מנר זה שם נר חנוכה, ושוב אין הבית הזה מקום קיום המצוה, אלא המצוה חוזרת עליו אם יש בבית בעלים אחרים. ופוק חזי אם מכר הבית לנכרי או הפקירו וכיו"ב דתו ליכא בר חיובא בזה הבית, ממילא פקע ממנו שם נ"ח, הואיל ויסוד מצות נ"ח היא חובת גברא עם חובת בית, ואם ליכא חובת גברא פקע חובת בית, ולפיכך אין לומר שאם הבעלים החדשים לא ידליק שוב, אלא יניח הנרות של הבעלים הקודם, דע"י כך נתקיימה מצוותו, ובאופן שהוא עצמו כבר בירך ברכת הרואה, וכמש"כ המפרשים, שאם מדליקין בביתו, והוא מברך ברכת הרואה, איכא קיום חובת בית וחובת גברא, ונראה דהכא לא יועיל, הואיל ויש לו עכשיו בית, והוא נכנס לבית זה כאשר הנ"ח אשר הוא שם פקע מיניה שם נ"ח, ומטעמא דאמרן, ונמצא ששוב אין לו קיום של חובת בית שעתה נתחייב בו. ולפיכך ה"ז צריך להדליק בברכה, כן נראה לפע"ד.

ואולי אפשר לבאר יותר החילוק בין נר חנוכה למזווה, דבאמת גם מזווה היא חובת הדר, ואי ליכא ישראל הדר בבית ליכא מצות מזווה, אבל מ"מ החלות חפצא של המזווה עצמה לא תליא בחובה שיש על האדם, אע"פ ש"ל שאם עצם קביעותה בבית צריך דוקא ע"י בר חיובא ובכונת מצוה, ונתבאר במקו"א בס"ד, אבל

וראה שו"ת חסד לאברהם תאומים תנינא סי' ע' לענין סוכה, ואכ"מ, ומ"מ לענין חנוכה י"ל דס"ל שכל ח' ימים מצוה אחת ועי'. ואולי להשי' דהוי חדא מצוה, אכן אין לעשות כל הימים אלא בדרך אחת, ואחרונים דנו על מי שאין לו די נרות, איך יעשה, ויל"ד עפ"י האמור, ומ"מ עפ"י פשוטו הוא כדאמרן, ברם מה שיש להסתפק בנר איש וביתו, האם אפשר שחלק מבני הבית יהיה בכלל נר איש וביתו, וחלק אחר מבני הבית יהיו נר לכל אחד ואחד לפי כל אחת מהשיטות הנ"ל, או שבעה"ב מדליק או שהם מדליקים, וצ"ע.

ועוד הלכה לפו"ר בפשיטות, בבית שהדליקו שם נ"ח כדין, ובתוך זמן שיעור המצוה מכרוהו לאחר, ופשוט שע"י כך בטל מצות נ"ח הדולק בו, ונכנס שם הקונה והוא עדיין לא הדליק נ"ח, שהוא מדליק עתה בבית זה ולא נאמר שהבית הזה כבר פקע חיובו לאחר שהודלק בו נ"ח בזמן החיוב, אלא בפשוטו עתה פקע החיוב הקודם, וממילא יש עתה חיוב חדש על הבית בזה להדליק בו ע"י בעליו החדשים, כלומר, מלבד המצות גברא שלו שהוא עדיין לא קיים, יש עליו גם חובת בית, הואיל והבית הזה מתחייב עתה מחדש במצוה ע"י בעליו שנכנסו לדור בו. ולכן נראה שאע"פ שהנ"ח של בעלים הראשונים עדיין דולק, אין זה כמו מזווה שיש על הפתח שקבעו בעלים ראשונים, וממילא אין השני

לית ליה חיוב גברא להדליק נ"ח, ממילא מה שחזר והדליק אין עליהם שם נ"ח כלל וכלל, ולא יוכלו שוב לחזור ולהוי נ"ח בגלל סילוק הנרות הראשונות, אבל אולי יל"ד דחובת גברא נמשכת אע"פ דכבתה אין זקוק לה, וכפי שמבואר בס"ד בהערותי על אבודרהם, ולפיכך גם בחזר והדליק, אקרי נ"ח, ועדיין צ"ע בעומק הענין.

ועפ"י החילוק הזה בין מזוזה וכיו"ב לנר חנוכה, נ"ל עוד, במשנ"ת בס"ד במקו"א במי שהדליקו בביתו נ"ח שלא מדעתו, אע"פ שהנרות שלו, אבל לא היה זה בדרך זכין לאדם, כך שאינו שלוחו, דנתבאר שם דבזה שאני נ"ח ממזוזה, דבמזוזה אם קבעאה אדם אחר אחר שלא מדעתו, יש לבעה"ב הדר שם את קיום המצוה, לפיכך המזוזה כשרה, [וכמו"כ אם יתלה אדם אחר חוטין של בעל הטלית בטליתו שלא מדעתו, ה"ז ציצית כשרה, כן י"ל לפור, אבל אפשר כיון שצריך תליה לשמה, א"א לעשות לשמה בשל אחרים שלא מדעתם, ומבואר במקומו בס"ד]. אבל נ"ח י"ל שאין זה כלל שם נ"ח, והיינו שאין חלות שם נר חנוכה אלא ע"י בעה"ב שעליו יש החובת גברא להדליק, וזוהי אותה הסברא האמורה הכא, דנ"ח יסודו חובת גברא וחובת חפצא, כלומר חובת בית, אבל אם לא נעשתה המצוה ע"י הגברא המחוייב, אין על זה חלות שם מצוה, משא"כ מזוזה יש עליה גם חפצא של מצוה גם בלי החובת

גם בלא"ה הוי חפצא של מזוזה, אלא שיש דינים בסדר קביעותה בבית, וכיו"ב י"ל בחוטי ציצית, שאף הם לא נעשים בעצמותם חוטין של מצוה ע"י חובת גברא, ואע"פ שצריך תליה לשמה בטלית, מ"מ הם עצמם הוי חפצא של מצוה בלי גברא בר חיובא. משא"כ נר חנוכה אין עליו כלל שם חפצא של מצוה אי ליכא גברא בר חיובא, והוי נרות בעלמא, ולפיכך שאני בית של ישראל שיש בו מזוזה, שאם נמכר לנכרי, אע"פ דאין חובת גברא, מ"מ עצם החפצא של המזוזה לא בטלה, ואם חזר הבית לישראל, אין כאן נידון תולמ"ה, גם להסוברים שנפסל לאחר עשייה איכא תולמ"ה, וכמו"כ בגד עם ציצית שנמכר לנכרי וחזר לישראל אין פסול תולמ"ה מה"ט כדאמרן, משא"כ בנ"ח י"ל דאי ליכא חובת גברא פקע מיניה שם נ"ח, ולפי"ז י"ל עוד במי שהדליק נ"ח בביתו כדין, ואח"כ נשתטה, ועתה אינו בר חיובא, דפקע מיניה שם נר חנוכה, דע"י שאין גברא בר חיובא ממילא ליתא גם בית בר חיובא, ולפיכך אין מברכים עליו ברכת הרואה.

וכבר כתבתי במאמרי בענין הדליק שתי פעמים נ"ח, שלפי חילוק זה יש לשדות נרגא בחקירה במי שהדליק נ"ח וחזר והדליק, וכיבה את הראשונות, אם האחרונות עולות לו, ויעו"ש משנ"ת עפ"י הסוגיא של הטיל למוטלת בציצית, ולהנתבאר הכא י"ל, דהואיל ולאחר שכבר הדליק נ"ח, הרי פקע ממנו החיוב, ותו

גברא, וכש"נ. וראה מקראי קדש חנוכה סי' כ"ד בנידון זה.

ובן נ"ל עוד עפ"י חילוק זה, לענין מצהב"ע, כגון מי שקיבל שבת ואח"כ הדליק נ"ח דהיא עבירה. מהתורה או מדרבנן, ונימא דמצהב"ע לא יצא יד"ח, ולעומת זאת מי שקבע מזוזה או קשר ציצית בשבת, אע"פ שעצם מעשיו הוי עבירה ולא מצוה, מ"מ המזוזה והציצית כשרים, כיון שאין כשרותם תלויה בקיום מצוה ע"י העושה אותם, אלא במציאות יש לבית מזוזה, ויש לבגד ציצית, וכעין מש"כ המנח"ח מצוה א' לענין פו"ר, דבמציאות יש לו בנים, ולא אכפת לן מה שבאו ע"י עבירה, וכמו"כ מילה בעבירה, כמו נימול בשבת מילה שלא בזמנה, דמצוה לא קיים, אבל במציאות הוא נימול, וכמבואר כל זה באחרונים. וראה במנח"ח במוסך השבת מלאכת קושר מש"כ בזה, משא"כ בנר חנוכה דלא חייל שם נר חנוכה אי ליתא למעשה מצוה של הגברא, וכיון דהוי מצהב"ע, ממילא אין זה נ"ח, והווי נרות בעלמא, וזוהי כונת מקראי קדש חנוכה סי' י"ב, שהביא מהפמ"ג סי' תרע"ט בא"א סק"א דמי שקיבל שבת צ"ע אם יוכל לומר לאחר להדליק בשבילו, דלכאורה לא תועיל שליחות כיון שהוא בעצמו לא יכול להדליק, ותמה עליו, דהכלל דכל מילתא דאיהו לא מצי עביד לא אפשר לעשות שליח, הוא דוקא באין אפשרות לעשות במציאות כיון שאין הדבר בכוחו, משא"כ אם האיסור מונעו, עי"ש.

וביאור הענין, דאכן לחלות שם נ"ח צריך כח בעלים ושליחותו, אלא שאע"פ שאכן בעלים לא יכול עתה לעשות חלות נ"ח בגלל חילול שבת, אבל אין זה חסרון בכוחו אלא בגלל האיסור, וכיון שלשליח אין איסור, שהוא עדיין לא קיבל שבת, לכן שפיר יעשה שלוחו מכוחו. ועפ"י המבואר כמובן שיל"ע במקראי קדש שם סי' י"ח בשם שו"ת חסל"א תאומים תנינא או"ח סי' פ' לענין שליחות בנ"ח אי לא הוי בר שליחות וכו', עי"ש כל הפלפול. ומבואר בס"ד במקו"א. ולדרכנו צריך שליחות דוקא כיון שצריך לחלות נ"ח מכח הבעה"ב, וזה א"א בלי דין שלוחו של אדם כמותו, וכש"נ. ואפשר שגם חידושו של מור וקציעה סי' תרע"ד, והובא במקראי קדש חנוכה סי' כ"ד, דברכה מעכבת בנ"ח, והוא חלק מפרסומי ניסא, עי"ש. ולפע"ד י"ל דזה גדר בעשיית חלות שם מצוה על הנ"ח. אף כי פשוט שאינו מוכרח. וראה הררי קדם לריד"ס ח"א סי' קס"ה אות ד' די"ל דנ"ח לכו"ע צריך כונה, גם למ"ד בכל מקום מצוות א"צ כונה, והיינו שבטלה חלק מהמצוה להראות הנס כו', עי"ש. ולדרכנו י"ל טפי, דלא נעשה חפצא של נ"ח בלי כונת מצוה. ולפ"ז יש לכוון זה גם בשי' מור וקציעה, ועפ"י הריטב"א פסחים ז, ב דברכת המצוות היא בשביל הכונה, עי"ש. וראה בהערותי לאבודרהם על סדר אירוסין ונישואין.

ובענין הנ"ל מי שעקר דירתו באמצע זמן המצוה, הנה נ"ל פשוט מי שמכר

את ביתו, וזמן חלות המכירה הוא באמצע החצי שעה של מצות ההדלקה, כלומר שבשעת ההדלקה אין לו את כל זמן המצוה, אלא רק את חלקה, ולפז"ר כמו מי שאין לו כל שיעור השמן למחצית השעה, אינו מברך, ה"ה זה שמדליק רק לחלק מהזמן, שהרי אח"כ אין הבית שלו, ואין עליו מצוה להדליק אז, ולפיכך גם בזה לא יברך על ההדלקה, אבל יש לחלק בין הנושאים. ועפ"י מה שקדם במאמרי בענין מהדרין בנר חנוכה אות ד', נדפס ב"בית אהרן וישראל" גליון קט"ז, דכל אחד צריך לעשות את הפרסומי ניסא שהוא יכול לעשות, ואם יש לו האפשרות והיכולת לעשות יותר פ"נ עפ"י צווי חז"ל, ואינו עושה כן, לא יצא יד"ח, אע"פ שחברו יוצא יד"ח באותו האופן עצמו, כיון שאין לו האפשרות לעשות יותר, עי"ש. ומעתה מובן, דכמו שמדליק בסוף זמן ההדלקה, ויש לו זמן מועט, ה"ז מברך על ההדלקה, וה"ט שזה הוא זמן המצוה שיש לו עכשיו, משא"כ אם הוא בתחילת הזמן ומדליק רק על חלק מהזמן, אינו יוצא יד"ח ואינו מברך, כיון שיש לו את כל המצוה לפניו, ואינו עושה בשלימותה. וא"כ ה"ה הכא, כיון שמתחילה אין לו את הבית אלא על זה הזמן, לכן אצלו זוהי כל המצוה שאפשר לו לקיים, וה"ז מברך, וכמו אם נכנס באמצע הזמן לגור שם, דה"ז מברך עתה ויוצא יד"ח, וכש"נ.

ומש"כ לעיל בענין אחרי שיצא יד"ח איש וביתו, רוצה לקיים נר לכל אחד

ואחד, נזכרתי מתשובת הרמב"ם סי' רכ"ב במהדורת בלאו, ונמצאת באבודרהם הלכות חנוכה, עיי"ש מש"כ בס"ד, אלא דהתם אין הדברים ברורים כלל ועיקר, דלפי הנאמר שם אם הדליק וחזר והדליק, אם טעון ברכה נוספת, תלוי אם כיון בברכה ראשונה על כל הנרות או לאו, עי"ש, והוא לפז"ר איפכא מדברינו, שאם כבר יצא כדין איש וביתו, א"א להוסיף עוד מעשה מצוה, אלא שאינו ברור במאי עסקינן התם, בנוסחת התשובה במהדורת בלאו נאמר אפי' מאה, וזה א"א דמיירי במוסיף והולך, דיותר מח' ליכא, ובנוסח פאר הדור איתא שמדליק בביתים אחרים, ולא נתבאר היאך אדם חייב בנ"ח בכמה בתים, ועל כמה פתחים איכא חיוב משום חשדא, ובזה פליגי קמאי אי איכא חיוב ברכה, וראה מאמרי על עניני חנוכה הנ"ל אות א', ומ"מ אם זו הכונה אינו ענין לדברינו, אבל אם המדובר במי שמדליק לפי מספר בני הבית, אע"פ שאין זה המנהג בספרד אצל הרמב"ם, ראה פ"ד מה' חנוכה ה"ג, אלא מוסיף והולך, ולא כמספר בני הבית, דאין לשיטתו ב' המהדרין ביחד, ומ"מ אם כונת הרמב"ם לנרות כמספר בני הבית, הרי מפורש ברמב"ם איפכא מדברינו, כלומר, שאם כוונתו כך מתחילה א"צ ברכה, והנה זה מובן, דנמצא שמברך להדליק על כל הנרות, ברם מש"כ שאם אין זו כונתו בתחילה, אכתי אינו מובן, דכיון שתחילה לא נתכוין, הרי כונתו דסגי בנר זה וא"כ ה"ז נר איש וביתו, וא"כ לדרכנו שוב אין

עליו מצוה, ואין יותר על מה לברך. אבל אפשר דלעולם בדעתו תחילה שלא לצאת מדין נר איש וביתו, ומאידך גיסא לא כיון את הברכה על שאר הנרות, אבל אין הדברים ברורים וצ"ע. ועי' שו"ת רע"א תנינא סי' י"ג, וכן בחי' רע"ק לשו"ע או"ח סי' תרע"ו ס"ב, וראה מאמרי הנ"ל.

ובהמבואר לעיל דצריך הדלקה ע"י בר חיובא, ובלא"ה לא הוי נר חנוכה, יש להוסיף דמשנ"ת הטעם דהואיל ונ"ח הוי נמי חובת גברא, לפיכך לא חייל עליה שם חפצא של מצוה, אי ליכא חובת גברא, ומה"ט אם הבעה"ב אומר לחש"ו שידליקו בביתו, אע"פ שיש את הגברא בר חיובא, מ"מ אין מעשה של מצוה ע"י בר חיובא, ולכן אין זה נ"ח, ואכתי אין לשאול תיפוק ליה שאין חש"ו בני שליחות, ואיך יקיים בעה"ב המצוה ע"י מעשיהם, ואמאי צריך לטעמא דלאו בני חיובא נינהו, ברם הביאור הוא פשוט, דאם היו בני חיובא אע"פ שאינם שלוחיו של בעה"ב, א"כ הנרות הן נ"ח, אלא שכאמור צריך המדליקים להדליקם בהוראת בעה"ב, ואם עשה כן והוא בר חיובא הוו אלו נ"ח, אלא שאם הם בני שליחות, שפיר נאמר שלוחו של אדם כמותו, וה"ז בגדר שיש קיום מצוה ע"י הבעלים עצמם, אבל אי לא הוו בני שליחות, אע"פ שמצות החפצא של נ"ח בבית מתקיימת, הגברא לא קיים המצוה, כיון שהוא לא הדליק וגם שלוחו לא הדליק, וגם כמובן א"א לו שיחזור וידליק

בביתו, ששם כעת יש נ"ח שהודלק כדין, וא"א להוסיף ולהדליק, כמו שא"א לקבוע ב' מזוזות, ולענין ברכת המצוות, לפו"ר המדליק בהוראת בעה"ב בלי שליחות שפיר מברך, הואיל והוא עושה חפצא של מצוה, אבל הבעה"ב העומד שם לא יוכל לברך, כיון שהוא אינו עושה כלום, ואילו היה שלוחו, יכול אף הוא לברך, דכמאן דעביד איהו המצוה, אבל כיון שאינו שלוחו אינו עושה כלום, אך אפשר שהוא יברך בעבור השליח, כמו כל איש אחר שיכול לברך, שכך הוא דין ברכת המצוות, שאע"פ שיצא ה"ז מוציא. ולפ"ז י"ל שאם אין הבעה"ב נמצא שם, אע"פ שהודלק נר בביתו ונתקיימה המצוה, מ"מ ברכת הרואה יברך הוא בעצמו כשיראה נרות אלו או אחרים, ולא מבעיא להפוסקים שבהדליקו עליו בביתו מברך ברכת הרואה, ה"ז מברך, אלא אפי' למ"ד שאינו מברך, היינו דוקא אם ההדלקה נעשית בשליחותו, או אע"פ שאינו בשליחותו אבל בשבילו כדין זכין לאדם שלא בפניו, וה"ז כאילו יש גם לבעה"ב ברכה זו, אבל אם הודלקו הנרות ע"י בר חיובא אבל לא בתורת שליחות, לכו"ע צריך בעה"ב לברך ברכת הרואה. וצ"ע בזה עוד. ובמקו"א כתבתי עוד בזה בס"ד. והבאתי שם הרבה מדברי המפרשים לענין הדלקת נר שבת וחנוכה בלי שליחות וכו', וא"צ לכפול הדברים. ויש רק לציין כי הובא שם משו"ת חסד לאברהם תנינא או"ח סי' פ' שאפשר להדליק ע"י נכרי בערב שבת וכן ע"י חש"ו בכל יום, ומה שאמרו בגמ'

דהדלקת חש"ו אינה מועילה, היינו אם הדליקו לבד, ברם אם הדליקו בשליחות בעה"ב, שפיר דמי ולא אכפת לן מה דאין להם שליחות, דשליחות כה"ג למעשה גרידא, א"צ לכח דיני שליחות, ועי"ש מהנחה"מ סי' קפ"ב, ולפו"ר דבריו תמוהים, ובגמ' וכן ברמב"ם הרי מפורש שלא עשה ולא כלום, ואין הדלקתם מועילה כלל, ונראה דאכן בדקדוק כתב הרמב"ם להלכה שהמעשה אינו כלום, להוציא מסברת חסל"א דסד"א כסברתו, ותו דסד"א כדאמרן דהגברא לא קיים מצוה כיון שאין ההדלקה בשליחותו, אבל בביתו נתקיימה מצוה, ולפיכך בשבת, שאי אפשר בענין אחר, סד"א שיצוה לעכו"ם להדליק, דלכל הפחות לא תתבטל המצוה מביתו, קמ"ל שאינו כלום, כלומר שאין זה נר חנוכה כלל, דלמישוי חלות נ"ח צריך מעשה של בר חיובא, וכש"נ.

ובשו"ת גור אריה יהודה (תאומים) או"ח סי' קי"ד כתב דלמ"ד הנחה עושה מצוה יכול חש"ו או עכו"ם להדליק או להניח, ולכן אפשר לעשות כן בע"ש בין השמשות ע"י נכרי, עי"ש פי' לשון השו"ע עפ"י דרכו. ונראה הכונה דס"ל אם הנחה עושה מצוה אין כלל דין הדלקה ולא חלות נ"ח ע"י הדלקה, אלא העיקר שנ"ח יהא בבית, נמצא אפוא דהפלוגתא אי הדלקה עושה מצוה או הנחה, [במקו"א כתבתי על הנחה עושה מצוה מהרמב"ן דלא ס"ל כן וראה מאמרי על הדלקת נרות במקדש נדפס ב"בית אהרן וישראל" גליון

ק"ע, וראה פמ"ג סי' תרע"ה במשבצות סק"ב-ג', וכן גם סי' תרע"ד סק"ב]. היא מחלוקת בשרשי המצוה של נ"ח, וע"ש בתשובה זו, והיינו, שא"צ חלות שם נ"ח, אלא סגי אם יש רק מציאות של הנ"ח בבית, ובוזה מתקיימת המצוה, ועי"ש גם בסי' קי"ב. ובנידון הברכה, כתבתי במקו"א שנחלקו בזה הפוסקים אם מברך על הדלקת הנכרי בע"ש. ולפו"ר אם נקטינן הכא שאינו מברך, היינו שאין לו לברך על ההדלקה, אבל יברך שעשה נסים, אבל לא קודם ההדלקה, אלא אחריה כדין ברכת הרואה, דאם נקטינן שזה כמו שהדליקו עליו בביתו והוא לא הדליק וכנ"ל, א"כ יש לו לברך ברכת הרואה, אלא שגם בזה פליגי הפוסקים, אלא די"ל דהתם מ"מ היתה ברכת הנסים על הנ"ח הזה, משא"כ הכא, וצ"ע אם יש לחלק כן, ומצאתי בשו"ת דברי יעקב להגר"י שור מקיטוב סי' ע"ח דברים נכבדים במצות נ"ח, ועיקרי הסברות שהעלה, במה דשו"ט התה"ד סי' ק"א אם יכול מי שאשתו מדליקה עליו בביתו להחמיר ולהדליק באכסניא, וי"א שא"א שידליק, והתה"ד ס"ל דיכול להדליק כדין מהדרין, וק"ל להדברי יעקב, מהיכי תיתי יצא בהדלקת אשתו כאשר אינו רוצה לצאת. ולאחר שהרחיב מסיק והעלה חדשות דיש לחקור אם נ"ח חובת גברא, או חובת בית, אלא דהוי חובת בית עם חובת גברא, והא דחזינן נר איש וביתו, שא"א שהוא חובת בית, והמהדרין נר לכל או"א, היינו שבעה"ב מדליק לכולם, וזהו ענין

שאכסנאי משתתף בפריטי, ר"ל שידליק נר גם בשבילו, ואיתא בגמ' שר"ז לבתר דנסיב אמר שאשתו מדליקה עליו, ור"ל שהיא מדליקה כמנין בני הבית כולל גם אותו, ולכן מובנים דברי תה"ד שיש אוסרים להדליק באכסניא, כיון שכבר הדליקו בשבילו נר בפ"ע, והנה עי"ש כל דבריו, וכמדומה שאע"פ שחקירתו נכונה, מ"מ אין הדינים מתבארים על נכון. ברם הענין פשוט, דאדם דר בביתו גם כאשר הוא נמצא חוץ לבית, ולכן אם מדליקין עליו בביתו, לא תקנו לו חכמים שע"י האכסניא תהיה לו עקירה מביתו, ולכן ס"ל להך שי' בתה"ד שא"א לו להדליק באכסניא, ורק אם לא מדליקין עליו בביתו, חל עליו חובה להדליק באכסניא, דקבעו לו שנעקר מביתו, והאכסניא היא עתה ביתו. והתה"ד ס"ל כש"נ לעיל דנר

איש וביתו היא חובת בית לכל בני הבית כמזוזה, והמהדרין היא הוספה בעיקר המצוה שרוצה לקיים גם חובת גברא, וזה גופא המהדרין, וזה שאמר התה"ד דאע"פ שאם מדליקין עליו בביתו, וגם נר בשבילו כמו שפי' דברי יעקב, מכל מקום יש בדין מהדרין האפשרות לקיים חובת גברא בעצמו אם הוא נמצא במקום אחר, כלומר, דבודאי אם הוא בביתו, הדין הוא שבעה"ב מדליק כמנין בני הבית, וכפי' הרמב"ם, אבל כיון שהוא אכסנאי, וכבר מצינו שהאכסניא נידונת ביתו לענין נר חנוכה אם לא מדליקין עליו בביתו, לכן שפיר אם הוא רוצה להדליק שם, יכול שיעקור עצמו מביתו, וממילא עתה אין ביתו אלא כאן באכסניא, ושפיר מדליק בברכה, אלא שהפוסקים נחלקו בזה, וכפי שמובא שם.

נדרס בקובץ "בית אהרן וישראל"
גליון ק"מ, כסלו-טבת תשס"ט

סימן ז

הדליק שני פעמים נר חנוכה

המצוה אם לא חזר והדליק, וא"כ הרי באופן כזה חייב לחזור ולהדליק, וכמו"כ יל"ד בהדלקה בערב שבת דכבתה זקוק לה, עי' תה"ד סי' ק"ב, ורמ"א סי' תרע"ג סי"ב, וט"ז שם ס"ק ט', וראה פי' התפילות והברכות לר"י ב"ר יקר חלק ב' ע' סב.

אלא שמעתה יש לדון אם אותן הנרות שהדליק לפני שכיבה את הראשונות, האם יועילו לו עתה למצות נר חנוכה, והיינו דבשעה שהודלקו הנרות השניות הרי לא היה בהן מצוה, ונמצאו עתה נרות דולקות אבל לא הודלקו לשם מצות נר חנוכה, כלומר, אע"פ שהמדליק הדליק לשם מצות נר חנוכה, מ"מ לא חייל עליהו שם נרות של מצוה, ואיך יחזור עכשיו להיות נרות של מצוה, והרי הדלקה עושה מצוה, ואפשר שאכן למ"ד הנחה עושה מצוה, י"ל הגדר שאין המצוה אלא במציאותן של הנרות במקומן, והכא נמי איכא נרות חנוכה במקומן, אבל גם בזה ס"ל להתוס' ועוד קדמונים, דהנחת מעשה מצוה בעינן, ומ"מ איכא למ"ד שאינו כן, ומבואר בס"ד במקו"א, וראה שו"ת גור אריה יהודה (תאומים) או"ח סי' קי"ד. אבל כיון דקי"ל הדלקה עושה מצוה, הרי

יש לדון במי שהדליק נרות חנוכה כדין, וחזר והדליק באותו מקום עוד נרות חנוכה, דאלו הנרות אין בהן צורך ואינן מצוה, ואח"כ חזר וכיבה או סילק הנרות הראשונות, והיינו שביטל המצוה בידים, וכבר כתבו הפוסקים דאע"פ שכבתה אין זקוק לה, מ"מ אם כיבה במזיד ה"ז זקוק לחזור ולהדליק, עי' רמ"א סי' תרע"ג ס"ב, [וראה פמ"ג שם בא"א ס"ק ל"ב, שפת אמת שבת כא, ב, הגהות רא"מ הורביץ שם כג, ב, וראה חלקת יואב כרך ב' קונטרס הערות הערה ד' ע' קט שהוכיח מב"י סי' תרע"ה בשם ר"י אבוהב שכבתה במזיד אינו חוזר ומדליק, ותמה עליו עפ"י מה שהוכיח מהסוגיא שבת שם כדמשמע בשו"ע, וכנ"ל. וראה יד אליהו (רגולר) כתבים אות ב' סימן ח' ואבני נזר או"ח סימן תק"ג והמועדים בהלכה ע' קסז, וראה ביאור הלכה סי' תרע"ג אם כבתה קודם שישלים כל הנרות זקוק לה, ולפי"ז י"ל. ויש לציין לפי' ר"י בכור שור ופי' ר"י מוינא בפ' בהעלותך שהמכבה נרות שבמקדש עובר בלא תכבה, והוא פלא כמבואר במקו"א, ומ"מ נ"ח שהוא זכר לנרות שבמקדש, ראוי שלא לכבותו]. היינו שאם ביטל המצוה במזיד, אכן לא קיים

והכא להכי מכשרא בבתראי, דקאי בבל תוסיף כי עבדינהו ולא הוו מעשה, דכיון דעובר על דברי תורה לא מקרי מעשה, הלכך כי פסיק לקמאי היא הויא עשייתן דבתראי, אבל שלא לצורך דבעלת ג', שאינו עובר עליהן, הוי מעשה לאקרויי ציצית העשויה בפסול, ואיכא כשגומרה תעשה ולא מן העשוי, עכ"ל. ולפירש"י לא גרסינן "השתא בבל תוסיף קאי כו", אלא בבל תוסיף קאי כו", ר"ל, אין זה לשון תימה, אלא שכך הוא האמת, וכן ליתא בכי"מ ושאר כת"י, ראה דק"ס, וראה בראב"ן סי' ס"א, וראבי"ה סי' קע"א.

והנה חזינן שי' רש"י ביסוד פסול תולמ"ה, דבאמת י"ל שקציצת הראשונות אקרי עשייה, אלא שזה נכון דוקא אם קודם לכן לא היתה עשייה אחרת, וע"כ יש חילוק, שאם בעשייה של הציציות הנוספות יש איסור בל תוסיף, אין זו קרויה עשייה, ולפיכך קציצת הראשונות הוי עשייה, משא"כ במקום שאין בל תוסיף, אע"פ שאין בזה צורך, מ"מ הואיל ואין בזה עבירה אקרי זה מעשה, ולכן אין להחשיב הקציצה של אח"כ למעשה, כיון שכבר היה מעשה, ואין מעשה אחר מעשה, כך נראה יסוד פירש"י.

ברם הדברים צ"ב, איך אפשר לומר שקציצה זוהי עשייה, בשלמא בגמ' סוכה יא, א-ב דאמרינן לחד מ"ד בסכך וציצית שקציצתן זוהי עשייתן, כיון שהקציצה בסכך וציצית בעצמן, וגם התם לא קי"ל הכי, ועי' תוס' מנחות שם, אבל

לפו"ר בכה"ג לא היתה הדלקה של מצוה. [ועי' היטב בפמ"ג סי' תרע"ט בא"א ס"ק א', ומשנ"ת בס"ד במקרא העדה פ' חיי שרה סי' צ"ט בגדרי המצוות שע"י שליח, והובא שם מדברי האחרונים על הפמ"ג, ודוק לעניננו. וכן יל"ע בבית יצחק על חנוכה (לר"י שמלקיש, ירושלים תשס"ה) סי' ג' לענין נ"ח אם צריך כונה, ואכ"מ.] וראה מאמרי על עניני חנוכה בנידון נ"ח של קטן אם יש לו כונה, ומ"מ בפשוטו כונה להדיא שלא לצאת בודאי שאינו יוצא, וי"ל סברא, דאע"ג דלמצוה דאורייתא יש ראשונים דס"ל דגם כונה הפכית לא מפקיעה שם מצוה, מ"מ שאני מצוה דרבנן, דמצוה דאורייתא, הוא במציאות חפצא של מצוה, משא"כ מצוה דרבנן י"ל שאין זה כלום נגד רצון העושה, ועיין.

ולבאורה יש להביא הגמ' מנחות מ, ב, א"ר הונא הטיל לבעלת שלש והשלימה לארבע פסולה משום תעשה ולא מן העשוי כו', ומי אמרינן תעשה ולא מן העשוי והאמר ר' זירא הטיל למוטלת כשרה, אמר רבא השתא בבל תוסיף קאי מעשה לא הוי, מתקיף לה רב פפא ממאי דגברא לאוסופי קא מכווין, דילמא לבטולי קא מכווין, ובל תוסיף ליכא מעשה איכא, ע"כ בגמ', ופירש"י, הטיל למוטלת, שהיה בה ד' ציצית הטיל לה ד' אחרים כשרה בהני בתראי, ואע"ג דהדר פסקינהו לקמאי, והא הכא דשלא לצורך עבדינהו בשעת עשייה ומכשרא בהו. אמר רבא, לעולם שלא לצורך מן העשוי קרינן ביה,

מזוזה, ושור' בחלקת יואב או"ח סי' ב' מש"כ על שמעתין, עיש"ה. ועי' היטב בתוס' הרא"ש סנהדרין פח, ב. שור' בהעמק שאלה שאילתא קכ"ו אות ז', שגם הוא עמד על השאלה, מה שייך בל תוסיף, כיון דציצית חובת גברא, כלומר, כל זמן שאינו לובש אינו עובר בבל תוסיף, ועי"ש באריכות בשי' רש"י, וראה משנ"ת בס"ד במקרא העדה פ' נח סי' ל"ח.

ובשיטמ"ק שם אות ט"ז איתא בשם רש"י כת"י בהאי לישנא, שהיה בה ד' ציצית והטיל בה ד' אחרים לבטל ארבע ציצית הראשונות כשרה בהני בתראי, ואע"ג דאי עביד שלשה בתראי אכתי לא בטיל קמאי ואשתכח שלושה אינן ציציות, דהא לא מחייב, וכי הדר עביד לרביעי דביטל קמאי, קרינן להנך שלושה ראשונות שבאחרונות שמצטרפות בהדי רביעית תעשה ולא מן העשוי, ע"כ. והוסיף שכן כתוב בפסקי הרא"ש, והוא בהלכות קטנות שלו סי' י"ט, והובא גם בב"י או"ח סי' י' ס"ו, והביא שם ממהר"י אבוהב שיש נפ"מ לדינא בין ב' הלשונות, והב"י פליג עליו ולדעתו אין נפ"מ, וראה גם מעדני יו"ט על הרא"ש שם, וט"ז שם ס"ק ט', והנה גם פ"י זה צ"ב טובא, ברם הואיל ופי' זה אינו ענין לנושא דברינו בנידון נר חנוכה, אכ"מ להאריך בבירור השיטות הנ"ל בדין ציצית. וע"ע בסוגיא זו בשו"ת עונג יו"ט סי' י'.

ולכאורה לולי פירש"י אמינא דרך אחרת בס"ד, דהנה הוכחת הגמ'

איך אפשר שקציצה בחוטים הראשונים תהא מעשה על הציצית השניים, ומה ענין זל"ז, וכן עיקר הסברא אינו מובן לפו"ר, הא בפשוטו הפסול תולמ"ה הוא בגלל שמעשה המצוה צריך עשייה, ולא שיהא נעשה מאליו, וא"כ מאי אכפת לן שהיתה קודם עשייה או שלא היתה עשייה, והעיקר הוא שעכשיו צריך עשייה, והשתא נמצאו הציציות תלויות כאילו מאליהן, כיון שבשעת תלייתן לא היה בהן חפצא של תליית מצוה. וגם צ"ב מאי נפ"מ אם התליה היא שלא לצורך או שיש בה גם עבירה, והעיקר הוא שאין בה תועלת, וא"כ גם שלא לצורך לא אקרי עשייה. וכן עיקר הדין צ"ע, כיון דקי"ל ציצית חובת גברא, א"כ ליכא עבירת בל תוסיף בתלייה בכגד רק אם הוא לובש הבגד באותו הזמן, אבל כיון שאינו לבוש את הבגד, ליכא בלא"ה לאו של בל תוסיף, וצ"ע. שור' בשפת אמת שהרגיש במקצת השאלות הללו, עי"ש, וכן ראה קרן אורה שם, ובתוך דבריו ביאר שאי עביד לא מהני לא שייך לכאן, עי"ש. וגם יל"ע להסברא דקציצת קמאי אקרי עשייה של בתראי, א"כ לפי שי' הסוברים שצריך תלייה לשם מצוה, א"כ צריך שתהא הקציצה לשם מצוה, ואם נקצצו שלא לשם מצוה הרי ליכא עשייה והציצית פסולין, וצריך נמי בר חיובא לקציצה זו כמו שצריך בכל תליית ציצית, כך נמצא לכאורה, ובפשוטו הוא מילתא דתמיהא. וראה מש"כ בס"ד בסוגיא זו במקרא העדה פרשת ואתחנן בענין ביטול מצות

ואכ"מ. וע"ע שו"ת עונג יו"ט סי' י"ט, צפנת פענח בה' ציצית שם. (וראה משנ"ת בס"ד בקרואי מועד עניני ר"ה בגדר ביטול בב' שופרות או לולבים, וכמו"כ יל"ד על קבע שתי מזוזות ועקר את הראשונה, וראה שו"ת דברי יעקב (שור) ח"ב סי' מ"ח, וכן הניח ב' תפילין וחלץ את הראשונים, כיון דצריך לקבוע מזוזה ולקשור תפילין, וכש"נ בס"ד במקרא העדה פ' בא, ויל"ע בעירובין צו,א, אך אכ"מ. ואגב, בפשוטו מהני ביטול גט וכו' גם בלבו, וא"צ דיבור דוקא, ואע"ג דהכלל הוא אתי דיבור ומבטל דיבור, וראה קידושין נט,א-ב, לענין דיבור ומחשבה, וראה מנחת ברוך סי' א'-ב').

ובאמת י"ל דאזיל רבא לשיטתיה, לענין כונה למצוה בדין בל תוסיף, ואע"ג דהכא הנידון לענין לשמה בעשיית מצוה, כמו כל דיני עשייה לשמה במצוות, והתם איירי לענין כונה משום מצוות צריכות כונה, והם שני ענינים נפרדים, וכמו שביאר הגרע"א בשו"ת מכת"י מהדורת ר"נ גשטטנר סי' ע"ג, וחי' הגרע"א סוכה מב,א, עיש"ה, ועי' בזה גם בספר בית אברהם להג"ר אברהם כהן, (גיסו של המרכבת המשנה) בשאלה ג' דף פה,א-פז,ג, ואכ"מ, מ"מ בנוגע לסברא דהכא אין חילוק בין הנושאים, וכך ס"ל לרבא ר"ה כח,ב, לצאת לא בעי כונה, לעבור בזמנו לא בעי כונה, שלא בזמנו בעי כונה, עי"ש כל הסוגיא. והסברא מבוארת, דלעבור על בל תוסיף בעושה

מהטילה למוטלת כשרה, דליכא פסול תולמ"ה, היא מבוארת, דפשיטא להש"ס דהך כשרה היינו בציצית השניים, וכיון שהטילן בבגד כאשר הבגד היה פטור, הו"ל תולמ"ה כמו מטיל ציצית בבגד בן ג' כנפות, וע"ז קאמר רבא דכיון שעובר בבל תוסיף ה"ז מעשה, וה"פ, דרבא מפרש דזה שהטיל למוטלת כונתו לשם מצוה, ומה"ט ה"ז עובר בבל תוסיף, אבל אם לא היה מתכוין לשם מצוה אלא לשם חוטין בעלמא, ליכא בזה משום בל תוסיף, ולא מבעיא למ"ד דצריך תלייה לשמה, א"כ כיון שלא תלאן לשם מצוה ה"ז ציצית פסולה, ובל תוסיף איכא רק אם הציצית כשרה, ואז איכא ב' פעמים ציצית בבגד, והתורה ציוותה רק על ציצית אחת בכל כנף, ומשום שציצית זו פסולה, אין בזה בל תוסיף, וכיון דנקט רבא דכונת המטיל היא למצוה א"כ איכא בל תוסיף, ובזה יש לומר דגם למ"ד דבכל ציצית א"צ תליה לשמה, והיינו דסתמא לשמה קאי, דבגד זה צריך ציצית, וממילא התליה בו היא של מצוה, מ"מ אם תולה ציצית בבגד שכבר יש בו ציצית, לכו"ע אין בו הכשר מצוה אם לא תלאן לשם מצוה, שהרי בגד זה אין בו צורך בציצית, ורק אם תלאן לשם מצוה ה"ז ציצית של מצוה, וממילא איכא בל תוסיף, וכיו"ב מצינו להפוסקים שכתבו בדין מילה דלא צריך לשמה, דהיינו במילת ישראל שצריך למולו, אבל במילת גר לכו"ע צריך מילה לשמה, ראה משנ"ת בס"ד בגזרת מלך הלכות מילה פרק ב' ה"א בשם החת"ס והאו"ש,

מעשה מצוה לא בזמנה בעינן דוקא כונה לשם מצוה, אבל בלא"ה אין זה כלום, ואע"פ שמצוות א"צ כונה. וא"כ הכא נמי ס"ל לרבא שאם מכויין בהטלת הציצית לשם מצוה, אזי יש עליהן הכשר ציצית, ואז אם לובשן כך, ה"ז עובר בבל תוסיף, אבל אם תולה השניים שלא לשם מצוה אין עליהם שום הכשר, והם חוטים בעלמא, ואינו עובר בבל תוסיף גם אם לובש הטלית עם שתי הציציות, ובתוס' מנחות שם כתבו בהא דלבטולי קמכווין, דאפי' דלעבור על בל תוסיף לא צריך כונה, אבל לבטולי אינו עובר, עי"ש, ובפשוטו ר"ל דהיא כונה הפכית, ולדרכנו מבואר טפי, דהכא לא בכונת מצוה עסקינן, אלא בכונת תליה והכשר לשם מצוה, וכש"נ, ומבוארת אפוא סברת רבא, שבכה"ג שתלאן להשניים לשם מצוה, אין בזה פסול תולמ"ה, הואיל וציציות אלו נעשו לשם מצוה, ויש עליהן חלות שם ציצית של מצוה, ויכול עתה לפטור טליתו באחת מהן, אע"פ שא"א לו ללבוש עם שתיהן מפני עבירת בל תוסיף, אבל אין כל תולמ"ה, דזה נאמר רק כאשר אין העשייה של מצוה כמו תולה בג' כנפות וכיו"ב, אבל הכא תלה בד' כנפות לשם מצוה. וע"ז אקשי ליה ר' זירא, דהתינח בכה"ג שתלה השניים לשם מצוה, דליכא תולמ"ה וכדאמרן, אבל מי שתלה לבטולי, ר"ל לא לשם מצוה אלא לבטלה בעלמא, שאז אין עליהן הכשר ציצית, וליכא גם בל תוסיף, ומ"מ בפשוטו אם קצץ את הראשונות, ה"ז כשר בשניות בלבד, ואכתי הרי הן

בכלל תולמ"ה, אלא לאו ש"מ שאין פסול תולמ"ה בתליית ציצית, ולפ"ז נמצא דאם קי"ל שיש פסול תולמ"ה, אכתי ה"ז כשר רק בתלה השניים לשם מצוה, אבל אם תלה לבטלה, אין השניים כשרים. וראה אמרי בינה או"ח דיני ציצית סי' ב'. וראה עוד בשו"ת קרן לדוד או"ח סי' ג'. שו"ר דברים נכבדים בסוגיא זו בתשובות ופסקים לחכמי אשכנז וצרפת (קופפר) סי' ע"ח, עיש"ה. וע"ע שו"ת נחלת בנימין (ברייער) סי' י"א, וע"ע בס' צבי גאון יעקב סי' ב'. [וע"ע אריכות בסוגיא זו בשו"ת משכנ"י או"ח סי' י"ב.]

ועדיין צריך ביאור על האמור, דאמאי אמרינן שהשניים פסולים בנתכוין לבטלה רק משום תולמ"ה, ואכתי תיפוק ליה דבכה"ג שנעשה שלא לשם מצוה, הרי איכא פסול בלא"ה שאין תליה לשמה. ברם אין זו קושיא, דלכאורה תקשי לפי דרכנו, בכל תולה ציצית בג' כנפות ליכא סתמא לשמה, וממילא אין כאן עשייה של מצוה, ולמה צריך פסול תולמ"ה, אכן דאתינן להא יש לבאר שהכל הולך אל מקום אחד, ואדרבה זה הוא גופיה פסול של תולמ"ה, והיינו דאע"ג דלא בעינן עשייה לשמה, מ"מ צריך שתהא עשייה של מצוה, ואם העשייה אינה של מצוה, ה"ז תולמ"ה, וגוף הפסול של תולה בג' כנפות הוא משום טעם זה, דכיון שאין כל מצוה בג' כנפות, ממילא אין זו תליה של מצוה, ומעתה הענין מבואר, ובזה שאני ג' כנפות מהטיל למוטלת, דבג' כנפות אין

כלל חפצא של מצוה. ולא שייך בה כונה למצוה, ואם אח"כ עשאה לד' כנפות נמצאו ציצית תלויים בבגד שלא ע"י עשייה של מצוה, ה"ז תולמ"ה, אבל בהטיל למוטלת הרי איכא חפצא של מצוה, ורק א"צ בעוד ציצית, ולכן הדבר תלוי אם מכוין לשם מצוה, ה"ז חפצא של מצוה, ואם כונתו לבטלה בעלמא, אין זו עשייה של מצוה, ונפ"מ אם קצץ אח"כ את הראשונות, אי איכא תולמ"ה או לאו, וכש"נ. וע"ע יד אפרים או"ח סי' י' מש"כ מדין דחוי, עיש"ה. וראה בסוגיא זו בשו"ת שרידי אש ח"ב סי' א', וכן שם סי' קנ"א. וכן עי' שו"ת עזרת ישראל סי' ק', שו"ר בקרן אורה מנחות שם שרמז לדברי היד אפרים, ולא הסכים עמו, עי"ש טעמו. וע"ע שו"ת אהל משה להגרמ"ה סי' צ"ב בענין ביטול ציצית וגט.

ויש לבאר עוד, מה שעולה מדברינו הביאור במימרא דרבא, שאם תלה השניים לשם ציצית, ליכא אח"כ פסול תולמ"ה, והרי טלית זו פסולה לקיום מצוה, שהרי הלובשה כך עובר על כל תוסף, ובפשוטו כל שעובר על כל תוסף, הרי אינו מקיים כלל מצות ציצית, וה"ז גם מבטל עשה כל רגע שלובש טלית כזאת, [שו"ר בקרן אורה מנחות שם שנקט שאע"פ שעובר בבל תוסיף, מ"מ מקיים מצוות ציצית ותפילין וכיו"ב, וכמדומה שיל"ד בזה טובא, וכן יל"ד דלהוי מצהב"ע, וכן יל"ד משום אי עביד לא מהני, עפ"י המובא במאמרי על שופר

ולולב בשבת ("קול התורה" תשרי תשס"ג), שגם בקיום מצוות יש אי עביד ל"מ, ולא רק בעשיית חלות דינים, ושו"ר אריכות בשאלות אלו ובש"י הרמב"ם בספר מקור מים חיים חלק שו"ת סי' ל"ח, עיש"ה.]. וא"כ בקציצה שקוצץ את הראשונות נעשית טלית זו ראויה למצוה עם הציציות השניות, וזה גופא תולמ"ה. אבל באמת אין זו קושיא, וכבר קשיא לן לעיל על עיקר הבל תוסיף, הרי אין עבירה זו אלא בלבישה, והכא בעשייה מיירי, ושוב מצאתי בשטמ"ק מנחות שעמד בזה וז"ל, וא"ת במאי פליגי וכי רבא ס"ל דעובר בבל תוסיף בעשייה מיד אע"פ שאינו לובשו, ופי' הר"מ דה"ק רבא בבל תוסיף דעתו ללובשו ורוצה לעבור בבל תוסיף ומש"ה מעשה לא הוי, ופריך רב פפא ממאי דללובשו קא מכוין דילמא לבטולי קא מכוין, פי' לפסוק הראשון קודם שילבשו ולא יעבור בטלית זה בבל תוסיף, תוספות חיצוניות. ע"כ. ולכאורה אליבא דפירש"י שע"י דאיכא בל תוסיף לא אקרי בתחילה בגדר עשייה, צ"ב כיון שבמציאות אינו עובר בבל תוסיף בעשייה, אמאי לא אקרי מעשה. וראה בארצות החיים על הלכות ציצית סי' י' בארץ יהודה ס"ק ד' שעמד בשאלה זו, ועי"ש מה שהעלה לישב אליבא דשמואל דציצית חובת טלית, יעו"ש כל פלפול. וכן ראה קרן אורה מנחות שם מש"כ בשאלה זו. ברם עפ"י דרכנו נראה שאין כאן קושיא, דעיקר הנידון אם יש כאן כונה למצוה או לאו, וכש"נ, ואין הנידון על לעבור בפועל

על כל תוסיף. ולזה י"ל דאין פסול בגוף הציצית, הואיל וכל אחת בפ"ע כשרה, אלא שמי שלובש הבגד עם ב' ציציות ועובר בבל תוסיף, וממילא גם מצות ציצית אין לו, הואיל ויש עבירה במעשה המצוה, אמנם פסול תולמ"ה ליכא אלא בפסול בחפצא של המצוה, ולא כאשר הגברא אינו מקיים המצוה.

והנה בכסף משנה פ"א מה' ציצית הט"ו כתב בש"י הרמב"ם הביאור בגמ' וז"ל, דהא דאמר רבא השתא בבל תוסיף קאי מעשה לא הוי, היינו לומר דהטלת ציציות בתראי כיון דקאי עלייהו בבל תוסיף, שפיר חשיב מעשה ולא קרינן ביה מן העשוי, ולא דמי להטיל לבעלת ג' דחשיב מן העשוי, משום דלא עבר בה משום כל תוסיף, ולישנא בתמיה הוא, השתא בבל תוסיף עבר בהטלת ציציות בתראי, והיכי אפשר לומר דלא הוי מעשה, עכ"ל. ובפשוטו זה מתאים עם דברינו, אע"פ שלא ירד לפרש כפי הדרך הנ"ל, ובדעת רב פפא אינו מפרש כלל כנ"ל,

אלא עפ"י שיטת הרמב"ם שם, ויבואר להלן. וע"ע שפת אמת מנחות שם מש"כ, ולא הזכיר מדברי הכס"מ, ולהלן מבואר עוד דליכא תולמ"ה בדליכא פסול חפצא. וע"ע שיעורי ריד"ס על תפילין סי' כ"ז, וכן ראה רשימות שיעורים שלו על סוכה יא,א.

והרמב"ם שם כתב וז"ל, הטיל ציצית על הציצית אם נתכוון לבטל את הראשונות מתיר את הראשונה או חותכה וכשרה, ואם נתכוין להוסיף אע"פ שחתך אחת משתייהן ה"ז פסולה, שהרי כשהוסיף פסל את הכל וכשהתיר או חתך התוספת נמצא השאר נעשה מן העשוי שעשייתו הראשונה פסולה הייתה, עכ"ל. ויעו"ש בכס"מ שהרמב"ם אינו פוסק כרבא אלא כרב פפא שחולק עליו, ואדרבה, אם כיון להוסיף ועובר בבל תוסיף, ליכא מעשה בכשרות ושתי הציציות פסולים ואין להם תקנה, וכולן נפסלו גם אם יחתכו אחת מהן, משום תולמ"ה, וזה מפורש ברמב"ם^א, אבל בנתכון לבטל, איכא

א. (ואגב, למדנו מהכא דפסול תולמ"ה הוא גם אם בתחילה נעשה בכשרות, כיון שבאמצע היה עליו חלות פסול, וזה דלא כמבואר בשו"ת מהרי"ל החדשות סי' ו', וכן בשו"ת מהר"ם מינץ י"ג, שלדעתם אם מתחילה נעשה בהכשר ואח"כ נפסל, ליכא פסול תולמ"ה, וראה גם לבוש או"ח סי' תרכ"ו ס"ג, ועי"ש גם במג"א ס"ק ז' ופמ"ג שם, משנ"ב שם ס"ק י"ט, ושערי תשובה שם ס"ק ז' בשם תשובות ארבעה טורי אבן סי' י"ד, וע"ע שדי חמד כרך ג' ע' 330, ושור"ר בלבושי שרד סי' י' שהרגיש בזה בפ"י דברי הט"ז ומג"א שם, אבל לא כתב להדיא ההוכחה מהרמב"ם כנגד שי' זו. וראה גם אבי עזרי ה' ציצית, וראה תשובות ופסקים לחכמי אשכנז וצרפת הנ"ל. והמג"א שם ציין להגמ' סוכה יב, דמוכח שכל שנעשה בהכשר, שוב לית ביה תולמ"ה, ופי' במחצית השקל, דכונתו להגמ' במנימין עבדא כו', ומה מהני ההסרה משם כיון שכבר נפסל לדעת הרואה, וביותר לדעת הר"ן שאסור לאכול כשהכסות על הסוכה, ואין יועיל סילוק הכסות להכשיר סוכה שכבר נפסלה, אלא מוכח דהואיל ונעשית בהכשר ליכא

מעשה העשוי בכשרות, ונמצא אפוא שגם
 לר"פ יש חילוק בין הטיל למוטלת להטיל
 בג' כנפות, עי"ש. וראה ט"ז והגר"א או"ח
 סי' י' ס"ו שמפרשים הגמ' אליבא
 דהרמב"ם באופן אחר.
 והנה יש להוסיף ביאור, שהרי מפורש
 ברמב"ם שבנתכון לבטל דחותך
 הראשונות וכשרה, ומשמע שלפני שחותך
 אינה כשרה, ואע"פ שלא נתכוון להוסיף,
 ובפשוטו אם גדר הביטול הוא כמש"כ

תולמ"ה, וראה ח"י הרא"ה והריטב"א סוכה שם מש"כ על שיטה זו שהסוכה פסולה כל זמן שהכסות עליה, אבל איני מבין מש"כ לשיטה שהסוכה כשרה, מה מהני הסרה כיון שכבר נפסל לדעת הרואה, והא בפשוטו, כיון שסילקו את הכסות, יאמר הרואה שנענעו את הסכך והכשירו את הסוכה, ואיזה מראית עין יש כאן, וצ"ע. ולפיכך מסתברא שלא נתכוין המג"א אלא לשי' הקדמונים שהסוכה פסולה, וההוכחה היא שאמר לו רב אשי שסירי הכסות, ולא אמר לו שינענע, ש"מ דליכא תולמ"ה, ברם הגר"א שם סק"ו על הרמ"א שעושים סוכה תחת הגג ואח"כ מסירין הגג, ול"ה תולמ"ה כיון שאין הפסול בסכך עצמו, כתב ההוכחה מגמ' זו לב' השיטות, וכדברי מחה"ש בכונת המג"א, ולשונו שם, ואף לסברא האחרונה יש להוכיח קצת ממה שאמר לכי יבשה, והא צריך ליטול קודם לכן, דאח"כ אף אם יטול יאמרו מכל מקום, ואין מועיל מה שנטל, וכן לסברתו של מנימין שאף ברטיבא יאמרו, מה מהני נטילתה. ע"כ. והנה בעיקר הוכחת הגר"א להרמ"א, חזינן שלא חילק בין נעשה בהכשר או לאו, דאל"כ מה הוכחה זו להרמ"א, הרי הוא מיירי על תחילת עשייתו בפסול, וכבר עמד בזה דמשק אליעזר שם, ומקור פסק הרמ"א הוא באו"ז ה' סוכה סי' רפ"ט, והובא בהג"א פ"ק דסוכה, וכן שי' האורחות חיים הלכות סוכה סי' כ"ו בשם בעל ההשלמה, ואיתא כן בספר ההשלמה סוכה ד,א, וע"ע מאירי שם, וכן גור אריה למהר"ל ריש עירובין, פנ"י וגליוני הש"ס סוכה שם, וראה שו"ת הר צבי או"ח ח"א סי' ז'. וראה שו"ת מהר"ם מרוטנבורג ד"פ סי' קפ"ב, ב"ח סי' תרכ"ו מש"כ בשי' או"ז וה"ר אלחנן, וראה גנזי חיים [הוטנר] סי' תרכ"ו ס"ב מש"כ ע"ד הגר"א. ושמא יל"פ הוכחת המג"א והגר"א משי' הראשונים דליכא פסול אהל, אבל מ"מ איכא פסול מראית עין, כלומר דמשום מראית העין פסלו חז"ל את הסוכה, וממילא צריך נענוע אי הוי פסול תולמ"ה, וראה מאמרי בקרואי מועד עניני סוכות בענין פסול מראית העין בסוכה, (נדפס ב"בית אהרן וישראל" תשרי תשע"ב) ונתבאר בס"ד שכך היא שי' היראים, דאיכא פסול בסוכה, ולא רק חובת גברא למנוע מראית עין, ברם פשט דברי הרשב"א בשו"ת ח"א סי' קצ"ו מורה שאין פסול בסוכה, וכן נמי נראה לשון השו"ע סי' תרכ"ט סעיף י"ט שהוא רק דין לכתחילה, ולא נתבאר איך הדין אם אכל בלילה ראשון בסוכה כזאת, האם צריך לחזור ולאכול, וצ"ע, ולכן קשה להעמיס כונה זו במג"א והגר"א כנגד לשון השו"ע, ובדברינו שם מבואר בס"ד, ואכ"מ. ובעיקר הנידון אי בנעשה בהכשר איכא תולמ"ה, ע"ע ט"ז ומג"א או"ח סי' ט"ו ס"ב, ומשנ"ב שם ס"ק ו' מדה"ח הלכות ציצית סי' י' אות ב', וחי' רע"ק יו"ד סי' רפ"ט משו"ת מהר"א ששון סי' רל"ב, ושו"ת פינות הבית סי' א', ושו"ת גבעות עולם סי' א', ושו"ת אבן יקרה ח"א יו"ד סי' מ"ט – נ', וראה משנ"ב בס"ד בבגרי המלך פ"א מה' ציצית הי"ב. וראה מקרא העדה פרשת ואתחנן בענין תולמ"ה במזוזה משנ"ב בס"ד. וכאמור מדברי הרמב"ם מוכח דלא כהפוסקים שמחלקים בין נעשה בהכשר או בפסול, וע"ע שדי חמד כרך ג' ע' 330, וע"י היטב גם בתשובות ופסקים (קופפר) הנ"ל. וע"ע שו"ת מהרש"ג ח"ב סי' ע"ה, שו"ת שואל ומשיב מהדורא ג' ח"ב סי' קפ"ו, שו"ת כתב סופר יו"ד סי' קל"ט, וראה פ"ת יו"ד סי' רפ"ו ס"ק ט"ו בשם דה"ח.

השאג"א סי' ל', שבטל מהם שם ציצית וכמו ביטול גט לשי' הרמב"ם, א"כ גם לפני שחותך ה"ז כשרה, הואיל ואין אלו חוטי ציצית אלא חוטין בעלמא, וה"ז כמו שהטיל שם חוטין שאינן טוויים לשמה וכיו"ב, שאין בזה שום פסול, ושור"ר בט"ז סי' י' סק"ט שאכן כ"כ בשי' לשון א' ברש"י דכשר בשניות אע"פ שלא חתך הראשונות, דכיון שבטלום שוב אינן ציצית, עי"ש, וזה כשי' השאג"א בעיקר הסברה, וראה חלקת יואב או"ח סי' א'. אבל כאמור שי' הרמב"ם אינה כן, וע"ע משנ"ת בס"ד בבגדי המלך פ"א מה' ציצית הי"א. ועצם חידושו של השאג"א גם אינו מוסכם, וראה מש"כ בזה בס"ד ב"אוצר" גיטין לב, הערה 48, וראה גם חלקת יואב או"ח סי' ב', וע"ע משנ"ת בס"ד במקרא העדה פ' לך לך סי' מ"ג,

ופרשת בא סי' נ"ו, וע"ע מערכות דברי אמת ערך ביטול הגט סי' א', אמרי בינה דיני ציצית סי' ב', קובץ הערות סי' ע"ו סק"י-ט"ו. ועי' היטב בשו"ת דעת מרדכי ח"א סי' ל"ז בגדרי ביטול בכל דיני התורה, וראה ליקוטי הגר"ח סי' ל"ד. וראה תשובות חכמי פרוניניציא גיטין סי' ס'-ס"ב. וע"ע שיח השדה שער הכללים כלל ט"ב. וע"ע שו"ת מים עמוקים ח"א לר"א מזרחי סי' מ', וראה שו"ת מהר"ם מינץ סי' י"ג מה שלמד מהכא לדין אחר בה' ציצית, ולפור"ר צ"ע הביאור. וראה משנ"ת בס"ד בבגדי המלך פ"א מה' ציצית הי"ג. ושור"ר בתשובות אור שמח ח"א סי' י"א שמבאר החילוק בין ביטול ציצית לביטול ס"ת, עי"ש. [ושמא יל"פ הגמ' זבחים ג, א דבעי למילף מכתב גט לאשתו ונמלך וכו', דסתמא בגט פסול,

ב. וראה גם משנ"ת בס"ד ב"אוצר" גיטין פח, א על תוס' ד"ה אמלוכי 18-1, ולכאורה יל"ד על גט לאח"ז, וכבר נעשה מעשה הגירושין, האם אפשר לבטל גופו של גט כיון שעדין לא חל, וכמו"כ גט מאוחר שחל לאח"ז, דא"א לומר שעצם חלות הכשר הגט הוא רק לאח"ז, דא"כ ליכא נתינת גט מעכשיו, אלא ניר בעלמא, אלא בהכרח שיש גירושין מעכשיו, ורק החלות מעוכב עד הגעת הזמן, ואכתי צ"ע אם אפשר לבטלו עד שיגיע הזמן, וצ"ע. ולפ"ז יש לדון על נר חנוכה שהדליק בע"ש, שחלות המצוה שלו היא כשיגיע זמן הדלקה, וכש"נ בס"ד בקרואי העדה עניני חנוכה, האם נימא דכה"ג אפשר לבטלו לפני שיגיע זמן המצוה, אף אם נקטינן שלאחר זמן המצוה שוב א"א לבטלו. שור"ר מש"כ בחי' רבי שלמה היימן כתבים סי' נ' [ונכתוב שם שהיא תשובת הגר"א וסרמן הי"ד], ודן אם שייך כלל לומר הכשר גט לאחר זמן, וכן דן שם על ביטול בכה"ג לפני הגעת הזמן, [ושם סי' מ"ח כתב שיל' הגדר בגט שאינו מעשה של הכותב, והנה בפשוטו אפשר להטיל תנאי בהכשר הגט, וצ"ע במקו"א]. ולפור"ר אם יש אפשרות שיכתוב הגט היום וחלות ההכשר והשלמה הוא לאחר זמן, א"כ אמאי אמרינן שבגט אין ברירה, כדאיתא גיטין כד, וזבחים ג, א, הרי בדבר שחל בזמן שמתברר אין חסרון ברירה, וכמפורש בראשונים, וכמו שביאר השאג"א וראה ב"אוצר" גיטין שם משנ"ת בס"ד, ושמא יש לדחות שהרי כתבו תוס' דגם למ"ד יש ברירה, בגט אין ברירה משם לשמה, עי"ש, וא"כ י"ל דמה"ט גם אם מתברר בשעת החלות נמי לא מהני דלשמה שאני, וצ"ע.

והוא תימה, וכפי שהשיבו בגמ' שאין זה סתמא שהרי כתב לאשתו, וכפי שתמהו שם תוס', ועי"ש שנדחקו טובא, ואולי י"ל דהואיל ונמלך, ה"ז ביטל את הגט, והועיל ביטולו למשוי סתמא, כלומר, דלא ביטל את הכריתות, אלא רק את הלשמה של אשתו פלונית, ונשאר אפוא סתמא לשמה, וה"ז פסול. ודיחוי הגמ' הוא, דע"י הביטול שהועיל לבטל את הלשמה, ומ"מ לא נשאר סתמא לשמה, דסתמא לשמה הוי נמי חפצא של לשמה, וא"א להחזיר את הסתמא לשמה ע"י ביטול הלשמה של אשתו, ודוק כי לפ"ז דייק לשון הש"ס טפיל. ועל עצם הביטול יל"ע אם אין חילוק בין מעשה המבטל מעשה כמו תליית ציצית אחרים, או רק דיבור בעלמא, שבזה י"ל לא אתי דיבור ומבטל מעשה, וצ"ב. ועל עיקר הביאור בגמ', יעוין אהל משה וחי' הגרי"ז שם, וכנראה כונתם אחת, עי"ש.

ובאמור מהרמב"ם גופיה נראה שאינו כן, ובפשוטו כונה לבטל, ר"ל שבדעתו להתיר חוטין אלו, וזה הוא ההבדל בין כונה לבטל או להוסיף, דלעולם אם לובש טלית שיש בה ב' מערכות של ציציות ה"ז בכלל בל תוסיף, הואיל ובמציאות ב' הציציות כשרות, ולפיכך צריך לחתוך אחת מהן, ולפ"ז אין חילוק בין מתיר הראשונה או השניה, ומה דקאמר הרמב"ם מתיר הראשונה, זה גופא החידוש, דבודאי אם חזר בו והתיר השניה ה"ז כשר, ולא עשה ולא כלום, אלא אפי'

התיר הראשונה שזאת היתה כוונתו, ה"ז כשר, וזה הוא חידוש הדין שנאמר בהלכה זו שהשניה כשרה אע"פ שתלו אותה בבגד כאשר היו ציציות אחרות, אבל המג"א סי' י" ס"ק ח' מצדד דדוקא חתך הראשונה, אבל חתך השניה אינו כשר, הואיל והראשונה כבר נתבטלה, ועי"ש במחצית השקל ופמ"ג, וזה מתאים עם דרכו של השאג"א, דהציצית נפסלו, אבל בפשוטו נראה שאין כן שי' הרמב"ם, ומצאתי בעטרת זקנים שם כתב כדברינו, ובפמ"ג שם סתר דבריו מלשון הרמב"ם, דא"כ הו"ל למימר כשר בנחתך אחת משתיהן, עי"ש. וכאמור כפי הנתבאר אין כאן קושיא, וראה גם ב"ח שם, ולדעתו פליגי ב' הלשונות שברש"י אם הראשונות נפסלו ע"י ביטול ולא חוזרות ומתכשרות, ועי"ש מש"כ בזה, ולהלן יובא עוד מדבריו. וע"ע יד המלך על הרמב"ם שם שהאריך בדין הטיל למוטלת, וע"ע עמק ברכה דיני ציצית אות ו' בשם הגר"ח, ודוק. וע"ע שו"ת לב שלמה לבעל מרכה"מ סי' י"ד, וע"ע העמק שאלה שאילתא קנ"ד אות ב'.

ורק צריך לבאר מדוע בנתכוין להוסיף ה"ז פוסל ב' הציציות, ולפיכך לא יועיל שוב להכשיר בחיתוך כיון דהוי תולמ"ה, ואילו נתכוין לבטל, אע"פ שכאמור צריך לחתוך, ובלא"ה אינה כשרה, ומ"מ אין בזה תולמ"ה. ואכן בט"ז שם ס"ק ט' כתב סברא זו, דהואיל וגם בנתכוין לבטל, ה"ז פסול כל שלא חתך אחת, א"כ הו"ל תולמ"ה, עי"ש. והנה

משה להגראמ"ה שם, ויל"ע היטב בדבריו. וראה אריכות עצומה בש"י הרמב"ם והראב"ד ביד המלך ה' ציצית שם.

והנה אם באנו ללמוד מהאמור על ענין נר חנוכה, הנה נחזי אנן, דלכאורה שאלה זו שבגמ' אינה בציצית בלבד אלא גם במצוות אחרות, כגון במזוזה, בקבע מזוזה נוספת, דלפי הרמב"ם לכאורה אם כיון לבטל את הראשונה, עוקר אותה והשניה כשרה, ואם להוסיף נתכוין שתיהן פסולות דהו"ל תולמ"ה, כיון שהקובע ב' מזוזות עובר בבל תוסיף. והנה מזוזה דומה לציצית ששתיהן נקבעים בבגד או במזוזת הבית. ואכתי יל"ד במניח ב' תפילין דעובר בבל תוסיף כדאיתא בסוגיא דעירובין צה, ב, ע"ש, ויש לראות אם כיון לבטל או להוסיף, ונפ"מ להנתבאר בס"ד בקרואי העדה עניני ציצית ותפילין, שגם בתפילין איכא גדר תולמ"ה לפסול, הואיל וצריך מעשה הנחה, וא"כ יצטרך לחלוץ ב' התפילין ולחזור ולהניח אם כיון להוסיף, ואם כיון לבטל, סגי מה שחולץ אחת מהן, כש"נ למעלה, וכן נמי יש לדון על נוטל שני לולבין או שני אתרוגים בידו, והיינו שנטל אחד והוסיף עוד אחד, האם יש בזה חילוק בין כונה לבטל או כונה להוסיף, והיינו לפי שי' הפוסקים דצריך נטילה, ולא סגי במה שמונחים בידו, וראה ב"אוצר" סוכה מא, ב, 31-34 ובהערות שם, ומה שכתבתי עוד בס"ד במאמרי אגודת הלולב, ב"בית אהרן וישראל" גליון צ"ז, וא"כ סגי מה שיוציא

בקרואי העדה עניני חג הסוכות נתבאר בס"ד מדברי המפרשים, דפסול תולמ"ה הוא רק אם הוא פסול בחפצא, אבל אם הפסול אינו בחפצא, אלא שהאדם אינו יוצא יד"ח באופן כזה, אין בזה משום תולמ"ה, ועפ"י זה נראה שזהו החילוק בין כונה לבטל או כונה להוסיף, דאם כיון להוסיף חל שם פסול על עצם הציציות שכולן מחוברות בבגד, והתורה אמרה ציצית אחת בבגד ולא שתיים, וכל אחת מהן היא מהשתיים, ולפיכך כולן פסולות לגמרי ולא יועיל חיתוך לאף אחת מהן. משא"כ בנתכוין לבטל לא חל שם פסול על הציצית עצמה, אלא שעל האדם איכא איסורא להתעטף בטלית עם ב' ציציות, ולפיכך צריך לחתוך, וכאשר חותך אין בזה תולמ"ה, כיון שגם קודם לכן לא היה פסול על גוף הציציות עצמן, ועי' היטב בחי' הגר"ח על הש"ס משוכפל סי' ש"מ ע' קצז-ח, ובבית מדרשו של הרב לריד"ס ע' פג ואילך באורך, ויתכן שסברא זו שנתבארה נמצאת גם בדבריהם שם, עיש"ה. והראב"ד שם השיג על הרמב"ם, והמפרשים האריכו, וראה במרכבת המשנה שם, ובארצות החיים הנ"ל בארץ יהודה אות ג', וכן בחי' הגר"ח וריד"ס הנ"ל, וכן ראה אריכות בחי' רע"ק איגר או"ח שם, ושאג"א שם, וראה קרן אורה שם מה שהשיב על השגת הראב"ד, וכן ביאור הגר"א שם, ואבי עזרי קמא ה' ציצית, ועי' גנזי חיים (הוטנר) או"ח סי' י"א על מג"א סקט"ו, וראה תוס' מנחות לח, א על הגמ' סנהדרין פח, ב, ובאהל

מידו אתרוג אחד ולולב אחד, או שצריך לחזור וליטול אתרוג ולולב, ואחיזה שהיתה פסולה היתה, וראה חיים וברכה אות ע"א שנחלקו הקדמונים אם נטילת ב' לולבים פסולה, עיי"ש, וע"ע שו"ת הרשב"א ח"א סי' תס"ח וסי' תקל"ה, וספר הפרדס להר"א בר"ח שער ט' פ"א סכ"ט, ודוק בזה. וע"ע קו"ש ח"ב סי' ל"ג. וראה רשימות שיעורים לריד"ס על סוכה בפ' לולב הגזול קונטרס על בל תוסיף, ודוק לנידו"ד. ולענין מוסיף מזוזה, ראה שו"ת תורת מרדכי סי' מ"ט. וראה בראב"ן בשו"ת סי' ס"א מש"כ ביאור הסוגיא, דהואיל ועבר על בל תוסיף בתליית החמישי, אין בכוחו לפסול את הקודמים, ולפ"ז למד למעשה התקיעות במגנצא, על שבר רביעי שאע"פ שהוסיף אינו פוסל, וכן לענין נשיאת כפים, עיי"ש, ונתבאר בס"ד בקרואי העדה עניני ר"ה, וברכת המלך פ"ד מה' תפילה הי"ב, ואכ"מ. וראה שו"ת הלכות קטנות ח"ב סי' רע"ה.

ולפ"ז אכתי יל"ד בנר חנוכה, אם הדליק נר חנוכה נוסף כדי לבטל הראשון, או שהדליק בכדי להוסיף, ויל"ע אי איכא בזה גדר איסור בל תוסיף, והאם י"ל שכאשר דולקים ב' הנרות אינו מקיים המצוה כלל, ואם אכן נאמר כן, אכתי יש לחקור אם להשוות הנושאים, והיינו, שלפי שי' הרמב"ם בנתיבין לבטל ולכבות הנרות הראשונים, א"כ אכן צריך לעשות כן, כיון שכל זמן ששניהם דולקים הרי זה פסול. ואם נתיבין צריך לכבות את

שתייהן ולחזור ולהדליק דאל"כ הוי תולמ"ה, דהא קי"ל הדלקה עושה מצוה, וצריך מעשה הדלקה דוקא. ולפי הנתבאר לחלק בתולמ"ה בין פסול חפצא לפסול גברא, אולי י"ל הכא שגם בנתיבין לבטל, דכאמור אין פסול בעצם החפצא, וא"כ ה"ז יוצא חובת בית, כיון שיש בבית נר חנוכה כשר, ומה שיש עוד נר חנוכה כשר אינו פוסל, אבל הגברא עצמו חסר לו קיום המצוה, אי נקטינן שיש גדר פסול בל תוסיף במצוות דרבנן כמו נר חנוכה וכיו"ב, ומבואר בס"ד במקו"א, דמצות נר חנוכה כוללת ב' ענינים מצוה על הבית ומצוה על האדם, וצ"ע בזה, ולא נאמר אלא לפלפולא, ולפי שי' רש"י וסיעתו הוא איפכא, שאם יש בל תוסיף ליכא פסול תולמ"ה, ואי ליכא איסור כזה, אזי איכא פסול תולמ"ה, וא"כ יל"ד הכא בנר חנוכה עפ"י שיטה זו לפסול או להכשיר בנידון דידן. וע"ע בספר שיעורים לזכר אבא מארי ז"ל ח"א ע' רטז-ריט.

ולפי מה שהעלנו בס"ד פי' חדש בגמ' לולי דברי הראשונים שהנידון הוא אם הטיל הציצית למצוה או על חנם ובטלה בעלמא, הנה גם על נר חנוכה יל"ד כיו"ב, ולומר שאם מכיון למצוה, אין על השני פסול תולמ"ה וזה כשי' רש"י ולא מטעמיה, ואם מכיון על השני על חנם ה"ז פסול משום תולמ"ה, וטעמא דאע"ג דא"צ כונה למצוה בכל מקום, בכה"ג צריך כונה, כיון שאין כאן חפצא של מצוה, וא"כ ה"נ הכא בהדליק הנרות סתם,

ואח"כ כיבה הראשונות, לא יוכשרו האחרונות למצוה, ואע"פ שעכשיו ליכא נרות אחרות והוי שפיר חפצא דמצוה, אבל בשעה שהדליקן לא היה על הנרות שם של נרות מצוה, וממילא הו"ל תולמ"ה, כיון דהדלקה עושה מצוה. ולעיל הובא מהב"ח או"ח סי' י' שכתב לבאר ב' הלשונות שברש"י הנ"ל, ולדעתו החילוק ביניהם הוא אי איכא פסול על הראשונות בגלל ביטול, וקושיית ר"פ היא שאם כונתו לבטולי ליכא בל תוסיף, ויש תולמ"ה, ורבא לא חשש לקושית רב פפא, וז"ל, דפשיטא ליה דאפי' את"ל דלבטולי קא מכוין אפ"ה בבל תוסיף קאי, דהכי איתא בפ"ב דעירובין צו,א, דלעבור משום בל תוסיף לא בעי כונה, ומשמע דבכל גוונא איכא בל תוסיף בין דמכוין לאוסופי בין דמכוין לבטולי או מטיל סתם, וכיון דאיכא בל תוסיף א"כ מעשה לא הוי כו', ע"כ. ועי"ש מה שמבאר להלכה עפ"י דרכו. ולפ"ר יש לתמוה עליו, ושו"ר שכן תמה המחצית השקל שם ס"ק ח', דבמתכוין בפירוש שלא להוסיף, כהאי גוונא לכו"ע אינו עובר, עי"ש, וביאור כונתו עפ"י שי' רוב הקדמונים דגם למ"ד מצוות א"צ כוונה, היינו בסתם אבל מכוין להדיא שלא לשם מצוה לכו"ע לא יצא יד"ח, ראה משנ"ת בס"ד ב"אוצר" סוכה לט,א, 83-86, ואתוון דאורייתא כלל כ"ג. וא"כ ה"ה בבל תוסיף נמי בכונה מפורשת שלא להוסיף מצוה, ליכא בל תוסיף. אמנם ברשימות שיעורים לריד"ס סוכה לט,א הביא בשם הגר"ח והגר"א מפרו"זין,

דלמ"ד מצוות א"צ כונה, אע"פ שהמתכוין להדיא שלא לצאת לא יצא, מ"מ בל תוסיף איכא, עי"ש מילתא בטעמא, וראה גם קובץ שיעורים ח"ב סימן ל"ג. ומ"מ חזינן שהב"ח הרגיש בביאור הגמ' הכא עם הסוגיא דכונה בבל תוסיף, ולדרכנו אינו ענין ממש, שהרי כאן הנידון הוא לא בקיום מצוה ובדין מצוות צריכות כונה, אלא בעשיית חפצי מצוה בגדר לשמה, וכנ"ל שהם ב' ענינים, ונקטינן דאע"פ דס"ל להרמב"ם וסיעתו דתלייה א"צ בכונת מצוה, היינו דוקא בבגד שצריך ציצית, אבל בבגד שכבר יש לו ציצית צריך כונת לשמה, ובלא"ה ה"ז ציצית פסולין, וכש"נ. ולפ"ז לענין נר חנוכה שאין נידון הכונה בגדר לשמה, אלא בגדר כונה למצוות, א"כ אם קי"ל שמצוות צריכות כונה וגם במצוות דרבנן, והוא כיון סתמא, בפשוטו אין יוצא יד"ח בנרות השניים, אבל אם מצוות א"צ כונה, והוא כיון סתמא נמי י"ל שלא יועיל כיון דבסתמא אין כאן מעשה מצוה שיחול עליו שם נר חנוכה, כיון שיש לו נר אחר, וק"ו אם כיון להדיא שלא לשם מצוה, שא"א לצאת בו יד"ח, אלא שבזה אין חידוש, דכך הוא עיקר הדין לא משום תולמ"ה אלא משום כונה למצוות. ורק בכונה סתמא הכא גרע ואינו מועיל, ואע"פ שעכשיו נעשה ממילא נר של מצוה, הואיל והראשון איננו, הנה זה גופא הוא פסול משום תולמ"ה כיון דהדלקה עושה מצוה, ודוק. וע"ע מחזור ויטרי ע' 635.

ובסוגיא דמנחות שם איתא עוד דתכלת אין בה משום כלאים ואפי' בטלית פטורה, ומסיק התם דר"ל אפי' בטלית שהיא פטורה מציצית, והיינו שכבר יש לה ציצית מ"מ אם הטיל בה עוד ציצית עם תכלת, אין בזה משום כלאים, ויעו"ש בפי' רש"י, דהואיל ובין בראשונות ובין בשניות ה"ז כשר כולהו איקרי ציצית, ולפיכך לא הוי כלאים. ועי' תוס' חולין קי"ב, ומה שפי' השאג"א סי' ל' בכונתם, ועי"ש עוד מש"כ בהלכה זו אי כלאים הותרה או דחוייה. וראה הגהות ר"ש מדעסוי מנחות שם מש"כ ע"ד השאג"א. והאחרונים האריכו ואכ"מ.

והנה גם עפ"י הפירוש המחודש הנ"ל בכונה להוסיף ובכונה לבטל, מתפרשת הגמ' לנכון, דכאמור רק בהטיל לשם מצוה ליכא תולמ"ה, ובאופן כזה גם לא הוי כלאים. והביאור הוא כך, דהנה נתבאר לעיל דליכא תולמ"ה, ואע"פ שכל זמן שלא פסק אחת מהציציות הרי אסור ללבושו, וא"כ מה"ט גופא תהוי תולמ"ה, וכמו שפסק כן הרמב"ם להדיא, אבל כבר נתבאר שהעבירה דבל תוסיף אינו עובר אלא בלבישה, ואין כאן פסול בחפצא, והואיל וכל העבירה היא רק במעשה בבישה, אין זה חסרון אלא במעשה המצוה, וכמו במצוה הבאה בעבירה ליכא תולמ"ה, [ועי' שו"ת משנת רבי אהרן סי' ט' - י'], ה"ה בבל תוסיף ליכא, והכא כל אחת מהציציות היא כשרה, ברם זה נכון אי ליכא כלאים, אבל אי איכא כלאים,

והיינו כל זמן שב' הציציות תלויות שם, א"כ הבגד עצמו אינו ראוי ללבישה, ובגד כזה אין בו מצות ציצית כמו ג' כנפות, וא"כ גם אם יתיר אחת מהן הדר הו"ל תולמ"ה, דעתה תו לא הוי כלאים, אבל עשיית הציצית היתה על בגד שאינו ראוי ללבישה ואין עליו מצות ציצית, אלא לאו ש"מ שאין כלאים בציצית גם כאשר ב' הציציות תלויין בבגד, וכמו שנראה פשט לשון התו' בחולין הנ"ל, ולא כהבנת השאג"א. ועל נידון זה בבגד של כלאים לענין ציצית שו"ט האחרונים, וראה מש"כ בזה בס"ד במקרא העדה פ' שלח. ועי' בשטמ"ק מנחות שם מא, א אותיות א' – ב' שמבאר הסוגיא דאם אמר ר' זירא הדין דאין כלאים בתכלת גם בטלית פטורה, ממילא ילפינן שהטיל למוטלת כשרה ואין פסול תולמ"ה, ולא איפכא דילפינן מהטיל למוטלת על היתר כלאים, כיון שכל ההכשר הוא רק לאחר שיפסוק הציציות המיותרות, א"כ מגלן שליכא כלאים כל זמן ששתי הציציות תלויות בבגד, ועי"ש דבפירש"י אכן משמע שפי' כן, עיש"ה. ומ"מ עפ"י דרכנו מבוארת הסוגיא יפה, ובקצרה, דאע"ג דכל זמן שב' הציציות תלויות א"א ללבושו להבגד בגלל עבירת בל תוסיף, מ"מ זה אינו גורם לתולמ"ה, כיון שאין הפסול בבגד, וכיון שב' הציציות איקרו ציצית, ממילא לא הוי כלאים, ולפיכך גם מה"ט גופא לא הוי תולמ"ה בגלל הכלאים, כלומר דאין זה בגד שיש בו כלאים, ולכן נמצא ב' ההלכות תלויות זב"ז, וכש"נ. וע"ע שו"ת

וראה קרן אורה מנחות שם מה שהעיר על דברי אחיו המשכנ"י אלו. ועי"ש גם מש"כ לענין כלאים כל זמן שלא חתך, ולא נתבררו לי דבריו. וע"ע תשובות צפנת פענח החדשות ח"א סי' א'.

ושוב נתיישבתי בלשון הרמב"ם בנתכוין לבטל דחותך הראשונות וכשרה, שאין כונתו לומר שהטלית כשרה רק אחרי שחתכה, דבוראי גם אם לא חתך ה"ז כשרה, ועדיפא להכשיר בלי חיתוך, דבוראי הציצית לא נפסלה ע"י הביטול, והעיקר הוא דכיון שלא נתכוין להוסיף או לבטל, כלומר שהטיל ציציות חדשות, ובדעתו להסיר הישנות, אין עליו עבירת כל תוסף, ולכן גם אם לובש הטלית לפני שחותך, אין בזה פסול או איסור, הואיל ואין לו כל כונה להוסיף על המצוה, ואדרבה בדעתו להסיר הציציות הראשונות, והחידוש הוא שאע"פ שחתך הראשונות שנעשו בהכשר, ה"ז כשר בשניות, דסד"א שחל עליהן פסול תולמ"ה, כיון שכאשר תלה אותן כבר היו שם חוטין כשרים, קמ"ל שבזה אין פסול תולמ"ה, ולא נאמר פסול תולמ"ה אלא אם החפצא עצמו אינו בר חיובא כמו טלית בת ג' כנפות וכיו"ב, אבל בטלית בר חיובא לא שייך פסול כזה, ורק אם יש פסול של כל תוסף, ונפסלו ב' הציציות, שוב אינו חוזר להכשרו בגלל תולמ"ה, אבל אם אין כל תוסף ליכא תולמ"ה, ולא מבעיא אם חתך השניות ה"ז כשר, אלא אפי' חתך הראשונות נמי כשר, וכאמור

בר ליואי ח"ב חאה"ע סי' מ"ה, שו"ת נאות דשא סי' ס"ב. (ועי"ש באחרונים לענין כסות לילה שנעשית כסות יום אי הוי תולמ"ה, וכן יש להסתפק לפי הנ"ל בנעשו הציציות כשהיה כסות יום, ואח"כ יחדו לכסות לילה, ונפסלו הציציות, ואח"כ חזר ויחדה לכסות יום, דלהוי תולמ"ה.)

וראיתי בתשובות אור שמח ח"א סי' י"א שמפרש גדר ביטול ציצית שהוא ביטול הלשמה שבתלייתן, ומבאר שם החילוק בין ציצית לס"ת, יעו"ש"ה. ותמהני, איך מפרש כן בשי' הרמב"ם, והרי להרמב"ם א"צ לשמה בתליית ציצית, וכן"ל, וצ"ע טובא. ובשו"ת משכנות יעקב או"ח סי' י"ב מפרש הסוגיא אליבא דהרמב"ם, ויעו"ש שיש בדבריו כמה מדברינו הנ"ל, וכן יעו"ש דמסיק דבנתכוין לבטל גם אם קצץ האחרונות נמי כשר ע"י הראשונות, וזה כדברינו ולא כהמג"א. אבל לא נתברר לי מה שמיישב אמאי לא נפסל משום כלאים בנתכוין לבטל לפני שחתך, והא בפשוטו לפי דרכו שם בנתכוין להוסיף איכא כל תוסף והוי נמי כלאים, כיון שאין מצוה, וא"כ גם דבנתכוין לבטל שא"א ללבוש הבגד לפני שחותך בגלל שבמציאות יש הוספה, וא"כ הוי נמי כלאים. ונראה מדבריו שגם בלובשו רק אם מכין להוסיף הוי כמוסיף, אבל לא נתברר לי הסברא להדיא, ולעיל נתבאר בס"ד שאין פסול בציצית עצמה אלא בנתכוין להוסיף, ועדיין צ"ב בזה.

אפי' לא חתך כלל ה"ז נמי כשר, וכל החידוש הוא שחתך הראשונות ומתכשר בשניות שנתלו כאשר לא היה בהן צורך, וזה נ"ל נכון ופשוט בשי' הרמב"ם, ולא כמו שנקטו הפוסקים בשיטתו וכפי שהובא למעלה, וא"צ אפוא להדחק בביאור שיטתו. וכן בפשוטו הואיל והטלית כשרה בנתכוין לבטל גם לפני החיתוך, ועל שניהן יש הכשר ציצית, א"כ ליכא גם איסור כלאים כמפורש בגמ'. וה"ט דכל ששם ציצית עליו אינו בכלל איסור כלאים, ואלו הן חוטי ציצית וכש"נ. וע"ע בענין זה בספר "קרן היובל" (גייטסהד), בחיד"ת מהגרא"א דסלר ז"ל, וע"ע משנ"ת בס"ד במקרא העדה פ' תרומה סי' קל"ג בדין לחם הפנים, ופ' עקב בדין מזוזה.

ואולי יל"פ גדר ביטול בגט ובמצוות, שהיינו דוקא במצוות שצריך שיהיו של הבעלים, והנה בגט בעינן שיהא של הבעל, כמפורש גיטין כב, ולכן י"ל גדר הביטול כמו הפקר, (וזכר לדבר, שיטת הראשונים ריש פסחים דביטול מטעם הפקר), וי"ל שאם בתחילה כתב גט על נייר של הפקר, ה"ז פסול אע"פ שאח"כ זכה בו, הואיל ובכתיבה היה פסול, וכן י"ל אם הפקירו אחר כתיבה ה"ז פסול אע"פ שחזר וזכה בו, ולפיכך גדר הביטול מועיל הואיל והפקר מועיל לפסול, וראה משנ"ת בס"ד ב"אוצר" גיטין לבב, הערה 48. ובזה נחלקו הרמב"ן והרא"ש, כמבואר בס"ד בהערותי לרמב"ן

גיטין כב,א, ודברינו הם עפ"י הרא"ש, ואכן שי' הרמב"ן גיטין לבב, שא"א לבטל הכשר הגט, ורק בגט שאינו גמור מהני ביטול, וכמש"כ הרמב"ן שם פח,א, לפי פי' הרשב"א שם, ולא לפי הר"ן, עי"ש, וראה אור גדול סי' ט', וכן מש"כ בס"ד ב"אוצר" שם פח,א 1-18. וכמו"כ י"ל לענין ציצית שהרי צריך חוטין של בעלים, כדאיתא בשו"ע או"ח סי' י"א ס"ו בשם בעל העיטור, וראה משנ"ת בס"ד במקרא העדה פ' שלח, ואם תלה הציצית כאשר החוטין אינן שלו, ה"ז בכלל תולמ"ה, ואם הפקירן אח"כ אע"פ שחזר וזכה בהן, הרי זה תלוי בשאלה הנ"ל אי בכה"ג איכא תולמ"ה, אך י"ל דגדר ביטול הציצית מועיל כיון שהפקר מועיל לפוסלן, וכש"נ לענין גט, ולפ"ז במזוזה או כל מצוות שא"צ שיהיו שלו, אין הביטול מועיל, ופשוט שביטול שייך רק במידי שיש בו עשייה של האדם, ואולי אם לולב צריך אגד נמי שייך ביטול, כיון שצריך עשייה, ויש פסול תולמ"ה, וצריך נמי שלכם, וצ"ע. שוב מצאתי בשו"ת חלקת יואב קמא או"ח סי' ב' שכ"כ, וז"ל שם, והא דהטיל למוטלת דמתכוין לבטולי, אף שהוא מאוגד, נ"ל דהפשט בש"ס שמפקיר ציצית הראשונים ושוב פסולין מטעם אינו שלו, דכתיב ועשו להם משלהם, ומ"מ סברו דגם בפסק לבתראי ושייר לקמאי כשרין, דכיון שרוצה בהם שוב וזכה בהן. (ועי"ש שדחה דברי השאג"א דמהני ביטול כמו בגט, דשאני גט שיסודו הוא שמוזמן לגירושין, והזמנה זו יכול לבטל,

ע"ש). ולפי דברינו יהיה נפ"מ לענין שטר קידושין, שדנו הפוסקים אם שטר קידושין צריך של בעלים, ונתבאר בס"ד בחידושי לקידושין, ואם א"צ בעלים וסגי בשל הפקר, א"כ לא יועיל ביטול, ושאני לפ"ז שטר קידושין מגט, וצ"ע.

ולפי האמור הרי גם בנ"ח צריך שיהא שלכם, וכמש"כ הקדמונים פסחים זב, וראה רמב"ן ור"ן שם, וראה בחי' רבינו דוד שם, ונתבאר במקרא העדה פ' חיי שרה סי' פ"ח וראה גם משנ"ת בס"ד במאמרי בענין שלו בשמן של נר חנוכה, ולפ"ז אם יפקיר השמן באמצע כאשר דולקות הנרות, ה"ז כמו כיבה במזיד, ואם הדליק על של הפקר ואח"כ זכה בו לא יד"ח, דליכא הדלקת מצוה, ומ"מ לפ"ז גם ביטול מועיל, וכש"נ ודוק. (אמנם בפשוטו י"ל דרך בגט וכיו"ב מהני ביטול, דהרי גט שגירש בו א"א לחזור ולגרש בו, וכמו בשטר שלוח בו שנמחל שעבודו, וכבר הביאו כן בשם הרשב"א, ויל"פ כן כונת רש"י גיטין עו, דגט על תנאי, אע"פ שלא נתקיים התנאי, מ"מ א"א לחזור ולגרש בו, כיון שנעשה בו מעשה גירושין, ותנאי מילתא אחריתא הוא, ועי"ש רש"ש, וכן בפסקי רי"ד וריטב"א וכת"י, ואולי י"ל כן גם בגט של אחר זמן, וחזור בו בתוך הזמן, דשוב לא יוכל לגרש בו, כיון שנשתמש בו, אלא שיש לחלק, יעויין ברמב"ם פ"ט מה' גירושין ה"ה, ואכ"מ. וכל זה בגט שהשתמשות בו מבטלת את כוחו, ולפיכך מהני ביטול, משא"כ ציצית

וכיו"ב, ודוק.) ברם יעויין בצפנת פענח פ"א מה' ציצית ח"ג שנקט בשי' הרמב"ם שאין דין שלכם בחוטין, ואכן לא נמצאת הלכה כזאת ברמב"ם, עי"ש, ולפ"ז א"א לפרש כן בשיטתו דמה"ט יועיל ביטול.

ובמה שנתבאר בענין נר חנוכה, אם בעינין שמן שלכם בנר חנוכה, א"כ אם הפקיר השמן לאחר הדלקה ה"ז כמו כבתה במזיד, הואיל ולא יוצא יד"ח בהפקר, ובפשוטו אע"פ שמבואר בקדמונים שהשמן הוקצה למצוותו, אין זה בכלל איסורי הנאה שאינם שלו, וכיו"ב מצינו לענין אתרוג שנעשה מוקצה למצוותו וכמפורש בגמ', ואע"פ כן ה"ז בכלל שלכם למצוה, ובמקו"א הבאתי שאלה כע"ז מספר גליוני הש"ס בירושלמי פ"ק דערלה. ואכתי יש לחלק, דשמן הרי כלה, ונאסר לעולם בגלל הקצאה זו, וכפי שהביאו הפוסקים הברייתא מהגאונים, משא"כ אתרוג שהקצאתו מתבטלת אחרי החג, אבל מ"מ בפשוטו אין הקצאה למצוה מפקיע בעלות, ולכן שפיר בעינין שמן שלכם, וזה דין על כל משך הזמן שדולק, ולא אמרינן דפקע בעלים משעת הדלקה, וא"כ יתכן הנידון של הפקר אחרי שהדליק, וכש"נ. ואע"פ שלהפקיר צריך גם ברשותו, וראה ב"אוצר" ב"ק סט, א משנ"ת בזה בס"ד, מ"מ גם ברשותו הוי, ולא רק שלו. ולכן יכול להפקיר. ולענין שלכם בנ"ח, ראה אבודרהם פ"ג ברכת המצות ומשפטיהם הערה 223. שו"ר בזכר יהוסף פ' במה

מדליקין שציינתי שם, דשו"ט שם עם עוד רבנים, אם צריך שיהא שמן שלו, ואם אכן צריך, איך הדין בהפקירו אחר הדלקה, אי מהני הפקר כזה, וכן אם בטלה מצוותו, עיש"ה ודוק לדברינו. וגדר איסור השמן נתבאר בס"ד במקו"א.

והנה כל האמור בנידון השאלה בהדליק נ"ח וחזר והדליק, אם אפשר להכשיר את הנ"ח השני, הוא עפ"י מה דנקטינן להשוות נר חנוכה לציצית ומזוזה

וכיו"ב, ברם עפ"י משנ"ת בס"ד במקו"א לחלק בין הנושאים, דציצית ומזוזה הוו חפצא של מצוה אע"פ שאין חובת גברא, אבל נר חנוכה אם ליכא חובת גברא אין זה חפצא של מצוה כלל, וכל החפצא של מצוה נעשה ע"י חובת גברא, ולפ"ז י"ל דכיון שכבר הדליק נר חנוכה ואין עליו חובת גברא, אין הנר חנוכה השני קרוי נר חנוכה כלל, והוו נרות בעלמא, ולכן לא יועילו אם כיבה את הראשונות, ודוק היטב.

קרואי הדלקה מצוה אחת או ח' מצוות מועד עה

נדפס בקובץ "בית אהרן וישראל"
גליון קט"ז כסלו תשס"ה

סימן ח

הדלקה בשמונה ימים מצוה אחת או ח' מצוות

פשוט שמדליק בשאר הימים, ויעו"ש בד"מ בשם מהר"ם מרוטנבורג, ורמ"א שם שפסק כן להלכה. והנה באמת לא ידעתי מדוע לא יתפרשו דברי הראשונים כפשוטם, דמי שהחסיר לילה אחת ולא הדליק, ששוב אינו מברך ומדליק, וטעמא דמילתא משום דמצות הדלקה בשמונה ימים היא מצוה אחת, ואע"פ שמברכים בכל יום, ה"ט כיון שכל יום איכא מעשה בפ"ע שהוא חלק מהמצוה שפיר מברכים עליו, וכמו שמברכים כל יום על ספירת העומר, אע"פ שכל הספירה מצוה אחת, וראה ספר הפרדס להר"א ב"ר חיים תלמיד הרשב"א שער ט' פ"א אות א', וראב"ן בחי' לסוכה. וראה שבלי הלקט סי' רל"ד ואו"ז ח"א סי' ק"מ, וראה קרואי מועד על עניני ספירת העומר, וע"ע שו"ת תשובת שמואל לר"ש מאמדור דף לו, ב, ושו"ת שער יהושע או"ח סי' י'. אבל אין הביאור שיש כאן שמונה מצוות מדברנן, אמנם כל זה אם אכן מקיים כל חלקי המצוה, אבל אם חסר חלק מהמצוה, תו ליכא ברכה.

והנה הב"י גופיה כתב שאין לדמות לספירת העומר דהתם משום דכתיב תמימות, אבל הכא כל חדא מצוה בפ"ע כמו לולב, והב"י מייתי זה מתשובה

הב"י או"ח סוס"י תרע"ב הביא מש"כ כמה קדמונים שמי שלא הדליק בלילה אחת מכל הלילות שוב אינו מדליק שכבר הוא דחוי, ויש שכתבו כן בשם רש"י, ויש שכתבו כן בשם ר"י בר"י שהוא רבו של רש"י. וראה בתשובות רש"י אלפנביין סי' שמ"ח, ושם צוין שכן הוא בשבלי הלקט סי' קפ"ה, אורחות חיים הלכות חנוכה סי' ו', סידור רש"י ע' 151, ספר הפרדס סי' קצ"ט, מחזור ויטרי ע' 201, מעשה הגאונים ע' 43. וראה מחזור ויטרי (מהדורת תשס"ד) ע' שלח. וראה אבודרהם ח"א ברכת המצות ומשפטיהם (תשע"ה) הערה 122 מש"כ בס"ד. [ראה שו"ת חסד לאברהם תנינא או"ח סי' ע' בביאור שי' ר' אליעזר סוכה כז, ב, והיינו שלדעתו כל ז' ימי החג הן מצוה אחת, ולפיכך הוי נמי סוכה אחת, ואיכא לדידיה ילפותא על גר וקטן, ולרבנן הוי כל רגע מצוה בפ"ע, יעו"ש היטב. (ויש דמיון לחנוכה עם סוכות, ראה הערות לאבודרהם עניני חנוכה)].

והנה הב"י שם פשיטא ליה שאין לומר כן, וכל הנידון הוא רק לגבי מספר הנרות, שמדליק רק כמנין אותו יום, ואין תשלומין על הדלקה של מה שחסר אבל

ימים, אלא הוי כמצות לולב כל שבעה שכל יום הוא מצוה לעצמו, ברם מצות ההידור להוסיף בכל יום, הוא בגדר מנין הימים, וכל שהחסיר יום אחד, שוב אין לו את המנין כולו, ובטל מצוותו, דזה הוא מצוה אחת לכל שמונת הימים, ולפ"ז אפשר שזוהי כונת הקדמונים הנ"ל, ששוב אינו מדליק כיון שהוא דחוי, כלומר ששוב אינו מדליק במוסיף והולך, אלא מדליק בכל יום נר אחד ותו לא.

והר"מ הביא שי' מהר"ם שהמחסיר יום א', מדליק למחרתו לפי המנין שלו, היינו שהוא ממשך לפי מנינו ולא כפי שכולם מדליקים, ולכאורה אין לדבריו כל הבנה, אכן לפי האמור א"ש, דאיכא ב' מצוות, איכא מצוה להדליק בכל יום, והיא מצוה בפ"ע על כל יום ויום, ואיכא נמי מצוה כוללת על כל הימים להיות מוסיף והולך, ומי שהחסיר יום, יש לו ללכת לפי מניינו, שתהא מצוותו שלמה, אלא שאינו מובן, שהרי לא יגיע למנין שמונה, וצ"ע היטב בביאור שיטה זו. ועכ"פ יל"פ כן שי' הראשונים הנ"ל, דזו היא מצוה בפ"ע, וזה הוא גופא ההידור מצוה, ודוק.

ולפ"ז לא יהיה הדין שפסק המשנ"ב סי' תרע"א סק"ה בשם ח"א וכת"ס שמי שיש לו ט' נרות מדליק רק ביום השני ב' נרות וכו', דהיות וא"א לו להדליק כל השמונת ימים במוסיף והולך, אין כל מצוה להדליק בימים שיש לו לפי המנין הזה. וכן לדברינו אין לומר כר"ב

אשכנזית, והוא בתשובות מהרי"ל סי' כ"ח, יעושה, וראה גם ביאור הגר"א שם. ברם לולא דמסתפינא אמינא פי' שיטת הראשונים כפשוטו, דאכן אם לא הדליק יום אחד, שוב ליכא מצוה שלמה, משום דהכל מצוה אחת, ושוב מצאתי בשו"ת מחנה חיים מהדורא תליתאה או"ח סי' נ"א שכתב, דכל יום בחנוכה הוי מצוה לעצמה, וקטן שהגדיל או גר שנתגייר בימי החנוכה, ה"ז חייב במצוה כשאר ישראל, והביא סמך לזה מפסק הב"י הנ"ל, שכל יום מצוה בפ"ע, יעו"ש. אכן עפ"י דרכנו יש להסתפק בזה.

ומצאתי בספר צפנת פענח מהדורא תנינא דף נט, ב, כתב להסתפק בשאלה זו, ומייתי מכמה דוכתי, ולדעתו זו מחלוקת הראשונים, יעו"ש. וא"כ שוב לא רחוק לומר שזוהי נמי שי' הפוסקים הנ"ל, ולא כפי פי' הב"י בדבריהם. שו"ר מש"כ בזה בכלי חמדה קונטרס המילואים פרשת מקץ, ועי' היטב בפי' רבנו פרחיה שבת כג, א לענין שהחיינו, ודוק. וראה שו"ת בשמים ראש סי' שמ"ד. וראה ראב"ן סי' ל"ה דחנוכה מצוה נמשכת, עי"ש, ומשמע שכל הימים מצוה אחת, וצ"ע. וראה להלן סי' מ"ז.

והנה עוד נ"ל בזה באופן אחר, דהנה באמת איכא המצוה להדליק בכל יום נר אחד, ואיכא נמי הידור מצוה להיות מוסיף והולך, ונראה דיש כאן ב' עניני מצוה, דהמצוה להדליק בכל יום נר אחד, באמת לא תלויה כלל במנין כל השמונה

קראי הדלקה מצוה אחת או ח' מצוות מועד עז

פרענקיל סי' תרע"ב ס"ב, שאף שלא הדליק כל חנוכה במוסיף והולך, מדליק באחרון שמונה, יעו"ש שדייק כן לשון המחבר, ולהאמור אינו כן. אלא שהב"י באמת אינו פוסק כקדמונים הנ"ל, וכש"נ. ועי' פתחי מגדים על חנוכה סי' ד'.

חנוכה תשנ"ו

סימן ט

הדלקת נר חנוכה כב"ה וב"ש

המהדרין. ואע"פ שהוא מילתא בטעמא ומסתברא, מ"מ לא מצינו לעוד מי שכתב כן.

אמנם מש"כ בתחילת התשובה לפו"ר אין לאלו המנהגים כל הסבר. ברם נראה ליתן להם טעם, דהרי בגמ' פליגי ב"ה וב"ש אם מוסיף והולך או פוחת והולך, ובכל מקום הלכה כב"ה, וכן הכא נקבעה הלכה כב"ה כדאיתא ברמב"ם ה' חנוכה ובשאר פוסקים. אמנם בביאור הלכה סי' תרע"א סעיף ב' דקדק מדברי הרי"ף שהביא מאמר הגמ' שבת כא, ב, אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן שני זקנים היו בצידן אחד עשה כב"ש ואחד עשה כדברי בית הלל, זה נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג וזה נותן טעם לדבריו דמעלין בקדש ואין מורדין. ע"כ. דש"מ שהואיל והנידון הוא על הידור מצוה לא שייך בזה הכלל דהלכה כב"ה, ולכן הביא הרי"ף מימרא זו, אע"פ שבאותו הזמן כבר נפסקה הלכה שבכל מקום קי"ל כב"ה. [ולשון המנהיג ע' תק"ל, ונהגו כל ישראל כב"ה שקי"ל כוותיה, ע"כ. ויל"פ דאכן הכא הוא רק ממנהג, וה"ט הואיל ובכל מקום קי"ל כוותיהו. ומסיק הביאור הלכה דהואיל ולא הוזכר זה בשום פוסק אין לצרף דבר זה להלכה, יעו"ש.

כתוב בתשובות הגאונים (הורביץ) ח"ב סי' צ"א ע' 3-232, וז"ל, ואשר כתבתם מנהגנו בחנוכה להדליק בהיכל שמונה נרות, בלילה ראשונה עושין אחת משמאל ושבוע לימין ובכל לילה מעתיק אחת מימין לשמאל עד לילה שמיני יעשו כולן לשמאל. יודיענו אדוננו גאון האיך עושה, שיש מי שאמר ששה עשרה שמונה מימין ושמונה משמאל, ילמדנו אדונינו האיך מנהגכם וכיצד נעשה. אנו מנהגינו בבית להדליק כמנין אנשים שיש בבית כדתנו רבנן המהדרין נר לכל אחד ואחד, ובבתי כנסיות עושין כבית הלל לילה הראשון מדליק אחד מכאן ואילך מוסיף והולך, ואין עושין כלום מהן מימין, וכך יפה לעשות, עכ"ל תשובת הגאונים. [על מנהג הדלקת נ"ח בבית הכנסת, ראה מאמרי בזה שנתבאר בארוכה בס"ד. ונדפס ב"בית אהרן וישראל" גליון קטז חנוכה תשס"ד.]

והנה מש"כ הגאון על שינוי המנהג בין בית הכנסת לבית, הוא פשוט ועפ"י שי' התוס' וסיעתם שא"א לקיים גם מהדרין וגם מהדרין מן המהדרין, ועל כן בבית עושים כמנהג המהדרים כמנין בני הבית, ואילו בבית הכנסת שאין מנין בני הבית, על כן מוסיף והולך כמהדרין מן

ומעתה נראה דהואיל ובבית הכנסת היה המנהג לעשות כמהדרין מן המהדרין, וכש"נ למעלה, רצו לעשות גם כב"ה וגם כב"ש, ולכן העמידו הנרות בשני צדדים צד ימין וצד שמאל, ולכן הדליקו בכל יום שמונה נרות, בצד אחד באופן מוסיף והולך, ובצד השני באופן פוחת והולך, אלא שסך כל הנרות אינן אלא שמונה, היינו שלא רצו שיהיו בבית הכנסת יותר משמונה נרות, היינו יותר ממה שמצינו בגמ', ואע"פ שנמצא שאין זה ממש כב"ש וכב"ה, שהרי ביום הראשון איכא רק שבעה נרות בצד אחד, ולב"ש הרי צריך שמונה, וכמו כן ביום השמיני אין להם אפי' נר אחד, ולדעתם צריך נר אחד, ונראה שזה הוא המנהג הנוסף שהוזכר בתשובה זו שהיו ששה עשר נרות, והיינו שאין הכונה שהדליקו ששה עשר נרות כאחת, אלא הכונה היא שהיו שתי מנורות שבכל אחת שמונה

נרות, ובאחת הדליקו כדעת ב"ה מוסיף והולך ובשניה הדליקו כדעת ב"ש פוחת והולך, ונמצא שבכל יום ויום היו שני המנהגים בשלמות ולא כפי המנהג האחר. ומ"מ תשובה זו היא סיוע לדברי הביאור הלכה בשיטת הרי"ף.

שו"ר מפורש בריטב"א כת"י שבת שמבואר כן להדיא, וז"ל, ואפי' למ"ד שהעושה כדברי ב"ש לא עשה כלום או חייב מיתה כדאיתא בפ"ק דברכות יא, א, שאני הכא שאין מחלוקתם אלא להידור מצוה בעלמא, עכ"ל. ואפשר דזה גופא היה טעם מנהג זה אע"פ שבודאי לכו"ע יוצאים יד"ח בכל גוונא, היינו להראות שאין בזה הלכה קבועה וברורה. שו"ר בשו"ת משנה שכיר או"ח סי' רכ"ב. בשם השל"ה הק' תורה שבכתב צאן יוסף ד"ה וענין ותקע, שהוכיח ממעשה דב' זקנים דהכא שתי הדעות אמת ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. יעושה.

חנוכה תשע"א

סימן י

הדליק נרות יותר מהמנין

שמענו שבגלל הפסק כזה הפסיד הברכה, וכנראה שהוא רק לכתחילה, ובפשוטו נראה שאם אכן לא היתה ההדלקה בסתמא אלא הדליק נר אחר יותר מהצריך, ואמר שאחד מאלו הנרות יהיה לשמש, שפיר דמי ואין כאן פסול בהדלקה, ואם לכתחילה תלה הדבר במה שיברר אח"כ, ה"ז כאמור תלוי בדין ברירה, וה"ז מועיל דקי"ל יש ברירה בדרבנן.

ונראה פשוט, שאם הדליק יותר נרות ממה שנתחייב גם עפ"י מהדרינן, אע"פ שהדליק לשם מצוה, לא חייל עליהו שם נר חנוכה, דחלות שם נ"ח הוא לפי מה שקבעו חז"ל שהיא מצוה, ואם מוסיף אינו כלום, ושמה שייך בזה בל תוסיף כמו במצוות דאורייתא, ואם אכן נקטינן דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תקון, א"כ י"ל דההוספה פוסלת כל המצוה, וכמו במוסיף בתפילין ובארבעת המינים וכיו"ב שפוסל המצוה, ה"נ פוסל מצות נ"ח, ולא קיים המצוה. ומה"ט לולי שתקנו חכמים הוספת הנרות למהדרינן, אילו היה אדם עושה כן מדעת עצמו להדר במצוה, אכן ה"ז פוסל את המצוה, וכש"נ.

והרי כמו שגר חנוכה שהוא זכר לנרות שבמקדש, אילו הוסיף על הנרות

במור סי' תרע"ג, שאלה לאחי ה"ר יחיאל, נרות חנוכה שמדליקין אחד יותר בסתם לשמש ולא פירש איזה מהם, אם יכול אח"כ לברור איזה שירצה להיות שמש אפילו הראשון או מן האמצעיות, או דוקא האחרון, והכי מסתברא, תשובה, נרות חנוכה אין להפסיק בהן, הלכך האחרון יהיה שלא לשם נר חנוכה שאם ישתמש לאורן ישתמש לאור אותו הנר, ואין שם שמש עליו כי השמש הוא המדליק בו הנרות, ע"כ. וראה באבודרהם הלכות חנוכה שהביאו ושם בהערות, ושם היא תשובת הרא"ש. וראה דרכי משה וחי' הגהות בשם מהר"ח ביאור התשובה. ובשו"ע שם איתא רק סתמא שהאחרון אינו נר חנוכה, אבל לא הוזכרה כל השאלה.

והנה לכאורה נראה כונת השאלה, האם יש לדון הכא דאין ברירה, והרי בדרבנן קי"ל יש ברירה, וא"כ אהני מה שיאמר אח"כ שזה השמש, או שיאמרו שאלו לחנוכה, וע"ז באה התשובה דסתם דעתו של אדם שהאחרון הוא לשם שמש, ויהיב טעמא שאסור להפסיק, וכנראה משום שהברכה חלה על כל הנרות, ואין להפסיק בהדלקת נר אחר, ומ"מ לא

שבמקדש באיזה אופן שהוא, ה"ז פסול משום בל תוסיף, והמנורה שהוסיף בה קנים בודאי פסולה בלא"ה, ואע"פ שלא הדליק אלא שבעה, ומ"מ לא יצויר שיש אפשרות להדליק יותר במנורה שבמקדש בודאי ה"ז פסול, וה"נ לא שנא, וצ"ע אם יש בפוסקים.

ומ"מ באופן הנ"ל שאין כונתו למצוה, אין בל תוסיף ואין פסול, ואפשר לברר מדין ברירה, אבל אם אין ברירה, אכן א"א לברר, ומ"מ לא פסל, וכיו"ב שהוסיף עוד אתרוג בד' מינים שלא למצוה, ולא בירר לא פסל, ומ"מ יועיל שם ברירה לומר שלא הוקצה למצוותו אלא זה ולא אחר, וזה נמי מדרבנן, ואם דאיסור הנאה כזה הוא מדרבנן. ואם נקטינן שכל ההדלקה פסולה, לא יועיל

לכבות הנר הנוסף, אלא צריך להדליק מחדש.

ולענין ברירה בנר מיותר, ושמא יש להוסיף גם ממותר השמן שבנר, מהשאלות שאילתא כ"ו, והביאוהו הראשונים, תוס' שבת מד, א ורא"ש פ' במה מדליקין סי' ט', ועוד ראשונים, וראה טור סי' תרע"ז ושו"ע שם ס"ד, ועי"ש בב"י בשני אופנים, ומג"א שם סק"י, ושו"ת דברי נחמיה או"ח סי' נ"א, ובהעמק שאלה שם אות כ"ד עמד על השאלה, אמאי כל השמן אסור בהנאה, נימא דהשמן הנשאר אתברר למפרע שמעולם לא הוקצה, ובדרבנן יש ברירה, וכיו"ב הק' בשו"ת פורת יוסף (לר"י רייזין) סי' ה' ושו"ת קרן לדוד או"ח סי' קנ"ט, ובמקו"א נתבאר יותר בס"ד ענין זה, בגדר ההקצאה, ואכ"מ.

חנוכה תשס"ח

סימן יא

הנחה עושה מצוה או הדלקה עושה מצוה

המצוה ע"י קטן דאין מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, ע"ש כל דבריו. ומ"מ העולה לפי פירושו שהנידון בגמ' הוא על קטן שיוציא יד"ח את הגדול, שהוא ידליק לו בביתו בשבילו ובשליחותו, ואם הנחה עושה מצוה, יכול קטן להוציא יד"ח את הגדול, ורק כיון שהדלקה עושה מצוה א"א שיוציא את הגדול, ולפ"ז בודאי דמיירי בקטן שהגיע לחינוך שיש עליו חיוב מדרבנן, והואיל וכל חיוב נר חנוכה הוא מדרבנן, יכול קטן להוציא יד"ח. [וראה להלן סי' מ"ב.]

ואכן בטור סי' תרע"ה ס"ג פסק ולא ידליקנה חש"ו, וכתב שם בב"י דזה מהגמ' הנ"ל, אך הוסיף, מיהו כתב בעל העיטור הלכות חנוכה דף קטז, א, דאם הגיע לחינוך מותר והכל תלוי במנהג כדאמרין בירושלמי דמגילה פ"ב ה"ה מכאן ואילך התקינו שיהו קטנים קורים לרבים, ע"כ. ונמצא לפי שיטת העיטור דהגמ' מיירי בלא הגיע לחינוך, ולדרכו של העמודי אור, באמת נקטינן דהגמ' כבעל העיטור דאם הגיעו לחינוך ה"ז מדליק, אלא שא"א שיוציא את הגדול אלא אם הנחה עושה מצוה, דאם הדלקה עושה מצוה, אין כלל מעשה מצוה אע"פ שהגיע לחינוך. ולפ"ז יש לבאר, דהב"י סי'

שננינו במסכת שבת כב, ב, דאבעיא להו הדלקה עושה מצוה או הנחה עושה מצוה, וכתבו שם תוס', ונפ"מ אם הדליקה חש"ו או הניחה. ושם כג, א, והשתא דאמרין הדלקה עושה מצוה, הדליקה חש"ו לא עשה ולא כלום. ויותר מפורש בתוספות ר"י הזקן שם פירש ריב"א ונפ"מ להדלקת חש"ו דאי הדלקה עושה מצוה לא היא הדלקה, ואי הנחה עושה מצוה, דחרש הדלקתו שפיר, רק שניחנו בן דעת. ע"כ. ושם כג, א כתב, השתא דאמרת הדלקה עושה מצוה, ה"ה אי אמרת הנחה עושה מצוה אי מנחי לי הני לאו כלום, אלא דניחא ליה לאסוקי אליבא דהילכתא, ומיהו הלשון דהשתא דאמרת אינו מיושב. עכ"ל.

ואכן בשו"ת עמודי אור סי' מ' אות ב' עמד בזה ומפרש כל הסוגיא לא כהתוס', אלא באמת יש נפ"מ בין הנחה עושה מצוה או הדלקה עושה מצוה, ועי"ש שמבאר עפ"י הסוגיא חולין יב, ב, אם לפי מה דקי"ל דקטן יש לו מעשה ואין לו מחשבה, איך הדין במחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, ולדרכו אם הנחה עושה המצוה אפשר לקיים המצוה ע"י קטן, דאז מחשבתו ניכרת שמניח לשם נר חנוכה, אבל אם הדלקה עושה מצוה א"א לקיים

ובספר הליכות שלמה על חנוכה ע' רצג-רצד דחה מכל וכל לדברי העמו"א, ובס"ד זכינו לברר מקחו של אותו גאון, וראה מש"כ בס"ד במאמרי על נ"ח של קטן [נדפס ב"בית אהרן וישראל" גליון קט"ז אות ב'].

ובעיקר הנידון בגמ' אם הנחה עושה מצוה או הדלקה עושה מצוה, נראה לפו"ר מה שיש להגמ' הסברא דהנחה עושה מצוה, די"ל דהואיל והנר חנוכה הוא זכר למצות הדלקת נרות במקדש, והנה במקדש הרי מצינו לשי' הרמב"ם שאם הוציאו המנורה לחוץ והדליק הזר ה"ז כשר, והרי פשוט שהמצוה מתקיימת רק לאחר שהחזירו את המנורה דולקת למקומה בהיכל, וש"מ שבמקדש הנחה עושה מצוה, ולפיכך י"ל שגם בנר חנוכה הוא כן. וביאור ענין זה בשי' הרמב"ם מבואר בס"ד במאמרי בענין מצות הדלקת הנרות והטבתן, [ונדפס בס"ד בבית אהרן וישראל גליון ק"ע כסלו תשע"ד], עי"ש וא"צ לכפול את הדברים. ובגמ' מבואר דהנוסח בברכה להדליק כו', מורה דהדלקה עושה מצוה, וע"ש בפנ"י על הדלקת נר שבת, אם שם הנחה עושה מצוה או הדלקה עושה מצוה, ובמרדכי אכן מבואר שלמד דין הדלקת נר שבת מנר חנוכה עפ"י נוסח הברכה, ומבואר במקו"א בס"ד, וכן יל"ד לפי האמור על נוסח הברכה על נרות שבמקדש, וראה משנ"ת בס"ד בהערותי על אבודרהם (תשע"ה) ברכת המצות ומשפטיהם הערה

תרע"ז הביא מש"כ באורחות חיים הלכות חנוכה אות י"ב דקטן שהגיע לחינוך מדליק כיון שמצוה דרבנן היא. ע"כ. והנה במאמרי בענין נ"ח כשבעה"ב לאו בר חיובא הארכנו בזה בס"ד, והובא שם מדברי המפרשים לחלק בין מגילה לנר חנוכה, עי"ש מדברי החכ"צ והשפ"א וזכרון שמואל, שאע"פ שלענין מגילה בסי' תרפ"ט לא הזכיר בשו"ע שקטן מוציא את הרבים יד"ח, אע"פ כן לענין חנוכה כתב כן בשו"ע, ויעו"ש החילוק בעומק הגדרת המצוות. ולפי פירושו של העמודי אור י"ל כן בעיקר שיטת הש"ס, אלא שכאמור בנר חנוכה יש חסרון של הקטן בעצם מעשה ההדלקה שאין מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו שזוהי הדלקת נר חנוכה. ויל"ע בעיקר פירושו כיון שמברך להדליק נר של חנוכה, אמאי אין כאן מחשבה ניכרת מתוך מעשיו, וצ"ל דצריך שיהא ניכר מתוך המעשה עצמו, וצ"ע. והנה אע"פ שלא אקרי מעשה מצוה להוציא את הגדול, מ"מ לענין חיובו שלו עצמו בהגיע לחינוך לא אכפת לן בזה, דזה מה שיכול הקטן לעשות, ומצינו כיו"ב לענין כונה במצוות, למ"ד מצוות צריכות כונה, ואע"פ דהקטן לאו בר כונה, מ"מ יש עליו דין חינוך, וכבר עמדו בזה המפרשים, ובמקו"א הבאנו בזה מפ"י הריבב"ן על ברכות, וכן מהטורי אבן, ושו"ת בן פורת להר"י ענגיל ועוד, ועיקר הפ"י הוא כאמור, דהרי כשיגדיל הקטן יוכל לכוין במצוה, ונמצא זהו חינוכו, וכן נאמר על נר חנוכה לפי העמו"א, וכש"נ.

לכבותה ולהגביהה ולהדליקה ולעשות
הנחה בהכשר, כנ"ל, עכ"ל הרמב"ן.

ויל"ע טובא בכל דבריו, דהנה ב' לשונות
מבאר הרמב"ן למ"ד הנחה עושה
מצוה, לפי לשון א' אין בהדלקה שום
מצוה, וצורת המצוה היא ליטול נר דלוק
ולהניחו במקומו, ואם יניח המנורה השמן
והפתילה במקומם ואח"כ ידליק שם, לא
יצא יד"ח. אבל על מעשה ההדלקה אין
שום קפידא, שאינו חלק מהמצוה כלל,
ורק יש לראות שלא יהיה פסול של נראה
שעושה לצורכו שזה מבטל כל החפצא של
נר חנוכה, ולפי הלשון הב', אע"פ שהנחה
עושה מצוה, מ"מ צריך מעשה הדלקה
בידו ואח"כ הנחה, ואם ההנחה פסולה, גם
ההדלקה נפסלת, וצריך לחזור ולהדליק
ולהניח. וראה לשון רש"י שאין הדלקה
מצוה כולי האי, וי"ל הכונה כהך לישנא,
וראה מקראי קדש חנוכה סי' י"א וראה גם
שפ"א שבת כב,ב. והרשב"א כתב כלשון
א' שברמב"ן, עי' עליו.

ולפ"ר אין הדברים מובנים לי כלל,
דאפי' נקטינן פי' הגמ' כפשוטו
שכך היתה התקנה שהמצוה היא ע"י
הנחה, אטו הדלקה לא הוי הנחה, והרי
במעשה ההדלקה ה"ז מניח את האש על
הפתילה והשמן, וה"ז ממש הנחה, ומהיכי

212, וכן שם סוף אות כ"ג בהערות שם,
ואם נקטינן שבמקדש הנחה עושה מצוה,
הרי נוסח הברכה אינו להדליק, וכפי
שמוכח בגמ' דהא בהא תליא.

ומ"מ קי"ל שהדלקה עושה מצוה, ואין
דין נ"ח כדין נרות שבמקדש*,
ועדיין לא נתבאר להדיא גדרי הספק
שבגמ', ומצאתי בחי' הרמב"ן שם שכתב
וז"ל, למ"ד הנחה עושה מצוה צריך
להדליק ולהניח הנר דלוק במקומו ומברך
בשעת הנחה להניח נר של חנוכה, ולפום
הכי גרסינן לקמן ומגביהה ומדליקה וחוזר
ומניחה מיבעי ליה, ול"ג ומגביהה ומניחה
וחוזר ומדליקה, ומיהו קשיא לי אמאי
מכבה כלל, הא אמרינן השתא דאמרת
הדלקה עושה מצוה הדליקה חש"ו לא
עשה כלום, אלמא למ"ד הנחה עושה
מצוה אע"פ שהדלקתה בפסול, הנחה
כשרה מכשרת, ה"נ אמאי מכבה,
במגביהה וחוזר ומניחה דיו, וי"ל כיון
דמאתמול היא הרואה אומר לצרכו הוא
דאדלקה מאתמול, דלא ידעי השתא למאי
הודלקה מאתמול בין שהדליקה לשם נר
דשבת או לשם נ"ח כל הדלקה דאתמול
לא מתכשרא היום. ועוד י"ל דלמ"ד הנחה
עושה מצוה צריך להדליקה כשהוא בידו
ואח"כ יניחה, הא אילו הונחו בפסול
נפסלה אותה הדלקה לגמרי, הלכך צריך

א. ויש לפלפל על נ"ח של ביהכנ"ס שלהריב"ש הוא כעין נרות שבמקדש, ראה מאמרי בענין נ"ח
בביהכ"נ, [ונדפס ב"בית אהרן וישראל" גליון קט"ז אות א'], והובא שם גם מהמנהיג, אם אכן נאמר
דהנחה עושה מצוה, וצ"ע, אך אכ"מ.

קדומי הנחה או הדלקה עושה מצוה מועד פה

דהנחה דשמן ופתילה דולקים בעינין, וצ"ע.

ואולי יש ליתן טעם לשי' הרמב"ן והרשב"א עפ"י המבואר לעיל

דמצות נרות שבמקדש, היינו בהנחה, ושי' הרמב"ם שאפשר לזר להדליק בעזרה, ואח"כ מכניסים המנורה הדולקת להיכל. ובנוסח על הניסים נאמר "והדליקו נרות בחצרות קדשך", ומבואר במפרשים [ראה דרשות חת"ס דף סז, ח], שזה כשיטת הרמב"ם שמדליקין בעזרה, דאילו על ההיכל לא נכון לומר בחצרות קדשך, [ברם ראה פרקי דר"א פ"ט, וכן נתחומא ריש תצוה, וראה מקרא העדה פרשת שמיני בענין אכילת קדשים בהיכל, אם חצר כוללת את ההיכל, עיי"ש], ונראה דאכן בדוקא עשו כן, להראות לכל ישראל את נס ריבוי השמן, ואילו היו מדליקין בהיכל אין אדם רואה את הנס, ונמצא אפוא שהדלקת הנרות שעליהן מקיימים מצות נר חנוכה, היא דוקא באופן זה של הדלקה ואח"כ הנחה, וזוהי ההדלקה גם לדורות על פתחי הבתים ומבוארת אפוא שי' רמב"ן. אבל לא קי"ל כהך מ"ד, אלא הדלקה עושה מצוה, וכפי מסקנת הגמ' גם עפ"י נוסח הברכה.

ובאמור בין להתוס' ובין להרמב"ן חש"ו פסולים, בין למ"ד הנחה עושה מצוה ובין למ"ד הדלקה עושה מצוה, והמחלוקת היא רק אם ההדלקה פסולה או ההנחה פסולה, וכש"ל. ומחלוקת תו' ורמב"ן אם למ"ד הנחה, צריך הנחה דוקא

יתי שצריך להניח גם השמן והפתילה, וצ"ע טובא, [וכן לשון השו"ע סי' תרע"ה ס"א "וא"צ להסירה ולהניחה לשם מצות חנוכה", ור"ל הנחת המנורה ושמן ופתילה, דלמ"ד הנחה עושה מצוה, אכן צריך להניח שמן ופתילה למצוה, וזה אינו מובן, מה ענין יש בזה. ולזה העירני בני הרב שמעון נר"ו, ועיי"ש במשנ"ב ס"ק ב'. ושמא הוי קצת דומיא דמקדש שהטבת הנרות היא העבודה, וכמבואר במאמר הנ"ל שבפ' בהעלותך]. ותו, הא לפי פשוטו היה נראה לפרש לולי דברי הקדמונים, דהדלקה לכו"ע מהני, אלא דפליגי אם הדליק קודם שלא במקומו ואח"כ הניח במקומו, אי סגי גם בזה, וס"ל להך מ"ד הנחה עושה מצוה, שא"צ הדלקה במקומה דוקא, וסגי גם בהנחה, אבל לומר שהמ"ד הזה סובר שע"י הדלקה אינו מקיים המצוה, לפו"ר אינו מובן, והנה הרמב"ן הכריח את פירושו לפי מאי דפשיטא ליה שהגירסא בגמ' היא "ומגביהה ומדליקה וחוזר ומניחה מבעי ליה", היינו שמדליק דוקא לפני הנחה, אבל הגי' לפנינו בגמ' "מכבה ומגביהה ומניחה וחוזר ומדליק מבעי ליה", וכ"ה גי' התוס', וכ"ה בתוס' הרא"ש, וכן בתוס' ר"י הזקן, וכן באור זרוע סי' שכ"ד, אלא דהוא לא הזכיר שמכבה, ולגירסתו ל"ק קו' תוס' אמאי מכבה, וכן ברמב"ן ורשב"א הנ"ל, אבל לכל אלו הקדמונים מקיים המצוה ע"י הדלקה גם למ"ד הנחה עושה מצוה, ואכן הרמב"ן ידע גירסא זו, וכתב דלא גרסינן לה, והיינו עפ"י שיטתו

דכיון דנקטינן דבמקדש סגי בהנחת המנורה דולקת במקומה, דהנחה זו א"צ שיהא ע"י כהן וגם לא ע"י בר דעת דוקא, אלא העיקר שתהא מונחת שם, ואין ההנחה אלא מעשה קוף בעלמא, ולפ"ז י"ל גם לדרכנו, דאם הנחה עושה מצוה אכן חש"ו נמי כשרים לזה, וכפשט לשון הגמ' וכן"ל, ולא כמש"כ תוס'. שו"ר מש"כ בס' הזכרון לר"י אברמסקי ע' שפא-ב, עיש"ה.

ובחא דקטן מוציא אחרים בנ"ח, ואע"פ שאינו בתורת שליחות, וכיון שיש מצוה על הגברא להדליק, לא איכפת לן איך התקיימה מצותו, והעיקר שחובת הבית נתקיימה, וכמו מי שקבע מזוזה על ביתו של חברו בלי ידיעתו, דלפו"ר אין פסול במזוזה זו, כיון שבבית יש מזוזה, וה"ה יש בבית נר חנוכה, אבל מ"מ חובת גברא הא לכאורה לא נתקיים, וראה מחנ"א ה' שלוחין סי' י"א ונתה"מ סי' קפ"ב ס"א, וענין זה מבואר בס"ד במק"א. וראה מאמרי בישורון כרך ל"א. ובעיקר ההדלקה במקדש שמדליקין בחוץ ומניחין בפנים, דבפשוטו אע"פ שהנחה עושה מצוה ויש שכתבו דמהני גם בהניחו חש"ו, והיינו שהגדר הוא שתהא המנורה דולקת, ואין ההנחה במקומה אלא היכי תימצי בעלמא, וזה לא כשי' הקדמונים דאם הנחה עושה מצוה, צריך בר חיובא בהנחה. וע"ע היטב בשו"ת דבר אברהם ח"ג סי' א'.

אחרי הדלקה או לאו וכן"ל, ברם לולי פי' הראשונים היה נראה ביאור הגמ' באופן אחר בס"ד, דבאמת יש נפ"מ בין הנחה והדלקה לענין חש"ו כפשט הגמ', ולא עפ"י דרכו של העמו"א הנ"ל, אלא באופן פשוט, ונחלקו אם מעשה המצוה הוא ההדלקה, או שאין ההדלקה אלא הכשר בעלמא שיהיו הנרות מונחים שם, ולפיכך אם הדלקה עושה מצוה, אין הקטן יכול להוציא את הגדול, הואיל ומעשה מצוה שלו לא חשוב מעשה מצוה, אבל אם הנחה עושה מצוה, י"ל דלא איכפת לן איך היה מעשה ההדלקה, הואיל ואינו גופא דמצוה אלא הכשר בעלמא, וזה לא צריך דוקא שיעשה בר חיובא, ומבואר בפשטות לשון הגמ' דנפ"מ לענין חש"ו.

ועל האמור לעיל שהדליקו בעזרה לגלות ולפרסם הנס, ראה במאמרי הנ"ל עפ"י הראב"ד בתו"כ שהדליקו המנורה מחוץ לפרוכת שיראו כולם הנס של נר מערבי שדולק יותר, ע"ש. ואין בזה סתירה לדברינו, דבודאי בנר חנוכה יש מצות פרסומי ניסא טפי, וכל מה שאפשר להוסיף עדיפא, ובודאי שלהדליק בעזרה הוא יותר פרסומי ניסא, ושם סגי בהדלקה כל אותם הימים, אע"פ שהכניסו המנורה מיד למקומה בהיכל שכך קיום מצותה, וז"ב. ועפ"י האמור יש להוסיף נופך על מנהג הדלקת נ"ח בביהכנ"ס כפי שהובא שם דהוי גם זכר למקדש, כלומר, שגם במקדש הדליקו בעזרה, וכש"נ. ולפו"ר

או"ח סי' רפ"ח, כלי חמדה פ' תצוה, דרשות חת"ס הנ"ל, שו"ת אבני נזר או"ח סי' תק"ה אות ב', שואל ומשיב מהדורא קמא ח"ג סי' מ"ב, שו"ת משנה שכיר או"ח סי' רי"ח, ומהר"ם שיק על תרי"ג מצוות מצוה צ"ח אות ב', שו"ת הר צבי או"ח ח"ב סי' קט"ז, בתי כנסיות בית אבטינס סי' ז'.

ובעיקר האמור לעיל שבמקדש הנחה עושה מצוה, הנה יעויין במנח"ח מצוה צ"ח אות ט' שאכן תמה אם הנחה עושה מצוה, אמאי הדלקה דוחה שבת, הרי אפשר להדליק מערב שבת, ולהניחה על מקומה בשבת, וראה מנחת סולת שם, ועץ החיים למהר"ח אבולעפיה פ' בהעלותך, ושו"ת תשובה מאהבה

בסלו תשל"ד

סימן יב

הערות בדיני נר חנוכה

בכלל שיעור כל דהוא, דא"כ ליכא הדלקה. ועכ"פ הוא מילתא דפשיטא דשיעור כל דהוא בעינן, וראה בשו"ת זכר יהוסף סי' רמ"ב שעמד על ענין זה, והנה לפ"ז יש לדון במדליק במקום הרוח, דאף הדלקה כל דהוא אין כאן, שהרי הרוח יכולה לכבות מיד, ולפ"ז לכו"ע אינו כלום, וחייב לחזור ולהדליק בברכה.

ונראה שזו דעת שו"ת גינת ורדים בגן המלך סי' מ"ג שכתב סתמא דהדלקה במקום הרוח אינה כלום ולא הזכיר טעמא דשיעורא. והבה"ט הביאו בסי' תרע"ג, אבל לא עמדו על משנ"ת. וראה זה מצאתי לגאון קדמון רבינו משולם, בתשובות בעלי התוס' [איגוס ניו יורק תשי"ד] שכתב דבפשיטות נראה דאע"פ שא"צ שיעור להדלקה, מכ"מ אם

א. כתב בפסקי ריא"ז פ' במה מדליקין והובא בשלה"ג, דכיון דקי"ל שצריך שיעור לנר חנוכה שישים שמן שידלק חצי שעה, א"כ במדליק במקום הרוח שכנראה יכבה, אין כאן הדלקה וצריך לחזור ולהדליק, והובא להלכה בט"ז ומג"א סוס"י תרע"ג^א. ולענין אם חוזר ומברך, כתבו אחרונים, עיין מג"א ס"ק י"ב בשם הכנה"ג וכן בפר"ח ועוד, דתליא לפ"ז בדין שיעור, ושם נחלקו בזה הדעות, דיש מן הפוסקים שכתבו דאינו חוזר ומברך, משום דדין זה דבעינן שיעור הוא רק אחד לישנא בגמ', ויתכן דלאידך לישנא לא ס"ל הכי, וע"כ ספק ברכות להקל.

ואמנם אינו מבואר דאם לא ס"ל לכו"ע הדין דצריך שיעור, דמכ"מ מה מעכב בכל גוונא, דאינו מסתבר דא"צ

א. [בענין מש"כ על מדליק במקום הרוח, דלא עשה ולא כלום, ויש בזה באוצה"ג ובתשובות הגאונים, דזה בכלל מקום סכנה שמדליק בביתו, והנה פשוט שאם הדליק במקום הרוח ולא כבתה, ואח"כ פסק הרוח, י"ל דלא מהני, דמה שלא כבתה אין זה מכשיר את מעשיו, כיון שהדליק שלא במקומו, ואח"כ הוא דולק ממילא, וחסר מעשה הדלקה, וכן אם דלק במקום הרוח זמן שיעור המצוה, י"ל דמ"מ לא מהני, שה"ז שלא כפי תקנת חכמים, וצ"ע בפוסקים, ובזכרוננו שהמחברים דנו על שעת הסכנה, והוא הדליק על פתח הבית שלא כדין, שי"ל שלא יצא יד"ח. ולכאורה יש להשוות דין זה לאכל מצה בזמן שהיתה לו סכנה ופקו"נ לאכול, שהעלה בשו"ת עונג יו"ט סי' מ"א, שלא יצא יד"ח, וראה משנ"ת בס"ד במקרא העדה פ' וישב סי' קע"ח, והכא בנ"ח לפו"ר עדיפא כיון שהיתה בזה תקנה בפ"ע על שעת הסכנה.]

מדליק כנגד הרוח אין זה כלום. ושוב כתב דשמא דהדלקה כל דהוא סגי, ואף במקום הרוח הוי הדלקה כל דהוא, יעו"ש היטב. והנה זה מבואר כסברת הגינת ורדים, אלא שמ"מ הניח הדבר בספק.

והנה יש להסתפק אם מניח שמן כשיעור ואינו מקום הרוח, אלא שברי לו שיהיה מוכרח לכבות אח"כ את הנרות בתוך שיעור הזמן, בגלל פקו"נ או שאר מיני אונס. האם בכה"ג יוכל להדליק לכתחילה בברכה, כיון שהוא הדלקה כדין, ומה שאח"כ יצטרך לכבות, הוא אונס שיבוא אח"כ, ואין בזה חסרון בגוף ההדלקה עכשיו, או דילמא י"ל דכיון דידוע שהוא כן, דצריך לכבות אח"כ, א"כ א"א כבר מעכשיו להדליק בברכה, והוי דומיא דרוח שאנו יודעים שתבוא ותכבה. וכאמור יש לחלק בין נדון דידן לרוח, דרוח הרי מצויה בעולם, וכבר בשעת הדלקה הוי כאילו עומדת לכבות ע"י הרוח, וכמו שאנחנו דנים רוח מצויה לחציו של אדם לענין חיובי אדם המזיק, דזה הוי מעשיו, משא"כ מה שיצטרכו לכבות, לא אכפת לן, דאין זה בגוף ההדלקה עכשיו, וצ"ע בזה. ודברתי בענין זה עם הגרש"ז אויערבאך (שליט"א) [וצ"ל] ולדעתו אין לחלק בדבר, ופסק להדליק בלי ברכה. וראה שו"ת מנחת שלמה תנינא סי' נ"ח.]

ב. כתב הרמ"א סי' תרע"ד ס"א, דמה"ט נהגו שלא להדליק מנר מנר, כיון שרק נר אחד הוא עיקר המצוה והשאר הם

להידור בלבד. ובמשנ"ב שם מבואר דאף שכל בני הבית מדליקין, אין מדליקין מנר של אחד לנר של השני דכולם הם רק משום הידור, ומעיקר הדין סגי בנר איש וביתו, עיי"ש. והנה לכאורה תמוה, דהרי לדידן כל אחד מברך על ההדלקה, ואם כן פשיטא שיש בהדלקה זו מצוה גמורה, ואיך נאמר שאין מדליקין אחד מחבירו. ובפשיטות הביאור שאין אחד יוצא בהדלקה של השני, וא"כ הוי לכל אחד חובה מעיקר הדין. וצ"ל דס"ל להפוסקים דא"א שלא לצאת בהדלקה שמדליקין עליו בביתו, וכש"נ דזו שי' הב"י, עיין בסי' תרע"ח ס"ב במשנ"ב ולא כתה"ד ורמ"א. ומה דמכ"מ מברך היינו דס"ל שמברכים אף על ההידור, דכן תקנו חכמים, וא"ש פסק המשנ"ב.

ושוב מצאתי בשו"ת גליא מסכת בה' חנוכה שחולק על הרמ"א אף לענין הנרות שמוסיפין בכל יום, ולדעתו אין עיקר וטפל, אלא כולם שוים, והביא מתשובת הרמב"ם שבס' אבודרהם שהובא במג"א סי' תרנ"א, דאפשר לברך על הידור זה, עיי"ש שהאריך ופליג נמי על דעת הגר"א בסי' תרע"ו בענין דנר הראשון צריך להיות סמוך לטפח בפתח שהוא עיקר המצוה, יעו"ש. וראה בהערותי לאבודרהם, אכן להנ"ל חזינן דאחרונים לא ס"ל כותיה.

ובעיקר מש"כ בשי' הפוסקים דנר לכל אחד ואחד אין הביאור דההידור שאינן יוצאין בנר של בעה"ב, אלא דאיכא

להוציא אחרים, וזה א"א לקטן דהוי תרי דרבנן, להוציא גדולים שהוא חד דרבנן. משא"כ בנר חנוכה א"צ להוציא את הגדולים, אלא העיקר שיש נר חנוכה בבית וע"י כך כולם נפטרים, וכיון שהוא מחויב במצוה, שפיר יכול להוציא י"ח, היינו דהדלקה שלו הוי מעשה מצוה, משא"כ נרות של חרש ושוטה ונכרי אין עליהם שם נרות מצוה, אלא נרות בעלמא, עיי"ש.

והנה לפ"ז יל"ע מה הדין לברכת הרואה, האם יכול הקטן להוציא יד"ח את הגדולים כמו נ"ח, או דילמא ברכת שעשה ניסים שאני. ונראה דתלוי במחלוקת הראשונים, דלשי' המרדכי הוי ברכה זו חיוב בפ"ע על האדם, וא"כ אין הקטן מוציא כמו בשאר ברכות. משא"כ לפי מה דקי"ל דלא כהמרדכי אלא דברכת שעשה ניסים גם מי שלא שמע יוצא יד"ח במה שהמדליק בירך, ונמצא הביאור דהוא חלק ממעשה המצוה, וכמו דמהני קטן להדלקה, מהני נמי לברכת שעשה ניסים. (ועי' היטב בהעמק שאלה שא"י כ"ו אות י"ב בגדר הכוונה להוציא יד"ח בנ"ח).

ויעויין בסי' תרע"ז ס"ב דכתב בשו"ע, קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק. וכתב שם המג"א סק"ח דהיינו שיש לו בית לבדו. וכתב דאפשר לומר שלדין שכל אחד מדליק, מכ"מ קטן אינו צריך להדליק, וכן משמע בשה"ג. והנה בשה"ג איתא דהמהדרין שמדליקין נר לכל אחד ואחד, א"צ להדליק על הקטנים שאינם מחויבים. וכתב במחה"ש דאילו הכונה

דין הידור בפ"ע דכל אחד מדליק, כן כתב בחי' מרן רי"ז הלוי ה' חנוכה. אמנם י"ל דהרמ"א אזיל לשיטתיה, דהוא חידש בסי' תרע"א דכל אחד מדליק בעצמו, והוא משום דס"ל בסי' תרע"ז דכל אחד יכול לרצות שלא לצאת בנרות של בעה"ב, וע"כ שפיר שייך ברכה, ואין זה מדין הידור, אבל לדין דקי"ל דא"א לרצות שלא לצאת, דהבית נפטר ע"י נר אחד, א"כ שוב א"א לכל אחד לברך, ומהיכי תיתי לן לחדש דכל אחד יכול לברך. וצ"ל דבזה סמכין ע"ד שו"ת הרמב"ם דעל הידור דחנוכה שנוכר בגמ' אפשר לברך, ואע"פ שהדליק נר אחד ביום שני, וחזרו והביאו לו עוד נר, חזור ומברך. ולפ"ז א"ש פסקי ההלכה, והגליא מסכת שם פליג אף על ד' הרמ"א בסי' תרע"א, ואכ"מ. [ועיין גם מש"כ במשנ"ב תרע"ה סק"ט בשם תשובת עולת שמואל סי' ק"ה דאשה מדליקה ומברכת לבד, רק למ"ד דמברכות על רשות כמו מצוה שהזמן גרמא.]

ג. בשו"ע סי' תרע"ה ס"ג הביא המחבר ב' דעות, אם קטן שהגיע לחינוך יכול להוציא את בני הבית, ומ"ד דיכול להוציא משום דקטן יכול להוציא במצוה דרבנן. והק' המג"א בסי' תרפ"ט דלענין מגילה לא הביא המחבר דעה זו דקטן יכול להוציא אחרים, ומאי שנא, ועיי"ש במחצה"ש ואחרונים מש"כ בזה. וראיתי בשו"ת חכם צבי בתוספות חדשים סי' י"ג שכתב לחלק בין הנושאים, דבמגילה צריך

מועיל לו כלום, כל שמצד הדין היא יכולה להוציא אותו, וא"כ לא אהני רצונו אי מה שאינו רוצה, ולא כלום.

והיה נ"ל לתרץ בפשיטות, דהרי שי' רש"ל כאמור דכל שאינו יודע אם אשתו מדליקה דיכול להדליק בעצמו וחייב להדליק בברכה, ואין כאן מקום ספק, דכך היתה התקנה, כן צ"ל בביאורו. וע"כ כל שבשעת החיוב היה אצלו ספק, א"כ חייל עליה חיוב להדליק, וכיון שעדיין לא קיים את חיובו, צריך להדליק כשבא בערב לביתו, כיון שעפ"י הדין לא יצא עדיין יד"ח.

ובענין זה תמוה לי מש"כ המשנ"ב שם ס"ק ט"ז בפלוגתא הנ"ל אם יכול להדליק במקומו ושלא לצאת יד"ח בנרות של אשתו, וכתב שם דיש עצה אם יקדים להדליק לפני הזמן שכנראה אשתו מדליקה, יעו"ש. ואינו מובן לי, דכיון דחזינן שא"א לו לכוון שלא לצאת בנרות של אשתו, ואע"פ דאנן נוהגין כרמ"א שכל אחד מדליק, וע"כ הביאור בזה כמש"כ בסק"א, דאין כאן ביתו המחויב, כל שמדליקין עליו בביתו, וא"כ מה יועיל מה שמקדים להדליק, כיון שאין כאן ביתו בכה"ג, ודברי המשנ"ב צ"ע.

ובאותו ענין לא הבנתי גם מש"כ המשנ"ב סוס"ק ז' שנכון דידליק לפחות נר אחד בעצמו, עיי"ש באורך. ואינו מובן לי מה ירויח בזה, דברכת הרוואה א"א רק על נ"ח, ואם י"ח בנר שבבית, אין זה נ"ח, וכבר כתבנו

לקטנים שלא הגיעו לחינוך פשיטא דא"צ, עיי"ש. ואינו מובן, דהשלה"ג איירי להפ"י דבעה"ב מדליק כמנין בני הבית, וע"ז כתב דאין הקטנים בכלל, וכוונתו רק לשאינם מחויבים, וכמפורש בדבריו, וטובא קמ"ל דסד"א כמנין בני הבית כולם במשמע, שהרי לדעה זו אין הביאור שבעה"ב צריך להוציא את כולם יד"ח, אלא דכן הוא הפ"נ להדליק כמנין בני הבית וס"ד שאף קטנים בכלל, אבל קטנים שהגיעו לחינוך לא קאמר השה"ג, ופשוט שאף להם מדליק, וכן הסברא, דכיון דאם יש לו בית לעצמו ה"ז מדליק, למה יגרע חלקו בין בני הבית. ודברי המג"א אינם מובנים לי, שו"ר שיל"ע גם בבית הלוי על חנוכה וכלי חמדה פ' קרח סי' ה' אות ד' מש"כ בזה, יעו"ש. וע"ע הדרת קדש עניני קטן סי' ל', ומש"כ שם בהערותי בס"ד. וראה מנחת עני לבעל יד דוד ח"ב ע' קעו, וראה "צפונות" ר'.

ד. בריש סי' תרע"ז הביא המג"א בשם המהרש"ל דאכסנאי שאינו יודע אם אשתו מדלקת עליו, יכול להדליק, ואם לא הדליק ובא לביתו באותו לילה ומצא שאשתו הדליקה, דמדליק עתה בברכה, ותמה הפמ"ג דכיון דאתברר שיצא י"ח אמאי חוזר ומדליק. ועי' במשנ"ב ס"ק ב' שהביא בשם הבגדי ישע לתרץ דכיון שלא ידע קודם, מסתמא לא היה דעתו לצאת בשל אשתו, וע"כ מדליק עתה בברכה, עיי"ש. ודברים אלו תמוהין, דהרי שי' מהרש"ל [הביאו במשנ"ב שם סקט"ז] דאפי' אינו רוצה לצאת בשל אשתו אינו

לו חדר בפ"ע. והביאור פשוט, דכמו בזמן הש"ס שיש לו פתח בפ"ע איכא חשד, כן נמי בזה"ז שיש לו חדר בפ"ע איכא חשד אם אינו מדליק שם. אבל אם אין לו חדר בפ"ע, אין חשד, שהרי באותו החדר מדליקין והרי גם הוא בכללם.

ובשו"ת מהרי"ל סי' קמ"ה כתב נמי דבזה"ז כולם מדליקין אע"פ שמדליקין עליהם בביתם, וכתב הטעם דכיון שמדליקין בפנים אין להכיר מי נשוי ומי אינו נשוי, והיינו שאין בני הבית יודעים, והם יבואו לחשוד, עיי"ש. ומתוך דבריו נראה דאין החשד שיאמרו שאינו אורח, אלא אע"פ שיודעים בו שהוא אורח, יבואו לומר שאינו נשוי ואין מדליקין עליו בביתו. וצ"ע מהיכי תיתי להוסיף בחשד שאינו מבואר בגמ'. וכן לפ"ז אין לחלק בין אם יש לו חדר בפ"ע או לאו.

ועוד הוסיף המהרי"ל, שהיום שנוהגין שכל אחד מדליק, א"כ שוב איכא חשד מה שאינו מדליק ואע"פ שמשתתף. ור' זירא השתתף דכן היה בזמנו, אבל אין המנהג כן עתה. והמשך דבריו שם אינו מובן לי. והנה באמת בחי' בית הלוי על חנוכה עמד בזה, וכתב דכאשר הדליקו על פתח הבית, היו מדליק רק אחד לכל בני הבית כשי' הרמב"ם דבעה"ב מדליק עבור כולם כמנינם. ורק בזמן שמדליקים בפנים כולם מדליקים, ולפ"ז יש להבין ד' המהרי"ל.

במק"א לתמוה על רש"ל בענין זה. ודברתי בשאלה זו בעיקרה גם עם הגרש"ז אויערבאך (שליט"א) [וצ"ל], וגם הוא הסכים כן דכל שיוצא בנ"ח שבביתו, אינו מברך ברכת הרואה על נר שמדליק כאן באכסניא, דאין זה נ"ח ודאי אע"ג שמדליק מן הספק, ופשוט. ודברי המ"ב צ"ע. [וראה עוד להלן בענין החומרא דבזה"ז איכא חשד, וע"כ ידליק בעצמו].

ה. בסי' תרע"ז כתב בשו"ע בס"א, דאם פותח האכסנאי פתח לעצמו צריך להדליק מפני החשד, ומפורש ברמב"ם פ"ד מחנוכה, דהיינו אפי' מדליקין עליו בתוך ביתו, ועיי"ש במ"מ ולח"מ, וכ"כ הטור וכ"פ הב"ח. ובמאירי יש ב' דעות בזה, והמשנ"ב פסק להחמיר. ולענין ברכה נחלקו אחרונים עיין במג"א ופר"ח ובמק"א הארכנו.

והנה נראה לחדש דבמקום שכולם אורחים ואין כאן כלל עוברים ושבים היכולים לחשוד שאיש זה אינו אורח אלא תושב מהמקום. שהרי זה הוא כל החשד, שיאמרו שאיש זה גר כאן ואינו מדליק. ועיין היטב במאירי הנ"ל, ולפ"ז במקום שכולם אורחים, י"ל שאין להדליק משום חשד כל מי שמדליקין עליו בביתו, כן נראה לכאורה.

והנה המג"א הביא בשם מהר"י וייל בדינים סי' ל"א דהאידנא שמדליקין בפנים צריך גם האורח להדליק מפני החשד, והוסיף המג"א דהיינו שיש

אליבא דמהרי"ו ומג"א, ואליבא דמהרי"ל צ"ע. ועיין גם בבאיור הלכה בס' תרע"ז ד"ה פתח. וע"כ נראה דאף נשואים ידליקו בכל מקום בלי ברכה מפני החשד.

ו. בס' תרע"ה כתב המשנ"ב בסק"ט בשם הפמ"ג, דכאשר האיש מוציא את האשה או האשה את האיש, צריכין הם לעמוד בשעת הברכה ולשמוע ממנו, ובלא"ה אינו מועיל, ועיי"ש. ואם דברים כפשוטן אינו מובן כלל, דאם המברך הוא המדליק, בשביל מה צריך שכל היוצאים י"ח ישמעו הברכה, הרי שליח שעושה מצוה עבור משלחו, הוא גם מברך והמשלח יוצא י"ח וא"צ לשמוע הברכות. ואולי כאן החמיר משום ברכת שעשה ניסים, שכל אחד יברך בעצמו, וצ"ע. ועיין היטב במשנ"ב סי' תל"ב סק"י, ומג"א ודגמ"ר ויד אפרים שם, ואכ"מ]. וצריך לפרש שהמדובר שהוא רק מברך ולא מדליק, ובכה"ג הוא רק מוציא י"ח דברכות, ואז צריך שהמדליק יעמוד שם וישמע, וז"פ, אבל אינו מבואר בלשון המשנ"ב, וצ"ע בל' הפמ"ג שם.

ז. במשנ"ב ס' תרע"ז סק"ג הביא בשם פוסקים, דאם משתתף אכסנאי בפרוטה דצריך להוסיף קצת שמן. ואיני מבין מה ענין הוספה זו, דאי"צ שידלק יותר מחצי שעה, וכל שדולק יותר אינו בכלל המצוה, והעיקר שתהא לאכסנאי שותפות בשמן שדולק בתוך החצי שעה, וצ"ע בזה. ואגב, שמעתי על נידון שהאיש והאשה

וא"כ יש לדון בזמנינו בא"י שנוהגין שוב להדליק על פתחי הבתים דהדר דינא דגמ', אלא דמכ"מ מדליקים על הפתח כשי' הרמ"א נר כל אחד ואחד וא"כ איכא חשד, והמשנ"ב העיר בזה בסוס"ק ג' בס' תרע"ז, עיי"ש. [ובשעה"צ שם צ"ל "מהרי"ל" ולא "מהרי"ו" וכש"נ]. ולפ"ז גם באופן שהזכרנו שכולם יודעים שאין כאן תושבים אלא אורחים, אם הדין שבחורים צריכים להדליק, א"כ אם נשוי לא ידליק יבואו לחושדו שמא אינו נשוי אלא בחור. וכמ"ש"כ המהרי"ל לחדש טעם זה דחשד, וע"כ צריכים כולם להדליק, [ומש"כ לעיל ד' הבית הלוי לפרש ד' מהרי"ל, עיין היטב בפמ"ג בא"א תרע"ז סק"ג].

אמנם נראה דהנה בזמן הגמ' לא חששו לזה, וה"ט דהחשש הוא מאלה שרואים הנ"ח, ואז היו בני רה"ר, וכל שאינם רואים פתח לבד אין להם חשד, ובזה"ז שמדליקים בפנים החשד הוא מבני הבית, וע"כ כל שרואים אדם שאינו מדליק חושדים אותו, וא"כ י"ל שכהיום שמדליקין שוב עבור בני רה"ר, אין לנו להתחשב בחשד של בני הבית, אלא דאם לא יהיה כלל נרות בפתחם שוב חוזר החשד הנ"ל ואע"פ שכולם אורחים. [ויתכן עוד דהחשד לבני הבית, אינו בהגרים שם קבוע, דהם ודאי יודעים הכל, אלא בנכנסים שם, ויראו שלא הדליק בחדרו, וכנ"ל, אבל כשידוע שכל הנמצאים הם אורחים שוב אין חשד כלל

עקרו מדירתם ושניהם אכסנאים כל אחד במקום אחר, ואין לכל אחד מהם שום קשר למקום האכסנאי של השני, וכל שיעזוב את האכסנאי יחזור לבית, ולפ"ר נראה שאין הדלקה של אכסנאי אחד פוטר את האכסנאי השני, ואפי' האיש אינו פוטר את אשתו, וסברת אשתו כגופו או טפלה לו לא שייכת כאן, וכל אחד מדליק במקום שמתאכסן].

ח. הרא"ש פ' במה מדליקין סי' ז' כתב שאם נתן פחות מכשיעור שמן, צריך לכבות וליתן שמן אחר, ותמה באהל משה בהגהות על הרא"ש אמאי צריך לכבות, ולא סגי בהוספת שמן דהוי הבערה, עיי"ש. וראה אמרי בינה ה' יו"ט סי' י"ט תמה על הרא"ש ביצה כב, אמאי יהיב טעמא דחייב המוסיף שמן, בגלל שמאריך הזמן, ת"ל שכבר עתה דולק זה השמן דיש בילה לח בלח, עיי"ש. וראה שו"ת הוד צבי סי' ז' בתשובה לרש"י זוין, וראה מקראי קדש חנוכה שבחלק פסח ג' במילואים סי' נ"ח בהררי קדש הערה 1 ע' קע - קעא, על פי ר"ח והגאונים על עירב דבר שמדליקין בו עם דבר שאין מדליקין בו, ודוק. וראה עוד בליקוטי יהודה על חנוכה.

וראיתי גם בבן אריה ח"א סי' ח' שנראה שהרגיש גם הוא על הרא"ש כשאלת הגראמ"ה, ושו"ט טובא בדברי הרא"ש בביצה ובשבת, עי' עליו. ובהוד צבי הנ"ל אות ד' מיישב פי' הרא"ש מקו' האמרי בינה, וביאר דהואיל ורק מחליף

סיבת האש ע"י שמן אחר, אם ליכא תוספת זמן וכיו"ב, ליכא חיוב, עיי"ש דברים נכונים, וכעיי"ז עלה גם בדעתי. ולפ"ז נכונים גם דברי הרא"ש לענין חנוכה, ומיושבת קו' הגראמ"ה, דכיון שסיבת האש הראשונה רק הוחלפה, אין כאן הדלקה שהיא המצוה. (וצל"ע בס' תולדות זאב פרנק שבת שם). ושמא גם בן אריה שם כבר הרגיש שהרא"ש אזיל בזה לשיטתיה, אבל לא ירד לבאר כל הצורך, עיי"ש היטב. והנה כבר הבאתי במקרא העדה פ' תצוה ועוד מקומות, שי' הקדמונים על מצות נרות שבמקדש, שיש דין קרבן על השמן, ור"ל שיש במצוה זו גם כילוי השמן, עיי"ש. וי"ל דאכן תרתי איכא, כילוי השמן והעלאת האור. ולפ"ז אולי י"ל ביאור הספק בגמ' אם הנחה עושה מצוה או הדלקה עושה מצוה, ובמקו"א הבאתי מדברי הרמב"ן ושאר מפרשים שם. ויל"פ דהואיל ונ"ח הוא לזכר נרות המקדש, כמש"כ הקדמונים, וכן מובא מחז"ל על הנרות שהם לדורות, ראה רש"י וחז"ל ורמב"ן ריש בהעלותך. א"כ י"ל דזה הספק, האם העיקר בתקנת חז"ל הוא כילוי השמן, או העיקר הוא העלאת האור, ואע"פ שבעיקר המצוה תרתי איכא כמו במקדש, וזה הביאור בהנחה עושה מצוה, שהוא כמו הכנת השמן במקומו, דומיא דהטבת הנרות במקדש שהיא עבודה, אלא שכמובן צריך להדליק, אבל הדלקה היא מצוה בעלמא, וי"ל דסגי עיי"ש חש"ו, כמו שבמקדש סגי עיי"ז, ומבואר במאמרי על נרות שבמקדש, וכאן הקילו

גם עי' חש"ו, כיון שאינו העיקר, אבל ההנחה היא כמובן דוקא ע"י בר חיובא, וכל זה אם נקטינן בעיקר המצוה את השמן שהוא כמו קרבן, ברם קי"ל שהדלקה עושה מצוה, אע"פ שבמקדש אינו כן, וכמ"ש המנ"ח מצוה צ"ח שהרי מדליק בחוץ ומכניס בפנים כמפורש ברמב"ם, ולפי"ז אין העיקר בכלוי השמן אלא בהעלאת האור. ונראה דהידור בשמן זית שבו היה הנס אע"פ שנאמר גם לדידן, מ"מ למ"ד הנחה עושה מצוה הוא ענין טפי, וכש"נ. ויש להוסיף עפ"י המבואר במקו"א בשם הגרי"ז דהעלאה על המזבח היא תחילת הקטרה, ולפ"ז י"ל שגם נתינת השמן בנרות היא תחילת ההדלקה, הואיל וגם השמן הוא גדר הקטרה. וראה בכלי חמדה פ' מקץ ביאור נוסף בטעמא דהנחה

והדלקה. ועי' במנח"ח הנ"ל דבמקדש הנחה עושה מצוה, דמדליקין בחוץ ומכניסין את המנורה להיכל, ובמקו"א נתבאר בס"ד, וראה הררי קדם ה' חנוכה סי' קע"ב שלפ"ז מבאר הגמ' אי הנחה עושה מצוה. [וראה שו"ת ספר הישר לר"ת סי' מ"ז אות ו' וסי' מ"ח אות ו', וראבי"ה ה' שבת סי' קצ"ט על מצות הכנת נר שבת, שאינה גמר מצוה ולפיכך אין בה ברכה, עיש"ה, ולפ"ז נמצא שאכן לשי' בני מערבא יש לברך, ושיטה זו נמצא בקדמונים לפי מש"כ בתשלום תוספתא ע' 33, עי"ש.] וראה הערותי לאבודרהם הלכות חנוכה, הבאתי ענין זה. ושור"ר בבן אריה הנ"ל אות ג' דפשיטא ליה שאין בשמן שבמנורה כל דין קרבן, עי"ש, וכאמור כמה קדמונים לא ס"ל כן.

נר ב' דחנוכה תשמ"א

סימן יג בענין הדלקה בע"ש

להדליק שוב אם כבתה. וזה הוכיח התה"ד מפ"ק דיבמות דהכשר מצוה הוי נמי בכלל מצוה אפי' במה דצריך עשה שידחה ל"ת. ועיין בספר קובץ הערות סי' י"ג הסבר הראיה, עיי"ש היטב. ועכ"פ ילפינן מהתם דכל שצריך לקיום המצוה נעשה גוף המצוה, וע"כ גם כאן כבר נעשתה המצוה ושוב א"צ להדליק.

ומצאתי לגאון קדמון רבי יהודה ב"ר יקר בפ"י התפילות והברכות ח"ב ע' ס"ב בפ"י ברכת ביעור חמץ, עיי"ש שהביא לדמות בדיקת חמץ שבערב לצורך ביעור שבבוקר, כמו הדלקת הנר בע"ש לצורך פרסומי ניסא שידלק בלילה, והסביר שם דכיון שחזינן שמברכים קודם הזמן בע"ש ש"מ שאין זה רק בגדר הכנה אל המצוה שתתקיים בלילה, אלא יש כאן התחלה המאפשרת ברכה. וכן נמי בדיקת חמץ היא התחלה עבור הביעור של מחר, וע"כ מברכים בשעת בדיקה. יעו"ש היטב בלשוננו. ומבואר מדבריו כנ"ל, דהוי מעשה מצוה כיון שצריך לעשות פעולה זו לצורך המצוה, וזה כשי' תה"ד. שו"ר בשו"ת אבני נזר או"ח סי' תצ"ז שכתב באופן אחר, עיי"ש.

וחנה מבואר שם בשו"ע דמותר להדליק בשבת נר חנוכה גם בשמנים

בשו"ע סי' תרע"ג ס"ב הובאו דברי תה"ד תשו' ק"ב דכתה אינו זקוק לה, גם אם כבתה בערב שבת לפני קבלת שבת, ואע"פ שעדיין לא הגיע זמן המצוה. ועיי"ש בט"ז ואחרונים שחולקים על הלכה זו דכיון דעדיין לא נתקיימה המצוה ובידו להדליק, חייב לחזור ולהדליק, יעו"ש. והנה הנראה לי בביאור שי' תה"ד, דזה פשוט לו לאחר שמצינו הדין בגמ' להלכה דכתה אינו זקוק לה, ואע"פ שחייב ליתן שמן כשיעור שידלק, וקיום המצוה הוא הזמן של חצי שעה, ומכ"מ אם כבתה אינו זקוק, היינו שלא אכפת לן בקיום המצוה, וחכמים חייבו רק לעשות את מעשה המצוה, דאל"כ מה יש לחלק בין אם דלק מקצת הזמן או לא דלק כלל, דמקצת אינו בכלל המצוה, ועיין פמ"ג סוס"י תרע"ג מש"כ במי שאין לו שמן כשיעור, שאינו בכלל המצוה. [ויש לדון בזה מה שדנו אחרונים לענין חצי שיעור במצוה. ואכ"מ.] ומכאן הוכיח התה"ד דהעיקר הוא מעשה המצוה ולא קיום המצוה, אלא שעדיין יצא לברר האם בהדלקה בע"ש הוי מעשה מצוה, דהרי באמת עדיין לא הגיע הזמן, ורק מפני שאי אפשר לאחר מדליקין קודם, וא"כ יש מקום לומר שאף בכלל מעשה מצוה לא הוי, וע"כ יצטרך

שאסור להדליק נר של שבת, דכיון שאסור להשתמש לאורה של נרות חנוכה, א"כ אין חשש שיבוא להטות. יעו"ש. ולכאורה מוכח מהלכה זו דאף באותו הזמן שמן ההדלקה עד חלות המצוה נמי אסור להשתמש, דאי לא תימא הכי, הרי לשי' המחבר סי' תרע"ב דהזמן בצאת הכוכבים, א"כ עד צה"כ מותר להשתמש ויש אפוא חשש שיבוא להטות, אלא ש"מ דאסור. ומצאתי שכ"כ הפמ"ג סי' תרע"ב והובא בביאור הלכה, ופשיטא להו שאסור, אבל לא הוכיחו כנ"ל דזה מוכרח בגמ' ופוסקים, ובאמת טעמא בעי, דכיון דעדיין

אינו זמן המצוה, א"כ לכאורה אין כאן בזוי מצוה וכן אין כאן חשש הרואים, שהרי אין זה בזמן קיום המצוה, וצ"ע. ונראה לבאר ועפ"י מש"כ, דכיון דהדלקה היא מעשה מצוה גמור, אע"פ שעדיין אין קיום, מכ"מ שייך בזה ביזוי מצוה, וכן נמי מש"כ הראשונים דהוי כמנורה שבמקדש שאסור להשתמש בה, דסגי לזה המעשה מצוה, כלומר דהשמן הדולק מזמן ההדלקה עד תחילת זמן קיום המצוה, הוא חפצא של מעשה מצוה, אע"פ שאינו חפצא של קיום מצוה, ואף בזה איכא לאיסורין הנ"ל, וכש"נ ודוק היטב.

ערב חנוכה תשס"ו

סימן יד

כבתה בע"ש אם זקוק לה והמסתעף

שהנר דולק משך זמן לפרסומי ניסא. וכשאמרו חז"ל כבתה אין זקוק לה, יל"פ בתרי אנפי, י"ל שקבעו חכמים מאיזה טעם שיהיה, שבנ"ח אם עשה מעשה המצוה, אע"פ שלא נתקיימו מעשיו, וליכא כלל קיום מצוה, סגי בזה, או י"ל דלעולם בלי קיום מצוה לא עשה ולא כלום, אלא כלפי מה דצריך שידלק עד שתכלה רגל מן השוק, וזה קיום המצוה כהלכתו, קבעו חז"ל דאם היה קצת קיום של נר דולק סגי בזה, אע"פ שאין המצוה מתקיימת במלואה, אבל איזה קיום בעינין.

ולכאורה בשאלה זו תליא השאלה שבתה"ד, דהואיל ופשוט שאין כל קיום מצוה לפני שקיעת החמה, דשרגא בטיהרא מאי אהני, א"כ בכה"ג שכבתה בע"ש לפני אותו זמן, אע"פ שיש מעשה מצוה, אבל קיום ליכא, ובזה השאלה אי סגי במעשה מצוה, או צריך לכל הפחות איזה קיום מצוה. והתה"ד הוכיח דהואיל ומברכים בהדלקה זו ש"מ דהוי מעשה מצוה, וכן מיייתי מתו' יבמות ו, א דבישול ושחיטה אינן קיום מצות כיבוד או"א, אלא רק הכשר מצוה, ואעפ"כ הו' ממש מעשה מצוה, וכדחזינן שיש בהם עדל"ת, וא"כ ה"ה הכא בנ"ח. ולפי האמור אינו מובן מה ההוכחה, נימא

ז"ל תה"ד בשו"ת סי' ק"ב, שאלה, הא קי"ל בנר חנוכה כבתה אין זקוק לה, אם כבתה בע"ש קודם קבלת שבת, שהרי צריכים לדלוך מבעוד יום, זקוק לה כה"ג או לאו. תשובה, יראה דאין זקוק לה אפי' כה"ג, ואע"ג דכתב במרדכי שם דמצות נ"ח מסוף שקיעת החמה ואילך, והיינו צאת הכוכבים ולא קודם, כו', וא"כ עיקר מצות נ"ח אינה בשעת הדלקה מבעוד יום, אלא בשיהוי הדלקה שלאחר חשיכה היא קיום המצוה, ולכך היינו יכולים לומר דאם כבתה קודם התחלת קיום המצוה זקוק לה, אמנם מדמברכינן מבעוד יום אקב"ו להדליק נ"ח, ואע"ג דאכתי ליכא מצוה, ע"כ ה"ט דמשום דא"א בענין אחר חשיבא הכשר מצוה, כדפירשו התוס' הכשר מצות דכיבוד אב ואם בשמעתא דעליה בריש יבמות, שחוט לי בשל לי אכתי ליכא מצוה עד אחר זמן שמאכילו לאביו, ואפ"ה בעי למימר התם דלידחי ל"ת שיש בו כרת, הא קמן דחשיב קיום העשה בהכשר מצוה כמו במצוה עצמה, ולכך מברכינן עליה, ולהכי נמי אם כבתה אין זקוק לה, שהרי כבר הותחלה המצוה בהכשר, עכ"ל.

ונחזי אנן ביאור הענין, בפשוטו איכא בנ"ח תרתי, עשיית המצוה שהיא מעשה ההדלקה, וכן קיום המצוה הוא מה

התפילות והברכות ח"ב ע' סב, שכתב וז"ל, ואין לתמוה לברך על בדיקת חמץ, לפי שלא הצריכו לבדוק אלא כדי שיבערנו אח"כ, ואם יבדקו ויניחנו מה הועילה בדיקתו, ונמצא שהבדיקה אינה גמר המצוה ואין מברכין אלא על גמר המצוה, וא"ת א"כ לא יברך עד למחר שיבער, זה אין לומר, דכיון דהצריכו חכמים לבדוק מן הלילה, מאז היא תחילת המצוה, ומן הדין לא היה לו לדבר ולהפסיק בין הבדיקה והביעור אלא הם אמרו והם אמרו כו', וה"נ אמרין בהדלקת נ"ח כו', ואיך יעשה ליל שבת, שהרי צריך להדליק נ"ח קודם שידליק נר שבת כו', וא"כ הדליק שתי פעמים ביום שישי, אלא ודאי הם אמרו שידליק ח' לילות והם אמרו שידליק בשישי בע"ש כו', ואם באת לומר שאין לחוש לכל זה, דכיון שנתן בנר הרבה שמן זמן אף לאחר שיכנס שבת, זה אין לומר דמ"מ אין סרך מע"ש, והא באותה שעה שהתחיל להדליק לא התחיל עדיין המצוה, אלא מאי אית לך למימר, כיון דהתחלת הדלקה זו שמתחיל ע"ש לצורך מה שידליק היא, ולכך יכול לברך, ושאע"פ שידבר ויפסיק בדבור קודם שהתחיל להדליק בשבת, הלכך יכול לברך מתחילת הבדיקה, כיון שהיא לצורך הביעור אע"פ שהבדיקה עצמה אינה מצוה בלא ביעור, עכ"ל בקיצור.

ומתבאר מדבריו דמעשה ההדלקה הוי רק מעשה מצוה, ואין קיום המצוה מתחיל אלא משתשקע החמה, ועל

דלעולם הדלקה זו היא מעשה מצוה ממש, ומ"מ לדין כבתה אין זקוק לה בעינן שיהיה איזה קיום מצוה, וזה ליתא. ולפיכך הוכחת תה"ד מסוגיא דיבמות צ"ע.

ובשו"ע או"ח סי' תרע"ג ס"ב הובא להלכה פסק תה"ד. והט"ז שם ס"ק ט' חולק עליו, ויש שם כמה ט"ס, וראה לבושי שרד שהגיהו, ואפשר שאכן כונת הט"ז היא כנ"ל, דנכון אמנם שזה מעשה מצוה, אבל לענין כבתה זקוק לה בעינן איזה קיום מצוה. וצ"ל לדעת התה"ד כפי הסברא הנ"ל דסגי במעשה מצוה, ולדעתו אם צריך קיום מצוה, לא סגי במשהו, אלא היה צריך להיות הדין כבתה זקוק לה, וכיון דאין זקוק לה, ש"מ דסגי במעשה מצוה אע"פ שלא נתקיים כלום. ועל עיקר הוכחת תה"ד משחוט לי כו', ראה קובץ הערות סי' י"ג שאכן תמה דבתוס' פי' דזה גופא דחיית הגמ' שכן הכשר מצוה ומשו"ה לא דחי, וחזינן אפוא דהכשר מצוה לאו כגוף המצוה, ועי"ש מש"כ, ולפ"ר נ"ל כונת תה"ד דבגמ' דחו רק שדין עשה דוחה ל"ת ליכא הכא, אבל אין דברי הס"ד בגמ' נדחית לגמרי לומר שאין כאן מעשה מצוה בשחיטה ובישול, ובודאי דהוי עוסק במצוה לפטור ממצוה דאורייתא, אלא דהתם גם הולך למצוה אקרי עוסק כו', ומ"מ עשיית מצוה איכא גם לפי האמת, וזוהי הוכחת התה"ד.

ומצאתי לגאון קדמון רבו של הרמב"ן, רבינו יהודה ב"ר יקר בפ'

כלל של פ"נ, והוי רק הכשר מצוה בשביל מה שדולק אח"כ, וכש"נ. ודבריו צ"ע.

וביון שהזכרנו דברי ר"י ב"ר יקר, הנה למדנו מדבריו גם לענין בדיקת חמץ, שאין הבדיקה קיום מצוה אלא מעשה מצוה, ואם למחר אינו מבער, אין הבדיקה כלום, ונראה דהוי ברכה לבטלה, ולפיכך נראה שאע"פ שמדין תורה לא צריך שיהא לאדם חמץ בערב פסח כדי לבערו, והמנח"ח מצוה " דן בזה, אי איכא מצות תשביתו לומר שיהיה לו חמץ לבער, מ"מ כיון שמברכין על ביעור חמץ, נמצא שאם אינו מבער, לפו"ר ברכתו לבטלה. ולכאורה גם בנ"ח לפי פסק הט"ז, היה צריך לחזור ולברך, דנמצאת הדלקה ראשונה נתבטלה, אלא שהט"ז כתב שאין לברך, כיון שכבר בירך בהיתר, ע"ש, ואינו מובן, הא מ"מ תו ליכא להדלקה ראשונה, ואע"פ שנאמר שאין זו ברכה לבטלה למפרע, כיון שבזמנה היה כך הדין, וע"ד שכתבו המפרשים על שאלה בתרומה, שאין הברכה על הפרשת תרו"מ נעשית ברכה לבטלה, מ"מ עתה ליכא למעשה הראשון, וכמו הנשאל על תרומתו חוזר ותורם בברכה, ה"ה לפו"ר הכא יש לו לחזור ולברך, אבל כאמור הט"ז ומשנ"ב פסקו שלא לברך, וצ"ת.

ובחנ"ל שמברכים על מעשה המצוה, אע"פ שאין עדיין תחילת חלות המצוה, הנה כיו"ב מצינו שאדם מפריש תרו"מ שחלות קדושתם יהיה לאחר זמן,

מעשה מצוה יש ברכה, אע"פ שהקיום אח"כ, וזה מתאים עם הנ"ל, אלא שלפ"ז נצטרך לומר חידוש בשי' תה"ד דסגי בנ"ח למעשה מצוה בלי קיומה, ולפו"ר אינו אלא תימה, ויותר מסתבר לומר בשי' תה"ד דנקט דכיון דתקנו חכמים מעשה המצוה בע"ש מבעוד יום, גם קיום מצוה איכא, ואע"פ דשרגא בטיהרא לא אהני, מ"מ אולי קצת פרסומי ניסא איכא, ופוק חזי מה דפלפל שם הט"ז דאע"ג דמקבל שבת מבעוד יום מ"מ לא הוי שבת ממש, משמע מדבריו דאילו נעשה שבת, א"ש מה דכבתה אין זקוק לה, ואכתי מה יועיל דהוי שבת, הא מ"מ שרגא בטיהרא הוי, אלא י"ל דמ"מ קצת פ"נ איכא, אלא שלפי האמת עדיין אינו יום של אח"ז, ולכן ליכא קיום מצות נ"ח. ולפ"ז י"ל דאולי נקט בכונת תה"ד דאיכא איזה קיום מצוה, וע"ז פליג הט"ז וס"ל שאין כל קיום מצוה, ולפיכך כבתה בע"ש זקוק לה, ועדיין צ"ת.

ובשו"ת בית אפרים או"ח סי' ס"ג האריך טובא בענין זה, ובתוך דבריו כתב ביאור המחלוקת אם כבתה זקוק לה או אין זקוק לה, דמ"ד זקוק לה ס"ל דהמצוה היא שהנר הדולק שיעור הזמן הוא המצוה, ולכן צריך לחזור ולהדליק, ולמ"ד אין זקוק, איכא רק חובת גבירא להדליק ובה איכא פ"נ, ותו ליכא עליו חובה שיהיה דלוק שיעור הזמן, ע"ש. ברם מה דמפרש בדרך זו שי' תה"ד, אינו מובן, דכאמור בהדלקת ע"ש אין קיום

כמו כל חלות של הקדש וכיו"ב, והרי מברכים בשעת הפרשת ועשיית התרומה, ולא בשעת החלות, והיינו שחכמים תקנו ברכה על עשיית מצוות ולא על קיום דממילא שאין בו מעשה, וכבר מבואר אצלי ענין בס"ד בס' בן המלך על פדיון הבן, פ"א מה' בכורים הי"ח, אלא שיל"ע אמאי כשמברך בע"ש מברך גם ברכת הרואה, ולפו"ר ברכה זו היא רק אי הוי כבר חפצא דנר חנוכה, וזה לא הוי עד הגעת זמן המצוה, וכן מה"ט איך יוכל אחר מי שרואה לברך ברכת הרואה מבעוד יום, וראה ביאור הלכה סי' תרע"ב ס"א דהמדליק מפלג המנחה נמי אסור להשתמש לאורה, ע"ש. ולפו"ר הדברים צ"ע. וראה בזה בבית הלוי בחי' לחנוכה ד"ה קסבר ודוק לנידון דידן.

ובתה"ד סי' רס"ט לענין ברכה על פדה"ב לפני זמן החיוב, והביא מנר חנוכה בע"ש, וציין לתשובתו הנ"ל, וע"ע עמק יהושע סי' ט' וישועות יעקב בשו"ת חיו"ד סי' ל"א, ושו"ת נטעי נעמנים או"ח סי' כ"ו, שו"ת תורת אהרן ח"א או"ח סי' י"ג, עמק ברכה דיני ברכת המצוות אות ה', וראה יד אליהו (רגולר) פסקים סי' ס', ומשביר בר פרשת מקץ, ומצאתי דין ברכה על תרו"מ לאחר זמן בחזו"א דמאי סי' ט' ס"ק ט"ו, ע"ש. ועל ברכה בקיום מצוה בלי עשייה, ראה בגליון ר"ש איגר יו"ד סי' ש"ה בט"ז ס"ק י"ג בשם ספר דת אשר, וכן בשו"ת הגרע"א סי' ט', והביא מברכ"י או"ח סי' י"ט, וע"ע שו"ת עין יצחק יו"ד

סי' ל"א ושאלת דוד יו"ד סי' ח' והדרת מרדכי שו"ת סי' י"א. ויעויין בשו"ת ספר הישר לר"ת סי' מ"ז אות ו' וסי' מ"ח אות ו' בנידון ברכה על נר שבת, ונראה שם דהשאלה היא בנידון זה, כיון דההדלקה היא מבעוד יום והוי רק הכשר מצוה, עי"ש. והנה התם הרי איכא שני ענינים כבוד שבת ועונג שבת, ועונג שבת הוא אכן רק בלילה, והוי רק הכשר מצוה, אבל כבוד שבת הוא מבעוד יום, וכבר דנו המפרשים אם הברכה היא על עונג שבת או על כבוד שבת, וראה מאמרי בענין מהדרין בנ"ח [ונדפס ב"בית אהרן וישראל" בגליון כסלו-טבת תשס"ה, גליון קט"ז, אות ד'].

ולעיל הובאו דברי קובץ הערות מה שתמה על תה"ד, ועי"ש שהביא מהריטב"א שיש חילוק בין בישול ושחיטה למחמר, וראה מהדיר הריטב"א שאכן האריך בזה בדברים נכבדים, אבל עדיין לא זכיתי להבין החילוק, וז"ל הריטב"א שם, דשאני התם כשאף חמר בשבת להביא לו גוזלות או דבר שצריך לו אין זו עיקר מצות כבוד אלא הכשר כבודו, דאילו בישול ושחיטה דלא סגי בלאו ידיהו כגופיה דאכילה והשקאה חשיבי ואע"ג דאינם הכבוד עצמו לגמרי, אבל להביא הדברים הצריכין לו כיון דאפשר לעשות מצוות כבוד בגוזלות ודברים אשר בכאן, הכשר מצוה בעלמא חשיבי. עכ"ל. ואינו מובן, הרי כמו שיתכן שיש לו כבר בשר שחוט ומבושל, וא"צ לשום הכשר,

ובתה"ד סי' רס"ט לענין ברכה על פדה"ב לפני זמן החיוב, והביא מנר חנוכה בע"ש, וציין לתשובתו הנ"ל, וע"ע עמק יהושע סי' ט' וישועות יעקב בשו"ת חיו"ד סי' ל"א, ושו"ת נטעי נעמנים או"ח סי' כ"ו, שו"ת תורת אהרן ח"א או"ח סי' י"ג, עמק ברכה דיני ברכת המצוות אות ה', וראה יד אליהו (רגולר) פסקים סי' ס', ומשביר בר פרשת מקץ, ומצאתי דין ברכה על תרו"מ לאחר זמן בחזו"א דמאי סי' ט' ס"ק ט"ו, ע"ש. ועל ברכה בקיום מצוה בלי עשייה, ראה בגליון ר"ש איגר יו"ד סי' ש"ה בט"ז ס"ק י"ג בשם ספר דת אשר, וכן בשו"ת הגרע"א סי' ט', והביא מברכ"י או"ח סי' י"ט, וע"ע שו"ת עין יצחק יו"ד

כמו"כ יתכן שאין לו בבית כלום, וצריך לחמר להביא אוכלין ממקום רחוק, וא"א לו להאכיל לאביו בלי מלאכה זו, ולפיכך לא מובן לי כונת הריטב"א, ושמא הוא מכלל מצוות שנמסרו לחכמים שיקבעו מה נעשה עיקר המצוה ומה נשאר רק הכשר מצוה והכנה אליה, והם קבעו כן עפ"י המציאות היותר קרובה, ועדיין צ"ת למצוא מקור נכון לדברים הללו.

וחוזר אני לענין הדלקת נ"ח לפני זמן המצוה, יעויין בשו"ע סי' תרע"ב ס"א שבשעת הדחק יכול להקדים ולהדליק מפלג המנחה, ועי"ש בב"י המקור מאורחות חיים לרא"ה מלוניל בהלכות חנוכה סי' ט"ו, וכתב שם הטעם כמו שמבדילין מבעוד יום, אע"פ שהמצוה רק במוצ"ש, ושמא יש להוסיף ביאור, דכמו בהבדלה שיסודה להבדיל בין קדש לחול, ואין ההבדלה חלה בפועל אלא בלילה, ואע"פ שאומר אותה בזמן שאין חלות להבדלה זו, אלא שהתם הוי ברכה בעלמא ושאין לה קיום במציאות אלא במוצ"ש, משא"כ בנ"ח מפורש התם דלא יצא יד"ח אם לא יתן שמן שידלק עד סוף זמן המצוה, וא"כ בהכרח שגדר הבדלה מבעוד יום אינו כמו נ"ח, ואכתי מנלן שאפשר להדליק ולברך כאשר עדיין אין מצוה ואין חלות חיוב, אלא שזה גופא חזינן בהדלקת נ"ח בע"ש שמדליקין מבעוד יום, והמצוה רק בזמנה, והוא רק מפלג המנחה, שאז יש היכר של הדלקה לצורך נ"ח, ושפיר שייך ברכה ומעשה מצוה, אבל כמו שנתבאר

לעיל ליכא קיום מצוה לפני הלילה, או משקיעת החמה או מצאת הכוכבים כפי שנחלקו הפוסקים. ולפיכך גם בזה צ"ע איך יברך שעשה נסים מבעוד יום, דזה הוי ברכה על נ"ח בגדר ברכת ראייה, ועדיין אינו רואה נ"ח, כיון שחלות נ"ח נעשה רק בזמן המצוה. וכאמור גם בע"ש מברכין ברכת הרואה מבעוד יום, אע"פ שאפשר לפו"ר לברך ברכה זו גם בשבת. וגם שמעתי שיש שהורו, שאם מברך על נ"ח מבעוד יום ואח"כ מתפלל מנחה ביום ראשון של חנוכה, ה"ז אומר על הניסים, ולפו"ר אע"פ שהדליק, עדיין לא חייל עליו שם נ"ח לפני הלילה, ועדיין לא הוי חנוכה, ואיך יאמר על הניסים בתפילת מנחה שהיא של כ"ד כסלו שאינו חנוכה, ואם הגדר בזה שנעשה ערב מפלג המנחה כר' יהודה, וזה הגדר בהדלקת נ"ח, א"כ איך יתפלל אח"כ מנחה, והוי לפו"ר תרתי דסתרי. ולפיכך כל הלכה זו צ"ת.

וי"ש להוסיף עוד במש"כ על ברכת שעשה נסים מבעוד יום, וכן בע"ש, והרי עדיין אין זה נ"ח וכנ"ל, והנה שאלה זו היא רק אליבא דהסוברים שיש לברך בכל יום ברכת שעשה נסים לאחר שכבר הדליק נר אחד, וס"ל דגם אצל המדליק איכא ברכת הרואה, וכן הובא שכן נהג הגר"ח מבריסק ז"ל, אבל לפי מנהגנו כפסק הרמ"א סי' תרע"ו ס"ב שכל הברכות מברך קודם הדלקה, ש"מ שאין למדליק ברכת הרואה, שהרי מדליק לפני שרואה, אלא כך הוא תיקון ברכות נ"ח, ולכן אין

בין שבת לשאר לאוין, וא"כ כל הסוגיא אינה מובנת, ושו"ר בהגהות מלא הרועים שכנראה עמד בזה, ולא תירץ כלום, עיש"ה. וע"ע בחי' חת"ס הועתק משו"ת חת"ס ח"ו סי' ל"ז.

ובתי' הגמ' שכן הכשר מצוה, כתבו תוס' הפי', כשמחמר כו' כדי להביא גוזלות לאביו בשעת דחיית הלאו אין מאכילו ומלבישו אבל בעלמא דעביד גוף המצוה ילפינן מכלאים בציצית דדחי, ואור"י דכיבוד אב אפי' עוסק בגוף מצוה לא דחי, דבכל ענין קא פסיק שלא ישמע לו, והיינו משום דברוב עניני כיבוד רגילים להיות ע"י הכשר מצוה קאמר רחמנא דלא דחי בכל ענין כו'. ע"כ. ובתוס' הרא"ש כתוב כן בלשון ומיהו נראה כו', עיש"ש. ולפ"ר צ"ע, הא טעמא משום כולכם חייבים בכבודי, ומה צריך בזה לסברות, ומלבד שעצם סברת תוס' צ"ב טובא, אטו נאמר בתורה גדר לא פלוג וכיו"ב, הרי יש כלל דעדל"ת בעושה גוף המצוה, ולמה יגרע כיבוד או"א. וכבר כתבתי בזה במקרא העדה פ' תולדות, ולע"ע לא מצאתי ישוב וביאור לסוגיא זו.

שאלה על מה שהמדליק מברך כל הברכות, ברם הרואה לא יברך אלא בלילה זמן המצוה וכש"נ. וכתבתי בס"ד ענין זה בהערותי לאבודרהם על ה' חנוכה.

ונחזור להסוגיא ביבמות שכן הכשר מצוה. ואכן כל הסוגיא צ"ע, דהנה בברייתא מפורש ביאור הדרשא שאין כיבוד אב דוחה שבת, משום שכולכם חייבין בכבודי, וכמו שפי' תוס' דילפינן מאני ה', וכן הוסיפו תוס' דמהכא ילפינן הכלל שכולכם חייבים בכבודי, לענין אביו ואמו, עיש"ש. ולפ"ז אינו מובן המשך הגמ', אלא דקי"ל דאתי עשה ודחי ל"ת, ליגמר מהכא דלא לידחי, וצ"ע, הרי מפורש בברייתא טעמא דכולכם חייבין בכבודי, ואיך נלמד מהכא שאין עשה דוחה ל"ת, ואדרבה, כיון דהכא איכא טעמא דכולכם כו', ש"מ דבליכא להך טעמא אכן עשה דוחה ל"ת, וכן בפשוטו מה שאמרו שם בגמ' וכ"ת שאני לאוי דשבת דחמירי, והביאו מהשבת אבידה, דלפ"ר אינו מובן, באמת מנ"ל להש"ס ללמוד גם על השבת אבידה, שמא לאוי דשבת חמירי, אלא בפשוטו טעמא משום כולכם חייבין בכבודי, ולפיכך אין חילוק

חנוכה תשמ"ט

סימן טו

ברין כבתה ושיעור זמן המצוה

שיהיה, אלא ש"מ שא"א לומר כן, ובאמת לפי תי' הגמ' יש לשאול מנ"ל שהכונה היא שצריך ליתן תחילה שיעור זה השמן, ואולי אפשר להוסיף אח"כ, וי"ל פשוט דהואיל וכך היא המצוה, א"כ יש בתחילה ליתן כל השיעור שמן שכך הוא קיום המצוה, שהרי מעשה המצוה תגמר בהדלקה, ואח"כ אינו אלא קיום המצוה.

ברם אין סברא זו ברורה כ"כ, דאפשר שכך נמשך מעשה המצוה שמוסיף כל הזמן השמן לפי הצורך אע"פ שלא נתן תחילה, וצ"ע. ומ"מ כך נקטו הפוסקים, ובפסקי ריא"ז העלה שלפי"ז המדליק במקום הרוח שא"א שידלק כשיעור ה"ז לא יצא והובא במג"א ובפוסקים, [ונראה שאם מאיזה מקרה לא כבו הנרות ע"י הרוח, נמי אינו יוצא יד"ח, הואיל ובשעת הדלקה לא היו ראויים לדלוק, לא קיים המצוה, ולא אמרינן בזה אתברר מילתא למפרע.]

ונ"ל לפ"ז שאם יעמיד עצמו שם להגן בפני הרוח נמי לא מהני והוא עפ"י מש"כ במק"א הגדר באדם האוחז בידי נר חנוכה שאין כאן הנחה במקומה, דבעינן שידליק לכתחילה במקום שיהא מונח שם משך זמן החיוב, וזה הביאור בגמ' שבת כב, ב, ת"ש דאמר רבא היה תפוש נר חנוכה ועומד לא עשה ולא כלום, ש"מ

הנה בשבת כא, ב איתא הפלוגתא דאמוראי אם כבתה זקוק לה או אין זקוק לה, ובפשוטו יל"פ כך, דלמ"ד כבתה זקוק לה בודאי שנאמר שיעור כמה צריך הנר לדלוק, ולכן כבתה זקוק לה להשלים השיעור של המצוה, ולמ"ד כבתה אין זקוק לה, אכן ליכא שום שיעור כמה צריך לדלוק, ולכן אין זקוק לה אם כבתה, אבל א"א לפרש דלעולם יש שיעור כמה צריך לדלוק, ורק אם כבתה אין זקוק לה, דה"ז מחדש התרצן שם לישב הברייטא דעד שתכלה רגל מן השוק, וקאמר א"נ לשעורא, ופי' הרי"ף ור"ח ורש"י ועוד ראשונים וכ"פ הרמב"ם, שצריך ליתן כשיעור שידלק, ש"מ דלא ידע כן קודם לכן, וכן ללישנא קמא דאי לא הדליק מדליק, אכן ליכא הכרח כלל שיש איזה שיעור לזמן ההדלקה, ונמצא לפ"ז שעיקר המצוה להדליק אפי' כל שהוא. [וראה מש"כ בזה בבית הלוי בחי' לחנוכה, וראה גם בשו"ת זכר יהוסף סי' רמ"ב.]

אבל א"א לפרש דלעולם צריך השיעור אף לפי הס"ד, אלא שא"צ ליתנו דוקא בשעת הדלקה אלא אפשר להוסיף אח"כ, דא"כ תו אין קושיא מהברייטא דעד שתכלה, דזה גופא איתא בברייטא שצריך שידלק זה השיעור באיזה אופן

ועב"פ לשי' כל הראשונים דיש שיעור חצי שעה, ש"מ שאין לראות על כל מקום ומקום אלא המצוה נקבעה לפי מה שהיה השיעור באותו זמן ותו לא מידי, ומש"כ הרמב"ם פ"ד מחנוכה ה"ה "כמו חצי שעה או יותר", בפשוטו הכונה היא כנראה לתשובות הגאונים הנ"ל, אבל אין כונתו כמו הריטב"א, שהרי אליבא דהריטב"א לא נאמר כלל שיעור חצי שעה ואפי' לחומרא, שהרי במקום שהוא פחות מזה נמי כך היא המצוה, ופשוט.

ולפ"ז גם המדליקים בתוך הבית בזמן הסכנה, נמי השיעור הוא רק חצי שעה, ואע"פ שהתם זמן הדלקה כל זמן שבני הבית נעורים, ולא נזכר בפוסקים שבבית צריך להדליק שיעור רב יותר מאשר בחוץ. וכן מפורש במשנ"ב סי' תרע"ב ס"ק ה' בשם אחרונים, יעו"ש. [ועי' מנחות פח, ב דמנורה שבמקדש כבתה זקוק לה, וצריך להניח שוב השיעור שמן במלואו, עי"ש. ולכאורה יל"ד למ"ד בנ"ח כבתה זקוק לה אם כך הדין שצריך להניח שוב כל השיעור.]

והנה איתא שם בגמ' דהביאור בהא דעד שתכלה רגל מן השוק, היינו שאם לא הדליק מדליק, והיינו בברכה, ואע"פ שהיה צריך להדליק בזמנה, מ"מ לא הפסיד המצוה והברכה, רצ"ע מהדין האחר שצריך ליתן שמן כשיעור, ואם אינו נותן כשיעור אינו מקיים המצוה, ואע"פ שאין לו השיעור שמן, ה"ז מדליק בלי ברכה, ומאי שנא הא מהא, ומדוע לא נאמר שכמו

הנחה עושה מצוה, והיינו שבהנחה של כל משך הזמן אינה מכח ההנחה הראשונה, אלא היא מתחדשת בכל רגע מכח תפישתו את הנר חנוכה, וכן ה"ה הגנת האדם מפני הרוח מתחדשת בכל רגע, ואין זה נקרא שמתחילה הדליק במקום שיכול לדלוק, אלא ה"ז כמוסיף מגן. [ולפ"ז צ"ע בדברי יד אליהו רגולר ח"ב כתבים אות ח' סי' ח', יעו"ש ה. (עיי"ש דף לו, ב)]. ומש"כ יסוד הדברים דכל מעשה נמשך שהאדם נמצא במצב מסויים, אין הביאור שהמעשה נעשה בתחילה, אלא הואיל והוא בעל בחירה, הרי עצם המעשה הנמשך והבלתי משתנה אקרי בכל רגע ורגע מעשה חדש שלו, ונתבאר אצלנו בס"ד בפקודי העדה פ"ט מה' סנהדרין ה"ד אות ק"ה, יעו"ש ה.

והנה בגמ' איתא ששיעור תכלה רגל מן השוק הוא ע"י דכלתה רגל דתרמודאי, וכתב בחי' ריטב"א החדשים ובכל מקום הדבר כפי מה שהוא, [וכן נראה בסידור ר"ש ב"ר נתן עפ"י הגאונים ע' עב, עי"ש ה.], והיינו שאין לזה שיעור מסוים על פחות או יותר. ברם הרי"ף ושאר ראשונים כתבו שהוא כמו חצי שעה. ובאוצה"ג חלק התשובות סי' ס"ה איתא שיעור שעה או חצי שעה, וראה שם גם בחלק הפירושים סי' מ"ז, אלא שאין הדברים שם מובנים שכתב בזה"ל, ואם כבתה אחר ערב שמש בשעה אחת או פחות מכן אין חייב להדליקה דהלכה כבתה אין זקוק לה. ע"כ. וצ"ע הביאור.

עולה מתוך ההלכה. אבל באמת אף אליבא דשאר הפוסקים אינו מיושב, שהרי הם פסקו לחומרא כב' הלשונות, ומ"מ פשיטא להו דאי מדליק מאוחר ה"ז מברך, ולדרכנו הרי ללישנא בתרא אינו מברך.

ומתוך כל זה נ"ל דאכן גם אליבא דמ"ד לשיעורא, היינו שצריך ליתן שמן כשיעור, אין זה אלא למצוה ולא לעכובא, וכמו ללישנא קמא שאפשר להדליק יותר מאוחר ואינו מפסיד הברכה, ה"ה ללישנא בתרא אינו מפסיד המצוה והברכה אם אין לו שיעור, ולא נאמר השיעור אלא למצוה, וזה דלא כפסק הפמ"ג סי' תרע"ב, והובא בביאור הלכה שם, שאם אין לו כדי שיעור מדליק בלי ברכה. ולכאורה הוא מוכרח, דאי לא תימא הכי הרי יוכל להמתין וידליק יותר מאוחר באופן שיספיק לדלוק עד סוף הזמן ויברך, וזה לא מסתבר, אלא ודאי מדליק מתחילה בלא ברכה. וראה סי' תרע"ה סי' ד' ומשנ"ב שם שאין לברך אע"פ שלא הדליק בתחילה כשיעור, יעוש"ה. שוב מצאתי ענין זה בשו"ת אבני נזר או"ח סי' תק"ד, יעוש"ה. שו"ר שיל"ע היטב בשו"ת שדה הארץ או"ח סי' ל"ד-ל"ה.

ובאמת נראה דהכי הוא דמסתברא, שהרי אזלינן עתה בשיטת כבתה אין זקוק לה, וזה גופא צ"ע, כיון שצריך ליתן שמן כשיעור, אמאי אם כבתה אין זקוק לה, והא חזינן שהמצוה היא שידליק הנר משך כל זה הזמן, אכן להאמור נחא, דאף זה השיעור אינו לעכובא אלא למצוה,

שאם מאחר להדליק אע"פ שאין הנרות דולקים משך כל זמן המצוה, מ"מ שפיר מקיים מצוה גמורה ומברך עליה, נאמר דה"ה אם מדליק בזמן אלא שלא ידלק עד סוף הזמן אע"פ שאינו מקיים המצוה כהלכתה, מ"מ שפיר איכא בזה מצוה גמורה ואף אפשר לברך עליה, וצ"ע לחלק בין הנושאים. וקשה לומר דשאני אונס שעדיין אפשרות קיום המצוה לפניו, מאונס שכבר עבר ועתה א"א כלל לקיים את המצוה, דאין בזה כל סברא לחלק.

והנה קושיא זו היא רק אליבא דהרמב"ם שפוסק ב' הלשונות בגמ', כלומר, שלדעתו אין מחלוקת אלא ב' הלשונות הן נכונות, דאי לא הדליק מדליק, וכן שצריך שמן כשיעור, ברם לשי' שאר הראשונים שהוא פלוגתא בגמ', כמובן שאין כל קושיא, דלמ"ד אי לא הדליק מדליק אכן לא נאמר דין שיעור, וממילא כל הדלקה היא מצוה שלמה, וכן למ"ד שצריך ליתן שמן כשיעור, אכן י"ל שא"א להדליק לאחר הזמן עם ברכה, הואיל וכבר המצוה חסרה, ורק להרמב"ם הסובר שאין מחלוקת בין הלשונות צ"ע מאי שנא.

ולפ"ר היה נראה לומר דאכן ס"ל להרמב"ם שכמו שיש להדליק לאחר תחילת הזמן, ובפשוטו היינו כדין עם ברכה, אע"פ שכבר הפסיד חלק מהמצוה, ה"ה שאפשר להדליק בזמן על שמן פחות מכשיעור, אע"פ שאין המצוה שלמה, והרמב"ם לא נחית לפרש כל זה מה דאינו להדיא בגמ', אבל כאמור כך

תהיה שאלה על כל הדינים שאומרים בהם להדליק בלי ברכה, דאין אפשר להדליק ולא חיישינן שמא יברכו עליהם ברכת הרואה. וי"ל עוד דהואיל וחזינן שמבואר בפוסקים דאע"פ שכבתה אין זקוק לה, מ"מ מצוה איכא לחזור ולהדליקה, ובפשוטו הרי מברכים עליה ברכת הרואה ש"מ דאקרי נר חנוכה, א"כ י"ל שלענין ברכת הרואה סגי במה דאקרי נר חנוכה, אע"פ שאינה מצוה גמורה, וא"כ ה"ה חצי שיעור דמצוה נמי כן הוא. וראה בהלכות קצובות (הורוביץ) ה' חנוכה שכתב דכבתה מותר לחזור ולהדליקה, ורי"פ פרלא הגיה עליו דתמוה אמאי צריך היתר, יעו"ש. ולדרכנו ניתא דקמ"ל דאיקרי נ"ח ויש עליו ברכת הרואה, אבל בלא"ה היה אסור לחזור ולהדליקה, שלא להכשיל את הרואים בברכה לבטלה.

ועיקר הך פסק האחרונים דאע"פ כן יחזור וידליק למצוה, מתבאר עפ"י דברינו, דהואיל ובאמת איכא שיעורא למצוה, ומה"ט היה צריך לחזור ולהדליק אלא שלא הטריחוהו חז"ל לזה, ומ"מ הכל בכלל מצוה, וכש"נ. ויל"ע עוד בהלכה זו בנר מצוה למהר"ל בהקדמה מש"כ בזה בביאור הגמ' והראשונים. וע"ע היטב בשו"ת אמרי שפר או"ח סי' ה'. שו"ר מש"כ בהגהות רא"ם הורביץ ז"ל שבת שם בסוגיא, יעוש"ה.

ולכן מובן שלא תקנו חז"ל הך מצוה אלא בהדלקה ולא אם כבתה, ברם אם היה השיעור לעיכובא ואי ליכא שיעור אין מצוה וברכה, אינו מובן אמאי אם כבתה אין זקוק לה.

ובענין זה יש לדון מחקירת האחרונים בחצי שיעור במצוה, והיינו דאף אם נקטינן שהוא לעיכובא וכהפמ"ג מ"מ י"ל דמדליקין בלי ברכה גם אם קי"ל ודאי כלישנא בתרא, והוא משום דאקרי חצי שיעור במצוה, וכמש"כ אחרונים למי שאין לו אלא חצי זית מצה וכיו"ב, ונתבאר בס"ד בפקודי העדה פי"ט מה' סנהדרין ה"ד אות ע"ג, יעוש"ה. ובתו' הרא"ש שבת כא, ב נקט שבמקדש חלקו השמן לשמונה ימים, ואע"פ שיש שיעור תן לה כדי מידתו, הכא אי אפשר, עיי"ש. וממנו הוא ברא"ם על סמ"ג ה' חנוכה וב"י סי' תר"ע, עיי"ש. וכ"ה במאירי שבת כא, ב, עיי"ש. ולפור"ר כעין דאורייתא תקון ואין השיעור אלא למצוה ולא לעכובא, דאלת"ה איך עשו כן במקדש.

אבל צ"ע אם סגי להדליק מדין חצי שיעור, הואיל ואיכא ברכת הרואה, וא"כ כמו שאין לברך ברכת המצוות על חצי שיעור, י"ל שאין לברך ברכת הרואה, או דילמא אין חילוק, ואם א"א לברך ברכת הרואה י"ל דאין להדליק בגלל הרואים שיבואו לברך עליו, אלא שזו

חנוכה תש"ס

סימן מז

גדר כבתה זקוק לה

אפרסמון סי' י"ד, וראה הררי קדם ח"א סי' קס"ז.

ומעתה נראה, דאכן א"צ שתהא ההדלקה החוזרת עם כל תנאי המצוה, דהא דלא מהני הדלקת חש"ו או הא דלא מהני הנחה אלא צריך הדלקה של בר חיובא, הוא רק על עצם מעשה המצוה, אבל מה שצריך להקפיד שיהיה הנר דלוק כל הזמן, אין על כך דיני הדלקה, אלא כיון שכבר קיים המצוה כהלכתה, איכא נמי דין נוסף של קיום המצוה שיהא נר דולק על הפתח משך חצי שעה, וזה לא אכפת לן איך יהיה הנר דולק, אם ע"י קטן או ע"י הנחה, ואין לומר דלכן אין זה בכלל נר חנוכה, אלא סתם נרות בעלמא, זה אינו, דכך תקנו חכמים שאם הדליק כהלכה ואח"כ כבתה, שוב א"צ בהדלקה הנוספת ולא כלום, אלא שיהא נר חנוכה דולק על אותו המקום, וכל נר שדולק שם נעשה נר חנוכה ובוה מושלמת המצוה כתקונה, ואם אינו עושה כן, אין לו מצוה כתקונה, ולעולם המצוה עצמה קיים ויצא יד"ח, ואין כאן ברכה לבטלה למפרע בשום גוונא.

ולפי האמור נמצא במי שהדליק נר חנוכה על חלון ביתו הפונה לרה"ר, ואח"כ הגיף את התריס, ונמצא שאין הנר חנוכה

הנה למ"ד כבתה זקוק לה, יש להסתפק אם הכונה היא שצריך הדלקה חוזרת כדין עשיית מצוה, דהיינו שיהיה ע"י גדול בן דעת ובר חיובא, וכן שיהיה ע"י הדלקה במקומה ולא ע"י הנחה באופן שהודלק במקום אחר, כיון דקי"ל שרק בכה"ג כשרה ההדלקה. ואע"ג דלא קי"ל כהך מ"ד, אלא להלכה כבתה אין זקוק לה, אכתי יש נפ"מ לדידן אם כבתה במזיד דמבואר בפוסקים דזקוק לה, וכמבואר במקו"א, וא"כ איכא לספוקי אי הוי ממש הדלקה של מצוה או לאו דוקא, אלא סגי בדולק כל שהוא.

ואכן יש להסתפק טפי האם בכבתה דזקוק לה הוא לעכובא ביציאת המצוה למפרע, כלומר, שאם לא חזר והדליק נמצא שלמפרע לא יצא ידי חובתו, כיון שלא דלקו הנרות כפי שיעור הזמן שתקנו חכמים, ובאמת לא שמענו למי שיאמר כן, אלא בודאי גם למ"ד דכבתה זקוק לה, אין ר"ל דבלא"ה לא קיים המצוה, אלא אע"פ שקיים המצוה ויד"ח במעשה ההדלקה, מ"מ כל שכבתה אח"כ חסר בקיום המצוה הנמשכת, ולפיכך צריך לחזור ולהדליק. אבל לא יעלה על הדעת שאם לא חזר והדליק, שיש בזה ברכה לבטלה למפרע. וראה שו"ת נחלי

ההדלקה למ"ד זקוק לה אינה משום החשד, אלא מעיקר הדין שכך היא המצוה כפי שתקנו חז"ל. [וראה שבו"י ח"ג סי' מ"ח ושע"ת או"ח סי' תרע"ג ס"ז ובית הלוי על חנוכה.]

ונראה לבאר טפי הגדר בזה, דהנה חזינן בנר חנוכה דהוי חובת בית דומיא דמזוזה, ברם הוי נמי חובת גברא להדליק על ביתו, [וראה פתחי מגדים סי' ס"ג דתרי חיובי איכא, חובת גברא וחובת בית, עיש"ה. וראה הררי קדם ח"א סי' קס"א. אלא שמי שאין לו בית אין לו מקום החיוב, וכבר האריכו המפרשים, וראה מאמרי בענין נ"ח מצות גברא או חובת פתח משנ"ת בזה בס"ד,] ולפ"ז נאמר כך, דהחובת גברא כבר נתקיים בהדלקה ראשונה, ומה דכבתה זקוק לה הוא משום חובת הפתח, ומעתה מבואר לנכון, דהא דלא אהני הדלקת חש"ו הוא משום החובת גברא, וכמו"כ הא דצריך הדלקה ולא סגי בהנחה, אבל משום חובת בית לא אכפת לן מה שמדליק חש"ו או הנחה גרידא, וה"ז כמו קביעת מזוזה שנתבאר במק"א שאין בקביעתה אצל הפתח דין שצריך דוקא גדול ובר חיובא וכיו"ב, אלא צריך שבמציאות תהיה מזוזה על הפתח, וגם מה דאיכא תולמ"ה במזוזה, פי' בקרית ספר שאינו דין תורה, עי"ש. ומעתה נמצא כך, דחובת גברא כבר נתקיים בהדלקה קמייא, ומהאי חיובא כבתה אין זקוק לה, ומה דהוא זקוק לה הוא משום חובת בית, וע"ז סגי בכל

נמצא על חלון הבית, אלא כמו נמצא על שולחנו, ולהרבה פוסקים שלא בזמן הסכנה לא נפיק ידי חובתו, ואח"כ כאשר יפתח את התריס, הרי השאלה תלויה בהאמור, דלכאורה אין כאן אלא הנחה בלבד ולא הדלקה, ואם נאמר דכבתה במזיד צריך להחזירה ולהדליקה, בפשוטו אין חילוק בין אם כיבה הנרות או שנטלם ממקומם, או שגרם שמקומם שוב אינו מקום הדלקה, ואם בכה"ג דזקוק לה צריך הדלקה כדין, שוב לא יועיל במה שיפתח התריס, אלא צריך לכבות הנרות ולחזור ולהדליקן לשם מצות נר חנוכה, ברם לפי מה שהעלנו דעל זקוק לה סגי במה שנר דלוק על מקום הנ"ח שהודלק כדין, א"כ סגי במה שפותח התריס דע"י כך איכא נ"ח במקומו.

וכבר נתבאר במקו"א, דגם למ"ד כבתה אין זקוק לה, מ"מ יש מצוה לחזור ולהדליק, שהרי מברכים על נר כזה ברכת הרואה, והיינו שהוא בגדר נ"ח, והרי בודאי שהדלקה זו שאינה אלא למצוה בעלמא בודאי שא"צ בר חיובא ומעשה הדלקה, ולפ"ז נראה דמה"ט גופא נקטינן כן גם למ"ד כבתה זקוק לה או בגוונא שכבתה במזיד, וכש"נ. ומצאתי בס' פתחי מגדים (ווינגוט) על עניני חנוכה סי' ח', שאכן דן בשאלה אם בכבתה זקוק לה כשר ע"י חש"ו, ומסיק דשפיר דמי הואיל וכל חובת הדלקה זו אינה אלא מפני החשד, עי"ש. והנה על עצם החשד בזה דנו המפרשים, אבל בפשוטו חובת

דהוא, והעיקר שיהיה נר דלוק, וביאור זה נ"ל נכון בס"ד.

אלא שעדיין יש לדון בהא דס"ל להפוסקים דכבתה במזיד זקוק לה, שלא נתבאר להדיא טעמא ומקור ההלכה, די"ל דהך זקוק לה הוא משום חיוב גברא, כלומר, דאע"פ דמ"ד דכבתה זקוק לה שבגמ' הוא משום חיוב בית,

מ"מ כבתה זקוק לה במזיד הוא משום חיוב האדם, די"ל שע"י שמכבה ה"ז מבטל המצוה, ולפ"ז י"ל דאכן צריך הדלקה חוזרת דוקא ע"י בר חיובא והדלקה ממש. ואולי מדינא י"ל שגם ברכה צריך, כיון שהמצוה נתבטלה, והפוסקים לא כתבו כן, ואולי רק בגלל שאין ההלכה ברורה, וצ"ע.

חנוכה תשמ"א

סימן יז

מצוה הבאה בעבירה בנר חנוכה

שם, וממילא אינו נפטר מהמצוה. אלא שגם על סברא זו יש לדון, ועפ"י חקירת המפרשים אם מצהב"ע פוסל את עצם החפצא של המצוה היינו דלא אקרי חפצא של מצוה, או דילמא אע"ג דהוי חפצא של מצוה, מ"מ האדם לא יצא ידי חובתו, וה"ז חסרון בגברא. ולפ"ז י"ל הכא דלעולם הוי נר חנוכה אלא שהאדם לא יצא ידי חובתו, אבל ממילא לא יוכל לחזור ולהדליק כיון שמ"מ יש נר חנוכה על פתח ביתו. וצ"ת לענין ברכת הרואה ונתבאר עוד במקו"א, ואכ"מ.

וזוהי לכאורה סברת המנח"ח מצוה שכ"ה לענין סכך פסול בגלל שהוא גזול, שיש נפ"מ אם מחמת פסול הגוף או מחמת מצהב"ע, והיינו בשאר הימים חוץ מלילה הראשון שחובה לאכול בסוכה, דמחמת מצהב"ע אין פסול בעצם החפצא של הסכך, אלא שהגברא לא יצא יד"ח, ובשאר הימים לא קיים המצוה, אבל גם לא אכל חוץ לסוכה, שהרי מחמת עצמה סוכה כשרה היא, ויעו"ש שכתב כן גם לענין ציצית בבגד ארבע כנפות ע"י מצהב"ע, דקיום מצוה ליכא, אבל גם ביטול ליכא, כיון שעצם הציצית כשרה, יעו"ש באריכות.

בספר הדרת מרדכי בחלק משיב בדבר הלכה סי' ב' עלה ונסתפק בשאלה, אם בנר חנוכה איכא פסול של מצוה הבאה בעבירה, ויעו"ש פלפולים עצומים מכמה צדדים מה שיש לדון בזה, ולכאורה יש לדון בזה מעור כמה פנים, ועפ"י הכללים שנאמרו בהלכה זו בספרי המפרשים, דהנה יעויין במנח"ח מצוה א' לענין מצות פו"ר שמקיים גם בבן ממזר ואין בו פסול מצהב"ע, ומשום דבמציאות יש לו בנים, וכבר האריכו לבאר, דאפי' נאמר דלא קיים המצוה, מ"מ אין עליו מצוה, כיון שמכל מקום יש לו בנים, ואע"פ שקיום מצוה ליכא, גם בטול מצוה ליכא, וא"כ היה מקום לומר גם לענין נר חנוכה, שאם היה ע"י עבירה אע"פ שלא קיים מצוה, מ"מ גם ביטול עשה ליכא, כיון שבמציאות יש לו נרות דולקים על פתחו ועושה פרסומי ניסא, וממילא אי אפשר לחזור ולהדליק נרות נוספות, כיון שכבר נפטר מהמצוה, כן היה נראה לכאורה. ושור"ר אריכות בנידון זה בשו"ת נטע רבעי סי' י"ט, עי"ש.

אבל אין זה נכון, דשאני בן ממזר דמ"מ הרי הוא בנו, משא"כ נר חנוכה ע"י עבירה כיון שהוא פוסל את המצוה, א"כ אין עליו שם נר חנוכה, וה"ז סתם נר דולק

ביטול מצוה ליכא, כיון שבמציאות יש לו נר חנוכה, וביותר יש לדון באינו יודע כלל שהיום הם ימי החנוכה והדליק הנרות, שה"ז בכלל מתעסק בעלמא, וצ"ע. [ובקובץ מאמרים מר"א וסרמן ראיתי שנקט למ"ד מצוות צריכות כונה, דר"ל שאע"פ שהמצוה לא קיים, מ"מ שוב א"א לו לעשותה, כיון שכבר נפטר, והיינו גם בלולב וכיו"ב, ולפז"ר תימה לומר כן, ולא דמי למילה, ופשוט].

ובמקו"א נתבאר בס"ד שהמדליק נרות חנוכה של חבריו שלא מדעת הבעלים, לא עשה ולא כלום, דלא נעשה כלל חפצא של נר חנוכה, ורק בעה"ב ע"י מה שמדליק עושה הנרות לחפצא של מצות נר חנוכה, ובלא"ה ה"ז נרות בעלמא ואע"פ שעושים פרסומי ניסא אין זה כלום, וכמו הדליק חש"ו שלא עשה ולא כלום, וז"ב. וכמובן שעפ"י האמור אין להשוות זה לנידון הנ"ל, דהמדליק נ"ח שאינו שלו אין זה קרוי נ"ח כלל, משא"כ ע"י מצהב"ע או שחסר לו כונת מצוה, שאין זה מפקיע שם נר חנוכה מן החפצא, ורק הגברא לא קיים המצוה, ולפיכך י"ל דאע"פ שקיום מצוה אין לו, אבל ביטול מצוה נמי ליכא, וממילא א"א שיחזור וידליק, וכש"נ הטעם שיש בבית זה נר חנוכה.

אלא שבזה נראה פשוט שאם כבתה וק"ו אם כיבה בעצמו, שחזור ומדליק בברכה ומקיים המצוה, ולכן לכתחילה יעשה כן, דה"ט דכתבה אין זקוק לה, כיון

והנה לשיטתו נאמר הכא שאע"פ שנר חנוכה היא מצוה המחוייבת על הגברא לעשותה, מ"מ כיון שעצם הנר חנוכה אינו פסול בעצמותו, ממילא לא בטלה מהאדם המצוה, ואם כי לא קיים המצוה, אבל גם ביטול ליכא. אלא שהכא לא יוכל לחזור ולקיים, כיון שבמציאות יש לו נר חנוכה, ודוגמא לזה במעקה שנעשה ע"י עבירה, דלא קיים המצוה, אבל במציאות יש מעקה, ובטלה ממנו המצוה. ברם יעויין בשערי יושר שער ג' פרק י"ט שלא הסכים להמנח"ח, ונראית שיטתו שע"י המצהב"ע נעשה פסול בחפצא, יעו"ש, ולפ"ז אין ספק כיון שבמציאות אין זה נר חנוכה.

וכיו"ב יש לדון על מצוות צריכות כונה, שהמפרשים נסתפקו אם הוא חסרון בעצם החפצא שאין זו חפצא של מצוה, או דהחסרון הוא רק בגברא שאינו יוצא ידי חובתו, אבל לעולם חפצא דמצוה איכא. ולגבי מצות פז"ר מבואר נמי במנח"ח הנ"ל דאפי' נאמר שאינו יוצא ידי"ח, וביותר אם נתכוין להדיא שלא לשם מצוה, מ"מ יש לו בנים וה"ז פטור מהמצוה, וכיו"ב כתבו אחרונים לענין מתעטף בטלית שיש בה ציצית ואינו מכוין לשם מצוה, דאע"פ שאינו מקיים מצות ציצית, מ"מ גם אינו מבטל מצות ציצית, וראה שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' א', וא"כ גם לענין נר חנוכה י"ל סברא זו, שאם הדליק נ"ח להדיא שלא לשם קיום מצוה, דאף שלא קיים מצוה, מ"מ גם

שכבר קיים המצוה, אבל זה שלא קיים ולא כלום, אלא שא"א לו לקיים בגלל שיש נר חנוכה, א"כ כאשר אין נר חנוכה חזרה המצוה למקומה, והיה מקום להשיב על כך, ולומר, שאם אכן נקטינן שהיה כאן נר חנוכה, אלא שהגברא לא קיים המצוה, י"ל דזה נמי דומה לכבתה אין זקוק לה, דסגי במה שהיה נר חנוכה, ולא אכפת לן מה שכבתה תוך הזמן.

ברם בפשוטו נראה דדמיא למה דאיתא לענין מילה שהמשוך ה"ז מהול מהתורה וא"צ למול אלא מדרבנן, ועל זה העלה הט"ז ביו"ד סי' רס"ד דהיינו דוקא אם נימול פעם אחת, אבל מי שנולד מהול ואח"כ נעשה משוך, ה"ז חייב במילה מהתורה, ואין הפטור בנמשך אלא בגלל שכבר נימול פעם אחת, משא"כ מי שלא נימול מעולם הרי גם המשוך חייב מהתורה. ויעויין שאג"א סי' נ"ה, ובמה שנתבאר בס"ד בגזרת מלך פ"ב מהלכות מילה הלכה ה'. וכיו"ב י"ל הכא דטעמא דכבתה אינו זקוק לה בגלל שכבר קיים הגברא את המצוה, אבל בלא קיים אע"פ

שהיה כאן נר חנוכה, ה"ז חייב לחזור ולהדליק. וע"ע בזה במאמרי בענין נ"ח בלי שמירה מנזקין.

ובעיקר מאי דנקטינן דאם הדליק ע"י מצהב"ע אע"פ שהגברא לא קיים המצוה, מ"מ יש בבית נר חנוכה, נראה דתליא בהחקירה אם נר חנוכה חובת גברא או חובת פתח, דאי הוי חובת הפתח, והחובה מוטלת על בעה"ב, א"כ כאשר יש נ"ח על הפתח בטל החיוב מבעה"ב, ברם אם נקטינן שהיא חובת גברא, אלא שמקום המצוה הוא על הפתח, ומי שאין לו בית ופתח אין הגדר בזה שאין כלל סיבת חיוב כמו אי הוה חובת בית, אלא הגדר בזה שהוא אנוס גרידא, וא"כ הכא כיון שהמצוה היא על הגברא, והגברא לא קיים שום מצוה, א"כ בכל גוונא צריך לחזור ולהדליק, כיון דהעיקר תליא במצוה שהאדם מקיים, וכיון שלא קיים המצוה צריך לחזור ולהדליק. וראה מש"כ בס"ד בחקירה זו במאמרי בענין נ"ח מצות גברא או חובת פתח.

זאת חנוכה תשמ"ח

סימן יח

מצות הדלקת נ"ח בימי הסכנה

הוא עפ"י פירש"י שם שכתב נר אחרת לעשות היכר לדבר, ועוד כתב שם ויש היכרא שהנר של מצוה הוא וכו', עי"ש. ור"ל שאין כאן נידון על צורך להדליק בשביל השתמשות, אלא אפי' אין לאדם צורך בשום השתמשות ה"ז חייב להדליק עוד נר, והיינו דבשלמא כאשר מדליקין על הפתח שאינו מקום הדלקת הנר, הרי יש היכר שהוא נר מצוה, אבל כאשר מדליקין על השולחן אי ליכא נר אחר, חסר בעיקר המצוה דהואיל ותכלית נ"ח הוא לפרסם הנר, ליכא פ"נ אם לא ניכר שהוא נר של מצוה, ונראה פשוט דאע"פ שהרמב"ם מסיק "להשתמש לאורו" ונראה שכך היא גירסתו בגמ' וכפי שהוא לפנינו, מ"מ הביאור הוא כרש"י, שהרי א"צ להגמ' ולרמב"ם לכתוב חיוב הדלקת נר זה כיון שכבר כתב שאסור להשתמש בנ"ח, יעו"ש ה"ו, ופשוט אפוא שהרוצה להשתמש באור ידליק לו נר, ולכן בודאי שהפ"י כרש"י שהוא חיוב להדליק משום היכרא.

ועי' מג"א סי' תרע"ח ס"ק ב' והובא גם בביאור הלכה סי' תרע"א ס"ה, שאם אין לו נר אחר ה"ז מדליק גם בלא"ה ואינו לעכובא, וצ"ע מנ"ל זאת להמג"א כיון דבלא"ה ליכא היכר. א"כ י"ל דאינה

כתב הרמב"ם פ"ד מה' חנוכה ה"ח, בימי הסכנה מניח אדם נר חנוכה בתוך ביתו מבפנים ואפי' הניחו על שולחנו דיו וצריך להיות בתוך הבית נר אחר להשתמש לאורו וכו', ע"כ. הנה יש כמה דקדוקים בלשון הרמב"ם, שהרי בגמ' שבת כא, ב איתא סתמא ובשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו, ואילו הרמב"ם כתב קודם שמניחה בתוך ביתו מבפנים ועוד הוסיף ואפי' הניחו על שולחנו דיו, נראה שיש בזה ב' דרגות, והיינו שלעולם אף בשעת הסכנה אם אפשר שלא להניח על השולחן שפיר דמי, ואולי הכונה היא בפתח ביתו מבפנים, ור"ל כלפי מש"כ בה"ז שמניחו על פתח ביתו מבחוץ, כתב הכא שמניחו מבפנים, ואח"כ הוסיף שאפי' אם א"א להדליק סתם בתוך ביתו או על הפתח, ה"ז מניחה על שולחנו ודיו.

ותו יש לדקדק מש"כ בתוך ביתו מבפנים, דהוי כפל לשון, דלאחר שכתב שמדליק בתוך ביתו הרי הוא "מבפנים" ומוכח שאפשר בתוך ביתו ואינו בפנים. ונראה הביאור פשוט, שהרי מסיק וצריך להיות בתוך הבית נר אחר להשתמש לאורו, ולפנינו בגמ' שם היא מימרא דרבא צריך נר אחרת להשתמש לאורה, ובהגהות הגר"א מחק "להשתמש לאורה", ואולי

מצוה כלל. ובאמת בפרוטו א"צ לזה ההיכר אלא כאשר מפני הסכנה צריך להניח על השולחן בלבד, דהואיל ושם מקום הנחת נר תשמישו ליכא היכר בלי נר נוסף, אבל אם מניח הנ"ח במקום שיש היכר שאינו נועד לתשמיש, א"כ א"צ נר נוסף, ושו"ר בפמ"ג סי' תרע"ח בא"א ס"ק ב' בשם הפוסקים, וכנראה הרגישו בזה.

ועב"פ לפ"ז פשוט מה שאף בזמן הסכנה אם אפשר שלא להניח על השולחן שפיר דמי, דע"י כך יש היכר שהוא למצוה, ורק בדליכא אפשרות אחרת מניחו על שולחנו ואז יש חיוב להדליק נר אחר, ובלא"ה ליכא מצות נ"ח, ולפז"ר הוא לעכובא. ולפ"ז מובן מש"כ הרמב"ם להניח בתוך ביתו מבפנים ואפי' על השולחן, וי"ל שיש כאן ג' דרגות, דאם אפשר סתם להדליק בתוך הבית אלא שעדיין אינו בפנים מקום דירה הזקוק לאורה עדיף טפי, דאכתי איכא היכרא דמצוה, ואם א"א בזה מדליק בפנים אבל לא על השולחן, ובזה נמי עדיף ועדיין א"צ בנר נוסף, ואם גם זה א"א ה"ז מדליק על השולחן ואז חובה להדליק נר נוסף כדי שיהא היכר, ובלא"ה ל"ה נר חנוכה. ועי' במאירי שבת שם והובא בביאור הלכה הנ"ל שאכן כתב שא"צ נר אחר אלא במניח על השולחן וכן פי' שם שאפי' א"צ לשום תשמיש מדליק נר אחר שלא יאמרו לצרכו הדליק, וזה מבואר כדברינו.

ברם הר"ן לא כ"כ, ויעו"ש במג"א שהביאו, והיינו דהר"ן כתב

דבשעת הסכנה מניחו על שולחנו ודיו ואע"פ דמאן דחזי סבר האי נר לאו דמצוה הוא אלא נר הוא, ואמר רבא וצריך נר אחרת להשתמש לאורה נ"ל דנהי דרבא מודה דאסור להשתמש לאורה וכיון שכן פשיטא דצריך נר אחרת הכא ה"ק דאע"ג דבשעת הסכנה כיון דמניחו על שולחנו ע"כ משתמש לאורה, אפ"ה צריך נר אחרת לעשות היכרא בדבר, ע"כ. ולכאורה אמאי לא קאמר בפשיטות דהנר האחר הוא רק לצורך היכר ואפי' אינו משתמש שם כלל, ואין דין זה נוגע לאיסור להשתמש לאורה, אלא לאו ש"מ דעיקרו של נר משום איסור שימוש לאורה, וקמ"ל הכא דאע"פ שמשתמש מ"מ יש לעשות איזה היכר. ולפ"ז אכן נשמע שאינו לעיכובא וכפסק המג"א, אבל כפי הנראה מפירש"י שהעיקר הוא רק משום היכר, י"ל דהוי לעכובא. וכן מפורש בריטב"א שם שאין הנר הנוסף משום היכר, אלא כדי שלא יבואו להשתמש לאורה, ועי' גם ברשב"א שם, ונמצא שהוא מחלוקת הראשונים.

וחידוש נמצא בראבי"ה סי' קצ"ט לענין נר שבת וז"ל, ונ"ל דנהגו בשתי נרות שאחת היא לאכול לאורה ואין היכר כי אם בשתיים כדאמרין גבי נ"ח בשעת הסכנה מניחו על שולחנו ודיו, א"ר וצריך נר אחרת להשתמש לאורה, ואמרין נמי התם הרואה אומר לצורכו הוא דאדלקה להשתמש לאורה. ע"כ. ור"ל דהואיל ובנר יש מצות כבוד שבת, אין היכר לכבוד שבת אלא בשתי נרות, דאילו נר אחד

רגילים להדליק בכל יום, וזה הוא דיליף
 נר שבת מנר חנוכה, וס"ל כפירש"י הנ"ל
 דהנר הנוסף הוא להיכר, דאילו לפי
 הריטב"א וסיעתו הנ"ל כמובן אין כאן
 ענין לנר שבת, ומ"מ דברי הראב"ה הם
 מחודשים, שאף נר שבת צריך שיהא ניכר
 שהוא של מצוה. ובענין שתי נרות בשבת,
 ראה עוד במאמרי בענין מהדרין בנ"ח
 משנ"ת בזה.

ובעיקר ענין הסכנה כבר נתבאר בס"ד
 במאמרי בדין נ"ח בזמן הסכנה,
 ולדעת המאירי לא מיירי בסכנת חברי
 כפירש"י ותוס', והריטב"א כתב דלא מיירי
 בסכנת נפשות, דא"כ אין שום דבר עומד
 בפני פקו"נ, אלא מיירי בצער גרידא,
 יעו"ש. וכונתו שם דא"כ מאי קמ"ל
 פשיטא, והיינו שלפי דעתו לא נעשתה
 תקנה מיוחדת להדליק בבית כשא"א
 בחוץ, אלא פשוט שהוא כך, אבל לפי מאי

דנקטינן שנעשתה לזה תקנה מיוחדת,
 ובלא"ה בטלה המצוה, שפיר קמ"ל שאם
 יש סכנה להדליק בחוץ מדליקין בפנים.
 ומ"מ יש לתמוה על הריטב"א דאמאי
 ניחא ליה לפרש שעת סכנה היינו סכנת
 צער ואיבה, א"כ אמאי בכתובות ג, ב
 שאמרו שמשעת הסכנה ואילך נמנעו
 לשאת ביום הרביעי ואוקמה דוקא בדאיכא
 סכנת נפשות משום צנועות וכהנות, והרי
 חזינן כאן שנאמר סכנה ומ"מ הפי' הוא
 סכנת צער, וא"כ ה"ה נימא התם דהגזירה
 דתבעל להגמון תחילה אינה סכנת נפשות
 ממש, ואכתי צ"ע. וע"ע דברי מנחם ח"ד
 סי' ל"ו. וראה כלי חמדה פ' בא סי' א',
 ודוק בדבריו לנדר"ד. וראה ראב"ה
 תשובות וביאורי סוגיות סי' תתקע"ב
 חידושים נפלאים בדין זמן הדלקת נ"ח
 בזמן הסכנה. וראה חי' הרא"א דסלר ע'
 קנז.

חנוכה תשמ"ח

סימן יט

נר חנוכה בזמן הסכנה

אות ס', וכדבריו איתא בקקיון דיונה בחי' אגדות בסופו, וזוהי הוראת ר"י סלנטר על אכילה ביוה"כ בזמן המגיפה גם לשאינם חולים במגפה, ראה שו"ת מצפה אריה תנינא קרית ארבע ענינים שונים סי' מ"ה, ושם או"ח סי' ס"ז, ואיך תקנו להניח על השולחן. [ועי' היטב בתה"ד פו"כ סי' ק"כ ושו"ע או"ח סי' שכ"ט ומג"א שם סק"ג, וע"ע מנחת פיתים או"ח שם, ושו"ת אור גדול סי' א', גליוני הש"ס יומא פה, א, הליכות אליהו חו"מ סי' ל"ג, מנחת שלמה ח"א סי' ז', ובמקו"א נתבאר עוד בס"ד באורך בגדרי מצוות ואיסורין בשעת הסכנה, ואכ"מ. ועי' מאירי שבת שם שמה"ט אכן דחה פי' התוס'. שו"ר מש"כ שם הריטב"א, יעושה"ה.]

אכן נראה דבאמת אינו כן, וכך הוא מפורש בכתובות ג, ב, ומסכנה ואילך נהגו העם לכנוס בשלישי ולא מיחו בידם חכמים וכו', מאי סכנה אילימא דאמרי וכו' תיהרג נהגו לגמרי נעקריה, אמר רבה דאמרי בתולה הנשאת ביום הרביעי תבעל להגמון תחילה, האי סכנה

שבת כא, ב, ת"ר נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו^א וכו', ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו, ופירש"י, הסכנה שהיה להם לפרסיים חוק ביום אידם שלא יבעירו נר אלא בבית ע"ז שלהם כדאמרינן בגיטין יז, ב, וראה פי' ר"נ גאון שבת מה, א, וכ"כ תוס' עפ"י הגמ' שבת מה, א וחזרו וכתבו, וא"ת דעל השלחן נמי יקחו אותו כדאמר בגיטין וכו', וי"ל דאין רגילות כ"כ לחפש בבתים, ע"כ. ועי' היטב ברש"י ותוס' שם מה, א, ושם פי' ר"י באופן אחר. עכ"פ לפי פירש"י ותו' הכא מבואר דשעת הסכנה היינו שאף בתוך הבית לא הניחום להדליק, אבל לכך לא חששו שאינו רגילות.

אבל אכתי צ"ע דלפונ"ר נראה דהיה בזה חשש סכנה, וכפשוט לשון הגמ' ולא רק שנטלו את הנר, וא"כ איך אפשר לתקן בשעת הסכנה להדליק על השולחן, והרי מ"מ איכא חשש פיקו"נ, ופשוט הוא לכאורה כך, דבגלל חשש פקו"נ של אדם אחד שידליק, יש למנוע מכולם להדליק, וראה שו"ת מהרי"ל דיסקין קו"א אות ל"ד

א. יש לראות רמז לחיוב הדלקת נר חנוכה על הפתח, באגרת השמד להרמב"ם, מהדורת ר"י קאפח ע' קיב על הגזירות, וז"ל, מכללם היה שלא יסגור אדם את פתח ביתו כדי שלא יתבודד בעשיית מצוה. ע"כ. והוא בחנוכה, וכמפורש שם. ולכן י"ל שתקנו להדליק על הפתח מקום הגזירה שלא לקיים המצוות.

ואע"פ שיש בזה איזה חשש סכנה, אבל קי"ל הכלל דגזירה עבידא דבטלה ותקנתא דרבנן מפני הגזירה לא עקרינן, ולכן הוצרכו לתקן הדלקה על שולחנו, וממילא אין כאן עקירת תקנת חכמים, ולכן מובן שאע"פ שעדיין נשאר איזה חשש שאף בבית תהא איזו סכנה, לא אכפת לן בזה, דא"א לעקור תקנ"ח. והיה אפשר לפרש עוד בפשיטות, דבזמן הסכנה א"א להדליק בחוץ לא רק משום סכנה, אלא פשוט הם נוטלים את הנרות, ובמציאות א"א לקיים את המצוה, ואפשר שזה דומה לנותן הנרות במקום הרוח שאינם יכולים לדלוק חצי שעה, אבל עפ"י דרכנו ניחא טפי.

והנה באמת אף הגזירה דתבעל להגמון תחילה היתה בימי יונים, וכמבואר

ברמב"ם פ"ג מה' חנוכה ה"א, ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם, ויעו"ש במפרשים, דהיינו גזירת תבעל להגמון תחילה, וראה מגילת תענית פ"ו, וראה בפ"י ר"ד ערמאה על הרמב"ם שם, וכן מפורש ברש"י שבת כג, א, דנשים חייבות בנר חנוכה מפני שאף הן היו באותו הנס, שגזרו יונים על כל בתולות הנשואות להבעל לטפסר תחילה וכו'. וראה גם במדרש מעשה חנוכה בקובץ אוצר מדרשים ובמגילת אנטיוכוס שבקובץ בתי מדרשות, וע"ע מדרש הגדול פ' כי תבא, ואכ"מ. ויעו"ת תו' כתובות שם דענין זה לא היה להעביר על הדת אלא להנאתם, ונראה שזה מדוקדק אף ברמב"ם שכתב בחדא מחתא "בממונם ובבנותיהם", וכמו שממונם אינו

אונס הוא, משום דאיכא צנועות דמסרן נפשייהו לקטלא ואתיין לידי סכנה, ולדרוש להו דאונס שרי איכא פרוצות ואיכא נמי כהנות וליעקריה גזירה עבידא דבטלה ותקנתא דרבנן מקמי גזירה לא עקרינן. ויעו"ש היטב בפירש"י. והנה חזינן דאם היתה הסכנה על נשאת ברביעי שתייהרג בודאי שמבטלים התקנה דאין לך דבר שעומד בפני פקו"נ, אבל הואיל ואין בזה אלא חשש סכנה דצנועות וכהנות, א"א לחז"ל לעקור התקנה, אלא מעצמם נהגו לינשא בשלישי ולא מיחו בהם חכמים, והטעם דגזירה עבידא דבטלה, ואילו תקנת חכמים אין לעקור, וא"כ י"ל הכי אף לענין נר חנוכה, דמשום חשש סכנה א"א לעקור תקנת נר חנוכה.

ונראה בזה עוד יותר, דלפו"ר בעיקר תקנת הדלקת נר חנוכה בודאי שכפי מה שתקנו להדליק על פתח ביתו וכו', מי שמדליק בביתו לא יצא ידי חובה, ובודאי שברכתו שם היא ברכה לבטלה, וחוזר ומדליק בחוץ כדין בברכה, וחז"ל תקנו תקנה מיוחדת, או בתחילת תיקון מצות נ"ח, או אח"כ בזמן הסכנה, שכאשר יש סכנה מדליקו על שולחנו, [ברם בריטב"א שבת שם מתבאר שאין זו תקנה בפ"ע, יעו"ש ובהגהות המהדיר]. וכאמור אין כאן גזירת יהרג על המדליק, [ועי' באוצה"ג חה"פ במסכת שבת סי' מ"ח בפ"י ר"ה גאון], אלא דאיכא חשש פקו"נ, ולכן לולא שתקנו חכמים להדליק בפנים, אכן א"א היה לבטל ההדלקה בחוץ,

העברה על הדת ה"ה בנותיהם, ועפ"י זה יל"פ שי' הרמב"ם דאיכא שמחה בחנוכה, יעו"ש ה"ג, והמפרשים כתבו עפ"י דרכם שלכן בפורים יש מצות שמחה בגלל הצלת הגוף, משא"כ בחנוכה שהיו רק גזירות על קיום התורה, וכאמור הואיל וס"ל להרמב"ם שאף בחנוכה היו גזירות על הגוף, ע"כ שפיר שייך בו גם ענין שמחה כמו בפורים.

ועכ"פ יש לראות בזה הרעיון האמור, דכמו שבזמן הגזירות לא בטלו תקנת חכמים מפני חשש סכנה, ה"נ כאשר תקנו חכמים נר חנוכה לזכרון הנס שנצלו מאלו הגזירות, נמי אין תקנה זו עצמה בטלה בגלל חשש סכנה, וכאמור לולא דאיכא תקנה דמניחו על שולחנו ודיו, א"א לנו לבטל תקנת חז"ל, וכש"נ. ובמק"א נתבאר הספק אי בשעת הסכנה איכא מצוה במדליק על הפתח, או כיון שתקנו חכמים להדליק על שולחנו, אין זו מצוה, וראה קו' חנוכה ומגילה לרח"א טורצין. ועי' יש"ש מרובה סי' ל"ז, וידי אליהו תיקון מ"ז. וראה תוס' תענית יח, ב. וצ"ע בתו' שבת מה, א דמשמע דהדליק נ"ח בחוץ בזמן הסכנה יצא יד"ח, עי"ש, ולכאורה כיון שפטור אכן לא יצא יד"ח, וכש"נ בס"ד בהדרת קדש עניני מילה סי' כ"א מהעונג יו"ט ועוד, עי"ש, וצ"ע.

ולפ"ר היה לנו לשאול, דכמו דחזינן בתקנת נשואין ביום הרביעי שבשעת הסכנה לא בטלו חכמים מידי אלא העם נמנעו מעצמם מלהנשא ברביעי

ולא מחו בהם חכמים, א"כ מדוע בחנוכה תקנו חכמים הדלקה בביתו, הרי העם היו נמנעים מעצמם מלהדליק וחכמים לא היו מוחים בידם, ולמה לחכמים לתקן הדלקה בביתו שאינה מיסוד תקנת מצות נר חנוכה. [ועי' בסדר רב עמרם גאון (מהדורת גולדשמידט) ע' ק' בהוספה מכת"י שאף בנשבה הרוח מניחה על שולחנו, וצ"ע בזה. וכ"כ ריטב"א שבת שם בשם מורו. וכ"ה בתשובת ר"ה גאון בפ"י ר' פרחיה ב"ר נסים בקובץ קרית ספר חלק כ"ג שנת תש"ו 4-233. ועתה י"ל בחי' רבינו פרחיה על שבת כא, ב. ואם היתה זו תקנה של ב"ד אחר של זמן התקנה קשה יותר, ומ"מ צ"ע. אכן אינה קושיא והוא פשוט, דהתם אינה אלא תקנה, והכא הוי מצוה מדברי סופרים שמברכים עליה, ולא רצו חכמים שיהא מצב שהמצוה לא תקוים אע"פ שלא ימחו על כך, ולא דמי לתקנת נשואין ברביעי ולכן תקנו מצות הדלקה בביתו, וכיון שזוהי תקנה, א"כ שפיר איכא ברכה.

ובפשוטו אף ברכת הרוואה איכא על נר שבביתו, ואע"פ שאין זה עיקר מקומו, ובמק"א נתבאר דרואה נ"ח ה"ז כמו הרוואה מקום שנעשה לו נס, יעו"ש, וכן הבאתי בס"ד ב"אוצר מפה"ת" סוכה מז, א. וא"כ לכאורה תקנת המקום היתה על רה"ר להראות הנס, אבל בביתו ליכא רואה, ואם במקרה נכנס לביתו וראה הנ"ח של חברו, הנה אין זה עיקר דין רואה דזה נאמר על רה"ר, ולפ"ז היה אפשר לומר

שאינ ברכת הרואה על נר שבביתו, אבל לא מצינו להפוסקים שחלקו בזה, ומברכים ברכת ראייה אף על נר שבביתו, והיינו מכח התקנה שכך הוא קיום המצוה בזמן הסכנה, וכש"נ.

ואפשר להטעים הענין, דכמו בעת גזירות היונים קבעו חז"ל שאין לבטל שום תקנה מפני גזירת הגויים, כמו"כ כאשר תקנו מצות הדלקת נר חנוכה נקבע בגוף התקנה שאין להתקנה להתבטל מפני הגזירה, וזה גופא גם חלק מהתקנה של הדלקת נ"ח לחזק מצות חכמים, וכמבואר בהסוגיא בפ' במה מדליקין על אקב"ו להדליק נ"ח דשאלו בגמ' היכן ציונו, והיינו הכונה בזה להראות כח תקנת חכמים שהיא עומדת מעל גזירות הגויים, ולא רק המצוות שהן מהתורה אינם בטלות מפני הגזירה ואפי' במקום סכנה, אלא גם תקנות חכמים אינן בטלות, וכש"נ.

וראה ליקוטי הגרי"ז ע' כו שגם כ"כ ששעת סכנה היא תקנה מיוחדת,

יעו"ש. תו כתב שאם הדליק בביתו משום אונס ועבר האונס חוזר להדליק בחוץ, יעו"ש. ואינו מובן, אם הדליק בביתו עפ"י התקנה א"כ קיים המצוה, ואם אינו עפ"י התקנה למה הדליק בביתו, והרי אינו כלום. וראה בספר הזכרון להגר"י אברמסקי ז"ל ע' שפב, וע"ע בתשובה שבסוף ספר אורח מישור (להרב פרייא, שנת תש"ג), וראה שטמ"ק כתובות פט, א בשם הרמ"ה ודוק לנדו"ד. ולענין עברה הסכנה ע"ע מקראי קדש חנוכה סי' ט"ז מהטו"ז וספר העיטור, וכן עי' קהילות יעקב ברכות סי' כ'. וראה בקובץ שלחן מלכים חלק ב' ע' ג. ועל עיקר הדלקת נ"ח בזמן סכנה, יעו"י עמודי אש סי' ד' כללי תורה כלל ד'. שו"ר בב"ח סי' תרע"א וחי' רע"ק סי' תער"ב ס"ה, וחי' הגרא"א דסלר ע' קנז, יעוש"ה. ועי' היטב בסידור ר"ש בר נתן ע' ע"ב. וראה משכנות אפרים סי' כ"א וסי' כ"ד על הדלקה על שולחנו בזמן סכנה, וכן בזה"ז מי שא"א לו להדליק על פתח הבית, עיש"ה.

סימן כ

נר חנוכה שצריך לכבותו תוך הזמן

והנה ב"מוריה" רט"ו-רט"ז העומד לצאת בקרוב בע"ה, מתפרסם מאמרו של הגרש"ז אויערבאך (שליט"א) [זצ"ל] בנושא זה, והוא מחזיק בדעתו שמדליק ע"מ לכבות ואפי' שא"צ כלל לכבוי, ורק שכך הוא דעתו, לא קיים מצות נר חנוכה, וז"ל שם, משא"כ במצוות י"ל דכיון דבעי כונה במצוה וכאן בשעת קיום המצוה חשב מחשבה שגורמת לפסול את המצוה, א"כ הוי חסרון במעשה המצוה, ולכן כאן שבשעת הדלקה חשב לכבותם מיד אחר ההדלקה הוי הדלקה בפסול ולא יצא יד"ח. עכ"ל.

ויעו"ש עוד שחילק בין מצוה נמשכת כמו מגילה ושופר שאע"פ שחשב מתחילה לקיים חלק מהמצוה, מ"מ כיון שהשלימה אין חסרון, משא"כ בנר חנוכה שהדלקה עושה מצוה, ועל כן המחשבה פוסלת בו, ואע"פ שאח"כ דלק כפי המצוה, מ"מ כבר נפסל משעה ראשונה, יעו"ש כל דבריו.

ואני לא מבין דבריו, ואיני רואה כל חילוק בין מצוה נמשכת כשופר ומגילה לבין מצות הדלקת נר חנוכה. שהרי בפשוטו הטעם לפסול הוא שכל שמתכוין לעשות המצוה שלא כדין, ה"ז כמתכוין לעשות שלא לשם מצוה, וא"כ

בר"ן נר חנוכה שאי אפשר שידלק כל הזמן כפי המצוה, ולא מחסרון שמן, אלא שיש הכרח אח"כ לכבותו מחמת הסכנה וכיו"ב, הנה כבר דנתי בזה בשנת תשל"ד, ודברתי בזה עם הגרש"ז אויערבאך (שליט"א) [זצ"ל], ולדעתו אין להדליק בברכה. [שוב נ"ל דאם צריך לכבותו בגלל סכנה, ה"ז בכלל שעת הסכנה שמניחו על שולחנו, והיינו די"ל דגם שם י"ל שהיה אפשר להדליק ולכבות מיד, ומ"מ בכה"ג ליכא תקנה להדליק בחוץ, אך צ"ע איך הדין אם גם על שולחנו הוי סכנה, דאולי בכה"ג ידליק ויכבה, וצ"ע. וראה מאמרי בענין חנוכה בזמן הסכנה.]

ול"י היה מסתבר שאינו כן, אלא הואיל ומחמת הנר עצמו אין חסרון, ויש בו שמן כדי לדלוך כל שיעור הזמן, לא אכפת לן מה שאח"כ יש צורך לכבותו, ואין לדון בזה גרר רוח מצויה, הואיל ואינו בטבע עצמו, אלא פעולה של בעל בחירה, ורק על פעולות של מי שאינו בעל בחירה כתבו המפרשים דאיכרי רוח מצויה, והיה מקום לדון דהואיל והכרח אח"כ לכבות בגלל סכנה א"כ זה גופא גורם שאין זה בכלל מעשה של בעל בחירה, ולכן ה"ז כמו רוח מצויה, אבל מ"מ בפשוטו אין נראה לומר כן.

כיון שבשעה שקרא חציה הראשון של המגילה החליט בדעתו שלא לקרוא החצי השני, ונמצא שלא היתה כונתו למצוה, ואיך יצא יד"ח בחציה הראשון של המגילה. אלא שגם גוף סברתו אינה מבוררת אצלי, אם בכה"ג איקרי מכוון להדיא שלא לשם מצוה, ויש לבעל דין להשיב על סברא זו. ושו"ר כי יש לסייע לפסק הגרש"ז מתה"ג, להלן סי' כ"ו, שיש חילוק אם יודע שיש רוח שאינו יוצא, או שאינו יודע, ולסברת הגרש"ז הוא מובן.

וראה במשאת המלך אהל יהושע עניני חנוכה סי' ד' שהביא דברי הגרש"ז (שליט"א) [וצ"ל], וכתב להביא ראייה מהדין דנר שבת ונר חנוכה נר שבת קודם, והרי יש באפשרותנו לקיים שניהם שידליק נר חנוכה ויכבנה וידליק נר שבת לשיטה דאף בערב שבת אי כבתה מיד אין זקוק לה, יעו"ש.

ובפשוטו יש לי להשיב על ראייה זו, דודאי כיון דקבעו חז"ל זמן קיום המצוה מחצית השעה, אי נקטינן שהוא לעיכובא, ומי שאין לו שמן שידלק שיעור זה הזמן, לא יברך, כמו שנקטו פוסקים, א"כ בודאי שהך דינא דכבתה אין זקוק לה, הכי פירוש, דבודאי המצוה היא שידלק שיעור הזמן, אלא שאם כבתה אין הדלקה חוזרת מהוה תקנה לחסרון הכבוי שנעשה, ולכן אין זקוק לה, וה"ז גדר אנוס שאין הדבר תלוי בו, ואין הגדר שכאילו

ח"ו לא קיים את המצוה והברכה היא לבטלה, בודאי שאינו כן, אלא שזה גופא קבעו חכמים שאם כבתה, יהא כך קיום המצוה. ולכן בודאי שאסור לכבות במתכוין, שה"ז מבטל המצוה בידים, אלא שגם אם עשה כן במתכוין, שוב אין לו תקנה, לדעת הסוברים שהובאו במקו"א, שגם במזיד כבתה אין זקוק לה, הואיל ובמציאות ה"ז כבתה, ולא עדיפא מכבתה מעצמה, וכל זה כאשר הנידון הוא על הדליק כדין וכבתה, אבל כאשר אנו דנים על השאלה אם יש אפשרות קיום מצות נ"ח באופן של כבוי, בודאי שבכה"ג א"א לומר שיש קיום מצוה, ולכן אם אין לו שיעור שמן לנר שבת ונר חנוכה דקי"ל נר שבת קודם, אין עצה של הדלקת נ"ח וכיבוי.

אלא שבעיקר מאי דפשיטא להפוסקים ששמן לשיעורא הוא עיכובא, הרי נתבאר בס"ד במאמרי בענין כבתה ושיעור זמן המצוה, שאין הדבר כן, ולא נאמר כן אלא למצוה, [וגם לענין הדלקת המנורה במקדש, סוברים גדולי המפרשים שהשיעור אינו לעיכובא, ראה ב"י או"ח סי' תר"ע, וכן ברא"ם בתוספות על הסמ"ג ה' חנוכה, ודרשות ראנ"ח פ' וישב, שו"ת שער יהושע או"ח סי' י"א. ומקור דברי הב"י הוא ברא"ם על הסמ"ג הנ"ל, ומקור דברי הרא"ם הם בתוס' הרא"ש שבת שם, וראה גם מאירי שם, וכל מעיין יראה שהן הן הדברים כמעט בלשונם וממש בתוכנם, ואי

קבג

מועד

נר חנוכה שצריך לכבותו

קרואי

פחות מכשיעור, ולפי דרכנו אף בברכה
אפשר להדליק, והרי זה גדר מצוה
שלמה, ולא חלק מצוה גרידא, אלא שאין
כן שיטת רוב הפוסקים, ולכן עדיין צריך
תלמוד, וגם עדיין לא ברור, דאיזה שיעור
כל דהו בודאי צריך, וצ"ע.

במקדש אינו לעיכובא, בודאי שיל"ד
שגם בחנוכה אינו לעכובא, וצ"ע.]

ולבן בפשוטו יש לדון שאם מדליק
במקום סכנה שאי אפשר שידלק
כשיעור, אפשר להדליק גם כדי שידלק

חנוכה תשס"ה

סימן כא

ספק הדליק נר חנוכה

על שני פתחים בגלל החשד, וב' ההדלקות
הן ממש מצוה לכל הדינים, לפיכך בספק
אע"פ שי"ל שגברא פטור הוא דספיקא
דרבנן לקולא, ברם על אותו הצד שלא
הדליק, הרי איכא חשדא, ועל זה ליכא
ספיקא לקולא, דיסוד חיוב של מפני
החשד, הוא דלא סגי שהגברא קיים
המצוה או שאין עליו חיוב, אלא שצריך
בפועל שיהיו נרות דולקות שלא יהא
חשד, ולכן גם בספק צריך להדליק, והוא
חיוב מעיקר הדין שכן היא תקנת חז"ל,
ולא הדלקה בעלמא למנוע החשד, ואם
הדברים נכונים, א"כ המדליקין בתוך
הבית כמנהג שעת הסכנה ואז ליכא
חשדא, הדר עיקר דינא, שספק הדליק או
לא הדליק, ה"ז פטור כמו כל ספיקא
דרבנן.

אלא שצריך לבאר הגדר בזה, דבודאי
כאשר איכא טעמא דחשד ומשום
כך קובעים חז"ל אי אלו הלכות, הרי
הענין הוא שחשד הוא רק טעמא גרידא,
וכמו טעמא דקרא על מצוות, וכמו
שהביאו בגמ' שבת כג, א בסוגיא דחשד,
שלפיכך מדליקין על כל פתח, מהא דפאה
שמניחין בסוף שדה, כלומר, דכך נקבעה
ההלכה עפ"י טעמא דחשד, אבל מעתה
ההדלקה היא עפ"י עיקר תקנת חז"ל ולא
משום חשדא, והואיל וכן הוא הגדר, הרי

קי"ל בכל דוכתא ספיקא דאורייתא
לחומרא וספיקא דרבנן לקולא,
ולפיכך מי שנסתפק לו אם שמע תקיעות
בר"ה או נטל לולב בסוכות, הרי ביום
ראשון של יו"ט שהוא מהתורה צריך
לשמוע תקיעות, וכן ליטול לולב, ואילו
ביו"ט שני א"צ שאינו מהתורה, ולפ"ז הא
נמצא שמי שנסתפק לו אם כבר הדליק נר
חנוכה או עדיין לא הדליק, א"צ לחזור
ולהדליק, כיון שהיא מצוה מדרבנן. ברם
ראה זה מצאתי בספר מגן אבות להמאירי
ענין י"ד, בתוך הנידון אם מברכים על
קיום מצוה שהיא רק ספק, שכתב וז"ל,
אבל מה שאין שורש בענינו מן התורה,
אע"פ שחכמים תקנו ברכה בודאי, אין
מברכין בספיקו כלל, כגון ספק הדליק נר
חנוכה ספק לא הדליק, עכ"ל. הרי מפורש
בדבריו שנה חנוכה צריך להדליק בספק,
ורק לברך לא יברך, ואכתי צ"ע הרי
ספיקא דרבנן לקולא ופטור מלהדליק.
[ברם לפי מה דשו"ט הפוסקים שגם
במצוות דרבנן אם יש להאדם ספק אם
עשאן או לאו, וה"ז אתחזק חיוב המצוה
וספק אם עשאה אם לאו, ולא דמי לכל
ספיקא דרבנן לקולא, וממילא כמובן אין
שום קושיא.]

ולכאורה היה מקום לומר, דהואיל ובנ"ח
חזינן בגמ' שיש חובת הדלקה

שחז"ל קבעו חובת הדלקה על פתחים נוספים, היינו שמצות נ"ח נקבעה שתהא חובת פתח מלבד מה דאיכא חובת גברא, אלא שחובה זו היא על פתחים ידועים, והיא מצוה דרבנן כעין דאורייתא שאיכא מצות מזוזה על הפתחים [וראה בזה במאמרי ב"בית אהרן וישראל" חנוכה תשס"ה, שנחלקו בזה הראשונים באורחות חיים מלוניל דיני חנוכה סי' י"ג], וכמו"כ לפי הנתבאר טעמא דהכא מדליקין גם בספק משום חשדא, אין הפירוש שמדליקין בגלל חשדא, אלא ה"פ, הרי במצוות דאורייתא אזלינן לחומרא בספק, וקבעו חכמים שיש לנ"ח חומרא כמו של תורה שספיקו להחמיר.

ואפשר לפרש גם עפ"י לשון הרמב"ם ריש ה' חנוכה שכתב שמצות נר חנוכה היא מדברי סופרים כמצות קריאת המגילה, ולא נתבאר מה רצונו בזה, ויל"פ דקריאת המגילה היא תקנת נביאים, כמפורש ברמב"ם ריש ה' מגילה, [וראה באורך בס"ד בקרואי מועד עניני מגילה]. וי"ל דספק תקנת נביאים נמי אזלינן לחומרא, וה"ז בספק דאורייתא, ולפ"ז י"ל גם בנר חנוכה שהחמירו כן, אבל מ"מ עפ"י דרכנו י"ל שיסוד הטעם משום חשדא, אבל הגדר הוא מעתה שחז"ל החמירו בספיקו כיון שנתנו לו דין כעין דאורייתא.

ובמו"כ קי"ל ככתה אין זקוק לה, ונתקשו האחרונים, הא עתה איכא חשדא, וראה תשובות אהל משה להגראמ"ה ז"ל

סי' ה', וכן בבית הלוי עה"ת בחי' חנוכה, אך לדרכנו הוא מבואר, דבאמת צ"ב, כיון שרצון חז"ל בתקנת הדלקת נ"ח שידלק כשיעור עד שתכלה רגל מהשוק לפרסומי ניסא, מדוע באמת ככתה אינו זקוק לה, והרי לא נתקיימה המצוה, אבל הביאור פשוט, שאם אכן יתקנו חז"ל דככתה זקוק לה, כלומר, ובלא"ה לא קיים המצוה, הרי שמשום כך יהא כל אחד ואחד צריך לישב על פתח ביתו מבחוץ משך כל הזמן לשמור על נרותיו שלא יכבו ע"י הרוח או כל סיבה אחרת, ולא רצו חז"ל לתקן קיום המצוה באופן כזה שאין הציבור יכול לעמוד בו, וגם אין זו צורת מצוה המתקבלת על הדעת, ולפיכך קבעו שכתה אינו זקוק לה, וממילא קיום המצוה לא תלוי בהמשך מה שדולק, אע"פ שכמובן אם חזר והדליק שפיר קא עביד, וה"ז בכלל נר חנוכה, ומברכים עליו ברכת הרואה, ונתבאר בס"ד במקו"א, אבל מ"מ חיוב ליכא, ומה"ט גופא ליכא נמי חובת הדלקה משום חשדא, דכאמור חשדא אינה טעם לקבוע חיוב בכל מקרה, אלא ה"ז בגדר טעמא דסדר המצוה, ואם א"א שכך יהיה סדר המצוה, לא איכפת לן בחשדא, וע"ע חכמת שלמה לר"ש קלוגר או"ח סי' תרע"א ס"ח. [שו"ר במאורי מועדים (מהדורא תנינא) ע' שסט-שע, אבל לא ירד לכל מש"כ].

ומה"ט נמי לא נשמע מעולם שאין לו לאדם לעקור מביתו בימי החנוכה, בגלל שע"י כך לא יהא נ"ח דולק

בעה"ב שכיבה ולא אדם אחר דהוי כמו כבתה סתם, דבאופן כזה ליכא ליסוד הטעם דכבתה אין זקוק לה, ולפיכך הדר עיקר שרש התקנה שידלק משך זמן לפרסומי ניסא, ולכן כיבה במזיד זקוק לה, ופשוט. ונ"ל להוסיף עוד טעם לשבח ביסוד החיוב בנ"ח במקום חשדא, די"ל דזה בעיקר התקנה, וה"ט דידוע שמלחמת החשמונאים היתה בעיקרה נגד היהודים המתיוונים, ולכן כל מי שאינו מדליק יש לחושדו שהוא מהמתיוונים, וע"כ החיוב מפני החשד הוא חיוב מעיקר הדין.

ומן האמור עולה בהא דפליגי בגמ' אם כבתה זקוק לה או לאו, שא"צ לומר שנחלקו בעיקר התקנה, אם המצוה היא להדליק או שיהא דלוק, כפי שמפרשים העולם, ואע"פ שאפשר לומר כן לאחר הטעם שנתבאר שא"א לתקן שישב אדם וישמור נרו, ממילא התקנה היא להדליק ולא שיהא דלוק, אבל אין לומר כן, דאי הכי אמאי כיבה במזיד צריך לחזור ולהדליק וזקוק לה, והרי יסוד המצוה נתקיים, ופשוט שאין כאן איזה קנס וכיו"ב, אלא לעולם לכו"ע המצוה היא שיהא דלוק, וכך נאה וכך יאה לפרסומי ניסא, אבל פטרו את מי שכבר הדליק, ולכן מי שכיבה במזיד לא פטרוהו, וזה נכון בס"ד.

על פתח ביתו ואיכא חשדא^א, ומבואר בש"ס דין אכסנאי ואם מדליקין עליו בביתו כאשר לא עקרו משם כולם, אבל אם אין אנשים בבית, לא שנא כל ימי חנוכה ולא שנא יום אחד, אין חיוב, ואם הוא אכסנאי במקום שאפשר להדליק חל עליו החיוב שם, ואם הוא הולך בדרכים ואין לו כל אכסניא, ה"ז פטור לגמרי ממצות נ"ח, וכיו"ב מצאנו שהולכי דרכים פטורים מסוכה, ולא שמענו למי שאוסר מה"ט ללכת בדרכים בחג הסוכות, אע"פ שנתבאר בס"ד במקו"א שמי שיש לו סוכה בביתו נקבע שם דירת עראי שלו לחג סוכות, יש לו קיום מצוה מסויים גם כשאינו נמצא שם, מ"מ עיקר מצוה לית ליה, וכן גם זה לא מעכב את היציאה לדרכים, וא"כ ה"ה בחנוכה אין כל מניעה להיות באופן שאין עליו מצוה, ואם בעקירת מצוה לגמרי לא חששו, בודאי שלחשדא נמי לא חששו, דכאמור טעמא דחשדא הוא מחלקי יסוד המצוה, וכיון שלא יעלה על הדעת שבימי חנוכה חייב אדם להמנע מלצאת מביתו, ממילא פשוט שאין מקום להמציא חיובי נ"ח כאשר בעה"ב עקר מביתו ואפי' ליום אחד, וכש"נ.

ועפ"י משנ"ט טעמא דכבתה אין זקוק לה, מובן מה שנקטו הפוסקים, שכיבה במזיד חייב לחזור ולהדליק, וכמובן דוקא

א. ובלשון הפר"ח סי' תרע"ז, נזכר בשאלה שסועד אצל אביו שמונה ימים, ומשמע דוקא ח' ימים, כמדומה שזה דיוק כ"כ קלוש, וא"צ להשיב עליו.

ודונמא רחוקה לזה במצות מילה, שמי שנימול ונמשך, פטור מהתורה מלחזור ולמול, כיון שכבר נימול פעם אחת, ואע"פ שהמצוה היא שיהא תמיד מהול, ומי שנולד מהול דפטור ממילה, ואח"כ נמשך חייב במילה מהתורה, הואיל ומעולם לא נימול, ונחלקו בזה הט"ז ושאג"א, ראה גזרת מלך הלכות מילה פ"ב ה"ה משנ"ת בזה בס"ד. וחזינן דעצם המשוך אקרי ערל, אלא שערל שכבר נימול ה"ז פטור מלחזור ולימול, ויותר נכון לומר דאקרי ערלה, והאדם לא אקרי ערל, שהרי אוכל בתרומה, ומ"מ למדנו שקיום מצוה פעם אחת פוטרת, אע"פ שאין התכלית קיימת כפי הצריך, וכבר כתבו המפרשים שמשכיח היא מפר ברית מהתורה, אך כש"נ יש לו ערלה, וה"ז

פטור ממילה, ה"נ הכא ה"ז פטור מנ"ח, אע"פ שאין פרסומי ניסא. ואכתי יש חילוק דבמזיד כאמור חייב לחזור ולהדליק, ולענין מילה אע"פ שנמשך במזיד ליכא חובת מילה מדאורייתא, אבל עיקר היסוד חזינן, דיש מצוות שכיון שנעשה פעם אחת, א"צ לחזור ולעשות, אע"פ שתכליתן נתבטלה.

[**ואגב** נראה בהא דכבתה למ"ד זקוק לה, וכן גם לפי מאי דקי"ל שאינו זקוק לה, דמ"מ מצוה לחזור ולהדליק, והוי נ"ח ממש שמברכין עליו ברכת הרואה, דאין מדובר דוקא שחוזר ומדליק אותו השמן והפתילה, אלא גם אם ליתא אותו הנר, ה"ז מדליק נר אחר והוי עליו תורת נ"ח לכל דבר, כן נראה בפשוטו, וצ"ע בפוסקים.]

חנוכה תשנ"ב

סימן כב זמן הדלקת נר חנוכה

השיעור, ונראה בפשוטו לפ"ז שאם לא הדליק בין הערבים מדליק כל הלילה, וי"ל שמברך, וכן נמי בכבתה חוזר ומברך. וגדר השיעור שם פט, א, יעוש"ה.]

והנה הראבי"ה מייתי שמצינו כיו"ב בברכות ט, ב לענין ק"ש, הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה, וכן מייתי מתשלומין בתפילה, וכן מברכת הנהנין לאחר שכבר אכל, ש"מ שאע"פ שלא קיים עיקר החיוב, אפשר לו לקיים אח"כ, ואף בברכה כמו ברכות ק"ש וברכות תפילה, ולכן ה"ה בברכות נר חנוכה כל הלילה. ויעו"ש בהגהות המהדיר שנתקשה טובא בביאור ההלכה והראיות שהביא לזה.

אך הנ"ל בזה, שאכן שי' הראבי"ה היא לענין קריאת שמע כפי שהק' הכס"מ ריש ה' ק"ש אמאי בשכבך היינו כל זמן ששוכב ולכן זמנה כל הלילה, ואילו בקומך היינו רק עד ג' שעות, ולכן העלה שם דזמן ג' שעות הוא רק מדרבנן, והיראים גם הק' כהכס"מ ותי' באופן אחר, עי"ש. ולולא דברי הכס"מ היה נ"ל שא"צ לזה, אלא כך הוא בדין תורה, דאיכא מצוה כהלכתה, ואיכא מצוה שלא כהלכתה, ומ"מ מצוה הוי מהתורה, וכפי שהעלה יסוד זה הקדמון הר"א ב"ר

הנה בהא דאיתא בשבת כא, ב, וכבתה אין זקוק לה ורמינהו מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה לא דאי לא אדליק מדליק, ויעו"ש בתוס' דאחר הזמן מדליק מספק ב' השיטות שבגמ', אבל ברשב"א שם איתא דגם למ"ד דאי לא אדליק מדליק, ה"ז מדליק אחרי הזמן, ולא נאמר הזמן הזה אלא למצוה כתיקונה, ולעולם איכא מצוה כל הלילה, וכן דעת הטור או"ח סי' תרע"ב, ויעו"ש בב"י ומג"א שדנו דהוי רק ספק, ולכן אין לברך, ברם כאמור בשי' הרשב"א הרי פשוט שצריך גם לברך, וזוהי גם דעת קצת מפרשים שהביא המ"מ בפ"ב מה' חנוכה.

והנה מצאתי בתשובה להראבי"ה סי' תתקע"ב שנדפסה מכת"י בקובץ זכרון זכור לאברהם [גיסטהד תשנ"א, ועתה נדפס הספר ב"ב תש"ס] שאף הוא ס"ל כן, ומבאר לשון הגמ' דאי לא אדליק מדליק, דלפ"ר זה מוכיח שלאחר הזמן שוב אינו מדליק, וכפי' שכתבו הראשונים, דה"ק, דעדיין הוא בכלל מצוה מן המובחר, ואע"פ שעבר תחילת הזמן. [נראה מנחות פח, ב דבמנורה במקדש כבתה חוזרים ומדליקים וצריך ליתן כל

עזריאל בערוגת הבושם ח"ג ע' 217-221, ובמקו"א כתבתי עוד בזה. וזה הגדר במצות ק"ש, שאכן איכא כל היום מצות ק"ש, ויש מצוה כתקונה בקורא בג' שעות, ואמנם עדיין תקשי אמאי לא נאמר כן לענין ק"ש של ערבית, שיש מעליותא מהתורה בזמן תחילת שכיבה. אבל מ"מ לענין ק"ש של יום ס"ל כן להראבי"ה, ומה שנאמר שם במתני' שה"ז כקורא בתורה, י"ל גופא זה הגדר במצוה, דס"ל דמצות תלמוד תורה ומצות ק"ש אחת הן, וכמש"כ המפרשים שיש בזה מחלוקת הקדמונים, אם מצות ת"ת ומצות ק"ש הן ב' ענינים נפרדים, או שהכל מצוה אחת, ואכ"מ. ובמק"א נתבאר בזה בס"ד.

ולפ"ז למד הראבי"ה דכמו שמצינו כן לענין מצוה מהתורה, ה"ה י"ל

במצוה דרבנן כמו חנוכה, שיש מצוה כהלכתה, ויש מצוה שאינה כהלכתה, אבל גם היא מצוה, ומייתי נמי ממצוות ברכת הנהנין שהיא מדרבנן, ואיכא מצוה כהלכתה לברך עובר לאכילה, ואיכא מצוה שלא כהלכתה לברך גם אחרי שאכל וגמר הנאתו, ולענין מה שהביא שם מתשלומין בתפילה, י"ל גם הנידון במצוה דרבנן, דאיכא מצות תפילה בזמנה מדרבנן, וזוהי מצוה כהלכתה, ואיכא תפילת תשלומין שהיא תפילה שלא בזמנה. וי"ל בזה גם שי' הקדמונים דאיכא תשלומין לק"ש [ראה כל בו הל' ק"ש]. ובעיקר דין הדלקת נר חנוכה בזמנה כתבתי במק"א, וא"צ לכפול הדברים. ולענין זמן ק"ש, יעוין היטב בעמודי אש (איזנשטיין) סי' ג' קונטרס בית תפילה סי' ג' אות א'.

נר ראשון דחנוכה תשכ"ד

סימן כג

שיעור זמן הדלקת נר חנוכה

להדליק בשקיעת החמה הוא רק בזמן שמדליקים לפרסומא לבני רה"ר, אבל בזמן הסכנה שמדליקין בבית אין נפ"מ בהך שעורא כלל. ובטור סי' תרע"ב הביא דבריהם, וסיים דמכ"מ נכון להדליק בעוד שבני הבית נעורים, והטור סיים שם דלדידן שמדליקין בפתח הבית ולא בפנים ממש צריך לדקדק על זמן הדלקה. יעו"ש. ומצאתי המקור לזה במגילת תענית פ"ט, ועי"ש בתו"ח.

והביאור בזה, כי לא כל זמן הגזירה שוה הוא, יש זמן הגזירה דרק בפרהסיא ממש א"א להדליק, ויש זמן הגזירה דרק בבית אפשר להדליק, ותמיד יש להשתדל להדליק ביותר פרסום, עד כמה שאפשר. וכן מתבאר מתוך ד' הר"מ בפ"ד מה' חנוכה ה"ח שכתב וז"ל, בימי הסכנה מניח אדם נ"ח בתוך ביתו מבפנים ואפי' הניחה על שולחנו דיו. עכ"ל. והוא כש"נ. ויעוין ברמ"א ס"ס תרע"א שכתב וז"ל, מיהו בזה"ז שכולם מדליקים מבפנים ממש וכו', עכ"ל. ועי"ש במשנ"ב ס"ק נ"ד דמבואר דבזמן הטור היו מדליקין על הפתחים מבפנים, משא"כ בזמן הרמ"א מדליקין על שולחנו, עי"ש. ולפ"ז אינו מובן לי דברי הביאור הלכה בסי' תרע"ב ברמ"א שהביא שי' התו'

הנה זמן הדלקת נר חנוכה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. ובגמ' איתא ב' לשונות, דלדידן דכבתה אין זקוק לה הך זמן הוא דאי לא הדליק מדליק עוד ורק עד אותו זמן, ואם עבר ולא הדליק שוב אינו מדליק. ועוד לישנא בגמ' דהוא לשעורא, והיינו דבעינן שישים שמן כשיעור שידלק כזמן הזה. וכתב הרמב"ם דהוא שיעור חצי שעה בערך. ושיעור זה עד שתכלה רגל מן השוק הוא משום דכל ענין נר חנוכה הוא לפרסום הנס ולכן מדליקים במקום הנראה לבני רה"ר. וכאשר כלתה רגל מן השוק שוב ליכא פרסומי ניסא וזהו שיעור הזמן. ואיתא בגמ' דבזמן הסכנה מניחו על שולחנו ודיו, והיינו דאז א"א לפרסם הנס לבני רה"ר וע"כ סגי באותו הזמן לפרסם הנס לבני ביתו.

ואיכא לעיוני, אי גם בזמן שמדליק בפתח החצר יש ענין לפרסם הנס לבני ביתו, ובזמן הסכנה אמרו חז"ל דסגי בפרסום זה, או י"ל דהוא תקנתא בפ"ע שנתחדשה אח"כ בזמן הסכנה שיוכל להדליק בביתו, אבל בזמן שאפשר להדליק בפתח רה"ר ליכא שום מצוה בהדלקה בביתו. ויעוין בתו' שם דכ"א ע"ב שכתבו דהשיעור הזמן מה שצריך

דבזמנינו אין לדקדק על זמן הדלקה. וכתב הרמ"א, ומ"מ טוב להזהר גם בזה"ז. עכ"ל. ובבה"ל פי' הטעם מד' הטור וכנ"ל. ותמוה, דהא בזמן הרמ"א אין מדליקין כלל על הפתחים. ותו אם כונת הרמ"א לש' הטור, מה זה שכתב בלשון, טוב להזהר, והא מעיקר הדין הוא, רצ"ע. ועיין ערוך השולחן שם סק"ו, שו"ר ברשב"א שבת שם שכתב כד' רמ"א מטעם זריזין מקדימין למצוות ונתבארו הדברים. ואכן ד' הרמ"א צ"ב דטעמא מאי והיכן מקור הדברים. ובאמת מפורש בב"ח על ד' הטור דבזה"ז אין להזהר בזה כלל רק שיהיה בזמן שבני הבית נעורים, יעו"ש.

והנה בדין זה שיהיו בני הבית נעורים שמקור הדברים בטור, שם כתוב, ומ"מ נכון להדליק בעוד שבה"ב נעורים. ומשמע דאינו לעכובא. ובמג"א סק"ו כתב דאם אין נעורים אין לברך. ובשה"צ ס"ק ז' הביא בשם חמד משה להק' מד' שלטי הגבורים בשם ריא"ז [וכן ראיתי הובא בב"י סי' תרע"ז מאורחות חיים בשם הר"ר משולם, יעו"ש] דאף הדר יחיד בעיר שכולה נכרים מדליק אע"ג דליכא פרסומא לאף אחד. וחזינן דא"צ לפרסם לאחרים דוקא, וסגי גם במה שהוא מתעורר ע"י כך בהנס, וע"כ פסק דאף שבני הבית ישנים יכול לברך, ועי"ש היטב.

והנה בגוף מה דנסתפקנו לעיל הרי דכל זה מבואר להדיא, דהרי בזמן שמדליקין על הפתח אם עבר ולא הדליק תו לא ידליק כשי' הרמב"ם וכשיטתו

מוכח בפי' ר"ח בגמ' שם, עי"ש, ואע"ג דיכול עתה שיפרסם הנס לבני ביתו, ומוכח דאינו כן [ועי' במאמרי בענין נ"ח בזמן הסכנה], אלא דהן ב' תקנות נפרדות לזמן סכנה ולזמן שאין סכנה. שו"ר בבהגר"א סי' תרע"ה סק"א מפורש דלא כדברינו וטעמו צ"ע, דהא כש"נ הן ב' תקנות וכדאיתא במגילת תענית. ואפש"ל דאף בזמן שמדליקים על פתח הבית מבפנים וכתב הטור דאז צריך להדליק בזמן, ה"נ אם לא הדליק שוב אינו מדליק בביתו, דכן תקנו חז"ל וכש"נ. אמנם הטור רס"י תרע"ב פליג על הרמב"ם וכתב דאף אם לא הדליק באותו זמן מדליק והולך כל הלילה. וכתב בב"י דזה שמדליק אינו אלא מספק, ולכן העיר דלפ"ז לשון הטור אינו מדוקדק כ"כ, יעו"ש, ובשו"ע סתם כלשון הטור. ועי' במג"א שם שכתב דלפ"ז דמדליק רק מספק אין לברך, וסתימת הלשון משמע דמברך, ובפמ"ג שם ביאר דהוי ספק ספיקא, אי הלכה כהך לישנא בגמ'. ואפי' אי הלכה כן י"ל דאינו אלא מצוה מן המובחר. יעו"ש. [וכן מפורש בחי' הרשב"א שבת דכ"ב דהוא רק למצוה מן המובחר, וכן ברי"ו נ"ט ח"א, יעו"ש, ראה ראבי"ה סי' תתקע"ב, בקובץ זכור לאברהם (גייטסהד תשנ"א), ועכשיו נדפס ראבי"ה שו"ת וביאורי סוגיות]. ודאיתנן להא דיש למ"ד בפי' ד' השו"ע דאינו אלא למצוה מן המובחר, נוכל לומר כן בד' הטור דפשיטא ליה כן וע"כ כתב בפשיטות דמדליק ודלא כרמב"ם, וא"ש לשונו היטב. וענין מצוה מן המובחר הוא

וז"ל הד"מ, וכתוב בהגהות סמ"ק, פסק ר"ש, דגם עכשיו היה מצריך לעשות פתילות ארוכות, עכ"ל. ויעו"ש בד"מ שפי' דבריו שבא להוציא ממ"ד דבזה"ז א"צ שיעור חצי שעה אלא גם בזה"ז צריך, והיינו פתילות ארוכות שיעור חצי שעה. יעו"ש.

והנה במקור הדברים בהגהת ה"ר פרץ בסמ"ק סי' ר"פ כתב בזה"ל, ונכון להדליק בעוד שכל בני הבית נייעורין ולשעורא פסק השר ר"ש גם עכשיו והיה מצריך לעשות פתילות ארוכות. עכ"ל. וכל הרואה יראה דהלשון מגומגם, ומצאתי באורחות חיים ה' חנוכה ס"ק ט"ו הלשון מתוקן יותר וז"ל, והר"פ ז"ל כתב ונכון להדליק כל זמן שבני הבית נייעורין ולשעורא כ' ר"ש שגם עכשיו כן והיה מצריך לעשות גנדילאש (פתילות) ארוכות. עכ"ל. והנה ד' הר"פ הן מקור ד' הטור שזכרנו לעיל. ובלשון הר"פ ז"ל כתוב רק דנכון להדליק כן וכלשון הטור. אמנם המג"א הביא ד' הגהות מימוני פ"ד מה' חנוכה שכתב דהוא מעיקר הדין כן, ובלשון האו"ח הנ"ל יש לפרשו בפשיטות יותר הוא כפי' הטור והד"מ, והתיבה "ולשעורא" נסיב לקמיה על ד' הר"ש. והר"פ פליג עם הגהמ"י, ופי' ד' הר"ש כמש"כ הרמ"א, ויעו"ש בדבריו במה שדייק לשונו היטב, והביא שם שאלו שנהגו להדליק עד חצי הלילה אינו כלום ואין בו שום הידור כלל, יעו"ש. והנה אע"ג דבני הבית עדיין נעורים לא אכפת לן בזה.

לפמש"כ, דמכ"מ איכא פרסומי ניסא לבני הבית, ולפ"ז תליא הספק דלעיל במחלוקת הרמב"ם והטור.

ומעתה יש לנו לדון אם לאידך לישנא שגם הלכה כמותו דבעינן שישים שיעור השמן שידלק משך אותו הזמן. וכתב בדרכי משה סי' תרע"ב וכ"כ המג"א שם ס"ק ג' דאף בזה"ז בעינן שידלק כאותו השיעור, יעו"ש. ובמג"א שם ס"ק ב' כתב בזמן שמדליקין על הפתח ולא הדליק בתחילת השקיעה א"צ לשים שיעור שמן למשך חצי שעה, אלא סגי עד שתכלה רגל מן השוק. והתם הביאור בפשיטות דיתר על כן ליכא שום פרסומי ניסא והו"ל שלא לצורך. אמנם הך דינא שצריך להדליק בתחילת שקיעה שכתב הרמב"ם דאין מאחרין ופשוט שאינו רק משום זריזין מקדימין למצוות, אלא כן הוא מעיקר דין נ"ח למצוה, וכ"ה בב"י בשם מרדכי דהוי מצוה מן המובחר, יעו"ש. ואע"ג דיכול שיתפרסם הנס בהמשך הזמן, מוכח דתק"ח לפרסם הנס למשך חצי שעה. וע"כ אף בזה"ז שמדליקין בתוך הבית נמי איכא הך שיעור זמן דמאי שנא, ונתבאר ד' הד"מ ומג"א. [עיי' בס' מועדים וזמנים ח"ב סי' מ"ה שדבר בזה].

תו כתב במג"א וז"ל, אבל אין מצוה בנרות ארוכים, דהא לאחר שדלקו כשיעור הזה מותר להשתמש בהן ואין שייך הידור מצוה אלא בשעת מצוה וכו', עכ"ל ד"מ. ע"כ. ובדברים אלו יש לי מקום עיון, דהנה בד"מ הביא ד' הר"ש,

והנה מצאתי בספר נר מצוה למהר"ל מפראג שהק' כדברינו, לשי' התו' דבזמן הסכנה אין להקפיד על הזמן, א"כ בזמן שמדליקין ברה"ר אמאי אם לא הדליק שוב אינו מדליק, הרי יוכל להדליק אח"כ ומה גרע. וכתב לתרץ, דבזמן הסכנה עקרו חז"ל לתקנתם ואמרו שידליק על שולחנו אע"ג דליכא פרסומי ניסא. ומשמע מדבריו שאינו בכלל עיקר המצוה כלל, אכן כתב ע"ז שהוא דחוק מאד.

תו' יש להוכיח דאינו כן, דיעוין באור זרוע סי' שכ"ג שתמה אמאי אין מדליקין בחצרות הבתים בזמן דליכא סכנה, וראיתי בבעל העיטור ה' חנוכה שמאחר שנהגו כן נהגו, אבל למצוה ראוי להניחה על הפתח, יעו"ש, ובשבלי הלקט סי' קפ"ה הביא דבריו. ואי נימא דאינו בכלל עיקר מצוה להדליק בתוך ביתו אין לומר כיון שנהגו נהגו. ומוכח מדבריהם דהוי נמי מצוה גמורה רק שאינה מן המובחר. ועיין ב"ח סי' תרע"א ד"ה ובשעת וכו'.

ובספר מועדים וזמנים ח"ב סי' מ"ג הביא בשם הגרי"ז ז"ל שפי' לשון הרמב"ם, חצי שעה או יותר, דהיינו בכל מקום כפי שתכלה רגל מן השוק, וע"כ נהג הוא ז"ל למעשה להדליק עד שתכלה רגל מן השוק כפי שהיה במקומו ויש חיוב מעיקר הדין לשים שמן כשיעור זה. [וכ"כ הרצ"א מדינוב בס' על ה' חנוכה]. ועי"ש שכתב דלשי' התו' מוכח דאיכא דין בפ"ע של חצי שעה אף לאחר שכלתה רגל מן השוק, ולא תליא בכלתה רגל ממש. ואנו

ולפ"ז אף אם משתנים העתים ודרך האנשים ללכת ברה"ר אף יותר מחצי שעה אחרי השקיעה, מכ"מ אין להדליק יותר מח"ש דכ"ה תקנת חז"ל, וכש"נ לעיל דגם הזמן דח"ש הוא מגוף התקנה דבעינן זה הזמן אף בתוך הבית כן הוא, ולכן כתב הרמב"ם דאין מאחרין וכנ"ל. ומש"כ לעיל דשי' הטור על זמן ההדלקה דהוא רק למצוה מן המובחר וגם אח"כ מדליק בברכה, וכש"נ ד' הסמ"ג, הנה בב"י סי' תרע"ב הביא לשון המרדכי תשובת ר"מ, יעו"ש, וראיתי התשובה הזאת מתוקנת יותר ומובאת בשה"ל סי' קפ"ו ובספר הפרדס סי' קצ"ט, ולהאמור שם מבואר כדברינו וז"ל שם, ועד שתכלה רגל מן השוק דאמרינן דאי לא הדליק מדליק דמשמע דמכאן ואילך לא עשה מצוה מן המובחר בין כך ובין כך בלילה צריך להדליק וכו', עכ"ל. הרי מבואר כדברינו דאותו הזמן הוא למצוה מן המובחר ואח"כ נמי איכא מצוה, יעו"ש.

ויעוין במאירי שבת דכ"א שכתב בלישנא קמא בגמ' דצריך להדליק באותו הזמן, והביא שי' רמב"ם דשוב אינו מדליק, וכתב עליו די"א שמדליק בלא ברכה, יעו"ש. ואין לפרש בדבריו דהוא מטעם ספיקא דדינא, וכשי' הב"י, דהא לא עסיק התם בלישנא בתרא כלל. וצריך לפרש דכיון דאין המצוה בשלמותה תו אין מברכין עליה. וצ"ע. ועיין במהרי"ל ה' חנוכה משמע דמדליק כל הלילה אף בברכה, יעו"ש.

כתבנו לעיל להוכיח כן בד' הרמ"א. ולדבריהם י"ל דבכל אופן סגי בחצי שעה, אמנם בשי' הרמב"ם דתליא רק בכלתה רגל היינו אף להחמיר, יעו"ש. ועל החזו"א כתבו שהיה מכבה הנרות לאחר ח"ש, וי"ל שחשש לברכת הרוואה שלא כדין לאחר זמן המצוה.

ולפ"ז נמצא בזמן שמדליקין בבית, לשי' הגרי"ז ז"ל, והיינו שפרסום הנס לבה"ב יש לשים שיעור שמן כ"ז שבה"ב נייעורים. ולא כן כתבו רמ"א ומג"א. אבל ראה זה מצאתי בספר תניא רבתי סי' ל"ה שכתב וז"ל, וכתב בעל עשרת הדברות וז"ל, שדרו ממתיבתא, אם הוצרך לה לאחר שיעור זה מכניסה ומשתמש לאורה ומותר, ובשם בעל התרומה ז"ל מצאתי, ה"מ לקדמונים שהיו מדליקים ברה"ר ולא הוי פרסום נס לאחר שכלה רגל, אבל אנו שמדליקים בפנים הוי היכרא לבה"ב עד עמוד השחר, עכ"ל. ופשט הדברים מראה כי כונתו לומר דהמצוה היא כל זמן שבה"ב נייעורים וע"כ אסור כלל להשתמש בה ואף לאחר שעור חצי שעה דלא תליא בזה כלל. ואם נפרש כן כונת הר"ר פרץ ורבינו שמשון שהו"ד לעיל, הרי דקמו לנו כמה ראשונים בשיטה זו.

ומה שהביא הרמ"א שם שמצא למי שאומר שהשתא שמדליקין בתוך הבית אין להקפיד בשיעור השמן, מצאתי כן באור זרוע סי' שכ"ב, יעו"ש. וכ"כ הסמ"ג בה' חנוכה, ומובא לקמן בדברינו, וכן נמי במרדכי פ' ב"מ, עי"ש. והנה עיקר

הזמן להדליק הוא בשקיעת החמה ורק בדיעבד אם שכח או הזיד מדליק עד שתכלה רגל מן השוק, ובשו"ת הגאונים שערי תשובה סי' רל"ג ראיתי תשובה לרב האי גאון דרק אם נאנס או טעה יכול להדליק, עי"ש וצ"ע. ובזה סגי שיתן שמן כשיעור עד שתכלה רגל מן השוק, כ"כ המג"א סי' תרע"ב סק"ב. ומוכח דאע"ג דעיקר המצוה להדליק משך כל ח"ש, מכ"מ בדיעבד יוצא אף בזה והיא מצוה גמורה שמברך עליה. ולפ"ז יש לדון במי שאין לו שמן כשיעור אם מדליק. וכבר נודע חקירת האחרונים ז"ל לענין חצי שיעור במצוות, וראה בזה בקרואי מועד עניני פסח במאמרי על איסור שבירת עצם בפסח. ואפי' אי נימא דאיכא מצוה, מכ"מ ברכה ליכא כמבואר בדברינו שם, ובאמת מצאתי להדיא בפמ"ג סי' תרע"ב סק"ו שכ"כ דמדליק בלי ברכה. והדברים צ"ע, דכיון דאם איחר מדליק בפחות שמן בברכה מדוע לא יוכל להדליק כן בתחילת הזמן אע"פ שלא ידלק ח"ש בשלימות. וכתבתי בזה עוד במאמרי בדין כבתה ושיעור זמן המצוה, יעו"ש. וראה אבנ"ז או"ח סי' תק"ד.

ועיין בדרכי משה סי' תרע"ב סק"ד שכתב דנהגו שלא להדליק בשקיעת החמה, וכ"כ במנהגים, והנה במנהגים איתא בזה"ל, ומצוה מתחילת הלילה עד עמוד השחר. עכ"ל. והטעם בזה נראה, דכל ענין הנר לפרסום הנס וממילא איכא תרתי וכמו דאיתא בריש פסחים דזמן בדיקת חמץ

בלילה דבעינן אור הנר וכן בני אדם מצויין בבתייהם. וע"כ כיון שמדליקים בבית מוטב להדליק בתחילת הלילה ולא בשקעה"ח. ונר ביום אינו מועיל לפרסום הנס וכדאיתא בטור דביום אינו מדליק, ועיין גם באור שמח פ"ג מה' חנוכה. ובזמן שמדליקין בחוץ כיון דא"א בענין אחר מדליקין בשקיעה"ח דמקצת כבר יש בו תועלת ופרסום. תו איתא בלשונו דטוב להדליק בזמן שבה"ב ניעורים. ומשמע דאינו לעיכובא וכלשון הטור ודלא כמג"א. וכלשון הטור כן הוא גם באגור ה' חנוכה סי' א' ל"ד, יעו"ש.

וראיתי בסמ"ג ה' חנוכה שכתב וז"ל, א"נ שמא אין אנו צריכין לשיעור מאחר שאין אנו מדליקין כי אם בפנים ואין כאן פרסום נס אלא לבני הבית, וכל זמן שאין בה"ב ישנים שייך פרסום נס אפי' עד עמוד השחר. עכ"ל. ואינו מובן, דבא ליתן טעם אמאי א"צ לשים שמן כשיעור חצי שעה ולזה כתב דהוי הפרסום כ"ז שאין בה"ב ישנים, ואפכא מסתברא, נימא כיון שכן הוא, נבעי שמן כשיעור הזה כ"ז שבה"ב ניעורים, וצ"ע. וצ"ל הביאור בדבריו, דמה"ט אין ענין שיעור חצי שעה כלל ועל יותר לא מצינו בתקנת חז"ל. וע"כ סגי בכל דהוי פרסום הנס. וכ"כ המרדכי בפ' במה מדליקין דבזמן שמדליקין בפנים לא בעינן הך שיעורא, ונתן טעם דכיון דכל הפרסום רק לבני הבית לא בעינן היכר גדול כ"כ וסגי בהיכר מועט לפרסם הנס.

ובמה דנסתפקנו אי אין לו שמן כשיעור מה דינו, עיין בשו"ע סי' תרע"ב ס"ב, דאם לא היה שמן כשיעור לא י"ח, והוא מלשון הרא"ש. וכתב הפר"ח שם דאם הדליק פחות משיעור יכבה וידליק שוב ויברך. ובנשמת אדם כלל קנ"ד פליג עליה דאין הלכה זו דבעינן שמן כשיעור מוסכמת מכל הפוסקים. יעו"ש. וכ"פ במ"ב שם סק"ח, ועי"ש בשעה"צ. והנה לדברינו צ"ע, דאפי' נימא דהלכה כן, היינו למצוה מן המובחר, אבל מצוה איכא בפחות מאותו הזמן נמי וכדחזינן דמדליק גם אחרי תחילת הזמן, וא"כ י"ח בעיקר המצוה ואע"ג דלא קיימה מן המובחר, ובפשיטות דאין לברך עתה כיון דאף מצוה ליכא וכש"נ. והוא גופא צ"ע, אם יכול עתה להדליק לקיים מצוה מן המובחר והיינו המובחר גרידא, דהא המצוה עצמה כבר קיים. ובמק"א כתבנו בענין זה בתוספת נרות אם מברכין, עי"ש בדברינו, ודוק להכא.

והנה לשי' הפוסקים דהמדליקין בפנים אינו מעיקר הדין להדליק בזמן שבה"ב ניעורים ורק להידור בעלמא וכנ"ל, מוכח מדבריהם, דהתקנה להדליק בבית אינה בכלל מצות פרסומי ניסא דהא חזינן דא"צ בזה, ומשמע כד' מהר"ל ז"ל. אמנם להשיטות דהוא מעיקר הדין ס"ל דאיכא בזה פ"ג ואינו תקנה גרידא להדליק. ונמצא ד"ז מחלוקת הראשונים. ובעיקר מש"כ לעיל לדמות הדלקה בבית לרה"ר בזמן דאיכא רבים אחרי הזמן אינו

מוכרח, דברה"ר הרי באים אח"כ עוד אנשים שהולכים ושבים, משא"כ בבית הם אותם בה"ב וסגי בח"ש. ודוחק הוא משום שמא יבואו עוד בה"ב, וז"פ.

[עיי' בספר נזירות שמשון סי' תרע"ד שהוכיח מרש"י שבת דכ"ג דאיכא מצוה בפתילות ארוכות, יעו"ש. ואני

ראיתי בשם הגרי"ז ז"ל פי' דברי רש"י, דיש להדליק בדבר שאינו כלה מהר דומיא דנס עצמו, ולפ"ז אין ראייה מרש"י. ועוד כתב המאירי שם דשיעור השמן הוא פחות משמינית ביצה ואם הוסיף מוסיפין לו, יעו"ש, ומשמע דאיכא מצוה טפי במה דדולק יותר ודלא כרמ"א, רצ"ע.]

חנוכה תשנ"ח

סימן כד

הנחת נר חנוכה למטה מי' טפחים

למעלה הרבה מגמל ורוכבו אוקמוה
אעשרה. עכ"ל הרשב"א.

והריטב"א כת"י כתב וז"ל, וא"ת נהי
דמוכח מהכא דעדיף טפי
להניחה תוך גמל ורוכבו, מנ"ל שיהא
מצוה להניחה תוך עשרה, וי"ל דבתורת
טעמא אתינן עלה, דכיון דתוך גמל ורוכבו
עדיף טפי מפני דקבועה לו ונראה תוך
רשותו, בתוך עשרה עדיף טפי דהוי איהו
ונרו ברשות אחת לגמרי דכל תוך עשרה
חשיב רשות אחת כדאמר בכל דוכתא דעד
עשרה חשיב רה"ר, וכן השיעור גבי סוכה,
ואמרי' נמי שלא ירדה שכינה למטה
מעשרה. עכ"ל. ותו כתב שם בזה"ל,
ועכשיו נהגו העולם להניחה למעלה מי'
טפחים, ואפשר שלא נאמר כן אלא
במניחה ברה"ר כההיא דר' יהודה, אבל
עכשיו שאנו מניחים אותה בפנים אין
קפידא בדבר דעד ליקיע בעליה חד
שיעורא ורשותא חשיב, עכ"ל. וע"ע בחי'
המיוחסים להר"ן.

והנה הדברים לפו"ר צריכים ביאור רב,
מה ענין רשויות לכאן, והמשנה
ברורה סי' תרע"א ס"ק כ"ז כתב הטעם על
הנחה למטה מעשרה טפחים, דאיכא
פרסום הנס טפי כשהוא למטה דדבר

איתא בשבת כא, ב, תנן התם גין היוצא
כו', גמל שטעון פשתן והוא עובר
ברה"ר ונכנסה פשתנו לתוך החנות ודלקה
בנרו של חנוני והדליק את הבירה בעל
הגמל חייב, הניח חנוני את נרו מבחוץ
חנוני חייב, רבי יהודה אומר בנר חנוכה
פטור, אמר רבינא משמיה דרבא זאת
אומרת נר חנוכה מצוה להניחה בתוך
עשרה, דאי ס"ד למעלה מעשרה, לימא
ליה היה לך להניח למעלה מגמל ורוכבו,
ודילמא אי מיטרחא ליה טובא אתי
לאימנועי ממצוה. ע"כ. ונחלקו הראשונים
אי קי"ל דנר חנוכה מצוה להניחה תוך
עשרה או לאו, ראה ברשב"א שר"ח ורבו
ה"ר יונה פסקו כן, וכן ס"ל להרשב"א,
אבל הרי"ף והרמב"ם השמיטו הלכה זו,
ויעו"ש מה שציין המהדיר.

והנה כתב שם הרשב"א וז"ל, ותמיה לי
אכתי בתוך י' מנ"ל, לימא צריך
להניחה למטה מגמל ורוכבו דהא גמל
ורוכבו למעלה מי' טפחים הוי טובא. וי"ל
דקסבר דכיון דאסקת ליה מכ' אמה כסוכה
וכמבוי מוקמינן ליה לעשרה שהוא הכשר
סוכה נמי שנתנו לו חכמים שיעור אחד
ידוע מן השיעורים הקבועים בשאר
המצוות, וכיון דמפקת לה מעשרים שהוא

העשוי לאור אין דרך להניחה כל כך למטה, ועי"ש שהביא מחלוקת הפוסקים אם גם במדליקין בתוך הבית יש קפידא בזה, אבל להביאור שכתב הריטב"א, ואולי גם הרשב"א קצת רמז לזה במה שכתב הדמיון לסוכה, אינו מובן לפו"ר מה ענין זה לזה, ויש לציין מש"כ המאירי שמצוה להניחה בגובה עשרה שיהא ניכר לפרסומי ניסא, ולא כדעת רבינא שדבריו נדחו מהלכה, ולפ"ז נראה דלא כמש"כ המשנ"ב בשם הפוסקים, אלא שבאמת היה מן הראוי להדליק בגובה יותר מעשרה לפרסומי ניסא, ורק מטעמא שכתב הריטב"א נקבע להדליק בתוך עשרה, ואכתי הטעם צ"ב, וחזינן בדברי הריטב"א להדיא שהדבר תלוי כמו בדיני רשויות של שבת, דהמדליק ברה"ר, מדליק תוך עשרה, הואיל ולמעלה מעשרה הוא מקום פטור, וצריך שיהא הוא ונרו באותה רשות, משא"כ במדליק ברה"י שפיר דמי למדליק למעלה מעשרה הואיל ורה"י עולה עד לרקיע, והדברים צריכים תלמוד, מהו ענין הוא ונרו באותה רשות. ועי' שו"ת כנף רננה או"ח סי' פ"ב.

ועב"פ נראה הגדר בזה אע"פ שעדיין צ"ב טעמא דמילתא, עפ"י מה שחקרו אחרונים בגדר החיוב בנר חנוכה, אי הוי חיוב גברא או חיוב בית, וכמו שהאריך בזה בעל גליא מסכת בתשובות באר אברהם (פוסובולר) סי' ט"ז, וראה מאמרי בענין נ"ח מצות גברא א חובת פתח באריכות בזה, ולא מבעיא אי נקטינן

דהוי חובת הבית, י"ל דיש בזה ענין שהמצוה תהא בבית, אלא אפי' הוי חובת גברא, הרי מ"מ הענין הוא שהמצוה הוא לשים הנרות על הפתח, כלומר שהוא מקום קיום המצוה, ולכן מסתברא שצריך שתהא המצוה בביתו וברשותו, ועל כן כאשר מדליקין על הפתח, והאדם המדליק הרי עומד שם ומדליק, וקי"ל שמקומו של אדם הוא ארבע אמות, ומה"ט אמרה התורה שהמעביר ד' אמות ברה"ר הוי תולדה דהוצאה, הואיל ועי' כך ה"ז מעביר מרשות לרשות, וכמש"כ הבעל המאור פרק הזורק, ומה"ט נקטינן שארבע אמות של אדם קונות לו, דהוי חצירו. וכמש"כ בזה המפרשים, ולפיכך כשהאדם עומד על הפתח ומדליק, הרי ארבע אמותיו מצטרפים אל ביתו, ולכן ה"ז מדליק ברשותו, כן י"ל בשי' הריטב"א. וע"ע במאמרי בגדר כבתה זקוק לה.

וחנה רש"י שבת כא, ב כתב, מבחוץ, משום פרסומי ניסא ולא ברה"ר אלא בחצירו שבתיהן היו פתוחים לחצר, ע"כ. ולכאורה לפי האמור מבואר יפה טעמו, דצריך להדליק דוקא בתוך החצר הואיל והוי חובת ביתו וחצירו הוי נמי רשותו, ולא ס"ל סברת הריטב"א דגם ברה"ר איקרי רשותו, ואכן הריטב"א כת"י כתב על דברי רש"י וז"ל, ומה שפירש"י ז"ל לא מבחוץ ברה"ר אלא מבפנים סמוך לרה"ר, לאו למיסר בחוץ ממש אתא, כי מנהגם היה להדליק מבחוץ ממש וכדמוכח ממתני' דגמל עובר ברה"ר דבנר

בתוך י', ובאמת לאו דוקא הניחו בו שיתוף או שעירבו בחצירות, דזה אינו משנה הרשויות אלא מתיר הטלטול, ולעולם גם בלא"ה ה"ז רה"י, וא"כ א"צ להניח תוך י'.

ובללו של דבר, כל שמקום ההדלקה הוא רה"י א"צ תוך עשרה, ורק אם ההדלקה היא ברה"ר צריך תוך עשרה, וכן אם הוא כרמלית, שאין הרשות עולה עד לרקיע. ואכן הספק יהיה במבוי שתוקן ע"י לחי וקורה, דאם הגדר שנעשה רה"י, א"כ עולה הרשות עד לרקיע, אבל בלא"ה הוי כרמלית, וי"ל שהיתר זה שנעשה רה"י הוא רק בשבת, אבל בימי החול הוי כרמלית, אבל זוהי רק שי' הרמב"ם, ולאידך קמאי ג' מחיצות הוי רה"י בלי תיקון. שו"ר באוצה"ג שבת חה"פ ע' 11 סי' מ"ח מכת"י של ר"ה גאון איתא וז"ל, שמע מינה דמצוה להניחה בתוך י' טפחים של רשות הרבים כו'. ע"כ. וכמדומה שדברי ר"ה גאון הם מקור לדברי הריטב"א וכפי שנתבאר בס"ד.

חנוכה פטור, והתם ברה"ר ממש מיירי, וכן פירש"י ז"ל לקמן, אלא הכי בעי למימר דלא סוף דבר מצוותו בחוץ ממש אלא ה"ה סמוך לחוץ מבפנים בענין שיכירו בני רה"ר, עכ"ל. והנה הוא פי' כן על פי שיטתו שגם ברה"ר ההדלקה היא ברשותו, אבל בדעת רש"י גופיה י"ל שלכתחילה עדיף להדליק בתוך החצר וכש"נ. ואכן כ"כ בשיטה לר"ן שם דבדליכא חצר ס"ל לרש"י שמדליק ברה"ר, וזה מתאים עם דברינו. וגם בתוס' הרא"ש כ"כ בשי' רש"י, עי"ש.

ולפ"ז נמצא דבאמת לפי הריטב"א שהובאו דבריו לעיל דנקט שעכשיו שאנו מדליקין בפנים, אין קפידא כלל על למטה מ' טפחים, דהוי חד רשותא, אין הכוונה רק על הדלקה בתוך הבית, אלא גם במדליק בתוך חצרו, באופן שא"א לו להדליק ברה"ר, נמי א"צ להדליק תוך עשרה, שהרי רה"י עולה עד לרקיע, וזיל בתר טעמא וכמו"כ במבוי שהניחו בו שיתוף, והחצר פתוחה לתוכו, דכל המבוי הוא רה"י, א"כ א"צ להדליק

חנוכה תשמ"ט

סימן כה

בענין מזוזה בימין ונ"ח בשמאל

יניח הנ"ח, ולא כמש"כ בשו"ע סי' תרע"א
ס"ז דאי ליכא מזוזה מניחה בימין.

והנה מקור הלכה זו נמצא בהגהות מימוני
פ"ד מה' חנוכה ה"ז בשם ה"ר
אפרים וה"ר שמחה, וכ"ה במרדכי שבת
סי' רס"ו בשם ה"ר יקיר. ומבואר כן
בראבי"ה סי' תתמ"ג וז"ל, והיכי דליכא
מזוזה קבועה בדשא מניח ליה בימין
מדנקיט כדי שתהא וכו', הא לאו הכי לא,
ע"כ. והמהדיר שם ציין עוד לראבי"ה
כת"י סי' תתקע"ב [ונדפס עתה (ב"ב
תש"ס) תשובות וביאורי סוגיות לראבי"ה,
סוס"י תקע"ב ע' כת.]. או סי' תתקע"א,
ונמצאת גם במבוא לראבי"ה ע' 262,
ע"ש.

ולפ"ז נמצא דזה גופא כונת הגמ' במאי
דנקטה שמזוזה מימין, ללמדנו
שמקום נ"ח משמאל רק אי איכא מזוזה
מימין, אבל בלא"ה הנ"ח הוא מימין. וכ"כ
בס' המנהיג הלכות חנוכה וז"ל, ונר חנוכה
משמאל ונכנס בין שתי מצוות, למדנו מזה
שאם אין שם מזוזה מימין ראוי להניח נר
חנוכה מימין, וכ"כ גאון ז"ל. ע"כ. וראה
גם בסדר רב עמרם דף פה, ב, הלכות
קצובות בתש"ר ח"א ע' 18, מעשה
הגאונים ע' 44. וראה גם אורחות חיים ה'

איתא בשבת כב, א, אמר רבה נר חנוכה
מצוה להניחה בטפח הסמוכה
לפתח, והיכא מנח ליה, רב אחא בריה
דרבא אמר מימין רב שמואל מדיפתי אמר
משמאל, והילכתא משמאל, כדי שתהא נר
חנוכה משמאל ומזוזה מימין. ע"כ. וכן
איתא ברמב"ם פ"ד מה' חנוכה ה"ז. והנה
לפז"ר אינו מובן מאי האי דנקט הש"ס
כדי שתהא מזוזה מימין ונ"ח משמאל,
ואטו לא סגי שאמר משמאל. ואכן יעוי'
בריטב"א ומאירי שהביאו מהמדרש שיהיה
מסובב במצוות, וראה בשאלות שאילתא
כ"ו, ושם איתא ובעה"ב בטלית מצויצת
ביניהן, ועי"ש בהעמק שאלה אות כ"א מה
שדייק מכאן לענין ציצית ולענין זמן
הדלקה, וכן הוכיח מכאן לענין תפילין
שלא הוזכרו, אכן במאירי התם איתא גם
תפילין.

והנה בטעמי המחלוקת אי בימין או
בשמאל איתא בשאלות שם
בזה"ל, מאן דאמר מימין קא סבר כי היכי
דלהוי תרתי מצוותא בחד דוכתא, נר
חנוכה ומזוזה, ומ"ד משמאל קא סבר כי
היכי דלהוי מזוזה מימין ונר חנוכה
משמאל ובעה"ב וכו'. ע"כ. ויעו"ש
בהעמק שאלה אות כ' דלפ"ז נמצא שאם
ליכא מזוזה תו לא אכפת לן באיזה צד

חנוכה ס' ג', תרומת הדשן ס' ק"ו, שו"ת מהר"ם בר"ב ד"פ ס' ס"ו.

אבן צ"ע דהנה המנהיג בהמשך דבריו שם כתב, ויראה לי דאין חיובא בבית הכנסת להדליק נר של חנוכה כי אם בבית שאדם דר בו מדאמר כדי שתהא מזוזה מימין ונ"ח משמאל וביהכנ"ס פטור ממזוזה וכו'. ע"כ. [וראה מאמרי בענין נר חנוכה בבהכ"נ ונדפס בקובץ "בית אהרן וישראל" גליון קט"ז אות א']. הנה נראה דהמנהיג יליף מהא דקבע הש"ס דין נ"ח כנגד המזוזה דבית שפטור ממזוזה אין בו מצות נר חנוכה, והיינו כל שאינו בית דירה, וא"כ מנין לו גם הילפותא להדין הראשון דאי ליכא מזוזה בימין, מניחים הנ"ח בימין, וגם צ"ל לפי דבריו במש"כ דאי ליכא מזוזה, אין הכונה באופן שפטור ממזוזה, שהרי אם פטור ממזוזה אין כלל דין נ"ח, אלא הכונה שלא הניחו שם מזוזה, אלא שכמובן יש לחלק דעד כאן לא קאמר המנהיג אלא דילפינן מהא דמזוזה דצריך בית דירה, אבל אי הוי בית דירה ומאיזה טעם השער פטור ממזוזה, כגון שאין לו צוה"פ כדין וכיו"ב, מ"מ איכא חובת נ"ח, ברם אם נקטינן הכי זה גופא צ"ע, מנלן למעט מכאן ביהכנ"ס, כיון ששוב אין כל הכרח לפירוש זה, ואכתי צ"ת כל דברי המנהיג.

ורבינו ירוחם בנתיב תשיעי חלק ראשון כתב, ויש שנוהגין להדליקה מבפנים לפתח הסמוך לחצר משום דשכיחי גויים וגנבים, ועוד שאין רגילין

לקבוע מזוזה לפתח הפתוח לרה"ר משום גויים שיטלו אותה ויש מזוזה לפתח הפתוח לחצר ויהיה מזוזה לימין ונר חנוכה בשמאל. ע"כ. והיינו אף שלדעתו מדינא יש להניח הנ"ח בפתח החצר לרה"ר, מ"מ כיון שאין שם מזוזה, ואע"פ שהוא שער הראוי ומחויב במזוזה, מ"מ כיון דליכא מזוזה, יש להניח על פתח הבית הפתוח לחצר, והיינו שנקט שאין זה רק סימן של פתח הראוי למזוזה, אלא במציאות צריך מזוזה, וזה דומה לדברי המנהיג שמה"ט שאין מזוזה בבית הכנסת אין שם נ"ח, ואע"פ שמחמת עצמו הוי פתח גמור, אלא דכאמור התם עיקר טעמא משום שאינו בית דירה, אבל מדברי רי"ו משמע דצריך מזוזה בפועל, ולא סגי במה שהוא ראוי למזוזה, והנה לשיטתם זו בודאי שא"א לקיים הדין שהעלו הפוסקים שאם אין מזוזה בימין מדליק נ"ח בימין, שהרי כאמור אם אין מזוזה בימין אינו מדליק שם כלל אלא במקום שיש מזוזה. אלא שסברתם צ"ע רב, דבגלל העדר מזוזה תשתנה תקנת חכמים של מקום ההדלקה, וצ"ע.

אבן נ"ל ביאור אחר בכונת הגמ' עפ"י לשון הר"ח והרמב"ם, דז"ל ר"ח שם, כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל דרך ביאתו לביתו. ע"כ. וכן ברמב"ם הנ"ל, נר חנוכה מצוה להניחו על פתח ביתו מבחוץ בטפח הסמוך לפתח על שמאל הנכנס לבית כדי שתהיה מזוזה בימין ונר חנוכה משמאל. ע"כ. והיינו

דייקי לומר משמאל הנכנס שהיא דרך ביאתו לביתו, והיינו דומיא דמזוזה דהיינו בימין דרך ביאתו לבית, וכדילפינן זאת מביתך, ומעתה מבואר דאילו נאמר סתמא משמאל, היה אפשר דהכונה היא אצל הבעה"ב העומד בביתו ומדליק, וזה מצד ימין לנכנס שהוא מקום המזוזה, ולכן דקדק לומר כדי שתהא מזוזה מימין, ללמד שהכונה היא מצד הנכנס שיהא בשמאל דומיא דמזוזה שהיא מצד הנכנס, והו"ל הנ"ח כנגד המזוזה.

ואכתי צריך טעם מדוע באמת מניח בצד שמאל ולא בצד ימין כמו בכל מקום דקי"ל שכל פניות יהיו לימין, ובפשוטו היה אפשר לומר שאינו מן הראוי שיהא הנ"ח תחת המזוזה דחיישינן לדליקה. אכן נראה בזה באופן האמור, דאדרבה, הואיל והמצוה היא לעשות כל דבר בימין, הרי באמת הוא עושה בימין, שהרי כאמור הבעה"ב עומד בביתו ומדליק, ואצלו הפניה היא לצד ימין, ורק בחוץ נראה המקום משמאל, ולעולם יסוד הדין הוא באמת ימין.

ונראה לבאר דבזה גופא פליגי אמוראי בגמ' אי מניח בימין או בשמאל, ועפ"י מה שנחלקו הפוסקים אי נר חנוכה הוי חובת גברא, אלא שמקום הנ"ח הוא על הפתח או שהגדר הוא דהוי חובת חפצא, היינו חובת הבית ולהניחו על הפתח, וכבר נתבאר במק"א וכן באוצר מפה"ת סוכה מו, א, וא"צ לכפול הדברים. ולפ"ז י"ל כך, דמ"ד בימין כמו המזוזה,

הוא ס"ל דהוי חובת הבית גרידא ולא חובת גברא, ואיכא למילף דין חנוכה מדין מזוזה, דכמו דמזוזה היא חובת בית ומקומה בצד ימין הנכנס, ה"ה בנ"ח הוא כן, והרי הוא גם מסתברא, דהואיל והחובה היא על הבית, יש להסתכל על הבית מבחוץ, ואז המקום של המצוה הוא בימין, ברם מ"ד בשמאל ס"ל שהוא חובת גברא, ואף שמקום הנ"ח על הפתח, ולכן צריך להניח לימין הבעה"ב המדליק, וזה הוא משמאל כנגד המזוזה, ולפ"ז נמי נמצא דגם אי ליכא מזוזה, לא משתנה מקום הנחת הנ"ח שלעולם הוא בשמאל שהוא בימין המדליק.

והנה איתא בשבלי הלקט סי' קפ"ה וז"ל, רבינו אפרים ז"ל היה אומר עתה בזה"ז שאין מדליקין מבחוץ מוטב להניח מצד ימין מבפנים, ויש חולקין עליו וגם בעיני אינם נראים לי דברי רבינו אפרים זצ"ל דכיון דטעמא הוי כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל מה לי אם הדליק בחוץ מי לי אם הדליק בפנים, ע"כ. ובפשוטו יל"פ כונת ה"ר אפרים דאזיל לשיטתיה, דיעוין לעיל שהוא מהסוברים שאם אין מזוזה מדליקין נ"ח בימין, והיינו שלדעתו הענין הוא שיהא מסובב במצוות, וכל זה נכון רק אם מדליקים בחוץ, היינו באור הפתח שאז הנ"ח עומד כנגד המזוזה ובעה"ב באמצע, אבל כאשר מדליקין בפנים אין זה כלל כנגד המזוזה, וממילא שוב אין טעם שיהא בשמאל, אלא אדרבה אז יש להדליק בימין כפי שכל

מצוה יש לעשות בימין, והמהדיר בספר הראבי"ה שם הסב כונת ה"ר אפרים לענין אחר, עי' עליו, ולא נראו לי דבריו, ואכ"מ.

ומ"מ נ"ל בפשטות דאף להראשונים דס"ל דהדלקה בפתח שבו מזווה הוי לעיכובא, הנה אין זה אמור אלא בפתח החצר, אבל בפתח הבית אפי' אין עליו דין מזווה מאיזה טעם שהוא, שפיר יש להדליק שם, דלא גרע מבית שבעליה שמדליק בחלון, ואין זה דין פתח אלא דין

חלון, דאטו נאמר במי שגם בפתח חצרו וגם בפתח ביתו ליכא למזווה, האם לא ידליק נ"ח, אלא פשוט הוא שמדליקו כמו דר בעליה, וכש"נ. אלא שיש לדון בבית שאין שם בית עליו כמו אם אין בו ד' אמות די"ל דלמ"ד חובת בית ה"ז פטור לגמרי, וגם למ"ד חובת גברא, ה"ז אנוס, שהרי אין לו היכן להדליק, וכבר נתבאר בזה בס"ד במק"א מדברי הרמב"ם פי"א מה' ברכות ה"ב-ד' דמדליק גם באהל וספינה וכיו"ב.

חנוכה תשנ"ו

סימן כו בדיני מקום הדלקת נ"ח

שם הדליק בטעות, וכמו"כ יש לדון, שהיה שם מקום ושעת הסכנה, ואותו אדם לא ידע והדליק על פתח הבית, והאויבים נטלו הנרות, האם יצא ידי חובה, דכמו שהיודע על הסכנה ועבר והדליק לפו"ר אינו יוצא יד"ח, ואפשר דאף שבסופו של דבר דלקו הנרות כשיעור, וכש"נ בדברינו שם, וכמו המדליק במקום רוח מצויה המכבה את הנרות, והנרות לא כבו, די"ל דמ"מ לא יצא יד"ח, דהעיקר תליא על שעת הדלקה, וצ"ע. ומ"מ חזינן להדיא בדברי ר"ה גאון שאם המדליק אינו יודע שאין בזה פסול, והדברים צריכים תלמוד. [שוב נתיישבתי שעפ"י סברת הגרש"ז, לעיל סי' כ', עי"ש, יל"פ דברי הגאונים, ודוק].

וי"ש לציין שגם בסידור רב סעדיה גאון ע' רנה נראה שאין חילוק בין שעת הסכנה למניעה בגלל רוח וגשם, [וכן מפורש בהלכות קצובות (הורביץ) ע' 7], דכך הוא לשונו שם "ומניחים את הנר הזה למי שהוא גר למטה על פתח דירתו מצד שמאל לנכנס, ולמי שגר בעליה מניחים את הנר הזה בחלון שהוא מעל לרחוב, ואם זה אי אפשר לו יעמיד שולחן במיוחד ויניחן עליו", עכ"ל. הרי שנקט סתמא מי שאי אפשר לו. ונראה עוד, דכונת רס"ג גם במי שאין לו חלון לרה"ר, שכך הוא

בתשובות הריב"ש סי' קי"א הובא טעם הדלקה בבית הכנסת בגלל אי היכולת להדליק על פתחי הבתים, וראה תשובת רב האי גאון בפ"י ר' פרחיה ב"ר נסים בקובץ קרית ספר חלק כ"ג שנת תש"ו 4-233 וסדר רב עמרם (מהדורת גולדשמידט עמ' ק בהוספה מכת"י) שגם כשיש גשמים ורוח הוי כשעת הסכנה ומניחו על שולחנו, וא"כ ה"ה שבזה באה התקנה להדליק בבית הכנסת. והנה יש לראות לשון תשובת ר"ה גאון שהובאה בחי' רבינו פרחיה שבת שם, וז"ל, דע דאי איכא זיקא או מיטרא ויודע הוא שאם מניחה שהיא מתכבה לאלתר והניחה וכבתה לא יצא ידי חובתו, אלא מניחה על שולחנו ודיו דכשעת הסכנה דמיא. אבל ודאי אם לא הרגיש שיש בעולם לא זיקא ולא מיטרא והדליק בחלון ואח"כ נולדו לעולם זיקא או מיטרא וכבתה שאין זקוק לה. עכ"ל.

ונראה מדבריו דתליא אם המדליק יודע על מציאות הרוח והגשם דאז לא מהני, אבל אם לא ידע המדליק על כך, אע"פ שהמציאות כבר קיימת, וכפי שידוע בזמנינו, שפיר דמי, ולכאורה צ"ע מאי נפ"מ בזה, והרי כיון שכלפי שמיא ידוע שכך המציאות, נמצא אפוא שזה שהדליק

החיוב להניחו על שולחן במיוחד, ולא נאמר שפטור לגמרי מנר חנוכה הואיל ואין לו פתח לרה"ר או חלון לרה"ר, וזוהי הלכה חדשה, וראה אוצר מפה"ת סוכה מו, א משנ"ת בזה בס"ד, ואכ"מ.

ונראה לי עתה ביאור תשובת ר"ה גאון הנ"ל באופן אחר, ובפשוטו ה"ט דה"ז כמו לא נתן שמן כשיעור, אבל י"ל גם עוד סברא, דהנה דייקא בשו"ע סי' תרע"ג ס"ג שכבתה אין זקוק לה רק בשוגג ולא במזיד, ולפיכך נראה דהטעם דמדליק במקום הרוח לא מהני היינו משום דזה גופא איקרי כבתה במזיד וזקוק לה, ואם אינו חוזר ומדליק לא קיים המצוה. ולכן מדוקדק לשון ר"ה גאון דדוקא אם ידע על הרוח לא מהני ההדלקה, דה"ז מכבה במזיד, אבל בלא ידע לא אכפת לן. ונמצא אפוא עוד שהמדליק פחות מכשיעור הרי לא גרע מכיבוי במזיד, וזה הוא הדין דצריך שיעור.

וראה בסידור הר"ש ב"ר נתן עפ"י הגאונים פ"ז ע' עב, וז"ל, ואמר רבנו שרירא גאון ז"ל, אם נתן הנר במקום שיש בו רוח חזק או גשם שאי אפשר עמם לדלוק שם נר כלל, והוא הדליקו וכבה צריך לחזור ולהדליק, ואם לאו כאילו לא קיים כלל מצוה זו, ע"כ. וראה שו"ת בעלי התוס' (איגוס) סי' ב'.

אמנם במקו"א נתבאר שגם מי שאין לו כל השיעור ה"ז מדליק, שהרי אינו

גרוע ממי שאיחר ההדלקה דמדליק אע"פ שחסר לו זמן שיעור ההדלקה. ומה"ט נמצא שהמכבה במזיד ה"ז מבטל המצוה בידים, ומה שחוזר ומדליק אינו תיקון על הקודם, אלא ה"ז מצוה חדשה, אבל אינו לעכובא אלא למצוה, כלומר, כמו למצות נתינת שמן כשיעור חצי שעה, ולכן קיים המצוה אע"פ שכיבה. ולפ"ז גם במדליק במקום הרוח כל שדולק אפי' מעט ה"ז יכול לברך, כמו פחות מכשיעור שאינו לעיכובא. ויש לדון בהם דבמקום הרוח מדליק על שולחנו, באופן שידלק מעט ורק אי אפשר לו לדלוק כל הזמן של חצי שעה, מה עדיפא טפי, להדליק על פתח הבית פחות מכשיעור הזמן, או להדליק על שולחנו, שהרי אפשר שכוונת הגאונים היא שא"א כלל שידלק ואפי' מעט, אבל אם דולק מעט י"ל דעדיפא מהדלקה על שולחנו, וצ"ע.

ומ"מ חזינן שי' הגאונים דהנחה על שולחנו היא לאו דוקא על שעת סכנה, ולפ"ז יש לדון במי שנאנס ולא יכול היה להדליק בפתח ביתו בזמן מצות הדלקה, אמאי לא יוכל להדליק על שולחנו כל הלילה, וכמפורש ברמב"ם הלכות חנוכה והובא בטור סי' תרע"ב, אמנם בטור שם חולק עליו וס"ל שמדליק כל הלילה, וכן פסק בשו"ע שם, ולפי דרכנו אין דברים אלו אמורים בזמן שמדליקין בתוך הבית בלבד, אלא גם בזמן שמדליקין כדין על פתחי הבתים, שהרי בכה"ג ה"ז אנוס, ואפשר לו להדליק

על שולחנו. וכמובן שיש לחלק דלא נאמר בזה דאנוס שאני אלא באנוס מחמת המקום של ההדלקה ולא מחמת טעם אחר. וכמו"כ יש לדון מי שא"א לו להדליק מבחוץ מחמת חולי וכיו"ב, ואין לו מי שידליק בשליחותו בחוץ, דלפי האמור יש לו להדליק על שולחנו ודיו.

ובשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל נדפס ב"מבקשי תורה" קובץ י"ח שאם עבר והדליק בתוך ביתו גם כשאפשר להדליק בחוץ, מ"מ יצא יד"ח, ואילו בשם הגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] שמעתי שפוסק שלא יצא, ואינו ברור לי אם לדעתו אכן יחזור ויברך בחוץ, ויש לדון בשאלה זו עפ"י דברינו הנ"ל. ובמקו"א הובאו בשם הגרי"ז ז"ל דגם בהדליק בתוך ביתו כדין מחמת האנוס ואח"כ עבר האנוס תוך זמן המצוה שחוזר ומדליק בחוץ, ולפו"ר תימה לומר כן, שהרי קיים המצוה בשעתו כדינו. [אך י"ל כן, דבמקו"א נתבאר הדמיון למש"כ ערוגת

הבושם בענין חלקי המצוות שאינן לעכובא בדאורייתא, עי"ש. ולפ"ז י"ל דאע"פ שקיים חלק מהמצוה, יחזור עתה ויקיים חלק נוסף מהמצוה, והיינו הדלקה בחוץ, וכמובן בלי ברכה, וכיו"ב י"ל במי שאכל מצה עשירה, שיצא יד"ח מצה, ואח"כ יש לו מצה, יאכל עתה לקיום לחם עוני, עי' מש"כ בס"ד ב"אוצר" פסחים צט, ב.].

ואנב יש להסתפק במי שהיה פטור ממצוות בתחילת זמן המצוה ואח"כ נתחייב, האם אזלינן בתר תחילת המצוה, והזמן של אח"כ הוא תשלומין, ואזלינן בתר עיקר החיוב, או דילמא לא תליא בזה. וי"ל דכל משך החצי שעה אקרי זמן המצוה ורק אח"כ הוי דין תשלומין, וצריך לברר כל הספיקות הללו, ואין להאריך יותר, ובמקו"א הובא ספק כיו"ב לענין קידוש בשבת, שנחלקו בזה הפוסקים.

זאת חנוכה תשכ"ד

סימן כז בענין הנ"ל

[א]

ביתו ואינו יוצא כלל במה שמדליק במקום שינה ורק מדליק שם מפני החשד ובלא ברכה. או טעמא דמילתא הוא רק לכתחילה מה עדיף יותר, אבל כיון דאיכא טעמא דחשד מדליק במקום שישן ומברך שם ותו א"צ להדליק במקום שאוכל דכולי האי לא אסרחוהו רבנן. ובהגהות הגר"ב פרענקיל ז"ל הכריע כן בספיקו של המג"א, וכ"פ המשנ"ב, יעו"ש.

והנה כל זה איירי דבמקום שאוכל הוא על שולחנו של בעה"ב, ובעה"ב מדליק שם לעצמו, ולכן אע"פ שמדליק במקום שינה תו ליכא חשד ממקום אכילה דהא בעה"ב מדליק שם, אמנם אי אית ליה לעצמו תרי בתים שלו ואינם אכסניא אלא הוא בעה"ב, הדר דינא דהרשב"א דמקום אכילה עיקר ויברך שם, אמנם בזמן שמדליקין בחוץ יצטרך להדליק גם במקום שישן מפני החשד וידליק שם בלא ברכה.

והנה בעיקר הדברים שכתבנו דבאית לה שני בתים אינו מחויב מעיקר הדין להדליק אלא בבית אחד ורק משום החשד שמדליקין בשניהן. וזה מבואר להדיא במ"א סי' תרע"א ס"ק י"ג בשם הכל בו, ונודע כי מקור דברי הכל בו הוא באורחות חיים. ומצאתי באו"ח ה' חנוכה ס"ק י"ג שכ'

בענין אכסנאי מקום חיובו להדליק נ"ח מבואר בסי' תרע"ז בטור ושו"ע. ונכתוב תוה"ד, הנה החיוב על כל א' להדליק בביתו. אמנם אין זה חיוב פתח אלא חיוב גברא להדליק על הפתח. ולכן אי אית ליה כמה בתים אין החיוב אלא בבית אחד מעיקר הדין לחיוב נ"ח. ולאכסנאי אית ליה ביתו שלו ואם מדליקים עליו בביתו תו א"צ להדליק במקום שמתאכסן. אבל אם אין מדליקין בביתו מדליק באכסניא. וגם לענין אכסניא אי אית ליה ב' אכסניות לאכילה ושינה, הנה סגי להדליק מעיקר הדין במקום א'. וכ' הרשב"א בתשובה סי' תקמ"ב דעיקר הוא מקום אכילה וכמו שביאר דבריו בט"ז שם סק"ב. אלא דהטור הביא תשובת הרא"ש [ולא נמצא בשו"ת הרא"ש שלפנינו] דבזמן שהיו מדליקין בחוץ איכא טעמא דחשד אם לא ידליק במקום שינה ולכן מדליק התם. אמנם לא נתבאר מה הדין במקום אכילה, דהא אם עיקר החיוב שם הוא, איך יפקע במה שמדליק במקום שינה. ונראה שבזה נסתפק המג"א שם סק"ד, ויעו"ש במחה"ש ופמ"ג.

וצדדי הספק, אי הך דינא דמקום אכילה עיקר הוא בעיקר דינא כן ושם הוא

לרצ"פ על קטן סי' ח' אם קטן יכול להדליק נ"ח של חשד. ורעק"א בגליון שו"ע יו"ד שם ציין לתשובת בשמים ראש סי' רס"ג דא"צ לברך בשחיטת בן פקועה. יעו"ש. והנה כדברי הכו"פ חזינן מפורש כאורחות חיים, אלא דנסתפק אי הוי חד חיובא וגברא להדליק בכל הפתחים או חיוב אחפצא והו"ל ב' חיובים עכ"פ בברכת אחת סגי ופשיטא ליה דבעי ברכה.

ויעו"י בברכ"י שם ס"ק י"א הביא בשם שו"ת מכתם לדוד, דאם שכח ולא ברך בהדלקת פתח א' מברך בהדלקת הפתח השני, וחזינן נמי כד' הכו"פ והפר"ח דבעי ברכה, אלא דמוציא שתיהם בברכה אחת וכש"נ. ועיקר הוא דמאחר שתקנו חז"ל להדליק נ"ח בכל פתחיו, הו"ל נמי בכלל מצות נ"ח ופשוט שאין חלוק בזה בין פתחים הרבה לבתים הרבה דעיקר חיובא אפתחא הוא, ופשוט.

וחידוש גדול יותר מצאתי בביאור הגר"א על מה שכ' הרמ"א בסי' תרע"א ס"ז דאין אדם יוצא בנרות שמדליקין בביהכנ"ס. וכ' הגר"א הטעם, שאף חצר שיש לה ב' פתחים וכו', עכ"ל. והוא תמוה לכאורה, דאינו ענין לנרות ביהכנ"ס שאין יוצא בהם שום אדם כלל, משא"כ בחיוב דב' פתחים לכאורה יוצא י"ח עיקר המצוה בפתח א' ורק לא קיים תקנת חז"ל להדליק בשאר הפתחים משום חשד. וצ"ע. ונראה מוכח מדבריו דע"י חיוב חז"ל הרי דאינו מקיים המצוה רק אם הדליק בכל פתחיו

וז"ל, אבל אם הם בב' בתים בב' רוחות ואדם אחד דר בהם ונכנסין ויוצאין בשניהם צריך להדליק בשניהם אמנם א"צ רק ברכה אחת כיון דקי"ל דחובת גברא הוא אמרינן דשתיהן מצוה אחת שאין החיוב אלא מפני חשד ואפי' נימא דשתי מצוות הן כיון שעושה שתיהן בב"א די לו בברכה אחת וכו'. עכ"ל.

וברמ"א סי' תרע"א ס"ח כ' דבמדליק בב' פתחים משום החשד אינו מברך והוא בשם הר"ן. והפר"ח סי' תרס"ה ס"א כ' דאין זה מוסכם מכל הפוסקים דהא בענין הוראה אומר לצרכו הדליקה כ' הרי"ף והרא"ש דחוזר ומדליק בברכה ואע"ג דהוי רק משום הרואים, יעו"ש. ולא ידעתי מה הדמיון, דהתם כיון שהוראה אומר לצרכו אדלקה הרי ליכא פרסומי נימא ולא קיים עיקר המצוה, משא"כ הכא הרי קיים המצוה, וצ"ע. שוב מצאתי לרעק"א בגליון שו"ע סי' תרע"ה שתמה כן על הפר"ח, וברוך שכונתי.

ובברכ"י ציין לעי' בכו"פ סי' י"ג סק"ד. והנה הביא שם דהפר"ח הביא תשובת הרשב"א ח"א סי' תקכ"ה לענין שחיטת בן פקועה וכן הפרשת חלה שאינם אלא משום מראית העין ומברכין. וכ' הפר"ח דהרשב"א פליג על הר"ן דנ"ח בב' פתחים. וכ' עליו הכו"פ דאולי כונת הר"ן אינה דא"צ ברכה, אלא דיוצאין י"ח הברכה כמה שמברך פעם אחת על ב' הפתחים. ובתבואות שור סי"ג סק"ט נדחק בישוב קו' הפר"ח. [נראה הדרת קדש

והוא חיוב אחד וכולל כל הפתחים, וכעין לשון האור"ח הנ"ל.

[ואולי מקום עפי"ז לישיב קו' החכ"צ בסי' צ"א מאי שנא דילפינן חשדא דנ"ח מפאה בגמ' שם והא כולי הש"ס מלא בזה הדין, יעו"ש. ולפמש"כ י"ל, דיליף דומיא דהתם דמדן חשד איכא מעיקר הדין חיוב פאה בסוף שדהו וכן לענין נ"ח. ומו"ח (שליט"א) [זצ"ל] תי', דכמו התם חזינן דאף בחסרון כיס מחויב לצאת מחשד, ועי' רמב"ם פ"ב ממת"ע, כן הוא הכא, משא"כ בשאר דוכתי לא מצינו זאת. אמנם גם הגר"א הוסיף שם הטעם הפשוט משום נר איש וביתו, והוא המבואר בשו"ת ריב"ש סי' קי"א. ואולי טעמו הא' של הגר"א הוא לפמש"כ באורחות חיים ס"ק י"ז דמי שאינו בקי, יי"ח בנרות של ביהכנ"ס, ואולי משום דביהכנ"ס חצר השותפין הוא, וצ"ע. ועי' אריכות בשו"ת בית שערים או"ח סי' ש"ס.]

והנה שאלה זאת היא היום למעשה בתלמידי הישיבות, ויש בזה כמה אופנים ונבארם בעזה"י, יש מקומות אשר מקום שינה ואכילה הוא בבית אחד המחולק בתוכו לשינה ואכילה כל דבר במקום נפרד. ובזה נראה פשוט שמדליק במקום שרוצה דאין שום דין במדליק בביתו כגון בזמן שמדליקין בתוך הבית או הדר בעליה שמניח על החלון אם להניח במקום שאוכל הוי מעליותא ועיקר חיובא, דכיון דהוא בית אחד כיון שאינו מחולק

מתוכו אין נפ"מ באיזה מקום שמדליק. ויש מקומות אשר מקומות אכילה ושינה הם בבתים נפרדים, ובזה י"ל לדינא דהרמ"א בשם שו"ת הרשב"א צריך להדליק במקום שאוכל. והנה מש"כ השו"ע דמדליק במקום שינה מטעמא דחשד, הא גם אם לא ידליק במקום אכילה נמי איכא חשד. והתם אירי בסמוך על שולחן בעה"ב שמדליק, אבל הכא ליכא בעה"ב. אמנם אם מדליקין התם נ"ח סגי לכולם להוציאם מידי החשד. אבל כיון דעיקר חיובא במקום שאוכל ידליק התם ואף במקום שינה ידליק משום החשד. וכן אי איכא נ"ח במקום שישן תו ליכא חשד ופטור מנ"ח תמן. אבל מעיקר הדין נמצא הוא מחויב להדליק במקום שאוכל ובמקום שישן וכמו שהראנו לדעת הרי מטעמא דחשד הו"ל ב' החיובים אחד ואינו יי"ח נ"ח אם אינו מדליק בכל המקומות אשר נתחייב בהן. ואף שלא מצאתי מפורש טעמא דחשד רק לחיוב במקום שינה אבל לא במקום אכילה, מכ"מ פשוט דאין לחלק ומאי שנא.

ונראה פשוט דמה דמחויב להדליק במקום שאוכל דהתם עיקר קביעתו ומקרי ביתו טפי וכמש"כ הט"ז, הוי רק דגם מקום אכילה הוי בית דירה דיליה לענין אכילה ודומיא דאכסנאי שמשכיר לו בית לשינה ובית לאכילה. וכן האוכל על שולחן חותנו או בן הסמוך אצל אביו דמקרי דירתו לענין אכילה כיון שאוכל שם בקביעות, אבל אם אוכל בבית

המסעדה, נראה דלית בה דין דירה לענין אכילה. ובכה"ג לא אמרינן דעיקר קביעותו במקום שאוכל, אלא רק אוכל והולך לו ואינה דירתו. ובזה נראה פשוט שמדליק במקום שישן. ובמקום אכילה כה"ג אף מפני החשד א"צ להדליק ופשוט, דכיון דאינה דירתו ליכא חשדא. ויסוד החילוק, דבעינן דירה דיליה דאית בה אכילה ולא אכילה בלבד דאינה כלום. שו"ר בשו"ת שארית יוסף סי' ע"ג, עיי"ש.

והנה בגמ' פ' במה מדליקין במקור הדין דאכסנאי איתא דר' זירא שאמר לאחר שנשא אשה והיה באכסניא דתו א"צ להדליק באכסניא כיון שאשתו מדליקה עליו בתוך ביתו. ובב"י ר"ס תרע"ז וכן בתה"ד סי' ק"א ובשו"ת רש"ל סי' פ"ה והו"ד בט"ז שם ופר"ח שם כתבו דכיון דאשתו מדלקת בתוך ביתו אינו יכול להדליק באכסניא בברכה דיוצא בהדלקת אשתו. ובשו"ת מהרי"ל סי' קמ"ה והובא במ"א שם סק"ט ובשו"ת מהר"י ברונא סי' ז' ובט"ז שם סק"א הק' דאמאי אינו יכול שיאמר אני רוצה לצאת בהדלקת אשתו וממילא מחייב בהדלקה ויכול להדליק באכסניא בברכה. ולכן העלו דאינו כן ושפיר מצי מברך.

ולחסבר הדברים יש להקדים לשון הרמב"ם פ"ד מה' חנוכה הי"א שכ' וז"ל, אורח שמדליקין עליו בתוך ביתו א"צ להדליק עליו במקום שנתארח בו. אין לו בית להדליק עליו בו צריך להדליק במקום שנתארח בו. עכ"ל. הנה

מדויק בלשונו ז"ל דהחויב להדליק באכסניא הוא רק אם אין לו בית להדליק עליו בו. ומשמע דאם יש לו בית ואין מדליקין שם, מכ"מ אינו מדליק באכסניא אלא מחויב להדליק רק בביתו. ויעוי' בספר העיטור ה' חנוכה שכ' בזה"ל [וכ"ה בפ"י ר"ח שם], אכסנאי שלא נשא אשה חייב בנ"ח, יעו"ש. ודייק לישניה שלא נשא אשה.

וביאור הענין נראה, דיסוד חיוב נר חנוכה על כל אחד להדליקו בביתו והיינו מקום דירתו הקבוע. ואם עקר דירתו אף רק למשך אותו היום למקום אחר הו"ל דירתו המקום שעקר לשם ושם חיובו. ועי' בפר"ח סי' תרע"ז. אמנם צריך לבאר מאי מקרי עקר דירתו. ונראה שי' הרמב"ם, דכיון דאשתו נשארה בביתו הקבוע לא מקרי עקירת דירה ע"י מה דהוא נמצא עכשיו במקום אחר, וע"כ שם הוא חיובו. ואכסנאי דאכסניא היא ביתו, הוא רק דאינו נשוי או דנמצא באכסניא עם אשתו. ומתפרשת שי' הרמב"ם כמשמעות לשונו, דאם יש לו בית ואשתו שם חייב להדליק בביתו ומה שידליק באכסניא אינו י"ח כיון שאין כאן ביתו וכש"נ, ודייק נמי לשון העיטור.

מעשה נראה לפרש גם השיטה הנ"ל שנתקשו בה המפרשים, דעיקר החיוב בביתו במקום שנמצאת אשתו וכיון שהיא מדליקה עליו הרי כל חיובו הוא שם בלבד ולית ליה הכא חיובא כלל כי אין כאן ביתו ולכן הוי ברכה לבטלה. אמנם

י"ל דכיון דהוי מצוה אחת וכמש"כ האו"ח דכן מצוותה לא מקרי הפסק, וצ"ע בזה במקומו באו"ח ויו"ד, אמנם למה שנסתפק באו"ח שם דהוי ב' מצוות צ"ע בזה.

ובעיקר הדברים מה דנפסק בשו"ע בשם הרשב"א דמקום אכילה עיקר, הנה הט"ז שם הביא בשם רש"ל בשו"ת סי' פ"ה דמקום שינה עיקר ופליג על הרשב"א. וכן מצאתי בשו"ת מהר"י וויל בדינים סי' ל"א שכ' וז"ל, כן אם אדם הולך וסועד בבית אחר צריך להדליק במקום בביתו וכ"כ הא"ח דצריך להדליק במקום לינה ולא במקום שהוא אוכל. עכ"ל. ומש"כ דין זה בשם האו"ח לא מצאתי היכן הוא. אמנם רהיטת לשונו מוכח דס"ל כשי' מהרש"ל. [ולעיל הבאנו מהתבוס"ש לענין ברכה ועי"ש שכ' לחלק בין שחיטת ב"פ דמברכין כיון דנזכר חיוב שחיטתן בדברי התנאים. משא"כ חיוב נ"ח בב' פתחים אינו אלא מימרא דאמוראי. יעו"ש. ומלבד מה דאינו מובן מה יש לחלק בזה, הא הדברים תמוהין דכי רק הברכה והחיוב על שני פתחים לא הוזכרה במתני', והא עצם חיוב נ"ח גם לא נמצא במשנה, מלבד ס"פ הכונס לענין נזיקין, ואולי כוונתו כיון שנזכר בכרייתא דמגילת תענית ואולי דאיתא גם בשאר ברייתא חיצונית, וצ"ע.]

עוד בענין אכסנאי, ראיתי בחי' הגר"א על שבת דפתח בבא לנפשיה חייב להדליק רק אם אין מדליקין עליו בביתו,

אם אינה מדליקה בביתו, ס"ל להני פוסקים דלא חייבוהו חז"ל לשוב לביתו להדליק נ"ח, אלא בכה"ג חייל דינא דבאכסניא הוא ביתו מקום חיובו. ורש"ל ס"ל בזה עוד, דלא רק אם אינה מדליק בביתו כן הוא, אלא אף באינו ידוע לו אם מדלקת או לאו נמי מדליק בברכה וכן תקנת חז"ל. וכדברים שכתבנו יש ללמוד גם מלשון המאירי בשבת שם שכ' וז"ל, ומ"מ אם היה נשוי שנמצא שקובע בית לעצמו בעיר אחרת. עכ"ל. והוא כש"נ, דהתם ביתו הקבוע ואם אשתו מדלקת שם אינו יכול להדליק באכסניא שאין כאן ביתו. [יעו"ש בהמשך דבריו, ויש שם ט"ס דמוכח].

וחוזר אני למש"כ לעיל דכשי' הכו"פ דבברכה אחת מוציא י"ח כל הפתחים, דכן מבואר נמי באורחות חיים, הנה הפמ"ג בראש יוסף שבת דכ"ג גם כתב כן, אמנם הוסיף שם, דאם רחוק כל פתח מחבירו יותר מכ"ב אמה שהוא שיעור הפסק לברכה, אין בכך כלום דמשום חשדא א"צ לברך וכמש"כ רמ"א בשם הר"ן וכנ"ל, יעו"ש. ומבוארת שיטתו, דלכתחילה יש להדר כן לכוון בברכה על ב' המקומות. אבל בדיעבד לית לן בה. והנה כאשר חזינו מכמה דוכתי דלכאורה אינו כן אלא דמעיקר הדין מחויב בברכה, והוא שי' האו"ח, הפר"ח בד' רי"ף ורא"ש, הכו"פ, הגר"א ז"ל וברכ"י בשם המכתם לדוד, יל"ע בגונא דהוי הפסק דכ"ב אמה אם יברך. ואולי

ויעו"ש בלשוננו, ולכאורה יל"פ כמש"כ, והיינו דלא ס"ל לטעמא דחשדא הכא אלא הוא מטעמא דלהכי אינו משתתף יותר דכיון דפתח בבא לנפשיה תו ל"ה בכלל איש וביתו דבעה"ב. והוי הכא מקום דירתו הקבוע. משא"כ אם מדליקין בביתו הרי התם הוא מקומו, ולא חייל עליה חיובא הכא. והוא כש"נ. ואף דמבואר בפוסקים דחיוב פותח בבא לנפשיה הוא משום חשדא, יש לפרשו הכי, דדין חיוב משום חשדא נאמר רק בביתו, אבל אי ליכא הכא שום יסוד חיוב דאינו ביתו אין לחייב משום חשדא דליכא חפצא דחיובא דהיינו ביתו. אמנם ברמב"ם וטור וא"ח ועוד ראשונים מבואר דלא כהגר"א והיינו מטעמא דחשד. ומצאתי ברי"ו נ"ט ח"א ומאירי שבת שם כשי' הגר"א. אלא דהמאירי פי' שם דבכה"ג ליכא חשד, יעו"ש. אבל לשון הגר"א אינו משמע כן. שו"ר בשעה"צ סי' תרע"ז סקי"ג הביא ד' המאירי וכ' דאין לזוז מפסק השו"ע, יעו"ש. ובאמת גם המאירי ס"ל כשי' הרמב"ם והטור וכמבואר בחי' שם. ובכהגר"א בשו"ע לא העיר כלום מענין זה וצ"ע.

[ב]

בגמ' שבת דכ"ב איתא דהיה דר בעליה מדליקה בחלון הסמוכה לרה"ר, ופירש"י וז"ל, מבפנים כנגד חלון הסמוך לרה"ר, עכ"ל. ובפשיטות הוא שמניחו בתוך ביתו ליד החלון וממילא הוי פ"נ שרואים אותו עוברים ושבים. אמנם

ברבינו ירוחם נ"ט ח"א כ', מניחו כנגד חלון הסמוך לרה"ר מבחוץ, עכ"ל. והנה רש"י ותו' שם נחלקו בהא דמניח על פתחו באיזה פתח עסקינן. דשי' רש"י דמניחו על פתח ביתו ושי' התו' על פתח חצרו. ובטור סי' תרע"א כ' בחלון דמניח בדר בעליה, היינו רק דלית ליה מקום בחצרו. ועי' ב"י דאסברא לן דהטור ס"ל כד' התו' ולשיטתיה אזיל, דכיון דמדליקין על פתח החצר הרי גם לעליה איכא פתח החצר ולכן אם בגוונא שידליקו על פתח החצר יהא ניכר שהוא משל עליה מדליקין שם. והא דמדליקין בחלון הוא רק דאינו ניכר אם ידליק בחצר שהוא של בעל עליה. אבל שי' רש"י דמדליקין על פתח הבית הרי לעליה ליכא פתח הבית אלא חלון בלבד, יעו"ש. אמנם ברי"ו שם איתא עוד דשי' רש"י היא נמי כהתו' דמדליק בפתח החצר אלא שהנרות מבפנים. וראיתי שהביאו הפר"ח בסי' תרע"א, עי"ש.

ויעו"ש בפר"ח עוד שהביא קו' הרא"ם בביאוריו על הסמ"ג, דלשי' התו' דצריך להדליק סמוך לרה"ר אמאי אצטריך לאשמועינן דמדליק בחלון הסמוך לרה"ר, הא פשיטא הוא דבעינן סמוך לרה"ר. ותי' הפר"ח דסד"א כיון שא"א לו לקיים תקנת חז"ל להדליק על פתח החצר, סד"א שידליק על פתח ביתו וסגי בזה אע"ג דליכא פ"נ כולי האי דהא אין פתח ביתו לצד רה"ר, קמ"ל דמדליק על החלון. ועוד כ' שם בפשיטות דאם החלון גבוה מכ'

אמה מדליק על פתח ביתו, ואינו מדליק על פתח החצר כיון דליכא היכרא דהנרות הן של בעל עליה. אמנם ביותר מי' טפחים לא אכפת לן בזה וכמש"כ המ"א שם סק"ו.

והנה לא ראיתי למי שהרגיש בלשון רבינו ירוחם במש"כ על החלון "מבחוץ". ודלא כרש"י שכתב מבפנים. וראה זה מצאתי בספר חי' הגר"א ז"ל על מסכת שבת על הא דכ' רש"י, מבפנים דהוא ט"ס וצ"ל "מבחוץ". והיינו שמדליק בחצר וכדי שיהא ניכר דהן של בעל העליה, ע"כ מדליקן כנגד חלוננו מלמעלה ובזה איכא שפיר היכרא. ואף דבכמה מפרשים ראשונים העתיקו לשון רש"י כגי' דילן, הנה כגי' הגר"א מפורש כרבינו ירוחם. וגם לשון הש"ס כגי' דילן דמדליק בחלון. אמנם יעוי' בפסיקתא רבתי פ"ב איתא

בזה"ל, היה דר בעליה ובה חלון נוטה לרה"ר מדליק. ע"כ. ולא נזכר שמדליק בחלון. ויל"פ כשי' הרי"ו והגר"א. ובאמת בחי' הגר"א מפורש יותר שכ' דצ"ל למטה כנגד החלון העליון. והוא חידוש גדול לדינא ודלא כפי הנראה מרהיטת לשון הפוסקים, וצ"ע. וע"ע בשה"ל סי' קפ"ה הגי', ואם היה דר בעליה שאין לו בית בחצר להניחה שם מניחה מבפנים כנגד (החלון) [הפתח] הסמוך לרה"ר. עכ"ל. והדברים צ"ת. [ועתה י"ל ריטב"א כת"י על שבת, ושם מבואר שחלון למעלה מכ' מרה"ר מדליקין בו הואיל וא"א בענין אחר, עי"ש, וכנראה דס"ל שיש בזה איזה פ"נ, ויש לציין לרבינו יואל הלוי בטור שבתוך הבית אין חסרון של למעלה מכ', ואע"פ שאין סומכין עליו סתמא, אבל אם אי אפשר בענין אחר שפיר דמי].

חנוכה תשע"א

סימן כח

נ"ח בע"ש ונעשה לאו בר חיובא לפני שקיעה"ח

וכבר הבאתי במקו"א מש"כ בזה הר"י ב"ר יקר בפי' התפילות והברכות ח"ב ע' סב, ויעו"ש שמפורש בדבריו שאין קיום מצוה מעכשיו, ואע"פ כן מברכים ברכת המצוות, ומתוך כך למד לענין ברכת ביעור חמץ, שאף היא בדרך זו, ואע"פ שלפונ"ר יש לחלק בין הנושאים, דבנ"ח כל מעשה המצוה נעשה בהדלקה, ואילו בביעור חמץ, מעשה המצוה יהיה נעשה בפועל גם אח"כ, ולפיכך יש להעיר על הדמיון, [וכמו"כ צ"ע הרי הבדיקה היא תחילת הביעור, וכבר הביאו מהירושלמי דביום הראשון תשביתו הוא מליל י"ד, ואכ"מ] ומ"מ מה שנוגע לנידון דידן, נראה דס"ל כהט"ז שאין כל קיום המצוה אלא מהלילה, וכפי שמפורש ויראה המעיין שם.

ולפ"ז יש להסתפק כנ"ל, אם נשתטה ביני לבני, האם נתקיימה המצוה, ובאתי לספק זה מהגמ' זבחים טו, א, שאם נקטעה ידו ונעשה בע"מ לאחר שזרק הדם ולפני שהגיע למזבח, הזריקה פסולה, ואע"פ שהאדם כבר גמר את מעשה המצוה, מ"מ עדיין לא נתקיימה המצוה, ויליף לה מקרא, וראיתי בחי' הר צבי מנחות כה, א שכבר הרגיש בשאלה מדברי הנמוק"י פ' כיצד הרגל באשו משום חציו

הנה בענין הדלקת נ"ח בע"ש נחלקו הפוסקים וכפי שיבואר, ונסתפקתי במי שהדליק נ"ח בביתו מדין איש וביתו, והוציא את כל בני הבית, ולפני שהגיע זמן המצוה נשתטה, האם בטלה הדלקתו, וצריך הדלקה אחרת, אם עדיין לא נכנסה שבת או לאו. ובמאמרי בענין נ"ח לבני הבית כשבעה"ב לאו בר חיובא נתבאר עיקר השאלה בנר איש וביתו וכן לשיטת הרמב"ם שתמיד בעה"ב מדליק, איך הדין אם בעה"ב שוטה ואינו בר חיובא, אם חוזר החיוב על בני הבית, עי"ש. וכאמור יסוד השאלה תלוי במחלוקת התה"ד סי' ק"ב והט"ז סי' תרע"ג, בגדר הדלקת נ"ח בע"ש, ועי"ש בפמ"ג במשב"ז אות ט', ושע"ת ס"ק י"א שצ"י לדבריו בבית אפרים או"ח סי' ס"ג, ולכאורה נחלקו אם קיום המצוה כבר מתחיל מרגע ההדלקה, אבל או שרק מעשה המצוה הוא בהדלקה, אבל הקיום מתחיל רק מזמן הדלקת נ"ח בחול, ולכו"ע איכא עתה מעשה מצוה, דאל"כ לא עשה ולא כלום, והרי מברכים בהדלקה זו, ש"מ שהיא מעשה מצוה, וזה מה שהביא התה"ד מהא דמברכים, אלא שהוא נקט דזה מורה שגם קיום המצוה מתחיל מעכשיו, ואילו הט"ז ס"ל שאינו כן, וכש"נ.

קרואי נ"ח בע"ש ונעשה לאו בר חיובא מועד קנה

לפי' התוס' אכן נקט הש"ס שהכשר מצוה אינו בכלל עדל"ת, אלא דעי"ש מאי דמסיק לפרש גם אליבא דהתוס', ולהט"ז הא בפשוטו אין קושיא מסוגיא זו אם פי' כהתוס', וגם אליבא דפירש"י וכדרך התה"ד, י"ל שלדעתו לענין עדל"ת סגי במעשה מצוה שהוא הכרחי והכשר מצוה, ולא צריך גם קיום מצוה, וכיון שאין עדיין שום קיום, ממילא כבתה זקוק לה.

ואע"פ שמברכים ברכת המצוות, י"ל דיש תקנת ברכת המצוות אע"פ שאין עתה אלא מעשה מצוה בלבד, וקיום המצוה בא ממילא, ואדרבה על קיום מצוה גרידא לא תקנו ברכה, כש"נ בס"ד במקומו לענין לפדות את הבן בע"ש שיחול בשבת, ראה בן המלך על ה' בכורים, ונוסח הברכה וציונו אע"פ שעדיין לא נצטווה, י"ל דכיון שתקנו חכמים לעשות כן המצוה שפיר יכול לברך, וכמו"כ אם עפ"י תיקון חכמים היה הדין לקטן שימלאו לו ל' יום בשבת, לעשות הפדיון בע"ש, שפיר אפשר גם לברך, ואולי גם בלא"ה אפשר לברך, דמ"מ עושה כן לחובת המצוה שלמחר, ולכאורה בשי' הט"ז דלפי הנתבאר לא התחיל קיום המצוה לפני זמנה כל יום, ולפיכך כבתה זקוק לה, א"כ גם ברכה ניבעי כשחזור ומדליקו, דה"ז כמו בירך על מצוה ולא עלתה בידו והפסיק, ואח"כ חוזר ועושה המצוה ומברך. [ובמקו"א נתבאר בס"ד על ברכת הפרשת תרו"מ, כאשר החלות הוא לאח"ז.]

דהמעשה נגמר משעת זריקת החץ, ויעו"ש מה שמחלק בין הנושאים, וע"ע שו"ת זכרון יהונתן חו"מ סי' ב' אות י"ז, חלקת יואב חו"מ דיני אונס ענף ג', אמרי משה סי' ל', קה"י ב"ק הוספות סי' ג', ובמקו"א כתבתי עוד בדיון נזכר אחרי שיצא חץ מתחת ידו, ואכ"מ.

וראה עוד במחלוקת התה"ד והט"ז באבני נזר או"ח סי' תצ"ז, וכן בביאור התה"ד בקובץ הערות יבמות סי' י"ג, ונ"ל ביאור הענין כך, דכאמור פליגי אם יש קיום מצוה בהדלקה בע"ש או רק מעשה מצוה, ולכו"ע אי איכא קיום מצוה א"כ גם הכא כבתה אין זקוק לה, אלא שלתה"ד איכא קיום מצוה, והביא ראייה מהכשר מצוה בסוגיא דיבמות על כיבוד אב, ונראה כונתו, דהואיל ומבואר שם בגמ' דכיון דהוי הכשר מצוה וא"א בלי הכשר זה, ממילא גם על הכשר זה יש גדר מעשה מצוה וקיום מצוה, ואע"פ שבודאי הקיום לא הושלם ע"י שחיטה ובישול אם לא נתן לאביו לאכול, מ"מ יש בזה התחלה של קיום המצוה, והוכרח לזה, דאל"כ לא היינו אומרים עדל"ת, ולא סגי במעשה מצוה לומר עדל"ת, אלא צריך גם קיום מצוה, ומוכרח אפוא דבמעשה ההכשר מצוה מתחיל גם קיום המצוה, ולפיכך י"ל כן גם על הדלקת נ"ח מבעוד יום שיש בזה התחלת קיום המצוה, וכיון שנקטינן שיש כאן קיום מצוה, ממילא כבתה אין זקוק לה, ועי"ש בקובץ הערות שהוכחה זו היא אליבא דפירש"י בגמ' שם, דאילו

שהסברא היא שאין להדליק כלל, דהואיל ובזמן החיוב א"א להדליק, והרי הדלקה קודם לכן היא גדר תשלומין לזמן החיוב, ואם א"א להדליק בזמן וחיוב, א"כ ה"ז פטור, ואין לזה תשלומין. ולפיכך נראה במי שמדליק מפלג המנחה וכו"ל, היינו דוקא אם יהיה בר חיובא בזמן חובת הדלקה, אבל מי שיודע שבזמן חובת הדלקה לא יהיה בר חיובא מאיזה טעם שיהיה, גם להקדים אי אפשר.

ושאלני צורב אחד על הדלקה בשבת שלא כדרך מלאכה דליכא איסור תורה, באיזה אופן שנמצא, ע"י איזה גרמא וכיו"ב, האם מהני הדלקה כה"ג לנ"ח, ולפ"ז יהיה אפשר להדליק בשבת, [ובמקו"א הבאנו מהדרת מרדכי ועוד, שאין איסור תורה במדליק נ"ח בשבת, עי"ש טעמא], ולפ"ז בעצם הדלקה באופן כזה מהני, ולא שמענו איזה דין במעשה הדלקה, והעיקר שהנר דולק מכח מעשיו, ואע"פ שהדלקה עושה מצוה סגי בזה, ולע"ע לא ראיתי מי שעמד בשאלה זו, אמנם לענין שבת יתכן להסמיך לכאן סברת המנח"ח ועוד מפרשים, דנאמר מיגו דהוי מעשה לענין מצוה, הוי מעשה גם לענין שבת, וראה במנח"ח במוסר השבת מלאכת קושר, דמה"ט קושר ציצית בשבת ואע"פ שקושר ע"מ להתיר ולדין שבת ל"ה מעשה מחייב, אבל כיון שהוא מועיל למשוי ציצית, ה"ז נחשב למלאכה, עי"ש, וי"ל שגם מצוה דרבנן מהני למישוי הך מיגו, ולא רק מצוה דאורייתא, וצ"ע

ועי' בשו"ע סי' תרע"ב ס"א הובאה שי' האורחות חיים, שגם בחול והוא טרוד מדליק מפלג המנחה, והוסיף הפר"ח דמברך, ועי"ש בברכ"י דמקור דין זה מהדלקה בע"ש, ולפי"ד הט"ז יש להדליקה אם כבתה קודם הזמן, ולפי דרכנו אף לברך. ואם ילפינן מהדלקה בע"ש, א"כ ס"ל לר"א מלוניל שטרוד בימי החול הוא בכלל התקנה כמו ע"ש. וא"כ לפי שי' תה"ד גם קיום המצוה מתחיל מיד בעת ההדלקה, ואף בזה כבתה אין זקוק לה. כן י"ל לכאורה, אמנם בפשוטו שיעור השמן בע"ש או בכל הדלקה מפלג המנחה הוא לעכובא עד חצי שעה אחרי שקיעת החמה, אלא דגם בדין שיעור, אינו מוסכם לכל הפוסקים, ולפיכך מי שהחסיר שמן ולא הניח כשיעור חוזר ומדליק בלי ברכה, וה"נ לא שנא, אמנם לא נזכר בט"ז שיחזור ויברך בכבתה עפ"י שיטתו, ולפ"ז אינו מובן אמאי לא יברך, וה"ז כמו שעשה מצוה בברכה ולא עלתה בידו שחזור ומברך, וכו"ל, וצ"ע. ובשלמא למ"ד בגמ' כבתה זקוק לה, לא נזכר שצריך לברך, די"ל דמ"מ נעשית מקצת המצוה ומה שזקוק לה הוא להשלימה, ולפיכך אין ברכה, אבל בכבתה בע"ש ולא קיים ולא כלום אמאי לא יברך בהדלקה שניה, וצ"ע. וע"ע היטב בפמ"ג סי' תרע"ב.

ואגב, מענין לענין בגדר הדלקה בע"ש, שהיא במקום הדלקה בשבת, וכך היתה תקנת חכמים, אבל בלא"ה כמובן

קרואי נ"ח בע"ש ונעשה לאו בר חיובא מועד קנו

בפוסקים, וראה שו"ת הר צבי יו"ד סי' קמ"ג בשם הגר"א מטלז שקיום מצוה ע"י גרמא מהני, ולפ"ז יל"ד לענין איסור שבת כנ"ל דמיגור דמהני למצוה מהני לאיסור שבת. וע"ע ס' פקוח נפש (פיבלזון) סי' א' אות כ"ה ואילך. [ובמקו"א כתבתי לענין אשו משום חציו, אי מהני לקיום מצוות, וכן לענין הדלקת נ"ח.]

אור לכ"ד כסלו תשל"ד

סימן כט

בענין נס השמן דחנוכה

ע"כ אין בו דין היסט, אבל השמן הנמצא בתוכו אפשר להוציאו ולטמאותו, ובשלמא אליבא דרש"י דאף המוקף צ"פ נמי אינו נטמא בהיסט, ואע"פ שאפשר לפותחו, ש"מ דלא אכפת לן במה שאפשר, אלא כל שבמציאות בזמן קבלת טומאה א"א לנגוע, אף בהיסט אינו נטמא, אבל אליבא דהתוס' וכן ס"ל לרוב ראשונים דכל שאפשר לפתוח ה"ז נטמא, הדרא קושיא דהשמן אפשר להוציא. ועיי"ש מה שכתב לישב, דכיון דיסוד דין היסט הוא משום דדרשינן בתו"כ פ' מצורע והובא בתוס' שם דהוא מגע בכולו, א"כ כל שאינו מטמא את כל מה שמסיט ל"ה מגע בכולו, ואף השמן אינו נטמא. עיי"ש. [וכן עמד בזה במור וקציעה סי' תר"ע בשם אחרונים, ועיי"ש בשערי תשובה מה שציין עוד בזה.]

והנה דברי הנוב"י צריכין ביאור, דכיון דהכלי והשמן שני דברים הם, וע"י ההיסט איכא נגיעה בהכלי ואיכא נגיעה בשמן, ומה אכפת לן שאין הכלי נטמא, מכ"מ על השמן איכא נגיעה בדרך של היסט ומבעי ליה לקבל טומאה. וכן נמי דברי הנוב"י נסתרים מדברי הרמב"ן שבת פד, ב שהיא שי' הראשונים לענין כלי חרס המוקף צ"פ דבהיסט הוא עצמו טהור, ומה

בתוס' שבת כא, ב כתבו דאם נאמר דבזמן חשמונאים כבר גזרו על טומאת נכרים לעשותם כזבים. צ"ל דהפך שנמצא חתום היה מונח בקרקע, דאל"ה עדיין אפשר לטמאותו בהיסט. ולפ"ז גזירת י"ח דבר היא לאוסופי קטן, והיא באמת היתה מאוחרת יותר, וכמש"כ בהגהות הרא"מ הורוביץ, וכבר קדמו כן בספר בתי כהונה בבית ועד בריש חידושיו על הרא"מ ה' חנוכה, עיי"ש. ועיי"ש עוד בהמשך דבריו שכתב דאף כונת רש"י היא כהתוס'. אמנם לדעת רש"י גופיה לקמן פד, ב הרי מוקף צמיד פתיל נמי אינו מטמא בהיסט וא"צ לזה שיהיה קבוע בקרקע, והבתי כהונה בעצמו הרגיש בזה. [ועי' מהרש"א שם, וכן רש"י נדה לד, א ובגמ' ע"ז לו, ב ולעיל יז, ב].

והנה הרא"ם בביאוריו על סמ"ג ה' חנוכה כתב עוד די"ל שהיה פכין קטנים שאינן נטמאין בהיסט כמבואר בגמ' שבת שם. וכמש"כ כן רש"י ותוס' שם, וכ"כ גם בביאור הגמ' ב"ק כה, ב, עיי"ש. ודברי הרא"מ הובאו בב"ח ריש ה' חנוכה. ותמה בשו"ת נודע ביהודה מהדו"ת חאו"ח סי' קל"ז, דסברא זו שייך לומר רק על הכלי עצמו, דכיון דפכין קטנים אינם ראויים לנגיעה מבפנים, והיסט תורת נגיעה עליו,

שבתוכו נטמא. וזה מפורש לא כהנוב"י. ואף דהרמב"ן שם השיג על שיטה זו שאין טעם לחלק בזה, דאילו מקרי אתי לכלל מגע היות שעתיד להפתח, א"כ הכלי והמשקה שבתוכו צריכין להיות טמאין, ואילו לא מיקרי דאתי לכלל מגע, שניהם צריכין להיות טהורים, יעו"ש. וכן במאירי. ולא אתי הרמב"ן עלייהו מכח סברת הנוב"י הנ"ל, ש"מ דלא ס"ל כן. ומצאתי בנחל אשכול ריש ה' חנוכה מש"כ בזה.

והנראה בזה, דהנה שיטת הרמב"ם בפ"ח מה' מטמאי משכב ומושב ה"ד דדין כלי חרס דמטמא מאוירו, הוא בתרי גווני, או דמטמא ע"י מגע בתוכו, או ע"י שהכניס הזב ידו לאוירו. אלא דבטומאת מגע סגי כל שנגע בו, ואילו בהכניס הזב לאוירו בעינן כולו או רובו והוא הדין דאינו מטמא לאברים. ואין כן ש"י הראב"ד שם, ולדעתו אף בהכניס ידו באויר נמי מטמא. ועיי"ש בחי' הגר"ח ז"ל שהסביר, ותו"ד, דלרמב"ם טומאת תוך בכלי חרס, הוא דין בהמטמא שצריך שיהיה כולו בתוכו. אבל להראב"ד הוי רק הלכה דהתוך מקבל טומאה. ועיי"ש עוד שכתב דהרמב"ם לא כתב הדין דפכין קטנים אינן נטמאים בהיסט, ובזה העיר גם הנוב"י שם, וכתב הגר"ח דבאמת לש"י הרמב"ם אין מקור מהגמ' דאינן מטמאין בהיסט, והיינו דהא דאיתא בגמ' קולא דפכין קטנים שטהורים בזב, אין לומר על מגע גרידא, דאין זה קולא, ורק משום שא"א לגעת, וע"כ כתבו בתוס' דאף בהיסט אינו מטמא, והוא דינא

והוי קולא. אבל להרמב"ם איכא קולא בטומאת מגע גופא, דאינו מטמא בפכין קטנים משום שצריך כניסת רובו, וזה הוי דינא. ותו ליכא ראייה דאינו מטמא בהיסט, וא"כ ס"ל באמת להרמב"ם דמטמא בהיסט, עיי"ש היטב. [ודברי הגר"ח לפו"ר אינם מובנים לי, דאכתי זה נמי אינו דין קולא, אלא שאינו במציאות שיטמא, מפני שאין כל גופו נכנס, וכמו שאם אין אצבעו נכנסת אינו קולא לדין מגע, כן נמי שאין כל גופו נכנס אין זה קולא בדין אוירו. וצ"ע]. והנה להראב"ד דפליג על הרמב"ם אין כל דין מגע בתוכו שהרי נטמא באוירו. וז"פ. ושור"ר שיל"ע בנר אהרן (טברג) סי' ו' ע' נח.

והנה צ"ע לפ"ז, ושוב מצאתי שעמד בזה בספר קהילות יעקב על טהרות סי' ב', דבשלמא אליבא דהרמב"ם דאיכא תורת מגע בכלי חרס, שפיר דרשינן דהיסט הוי מגע בכולו, וא"כ נטמא. אבל אליבא דהראב"ד ליכא כלל דין מגע בכ"ח, אלא הוי רק דין דמטמא מאוירו, א"כ במה נחשב ע"י ההיסט דנכנס הטומאה באויר, וראיתי בקה"י שם שכתב די"ל דכיון שגם תוכו של הכלי הוא בכלל הכלי והאדם נושא את כולו, וע"כ נחשב שהטומאה נכנסה לאויר, יעו"ש. [ועיי"ש גם מה שהביא מהמל"מ פ"א דכלים הי"ג, דאיכא דין מגע בכלי חרס בלי דין אויר, יעו"ש].

ולפ"ז מקום אתנו לבאר דברי הנוב"י הנ"ל וכן דהראשונים לא ס"ל כן. דהנה נראה דאי נקטינן כסברת הרמב"ם

משא"כ הכא מה ענין יש לשמן אצל הכלי, שיש חשש על שניהם שמא הסיטו והכא לא שייך נמי טעמא דלזול דנאמר גבי ברהמ"ז, וע"כ יתכן לפסוק טהרה על השמן וטומאה על הכלי. ואע"פ שהכל נשאל על אותו מקרה עצמו, וע"ע.

ובאמת י"ל פשוט, דמה דאין מטמאין משקין בספק למ"ד טומאת משקין מדרבנן היינו ספק נגע וכמש"כ רש"י שם, אבל כאן אם נפסק דין ספק טומאה על הכלי, ואח"כ ודאי נגע בו שמן או אפי' רק נכנס באוירו שוב יש עליו נמי טומאה בספק, דאין לחלק בזה, כיון דהשמן תוצאה מהכלי לענין טומאה זו, וכה"ג כתב בריטב"א עירובין לו, לענין חזקות, דכל שהמטמא ספק, אין לטהר הנטמא משום חזקה, עיי"ש, וכבר האריכו בזה אחרונים בכמה מקומות. ואין להאריך כאן. [וע"ע בראש יוסף מש"כ]. ועי' היטב בספר נפתלי שבע רצון על התורה פ' מקץ מש"כ בענין זה.

וע"ע ברא"ם שהק' הא טומאה הותרה או דחויא בציבור. וכן הק' הפנ"י בסוגיא דשבת שם. אמנם בפר"ח ס' תר"ע כתב בפשיטות דכיון דאליבא דהתוס' אין זו טומאת מת אלא טומאת זב, בזה לא אמרינן טומאה הותרה בציבור. [אבל בהע"ש סי' כ"ו ס"ק י"ז ושו"ת בנין שלמה סי' נ"ג כתבו דבטומאת השמן אין נפ"מ בין זב לטמא מת, יעו"ש. ועי' בס' חזון יחזקאל שבת שם]. והרא"ם גופיה מיישב דאין השמן בכלל מצוה, אלא הוי

דאיכא דין מגע על הכלי חרס מבפנים, א"כ בודאי אינו מסתבר לומר דתליא השמן בהכלי, כיון דיש כאן מגע על כל אחד ואחד, ואע"פ שאין הכלי נטמא, מכ"מ השמן נטמא, משא"כ אי נקטינן כמש"כ אליבא דהראב"ד דכל דין קב"ט בכ"ח הוא רק באויר, א"כ בכה"ג י"ל דכיון דבנגיעת אותו אויר אין אנו דנים לטמאות את הכלי משום דין פכין קטנים, שוב אין דנים לטמאות את המשקה שבתוכו, שהוא נמצא בתוך אותו אויר, וע"כ תליא הא בהא, וכן י"ל בסברת הנוב"י. וראה שרשי הים ה' חנוכה.

וראיתי בספר מאיר עיני חכמים להגה"ק מאוסטרובצה ז"ל ח"א סי' מ"ד שכתב ליישב קו' הנוב"י בכמה אנפי ע"ד הפלפול. ובס"ק י"ז כתב ותו"ד, דאזלינן כאן אליבא דמ"ד טומאת משקין דרבנן, ואליבא דדעה זו בספק טהור, כמבואר בפסחים יז, א, עיי"ש. וא"כ כאן לא היה אלא ספק שמא נטמא, ויש לטהר השמן. אלא דאם הכלי טמא מדאורייתא מספיקא שוב אין לטהר אף השמן, וכמש"כ הרדב"ז לענין ברהמ"ז שאם נסתפק דחזור ומברך גם הברכה דהטוב והמטיב שאינה אלא מדרבנן. וכן נמי הכא כיון דמטמאין הכלי אף השמן בכלל. אבל כיון שהכלי טהור וכמש"כ הב"ח, ע"כ אף השמן טהור. עיי"ש.

והנה הדמיון לברהמ"ז אינו מובן כלל, דהתם חל עליה חיוב ברהמ"ז, וע"כ כל מה שבכלל ברהמ"ז הוי בכלל.

רק בגדר מכשירי מצוה, ובמכשירי מצוה לא נאמר הדין דטומאה הותרה בציבור. ומדמה זאת להך דמילה דוחה את השבת ואין מכשיריה דוחין את השבת. וראיתי גם בספר בתי כהונה שם שכ' עפ"ז דאף דצמיד פתיל אינו מציל בקודש, מכ"מ בשמן של מנורה אינו אלא מכשירי מצוה, וע"כ מציל בה צ"פ, עי"ש.^א

והנה במאמרי בענין שמן של איסה"נ כתבנו בדעת שו"ת שער אפרים סי' ל"ח שפוסל שמן של איסה"נ ונ"ח משום דכתותי מכתת שיעוריה, ואחרונים תמהו עליו, דמאי איכפת לן דמיכתת שיעוריה, כיון דמכ"מ דולק שיעור הזמן שצריך לדלוך. ומוכח ש' שער אפרים דלא סגי במה שדולק, דאין זה מכשירין גרידא אלא הוא גוף המצוה דבעינן שיהיה שמן כשיעור וכל ש"ל בו כתותי מיכתת, שוב אין בו שיעור ואינו כמצוה אצ"פ שדולק שיעור הצריך. [ועיין גם בספר זרע יעקב שבת שם מש"כ בזה.] ולפי המבואר (ראה במאמרי על תקרובת ע"ז וכן בענין דיני השמן למנורה) דהשמן הוא כמו קרבן, בפשוטו אין זה מכשירין, ואיכא ביה כתותי מכתת, דהשמן צריך שיעור ממש.

ודרך אגב יש לציין מה שראיתי בספר קובץ על הרמב"ם בה' חנוכה

שהק' אמאי לא בטלו השמן הטמא ברוב, באופן דקמא קמא בטיל, עיי"ש. וצ"ע בגמ' בכורות כג, א דטומאת משא אינו בטל, וכמו"כ הכא דבעינן השיעור דחצי לוג ומכ"מ איכא שמן טמא שם והוא פסול. ועיי"ש בתוס' מש"כ שאינו אלא מדרבנן, ומדאורייתא הכל בטל. [ונראה דאין לדון ממה שכתבו אחרונים דאין ביטול מועיל רק להפקיע איסורין ולא להכשיר, וכמבואר בהגרע"א לענין חוטי ציצית והמנח"ח לענין מצה ובאריכות בשו"ת משיב דבר ושו"ת עונג יו"ט ועוד. (וכתבתי בזה באורך בה' סוכה לענין ביטול סכך פסול בסכך כשר.) וכן נמי נאמר הכא דהיות ושמן טמא פסול, תו א"א להכשיר ע"י ביטול ברוב, דו"א, דהשמן בעצמו כשר ורק אית עליה טומאה, וכל שע"י הבטול שוב אינו טמא, א"כ חזר לכשרותו, אכן עפ"י סברא זו י"ל מש"כ אחרונים דשאר שמן למנחות היה להם, אבל שמן למנורה צריך כתית וזה לא היה. ולכאורה יש לשאול כנ"ל דיבטלו ברוב, קמא קמא בטיל. ולסברא הנ"ל תו לק"מ, דשמן שאינו כתית הוא פסול למנורה ולא יועיל בו ביטול ברוב. וס' קובץ כתב שאלה זו בשם רבו, והוא בספר זרע יעקב על שבת שם, יעו"ש שהאריך. ובעיקר פסול שמן טמא, ראה לעיל סי' ב'.

א. וכבר הובא כאן בכמה מקומות ש' הקדמונים שיש על השמן גדר קרבן, ולפ"ז פשוט שאין הוא מכשירי מצוה, אלא המצוה עצמה.

חנוכה תשס"ב

סימן ל

נר חנוכה ברה"ר בלי שמירה מנוקין

יזיק לאחרים, ונמצא אפוא שעצם הנר חנוכה הוא מזיק, ומה שיש היתר להניחו ברה"ר הוא משום שאפשר לשמור, ואכתי איכא לעיוני, אם יניח הנר חנוכה בלי שמירה, וכמובן שאם יזיק ישלם, אלא שיש לדון דהואיל ואיכא חיוב שמירת נזיקין, והוא דין תורה, וכל דיני נזיקין הם בכלל לא תגזול, וא"כ מי שאינו שומר את ממונו שלא יזיק, ה"ז בכלל איסור תורה, אע"פ שעדיין לא הזיק, וק"ו אם הזיק, ולפ"ז יש לדון שהמדליק נ"ח ברה"ר בלא שמירה במקום שיש אפשרות שיזיק, ה"ז בכלל עבירה, ונמצאת מצות נ"ח מצוה הבאה בעבירה, ושוב אינה מצוה, וממילא פשוט שחייב.

ונמצא שממ"נ ה"ז חייב, שאם לא שמר לא רק שמשלם הנזקים אלא שגם המצוה לא קיים, ואם מתחילה שמר י"ל שכבר קיים המצוה, ומה שהפסיק אח"כ לשמור, ה"ז כמו כבתה שאינו זקוק לה, אך י"ל דאם הפסיק את שמירתו שמחוייב בה, ה"ז כמו כבתה במזיד, דמבואר בפוסקים דכה"ג זקוק לה והיינו שאכן באופן כזה אם לא חזר והדליק משך חצי שעה לא יצא יד"ת, וה"נ לא שנא, כיון

במתני' ב"ק סב, ב, הניח חנוני נרו מבחוץ החנוני חייב, רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור. והנה טעמיה דר"י דפטר הוא משום שהניח ברשות, כדאיתא בתוספתא ב"ק פ"ו הלכה י"ג. ויעויין ברשב"א שם דהואיל והמצוה היא להניח ברה"ר דוקא משום פרסומי ניסא, על כן ס"ל דפטור מהנזק. ויעו"ש שהביא מהירושלמי על סוכות שנעשו ברה"ר ואחרים ניזוקו על ידם שבעל הסוכה חייב, ושיש לחלק בין סוכה שאין מצותה ברה"ר דוקא, ובין נר חנוכה שמצוותו היא דוקא ברה"ר. וראה ח"י חת"ס שם. [וע"ע חסדי דוד תוספתא ב"ק פ"ו, שפ"א שבת כא, ב, כלי חמדה פ' כי תצא. א] ומ"מ לא קי"ל כר' יהודה אלא כחכמים, וז"ל הרמב"ם פי"ד מהלכות נזקי ממון הי"ג, הניח החנוני נרו מבחוץ החנוני חייב אף בדמי פשתן מפני שהניח נרו מבחוץ ואפילו נר חנוכה היה לו לישב ולשמור. ע"כ.

ומבואר דאע"פ שיש לו להניח את הנר חנוכה ברה"ר, ה"ז צריך לשמור, ויש לעיין, דאם חזינן שצריך לשמור, היינו שכך הוא דין התורה שהאדם מחוייב לשמור את ממונו שלא

שע"י הפסקת שמירתו פוסל את המצוה, וכש"נ. ובעיקר מאי דפשיטא לן דבנר חנוכה אי הוי מצהב"ע לא יצא יד"ח, יעויין במאמרי בענין מצוה הבאה בעבירה בנ"ח משנ"ת בס"ד אי אכן איכא פסול כזה, הואיל ומ"מ איכא פרסומי ניסא, עי"ש וא"צ לכפול הדברים.

ומאידך גיסא יש לדון איפכא, אם אכן נקטינן דכה"ג דהוי מצהב"ע ולא יצא יד"ח, איך יהיה הדין, אם בתחילת ההדלקה ממש לא היתה שמירה, והיינו שעצם ההדלקה היתה בעבירה, ואח"כ חזר ושמר, האם הועילה הדלקה כזאת, כיון שההדלקה היא שעושה מצוה, והיא היתה בפסול, שוב לא יועיל מה שיחזור להכשרו, אלא צריך לחזור ולהדליק כדין. והמפרשים דנו מהמבואר בגמ' ב"ק שם בטעמא דר"י שמצוה להניח הנ"ח בתוך עשרה, וכיון דהרמב"ם לא פסק להך דינא, א"כ פשוט הוא טעמא דחכמים המחייבים, כיון שיכול היה להניח למעלה מגמל ורוכבו, וראה בזה בתשובות פנים מאירות ח"א סי' מ"ז ושו"ת שבות יעקב ח"ב או"ח סי' ל"ב ועוד אחרונים. ובשושנים לדוד על המשנה ב"ק שם כתב, מיהו י"ל דמשמע ליה דלא מסתבר שיחלוק ת"ק בסברא זו דר"י דכיון דבמצוה עסיק לא אטרחוה רבנן, דסברא פשוטה היא, ולהכי קאמר דטעמא דת"ק דאחר שהדליקה דתו לא עסיק במצוה דהא הדלקה עושה מצוה ואפי' אם כבתה מיד אין זקוק לה אז אמרינן הו"ל לישב

ולשמור. עכ"ל. והיינו דבסוגיא שם, וכיו"ב בסוגיא דפ' במה מדליקין, מבואר די"ל בטעמא דר' יהודה דפוטר, דרבנן לא אטרחוהו, כיון שהוא עוסק במצוה, ולפ"ז מבאר הרד"פ טעמיה דת"ק שאינו פוטר, דלאחר הדלקה תו אינו עוסק במצוה, כיון שכבתה אינו זקוק לה, ולכן צריך לשבת ולשמור. ולפום פשוטו אינו מובן, דהרי יסוד הדברים הוא שאם נטריחו כולי האי ימנע מעשיית המצוה, וכמפורש בסוגיא דפ' במה מדליקין, וא"כ פשוט שאם נטריח אותו לשמור אחרי ההדלקה, הרי ממילא ימנע מלכתחילה מלהדליק, ודברי הש"ל צ"ע טובא. ולפי דרכנו הוא קשיא טפי, שהרי החיוב שמירה שלאחר ההדלקה, הוא מעכב בעצם מה שיצא יד"ח המצוה, וא"כ מלכתחילה ימנע ולא ידליק כיון שיודע שלא יצא יד"ח אם לא ישמור, והוא אינו רוצה לשמור, וממילא לא ידליק.

אלא שעל עצם ההנחה שבדברינו דהואיל ומפסיק לשמור נמצא הנר דולק בעבירה, וכיון שהיא מצוה הבאה בעבירה ממילא הו"ל ככבתה במזיד שאינו מקיים המצוה וה"ז זקוק לה והוא כפשוטו לפום מאי דנקטינן שאם כבתה זקוק לה, הרי פירוש הדבר הוא שלא קיים המצוה בלא"ה, הואיל וחכמים קבעו שיעור זמן של חצי שעה, וכמו דקי"ל שמי שאין לו שמן כשיעור הדלקה לא יברך, או כפי מה שכתבו הפוסקים שהמדליק במקום שבודאי יתכבה ע"י הרוח וכיו"ב תוך הזמן, אינו מברך, ואכ"מ.

אין זקוק לה, והאדם כבר יצא יד"ח ההדלקה, אלא שע"י שכיבה במזיד איכא ביטול קיום המצוה, וזה דוקא אם ליכא כלל נ"ח, או שהוא נ"ח פסול בעצמותו, ברם זה שהוא כשר בעצמותו ורק בעליו עובר אז עבירה, ואין זה מבטל ממנה שם הנ"ח, א"כ שפיר דמי, ואין בכח העבירה שנעשית עכשיו בעצם מציאותו של הנ"ח שם לבטל את שם המצוה והכשרה, אע"פ שלבעה"ב אין עתה קיום מצוה.

ולכאורה היה נראה במי שהדליק נ"ח ונשתטה תוך החצי שעה, דאע"פ שעתה הוא פטור מנ"ח, ואין ביתו של שוטה מתחייב במצוה, מ"מ איקרי נ"ח ושפיר מברכים עליו ברכת הרואה, וכמו"כ מי שהפקיר את ביתו לאחר ההדלקה או מכרו לנכרי או ח"ו נלב"ע וכל כיו"ב, דפקע חיובא דהך ביתא לאחר הדלקה דומיא דבית של שוטה. ושוב נתיישבתי שכל אלו מגרע גרעי מעבירה שלאחר הדלקה, דהתם כאמור איכא גברא בר חיובא, וממילא ביתו הוא מקום המחוייב, ועבירה אינה פסול בעצם החפצא של המצוה, אבל כל אלו כגון שוטה והפקר וכיו"ב, דפקע מהך ביתא וגברא החיוב לגמרי, י"ל דתו לא הוי נ"ח, וממילא אין לברך עליהם ברכת הרואה.

ואולי עפ"י האמור יש לדון גם איפכא, שאם היתה עבירה בשעת הדלקה ואח"כ נסתלקה העבירה, דמ"מ אהני עתה הדלקה שנעשתה, ואין בזה משום פסול הדלקה עושה מצוה, ועתה ליכא הדלקה,

ואבתי יש לשדות נרגא בעיקר זה, דאף אם נקטינן שיש פסול מצהב"ע בנר חנוכה, ולא הועיל מאי דקעביד פרסומי ניסא, נראה שיש לחלק בין אם מעשה ההדלקה עצמו בעבירה, כגון שהדליק נ"ח בשבת, (וראה בספר הדרת מרדכי לר"מ מאשמינא ז"ל משיב בדבר הלכה סי' ב'), או משך ההדלקה בעבירה, אע"פ שהוא לעכובא וכש"נ, הואיל וה"ז כאילו כבתה במזיד. והוא עפ"י מה שחקרו המפרשים בפסול מצהב"ע, אי הוי רק דין שהאדם אינו יוצא יד"ח, או שהגדר הוא שעצם החפצא של המצוה ה"ז פסול, וידועים דברי המנח"ח מצוה שכ"ה לענין סכך גזול, דהעלה שהסוכה אינה פסולה משום מצהב"ע, ורק הגברא לא יצא יד"ח, ואם איכא פסול גזולה, היינו שיש על כך לפותא בפ"ע, ואחרונים האריכו.

ולפ"ז נאמר אף הכא, דבשלמא אם היה המצהב"ע בעצם מעשה ההדלקה, אכן בכה"ג לא יצא יד"ח כמו בכל מצוה ברם הכא הנידון הוא על עצם קיום המצוה של נר חנוכה שצריך שידלק כשיעור תקנ"ח, ולפיכך אם היה הדין שע"י מצהב"ע חל על הנ"ח שם פסול גמור, ממילא הו"ל ככבתה, ושוב אינו נ"ח אע"פ שהוא דולק, והמברך עליו ברכת הרואה ה"ז לפו"ר ברכה לבטלה, אבל אם נקטינן שאע"פ דאיכא עבירה, אין זה גורם לפסול עצם הנ"ח לומר ששוב אינו חפצא של מצוה, אלא כל הענין הוא רק דאין האדם יוצא יד"ח, הנה הכא כיון דקי"ל כבתה

ליכא חשש כזה, וע"ז כתב "מ"מ כשעוקרה ממקומה הויא פסולה", ופי' המהדיר שם, בזמן העקירה עד ההנחה היא פסולה וכמו"כ בסוכה ובמבוי אלא שבהם יש תקנה. ע"כ. ואינו מובן מה תועיל סברא זו, כיון שהנחה עושה מצוה, ותו צ"ע, הרי גם בנר חנוכה אפשר שיש תקנה למעט האויר בקרקעיתה, ומאי שנא מסוכה ומבוי. וצ"ע.

ומ"מ פשוט דלמ"ד הדלקה עושה מצוה, כיון שבזמן ההדלקה היה פסול, לא תועיל מיעוט הקרקע אח"כ להכשיר, וכל הנידון הוא רק למ"ד הנחה עושה מצוה, אך י"ל שגם הנחה ליכא כאן, דגם אי לא בעינן הדלקה הרי בעינן הנחה, ואם מיעט הקרקע לא עשה שום מעשה בנרות, ומהיכי תיתי יתכשר, ואכן גם לענין סוכה, יעויין במפרשים סוכה ד, א, במיעט הקרקע אמאי לא הוי פסול תולמ"ה, וראה ב"אוצר" שם.

דמ"מ כיון שעצם הנ"ח אין בו פסול בחפצא, שפיר איכא ביה מעשה הדלקה אע"פ שאז לא קיים המצוה, אבל מעכשיו כל זמן שהנר דולק שפיר יוכל לקיים את המצוה. וצ"ע בזה.

ובהאי ענינא יל"ע בריטב"א ריש סוכה בענין נר חנוכה שהניחוהו למעלה מעשרים, דאם הוריד הנרות דלוקות, לא אהני דהדלקה עושה מצוה, אבל למ"ד הנחה עושה מה דלא מהני הוא משום הרואה אומר לצרכו הדליקה, כמו שמצינו לענין הדליקה בפנים והוציאה לחוץ, ומסיק הריטב"א וז"ל, ולא עוד אלא אפילו יש לה תיקון כשישפילנה למאן דסבר הנחה עושה מצוה, מ"מ כשעוקרה ממקומה הויא פסולה, משא"כ בסוכה ובמבוי שאפשר שלא יגע בהן ומתקנה שימעט אוירה למטה בקרקעיתה, עכ"ל. ולכאורה ר"ל דרק במדליק בפנים ומוציאה לחוץ איכא חשש דהרואה אומר לצרכו הדליקה, ואילו במשפיל הנרות

נר ג' חנוכה תשכ"ד

סימן לא בעניני חנוכה

[א]

הנה שי' הרמב"ם בפ"ד מה' חנוכה במהדרין שמדליקין נר לכל א' וא', היינו שבעל הבית מדליק עבור כולם, ולא כל א' מדליק בעצמו. ובחי' מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם פי' טעמו, עפ"י מש"כ בבית הלוי (ח"ב סי' מ"ז) דהידור מצוה הוא רק בזמן קיום המצוה. ואם נתקיימה עיקר המצוה תו ל"ש לקיים שוב את המצוה בהידור דהו"ל הידור בלא מצוה. וע"כ פסק הר"מ דבעה"ב מדליק לכל הנרות. דאם כל א' מדליק לעצמו כיון שהמצוה נתקיימה תו אין שייך יותר לקיים הדור וכש"נ. ועי"ש באורך.

ואמר לי הגר"מ שטרנבוך שליט"א שהק' לפני הגרי"ז זצ"ל, וכן הוא בספרו מועדים וזמנים ח"א סי' פ"ו, ממש"כ המג"א סי' תרנ"א ס"ק כ"ד בשם הרמב"ם דאם הדליק נר א' ואח"כ נמצאו לו עוד נרות דחזור ומדליק ומברך. ודברי הרמב"ם הם בתשובה, מהדורות בלאו סי' רכ"ב, והובאה באבודרהם הלכות חנוכה, וראה בהערותינו שם דשו"ט האחרונים באיזה אופן מדובר, וראה שו"ת הגרע"א תנינא סי' י"ג, ושו"ת חלקת יואב יו"ד סוסי' ל"ד, והמג"א שם הביא שכן מוכח כהפסק הזה גם באורחות חיים שהובא

בב"י, וראה ברכ"י סי' תרע"א ס"ג בשם האחרונים שאין לברך, ועי"ש בשערי תשובה, וכן הגרע"א בחי' שו"ע סי' תרע"ו, והביא שם מהפר"ח וא"ר סי' תרע"ב, וע"ע ראש יוסף שבת כג, א ד"ה נסתפקתי, והביאו שע"ת הנ"ל. ואי נימא דהידור דנ"ח הוא ככל דין הידור מצוה פשיטא דאין ברכה. ויעו"ש בספרו. וגם בלא חיוב ברכה קשה, דכיון שקיים המצוה תו הו"ל הנרות הנוספים רק הידור בלא מצוה ואין נפ"מ אם זה בב' בנ"א או באדם א'. [ולהלן הוזכר פי' הראב"ד על תו"כ על הדלקת נרות המקדש כל שבעת הנרות בבת אחת, ויל"ד לענין חנוכה, עפ"י המבואר.]

ועיקר הדברים לפו"ר אינם מובנים, דגם במילה וגם בחנוכה הן מצוות נמשכות ואע"פ שמעשה המצוה נסתיים בחיתוך הערלה, או בנר חנוכה במעשה ההדלקה, מ"מ הקיום נמשך, דהאדם מקיים המצוה להיות מהול כל הימים, וראה בתשובות מהר"ח או"ז סי' י"א מדור המלך במרחץ, וכבר כתבו בזה האחרונים, וכן בנ"ח קיום המצוה נמשך כל הזמן שצריך לדלוך, וראה בראשונים פסחים ז, א - ב, וא"כ אפשר להוסיף הידור מצוה כל זמן של קיום המצוה, ורק לענין שבת

בשעת קיום המצוה דאינו כלום, ועי"ש בספר הנ"ל מש"כ בזה.

תו כ' שם טעמא דהכא מקרי כל הזמן שעת קיום המצוה דקיום מצותה הוא מה שדולק ח"ש וע"כ מקרי הידור בזמן המצוה. ודכירנא כי הקשיתי לו ע"ז, דא"כ מה"ט נימא כבתה זקוק לה ולא גרע נר שהודלק מנרות נוספים שיש להוסיפם אח"כ. וגם בסברא אינו ברור דקיום המצוה היא הדלקה וגם כבתה אין זקוק לה. אמנם עתה ראיתי דהדבר מפורש בט"ז סי' תרע"ג סק"י בשם רש"ל [בשו"ת סי' פה] וז"ל, הרוצה לזכות במצוה שלמה יחזור וידליק דלא גרע מן המהדרין, עכ"ל. ומבואר כש"נ דלמהדרין באמת צריך לחזור ולהדליק. וכד' רש"ל מבואר באו"ז סי' שכ"ב והו"ד בב"ח סי' תרע"ג שם. והנה לפור', איכא לשדות נרגא בכל ד' הגרי"ז וצ"ל בזה שכ' בטעמא דהרמב"ם דבעה"ב מדליק עבור כולם, דאל"כ הוי הידור בלי המצוה. דהא ביסוד הדין יוצאים בנר איש וביתו, אמנם המהדרין שמדליקין נר לכל או"א היינו שאין רוצים לצאת בנר א' וע"כ חל חיובא מעיקר הדין על כל אחד והשתא אין החיוב בתורת הידור גרידא אלא דזהו גוף ההידור שכל א' יתחייב בעצמו.

ודבר זה למדתי מדברי שו"ת מהרי"ל סי' קמ"ה שכתב וז"ל, ומשום ברכה לבטלה אין כאן כיון דאין רוצה לצאת בשל אשתו ממילא חל חיובא עליה. עכ"ל. וראיתי במג"א סי' תרע"ז סק"ט שהביאו

כתבו הפוסקים על הסרת הציצין לאחר שסילק ידו, אבל לעולם אפשר להוסיף בהידור מצוה, וראה ט"ז סי' תרע"ג סק"י בשם מהרש"ל בשו"ת סי' פ"ה, דאע"ג דמדינא כבתה אין זקוק לה, מ"מ מצוה לחזור ולהדליק משום הידור מצוה, וכ"ה באור זרוע סי' שכ"ב, והביאו הב"ח שם, [ובמקו"א כתבנו אמאי אין חיוב משום החשד]. אלא שכאן הנידון לענין ברכה, ואם נקטינן שכל אחד מבני הבית מדליק בברכה, בודאי שהגדר הוא שבעה"ב אינו מתכוין להוציא את בני הבית, והם אינם רוצים לצאת בהדלקה שלו.

והנה בגוף הענין נראה בזה, דהנה כל הידורי מצוה שמצינו היינו דגוף המצוה היא אותו הדבר כגון אתרוג ציצית ושופר וכד', רק שחפץ המצוה יותר נאה וזו מצות הידור. משא"כ הכא ההידור הוא תוספת במצוה כיון שע"י כך איכא פרסום הנס טפי. ומעיקר הדין סגי במה דכל פתח יש בו נר חנוכה וע"י כך יש פרסום הנס. והיינו שנר אחד הוא עבור כולם ואף לא תליא כלל באיש וביתו ממש. אלא אף כמה ראשי משפחה שיש להם רק פתח א' סגי בעיקר הדין בנר א', וכן איתא בשו"ת שערי תשובה לרב האי גאון סי' רל"ד, יעו"ש. [וכ"ה בטור סי' תרע"ז, עי"ש, ועיין בפרדס לרש"י סי' קצ"ט, העיטור ה' חנוכה, שבלי הלקט סי' קפ"ה, ותניא רבתי סי' ל"ד. ושור"ר בבה"ל שם ס"א, יעו"ש]. וכל ההידורים בזה הם להוסיף בפרסום הנס. וע"כ אינו ענין להכליל דהידור שאינו

[ב]

מדליקין נר חנוכה בבית הכנסת ומברכין עליו^א, כן איתא בשו"ע סי' תרע"א ס"ז, והטעם כ' שם משום פרסומי ניסא. ועי' בב"י מה שהביא מד' שו"ת ריב"ש סי' קי"א וכל בו. ועי' באורחות חיים ה' חנוכה ובשה"ל סי' קפ"ה ובספר המנהיג דיני חנוכה ובס' התניא דין חנוכה. והנה הריב"ש כ' דמברכין על הדלקתו אע"פ שאינו אלא מנהג כמו שמברכין על הלל בר"ח. יעו"ש. ובשו"ת חכם צבי סי' פ"ח תמה דא"כ המחבר סתר עצמו, דהא פסק כהרמב"ם דאין מברכים על הלל בר"ח וא"כ איך פסק הכא דמברכין. [יעו"ש בסו"ד מש"כ להוכיח מד' הרמב"ם ולע"ע לא הבנתי.] והניח בתימה.

וחנה למש"כ בחי' הגרי"ז זצ"ל בה' ברכות בד' הרמב"ם, דמנהג שאין מברכין עליו הוי רק דבר שיסודו תורת מנהג. אבל במה דיסודו הוא דין אלא דנוהגים אותו דין רק מתורת מנהג מברכין עליו כגון יו"ט שני, יעו"ש באורך. ולפ"ז תו ל"ק קו' החכ"צ דס"ל לשו"ע כן דהלל בר"ח אין מברכין דיסודו תורת מנהג. משא"כ נ"ח יסודו בתורת דין אע"ג דבביהכנ"ס אינו אלא מנהג, וא"ש. וראה עתה במשכנות אפרים על שבת סי' ל"ג אות א'.

הרי מבואר כדברינו. [שו"ר לשון השאלה שם בסי' קל"ג ומבואר ממש כדברינו, וכן איתא בט"ז סי' תרע"ז סק"א ובשו"ת מהר"י ברונא סי' נ', יעו"ש], ובעזה"י מצאתי שכתב להוכיח כן בשו"ת רעק"א מה"ת סי' י"ג. אלא דקשיא ליה מד' המג"א סי' תרע"ד סק"א דמשמע מלשונו, וכ"ה בד"מ בשם המרדכי, דאף בכה"ג הו"ל רק בתורת הידור ולא בעיקר החיוב. אמנם יעו"ש בפמ"ג שעמד בזה ומש"כ לתרץ הוא דחוק.

ועי"ד הגרע"א מתישב קצת מה דשייך הידור, דיעו"ש שכ' דאע"ג דקי"ל כבתה אין זקוק לה, מכ"מ מקרי מעשה מצוה כל זמן שדולק, ודומיא דלבוש ציצית ומניח תפילין. וע"כ שייך הידור דהוא בזמן מעשה המצוה. וכד' רעק"א איתא נמי בט"ז סי' כ"א, יעו"ש ובמק"א הארכנו. אמנם לענין ברכה צ"ע היכן מצינו ברכה על הידור מצוה. וכבר הק' כן המחז"ש והפמ"ג. והיינו דאף אם כבר ברך על נר א' ונמצאו לו עוד דחוזר ומברך. ולדברינו א"ש קצת, דאין הידור זה ככל הידור מצוה דעלמא אלא דהוי תוספת בגוף המצוה, ומרבה בפרסומי ניסא יותר וע"כ י"ל דמברך. וראה קובץ אוצרות ירושלים ד' (תשס"ב) עמ' צו ואילך.

[ג]

מבוארין במנח"ח. ועי"ש במנח"ח שהק' מד' התו"כ אמור פי"ז הי"ב, יערוך את הנרות לפני ה' שלא יתקן מבחוץ ויכנס. ע"כ. והובא ברמב"ן בפיה"ת שם. הרי מבואר להדיא דצריך להדליק רק בפנים והניח בקושיא.

אמנם יעוי' בפ"י הראב"ד שם סק"י שכ' וז"ל, א"נ שמוציא הנרות שבמנורה ולא היו קבועין במנורה כדאיתא לקמן. וא"ת הא אמרינן לקמן לפני ה' שלא יתקן מבחוץ ויכנס. התם ה"ק שלא יוציא המנורה ונרותיה לחוץ ויכניסנה כשהיא נעקרת ויניחנה במקומה אבל ידליק נרותיה בחוץ ויכניסם בבת אחת שהרי כולם הוקשו זל"ז. עכ"ל. הרי מבואר מתוך דבריו דרק להוציא כל המנורה לחוץ ולהדליקה שם ואח"כ להחזירה הוא דא"א. אבל להוציא את הנרות בעצמם אפשר, ואח"כ מחזירין [ומה דקאמר בבת אחת, עי"ש שמפרש בכמה דרכים]. ובלשון הרמב"ם הנ"ל איתא, לפיכך אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן וכו' הרי דדייק דהוציא את הנרות ולא המנורה. ותו ל"ק קו' המנח"ח. אמנם מתבאר מדברי הראב"ד דאין צריך להדליק את הנרות בזמן שהם קבועים במנורה וסגי להדליקם בפ"ע ואח"כ לקובעם במנורה. ואע"ג דפשוט דלא מקרי הדלקה במנורה בזמן שאין הנרות קבועים בה. אלא דהמצוה אח"כ ע"י שקובעים את הנרות במנורה והו"ל הנחה ומוכח דהנחה עושה מצוה. וק' קו' המנח"ח הנ"ל.

בגמ' שבת דכ"ב אי הדלקה עושה מצוה או הנחה עושה מצוה. ואיפסיקא הלכתא דהדלקה עושה מצוה. ובגמ' רצו להוכיח מנרות המקדש לענין מדליקין מנר לנר, ואמרו שם דאפי' לא ע"י קינסא למ"ד משום אכחושי מצוה הא דשרי, הוא רק משום דהדלקה עושה מצוה, ומהתם ילפינן לנ"ח דאי הדלקה עושה מצוה נמי מותר להדליק מנר לנר. וכן איתא שם ברש"י להדיא דבמנורה הדלקה עושה מצוה. והנה הרמב"ם בפ"ט מהלכות ביאת מקדש ה"ז כ' וז"ל, וכן הדלקת הנרות כשירה בזרים לפיכך אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ מותר לזר להדליקן. עכ"ל. ועי"ש בהשגת הראב"ד ובכס"מ.

ובחי' הגר"ח האריך בזה, ותו"ד, דהדלקה בחוץ אינה מצוה דאין המצוה אלא במקומה וע"כ צ"ל דאין ההדלקה מצוה אלא מה דהנרות דולקים ולכן זר מדליק לכתחילה שאין זה בכלל עבודה, ויעו"ש עוד שהוכיח זאת. ואני תמיה, דמפורש בגמ' להפוך דמנורה במקדש הדלקה היא עיקר המצוה וכן"ל. שו"ר במנח"ח מצוה צ"ח שהק' זאת על הרמב"ם דליה נמי פשיטא שאין מצותה במה שדולקת בחוץ וע"כ הא דמהני משום דהנחתן היא המצוה ולזה קשיא ליה דמפורש בגמ' דהדלקה עושה מצוה בנרות המקדש. וכן הביא שמצא קושיא זו בס' מעשה רוקח, והניח בתימה. ובאמת דיסוד ד' הגר"ח

ובעין זה אמר לי דודי הגאון הגרמ"מ פראג (שליט"א) [זצ"ל] שהוכיח כשי' הגר"ח זצ"ל דהנחה עושה מצוה, דהא בגמ' שבת שם מבואר דלולי דהיו נרות המנורה קבועים, [למ"ד דהוי קבועים ודלא במחלוקת שנויה יעו"ש בתוספות] היה מדליק ע"י נר מערבי לכל הנרות, ועי"ש רש"י, ואף אמנם דכל הנרות דולקים כדין ע"י הדלקה. אבל נר מערבי אשר אתו הדליקו, הרי בזמן שהדליקו לא היה קבוע במנורה ובטלה ממנו הדלקה קמא ועתה ע"י שקובעה חזרה במנורה הו"ל רק הנחה ולא הדלקה ואיך מהני. אלא מוכח דהנחה עושה מצוה. ואמרוה קמיה דהגרי"ז זצ"ל וקלסיה. ומצאתי בס' מקדש דוד סי' כ"א שכ' גם כעין זה, דלמ"ד דנר מערבי מצוותו שיהא תמיד דלוק, איך אפשר להדליק אתו את שאר הנרות, הרי בזמן שמוציאין אותה מהמנורה תו אין מצוותו קיימת דאינו דולק במנורה. ולזה העלה שם, דכיון דליכא נר מערבי כיון שהוציאו תו ליכא נמי מצוה שיהא דלוק. יעו"ש והוא כש"נ^ב.

ומצאתי להרב המלבי"ם בספר התורה והמצוה על התו"כ שם סי' רט"ו שכ' דלשון הפסוקים מורה שאין הדלקה מצוה אלא גוף מה שדולק וכד'

הגר"ח. ולכן סד"א דיכולים להדליק נרות ואח"כ להניחם במנורה. ועי"ז אתי קרא לומר דאינו כן. ותו איכא התם עוד בסי' רי"ט דאסור להוציא את כל המנורה לחוץ ולהדליקה שם ולהכניסה. יעו"ש בדבריו. והוא כפי' המנח"ח בד' התו"כ וקשיא על הרמב"ם וכש"נ. עוד נ"ל בפשיטות לתרץ קו' המנח"ח מד' התו"כ, דהתם לא אירי לענין הדלקה אלא לענין שאר עבודות המנורה, אבל הדלקה שאינה עבודה מותרת אף בחוץ. שו"מ באו"ש שם שתי' כן. עוד מצאתי בחזו"א מנחות סי' ל' סק"ח שגם תי' כן. וגם כ' דאין המצוה בהדלקה אלא שיהא דלוק ומספקא ליה שם דאף בן דעת לא בעינן. [ועי"ש בדבריו דהדלקה של חינוך המנורה בעי כהונה, ויעו"ש שם בהסבר הדברים, וכ"ה במשך חכמה בפ' בהעלותך, וכן ראיתי מובא בשם הצפנת פענח (תניינא עמ' קי"ח) אבל נראה שאין טעמיהם שוים, יעו"ש, ואכ"מ.] ובמקו"א כתבתי עוד בזה מדברי הרמב"ן פ' במה מדליקין.^א

ובסוגיא שם הוכיחו דהדלקה עושה מצוה מהא דמברכין להדליק נר של חנוכה ונר של שבת. ולא נתבאר מה היה צריך להיות נוסח הברכה אם הנחה עושה מצוה. ומצאתי במאירי שפי' דהיו צריכים לברך, להניח. ובחי' הר"ן כ'

ב. עי"ש בהגהות רא"מ הורביץ מש"כ ויש שם איזה ט"ס אבל נראה שהרגיש במש"כ.

ג. וראה גם בסוף ספר מקור חיים ה' פסח מחי' המחבר על ה' חנוכה.

וראה זה מצאתי ד' הראב"ד הובאו באבודרהם שער ג' 'ברכת המצוות ומשפטיהם' ושם איתא בזה"ל, א"נ מפני שזאת הברכה הוקבעה על נס הנרות שבמקדש שהם של תורה לפיכך עשאוה כשל תורה. עכ"ל. הרי שנוסף בלשונו, 'נס הנרות', ותו ל"ק ולא מידי דאינו ענין לברכת הנרות שבמקדש. [ומש"כ הר"מ סוף ה' תרומות דמברכין על אכילת תרומה דהוי עבודה, אין ללמוד לענין מנורה דכיון שאינה עבודה ליכא ברכה, דהתם ה"פ, דכיון דהוי עבודה ממילא הו"ל מצוה, משא"כ הכא אף דאינה עבודה מ"מ מצוה הוי, וממנין המצוות, ופשוט.] ולפמש"כ יל"ע בד' הצפנת פענח בה' ברכות שם, יעו"ש. וראה עתה בהערותי על אבודרהם שם הערה 212, וכן ברמב"ם מהדורת פרנקל בשנויי נוסחאות.

[ובד' הראב"ד בהשגות שם עיי"ש שכ' בתי' קמא וז"ל, ואף מפני שאין לה קצבה שמהדרין מוסיפין וכן המהדרין מן המהדרין יותר. עכ"ל. ובא לתרץ שם אמאי הוי דומיא דברכת הרשות משום המהדרין. ומפורש דהברכה נתקנה בלשונה גם על המהדרין. ויש לדון מדבריו למש"כ לעיל שי' הפוסקים שמברכין אף על הידור עצמו אף לאחר שקיים המצוה. ועיי' בזה

הנוסח, להדליק ולהניח, ולשון זה צ"ע, דאף דסגי בהנחה, בהדלקה פשיטא דמהני, ובפ"י כ' הנוסח 'על נר חנוכה', יעו"ש. וע"ע רמב"ן שם.

והנה על הדלקת נרות במקדש לא מצאתי מפורש אי מברכין עליה. ובפשיטות כמו דמברכין על כל המצוות אף עלה נמי מברכין, ולפמש"כ בנוסח הברכות הרי דתליא בד' הרמב"ם איך לברך, וצ"ע. ובעזה"י מצאתי הדברים מבוארים בהשגת הראב"ד פ"א מה' ברכות הט"ו על הא דכ' הרמב"ם דברכת, 'על' הוא על דבר הרשות ו'לעשות' הוא על דבר חובה, וכ' הראב"ד וז"ל, ק"ל על מקרא מגילה ואם יאמר כל מצוות שהיא מדבריהם אומר על שהיא כעין רשות ק"ל נר חנוכה וכו', א"נ מפני שזו הברכה הוקבעה על הנרות שבמקדש שהן של תורה לפיכך עשאוהו כשל תורה. עכ"ל. הרי רהיטת לשון הראב"ד דברכה זו היא שמברכין על נרות המקדש^ד ומשם נעתקה על נ"ח. והנה לש' הרמב"ם והראב"ד גופיה בפ"ט מה' ביאת מקדש, וכהבנת המפרשים הנ"ל, הרי בנר מקדש אין הדלקה עושה מצוה אלא הנחה והו"ל הנוסח להיות כא' מן הנוסחאות שכתבנו לעיל מד' המפרשים. וצ"ע^ה. ולכאורה הראב"ד סתר עצמו.

ד. ועיין משל"מ ה' מעה"ק בשם הרמב"ן דמברכין על עבודת המקדש, [וכ"כ הר"י בן פלט והוא באבודרהם ה' ברכת המצוות], וראה עמודי אש קונטרס מעון הברכות ס' ב' אות מ', ושור' בספר נר שבת ע' צד על לשון הראב"ד בשם האור שמח, שלמד משם דין ברכה במקדש, עיי"ש.

ה. וראה בזה בשרשי הים על ענין חנוכה, וראה יצחק ירנן על הרמב"ם ה' חנוכה.

בית. וצ"ע בזה בספרי הפוסקים. שוב מצאתי בשו"ת מהרי"ו בדינים סי' כ"ג כ' וז"ל, בקיץ הנרות שמדליקין לכבוד שבת צריכין שיהיו ארוכות שידלקו עד הלילה דאל"כ ל"ה כבוד שבת, עכ"ל. ומש"כ עד הלילה משמע דא"צ גם לכל זמן הסעודה אלא סגי עד הלילה כי היכי דלהוי כבוד שבת, וצ"ע. ובמקו"א נתבאר עוד בגדרי מצות נר שבת משום עונג ומשום כבוד.

ו

ודרך אגב נסתפקתי במי שדר בעליה שמדליק בחלון, אם סגרו התריס ושוב אין רואין בחוץ, ואח"כ חזר ופתח, די"ל דסגירת התריס הוי כמו שכבה הנר, או כמו שנטלו ממקומו והניחו במקום אחר, דאם התריס סגור שוב אין הנ"ח נמצא במקומו, ולכן פשוט שלמ"ד שבמזיד צריך לחזור ולהדליק, וכמו שמוכח כן בשו"ע סי' תרע"ג ס"ב משו"ת הרשב"א ח"א סי' תקל"ט, דרק כיבה בשוגג אין זקוק לה, עי"ש, וכ"פ יד אליהו (רגולר) ח"ב כתבים אות ח' ס"ק ח', א"כ לא סגי במה שפתח התריס, אלא צריך לחזור ולכבות את הנרות, ולהדליקן מחדש, דהדלקה עושה מצוה ולא הנחה, וזה הוי כהנחה, וכמו אם ידליק בזמן שהתריס מוגף, ואח"כ יפתחנו דפשוט דאינו כלום, והיא הלכה חדשה בס"ד, אבל כן נראה פשוט לכאורה.

היטב. ובד' הראש יוסף שבת דכ"ג דאם הפסיק בדיבור בין הדלקת הנרות צ"ע אם יחזור ויברך ותליא ספק זה בהנ"ל.]

ד

בשו"ת שער אפרים סי' ל"ט כ' במדליק חלק מהנרות בשעוה וחלק בשמן זית דדמי להך דחציו בנטילה וחציו בטבילה וכן חציו בגדוד וחציו במחיצה, יעו"ש. ותמוה לפו"ר דאינו ענין, דהתם איכא ב' אופנים לנט"י דהיינו נטילה וטבילה וכן ב' מיני מחיצות, משא"כ שמן ושעוה אינם ב' אופנים בפ"ע לצי"ח נ"ח. והעלה שם דאע"ג דבהני מהני מכ"מ הכא לא מהני, ויעו"ש בטעמיה והובא בבה"ט ושע"ת סי' תרע"ג, ובברכ"י שם פליג בזה, יעו"ש. ועיין בפמ"ג סו"ס תרע"ו בא"א, ובשו"ת שבו"י ח"ב סי' ל"א.

ה

ראיתי בשו"ת הלכות קטנות ח"א סי' רמ"ז' שכ' דשיעור שמן של נר שבת לכתחילה כל הלילה ומי שאין ידו משגת לפחות לזמן הסעודה, יעו"ש. ומבואר בדבריו דבלא"ה לא קיים המצוה וברכתו לבטלה. אמנם מצאתי בברכ"י סי' תרע"ד סק"ה בשם שו"ת בית יהודה חאו"ח סי' כ"א דאין לה שיעור, יעו"ש, ואין הס' תח"י לעיין טעמו, כי ד' ה"ק פשוטים בטעמם דזיל בתר טעמא דשלו

ו. שו"ר בשו"ע רס"ג ס"ט, ועי"ש במג"א וביאור הגר"א ובשו"ת מהרי"ל סי' כ"ג ושאר נוס', ויש לפלפל הרבה ואכ"מ.

ואכתי יל"ד אם זה דומה לגג שסוגרים אותו על הסכך מפני הגשמים, דשו"ט הראשונים שאין הסכך נפסל כיון שחזר ופתח, כיון שהפסול אינו בסכך עצמו, וגם לעשות סוכה תחת הגג ואח"כ להסיר את הגג כשר מה"ט, ראה בראשונים ריש סוכה ורמ"א או"ח סי' תרכ"ו, וא"כ נימא גם הכא שאין הפסול בנרות, ברם בפשוטו ע"י סגירת התריס אין זה מקום הדלקה, אלא שגם בסוכה צ"ב, הואיל והסכך אינו תחת השמים, ואמאי אין זה פסול בסכך עצמו. וראה הגהות רא"מ הורביץ שבת כג, ב, וראה תורת חיים חולין פז, א ותבו"ש יו"ד סי' כ"ח ס"ק י"ח. וראה מקרא העדה פ' אחרי, וכן בקרואי מועד עניני חג הסוכות.

ובענין זה צל"ע פסק המשנ"ב סי' תרע"א ס"ק ל' שאם הדליק נ"ח במקום ראוי להדליק והעבירו למקום אחר, אין בזה מיחוש. ולפו"ר הוא תימה, דאם בכה"ג צריך לחזור ולהניחה במקום אחר, הוא משום דה"ז כמו כבתה במזיד, כיון שנטלה ממקומה, וא"כ כיון שבשעה שאוחזה בידו אין הנר כשר, דאוחזו בידו הדין הוא שאינו יוצא יד"ח, דהרואה אומר לצורכו הדליקה, וה"ז בגדר שעתה אינו נ"ח, ואח"כ חוזר ומניחה במקום אחר,

א"כ הוי הנחה בלי הדלקה דה"ז פסול. וצ"ע. וראה מאמרי בענין נר חנוכה בביהכנ"ס בדברי מהר"י אבוהב בב"י סי' תרע"ה. ויש להוסיף לחזוק הקושיא עפי"ד הגרע"א בשו"ת תנינא סי' קכ"ה דהרואה אומר לצרכו כו', אינו גדר חשדא, אלא אין זה הדלקה של פרסומי ניסא, וחסר בעצם נר חנוכה, עיש"ה. (והובא במקראי קדש חנוכה ע' נח-נט.) והנה באמת דין זה של המשנ"ב הוא מפורש במג"א סי' רס"ג ס"ק כ"ג, וכפי שציין מחה"ש שם, והגרע"א גופיה שם בתשובה (ונמצא גם בחי' הרעק"א או"ח סי' תרע"א על מג"א ס"ק ז') שו"ט בדברי מג"א אלו, ול"ק לזה מידי, ואכתי צל"ע. וע"ע שו"ת גור אריה יהודה (תאומים) סי' קי"ב. (וח"א הראני למסכת סופרים פ"כ ה"ג, ואין מגביהין אותו ממקומו עד שיכבה, ולדעתו ר"ל אפי' אחרי חצי שעה, וראה בזה בשעה"צ סי' תרעב סקי"ב בשם דה"ח, ולא מסתברא, דהואיל ותו אינו נ"ח, ויכול לכבותו לכתחילה, אמאי אינו מגביהו. וראה גם נחלת אריאל על מס' סופרים שם מש"כ. ואולי י"ל כונת המס' סופרים לא כהמג"א הנ"ל, וכמו דקשיא לך, וצ"ע.) וראה עתה ב"מוריה" גליון שכ"א - ב' תשובת ר"ש הכהן מוילנא, ונדפסה גם בשו"ת מנחת משה ח"א מש"כ בענין זה.

חנוכה תש"ע

סימן לב בענין שלו בשמן של נר חנוכה

שהעיקר שידלק ואפי' ע"י זר, וכש"נ בס"ד במאמרי בענין הדלקת המנורה במקדש [ונדפס בבית אהרן וישראל גליון כסלו תשע"ד], עי"ש וא"צ לכפול הדברים.

ונראה להוסיף בזה הסבר, דהנה מצינו שהשמן נעשה מוקצה למצוותו, ויש לפרש שאין המוקצה רק פועל יוצא בגלל המצוה, אלא הוא מדיני המצוה, והיינו דכמו שהשמן במנורה צריך שיהיה של קדש, ושל חולין ה"ז פסול, ה"ה שמן של חנוכה צריך שיהא מוקצה למצוותו, וה"ז כמו של קדש, וכמו שאומרים בנוסח הנרות הללו, שקודש הם, וכמש"כ הרי"ף והר"ן, וכ"ה בספר המנהגות לרא"ש מלוניל, ור"ל כעין קדש, וזה הוא הוקצה למצוותו, ועי' ההכנה הוקצה למצוה, ואז אפשר להדליק, ונמצא שהכנת שמן ופתילות היא חלק מהמצוה, וכן אי אפשר שתהא הקצאה אלא ע"י בעלים של השמן, וכמו שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו, כמו כן אינו מקצה למצוה בגדר קדש אלא דוקא שמן שלו. וע"ע שו"ת בנין שלמה ח"ב או"ח סי' ס"ב-ס"ג בדין קדושת השמן.

ועדיין אינו מובן, דבשליח מכין השמן ומקצה בשביל בעה"ב, והרי

הנה ברמב"ן ור"ן פסחים ז, ב מבואר דהשמן של נר חנוכה צריך שיהיה שלו, ולא ביארו טעמא, והדברים מבוארים יפה בחי' רבינו דוד שם וז"ל, וי"ל שמצות נ"ח ודאי אינה ע"י שליח, שאם קנה אדם פתילות ושמנים והדליק בשביל חברו ודאי לא עשה כלום, ואינו ראוי לברך כלל, אלא כמי שהניח תפילין ונתעטף בציצית בשביל חברו, אבל אחר שהכין בעה"ב בביתו השמנים והפתילות יכול אחר שיברך במקומו והוא שומע ויוצא ידי ברכה, שהברכה על עיקר ההדלקה היא, ר"ל התקנת השמן והפתילות, שהדלקה בשמן ופתילות של חברו אינה כלום וכו', עכ"ל, עי"ש כל דבריו. וראה זכר יהוסף על מסכת שבת בחי' במה מדליקין, וכן שד"ח כרך ט' ע' 217 בשם אחרונים.

והנה מתבאר מדברי ה"ר דוד שאין זה דין שלכם כמו שיש בארבעת המינים, אלא שעיקר ההדלקה היא התקנת שמן ופתילות, ונראה דהואיל ונר חנוכה הוא זכר לנס הנרות שבמקדש, לפיכך ה"ז כנרות שבמקדש, וכמו התם הדלקת הנרות היא הטבתם, והדלקה עצמה לאו עבודה, ה"ה הכא הכנת שמן ופתילות היא הדלקת הנרות, אלא שבחנוכה תקנו חז"ל שהדלקה עושה מצוה ולא כמו מקדש

בזה, וכמבואר במקרא העדה הנ"ל, ואמנם הברכה כוללת גם הכנת שמן ופתילות, ולפ"ז לכאורה נמצא חידוש גדול, שהכנת שמן ופתילות צריכה בר חיובא, ואכן ראה מש"כ במאמרי בענין הדלקה או הנחה עושה מצוה בשם הרמב"ן הפי' בגמ' דהנחה עושה מצוה, שהוא ע"ד זו דומיא דמקדש, אלא שבנ"ח נוסף שצריך גם הדלקה, אבל לא בא להוציא שא"צ בהנחת מצוה, והרי דברי ה"ר דוד הם פי' דברי רבו הרמב"ן, וכשיטתיה בגדר מצות נ"ח.

ואולי יש להוסיף נופך, וע"פ מש"כ במשך חכמה ריש בהעלותך דאהרן נצטווה בתחילה גם על הדלקה לחינוך המנורה, אע"פ שהדלקה כשרה בזר, עי"ש. ומבואר במדרשים שם שנאמר לאהרן שהדלקת הנרות שהוא נצטווה, היא לדורות ע"י הנ"ח, ראה רמב"ן שם, וכן בתו"ש שם אותיות ד' ממדרשים קדמונים, ולפיכך י"ל שלדורות המצוה כוללת גם הטבה וגם הדלקה, וכמו דחזינן דלא סגי בהטבה לחינוך, אלא צריך גם הדלקה, והרי כל ענין החנוכה הוא שחנכו את המזבח ושאר כלי המקדש לאחר ששקצום היוונים, וכמש"כ המפרשים לענין השמן שאע"פ שטומאה הותרה בציבור, מ"מ לחינוך צריך שמן טהור, וישמא יש לפלפל עפ"י האבנ"ז וראה גור אריה יהודה (זמבה) קונטרס המועדים סי' י"ט, דבאמת השמן נטהר ע"י המנורה, ברם כל זה במנורה שכבר נחנכה והיא כלי

השמן שלו, והוא בעלים לעשות כן, ואמאי לא מהני, וה"ר דוד כתב דה"ז כמניח תפילין בשליחות, והיינו כמש"כ התוס' רי"ד רפ"ב דקידושין, דהאומר לחברו הנח תפילין בשליחותי אינו כלום, ובפשוטו ה"ט כיון שמניח על גופו של השליח ולא על גופו של המשלח, וצ"ע הכא אמאי אינו מועיל, כיון שמניח השמן על פתח ביתו של בעה"ב, והנה כבר נתבאר במק"א שהמדיק נרות שאינן שלו, ר"ל שלא הוא הכינם לצרכו, אלא אחר הכינם לצרכו, לא הוי נר חנוכה, אע"פ שבמציאות דולק על פתח ביתו, וה"ט דא"א שיהא חלות שם נ"ח אלא ע"י בעה"ב, ולא דמי למזווה שהיא עצמה חפצא של מצוה, וכיון שהמזווה קבועה בביתו כדין, ה"ז בכלל קיום המצוה, אבל נ"ח לא נעשה חפצא של מצוה אלא ע"י החובת גברא שהוא עושה מעשה ההדלקה, והנה חזינן בדברי ה"ר דוד שאע"פ שהדלקה עושה מצוה, ולפיכך מברכים להדליק, מ"מ הברכה היא על עיקר ההדלקה דהיינו הכנת שמן ופתילות, וכאמור דזה הוי דומיא דמקדש, והתם נמי אע"פ שעיקר המצוה היא ההטבה והיא קרויה הדלקה, וכמפורש ברמב"ם שהדלקת הנרות היא הטבתם, מ"מ ברור שאם לא הדליקו לבסוף אין כאן כלום, אלא הכל תלוי ועומד עד שידליק, והדלקה עצמה לאו עבודה, ובנ"ח קבעו חז"ל שאע"פ שהוא דומיא דמקדש, מ"מ הדלקה עושה מצוה, וצריך שתהיה ע"י בר חיובא, משא"כ במקדש איכא מ"ד שא"צ

שרת, וכיון שהחינוך הוא רק בהדלקה, איכא עדיין פסול שמן טמא לפני ההדלקה, ויל"ע בכל זה, אך אכ"מ. ועל כן לדורות המצוה ההיא הטבה והדלקה. [נמאי דפשיטא לן דשמן של שליח לא מהני, לפו"ר יל"ע מהא דמצינו שי' קדמונים, בכתיבת שטר קידושין שצריך מדעת האשה, דמהני גם מדעת שלוחה, ומאי שנא.]

וכאמור רבינו דוד מבאר שא"א שהנ"ח יהא ע"י שליח, אע"פ שהדלקה אפשר ע"י שליח, מ"מ הברכה כוללת גם התקנת השמן והפתילות, וזה א"א ע"י שליח, ואכתי אינו מובן, אטו א"א שבעה"ב ימנה השליח גם על התקנת שמן ופתילות, ואיזה פסול יש בזה, ולהפרישים עפ"י כונת הרמב"ן שצריך שיהיו שמן ופתילות שלו, הרי הבעה"ב מצוה להשליח לעשות כן בשלו. ונראה דהעיקר הוא בהקצאה למצוה וגדר הזמנה למצוה, דאמנם אומניה ולא צר ביה אינו כלום, אבל האומניה הוא תנאי לחלות הקדושה אם צר ביה, וכאמור צריך דוקא להדליק בשמן ופתילות שהוזמנו, וכמו ששמן במקדש צריך קודם להקידוש לפני ההדלקה.

ואכתי יש לשאול, אמאי לא יועיל אם השליח יעשה גם הקצאת בשמן בשליחותו של בעה"ב שהוא בעל השמן, ונראה לומר עפ"י מש"כ הב"י או"ח סי' תל"ד בביאור דברי הר"ן פסחים ז', א שאין ההפקר מועיל ע"י שליח, ופי' הב"י דכיון

שהפקר מטעם נדר ופשיטא שנדר קונם ע"י שליח אינו מועיל, ע"ש, וכבר קדם כן לפרש כונת הר"ן, הרשב"ץ במאמר חמץ שביבין שמועה, ע"ש. והנה המהרי"ט בשו"ת ח"א סי' קכ"ז כתב וא"א להקדיש ע"י שליח, דמילי לא ממסרן לשליח, וראה מחנה אפרים דיני שלוחין סי' ז', ובית מאיר סי' ק"ב ס"ד, ורעק"א בדרוש וחידוש גיטין לב, א, שסתרו דבריו, דמילי היינו דוקא בשליח שני, היינו שאין שליח עושה שליח במילי, ורעק"א תמה מהגמ' בתמורה י, דיש הקדש ע"י שליח, ע"ש. והנה רעק"א אכן כתב שלא נתברר לו טעמיה דהר"ן שאין הפקר ע"י שליח, ולא הזכיר מהרשב"ץ והב"י הנ"ל, וראה גם ברכ"י או"ח שם, ברם נראה דהואיל וחזינן דאע"פ שקונמות הוי גדר הקדש, ולקונם כללי איכא גם מעילה ויציאה לחולין, עי' כל הסוגיא בנדרים לה, א, ונתבאר בס"ד במקרא העדה פ' מטות, ע"ש היטב, א"כ נראה לומר דגדר קדושת נ"ח שקבעו חכמים דומיא דשמן של המנורה במקדש, אע"פ שיסודו בא שלא תהיינה מצוות בזווית עליו, ראה כל הסוגיא שבת כב, א, וברי"ף והמאור ומלחמות ור"ן שם, מ"מ הגדר הוא כעין קונמות, דהו נמי גדר הקדש, ולפ"ז ניחא דקונם ע"י שליח לא מהני וכמפורש בב"י ורשב"ץ, ולפיכך א"א לאחר שיעשה מעשה ההקצאה לאסור השמן והפתילות אע"פ שהוא שליח הבעלים, וזוהי אפוא כונת הקדמונים שצריך שמן שלו, והיינו שאין כאן דין

שלכם, שזה לא מצינו בשום דוכתא, אלא הוא דין בהקצאת השמן.

ולפ"ז נמצא שגם בשמן של הפקר יכול להקצותו, וכמפורש בנדרים לד, ב, ראה לפניו ככר של הפקר ואמר ככר זו הקדש כו', ועיי"ש בר"ן ותו' ופי' הרא"ש, איך חל הקדש על הפקר, ובשם הר"א ממין הביא הרא"ש הטעם כיון שבידו לזכות, אלא דהתם מבואר דההקדש חל דוקא אם בסופו זכה בו, אבל בשמן של חנוכה נראה שאע"פ שנשאר הפקר ה"ז מוקצה למצוותו שהוא גדר קדושה קצת, והוא עפ"י מה שביאר בזרע אברהם (זמבה) סי' י"ז ס"ק ה', וכיו"ב באבי עזרי על ה' תרומות פ"ד במהדורא רביעאה, במה שנסתפקו בירושלמי אם אפשר לתרום של הפקר דמיירי בכה"ג שבידו לזכות, עיי"ש. והתם בפשוטו התרומה חיילא אע"פ שנשארה הפקר ולא צריך זכיה, אלא י"ל דסגי ע"י בידו למיחל שם תרומה. והנה בקונמות הרי חיילי גם אינו שלו, או על שלו ואינו ברשותו, וגם על דבשלב"ל, וקדושת הגוף נינהו, כמבואר כתובות נט, ב, וא"כ השמן לנ"ח דכאמור יש בו גדר קדושה כמו קונם סגי להקדישו ולהקצותו אע"פ שאינו שלו, אלא הוא ברשותו ובידו לזכות בו, ומה"ט פשוט גם בשמן של שותפין שאין לכל אחד ש"פ, שעמדו בזה עפ"י רש"י בסוכה, דלא אקרי

שלכם, דזה כמובן אינו ענין להכא שאין דין שלכם כמו לולב וכיו"ב, ופשוט.

והמאירי פסחים שם תמה על תי' הרמב"ן, כמה חלוש טעם זה ומה ענין כשהשמן צריך שיהא שלו שיהא נידון כאילו צריך ליעשות בגופו, והרי שחיטת פסחו וקדשיו נמי צריך שיהא שלו. ע"כ. וע"ע רא"ש שם וגלינוי הש"ס שבת כג, א בשם הרוקח, וכן ראה בהערותי לאבודרהם ברכת המצות ומשפטיהם הערה 223 שם, וכן במקרא העדה פ' חיי שרה סי' פ"ח, ויש שם אריכות על דברי רבינו דוד אלו, עיי"ש. **ובעיקר** קושיא הנ"ל על מהרי"ט מהגמ' תמורה י, א, עי' גם בחי' ר"ב איגר רפ"ב דקידושין והובא ברעק"א השלם פסחים ב, א, דשאני התם דאית ליה שותפות בגוויה, ומהני ע"י מה דפשטה קדושה, עיי"ש. ולפו"ר לסברא זו א"צ לדון משום פשטה, אלא עפ"י הגמ' קידושין מב, א בעצם דין שליחות שאית ליה שותפות בגוויהו מועילה טפי משאר שליחות, וראה מש"כ בזה בס"ד במקרא העדה פ' מקץ סי' קצ"ט, ולפ"ז י"ל דאע"פ דאיכא טעמא שאין הקדש ע"י שליח וכן נמי מש"כ הר"ן שאין הפקר ע"י שליח, מ"מ אם השליח שותף באותו ממון שמקדיש או מפקיר י"ל דמהני, ועדיין צ"ע. וגם על חנוכה איכא שותפות, בגוונא שאחד מבני הבית מדליק.

מוצש"ק וישלח תשל"ד

סימן לג

שמן של איסה"נ או של תרומה טמאה

הנה בשו"ת שער אפרים סי' ל"ח נסתפק בשמן של איסה"נ אם אפשר לצאת י"ח בנר חנוכה. ודן שם האם אמרינן בזה כתותי מכתת שיעוריה. ויעו"ש דמסיק דכיון דבעינן שיעור שמן שידלק חצי שעה, א"כ הו"ל שיעור, וכל דיש שיעור אין איסה"נ מועיל, ולא רק לענין איסה"נ הטעונים שריפה, אלא אפי' אלו שדינן בקבורה, מכ"מ שיעורם בטלי. והק' שם מהא דמוכח בגמ' דמדליקין בשמן של תרומה טמאה, והרי היא אסורה בהנאה. וכתב לתרץ דכיון שמותר ליהנות מהשמן בעת שריפתו שכלה מן העולם, על כן לא אמרינן ביה דכתותי מכתת שיעוריה. יעו"ש.

ותמוה מאד, שהרי מבואר בתוס' סוכה לב, א ד"ה לפי, דאתרוג של תרומה טמאה יש לפוסלו משום דכתותי מכתת שיעוריה, יעו"ש. וגם בעיקר הסברא דבריו תמוהין, דאע"ג דמותר ליהנות בשעת שריפה, הנה עיין בתוס' שבת כד, ב ד"ה לפי שכתבו דהבערה דתרומה טמאה אינה לצורך הנאה, רק שיש מצות שריפה, והתורה לא הקפידה אם נהנים בשעת הביעור. וביסוד הדין מקרי שאין בו היתר הנאה. ומה"ט העלו שם בתוס' דאין שריפתה דוחה יו"ט,

אע"פ שיכול ליהנות. ועיין גם בתוס' פסחים ה, א ד"ה ואומר. עכ"פ נראה פשוט דהוי איסה"נ גמור, וההיתר ליהנות בשעת ביעור, אינו מגרע האיסור הנאה. שו"ר בשו"ת תורת חסד או"ח סי' ס' שהק' על השער אפרים מד' תוס' הנ"ל, יעו"ש. וראה מאמרי בענין "דיני השמן למנורה" ונדפס ב"מוריה" גליון שנ"א-ב'. [ובמקו"א נתבאר בס"ד גדר שריפת תרומה טמאה והנאה בשעת שריפה, ולהאמור שם יל"ד עוד בכל הענין, אך אכ"מ.]

אמנם מדברי תוס' הנ"ל י"ל טעם אחר מה דאין להדליק נר חנוכה בשמן שריפה. דכיון דחזינן דכל שיש דין בעצם השמן שצריך לשורפו שוב לא מהני מה שיש לאדם השורף עוד כונה לצורכו, ואינו מותר ביו"ט, כן י"ל גם לענין נר חנוכה, דלא חייל על הנר חנוכה שם נר חנוכה, כיון שהשמן צריך ביעור ושריפה בעצמותו מצד המצוה שבו, ועל כן לא חייל עליה הדין דנר חנוכה. שוב מצאתי בעזה"י שכתב סברא זו בס' ערך שי בה' חנוכה, עיי"ש.

אכן לא כן כתב הרמב"ם בפ"א מה' תרומות הי"ב דאפשר להדליק נר חנוכה בשמן של תרומה טמאה. ומקור

דבריו בירושלמי והובא גם בר"ש פ"ט תרומות, יעו"ש. אמנם נראה דבאמת מבואר שם דרק אם אין לו שמן אחר דמותר להדליק בשמן של תרומה טמאה, יעו"ש. ואולי י"ל דה"ט דלכתחילה אין לעשות כן מטעמא דכתיבנא, אבל אם אין לו שמן אחר מותר. אבל אין זה נכון, דמותר אף לכתחילה להדליק בשמן שריפה, ושם איתא רק דבאין רשות מן הכהן מותר רק בדיעבד, אבל לכהן עצמו מותר לכתחילה, וז"פ. ועיין גם מראה הפנים בירושלמי סוף תרומות שמפרש כן שי' הירושלמי וכמש"כ הרמב"ם. אבל הפנ"י בשבת כ"ד אינו מפרש כן, ועיי"ש מש"כ בזה וכן בישועות יעקב סי' תרע"ג. והמראה הפנים שם כתב אף הוא כדעת השער אפרים הנ"ל דלא שייך כאן כתותי מכתת שיעוריה, כיון שהכהן מותר לו להנות, עיי"ש. ותמוה כנ"ל מד' התוס'. והנה עכ"פ עפ"י דהפנ"י וסיעתו הנ"ל דלכתחילה אסור אף לכהן להדליק בשמן שריפה, יל"פ הטעם כנ"ל. ובישוע"י שם פי' באופן אחר קצת, עיי"ש. [ובשו"ת אמרי דוד סי' מ"ב ושו"ת פרי יצחק ח"ב סי' כ' כתבו משום שאין עושין מצוות חבילות חבילות דהיינו שריפת תרומה טמאה וחנוכה.]

והנה בגוף סברת אחרונים הנ"ל צ"ע, ומצאתי כבר שעמד בזה בישועות יעקב שם, דמה אכפת לן דכתותי מכתת שיעוריה, דהרי מה דבעינן השיעור שמן אינו אלא כדי שידלק הזמן הצריך, וכיון

שהוא דולק, תו מה אכפת לן בזה, ועיי"ש שדחה דברי השער אפרים. והנראה בזה, דמצות נר חנוכה הוי דומיא דנר שבמנורה במקדש, ואין השמן רק בגדר מכשירי מצוה שתהא האש דולקת, אלא הוא גוף המצוה שיהיה שמן בנר. וכיון שהשמן צריך שיעור, שפיר אמרינן דכתותי מיכתת שיעוריה. [ובמאמרי על תקרובת ע"ז, מקרא העדה פ' וארא, ונדפס בס"ד ב"ישורון" חלק כ"ה נתבאר דהשמן במנורה הוא גדר קרבן, וכמבואר בכמה מהקדמונים]. ומצינו עוד יותר מש"כ אחרונים דבעינן שיהיה נר ולא סגי באש דולקת, עיין בשו"ת אבני נזר או"ח ח"ב סי' ת"ק דצריך כלי כדי שיהיה נר, עיי"ש. וכן כתב בשו"ת יד הלוי סי' קט"ז לענין מנורת גאז שאין זה נר, עיי"ש טעמו, ואחרונים דנו גם לענין נר חשמל, והטעם כנ"ל, ואכ"מ. [ועי' לקוטי הלכות קול סיני דיני חנוכה]. וראה שו"ת עמודי אש (איזנשטיין) קבוצת נדחים סי' ו' אות י'.

ובעיקר דין כתותי מיכתת, כבר נחלקו המפרשים, ועיין בספר קובץ הערות סי' ע"ג סק"ו שהסביר ד' רש"י דאין חסרון בעצם השיעור, ורק שהשיעור אינו שלם, ולד' מהרש"א שם, אף השיעור אינו. והנה אליבא דרש"י אין קושיא בשמן שריפה, דא"צ שיהיה שלם, ועיין חולין פט, ב. ועיין בפמ"ג שצ"י להתוס' עירובין דף פ, ב, וע"ע בחי' הגר"ח פ"ז מה' שבת, עיי"ש, ושם מבואר דלא דנין דכתותי כאילו אינו, אלא דחסר השיעור

במה דצריך שיהיה שלם, וכן הקשה בספר ערוך השולחן, עיי"ש. אבל כאמור אין הדבר פשוט. [ועיין היטב בס' בית פנחס ביבמות דף קג]. ועכ"פ חזינן שי' הפוסקים הנ"ל שצריך שיהיה מותר בהנאה, דאיסה"נ הוי כאילו אינו כלל, וכש"נ. שו"ר בתורת חסד הנ"ל שהעיר בכל זה מכמה דוכתי. וכן הק' בשו"ת שב יעקב והובא בשואל ומשיב מהדורה ד' ח"א סי' מ"א, ועיי"ש מש"כ בזה. [וע"ע בהקדמת ים התלמוד לב"ק ודרכ"ת יו"ד סי' פ"ז סק"י ועוד].

והנה בשו"ת בית יצחק יו"ד ח"א סי' קמ"ה יצא לידון דאין יוצאין בשמן של איסה"נ, משום דבעינן שיהיה שמן שלו ואינו יוצא בשל הפקר, והמפרשים דנו דאיסה"נ הוי הפקר. וכשיטתו דצריך שיהיה השמן שלו, כן כתב בספר זכר יהוסף על שבת דף כא, והובא בשד"ח מערכת חנוכה ובספר פסקי תשובה חלק א' סי' קכ"ח, עיי"ש. ובאמת שכן מבואר ברמב"ן ור"ן פסחים ז, ב, שהסבירו עפ"י נוסח הברכה. ומצאתי בשו"ת מחזה אברהם או"ח סי' קמ"ט שכבר הראה לד' הראשונים הנ"ל. ועיי"ש מה שנדחק בביאור דבריהם באופן אחר.

והנראה בזה מה דבעינן לכם, אינו משום דין שצריך להיות בעל השמן, אלא טעמא דכל שאין השמן שלו, אי אפשר שיחול עלה שם נר חנוכה, והוי כאילו הוי סתם נר בעלמא, ורק בעל השמן

יכול ליחד השמן והנר לעשותו נר חנוכה, וכל שאינו שלו א"א לעשות כן, אמנם בזה יש לחלק בין הפקר לשאר איסה"נ, דהפקר כיון שבידו לזכות, שפיר מצי לעשותו נר חנוכה, ועיין נדרים לד, ב וראשונים שם. אבל איסה"נ כיון שאין בהם זכיה, שוב א"א לעשות בהם חלות דין נר חנוכה. אמנם לפ"ז מה שדן בספר נהר שלום סי' תרע"ג בשמן גזול מעכו"ם אם יוצאים י"ח כיון דאין חיוב השבה, יעו"ש. והנה לשי' היראים מובא במג"א הל' לולב סי' תרל"ז סק"ג דאע"פ שא"צ להשיב, מכ"מ אינו שלו, אלא של העכו"ם, ולפ"ז שוב אינו מועיל לנר חנוכה, כיון שאינו שלו ואינו יכול לזכות בו.

ובשו"ת שואל ומשיב מהדורא ג' ח"א סי' שמ"ט, והובא במשנ"ב בסי' תרע"ג סק"ב נסתפק אם יוצאין יד"ח בשמן גזול. והשאלה מדין מצוה הבאה בעבירה במצוה דרבנן, וכן אם קונה בשינוי ע"י מה שנאסר השמן בהנאה במה שהוקצה למצוה. ועיי"ש בשו"ת מחזה אברהם הנ"ל מה שהקשה עליו, ותו כתב דאם בעינן שיהיה השמן שלו, א"כ אימתי זוכה בשמן רק בזמן השינוי, ואז נאסר בהנאה, ואין זכיה באיסה"נ, עיי"ש בפלפולו. [והנה זה ל"ק דכבר פי' המפרשים דאין הזכיה בזמן השינוי, ואפי' נמצא אז ברה"ר, כן מבואר בתוס' בב"ק פ' מרובה, וכן אף אם אינו רוצה לזכות, וכמש"כ המחנ"א ה' גזילה, ומה"ט זוכה גם באיסה"נ, דהוי זכיה דממילא, כמו

קרואי שמן איה"נ ותרומה טמאה מועד קפא

שיש ירושה באיסה"נ, ובמק"א הארכנו בזה, ואכ"מ.]

ובעיקר שאלה הנ"ל דלהדליק בשמן של איסה"נ, והוא מטעם דאמרינן מצוות לא ליהנות נתנו, ואפי' מצוות דרבנן, ומה דע"י כך משתרשי ליה מעות אחרים, אין זה אסור באיסה"נ, וכמו בגיטין כ, א דכותבין גט על איסה"נ, ואע"פ שע"י כך משתרשי לה. וי"ל שאין זו ראייה, דבאמת אסור לעשות כן, שהרי משתמש בגט עצמו אלא שהגט כשר, וזה

כ' בתוס' גיטין כ, ב ד"ה בכתובת. אבל אין כן ד' הרמב"ם, עי' ב"ש סי' קכ"ג סק"א ופ"ת שם סק"ב ואכ"מ, וע"ע בציץ הקודש ח"ב סי' מ"ז. וראיתי בשו"ת אגרות משה או"ח סי' קצ"א שנשאל ע"ז מדין עבודה זרה שאסור אם ע"י כך משתרשי ליה, עיי"ש. וכל דבריו שם אינם ברורים. וכנראה צריך לחלק בין כל איסה"נ לע"ז, שנאמר בה שכל מה שנעשה ממנה הוא בכלל האיסור, וע"כ אסור אף במשתרשי ליה, משא"כ שאר איסה"נ אין דין זה, ואכ"מ.

חנוכה תשס"ט

סימן לד

בית השותפין בנר חנוכה

עפ"י מה שיש להקדים דיש במצות נ"ח שני דינים, חובת גברא וחובת בית, וראה במאמרי שם וכן בענין נ"ח של לאו בר חיובא, ונראה הגדר במה שתקנו חז"ל מדינא נר איש וביתו, דכך הוא הגדר של חובת גברא, דאין חובה על כל אדם בפ"ע, אלא כל דיירי הבית נחשבים לחד גברא, והמהדרין שמדליקין נר לכל אחד ואחד לפי שי' הראשונים שכל אחד מדליק, היינו שחובת הגברא מתחלקת לכל או"א, וכולם מדליקין בברכה, ולפי שי' הראשונים דבעה"ב מדליק כמנין בני הבית, בפשוטו, כיון שהכונה היא גם לקטנים ולשאינם בני חיובא, שאין זה מתורת שליחות בעבורם, וגם לא מצינו כיו"ב שהם עצמם לא יוכלו להדליק בברכה, וכל אחד יהיה חייב להדליק ע"י מעשיו של בעה"ב, אלא בפשוטו כך הוא קיום מצות החובת גברא ע"י בעה"ב. ויל"פ הטעם הואיל וכאמור איכא נמי חובת בית, וא"א בחובת בית להדליק כמה פעמים, לאחר שכבר נפטר מחיובו, כמו שאין לקבוע כמה מזוזות, לפיכך תקנו באופן כזה שבעה"ב ידליק כל הנרות ויברך עליהם. שו"ר במגדל עוז פי"א מה' ברכות הט"ו מש"כ גדר נר איש וביתו, ונראה שכונתו כדברינו בס"ד.

הנה נסתפקתי בבית של גוי וישראל שותפין בו, איך הדין לענין נר חנוכה, ויש להקדים דין שני שותפין ישראלים איך יסוד חיובם, וראה ביאור הלכה סי' תרע"ז ס"א הביא שנחלקו בזה הראשונים, דהמ"מ פ"ד מהלכות חנוכה ה"ד פי' הדין דנר שיש לו ב' פיות עולה לשני בני אדם, היינו בשותפין הדירים בבית אחד ואינם סמוכים על שולחן אחד, ולא הוו בכלל איש וביתו, ויש לביתם פתח אחד, דכל אחד צריך להדליק בעצמו, ואילו בשבלי הלקט סי' קפ"ה מוכח שבאופן כזה יכולים להדליק בשותפות נר אחד, והיינו ממש"כ שם דאם יש לכל אחד פתח לעצמו א"א להם להשתתף מפני החשד, ומשמע דלולא החשד מעיקר דינא מדליקין נר אחד, וכבר נתבאר בס"ד במאמרי בענין נ"ח מצות גברא או חובת פתח, עיש"ה. ושו"ר מש"כ בכתבי יד הגניזה גנוזי ירושלים ע' ע"ז סי' צ"ה, עיש"ה והערות שם ויש להוסיף דאכן המ"מ הביא בשם העיטור הפי' בשני פיות בעושין למהדרין, ואי אפשר לו לפרש כהמ"מ, דדברי השבה"ל הם בשם העיטור, וא"ש לשיטתיה.

ואכתי צ"ע לפרש במה נחלקו הקדמונים ומה סברות מחלוקתן, ונראה

המקום של הנחת נר חנוכה, גם כאשר הבית כבר נפטר מחיובו, ונמצא שלא כל נ"ח צריך לפטור את חובת הבית.

ולפ"ז נאמר גם לענין שותפין, לשי' המ"מ שא"א להם בנר אחד, וטעמו פשוט, דכאמור בנ"ח ביסודו איכא שני חיובים, ורק בבני הבית הסמוכים על שולחן אחד הקילו חכמים שכולם נחשבים כאילו חד גברא לקיום מצוה זו, ולא הקילו כן בב' שותפין, וכמו ששותפין אינם יוצאים יד"ח באתרוג אחד, ואמנם התם נאמר משלכם, ולשי' רמב"ן ור"ן פסחים ז, ב, גם בשמן של נ"ח כך הדין, וראה זכר יהוסף בחי' מסכת שבת בסוגיא דחנוכה, אבל גם אם לא בעינן לכם הוא מובן, דכמו באתרוג גם ביו"ט שני שא"צ לכם, מ"מ א"א לצאת יד"ח באופן של שנים שעשו אלא כל או"א צריך ליטול האתרוג, והיינו שלכל הדעות צריך מעשה לקיחה בפ"ע לכל אחד, וא"כ ה"ה שא"א שמעשה הדלקה אחד יועיל לשנים, אם כל אחד יש עליו חיוב בפ"ע להדליק, וראה קרואי מועד סוכות במאמרי על אגודת לולב, ונדפס בקובץ "בית אהרן וישראל" גליון צ"ז, אלא דכאמור א"א שחובת הבית צריכה ב' נרות בגלל שיש שני בני חיובא, ודומיא דבית של שותפין שחייב במזוזה, דבודאי היינו רק מזוזה אחת, ולפיכך גם בשותפין צ"ל הגדר כנ"ל, דמקום הנחת הנרות הוא על פתח הבית, אע"פ שחובת הבית כבר נפטרה בנר אחד.

ובל זה בבני הבית הסמוכים על שולחן אחד, אבל אכסנאי שאינו מבני הבית, אלא שעתה הוא דר כאן וסמוך על שולחן בעה"ב, תקנו לו חז"ל שאף הוא יהיה מבני הבית וזה ע"י השתתפות בשמן, וזה אם נקטינן כהמ"מ הנ"ל דאילו לא היה אכסנאי לא יועיל לו לעשות כן, אלא צריך להדליק בעצמו, אבל לשי' העיטור דכל שותפין יכולין להשתתף, א"כ אין באכסנאי שום חידוש, אלא ה"ז כשני אנשים נפרדים שגרים בבית אחד, שמדליקין נר אחד בשותפות אם ירצו, ברם לשי' המ"מ הוי קולא באכסנאי הואיל ומ"מ סמוך על שולחן בעה"ב, דאילו שותפין גמורים שכל אחד סמוך על שולחן עצמו, א"א להדליק בשותפות, אלא צריך נר לכל אחד בפ"ע.

אלא דאכתי צ"ב, כיון שהבית כבר נפטר בנר אחד, איך אפשר לחזור ולהדליק עוד נר, ושאלה זו אכן צריך לישב גם למ"ד נר לכל או"א, שכל אחד מדליק בעצמו, איך אפשר לעשות כן, ומאי שנא ממזוזה שכמובן ליכא תרי מזוזות. אמנם הגדר בזה נ"ל כך, דבאמת חלות הפטור של מצות הבית הוא ע"י אחד מהנרות, והיינו ע"י נר של בעה"ב שעליו מוטלת המצוה, וכל בני הבית שמדליקין אינם באים לפטור את הבית, אלא לקיים חובת גברא שלהם, ומ"מ ההדלקה היא על פתח הבית, והיינו שהדלקה על פתח הבית מלבד מה שיש בה הקיום של חובת הבית, יש לה גם

אלא דזה גופא צ"ב, דלא מבעיא לשי' הקדמונים שבנר לכל או"א, בעה"ב הוא שמדליק, ואיכא ברכה אחת, והיינו שאין ברכה בפ"ע על חובת הגברא, א"כ ידליקו שני שותפין ושניהם יברכו, אלא אפי' לשי' הפוסקים, שכל אחד מבני הבית מדליק היינו כנ"ל שחובת הבית נפטרת ע"י בעה"ב שזהו חיובו, ואיכא נמי חובת גברא למהדרין לברך ולהדליק לבד, אבל בב' שותפין הרי לכל אחד יש חובת בית בפ"ע, ואין עדיפות אחד על חבירו, ומאידיך גיסא א"א ב' נרות על בית אחד, כמו שא"א בב' מזוזות, ואכתי צריך לבאר הגדר של ב' שותפין בזה, ואם נדחוק ונאמר דאכן חובת בית איפטר ע"י אחד מהם, מ"מ עדיין צ"ע לשי' הראשונים שיש רק ברכה אחת בבית וכן"ל, מה יעשו שותפין.

ולבאורה היה לנו לומר דאכן לשיטה זו דין שותפין כדין אכסנאי, ורק בעה"ב מברך על כל הנרות כמגין בני הבית והאכסנאי בכללם, ורק להשיטה שכל אחד מברך בעצמו, אכן י"ל כן גם בשותפין, אלא דבהכרח צ"ל דבשותפין המקדים להדליק כבר פטר את חובת הבית, וזוהי גם חובתו של חבירו, והואיל ואינו אכסנאי וכן"ל לא איפטר מחובתו של עצמו ע"י הדלקת חבירו, ולפיכך גם הוא עצמו חוזר ומדליק לקיום מצות הגברא שלו והוא גם מברך, ואכתי צ"ע.

והנה נראה שכל זה בבית של שני שותפין ישראל, אבל בית שישראל ונכרי

שותפין בו, נראה שאין כלל חובת בית להדליק על הבית גופא, וראה כל סוגיית הגמ' בחולין ר"פ ראשית הגז דיני מצוות בשותפין, אלא שעדיין יש עליו חובת גברא להדליק, וה"ז מדליק על פתח הבית, הואיל וגם הוא מקומו, והיינו שיש לו בית להדליק על פתחו, ולזה סגי בבית של שותפין, אבל חובת בית ליכא אם היא עם שותפות גוי, ואע"פ שלשי' הראשונים הנ"ל אין מברכים על חובת גברא גרידא, אם בעה"ב מדליק, והכא לדרכנו ה"ז מדליק ומברך אע"פ שאין לו חובת בית, ונראה לפרש הגדר בזה כך, דבדאיכא חובת בית והיא מתקיימת, לא תקנו חכמים שיהיה אפשר לברך על חובת גברא בלבדה, אבל בדליכא חובת בית, אז בודאי ה"ז מברך גם על חובת גברא גרידא, וראה אוצה"ג שבת חה"ת סי' ס"ו על הדלקת כל אנשי החצר הגרים בבתי נפרדים, נר אחד בלבד בשותפות, עי"ש.

ונ"ל עוד בענין זה, דהנה חזינן בדין שותפין דשי' המ"מ דכל אחד חייב בפ"ע בנ"ח, וי"ל דזה רק בשותפין, אבל ביורשין שירשו את הבית ודרים שם ועדיין לא חילקו את הירושה, והוא גדר תפוסת הבית, וכמו שמבואר בשו"ת מהר"ח או"ז סי' קכ"א, והיינו שאין כאן כמה בעלים כל אחד על חלק מהירושה, אלא יש כאן בעלים אחד המורכב מכמה אנשים, וראה מקרא העדה פ' מקץ סי' קפ"ט, משנ"ת בזה בס"ד עפ"י חי' הגר"ח. ומעתה י"ל דבאופן כזה לכו"ע אין חובה

ותו כתב הגרע"א דגם שותפות נכרי שפוטרת, היינו רק לכל הפחות במחצה, אבל ברוב של ישראל אינה פוטרת, ובאמת אינו מובן, מאי איכפת לן ברוב או מיעוט, כיון שבמציאות חסר בביתך, ואכן הגרע"א בהמשך דבריו שדי נרגא בסברא זו, אלא שגם שותפות של מיעוט פוטרת, עיי"ש כל דבריו, ועוד יש בספרי האחרונים, יעויין ברכ"י יו"ד שם, והביא ממקום שמואל בחי' דינים ליו"ד, וע"ע יש"ש חולין פי"א סי' ב', וספר קדמון דמשק אליעזר שם, ושו"ת לחמי תודה לר"י באסאן סי' כ', ואמרי בינה או"ח סי' ח', וארצות החיים סי' י"ד ס"ב, וספר זכור לאברהם (אלקלעי) יו"ד ח"א מערכת המ"ם אות מזוזה, וראה פסקי הגר"א יו"ד שם מה שנקט בשי' הגר"א, יבין דעת לבעל ישועות מלכו יו"ד שם ובתשובת אהל יהושע (בומבך) יו"ד סי' ס"ב, ויש להוסיף דכדברי הרשב"א הנ"ל, איתא גם בחי' הריטב"א וחי' הר"ן שם, וראה בס' הלכה למשה (ניימאן) על שו"ת רע"א סי' ס"ו, לענין טלית של שותפין לציצית.

והגרע"א שם הוסיף עפ"י מנדרים ר"פ השותפין דבכה"ג אם יש ברירה, נמצא כל שותף משתמש בחלק שלו בשעה שהוא משתמש, ונמצא שאז כל הבית שלו ואין לו שותפות, והובא בפ"ת יו"ד שם, וראיתי בחדרי דעה שכתב דא"כ הו"ל תולמ"ה, עיי"ש, ברם דבר זה תליא בפלוגתא דהפוסקים, אם בשעה

על כל אחד ואחד להדליק, אלא חובת הבית היא רק נר אחד, ורק לצאת יד"ח גברא שהוא מדין מהדרין, בזה אכן צריך כל אחד להדליק. וה"ז כשאר נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד.

ברם באמת מאי דפשיטא לן דבית שותפין ישראל ונכרי ליכא חובת בית, אינו פשוט כלל וכלל, דהנה לענין מזוזה נחלקו בזה הראשונים, דעי' בב"י יו"ד סי' רפ"ו בבדק הבית בשם הרשב"א חולין קלה, ב דחייב במזוזה, וטעמיה משום שחובת הדר היא ולשמירה עשויה, וגם בשותפות הנכרי צריך שמירה, וכ"ה בתוס' הרא"ש שם, אבל בדרכי משה שם הביא בשם המרדכי סופ"ק דע"ז מתשובת הר"ר חיים לחתנו רבי אביגדור, דפטור ממזוזה, ואע"ג דכתיב למען ירבו ימיכם, מ"מ שותף עם נכרי ה"ז פטור, וכ"פ הרמ"א שם בשו"ע ס"א, וראה חי' העילוי מראקוב ע' קיא.

ובתשובות הגרע"א קמא סי' ס"ו הביא מש"כ תוס' ועוד ראשונים בדין דירה שכורה האם חייבת במזוזה מהתורה, ויש בזה שתי דעות, והיינו האם בעינן ביתך ממש, או סגי בביתך כל דהו, ולפ"ז כתב שאם בעינן ביתך ממש אזי שותפות עכו"ם פוטרת, דל"ה ביתך לגמרי, אבל אם סגי בביתך כל דהו, גם שותפות נכרי חייבת, ולדעת הגרע"א לפיכך הכריע הרמ"א לפטור בשותפות, משום דשי' התוס' וסיעתם דמהתורה צריך ביתך ממש.

שאינן לו חיוב מזוזה, ואע"פ שא"א לאחר להוציאו משם, וכמבואר במקומו. [ולפי מה שתנבאר במקו"א לחלק בין שואל לשוכר בגדר הקנין, ועי' רש"י ע"ז טו, א, שמא גם הכא יש חילוק, וצ"ע].

והנה לפי הראשונים דבית שכור חייב מהתורה במזוזה, והיינו דביתך כל דהו, וע"ז אתרבי בית השותפין, היינו א"כ שותפין בשכירות, כלומר ששנים שכרו את הבית, וחזינן דאע"פ שבית שכור לא איתמעט, ופשיטא להו לחז"ל שלא נאמר ביתך למעט שכור, וכמש"כ שאילת דוד שם, ואע"פ כן לולי הילפותא לחייב ב' שותפין, הו"א דשותפין פטור, והגדר בזה דסד"א דהביתך כל דהו דבעינן, צריך שיהא ביתו לגמרי של הדר שם, וקמ"ל דגם בקנין כל דהו, א"צ שלו לגמרי וסגי לחיוב גם בשותפין, וע"ע שו"ת מחנה חיים ח"א סי' ט"ו בענין זה, ואין להאריך, וראה ברמב"ם פ"א מה' ברכות ה"ב שלא מצא את הפטור ממזוזה אלא הדר באהל ובספינה, ולא הזכיר בית שכור, ש"מ דשוכר חייב מהתורה, ולדעת הגרע"א מה"ט גם בית שותפין עם נכרי חייב מהתורה, אלא שכאמור צ"ע, דאם חזינן דאע"פ דסגי בכל דהו דמ"מ צריך ריבוי לשותפין, והיינו דשותפין גרע משכיר, א"כ דילמא רק שותפין ישראל ולא עם נכרי, וצ"ע.

והנה תשובת ה"ר חיים במרדכי נמצאת בשלימות בהגהות מרדכי סוף חולין סי' תשע"א, ויעו"ש שלמד מדין

שקבע המזוזה היה בר חיובא וכל הבית שלו, וכבר נתבאר בזה בס"ד במאמרי על "הדליק נ"ח שתי פעמים", [נדפס ב"בית אהרן וישראל" גליון ק"מ], וא"צ לכפול הדברים. ועוד כתב חדרי דעה דגם הרשב"א מודה דכרוב של ישראל או לפחות מחצה ה"ז חייב, אבל ברוב של נכרי ה"ז פטור, עיי"ש, והנה כאמור כבר צידד כן הגרע"א, אלא שהניח בצ"ע. ושמא יל"פ דאע"פ שלענין קדושת בכור צריך כולו של ישראל, ה"ט דנאמר שם בישראל, אבל הכא כיון דרובו ככולו, י"ל דקרוי בית של ישראל, ועי' היטב בזה.

וע"ע מנח"ח מצוה תכ"ג מש"כ במחלוקת הראשונים לענין שותפות נכרי, וכן יעויין שו"ת שאילת דוד חיו"ד סי' ח' שהעלה ששותפות נכרי אינה פוטרת ממזוזה, [עיי"ש כל תשובתו, ויש בה כמה ח"י דינים, ולדעתו המשכיר חייב במזוזה מהתורה, דלא גרע מבית האוצרות, עיי"ש שהאריך, ולפו"ר יש לחלק, דלא מבעיא אם שכירות ליומא ממכר הוא, אלא אפי' לא ממכר הוא, מ"מ הבעה"ב מכר להשוכר את ההשתמשות, ושוב אין השתמשות זו שייכת לבעה"ב אלא לשוכר, אלא דכאמור בשוכר איכא פלוגתא אי סגי בביתך כל דהו, וכש"נ, וצ"ע]. ומ"מ נראה לומר סברא, דאע"פ שנאמר דשוכר חייב מהתורה, היינו משום שיש לו הזכות בבית הזה, וכמו"כ שאול לבעה"ב להוציאו, אבל היושב בבית של הפקר שאין לו שום זכות ישיבה, הכל מודים

נגעים ששותפות עכו"ם פוטרות, אמנם בשאלת דוד הנ"ל מחלק בין דין התוספתא בבית כולו של ישראל וכולו של הנכרי שיש להם בית משותף, ורק בזה אינו מטמא, דנמצא שנותן בית הנכרי שאין לו טומאה, אבל בית השותפין ממש שאני, עי"ש. אמנם עיקר סברת ה"ר חיים שם משום שחסר בשם בית של ישראל, ואין בית שלם של ישראל בלבד, וממילא א"א להתחייב במזוזה, עי"ש.

והנה ראה אבי עזרי ה' מזוזה שטרח לפרש שגם הרשב"א וסיעתו לא פליגי על ה"ר חיים, ואין דברי הרשב"א אמורים אלא אליבא דר' אלעאי בסוגיא דחולין שם, ולא קי"ל כוותיה אלא כרבנן, עי"ש באריכות, אך בפשוטו לפי מה דנקטו הב"י והאחרונים שהרשב"א חולק על המרדכי בשם ה"ר חיים, אכתי צריך לפרש מה יענו על סברת המרדכי שאין כאן בית שלם, ונראה עפ"י מה שכבר נתבאר בס"ד במקו"א בגדר חיוב גמור וחיוב שאינו גמור אלא קלוש בעלמא, והיינו, כיון שבבית זה יש סיבת חיוב מצד בעלות הישראל ויש סיבת פטור מצד בעלות הנכרי, וממילא נמצא שאם אין כל פסוק למעט, הרי שגם מהסברא החיצונית אין מקום לחיוב גמור, ואי איכא מיעוטא, א"כ כונת התורה שגם חיוב קלוש ליכא, ולפ"ז לענין מזוזה בבית של שותפין, איתא בחולין קלה, ב דאם נאמר רק ביתך גם ב' שותפין ישראלים אינם חייבים, ואין כונת הגמ' לפי דרכנו שיש מיעוט לפטור

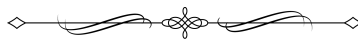
לגמרי, אלא הו"א דהוא חיוב קלוש על כאו"א מהשותפין, ולזה ילפינן מקרא למען ירבו ימיכם שגם שותפין חייבים חיוב גמור, ומביתך למדנו שצריך לקבוע את המזוזה בימין, ולא למעוטי שותפות נכרי, אבל אין הכוונה דשותפות נכרי היא כמו שותפות ב' ישראלים, דכאמור על ב' ישראלים יש ריבוי, אבל בנכרי אין ריבוי, וה"ז נשאר כפי הסברא החיצונית דאיכא חיוב קלוש, וכפי המבואר גם בתשובת ה"ר חיים הנ"ל, דבאמת אין זה חצי בית ממש שאין בו כל סיבת חיוב, אלא ה"ז בית שלם עם בעלות על חציו, ולפיכך הו"ל חיוב קלוש, ונמצא לדרכנו דלא כמר ודלא כמר, שאין כאן לא פטור ולא חיוב, אלא חיוב קלוש, ולהלכה הוא כפי שפסקו האחרונים הנ"ל לקבוע בלי ברכה, אלא שהם כתבו כן משום מחלוקת הראשונים, ולדרכנו כך הוא מעיקר הדין שעל חיוב קלוש ליכא ברכה, וכפי שהובא במקרא העדה הנ"ל בשם הגר"ח בה' שחיטה לענין כסוי הדם בכוי, עי"ש.

ונחזור לענין נר חנוכה, דלכאורה אם באנו ללמוד חובת בית דנ"ח מחובת בית על מזוזה, הרי זה תלוי בשיטות הפוסקים, ובפשוטו לפי המרדכי כמו שבמזוזה אין בית של ישראל שיתחייב, ה"ה בחנוכה דהוי חובת בית, אין כאן בית לחיוב, ולהרשב"א התם איכא סברא דצריך שמירה וכו', ולכאורה אין זה שייך לנ"ח, ולדרכנו הוי חיוב קלוש בלבד, וכל זה רק לפו"ר, אבל באמת אינו ענין,

דבמזוזה אע"פ שא"צ ביתך ממש, וסגי בביתך כל דהו כמו שכירות, וכמו דס"ל להרבה ראשונים, וכאמור כן מוכח גם ברמב"ם, הנה הרמב"ם עצמו בה' ברכות שם ה"ג כתב דנר חנוכה שאני ממזוזה, והיינו שהוא חובה גם למי שאין לו אפי' בית שכור אלא רק אהל או ספינה, או גם אם הוא גר בבית של הפקר שאין לו בו שום זכויות, דמ"מ שם הוא גר, וסגי למצות נ"ח, וממילא גם אם הוא דר בשותפות של נכרי לא אכפת לך, וגם לא שמענו שצריך שיעור לבית של ד' על ד' וכיו"ב, ולכן פשוט שאין כל הפקעה בחיובו, ובאמת זוהי כונת הרמב"ם בה' ברכות, ולא כפי שעלה ע"ד איזה חכמים, שלכל אחד חייב שיהא בית לחנוכה, אע"פ שאינו גר בשום מקום בשאר ימות השנה, ובודאי שלא תקנו חכמים חיוב כזה, ולא דברו בגברא ערטילאי הגר ברחובה של

עיר, אלא כל אדם דר באיזה מקום, תהיה דירה כל דהו אשר תהיה, וזה סגי לחיוב נ"ח, וכבר נתבאר עוד במקו"א בס"ד, ואין להאריך יותר.

ובמקרא העדה הנ"ל מבואר דלענין חלה שצריך שיעור כדי להתחייב, י"ל דכמו שח"ש בכמות אינה סיבה לחיוב כל דהוא, גם ח"ש באיכות אינה סיבה לחיוב אפי' כל דהוא, עי"ש. ונראה שאינו ענין לסברא זו לענין בית לחיוב מזוזה, דבית עם כל תנאיו, כולל שיעורו וכו' כדי להתחייב במזוזה אינו מדין שיעור, אלא לא אקרי בית בלי כל אלו התנאים, [וה"ז קצת דומה למה שביאר הגר"ח פי"ז מה' שבת הי"ב-י"ג, לענין כתותי מכתת שיעוריה, שזה לא שייך במחיצות, עי"ש] עומק הדברים ודוק לנוד"ד, ועי' היטב בחי' הגר"ח פ"י מה' בכורים הי"ד בגדר שותפין בחלה, ודוק היטב.]

חנוכה תשל"ו

סימן לה

הדלקת נר חנוכה ע"י עכו"ם

דהמשלח מברך על מעשה של השליח, וזה כסברת החסל"א, ולדעתו באמת בכה"ג יש שליחות. ובשו"ת קהלת יעקב לבעל המשכנ"י סי' א' וב' גם דבר בזה, ולדעתו גם במצוה שנעשית ע"י שליח במקום שמועילה שליחות, מכל מקום אין המשלח מברך, אלא השליח מברך. וכמו במילה שאין האב מברך על המילה, אלא המוהל מברך. ועל עיקר מצות הדלקת נר שבת כתב שם, דגם בכה"ג מתקימת המצוה, ואין זה כנעשית מאליה, אלא דמכ"מ אין לברך על קיום המצוה באופן זה, וכש"נ. וגם בדה"ח סי' נ' ס"ק ח' סובר כקהלת יעקב, יעו"ש. ועי"ש במשנ"ב ס"ק כ"א מש"כ בזה בשם הפוסקים. וע"ע קצה"ח סי' קפ"ח ס"ק ג', יד אפרים סי' תל"ב, פמ"ג סי' תרע"ט בא"א סק"א, מנח"ח מצוה תק"ז.

והנה המחנה אפרים בהלכות שלוחין סי' י"א הביא בשם הכנה"ג או"ח סי' תקפ"ה דכל עשיית מצוה שא"צ בה לשליחות כגון עשיית מעקה וכדומה, עושה המצוה הוא המברך ולא בעל הבית.

בשו"ת חסד לאברהם תנינא חאו"ח סי' פ' כתב דמי שלא הדליק נר חנוכה בערב שבת מבעוד יום, יכול לומר לעכו"ם בבין השמשות להדליק והוא יברך. וטעמו דאע"פ שאין שליחות לעכו"ם, ה"מ במידי דצריך כוחו של המשלח לחלות המעשה, אבל בשליחות שאינה אלא עשיית צויו של המשלח, גם לעכו"ם וחש"ו יש דין שליחות^א, ויסוד זה כתב בנתיב"מ סי' קפ"ב, וסייעתא לזה גם מהריטב"א ב"מ דף י', והביא שם מש"כ המג"א סי' רסג ס"ק י"א בשם הגהות מנהגים טירנא ס"ק כ"ה בהלכות שבת, דיכולה אשה לומר לעכו"ם בכה"ש שידליק נר שבת, והיא תברך, יעו"ש. אבל הדה"ח גופיה סי' נ' סק"ח חולק על המג"א הואיל ואין שליחות לעכו"ם, יעו"ש.

והנה בחי' הגרע"א בשו"ע שם אכן תמה על המג"א כיון דאין שליחות לעכו"ם, איך תוכל לברך. וע"ע בחי' רע"א שם סי' תמ"ו סק"ב, ומבואר דעת הגרע"א דאילו יש שליחות לעכו"ם, ל"ק מה

א. ואע"פ שנתבאר במק"א די"ל שא"א להדליק נ"ח ונר שבת לא מדעת הבעלים, ואין על הנר תורת נר מצוה, ול"ה כמזוזה הנקבעת בלי דעת בעלים, די"ל דאע"פ שצריך דעת בעלים, מ"מ א"צ שליחות, רצ"ע.

נר שבת. אלא דקשיא ליה אמאי דפסק הרמ"א בסי' רס"ג ס"ד דהיתה עשית דולקת מבעוד יום דמכבה וחוזר ומדליק לצורך שבת. ולהנ"ל אמאי צריך לעשות כן, הרי איכא נר דולק והמצוה מתקיימת, ויעו"ש שנדחק בזה. אמנם בחי' הגרע"א בשו"ע הסביר היטב דלא סגי בנר דלוק, אלא צריך הדלקה עצמה לצורך שבת, וזה בכלל המצוה. והנה אין בזה סתירה להנ"ל דאין זו מצוה שבגופו, דלעולם המצוה שיהיה נר דלוק, ותהיה הדלקה לשם מצות שבת, אבל אינו מוכרח שיעשה בגופו, וכל שנעשה בצויו שפיר דמי, ותו ל"ק.

ובספר מקראי קדש לבעל הר צבי חנוכה סי' י"א כתב דעפ"י משנ"ת כל זה יתכן רק בנר שבת דהמצוה אינה הדלקה בלבד, אלא הנאה לאורה, וע"כ אפשר לברך על הדלקת עכו"ם, אבל נר חנוכה דעיקר היא ההדלקה וכבתה אין זקוק לה, ואסור להשתמש לאורה, ע"כ לא יועיל ע"י עכו"ם, יעו"ש ובמה שצוין שם מהפמ"ג סי' תרע"ט סק"א ומהרש"ם בדע"ת שם. ועי' רש"ש או"ח ה' חנוכה. וראה הדרת קדש לבעל "הר צבי" על עניני קטן סי' ח' ומש"כ בהערותי שם בס"ד. וראה שו"ת מהר"י שטייף סי' מ"ב אם האיש קבל שבת, האם תוכל האשה להדליק, עי"ש. וע"ע "אוצר מפה"ת" גיטין ז, א הערה 1, מש"כ בס"ד. וע"ע פמ"ג סי' תרע"ו בא"א סק"א, ומשנ"ת בס"ד במאמרי בנידון הדליק שני פעמים

ודעת הפר"ח הובא שם שבעה"ב מברך, וגם אם עושה המצוה הוא עכו"ם, נמי הבעה"ב מברך, כיון שמהני בלי דעת בעה"ב, הו"ל עכו"ם גם כשלוחו, יעו"ש. ולפנינו הרי דעת החסל"א כהפר"ח, ואילו הכנה"ג סובר כמש"כ הקה"י שאין משלח מברך על מעשה השליח. ועיין במג"א סי' תל"ב סק"ו שכתב בענין בדיקת חמץ שאם אין הבעה"ב בודק בעצמו, אין הוא מברך אלא שלוחו, ועי"ש שהסביר דהשליח מברך כיון דמצוה קעביד, כמו דמצינו דהמוהל מברך. ועיין גם ברמב"ם פ"ג מאישות הלכה כ"ג דשליח מברך על קידושין, ועי"ש באו"ח בחק יעקב ס"ק י"א. ועי"ש גם מש"כ בהגהות יד אפרים ובדגול מרבבה, ואכ"מ. ועי' פתחי מגדים על חנוכה סי' ס"ב וכן סי' נ"ט. ועי' שו"ת הר צבי או"ח ח"ב סי' י"ג. [וראה מקרא העדה פ' חיי שרה סי' צ"ט בענין ברכת המצוות משנ"ת באורך בס"ד.]

והנה בשו"ת הר צבי חאו"ח סי' קמ"ג ראיתי שתי קו' הגרע"א הנ"ל, דאין מצות הדלקת נר שבת דצריך מעשה הדלקה, אלא צריך שיהיה הנר דלוק וכלשון הרמב"ם בפ"ה מה' שבת, ולכן שפיר איכא קיום מצוה במה שמדליק העכו"ם, וכיון שמתקיימת המצוה אפשר לברך, וכעין זה מבאר בשו"ע הגרש"ז שהביא שם. והביא דכן נמצא בתשובות מהר"ח או"ז סי' י"א דמצות מילה שמוטלת על האב אינה שהוא ימול, אלא שיראה שיהיה בנו מהול, וכן י"ל בהדלקת

על האב על מצוותו שיראה שיהיה מהול, ולמוהל שעושה מעשה המצוה. אבל בהדלקת נר אין מעשה הדלקה עיקר מצוה, וכל המצוה רק שיהיה נר דלוק, ולכן שפיר שייך עליו ברכה. וזה כעין מש"כ בשו"ת הר צבי, אבל לפי מש"כ אין לחלק בין נר שבת לנר חנוכה, דכאמור גם בנר שבת וגם בנר חנוכה צריך הדלקה של מצוה, ומ"מ אין זה גוף המצוה, אלא דבלא"ה אין קיום מצוה במה שנר סתמא דולק, דצריך שיחול עלה שם נר שבת וחנוכה, ובלא"ה הוא נר סתם. ושור"ר עוד מש"כ בזה בספר אגודת אזור לאביו של האבנ"ז, ענין נר שבת. ועי' אגרות משה אור"ח א' סי' ק"צ.

וראה עוד מש"כ בס"ד ב"אוצר מפה"ת" סוכה מו, א הערה 17, ושו"ת הר צבי חיו"ד סי' ג', וחאו"ח ח"ב סי' ה', ושם בקונטרס מילי דברכות סי' ב' אות ג', וראה שו"ת גור אריה יהודה (תאומים) אור"ח סי' קי"ד, דאם הנחה עושה מצוה, יכול נכרי להדליק בערב שבת בזמן המצוה, עפ"י אמירת הישראל, עי"ש היטב, וראה מאמרי בענין נ"ח כשבעה"ב לאו בר חיובא מש"כ בס"ד.

נ"ח [ונדפס ב"בית אהרן וישראל" גליון ק"מ].

והנה מש"כ לישב קו' הגרע"א דנר שבת הוא דומיא דמילה עפ"י המבואר במהר"ח או"ז, אינו מובן, דאדרבה, הא חזינן במילה שאין האב מברך על המילה, וכמו שהק' הקה"י, ואיך נאמר דכאן יברך המשלח להדליק. וע"כ נראה בזה באופן אחר, דבאמת מש"כ החסל"א לדמות הדלקת הנר לשליח להזיק וכדו', אינו דומה דהתם א"צ שום חלות דין אלא המציאות בעצמה, אבל בנר שבת וחנוכה צריך שיחולו עליהם שם נר שבת, וכדחזינן מדברי הגרע"א הנ"ל, וכן הדין לענין נר חנוכה כמפורש בגמ'.

והביאור בזה י"ל דאין זו מצוה שבגופו אבל צריך שידלק נר של מצוה, וע"י ציוויו של הבעה"ב איכא עלה שם וחלות נר מצוה. וזה גופא מצוותו שצריך לראות שיהיה נר דולק. וכיון שע"י ציוויו נעשית חלות המצוה, ע"כ שייך על כך ברכה, כיון שגם אם הוא מדליק נמי אין בזה יותר קיום בעיקר המצוה. ורק לענין מילה איכא תרי מצוות, שיהיה מהול ומעשה המילה, וע"כ תקנו ברכת להכניסו

חנוכה תשע"ג

סימן לו

אשה וקטן בנר חנוכה ומגילה וד' כוסות

וא"צ בזה לטעמא דחד או תרי דרבנן שכתבו הקדמונים.

ולפ"ז יש לפרש גם הגמ' בפ' במה מדליקין כג, א דקטן שהדליק אינו כלום משום שהדלקה עושה מצוה, ואכתי צ"ע ואטו אם הנחה עושה מצוה אמאי יועילו מעשי הקטן, כיון שזוהי המצוה, א"כ לא עשה ולא כלום, ויל"פ הכוונה כך, דאי הנחה עושה מצוה, הגדר הוא שאין זה אלא היכי תמצי בעלמא כדי שיוכלו לראות את הנ"ח, וא"כ קטן שווה לחיוב כמו הגדול, אבל כיון שהדלקה עושה מצוה, א"כ נחית הקטן חדר דרגא, ואין לו חיוב כמו שיש לגדול, ולפיכך אינו יכול להוציא. והנה לפי סברת ראבי"ה ה"ה שאין האשה מוציאה את האיש בנר חנוכה, כיון שאין לה חיוב להדליק אלא לראות בלבד. והדברים צ"ע, שהרי האשה מדליקה נ"ח ומהני להוציא את האיש, ויבואר להלן בס"ד.²

הנה הראבי"ה^א סי' תקס"ט כתב עפ"י הירושלמי לענין מגילה שהכל חייבין הואיל וכולם היו בכלל אותו הנס, דזה כולל גם את הקטנים, כמו שמה"ט נשים חייבות, והביא שם שי' בה"ג דנשים חייבות רק בשמיעת מגילה, והיינו דהך טעמא דהיו בכלל הנס אינו אליהם לחיוב כ"כ כמו אנשים, וסגי להו בשמיעה, ולפ"ז ה"ה קטנים, ועפ"י זה דן שם דקטן מוציא אשה וכן איפכא כיון שחיובם שוה. ועוד הוסיף לדון שם דגם לענין חנוכה דמבואר בגמ' דחיוב נשים משום שהיו באותו הנס, ראה שבת כג, א, נמי אין חיוב הנשים בהדלקה אלא בראייה, ולפ"ז ה"ה קטנים, ועי"ש שנסתפק בזה. ובסי' תתמ"ג נראה שאין דעתו כן, וראה בהערות המהדיר שם, ומ"מ לפי סברת הראבי"ה בשי' בה"ג דחיוב שאף הן היו וכו' הוא נחית דרגא, ואין חיובו כאנשים, הנה מה"ט גופא אין קטן מוציא את הגדול במגילה, כמו שלפי שי' בה"ג אין האשה מוציאה את האיש,

א. וראה גם מרדכי מגילה סי' תשע"ט, ובמהדורת מכון ירושלים ע' יא-טו והמהדיר שם. וראה הגהמ"י ה' מגילה אות א' מתוספתא וירושלמי.

ב. ופמ"ג במ"ז סו"ס תרפ"ט הביא בשם אביו שחרשת אינה מוציאה אשה אחרת בקריאת מגילה, עי"ש. ולפו"ר בקריאה אשה נמי יוצאת אלא שא"צ (וכ"כ מהגרי"ז) וא"כ היא יד"ח, וכן חברתה ע"י שמיעה, וצ"ע. ובמקו"א כתבתי עוד בזה.

והנה גם לענין ד' כוסות איתא בפסחים קח, ב, דנשים חייבות משום שאף הן היו באותו הנס, וכן איתא שם דקטנים חייבים בד' כוסות, ופי' רשב"ם שגם הם נגאלו, והיינו אותה הסברא, וזה מתאים עם שי' הירושלמי דמה"ט גם קטן חייב במצוה זו, ואינו ענין למצות חינוך. והנה לפי דרכו של הראב"ה דמשום הך טעמא נחית דרגא בחיוב, א"כ י"ל שגם בד' כוסות הוא בדרך זו, ואכן יש לפרש עפ"י מש"כ בתוס' פסחים צט, ב דמשמע במשנה שם שרק לפני בעל הבית אין פוחתין מכוס יין, וקשיא להו מהא דאיתא שם קח, ב השקה מהן לבניו ובני ביתו, וכן הביאו הגמ' הנ"ל הנשים חייבות, ועי"ש כל דבריהם, ולפי הנתבאר מבואר על נכון בס"ד, דבודאי הגדולים חייבים בד' כוסות לברך וגם לשתות, אבל נשים וקטנים חייבים רק לשמוע הברכות על הכוס, דכאמור נחית דרגא, ואם ירצה ישקה להם מכוסו, כמו בקידוש, אבל אין זה חיוב אלא לגדולים, ולא דמי לקידוש שאחד מוציא את כולם, אלא הגדולים חייבים כל אחד בכוס ממש, ואילו נשים וקטנים חייבים רק לשמוע, וכפי שהזכירו התוס' סברא זו, אבל לא ירדו לחלק בין איש לאשה וקטן מה"ט דראב"ה, ורק כתבו דשמא בקטנים א"צ כמו גדול דהוי רק דין חנוך, עי"ש. ולדרכנו אין זה הטעם, אלא כך הוא מעיקר הדין, וא"צ במצוות אלו לדין חינוך, אלא חובת הקטנים מדינא כמו נשים, וכש"נ. וע"ע מש"כ בזה בס"ד בקרואי מועד עניני פסח

בענין קטנים בד' כוסות, ובהערותי לאבודרהם ברכת המצוות ומשפטיהם, וכן ב'אוצר' פסחים קט, ב משנ"ת בס"ד על התו' שם. ונבאר יותר, דהתוס' עפ"י שיטתם דסגי בכוס לפני המקדש ואומר ההגדה כו', הביאו הוכחה מהגמ' השקה לבניו ובני ביתו כו', וש"מ שלהם אכן אין כוס בפ"ע, אלא שכתבו לדחות דמיירי בקטנים וכוונת הגמ' מלבד אשתו, עי"ש. והנה לדרכנו אכן י"ל דמיירי בקטנים ואשתו שדינם שוה, ומה שדחקו תו' עפ"י שיטתם בפלוגתא דרבנן ור"י על ד' כוסות לקטנים, י"ל כן עפ"י דברינו הנ"ל. [וראה מש"כ בס"ד בקרואי מועד עניני פורים בענין חיוב נשים לשמוע מגילה בשי' בה"ג מהטו"א ורעק"א, עי"ש]. וע"ע תורת רפאל ח"ב סי' קכ"ד. [וכיו"ב י"ל דנשים בשופר הן רק בשמיעה ולא בתקיעה, והיינו דקבלתם היתה רק לחלק השמיעה, ולא לחלק התקיעה, שאף הוא חלק מהמצוה, וראה משנ"ת בזה בס"ד במאמרי 'תקיעת שופר לנשים'].

והנה לעיל קשיא לן אם בנ"ח אין האשה חייבת בהדלקה, איך תוציא את האיש, ובגמ' מבואר דרק חש"ו פסולים, אבל אשה מוציאה את האיש ולא רק את הנשים, דאם לא כן הו"ל לפרושי זאת, וכן מפורש שם בסוגיא דאכסנאי שאשתו מדליקה עליו בתוך ביתו, ה"ז קיים את המצוה, אכן נראה כיון דהאשה היא בתורת שליחות ובני ברית, א"כ תוכל להדליק עבור האיש אע"פ שחובתה

בבית חברו בלי שליחותו, (אלא דבפשוטו התם סגי גם בלי דעתו, משא"כ בנ"ח, וכפי שבארתי בכמה דוכתי בס"ד), אבל חובת גברא הרי לא קיים דליכא שלוחו כמותו. ומ"מ ע"י שליחות איכא גם חובת גברא בקיום המצוה.

ועפ"י האמור יש להוסיף עוד, דהנה הפוסקים שו"ט אם נשים חייבות בהלל דחנוכה⁷, והנה בשדי חמד כרך ט' אסיפת דינים מערכת חנוכה סי' ט' אות ב' ע' 198, הביא תשובת הגרש"ך מוילנא בעל בנין שלמה, וחזרה ונדפסה בשו"ת בנין שלמה ח"ב סי' ס"א, ועמד שם על השאלה, דיש לחייב נשים בהלל דחנוכה, משום שאף הן היו באותו הנס, ולפיכך קשיא ליה על הרמב"ם פ"ג מה' חנוכה הי"ד שנראה מדבריו שנשים פטורות. והעלה שם חידוש, שאע"פ שחייבות בהלל, מ"מ אינן חייבות בהלל שלם כפי שאנשים חייבים, אלא סגי באיזה פסוקי הלל איזה שיהיו, עי"ש. והנה בודאי שהוא מילתא דתמיהא לחדש כן.

פחותה משל האיש, ולא שייכת כאן הסברא בכל שאינו בתורת חובת הדבר אינו נעשה שליח, כיון דמ"מ שם נ"ח על הנרות בגלל חיובה לראות. ולא דמי למגילה דלפי שי' בה"ג אין האשה מוציאה את האיש יד"ח, דהתם צריך צירוף הקריאה שלה אל השמיעה, שהרי האיש יוצא רק מדין שומע כעונה, והחפצא של הקריאה שלה אינו של בר חיובא בקריאה, משא"כ בנ"ח לא שייך כל זה, ולפיכך נראה פשוט שהאשה מוציאה את האיש¹. ועפ"י דברינו דסגי בחיוב האשה בראיה למשוי נר חנוכה של חיוב גם בשל האיש, כבר כתבתי לענין מגילה דלבה"ג אשה נמי כשרה בכתיבה, ראה קרואי מועד עניני פורים. ובמש"כ לעיל דתדליק מדין שליחות, ראה בהערותי לאבודרהם ברכת המצוות ומשפטיהם על נוסח להדליק או הדלקת, והנה לכאורה י"ל דלצאת יד"ח סגי גם בנותן רשות להדליק, וא"צ שליחות, אלא שי"ל דזה סגי לחובת חפצא, וכמו מי שיקבע מזוזה

ג. וע"ע מאמרי על נ"ח של קטן [ונדפס בבית אהרן וישראל גליון קט"ז], ודוק עפ"י שי' ראבי"ה, וכן ראה מאמרי על ד' כוסות נדפס שם גליון קמ"ד, וכן ראה מאמרי [שם גליון קס"ד] על בעה"ב שאינו בר חיובא מה דין נ"ח של בני ביתו, והובא גם עפ"י הראבי"ה הנ"ל בגדר בהלכות אלו, וא"צ לכפול הדברים.

ד. ועיין בזה במנחת פיתים או"ח סי' תרפ"ב, צפנת פענח על מסכת סופרים פ"ב, בית שערים או"ח סי' שנ"ט, משנה שכיר בקונטרס דבק טוב, כלי חמדה פ' מקץ במילואים, קונטרס מחי' מרן רי"ז הלוי על קדה"ח וכו' ע' 62, הליכות שלמה על חנוכה ע' שטז, וציין שם למקור חיים לבעל חו"י סי' תרמ"ד, שו"ת מנחת שלמה תנינא סי' נ"ח, וע"ע מג"א סי' תכ"ב סק"ה, בירור הלכה ח"ג סי' תרפ"ג, ועוד רבים, ועל הלל דאורייתא ראה רי"פ על רס"ג עשה נ"ט-ס', תורה שלמה פ' בא כרך במילואים, משנת יעבץ מועדים סי' כ'. וראה אוצר מפה"ת סוכה לח, א.

אמנם עפ"י דברינו י"ל דלשי' בה"ג אכן נשים חייבות רק בשמיעת הלל ולא בקריאתו דומיא דמגילה דנחית דרגא, אלא שהרמב"ם הרי לא נקט כשי' בה"ג, ולפיכך א"א לפרש כן בדעתו, אבל על עצם החיוב י"ל כן, ותו י"ל עפ"י הנ"ל שגם קטנים חייבים בשמיעת הלל כמו נשים וכמ"ש כן בה"ג עפ"י הירושלמי לענין מגילה, וזה חידוש. ברם הרי גם מגילה היא בגדר הלל, וכדאיתא בגמ' דקריאתו זה הוא הלול, ולהמאירי מי שאין לו מגילה קורא את ההלל, א"כ אין לחלק בין הנושאים. וע"ע מש"כ בס"ד בשי' בה"ג בהערותי לאבודרהם ברכת המצוות ומשפטיהם.

שו"ר בס' הררי קדם ח"א סי' קע"ד בשם אביו הגר"מ סולובייצ'ק [וע"ש גם סי' ד'], שאכן העלה עפ"י הבה"ג, דהחיוב משום שאף הם היו באותו הנס, הוא סוג אחר של חיוב, ולפיכך קשיא ליה איך אשה מוציאה את האיש בנר חנוכה, אע"פ שאינה מוציאה את האיש במגילה, וכ' שם דשאני מגילה שהקורא מוציא מדין ערבות, וצריך מחוייב בדבר, משא"כ בנ"ח א"צ לשליחות להדלקה, אלא הנר פוטר את הבית, אלא שצריך בר חיובא שיהא זה נ"ח, וסגי לכך גם בחיוב האשה,

הואיל ומ"מ היא חייבת, משא"כ בחש"ו שא"א להו למעבד כלל חפצא של נ"ח, עי"ש. והנה זה החילוק הוא כעין דברינו, אלא שהוא לא ירד לחלק כראבי"ה שבמציאות יש חיוב אחר לנשים, וכן אינו מובן לי מה שנקט לדין ערבות, וזה צריך רק ביצא ומוציא, אבל מי שעדיין לא יצא א"צ לדין ערבות, וכאמור לדרכנו ה"ט משום דצריך שומע כעונה, וזה ליכא באשה הקוראת, משא"כ בנ"ח שא"צ מידי אלא שיהיה נ"ח דולק בבית^ה.

ובעיקר החידוש של הראבי"ה שהקיום של הנשים בנ"ח הוא ראית הנרות, הנה יש לסייע מהתו' סוכה מו, א, דלפיכך תקנו ברכת הרואה, משום שיש אנשים שאין להם בית להדליק בו, עי"ש ומשנ"ת בס"ד ב'אוצר' שם, ובשלמא אם הראייה היא חלק מהמצוה שייך שפיר לומר כן, אבל אם הראייה אינה כלום קשה להבין גדר תקנה כזאת. ומובן טפי כיון שלנשים זוהי כל המצוה לפי ראבי"ה אליבא דבה"ג, א"כ בהכרח שהוא מצוה, ושפיר תקנו חכמים למי שאין לו בית שיראה נ"ח של אחרים, אבל לאשה כמובן לא סגי בזה, דאם יש לה בית ה"ז חייבת להדליק שם משום חובת ראייה, וכש"נ.

ה. וראה ספר המחלוקות לבעל שלטי הגבורים ח"א ע' כט על נשים בברכת מגילה וחנוכה וד' כוסות, שלפנ"ר אינו מובן מה ענינו להתם, והרי נשים חייבות, ולדרכנו יל"פ, ודוק. ולענין ד' כוסות יל"פ הכונה על בפה"ג על כל כוס משום מצוה כמבואר בראשונים, ומש"כ שם הדלקת נר חנוכה והוזה נר שבת, אינו נראה, דנשים בכלל עונג ככל מצוות שבת, וי"ל הכונה על נר יו"ט דהו זמ"ג, וכבר עמד בזה בשו"ת חוות יאיר ועוד, ובמקו"א נתבאר.

וראה בס' הררי קדם ח"א סי' קס"א שדייק לשונות הרמב"ם ריש ה' חנוכה שנ"ח היא מצות הבית, וכבר כתבתי בזה בס"ד במקו"א, והמהדיר בהררי קדם הביא לשון הרמב"ם בפ"א מה' ברכות ה"ב-ג', שיש ללמוד מדבריו שיש חובת נ"ח גם למי שאין לו בית, ולפ"ז א"כ גם מי שאין לו בית, ה"ז חייב לשאול על הפתחים כדי שיהיה לו בית להדליק בו נ"ח. ע"ש. (ואח"כ נתפרסם דדנו בזה הר"י"ש אלישיב ז"ל והר"ח קניבסקי שליט"א, וזה האחרון הוסיף מלשון הרמב"ם, וכנ"ל, וציין גם לספר הררי קדם, ראה ס' פניני החנוכה, וראה אורחות חיים ה' חנוכה. והנה ברמב"ם שם נזכר דנר שבת דינו כנר חנוכה, שכל אחד חייב בו. ובפ"ה מה' שבת ה"א כתב, ואחד אנשים ואחד נשים חייבין להיות בביתן נר דלוק בשבת. ע"כ. ואף חייב לשאול על הפתחים כמש"כ שם, ומקורו מנ"ח וד' כוסות, וראה אור שמח שם, וא"כ אטו נאמר שחייב לשאול על הפתחים כדי שיהיה לו בית להדליק בו, וכמובן שאין לך תימה גדולה, מזו, וכן מה שיש חיוב כזה בנ"ח הוא גם דבר תימה, ולא נאמר לשאול על הפתחים אלא לצורך שמן ופתילות, ולשון הרמב"ם הוא רק שחייבים להיות בביתם, היינו שיש להם בית, ומבואר כדברינו.

ולפיכך נראה דהענין הוא פשוט, דבודאי אין חיוב להמציא בית לנרות שבת וחנוכה, אלא ההבדל בין מזוזה

שכתב שם הרמב"ם שאינה חובה, שהרי אין לו בית, ובין נרות שבת וחנוכה, הוא, דלמזוזה יש תנאים מסויימים אימתי יתחייב בבית במזוזה, כמבואר ברמב"ם ה' מזוזה, ויכול כל אדם לדור בבית שאינו חייב במזוזה, והוא שמפורש שם ברמב"ם כגון באהל ובספינה וכיו"ב, משא"כ נרות שבת וחנוכה חיובן בכל מקום שהוא גר או מתאכסן בו, ואי איכא איזה מיעוטא דמיעוטא של בנ"א שאין להם שום מקום דירה ואכסניא, כמו הדרים ברחוב העיר וכיו"ב, וא"א להם לקיים המצוה, אין בזה לומר שהמצוה אינה חובה, כיון שתקנות חז"ל נאמרו לפי המציאות של כמעט כל בני אנוש, ולא לאיזה מיעוט שאינו ניכר הדרים ברחוב העיר, וזוהי אפוא כונת הרמב"ם שנרות שבת וחנוכה הן חובה ולא כמזוזה, והוסיפו התו' סוכה הנ"ל, דמ"מ הואיל ויש בני אדם שאין להם בית, לפיכך תקנו להם ברכת הרואה, וזה בגלל חשיבות פרסומי ניסא, וא"צ להמציא שהרמב"ם לא ס"ל כן, ועל נרות שבת שהן לכבוד ועונג לא תקנו שום תקנה, שאין חשיבות מצוות אלו כמו פרסומי ניסא. וכמו שמובא בהגרי"פ פרלא על רס"ג כרך א' מצוה נט-ס ע' 508, בשם רבי דניאל הבבלי [בספר מעשה ניסים סי' א'], דמצות עשה דונקדשתי בתוך בני ישראל הוא מקור חיוב פרסומי ניסא, ע"ש. ומובן שלכן תקנו שלכל ישראל אפילו מיעוט שאינו ניכר ונחשב, יוכלו לקיים איזה חלק מהמצוה, וראה הררי קדם הנ"ל סי' ק"ס. ובענינים אלו ע"ע שו"ת אורח

לחיים או"ח סי' י' מש"כ בזה. נולדעת ר"ד הבבלי יש להטעים משנ"ת לעיל שגם קטנים חייבים במצות פרסומי ניסא, ועפ"י מש"כ בשו"ת חקרי לב חיו"ד סי' קמ"ה שגם קטנים בכלל מצות קדה"ש, וראה סי' המפתח פ"ה מה' יסודי התורה ה"א, ולפיכך הו' גם במצות פרסומי ניסא.]

ומצאתי עוד בספר הגהות חדשות על הסמ"ק להר"י צייטליש מצוה קנ"א שכתב עפ"י מה שפסק בה"ג דנשים פטורות מקריאה, ולפיכך אינן מוציאות את האנשים, דמה"ט אין הלכה כר' יהודה וקטן אינו מוציא יד"ח במגילה, דלא סגי במה שחייב באחת מהן, אלא צריך שיהיה בר חיובא בקריאה ושמיעה, עי"ש. ולפ"ר אינו מובן מה ענין קטן אצל אשה, ולדרכנו ניחא, דלבה"ג דאשה פטורה מקריאה, וה"ט דמשום אף הן היו באותו הנס, לא מחייב כמו איש, א"כ גם קטן בכלל האי טעמא, וכיון דק"ל כבה"ג, ש"מ שאין הלכה כר' יהודה. וע"ע במש"כ בענין זה בס"ד במקרא העדה פ' ויקרא סי' ו'.

שוב נזכרתי במש"כ בהערותי לאבודרהם הלכות פסח בדין קטנים, וז"ל אבודרהם שם, וקטנים צריך להטעמן משוירי כוסות ואין צריכין כוס שלם, אלא

שותה רוב הכוס והשאר מטעימו לתינוקות. עכ"ל. והיינו ששותה רוב כוס צריך ליתן לקטנים מהשיריים, ובהערה שם נתבאר שהוא דין חדש, והיינו שאין נותנים לקטנים כוס, אלא צריך שישתו השירי כוסות, וכנראה שלדעתו זוהי דעת ת"ק במתני' שם שגם קטנים חייבים בד' כוסות, שאין הכונה לכוס גמור, אלא לשירי כוסות, ונמצא דס"ל שאינו דין חינוך, וגם לא כתב באיזה קטנים מיירי, ומשמע שבכל קטנים קאמר, וזה כפי הנתבאר, דהואיל וקטנים חייבים משום אף הם היו באותו הנס, לפיכך יש לחייבם במצוה, אבל לא במצוה גמורה כמו את הגדולים, וקבעו חכמים את מצוותם בשירי כוסות. אמנם לגבי נשים אע"פ שגם חיובם משום אף הן היו באותו הנס, מ"מ כפשוטו לשון אבודרהם שם "כל איש ישראל חייב כו'", משמע שאין חילוק בין אנשים לנשים. ועדיין צ"ת. (וראה הדרת קדש עניני קטן סי' מ"ה). וע"ע מהר"ם חלוואה פסחים שם והערות שם. וראה עתה בקובץ "מוריה" גליון שפא - ד ע' לז מחי' מהרי"ק, על חיוב קטנים בסוכה משום תשבו כעין תדורו של הגדולים, עי"ש. וזה דומיא דחובת האשה בסוכה מה"ט משום בעלה, וראה אהל משה להגרא"מ הורביץ ערכין ג, ב ודוק.

חנוכה תשנ"א

סימן לו

החנוכה להוצאות של נר חנוכה

ובפ"ה מה' שבת ה"א כתב הרמב"ם, הדלקת נר בשבת אינה רשות אם רצה מדליק וכו', אלא חובה ואחד אנשים ואחד נשים חייבים להיות בבתיהם נר דלוק בשבת אפי' אין לו מה יאכל שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר שזה בכלל עונג שבת. ע"כ. ועי' כס"מ שם וכן הגר"א או"ח סי' רס"ג ס"ק ז'. ומבואר מדבריהם שהמקור הוא מהנ"ל, הואיל ונר ביתו קודם לנר חנוכה, יעוש"ה. אבל אינו מובן, דהרמב"ם יהיב טעמא להא דחייב בכל זאת, הוא משום עונג שבת, והיינו ממצוות וקראת לשבת עונג, שהיא מצות עשה מדברי קבלה, יעוי' ברמב"ם פרק ל' מה' שבת. ואינו מובן, שהרי מעלת נר שבת היא בגלל שלום בית כמפורש בגמ' ורמב"ם סוף ה' חנוכה, והכא יהיב הרמב"ם טעמא משום מצוה גרידא.

ויעוין ביאור הלכה סי' תרנ"א שהביא מדברי הפוסקים שדנו בשאלה אם בשאר מצוות עשה איכא חיוב לשאול על הפתחים ולמכור כסותו, יעו"ש מדברי הירושלמי. וצ"ע בכל זה. ולענין מצות מחצית השקל עי' ברמב"ם פ"א מה' שקלים ה"א דילפינן מוהדל לא ימעיט שמוכר כסותו וכו', ומשמע דשאר מצוות

ז"ל הרמב"ם פ"ד מה' חנוכה הי"ב, מצות נר חנוכה חביבה היא עד מאד, וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הניסים שעשה לנו, אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק, ע"כ. ועי' במ"מ דנראה שלמד זאת הרמב"ם מהמבואר בפ"ז מה' חמץ ומצה ה"ז שאפי' עני שבישראל לא יפחות מארבע כוסות, והטעם משום פרסומי ניסא, וכל שכן בנר חנוכה דעדיף מקידוש היום. ע"כ. ומבואר יותר בביאורי הגר"א או"ח סי' תרע"א ס"ק ב', יעוש"ה. וראה דמשק אליעזר שם, וראה צפנת פענח על הרמב"ם שם. וראה העיטור הובא בטור או"ח סי' תפ"ג.

ונמצא אפוא שהטעם ששואל על הפתחים או מוכר כסותו הוא מחמת מצות פרסומי ניסא, וצ"ע איך הדין בשאר מצוות, דהרי אפשר שהכא במצוות דרבנן עסקינן, ובאלו המצוות לולא פרסומי ניסא ליתא לחיוב לחזור על הפתחים, אבל במצוה דאורייתא בלא"ה איכא חיוב זה, ואפשר שאף במצוות של תורה אין חיוב לחזור על הפתחים, ורק בפרסומי ניסא איכא חיוב כה"ג.

קרואי

החובה להוצאות לנ"ח

מועד

קצט

אינו כן, וצ"ע. וראה שאילתות פ' כי תשא,
וע"ע רי"פ על רס"ג עשה כ' דף קמט, ב,
חזו"א נשים סי' קמ"ח, חי' קידושין כט,
א, וכן שם יו"ד סי' קפ"ז. ועי' היטב
חלקת יואב חו"מ דיני אונס ענף ז'. וע"ע

אבנ"ז או"ח סי' תק"א, מהר"ם שיק או"ח
סי' של"א, מהר"י אסאד או"ח סי' ר"ב.
[ואגב, יש לציין לפי' ר"ח דנר ביתו קודם
לנ"ח, היינו גם נר של חול, עי"ש, ולפ"ז
יל"ד בכל האמור.]

חנוכה תש"ג

סימן לח

נר חנוכה מצות גברא או חובת פתח

ולכן צריכים שני הבעה"ב הדרים שם להדליק כל אחד לעצמו. אבל שי' שבלי הלקט שהוא חיוב חפצא על הפתח, ולכן שניהם מדליקים ביחד, וה"ז כמו בית השותפין שהוא חייב במזוזה, ומ"מ מניחים רק מזוזה אחת.

ויל"פ באופן נוסף, דלעולם כו"ע ס"ל דהוי חובת גברא, אלא שבזה גופא נחלקו האם אפשר לצאת בנר חנוכה של שותפות, וכמו שא"א לצאת באתרוג של שותפות וכיו"ב בשאר מצוות, וכאמור שאין זה דומה לבני הבית שאין זה דין שותפות אלא כך היא התקנה מעיקר הדין, ומה"ט נמי הוא דין אכסנאי שמשותף בפרוטה, שאין כאן ראייה דמהני שותפות, אלא הוא דין מסוים שתקנו באכסנאי, שהוא סמוך על שולחן בעה"ב, ומאידך גיסא אינו מבני ביתו ממש, ולכן תקנו לו בכה"ג, שע"י כך הוא נעשה חלק מבני הבית.

ולכאורה צ"ב לפי דרך זו במאי פליגי הנך פוסקים אם אפשר לצאת בשותפות או לאו. וי"ל עפ"י מש"כ הרמב"ן והר"ן פסחים ז, ב דשמן של נר חנוכה צריך שיהיה ממונו, ובמקור"א כתבתי מדברי הפוסקים בזה, וי"ל דבזה גופא פליגי, דלמ"ד שצריך דוקא שמן

בביאור הלכה סי' תרע"ז הביא מחלוקת הראשונים, המ"מ ושבלי הלקט, וכן האחרונים הפר"ח והפמ"ג, בשני בעה"ב הדרים בבית אחד, וכל אחד סמוך על שולחן עצמו ואין להם שותפות, האם ידליקו כל אחד בעצמו, או ידליקו בשותפות. ונראה לכאורה לבאר צדדי המחלוקת בשני אופנים, די"ל דתליא בעיקר השאלה בחיוב מצות נר חנוכה, האם הוי חיוב גברא או חיוב חפצא, כלומר, האם הוא חיוב על האדם שיהיה לו נר חנוכה, אלא שמקומו הוא על פתח הבית, או שהחיוב הוא על פתח הבית, כלומר שהפתח צריך נר חנוכה, [ובפשוטו הוא רק על פתח בית, ולפ"ז יל"ד בבית שאין בו ד' אמות דלא אקרי בית, ע"י סוכה ג, א ותוס' שם, וא"כ פטור מנ"ח, וצ"ע שלא הוזכר בפוסקים]. ומאי דאמרינן דהוי חיוב גברא, קבעו חז"ל שהוא חיוב על משפחה ובני בית, ולא על כל אחד בנפרד, וזהו ענין נר איש וביתו, ורק להידור מצוה כל אחד מדליק לשי' תוס', ולשי' הרמב"ם בעה"ב מדליק כמספר בני הבית.

ולפ"ז נראה דשי' המ"מ שכל בעה"ב מדליק לבד, ס"ל שהוא חיוב על הגברא, אלא שהמקום הוא בפתח הבית,

שלכם א"כ באתרוג של שותפין לא מהני בגלל שאינו שלכם, ה"ה שמן של שותפין לא מהני, ולמ"ד דמהני של שותפין י"ל שא"צ דוקא שלכם. וכמובן שלא שייך בזה שיתנו שמן כשיעור של שני בני אדם, שהרי שיעור המצוה הוא חצי שעה כמבואר בפוסקים, ואותו הזמן צריך לדלוק בשמן של אדם אחר ופשוט.

ולפי הדרך הראשונה בביאור המחלוקת אי הוי חובת גברא או חובת חפצא, הנה כבר כתבנו בזה, יעוי' באוצר מפה"ת סוכה מו, א הערה 193, והוכחנו מהתוס' שם דהוי חובת חפצא דהיינו חובת בית, ולכן מי שאין לו בית פטור מנ"ח, כמו שפטור ממזוזה, ואין זה רק משום שהוא אנוס ואין לו היכן להניח הנ"ח, אלא ליכא חיובא, יעוש"ה^א.

ולבאורה נראה עפ"י לבאר פלוגתא דרמ"א ורמב"ם בגדר מהדרין אם כל אחד מדליק, או שבעה"ב מדליק

כמנין בני הבית, ויל"פ כך, דאם יסוד המצוה הוי חובת הבית, לא שייך לומר שתקנת מהדרין תהיה שכל אחד ידליק, דכמו שלא שייך שתי מזוזות על בית אחד, כמו"כ לא שייך שני נרות חנוכה בבית אחד, ומה"ט תקנת מהדרין הא שבעה"ב ידליק כמנין בני הבית, והכל היא מצוה אחת ונר חנוכה אחד הוא, ברם אם המצוה היא חובת גברא, הרי הוא מבואר היטב, דחז"ל תקנו עיקר המצוה דהגדר בחובת גברא הוא שכל בני הבית הרי הם כאדם אחד, ועל כך הוסיפו שלמהדרין איכא חובת גברא על כל אחד ואחד, ולכן כל אחד מדליק בעצמו, ונמצא אפוא שבוזה פליגי הרמ"א והרמב"ם, דלשי' רמ"א הוי חובת גברא, ולשי' הרמב"ם הוי חובת חפצא. אלא שלפ"ז נמצא שהתוס' בסוכה שס"ל דהוי חובת חפצא ס"ל כהרמב"ם, ופליגי על דעת הרמ"א לענין ההלכה בנר לכל אחד ואחד. [ויעוי' בגליא מסכת ה' חנוכה, שזוהי גם שי' תו' בשבת, יעו"ש.], ולשון הרמב"ם פ"ד מחנוכה ה"ג "כל

א. בענין חובת בית, ומי שאין לו בית, עי' פנ"י ושפ"א שבת כא, ובית הלוי חי' על חנוכה, ובאור"י סי' רכ"ה, ורא"ש פ' במה מדליקין וכל בו הלכות חנוכה, כדברי רש"י שבת שם, וראה ב"י סי' תרע"ז בשם אורחות חיים על ההולך לכפר של עכו"ם, ומאירי שבת שם מגדולי הדורות. וראה להאדר"ת בס' הלכות גדולות, פיסקא 'שלשה נפלאו ממני' ע' רנד. וראה שו"ת עולת שמואל (קידר) סי' ק"ה. וראה אריכות בשו"ת דברי יעקב (שור) סי' ע"ד, וראה הררי קדם ח"א סי' קס"א מש"כ בזה, והביא מהרמב"ם פ"א מה' ברכות ה"ב-ג', וראה שו"ת צל"ח (לייטר) סי' ע"ב בדין נכרי שהדליק. וראה במדרש לחנוכה בבית המדרש (ילניק) ח"א ועוד מקומות שהיתה גזירת יונים שלא להניח דלתות בבתים, עי"ש. ולפ"ז יש להטעים גדר תקנת חכמים להדליק על הפתח, וי"ל דתליא רק בבית שיש בו מזוזה, וה"ט שהגזירה היתה רק על בתי מגורים, יעוש"ה. וראה מנחת שלמה ח"ב סי' נ"א בדין בית לנ"ח. וראה מקראי קדש חנוכה סי' י"ח.

אנשי הבית מדליקין וכו', הכונה היא לבעה"ב וי"ל שכולם נקראים אחד, וכן מבוארת כל ההלכה שם, ויעו"ש לח"מ ומעשה רוקח, [וראה ריטב"א כת"י שבת כא, ב בזה.], ועי' ט"ז סי' תרע"א סק"א בענין מנהג הספרדים והאשכנזים, ולפי הנתבאר עדיין הכל צ"ב, ואכ"מ.

ובעיקר הדברים אי הוי חובת גברא חובת פתח, הובא במקו"א מתשובות חכם צבי בתשובות נוספות סי' י"ג שחילק בין מגילה ונ"ח לענין קטן, דבנ"ח מהני הדלקת קטן הואיל ומ"מ איכא נ"ח בבית, ואינו דומה לקריאת מגילה שצריך להוציא את הרבים יד"ח, יעו"ש. ולפ"ר הביאור כמש"כ, דאילו הוי חובת גברא, א"א שקטן ידליק, שהרי א"א לו להוציא את הגדול, אבל אי הוי חובת פתח שפיר מהני הדלקת הקטן. [וראה זכרון שמואל סי' י"ט אות ד', וראה מנחת עני להיד דוד ח"ב ע' קעו-ז]. וע"ע במאמרי בענין הדלקת נר חנוכה בערב שבת ע"י עכו"ם אם אפשר לעשות כן ואיכא מצוה ויוכל בעה"ב לברך, ויעו"ש מש"כ בזה.

ועפ"י האמור מבואר שאין בהדלקת נר חנוכה דין שליחות דוקא, הואיל ואין זו חובת גברא אלא חובת הפתח, ורק דבענין שיהיה עליו חלות נר חנוכה ונר של מצוה, וגם סגי ע"י ציווי בעה"ב, ולא אכפת לן בהדלקה שנעשית ע"י עכו"ם ואע"פ שאינו בר חיובא ואינו בתורת שליחות, והכל מבואר עפ"י הנ"ל דהוי

חובת פתח, וכש"נ. שו"ר בספר קונטרס בעניני חנוכה ומגילה ע' כה, וכן ע' לב-לה שקדמני בכל דברי הנ"ל [וראה גם רשימות שיעורים לריד"ס סוכה מו, א.]. בביאור מחלוקת הפוסקים בשני בעה"ב ובביאור המחלוקת לענין מהדרין, עי"ש. וע"ע פתחי מגדים סי' כ"ד וסי' ס"ג, וראה אריכות בשו"ת חיים וחסד ח"א סי' י"ג. ושו"ר כל הענין בשו"ת באר אברהם (פוסבולר) סי' ט"ז, והיא תשובת בעל גליא מסכת, עי"ש היטב, וע"ע "מוריה" גליון רסה-רסו ע' פ-פג. וראה אגרות הגרי"ד הלוי ע' צ-צא.

ולפי המתבאר דשי' הרמב"ם שבעה"ב מדליק בעצמו הוא כפי שורת הדין דנר חנוכה חובת בית, אינו מובן מש"כ בית הלוי בחי' לחנוכה שפסק כרמ"א שכל אחד מבני הבית ידליק הוא משום שמדליקים בפנים, משא"כ בדינא דגמ' שהדליק על הפתח, שאז רק בעה"ב מדליק, יעו"ש טעמא. ואינו מובן איך אפשר לשנות מהות המצוה ולהוסיף לברך כל אחד בפני עצמו, והרי אין חיוב רק נ"ח אחד בבית, ותו לא, ודברי בית הלוי צ"ע.

ובאמת פסק הרמ"א צ"ע דאם אין לו מקור ברמב"ם, הרי ליתא למאן דס"ל כן, והיכן מצאנו המצוה על כל אחד מבני הבית לברך. והנה מצאתי תשובה להרי"צ גיאת בספר גנזי ירושלים ע' עה סי' צ"ד שנשאל על חילוקי המנהגים, האם יש למהדרין מן המהדרין לעשות גם במנהג המהדרין והיינו כשי' הרמב"ם,

גברא בלבד באכסניא, ופטרוהו מחובת פתח ביתו. ויל"ד שלא יועיל אם ימנה שליח להדליק בביתו, דחכמים תקנו שידליק באכסניא.]

והנה לעיל הובאה מחלוקת המ"מ ושה"ל בשני בני אדם הדרים בבית אחד אבל הם חלוקים לגמרי בשולחנם, האם מדליק כל אחד לעצמו, או לאו, ומצאתי באוצה"ג שבת חלק התשובות סי' ס"ו מכמה מקומות בספרי הגאונים שנשאלו לענין הרבה אנשים בחצר אחת, והשיבו ששורת הדין אם משתתפין כולם בשמן סגי ומייתי מאכסנאי שמשותף בשמן, אבל להידור מצוה כל אחד מדליק וכמו דשנינו המהדרין נר לכל אחד ואחד, יעוש"ה. [וראה הלכות פסוקות מן הגאונים סי' קל"ב ותה"ג שערי תשובה סי' רל"ד, ותה"ג החדשות (עמנואל) סי' צ"א, וסידור רס"ג, וראה לשון מגילת תענית, וראה ס' הפרנס סי' קנ"ב.]

והנה היה אפשר לומר דס"ל להני גאונים שמדליקין על פתח החצר, ולכן היה הספק על הרבה אנשים בחצר אחת, דאילו מדליקין על פתח הבית, א"כ כל אחד צריך להדליק על פתח ביתו, ומה איכפת לן בפתח החצר, ולפ"ז אם החובה היא על פתח החצר נמצא אפוא שאם נקטינן כדאמרן דהוי חובת פתח, שפיר קאמרו הגאונים ששורת הדין נר אחד, ומייתי מהך דאכסנאי דסגי בשותפות. ותו י"ל דהוי חובת גברא, אבל לעולם אפשר בשותפות וכש"נ לעיל, ולזה נמי מייתי

[וראה הגר"א באו"ח סי' תרע"א מש"כ בש"י הרמב"ם. וע"ע חת"ס שבת כא, ב בשם ראנ"ח, ושו"ת כנסת יחזקאל סי' י"ז], או שיש למהדרין מן המהדרין לעשות רק כמנהגם בלי איש וביתו, ויעו"ש שנקט להלכה כמנהג ספרד שהובא ברמב"ם, והיינו שמדליקין כמנין הימים, אבל רק נר איש וביתו ולא לכל אחד ואחד, [וכמדומה לי שהתשובה שם צריכה הגהה, יעוש"ה.], ומ"מ מסיק התם, וז"ל, וכבר אמרנו כי זה מיוחד באיש וביתו בלבד אבל שאר בניו הגדולים חייבים על אופנים אשר יארץ הבאתו. ע"כ. נמצא אפוא שכל הנידון הוא על אשתו ובני ביתו הקטנים שעליהם הוא מדליק עוד נר, אבל הגדולים מדליקין בעצמם, וזה נראה כשיטת הרמ"א. אלא שצ"ע דלשון הגמ' הוא נר לכל אחד ואחד, ואילו הריצ"ג כתב נר אחד לביתו, משמע שמדליק נר אחד לכל בני הבית. ואולי מפרש לכל אחד ואחד, ר"ל אחד לו ואחד לביתו. ועי' היטב בשו"ת עולת שמואל (קוידר) סי' ק"ה, וראה מאורי מועדים ע' קצט, וראה כתבי קה"י החדשים שבת סי' י"ט.

[ונראה] בגדר חיוב אכסנאי בחנוכה כאשר אין מדליקין בביתו, דבאמת אין זה גדר עקירה לומר שעתה הוא דר באכסניא, ויש עליו שם חובת בית, דבאמת אינו כן, ואין באכסניא עקירה מביתו, וראה משנ"ת בס"ד בגזרת מלך פ"א מה' מילה הט"ו, אלא דהואיל וא"א לו להדליק בביתו, קבעו לו חכמים חובת

מאכסנאי דאע"פ שהוא עצמו מחוייב סגי ליה בשותפות. אלא שכאמור יש לחלק בין אכסנאי שע"י השותפות נעשה חלק מבני הבית, אבל שני בעה"ב ממש, לעולם א"א להדליק בשותפות, ומצאתי בתשובות ריצ"ג הנ"ל שבגנזי ירושלים סי' צ"ה בזה"ל, ונר אחד עולה לשניהם אם המנהג כן כי השיתוף עושה אותם כמו אחד, ע"כ. ברם המעיין היטב בתשובה שם יראה שגם הריצ"ג למד מהך דשותפות אכסנאי שאפשר דנר אחד לשני שותפין. ומבואר שאין לחלק בין הנושאים, [שו"ר אריכות נפלאה בנושא זה בתשובות שערי ישועה שער ז' סי' ד', יעושה"ה]. ועי' שו"ת שדה הארץ או"ח סי' מ'. [ובמקו"א נתבאר שא"א להדליק בביתו של חבירו שלא מדעתו, הואיל ולא חייל על הנרות שם נר חנוכה, אלא הוי נר בעלמא, ולא דמי למזוזה, שהיא במציאות מזוזה, משא"כ נר חנוכה נעשה החלות ע"י האדם, וזה רק בכח בעה"ב, וי"ל שגם מדין זכין לאדם שלא בפניו מהני. (וראה אוצרות ירושלים (חדש) ח"ג ע' פד, ולא ירדו להנ"ל.), וראה העמק שאלה שאילתא כ"ו אות י"ב דהמדליק על האדם בביתו, צריך לכוין להוציאו יד"ח, ובלא"ה לא יצא אע"פ שיש נ"ח בביתו, וצ"ע.

ברם בעיקר הדבר דמייתו הגאונים להך דשני שותפין ששורת הדין מדליקין אחד ולפי המהדרין שנר לכל אחד ואחד, הרי כל אחד מדליק לעצמו, הנה דלא ס"ל

כהרמב"ם, שהרי אליבא דהרמב"ם שנר לכל או"א ר"ל שבעה"ב מדליק כמנין בני הבית, אבל א"א שכל אחד ידליק לבד, א"כ איך אפשר ללמוד מהתם על שני בעה"ב בחצר אחת, שהרי התם הכונה היא שכל אחד מדליק בנפרד ומברך לעצמו, אלא לאו ש"מ דס"ל להנך גאונים כשי' הרמ"א דהך דנר לכל או"א, הכונה היא שכל אחד מבני הבית מדליק.

ולפ"ז בהכרח נמצא דס"ל טפי דרכנו הנ"ל, דהוי חובת גברא ולא חובת פתח, ונסתפקו אם אפשר להמצוה להתקיים בשותפות אע"פ שכל אחד מחוייב לעצמו, וע"ז השיבו דשפיר יש לקיימה בשותפות וילפי לה מאכסנאי, והיינו שלדעתם חל עליו חיוב בפ"ע, והוא יכול לצאת בשותפות ולפ"ז נמצא דאכסנאי המהדר אכן מדליק ומברך לעצמו. [ואי הוי חיוב בית, לכאורה מי שיש לו שני בתים מחוייב מעיקר דינא להדליק בב' מקומות ולא רק מפני החשד, וצ"ע בזה. ועי' בית אברהם (כהן) חלק שו"ת סי' ט"ו.], שו"ר אריכות בשו"ת דברי מנחם (כשר) ח"ד סי' מ', יעו"ש. ופשוט למ"ד חובת בית שא"צ בית שלו או שכירות וכיו"ב, אלא הגר בבית של הפקר נמי מדליק על פתחו, ושמעתי שנסתפקו אם מי שאין לו בית, וחייב לקנות בית כדי שיהיה לו מקום לקיים המצוה. ויש לפלפל עפ"י האמור, ואכ"מ. ובמקו"א כתבתי בזה בס"ד.

נרפס בקובץ "בית אהרן וישראל"
גליון קט"ז כסלו תשס"ה

סימן לט

נר חנוכה בבית הכנסת

מהר"ם שיק חיו"ד סי' שס"ד שגם החת"ס דעתו לא היתה נוחה ממנהג זה לברך בביהכנ"ס כאשר אין אורחים, והכל מדליקין בבית, עי"ש.

ולענין קידוש עי' בשו"ע סי' רס"ט שמביא הדעות שמ"מ לא בטלה התקנה, וכן שי' הרמב"ם בתשובה, וראה שו"ת מן השמים הנ"ל, אבל המחבר עצמו מסיק שמוטב שלא לקדש בביהכנ"ס, ושכן הוא מנהג א"י, וראה מנהג אשכנז הקדמון ע' 157. וראה שו"ת אגודת אזור לרמ"ז או"ח סי' א'. וראה ב"אוצר מפרשי התלמוד" פסחים ק, ב-קא, א. ומ"מ בסי' תרע"א ס"ז כתב המחבר המנהג להדליק בביהכנ"ס, ואכן טעמו בצדו, שהוסיף המחבר משום פרסומי ניסא, ור"ל שאין הטעם משום אורחים, דאזיל לשיטתיה, אלא הוא כפי הטעם השני שהובא שם לפרסם הנס לפני כל העם, ותו הביא ב"י בשם ריב"ש סי' קי"א שתקנו הדלקה זו כיון שא"א לקיים המצוה כהלכתה להדליק על פתח הבית מבחוץ. וראה הלכות ברכות להריטב"א פ"ו ה"ה והערות שם. וגם לפ"ז יש להעיר, דבוה"ז שאנו נוהגים כאן בא"י להדליק על פתח

כתב הטור או"ח סי' תרע"א, ובבית הכנסת מניחה לדרום זכר למנורה שהיתה בדרום. ובב"י שם הביא בשם או"ח וכלבו שתקנו הדלקת נר חנוכה בביהכנ"ס מפני האורחים, דומיא דתקנת קידוש בביהכנ"ס. והנה אם זה הוא הטעם, הרי לענין קידוש אין המנהג הזה מקובל היום בהרבה מקומות, היות ותו לא שכיחי אורחים הלנים בביהכנ"ס, ומצאתי גם בהמכתם פסחים קא, א, והובא באבודרהם סדר ערבית של שבת, וכן בב"י סי' תרעא טעם הדלקה בביהכנ"ס לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפניהם, וראה בהלכות חנוכה לאבודרהם, ומשנ"ת בס"ד שם בהערות. ועי' עוד דברים נכבדים בענין נ"ח בביהכנ"ס בהלכות חנוכה למהרז"ך בעל ספר היריעה בקובץ "מוריה" גליון קס"ה-קס"ו ע' ח, ועי"ש גם לענין ברכת הרואה. וראה שו"ת מן השמים סי' כ"ה. וראה בתשובות הגאונים (הורביץ) חלק ב' סי' צ"א, וכ"ה בתה"ג החדשות (עמנואל) סי' קע"ז. וע"ע מור וקציעה או"ח שם. וראה תורת האהל ע' לו בענין נ"ח בביהכנ"ס. ובשבלי הלקט סי' קפ"ה וממנו בתניא סי' ל"ה חולקים על הדלקת נ"ח בביהכנ"ס, וראה גם שו"ת

הבית מבחוץ, א"כ אין מקום להדליק בביהכנ"ס ואף לברך עליו, ואכתי צ"ע. וראה ביאורי הגר"א שם ס"ק כ"ב שציין על הא שאין אדם יוצא יד"ח בנר של ביהכנ"ס, וצריך לחזור ולהדליק בביתו, דזה כמו ב' פתחים שצריך להדליק בשניהם, עי"ש. ולפו"ר צ"ע מה הוצרך לזה, דביהכנ"ס אינו ביתו כלל, ועי"ש עוד בדבריו, ובספר דמשק אליעזר שם. ואולי י"ל דעפ"י מה שהקדים שם הגר"א ס"ק כ"א הטעם בהדלקת נ"ח בביהכנ"ס, שהוא כמו הלל בליל פסח, שאע"פ שנתקן על הכוס, מ"מ קורין בביהכנ"ס משום פרסומי ניסא, וא"כ נימא כמו שם שאין חוזרים ומברכים על ההלל שעל הכוס, ה"ה שאין לחזור ולברך על הנ"ח שבביתו, וראה קרואי מועד עניני פסח ונדפס בס"ד ב"מוריה" גליון שכ"ג - שכ"ד, לזה קמ"ל דהתם הוא חובת גברא, ולכן ברכה של ביהכנ"ס מהני גם להלל על הכוס, משא"כ הכא בנ"ח איכא חובת חפצא על כל אחד ואחד. ברם גם בהדלקה על ב' פתחים אין מברכים אלא ברכה אחת, וכמו שפסק הרמ"א סי' תרע"א ס"ח בשם הר"ן, אלא שגם בזה אינו פשוט, האם ה"ט שהפתח השני אינו חובה מעיקר הדין אלא מפני החשד, ולכן אין ברכה, ולפ"ז אם שכח ולא בירך בפתח הראשון כבר יצא יד"ח ואינו מברך בהדלקת הפתח השני, או דילמא גם הפתח השני בכלל הברכה, אלא שהכל מצוה אחת, ולכן אין לברך עליו, אבל בשכח שפיר מברך, אמנם אם הפתח השני הוא חיוב בפ"ע כמו מזוזה על כל

פתח, א"כ אין ברכה אחת פוטרת לכולם רק אם לא הפסיק בינתים, ואין זו דעת הר"ן, וראה פר"ח וברכ"י וחי' רעק"א בשו"ע שם. ולפו"ר יש ברכת הרואה על נר זה, דאל"כ ה"ז מכשול, וכמו"כ לענין כבתה שיש לחזור ולהדליק כמש"כ בסדר רב עמרם ע' ק' ונראה דס"ל דהוי נ"ח, דאל"כ יכשל בברכת הרואה, וראה שו"ת רש"ל סי' פה דלא גרע ממהדרין, ומצאתי בליקוטים מהלכות אמרכל לאחד הקדמונים דף כד, ב, בשם תוס' שבת שאם כבתה אין זקוק לה, אין לחזור ולהדליק, עי"ש, ומבואר כדברינו. וראה שו"ת רע"א מכת"י סי' מ"א ושו"ת התעוררות התשובה ח"א סי' ס"ג וגליוני הש"ס שבת כא, ב. וראה אורחות חיים דיני חנוכה סי' י"ג שהזכיר ב' השיטות, ועי' ברכ"י שם שהביא מתשובות מכתם לדוד בענין זה. ואחרונים שו"ט בשי' הרמב"ם בתשובות פאר הדור סי' קי"א. ולפ"ז צ"ע בכונת הגר"א, ועדיין י"ל דשני בתים שאני מב' פתחים ולכו"ע חייב מעיקר הדין בתרויהו להדליק נ"ח, אבל הגר"א לא הזכיר זאת, וצ"ת. וראה בית אברהם (כהן) חלק שו"ת סי' ט"ו, וכן הררי קדם ח"א סי' קס"ז. והמפרשים הביאו מה שדנו הפוסקים אם מברכים על שחיטת בן פקועה שהפריס, שהוא נמי רק משום מראית עין, ראה חי' רעק"א על שו"ע יו"ד סי' י"ג ס"ב שהביא מחלוקת שו"ת הרשב"א ובשמים ראש, וכן עי' ד"מ יו"ד סי' ש"ל, עי"ש, ודוק להכא. וראה עתה חזון עובדיה על חנוכה ע' מא - מז.

בביהכנ"ס נר בשחרית, שזה עפ"י שיטת הרמב"ם שמצות הדלקה במקדש הוא גם בבקר, יעו"ש. וראה או"ש פ"ג מה' חנוכה ה"ג שמפרש לשון הרמב"ם להראות ולגלות הנס, כלומר, דלפיכך לא מדליקים ביום דשרגא בטיהרא מאי אהני, עי"ש, וכנראה כונתו לישב אליבא דהרמב"ם גופיה אמאי לא תקנו חז"ל כמו במקדש, עי"ש. ונראה דמ"מ סברת שרגא בטיהרא כו' נכונה במדליק על פתח ביתו מבחוץ, אבל במדליק בביהכנ"ס מ"מ יש תועלת בהדלקה וכפי שמוחש במציאות, וע"ע שדי חמד כרך ט' מערכת חנוכה אות כ"ד, ע' 223. [ומה"ט לא נכון בעיני מש"כ בספר אחד לפקפק על הדלקת נ"ח בביהכנ"ס, עי"ש, דהרי איכא טעמא דזכר למקדש, וכש"נ. וראה שו"ת מקום שמואל סי' י"ח לענין ברכה על הדלקת נרות שבת בבית הכנסת, ודוק לנידוד. ועל המנהג להדליק בשחרית, ראה שו"ת שב יעקב או"ח סי' ט"ו ופמ"ג סי' תר"ע, וע"ע דרכי משה סי' תרע"ב.]

והנה לפו"ר אינו מובן, מה שייכא כאן המחלוקת היכן הנחת המנורה, דהתם במקדש הרי הוא דין בפ"ע שצריך מנורה, ובלי מנורה אין מדליקין נרות, והוא פשוט, ועי' ברמב"ן ר"פ בהעלותך שלמד כן מדרשות המקראות, וא"כ נאמרו בזה דינים היכן מקום המנורה ואיך צורת עמידתה, אבל בנרות חנוכה הרי לא מצינו שצריך שתהא מנורה, וא"כ מה שייכת כאן המחלוקת איך להעמיד את המנורה, והרי

והנה הטור שם כתב שמניח בביהכנ"ס את המנורה בדרום זכר למנורה שהיתה בדרום וכו"ל, וכפי הנראה מקורו מהגהת סמ"ק מצוה רע"ט, וכמש"כ שו"ת בנין שלמה ח"א סוף סי' נ"ג. ובב"י שם הביא מתה"ד סי' קצ"ב שיש חילוקי מנהגים אם להניח המנורה מצפון לדרום, או ממזרח למערב, והדבר תלוי במחלוקת רבי ורשב"א מנחות צח, ב איך עמדה המנורה במקדש, וגם הרמב"ם והראב"ד נחלקו בזה בפ"ג מה' בית הבחירה הי"ד, ועי' ביאורי הגר"א או"ח שם וכן במשנ"ב שם, והנה מדברים אלו יש ללמוד כי אכן יסוד מצות הדלקת נ"ח בביהכנ"ס הוא משום זכר למקדש, ויש לבאר יותר עפ"י התו"כ פ' אמור פ"ז פרשה י"ג ה"ט, עדות לכל באי עולם וכו', ופי' שם הראב"ד שלכן הדליק מחוץ לפרוכת שיראו כולם הנס שנר מערבי דולק יותר וכו', עי"ש. ונמצא שנר ביהכנ"ס הוא בגדר הנר שבמקדש, ושור"ר עוד מש"כ בזה בשו"ת שערי דעה ח"א סי' ר"ו, יעו"ש. וע"ע בספר אוצר יד החיים סי' תתרע"ח בשם המנהיג, וז"ל בסי' קמ"ח, ויראה לי דאין חיובא בביהכנ"ס להדליק נר של חנוכה כי אם בבית שאדם דר בו, מדאמר בו, שתהא מזוזה מימין ונ"ח משמאל, וביהכנ"ס פטור ממזוזה כו', אלא נהגו כך על זה שהנס בא במקדש בית עולמים, ועושים כמו"כ במקדש מעט בגולה לפרסם הנס לפי שכולם מתקבצים שם, ע"כ. ועי' בשו"ת בנין שלמה הנ"ל שמפרש עפ"י זה גם המנהג להדליק

בנ"ח כל שמדליק נר לפרסומי ניסא סגי, ואפשר דס"ל כמבואר בקונטרס סוד הדלקת נרות חנוכה המיוחס לר"י סגי נהור בנו של הראב"ד שנדפס בספר הזכרון לבעל פחד יצחק ע' תלה, ושם כתב דנ"ח צריך כלי, עי"ש וצ"ע, ועוד יל"ע דהא מעיקר הדין הרי א"צ אלא נר אחד בלבד כל ימי החג, (ואגב, דין זה ליתא בשו"ע, וכבר עמד בזה האדר"ת בקונטרס הלכות גדולות ע' קפז) וא"כ איזו שאלה יש איך להעמיד את המנורה. ולכן נראה עפ"י האמור, דיסוד דין הדלקה בביהכנ"ס הוא דומיא דמקדש, ולכן באמת אע"פ שהמדליק בביתו א"צ מנורה, אבל בביהכנ"ס צריך מנורה דוקא כמו במקדש, ולכן שפיר נחלקו הקדמונים על אופן הנחת המנורה, וי"ל דגם מוסיפין בכל יום יש חיובא טפי בביהכנ"ס לפרסום הנס, וראה תשובות הגאונים הנ"ל. אלא שיל"ע עוד בזה, שאם באנו להשוות הדלקת נ"ח בביהכנ"ס להדלקת המנורה במקדש, הרי במקדש הדלקה לאו עבודה היא, ואפשר להדליק שלא במקומה, וכבר נתבאר בס"ד במאמרי על הדלקת נרות במקדש, והובא שם מש"כ המנח"ח שיש לפסול חש"ו להדלקה במקדש כמו נ"ח, אבל בגמ' מוכח שאינו כן, אלא פסול זה הוא רק משום שהדלקה עושה מצוה, וא"כ במקדש אין לפסול חש"ו, וכן נמי נקט החזו"א דהדלקת הקוף נמי כשרה, ומעתה יל"ד בהדלקת נ"ח בביהכנ"ס שאין איש יוצא בה יד"ח, האם בעינן בר חיובא להדליק, ובפשוטו עיקר המצוה שיהא

דלוק ותו לא, אמנם לכאורה מוכח שצריך בר חיובא, שהרי גם בביהכנ"ס נוסח הברכה להדליק, וה"ט משום שהדלקה עושה מצוה, וכמש"כ הפוסקים דמה"ט מוכח דגם בנר שבת הדלקה עושה מצוה, וכמבואר כל זה בפ' במה מדליקין, ונראה דלהמבואר הרי במקדש אין לברך כלל על הדלקת הנרות אלא על הטבתם, כיון שאפי' הקוף כשר א"כ אין זו מעשה מצוה כלל, אלא בגדר הכשר מצוה. ברם מאידך גיסא אפשר שגם במקדש היות ותכלית כל המעשים היא שידלקו הנרות, א"כ י"ל דגם שם נוסח הברכה הוא להדליק. אמנם א"א לומר כן, דא"כ איך מוכיח הש"ס מנוסח ברכת להדליק, דהדלקה עושה מצוה, נימא דהיות זוהי התכלית, לכן כך הוא הנוסח, והרי חזינן במקדש דאין הדלקה עושה מצוה, ומ"מ מברכים כן, אלא לאו ש"מ שבמקדש אין כן נוסח הברכה, וראה אבודרהם (תשע"ה) ח"א ע' 85 הערה 212, ועכ"פ כיון דחזינן שגם בביהכנ"ס נוסח הברכה הוא להדליק, ש"מ שהדלקה עושה מצוה, וכן נמי צריך בר חיובא להדליק, ונראה שאע"פ שיש בזה זכר למקדש, מ"מ היא מצות נר חנוכה, ולכן יש להדליק בביהכנ"ס כדין נר חנוכה, אבל י"ל דהיות וגם זכר למקדש איכא, וכנ"ל שלכן אף בשחרית מדליקין, הנה י"ל שיהיה הדין בביהכנ"ס ככתה זקוק לה, וכמו שמבואר בשו"ת הרשב"א ח"א סי' ס"ט, וראה מנחות פח, ב, שבהדלקת המנורה במקדש ככתה זקוק לה, וצ"ע. שו"ר מש"כ הררי קדם ח"א סי'

שחובתן על ישראל, ולכן פשוט שאין כאן שליחות של עם ישראל. וא"כ ה"ה בנ"ח של ביהכנ"ס י"ל כן, שאין המדליק שליח הציבור, אלא הוא עושה מצות ביהכנ"ס, ואע"פ שכאן שיך שליחות ולא כמו קרבנות, דהתם הסברא היא דא"א לעשות שליח במה שאין המשלח ראוי לעשות, מ"מ כיון שנ"ח זכר למקדש, י"ל כן אף בנ"ח.

אבל יל"ד אי מקרי נ"ח של ביהכנ"ס בכלל נ"ח של מצוה ממש, והיינו לענין ברכת הרואה, האם רואה נ"ח בביהכנ"ס מברך שעשה נסים, וראה מאמרי בענין נר של קטן ונר חנוכה שכבר עבר זמן חצי שעה, ופשוט לשון האבודרהם שהובא לעיל משמע שמברכים ברכת הרואה על נר חנוכה של בית הכנסת, ומצאתי בזה בחזון עובדיה על חנוכה ע' קמג - קמד, ע"ש. והנה הברכ"י סי' תרע"א הביא מתשובה כת"י לר"י ואלו שהמברך בביהכנ"ס, חוזר ומברך בביתו כל הברכות, אבל במחזיק ברכה שם הביא משו"ת זרע אמת או"ח סי' צ"ו דשהחיינו אין לו לברך, ויעו"ש הטעם דהא קי"ל זמן אומרו אפי' בשוק, והוסיף, דהרואה ביום א' ולא הדליק, מברך שעשה נסים ושהחיינו, וביום ב' אינו מברך שהחיינו על הדלקה, וה"ה זה שבירך שהחיינו בביהכנ"ס. ויעו"ש עוד שפלפל בזה. אבל בשו"ת אגרות משה ח"א או"ח סי' ק"צ תמה עליו, דזמן שאומרו בשוק הוזכר

קע"ב, ע"ש. וראה מש"כ בס"ד במאמרי הנ"ל בענין מצות הנרות שבמקדש ומשנ"ת בדברי הגר"ח בזה. וראה תורה שלמה פ' תצוה מילואים סי' ד'-ה' בכמה ענינים שנידונו כאן. ואגב, יעוין ב"י סי' תרע"ה ס"א בשם מהר"י אבוהב בדין נ"ח בביהכנ"ס, ומאי דמסיק שם וז"ל, ועוד היה נ"ל שמאחר שכבר הדליקן במקום שאינו ראוי דהו"ל ככתבה שאין זקוק לה, עכ"ל. ואינו מובן, אם במקום ההוא אינו ראוי כלל, ה"ז הדלקה פסולה לגמרי, ואי ראוי קצת, א"כ כשנטל הנרות משם ה"ז כמו כיבה בידים, ואז ככתבה זקוק לה.

ותו נראה פשוט שהיות והוא זכר למקדש, אין החיוב אלא בביהכנ"ס שהוא מקדש מעט, אבל במקום שמתקבצין עשרה לתפילה ואין על המקום קדושת ביהכנ"ס, אכן ליכא מצות נ"ח, ותו נראה שהמדליק בביהכנ"ס אינו מדין שליח ציבור, שאין זה כלל חובת ציבור כמו תפילה וקריאת התורה, אלא הוא דין שיהא נר בביהכנ"ס, ודומיא דהספק בגמ' אי הני כהני שלוחי דידן או שלוחי דרחמנא, וקי"ל שלוחי דרחמנא גינהו, וכמבואר בר"ן נדרים לה, ב, והתם הוא לענין קרבנות היחיד, וק"ו לענין קרבנות הציבור או קטורת והדלקת הנרות דהו"ו בגדר שלוחי דרחמנא, וכן מפורש נמי בס' המצוות עשה כ"ה, וראה בחי' מרן רי"ז הלוי בפ"ב מכלי המקדש לענין קטורת שמבואר נמי כן, כלומר דהיא מצוה על הכהנים, ולא כשאר קרבנות ציבור

כיו"ב, עיש"ה. וראה העמק שאלה שאילתא ס"ז אות ג' דברכה על מנהג אינה ברכה לבטלה, וע"ע תורת רפאל ח"ג סי' ח', וע"ע קונטרסי שיעורים על קידושין שיעור כ"ד. ובהע"ש שם מבאר יפה מחלוקת הקדמונים אם מברכים על מנהג, דתליא בלפותא מקראי, עי"ש. וראה מעוז הדת לר"י הלר ז"ל פרק ג'.

אבל צ"ע, דהמקור בגמ' שאין מברכים על המנהג הוא בסוכה מד, ב לענין חיבוט ערבה, והרי רק בגבולין אין מברכין, אבל במקדש מברכים, דהוי הלמ"מ, וכן מפורש בהלכות רי"צ גיאת ע' קיג, וראה משנ"ת בזה בס"ד ב"אוצר מפה"ת סוכה שם הערות 70-73, (וראה עתה בקובץ "אסיפת חכמים" חלק י"ב ע' יג - כב) וא"כ חזינן שאע"פ שחיבוט ערבה ביסודה היא מצוה, מ"מ בגבולין שהיא מנהג אין מברכים, וצ"ע. ונראה לחלק בין הנושאים, דהנה אע"פ שגם הלל הוא מצוה ביו"ט, מ"מ בר"ח אינו מצוה, וה"ז רק מנהג, וה"ה חביטת ערבה אע"פ שהיא מצוה במקדש, מ"מ בגבולין הוי רק מנהג, משא"כ יו"ט שני שביסודו הוא לצורך יו"ט ראשון, שמא הוא יו"ט ראשון, וגם בזה"ז דבקיאי בקיבועא דירחא, מ"מ שמא יחזור לקלולו נשאר מנהג זה, ונשאר יסודו מצוה, ולפ"ז י"ל בנר חנוכה שהדלקתו בביהכנ"ס ביסודו אע"פ שהוא מנהג, אינו ענין בפ"ע, אלא השלמת פרסומי ניסא שא"א לקיים בבתים, ולפיכך ה"ז חפצא של מצוה ולא

ביו"ט, ועל חנוכה ופורים אינו פשוט אם אומרים שהחיינו בלי קיום מצוות, והוסיף האג"מ לתמוה דגם אם נאמר דיש ברכת שהחיינו על היום בחנוכה, אכתי איכא נמי שהחיינו על מצוה, וכמו דמי שלא ישב בסוכה ובירך שהחיינו על היו"ט, דחוזר ומברך על המצוה, וא"כ הדלקת ביהכנ"ס שאינה מצוה, צריך אפוא לחזור ולברך שהחיינו. וכן תמה, דאם דעת הזרע אמת דבית הכנסת הוי נר חנוכה של מצוה, א"כ אף ברכת הרואה א"צ לחזור ולברך, כיון שכבר בירך עליו, ולכן העלה להלכה שאף שהחיינו חוזר ומברך בביתו, יעו"ש באורך. והנה בודאי אם נקטינן שנ"ח של ביהכנ"ס אינו בכלל נ"ח של מצוה, בודאי שצריך לחזור ולברך כל הברכות, ברם קשה לומר כן שהרי מברכים ג' ברכות, ובודאי שכן היתה תקנה קדמונית, ואף שהוא בגדר מנהג, הנה בכל מקום שיטת השו"ע כהרמב"ם שאין מברכין על המנהג, והכא פסק שמברכים, וכבר כתב כן בשו"ת הריב"ש שם, ועי"ש הטעם, וכן הק' הח"צ, והובא בשע"ת או"ח שם, וכבר נתבאר בס"ד במקו"א שעפ"י דברי מרן רי"ז הלוי מיושבת הקושיא, הואיל ועיקר הדלקת נ"ח היא מצוה ולא מנהג, ורק מה שעיקרו מנהג אין עליו ברכה, וכע"ז כתב כנה"ג סי' תרע"א בהגהות ב"י שם, וראה פסקי רי"ד סוכה מד, ב והובא בשבלי הלקט סי' קע"ד, לענין ברכת הפטרה במנחה בשבת. וראה ב"אוצר" סוכה מד, ב ציון 124 וציון 137. ושור"ר בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' נ"ג אות ב' מש"כ

חנוכה של אחרים, ואח"כ בא לביתו אינו חוזר ומברך, וא"כ כיון שבירך על נר ביהכנ"ס, מדוע יחזור ויברך בביתו, ולכאורה צ"ע.

[ובורע] אמת שם כתב עוד, שאם בירך בביתו שהחיינו, אעפ"כ יחזור ויברך בביהכנ"ס, והובא במחזיק ברכה ושע"ת סי' תרע"א, ולדעתו זה דומה למי שבירך ברכת התורה לעצמו וקראוהו לתורה שחוזר ומברך, וגם הדין הנ"ל שאם בירך שהחיינו בביהכנ"ס אינו חוזר לברך לעצמו בביתו, סמך שם על הדין שמי שבירך על עליה לתורה, אינו חוזר ומברך ברכת התורה לעצמו, עי"ש. ונ"ל לפו"ר שלא רק העולה אינו חוזר ומברך, אלא גם כל השומעים שלא הקדימו לברך ברכת התורה לעצמם, חייבים לצאת יד"ח בברכת העולה לתורה, דאם לא כן א"א לשמוע קריה"ת, דאע"פ דנימא כהאגור שעל הרהור אין לברך, אבל על שומע איכא חיוב, וכמו שפסק בשו"ת משכנ"י או"ח סי' ס"ד. ודברי הזרע אמת מבוארים, אע"פ שיש חילוק בין ברכת עולה לתורה לנ"ח בביהכנ"ס, וגם כפי שי' רוב המפרשים דברכת העולה היא תקנה גרידא, ולא כשי' הסוברים דהוי חיוב דאורייתא משום תורה בציבור, ומבואר בס"ד במקרא העדה פ' האזינו, ומ"מ כך היתה התקנה, ואילו תקנת נ"ח בביהכנ"ס לא נועדה להוציא אף אחר יד"ח, אלא הוא דין הדלקה בביהכנ"ס, ומ"מ יש דמיון בין שתי התקנות, ולפיכך נקט הזרע

של מנהג. ברם לשי' המנהיג בטעם ההדלקה בביהכנ"ס משום הנס שבמקדש כו', נראה שאכן הוא חפצא של מנהג ולא חפצא של מצוה, ולטעמו אכן אין לברך, ועדיין צ"ע. ושו"ר מש"כ בשו"ת מנחת שלמה תנינא סי' נ"ח אות ג' עפ"י תו' רי"ד סוכה מד, ב, עי"ש, וכבר הזכרנו לעיל לדברי רי"ד, וכש"נ. וראה עתה גם בספר ברכות שנשתקעו (צ' גרונר) ע' מג-מח בענין ברכה על חיבוט ערבה, ולא ראה משנ"ת בס"ד ב"אוצר" סוכה שם מכמה מהקדמונים, וראה הלכות לולב לרב ניסים גאון פט"ו (נדפס בפ' ר"ח השלם על סוכה). וראה קרואי מועד עניני חג הסוכות משנ"ת בס"ד, וע"ע משכנות אפרים על שבת סי' כ"ה. וראה שו"ת משכנ"י או"ח סי' קל"ב, וכן בתשובותיו קהלת יעקב (קרלין) או"ח סי' ג' בענין ברכה על מנהג. וע"ע בגדר מנהג ונהגו בפ' רבינו חננאל תענית כו, ב וסוכה שם, ועפ"י פירושו נתבאר מ"ט אין ברכה על מנהג, עי"ש, ודוק. וראה מקרא העדה פ' ויחי משנ"ת בס"ד, וראה קה"י ברכות סי' ו'. וע"ע בספר שב שמעתא לבעל שמן רוקח שער י"ב אות י"ג. והנה עכ"פ נקטינן שנ"ח של ביהכנ"ס נעשה חפצא של מצוה, ולא מילי בעלמא. ולכן מובן מה שא"צ לחזור ולברך שהחיינו, דאע"פ שמצות נ"ח בביתו לא קיים, אבל כיון שקיים מצות נ"ח בביהכנ"ס, תו לא שייך שהחיינו, כמו שאין מברכים שהחיינו ביום שני של חנוכה, אלא שצ"ע אמאי מברך ברכת הרואה, והרי המברך ברכת הרואה על נר

אמת להשוותם, כלומר, דכמו בברכה"ת, הרי ברכת העולה לתורה מועילה גם לברכה"ת של עצמו, ואע"פ שהיתה תקנה בפ"ע לברך בכל יום ברכה"ת, וכמש"נ בס"ד במקו"א בשי' הרמב"ם בשם שו"ת דברי מרדכי לר"מ פרידבורג סי' ה', אבל מי שבירך לעצמו, חוזר ומברך בביהכנ"ס, דאע"פ שבירך שהחיינו לעצמו, אין זה מועיל למצות נ"ח בביהכנ"ס, שהרי גם כאשר הוא מקדים לברך בביהכנ"ס, אין השהחיינו שייך לו עצמו, אלא לביהכנ"ס, וממילא אם הוא בירך קודם לעצמו, אין זה פוטר את של ביהכנ"ס, ורק איפכא איכא, שאם בירך על של ביהכנ"ס, ה"ז פוטר את של עצמו, וכש"נ. וראיתי מי שהשיג על פסק הזרע אמת, ודבריו אינם נכונים, והחיד"א והשע"ת העתיקוהו לדינא. וז"ב. (אח"כ ראיתי שהגרשז"א ז"ל בשלמי מועד ע' רלו פוסק כהזרע אמת, עי"ש טעמו, והדברים נכונים.) וע"ע מקרא העדה פ' חיי שרה סי' צ"ט משנ"ת בס"ד.]

והנראה בזה בהקדם ביאור ענין ברכת הרואה, דהנה נחלקו הרמב"ם והרשב"א במי שמדליקין עליו בתוך ביתו, האם מברך כשרואה, דהרמב"ם פ"ג מחנוכה ה"ד כתב שאע"פ שיוצא ידי חובת המצוה ה"ז מברך על הנסים, אבל הרשב"א וכן הר"ן פ' במה מדליקין חלקו עליו, ולדעתם מי שקיים את המצוה א"צ לברך ברכת הנסים, ועי' מקראי קדש חנוכה סי' כ"ה, כ"ו, כ"ח, וכן בקונטרס חנוכה ומגילה לרח"א טורצ'ין ז"ל,

שמבואר בדבריהם דפליגי קמאי בגדר ברכת הרואה, דלהרשב"א היא כברכת המצוות, ולכן מי שיצא יד"ח אינו מברך, ולהרמב"ם היא ברכת הודאה המוטלת על הגברא, ולכן אע"פ שקיים מצות נ"ח, צריך לברך על הנסים, ויעו"ש שהביאו משאילתות שאילתא כ"ו וכן מאירי שבת שם, דהוא חיוב היום ולא ממצות נ"ח, ואילו מתו' סוכה מו, א הוכיחו שאין כן דעתם, עי' בתו' שם שהק' מדוע בשאר מצוות לא תקנו ברכת הרואה. וכ' המג"א סי' תרע"ו סק"א דמוכח ששיטתם דמי שיצא יד"ח המצוה אינו מברך, דאל"כ מה הק', והרי הכא הוא דין מיוחד לברכת הודאה על הנס, אלא לאו ש"מ שאין חיוב בזה בנ"ח, ולכן מי שהדליקו עליו בביתו אינו חוזר ומברך, ונמצא שהיא תקנה בפ"ע למי שאינו מקיים המצוה בהדלקה, שלכל הפחות יברך על הראיה, ולזה שפיר הק' אמאי בשאר מצוות לא תקנו כן, ועי' מחצית השקל ופמ"ג שם. ונמצאו אפוא ב' שיטות בגדר ברכת הרואה ועי' היטב בשו"ת רמ"א סי' צ"ט. ועיין רמ"א סי' תרע"ו שמברך שעשה נסים לפני הדלקה, אבל במסכת סופרים פ"ב ה"ו משמע שמברך לאחר הדלקה, וראה גם בריטב"א שבת שם מש"כ בזה, וכן מובא במאירי שבת שם בשם יש מי שסובר, יעו"ש. וכ"ה בהגהמ"י פ"ג מה' חנוכה ה"ד, ועי' ב"ח סי' תרע"ג בשם מהרי"ל, וראה ב"י שם מאבודרהם ורבינו ירוחם ח"ה נתיב ט'. ועי' בזה בפתחי מגדים על עניני חנוכה סי' קי"א, קי"ג. ונראה דתליא

בהנ"ל, דאם נאמר דהוי ברכת הודאה גרידא ואינה חלק מהמצוה, אכן יש לברך לאחר ההדלקה, דהרי לא שייך בזה עובר לעשייתן ואדרבה עיקר הברכה בזמן שרואים הנר הדולק, ברם אם נפרש שברכה זו היא חלק ממצות הדלקת נ"ח, נמצא שלמדליק יש את המצוה בשלימות, ותקנו לו ב' הברכות, והוי כברכת המצוות, ולרואה תקנו בזמן שרואה, והוי נמי ענין מצוה שרואה פרסום הנס, ודוק. וראה באבודרהם הלכות חנוכה ובהערותי שם. ועי' היטב בס' נאות הדשא לבעל אבנ"ז ח"א ע' קנח, ודוק. וראה ביאור נפלא בגדר ברכת הרואה בספר עמק ברכה ע' קכד, וכבר קדמו בספר הפרדס לה"ר אשר ב"ר חיים תלמיד הרשב"א שער ח' פ"א, דהוא גדר הרואה מקום שנעשה לו נס, עי"ש. וכבר הבאתי כל זה ב"אוצר" סוכה מו, א ציון 7-196, עי"ש.

והנה אם נקטינן שהיא בגדר ברכת המצוות, מובן מה שחוזר ומברך בביתו אע"פ שברך בביהכנ"ס דאיכא מצות ביהכנ"ס ואיכא נמי מצות נר ביתו, והן ב' מצוות נפרדות, ולכן אע"פ שברך על הנסים בביהכנ"ס חוזר ומברך בביתו. ולא דמי למי שהיה סבור שלא ידליק נ"ח וברך על הראיה, ואח"כ הדליק בביתו, שאינו חוזר ומברך על הראיה, דהתם הרי כונתו היתה לצאת ידי מצות נ"ח, דכאמור היתה בזה מקצת מצוה, ולכן שוב אינו חוזר ומברך, אבל מי שמברך בביהכנ"ס הרי אין כוונתו למצות נ"ח שלו, אלא

למצות ביהכנ"ס, ולכן חוזר ומברך בביתו. וכל זה לשי' הרמ"א דהוי ברכת המצוות, וזוהי נמי שי' הרשב"א, ועי' בשו"ע סי' תרע"ו ס"ג שפסק כן, ועי' ט"ז שם סק"ד, שלהמרדכי יש לברך ולא כהרשב"א, ועי' סי' תרע"ז ס"ג שפסק כהמרדכי, ועי"ש פר"ח והגר"א וחמד משה, וכן משנ"ב שם סקי"ד, וכן משנ"ב סי' תרע"ו סק"ה, אמנם באמת לשיטת הרמב"ם שהיא ברכת הודאה בפ"ע, נראה דהמברך בביהכנ"ס לא יחזור ויברך בביתו ברכת הודאה, שהרי כבר ברך ברכה זו, ואין שום טעם שיחזור לברך, שו"ר שכן פסק בשו"ת התעוררות תשובה ח"א סי' ק"ג, והובא במקראי קדש חנוכה סי' כ"ח בהערה שם, ועי"ש במקראי קדש דהסברא מבוארת כמש"כ בס"ד. ועי' בריטב"א מכת"י שבת שם, שהביא מחלוקת הראשונים, במי שעתידי להדליק אי מברך ברכת הרואה, ואכן נחלקו בזה המנהיג בה' חנוכה וראבי"ה סי' תתמ"ג, ועי' הגהות מיימוני פ"ג מה' חנוכה ה"ח, וכן ההשלמה שבת שם, ועי' ריטב"א שם שדן בשאלה דאין מעבירין על המצוות. ולכאורה אי הוי ברכת הודאה, אכן י"ל שמן הראוי שיברך כשרואה ואינו מחכה להדלקה שלו, אלא שאפשר להמתין משום חביבות המצוה כמש"כ המנהיג שם. ברם אי הוי ברכת המצוות פשוט שלא נאמרה תקנת ברכה זו אלא למי שאינו מדליק, אבל המדליק מברך כל הברכות על הדלקתו, ומתקיימת מצוותו בשלמות, וע"ע שו"ת קול גדול סי' מ"ח.

ובדין הדלקה בביהכנ"ס עי' בביאור הלכה
 סי' תרע"א, שהביא מה שנחלקו
 אחרונים, אם אפשר לברך כאשר אין
 עשרה בביהכנ"ס, אלא שיבואו אח"כ
 כאשר יהיו הנרות דולקים. והנה דברי
 הביה"ל שם אינם מבוררים לי, דבפשוטו
 כונת המור וקציעה להחמיר שלא להדליק
 בדליכא עשרה, הוא משום שאע"פ שתקנו
 להדליק בביהכנ"ס, מ"מ פשוט דאין
 להדליק אלא בביהכנ"ס שמתפללים בו
 הציבור, והרי אין ציבור פחות מעשרה,
 והיות וקי"ל שהדלקה עושה מצוה, והכל
 תלוי בשעת הדלקה לכן אם אין עשרה
 בביהכנ"ס בשעת הדלקה, שוב אין
 להדליק בברכה. ולפי דברינו אלה אינו
 מובן לי מה שהשיג עליו הביה"ל, אלא
 שלדרכנו שפיר יש לקיים פסק הביה"ל
 דלא מבעיא בהדלקה של ערב שבת שאין
 עשרה בשעת הדלקה דלא איכפת לן,
 שהרי קי"ל בע"ש שאם כבתה זקוק לה,
 [ראה ט"ז סי' תרע"ג סק"ט, ואין כן שי'
 השו"ע שם ס"ב מתה"ד סי' ק"ב, עי"ש].
 ומבואר במאמרי בענין כבתה בע"ש אם
 זקוק לה. ונמצא אפוא שלא נגמרה
 המצוה בהדלקה, אלא אפי' בימי החול
 נמי אפשר להדליק, ועפ"י מה שהעלנו
 למעלה להדלקת ביהכנ"ס היא זכר
 למקדש, וכמו במקדש כבתה זקוק לה, עי'
 מנחות פח, ב, ה"נ הדלקה בביהכנ"ס נמי

כבתה זקוק לה, וכנ"ל, וממילא איכא קיום
 המצוה כל משך זמן שדולק, ותו לא אכפת
 לן מה שאין עשרה בזמן הדלקה, וביותר
 עפ"י הנ"ל דבמקדש אין הדלקה גוף
 המצוה אלא הכשר מצוה, וכל המצוה הוא
 שיהיה דולק, ולכן פשוט שא"צ עשרה,
 וכמו שמסיק המשנ"ב שם בשם המג"א,
 יעו"ש. וראה הררי קדם ח"א סי' קס"ו
 בשם הגר"ח והגר"מ ז"ל, וכן ראה בספר
 מועדי הרב ע' 83. וראה שו"ת מהרש"ג
 ח"ב סי' קע"ב ס"ק ב'.

והנה אע"פ שכתבנו לעיל דמסתברא
 דבענין הדלקה של בר חיובא
 בביהכנ"ס, מ"מ נ"ל דלא איתמעט אלא
 חרש ושוטה וק"ו קוף או נכרי שאין
 מעשיהם מעשי מצוה כלל, אבל קטן
 שמדליק משום חינוך וכן נמי מברך, שפיר
 יוכל להדליק בביהכנ"ס ולברך, שהרי אין
 כאן ענין שליח ציבור דלבעי שיהיה גדול
 בר שליחות, ומאידך גיסא כיון שמברך
 ויש לו קיום מצוה, סגי בזה לדין ביהכנ"ס
 ודוק היטב. וע"ע במאמרי בדין נ"ח של
 קטן ולפ"ז יש לפלפל, דאולי לא מקרי
 מעשה מצוה כלל, ול"ה הנרות חפצא של
 מצוה, וממילא אולי לא סגי לדין הדלקה
 דביהכנ"ס, ומ"מ בפשטות נראה דמהני
 אלא שבציבור יל"ד משום כבוד הציבור,
 אבל אינו מסתבר דרך מי שמוציא יד"ח
 יש בו כבוד הציבור, ואכתי צריך תלמוד.

חנוכה תשס"ג

סימן מ

נר חנוכה בבית של לאו בר חיובא

הספיק להדליק בביתו בזמן שחל חיוב המצוה, ולקונה לא היתה דירה קודם לכן ולא הדליק כלל נר חנוכה, ועתה הוא קונה דירה שכבר יש בתוכה נר חנוכה שהודלק כמצוותו ע"י המוכר, ובזה יש להסתפק האם בית זה כבר קויימה בו המצוה, ושוב אין על הקונה מצוה, או דילמא חובת גברא הרי לא קיים, ולכאורה יש לדון דזה הוי כמו קונה בית שיש בו מזוזה או יש בו מעקה, דשוב א"צ לקבוע מזוזה או לבנות מעקה, ובאמת ממעקה אין כל הוכחה, שהרי גם מעקה שנעשה ע"י מוכר גוי סגי, והעיקר שיש עתה מעקה, ואע"פ שאין זו בניה של מצוה, כיון שהעכו"ם אינו בר חיובא, משא"כ במזוזה אין לדון אלא בבית שיש בו מזוזה שנקבעה כמצוותה ע"י ישראל שדר שם, דאילו קבועה שם בלי שהיה בר חיובא, בפשוטו לא מהני, וצריך לחזור ולקובעה למצוה, כן נראה לפו"ר [ויל"ד משום תולמ"ה, ובקרי"ס מבואר דבמזוזה הוי רק פסול דרבנן, עי' עליו]. ומ"מ לענין נר חנוכה יש להסתפק אי דמיא למזוזה, או דילמא הרי האדם לא קיים שום מצוה בגופו, וצ"ע.

ובמקו"א כבר נתבאר בס"ד ביסוד דין מצות נ"ח, ונקטינן דאכן שני חלקים יש במצוה זו, יש מצות בית כמו

נסתפקתי במי שלא היה בר חיובא במצוות בזמן שחל חיוב הדלקת נר חנוכה, כגון שהיה שוטה, אך היו לו בני בית אשתו ובניו, ופשוט שהם מחוייבים במצוה, והם הדליקו הנרות כפי המצוה, ואח"כ לפני שעבר זמן המצוה, חזר ונשתפה, האם נימא שה"ז כמו אכל מצה בעת שטותו וחזר ונשתפה שצריך לחזור ולאכול, כמפורש בגמ', הואיל ולא קיים המצוה, או דילמא הכא שאני, הואיל וכבר הודלק נר חנוכה בביתו והיתה זו הדלקה של מצוה, בגלל בני ביתו שהיו חייבים במצוה, ממילא אין עליו שוב חיוב נוסף. ואכן נראה שאם הוא דר לבדו בביתו, ומאן דהוא הדליק בשבילו שבאמת אין בזה כלום, דהואיל ולא היה אז בר חיובא על הבית הזה, ממילא שהדלקה זו אינה הדלקה של מצוה, ואם חזר ונשתפה תוך זמן החיוב, ה"ז צריך לחזור ולהדליק, וכן הוא פשוט לפו"ר, ורק באופן דאיכא בני בית אכתי צ"ע בזה. וראה שפ"א שבת כא, ב בגדרי תחילת זמן הדלקה, אי הוי עיקר הזמן, או רק זריזין כו', ולפו"ר נפ"מ בנשתטה, אי הוי דין תשלומין או לא.

עוד יש לחקור, במי שקנה דירה וחלות הקנין הוא אחרי שהדליקו נרות חנוכה, ולפני שעבר הזמן, והמוכר עוד

חנוכה, וביתו נמצא במקום שהוא כבר חנוכה, ועל הבית איכא מצוה, אבל על הגברא ליכא מצוה, ולהנתבאר חל חיוב הדלקה על הבית שהוא דר בו, ואינו אכסנאי במקום אחר, ולא עקר דירתו מכאן, ובני ביתו מדליקין שם, או שלוחו מדליק בשבילו, אבל הוא גופיה לא קיים מצות גברא שלו, ויצטרך אח"כ לחזור ולהדליק, אך צ"ע אם יברך וכו"ל. שו"ר מש"כ בספר דעת יואל לר"י קלופט סי' ל"ו, ויש בזה גם בהליכות שלמה על חנוכה ומובא לקמן.

והנה בדין אכסנאי מבואר בגמ' שכוון שמדליקין עליו בביתו, ה"ז פטור, וכתב המג"א ריש סי' תרע"ז, וז"ל, כתב רש"ל, בשו"ת סי' פ"ה, מי שלא ידע שהדליקו עליו בביתו ובא באותו לילה לביתו ומצא שהדליקו עליו צריך להדליק דכבר חל עליו תקנת חכמים, עכ"ל, עי' סוף סימן תרע"ב, ודבריו אינן מוכרחים, לכן אין לברך, עכ"ל המג"א. ובט"ז שם סק"א הובאו נמי דברי רש"ל במלואם והאריך בזה, ועיקרי הדברים, דיעו"ש שהביא פלוגתת הפוסקים אם האכסנאי רשאי להחמיר על עצמו להדליק במקומו אם מדליקין עליו בביתו בודאי, והרמ"א שם סעיף ג' כתב שרשאי להחמיר, וה"ז כמו מהדרין, וגם מברך, והביאור בזה נראה פשוט, דחזינן שאם אין מדליקין עליו בביתו ה"ז מדליק באכסנאי שהיא עכשיו ביתו, אלא שלא נתחייב באכסנאי אם מדליקין בביתו הקבוע, אבל אם רוצה

מזוזה וכו"ב, ואיכא נמי מצוה על האדם שידליק נרות חנוכה, {ועי' היטב בפנ"י שבת כא, ב שאכן מבאר, דאע"פ שמצות נ"ח ראוי שתהיה על כל יחיד ויחיד, ולא נר איש וביתו, ומצוה בו יותר מבשלוחו, מ"מ כיון שעיקר המצוה סמוך לרה"ר, משו"ה הטילו מצוה זו כאילו היא חובת הבית, ועי"ש שהניח בצ"ע,] ומי שאין לו בית הרי תרתי מיני פטורי איכא, על הבית הוא פטור מעיקר דינא כיון שאין לו בית ואין לו כל סיבת חיוב, כמו מי שאין לו בית שאין עליו מצות מזוזה, וחיוב גברא לעולם יש עליו, אלא שהוא אנוס כיון שאין לו בית, ואין לו מקום הדלקה, וכמו מי שאין לו זרוע שפטור מתפילין לא בגלל שאין לו סיבת חיוב, אלא בגלל שאין לו מקום ההנחה והוא בכלל אנוס, וזה מבואר, ולפ"ז נמצא בנידון השאלה שלפנינו, דשוטה שהדליק בביתו מי שמחוייב במצוה, אע"פ שמצות בית קיים, אבל מצות גברא לא קיים, וכמו"כ מי שקנה בית שכבר דולק בו נר חנוכה, אע"פ שמצות בית יש, אבל מצות גברא לא קיים. אלא שבזה תהיה השאלה האם בכה"ג איכא חיוב גמור להדליק שוב בברכה, או דילמא אע"פ שצריך להשלים חיובו, מ"מ ברכה ליכא, דלא תקנו חכמים ברכה אלא בעשיית מצוה גמורה הכוללת כל חלקי המצוה כפי שתקנו חכמים, דהיינו מצות הבית ומצות הגברא, אבל אם אין המעשה כולל כל חלקי המצוה ליכא ברכה.

ויתכן גם להסתפק עפ"י האמור באדם שנמצא במקום שעדיין אינו

בבית נר חנוכה, וא"א לו לקיים מצות גברא שלו במקום שכבר יש נר חנוכה, כמו שאי אפשר לקבוע מזוזה בבית שכבר יש בו מזוזה. אלא שכמובן הואיל ולא רצה לצאת יד"ח המצוה ע"י הדלקת אשתו, לא יצא על כרחו, אבל את המצות גברא הפסיד ע"י כך, ואין לזה תיקון. וכמדומה שבזה נתפרשה יפה שי' מהרש"ל, ואין דברי מהרש"ל סותרים הפסק של הרמ"א שמקורו בתה"ד בענין הדלקה באכסניא, ונתיישבו השגות הט"ז בס"ד.

וראה מחצית השקל מש"כ טעמיה דמג"א דלא הסכים לרש"ל, ולדרכנו אינו כן. וע"ע פמ"ג במשבצות שם סק"א, ובגדי ישע שם, ומשנ"ב שם סק"ו, ושער הציון שם אות ו' מש"כ בזה. וכמדומה שעפ"י דרכנו הענין מבואר בס"ד. [וראה תה"ד סי' ק"א שאכסנאי יכול להחמיר ולהדליק באכסניא בברכה, אע"פ שמדליקין בביתו, דהוי בכלל מהדרין לכל אחד ואחד, ע"ש. והוא מבואר כדברינו, וכל גדר מהדרין הוא תוספת מצות גברא מלבד חובת בית שכבר נתקיים, וה"ה אכסנאי במקומו מקיים רק חובת גברא.]

ולפי המבואר נמצא הגדר בהא דמדליקין עלי בגו ביתא, דלשון הגמ' דייק מאד, דלא קאמר סתם שמדליקין בביתו, דזה פשיטא שמדליקין, הואיל והם חייבים במצוה, אלא עיקר הוא דמדליקין עליו, כלומר שיש לאנשי ביתו כונה להוציא ידי חובה את בעה"ב במצות הגברא שלו, אבל

להדליק באכסניא שפיר דמי, וה"ז עתה ביתו, ויש לו גם מצות בית וגם מצות גברא. ברם גם כאשר מדליקין עליו בביתו, נתקיים בו גם מצות בית וגם מצות גברא, הואיל ומדליקין עליו וכאילו נעשה בשליחותו. ובזה נתבארה שיטה זו שהאריך בה הט"ז שם לפרשה, יעו"ש.

והמהרש"ל כתב שמי שלא ידע אם מדליקין, ובא אח"כ לביתו שלו צריך להדליק, אבל אם ידע שמדליקין ואינו רוצה לצאת יד"ח, אלא לחזור ולהדליק בביתו שלו, זה אי אפשר, ודין זה נמי מבואר, דאם לא ידע באמת חל עליו חיוב הדלקה באכסניא, ואם לא מדליק באכסניא, או שאינו נמצא באכסניא, אכן לא קיים המצוה דחיוב גברא, ולכן כשבא לביתו צריך להדליק לקיים מצות גברא, אע"פ שיש נ"ח בבית ונתקיימה מצות בית, אבל מי שיודע שמדליקין עליו בביתו הדין הוא כך, בשלמא אם רוצה להדליק באכסניא שפיר דמי לקיים חובת גברא שלו במקום אחר שהוא נמי עתה ביתו, אבל אם אינו רוצה להדליק במקום אחר, ויודע שמדליקין עליו בביתו, מאחר שכבר נתקיימה מצות בית שלו, ואין רצונו להפקיע בית זה שיהיה לו בית אחר, נמצא שנתקיימה מצוותו, ואע"פ שאין רצונו לקיים מצות גברא שלו אלא בעצמו, י"ל דאכן מה"ט צריך להדליק, אבל ע"ז פסק המהרש"ל שאין ברכה, ותו י"ל כונת מהרש"ל שגם להדליק אין בו ממש, הואיל ויש כבר

בלא"ה לא אהני, ואז יש לו לקבוע את האכסניא בביתו, ולקיים כל המצוה כהלכתה בברכה, אבל אם יחזור לביתו לא יוכל לקיים מצוה זו בביתו שלו, הואיל ושם כבר נתקיימה המצוה דחיוב בית, ואין לו אפשרות לקיים חובתו שלו, וראה במאורות הראשונים (מכון ירושלים, תשס"ב) ח"א ע' קסב סי' נ"ד בפסקי רבנו אפרים מבונא שכתב וז"ל, ומפי הרב ר' ברוך בן הרב ר' יצחק שמעתי להיות דעתיה דבעל הבית עליהם בשעת הדלקה, ומייתי ראיא מההיא כו', בתר דנסיבי אמינא ודאי לא צריכנא דקמדלקי עלי בגו ביתא. ע"כ. ויעו"ש בהערות המהדיר שיתכן שהוא בעל התרומה, וציין לספר התרומה במפתחות לסימני הספר סי' רכ"ט, ע"ש. והוא דין חדש, לא הוזכר בשו"ע ונו"כ שם, והיינו שגם בעה"ב צריך כונה בשעת ההדלקה, והיינו כדי לצאת חובת הגברא שלו, וה"ז כאילו הוא שולח את בני ביתו להדליק בשבילו, והם אכן מדליקין בשבילו בכוונה זו, אבל בלא"ה לא קיים המצוה, ואז יש לו לקבוע את האכסניא בביתו ולהדליק שם בברכה כפסק הרמ"א, אבל בביתו לא יוכל לבוא ולברך, וכש"נ למעלה, הואיל וכבר נעשתה שם המצוה.

וי"ל בזה עוד, דתקנת שתי ברכות, ברכת הדלקה וברכת שעשה נסים שהיא נמי ברכת הרואה, דביסודן הן על שני החיובים, היינו, דברכת להדליק היא על חיוב החפצא היינו הבית, וברכת שעשה

נסים היא על החיוב גברא, ואין זה בגדר שמברך על הראיה, שהרי קי"ל שמברכים גם שעשה נסים לפני ההדלקה, ולא כ"א דלא ס"ל כן, וראה הערותי על הלכות חנוכה לאבודרהם 35-6, אלא שתקנו ברכת הרואה למי שאין לו אפשרות לקיים מצות חיוב חפצא, שיתקיים אצלו לכל הפחות קצת חיוב גברא ע"י ראיא וברכה עליה, וראה בגמ' ותוס' סוכה מו, א ומש"כ שם בס"ד ב"אוצר", וא"צ לכפול הדברים, אך כאמור אי אפשר שאחר שכבר נתקיים בזה מצות הבית, וכבר יש בו נר חנוכה, שיחזור בעה"ב וידליק לקיים החיוב גברא שלו, שהרי בבית זה יש כבר נר חנוכה, וה"ז כקובע מזוזה על בית שיש בו מזוזה, והאפשרות של קיום החובת גברא באופן כזה הוא רק ע"י ברכת הרואה. וראה מקרא העדה פ' בא לענין נתינת דם על מזוזות ומשקוף, ומה שצויין שם להתו"ש.

ולפי העולה מדברינו שברכת שעשה נסים היא מיוחדת לחיוב גברא, ואם אכן במה שיוצא יד"ח במה שמדליקין עליו בביתו לא רק חובת ביתו אלא גם חובת גברא, וא"כ הברכה שנאמרה בביתו היא גם בשבילו, וה"ז כמו שנעשה בשליחותו, וכמו כל מצוה הנעשית ע"י שליח, שהשליח מברך ובעה"ב בעל המצוה יוצא יד"ח, ואע"פ שלא שמע הברכה, ואכן חזינן שנחלקו הקדמונים במי שמדליקין עליו בביתו, אם צריך לברך בעצמו על ראיית נר חנוכה, יעויין בשו"ע סי' תרע"ו

סעיף ג' דכתב שא"צ לברך, ואילו בסי' תרע"ז סעיף ג' כתב השו"ע בשם יש אומרים שאע"פ שמדליקין עליו בתוך ביתו אם הוא במקום שאין בו ישראל מדליק בברכות, והוסיף הרמ"א כי חייב לראות הנרות, ועי"ש במשנ"ב בשני המקומות דאלו שתי ההלכות פליגי אהדדי, ופסק שאין להדליק בברכה, ורק יוכל לכוין שלא לצאת יד"ח בהדלקת אשתו. ועי"ש בשם הפר"ח והגר"א, ובשער הציון מש"כ בשם מאמר מרדכי, ואין כונתו מבוררת אצלי. ולפי דרכנו הרי נמצא שאם אכן נתכוין לצאת ידי חובה בהדלקת אשתו גם את חובת הגברא שלו, א"כ תו לא שייך אצלו ברכת הרואה, שיסודה היא חובת גברא, וכש"נ. אמנם יעויין ב"אוצר" סוכה שם ביאור אחר בברכת הרואה, יעו"ש מספר הפרדס לתלמיד הרשב"א, עי"ש.

שו"ר במאמרי הלכה לחנוכה והובא שם מפסקי הגרשז"א זצ"ל ויבדל"ח הגריש"א (שליט"א) [זצ"ל], שאם הבעה"ב נמצא במקום שעדיין אינו חנוכה, אינו יוצא יד"ח במה שמדליקין בביתו ששם כבר הוא חנוכה, וה"ט כיון שאיכא חובת הגברא לקיים המצוה, והוא עדיין אינו מחוייב. והנה עפ"י דרכנו הגדר בזה הוא כך, דאם הוא אכסנאי, ואז קיימת אצלו האפשרות לא לצאת יד"ח בהדלקה שבביתו, ואז הוא נעשה גם מחוייב במצות הבית של האכסנאי, ולכן ידליק שם ויקיים גם מצות גברא וגם מצות בית, אבל אם

הוא נמצא במדבר וכיו"ב שאינו נמצא בבית אחר, ואז הוא בכלל זה שביתו הוא עתה מחוייב להדליק בו, ומדליקין בביתו והוא מקיים מצות הדלקה שבביתו, ואכן חובת גברא לא קיים, וכאמור גם אם ישוב לביתו בתוך הזמן של המצוה, לא יוכל לחזור ולהדליק, כיון שבבית זה יש כבר נר חנוכה, ואין לו מקום להשלים החיוב, ובכה"ג יש לו לברך ברכת הרואה, שבזה מקיים מצוותו שלו, לא שנא על נרות ביתו או נרות מקום אחר, ובכה"ג לכו"ע מברך על הראיה אע"פ שהדליקו עליו בביתו, דרק אם האדם הוא בר חיובא ה"ז יוצא יד"ח של ברכת הרואה לשי' כמה ראשונים הואיל ועי"י הדלקה בבית נתקיימה גם מצות הגברא שלו מכח שליחות, ולשי' החולקים, הם ס"ל שעל חובת הגברא ליכא שליחות, הואיל והוי מצוה שבגופו או הדלקה או ראייה, אבל באופן שהגברא עדיין לאו בר חיובא, לכו"ע לא יצא בביתו שהדליקו עליו אלא את חובת הבית, ולא את חובת הגברא.

ומה שהובא עוד שם מהפוסקים דלא אהני הדלקה עי"י שליח, אם אינו שומע, כנראה הכונה להמשנ"ב סי' תרע"ה ס"ק ט' בשם הפמ"ג, וכן הובאו דברי היד אפרים או"ח סי' תל"ב שהאריך, ויעו"ש כל דבריהם, [וכן עי' היטב במג"א סי' תרע"ו ס"ק ד' מש"כ בזה]. והנה לפי דרכנו נמצא כך, שהרי מפורש בגמ' שאם אשתו מדליקה עליו בביתו, ה"ז פטור מהמצוה של הדלקה, ונחלקו רק לענין

שאינו מבואר כל צרכו, וראה אגרות משה או"ח ח"א סי' ק"צ ע' שכ"ז, וכן מקראי קדש (הררי) חנוכה ע' קמג אות ו' מפסקי הגר"מ פיינשטיין זצ"ל, וכמדומה שמבואר כדברינו.

ובמשנ"ב שם הביא עוד מתשובות עולת שמואל (קייידר) סי' ק"ה, דלדידן שמדליקין כל אחד בפני עצמו, מ"מ אשה א"צ להדליק, דהויין רק טפלות לאנשים, ואם רוצות להדליק מברכות דהוי כשאר מצות עשה שהזמן גרמא דיכולות לברך. ע"כ. ויעו"ש בשער הציון אות י' שהבין בכונת המג"א שם שאין האשה מדליקה כאשר הבעל מדליק, אע"פ שכל שאר בני הבית מדליקין כמהדרין, והביא שכ"כ המהרש"ל בשו"ת סי' פ"ה ואליהו רבה, וה"ט משום דאשתו כגופו, וע"ז מייתי מהעולת שמואל שמ"מ אם תרצה להדליק ולברך שפיר דמי כמו שמברכת על מצות עשה שהזמן גרמא, ועי"ש בתשובה שהוסיף לדון דאולי יש חילוק בין מצוות שקבלו עליהן או לאו, וע"ז הביא הוכחה שאינו כן, עי"ש. ויש לציין משנ"ת בזה במקו"א, דאכן נשים מברכות על מצ"ע שהז"ג רק אם קבלו עליהן המצוה.

והנה לפי פסק זה נמצא שרק להפוסקים שנשים מברכות על מצ"ע שהזמן גרמא, תוכל אשה לברך ולהדליק בעצמה, אבל להראשונים דס"ל שאינה מברכת, אף כאן לא תוכל לברך. ודברים אלו תמוהים טובא, דהכא הוא נידון אחר לגמרי, דממה

ברכת הרואה, ומ"מ הרי מפורש שהאשה מברכת בבית, וכפשוטו אין הטעם בגלל שהיא מברכת לחיוב של עצמה, ולעולם לבעה"ב איכא הדלקה בלי ברכה, אלא גם אם ידליק אחר בשליחותו של בעה"ב שם בבית, בגלל שהוא לא נמצא עתה שם, ה"ז מברך, אלא שאז לא יברך ברכת הרואה, למ"ד שבעה"ב מברך בעצמו, וא"כ אין להשליח לברך ברכה זו, אבל ברכת המצוות ה"ז מברך כמו שליח הקובע מזוזה וכיו"ב, וא"כ כל שליח יכול לברך על מצוה שהוא עושה עבור משלחו, וגם הכא יברך, ורק לענין ברכת שעשה נסים אין לשליח לברך אלא אם בעה"ב נמצא לפניו, ואז הוא מקיים המצוה בגופו ע"י הראיה, והשליח מוציאו יד"ח. ואע"פ שתמיד מברכים שעשה נסים לפני ההדלקה ועדיין ליכא ראייה, ונראה טעמא דברכה זו שהיא על חובת גברא מתקיימת או בהדלקה או בראיה, ולפ"ז במדליק ע"י שליח אכן יברך השליח להדליק לפני ההדלקה, ושעשה נסים אחרי ההדלקה, שהרי הכא המצוה שבגופו אינה מתקיימת במעשה ההדלקה, שזה עושה השליח, והמצוה הזאת מתקיימת ע"י הראיה, ולפיכך יש לברך אחר הדלקת נר אחד לכל הפחות, וראה בהערותי על אבודרהם ה' חנוכה הערות 6-35, ודוק לנדון דידן, וכמו"כ ראה במקרא העדה פ' חיי שרה סי' צ"ט, לענין ברכת המצוות, ושם נתבאר עוד בנידון זה שלפנינו. ובדברי היד אפרים הנ"ל כבר נתקשו המפרשים טובא, וכן בפסק המשנ"ב הנ"ל שו"ט הרבנים

נפשך, אם מהני מה שהיא רוצה לצאת בעצמה את המצוה, ולא לצאת יד"ח ע"י בעלה, א"כ ה"ז מתחייבת מעיקר הדין להדליק ולברך, ואם לא מהני מה שאינה רוצה לצאת יד"ח בהדלקת בעלה, אלא בעל כרחא נפקא יד"ח, א"כ מה הדמיון למצוה שהזמן גרמא, התם רוצה ליטול לולב ולשמוע שופר שעדיין לא עשתה, אבל הכא כבר קיימה מצות נר חנוכה, ומה תוכל להוסיף ולהדליק בעצמה, כיון שכבר יצאה יד"ח. ולפיכך פסק זה תמוה. ועל עיקר הלכה זו, ראה מקראי קדש (הררי) על הלכות חנוכה פ"ט ס"ק ב', ע' צ בשם הריד"ס שאשה מדליקה לפי מנהגנו שכל בני הבית מדליקין. וכן ראה שם ע' קנד אות ט"ו מפסקי הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שהיה המנהג אצלם ברוסיה, שהנשים הנשואות היו מדליקות בברכה, ע"י"ש. ואכן צ"ע עיקר הטעם דאשתו כגופו לענין זה, מנ"ל המקור לחידוש זה, ואכ"מ.

והנה במה שנתבאר דאיכא בנר חנוכה שני חיובים, חיוב על האדם וחיוב על הבית, יל"ע לענין נר שבת, ומבואר בראשונים שיש להשוות גדרי החיובים, יעויין בזה לענין נוסח הברכה, ולענין אכסנאי שצריך להשתתף בפרוטה, ואכתי יש לראות איך גדר מצות נר שבת, ובפשוטו זוהי מצוה המוטלת על גופו של אדם לקיים מצות כבוד שבת ועונג שבת, ברם לשון הרמב"ם פ"ה מהלכות שבת

ה"א, ואחד אנשים ואחד נשים חייבין להיות בביתה נר דלוק בשבת, ע"כ, ופשט לשונו מורה שזה הוא חיוב על הבית דומיא דמצות נר חנוכה, ונראה כי מי שאין לו בית, אכן פטור ממצוה זו, וכן חזינן במצות נר חנוכה שאע"פ שהיא מצות בית ומצות גברא, מ"מ מי שאין לו בית אינו מחוייב במצות נ"ח, ולכן תקנו ברכת הרואה, כמבואר בתו' סוכה מו, א, וכן גם לענין שבת אע"פ שהיא מצות גברא, מ"מ מי שאין לו בית פטור מהמצוה, אלא שבנר שבת לא תקנו ברכה אחרת למי שאינו מדליק כיון שאין לו בית, ויש ליתן טעם לזה, כי במצות עונג וכבוד שבת יש אפשרויות נוספות לקיום המצוה של מאכל ומשתה ובגדים וכיו"ב, כמבואר ברמב"ם פרק ל' מהלכות שבת, ולפיכך מי שלא מקיים המצות ע"י נר יקיים ע"י דברים אחרים, משא"כ בחנוכה, שאין דברים נוספים, על כן תקנו ברכת הרואה למי שאין לו בית, וה"ט הואיל ויש מצות גברא וא"א לו לקיים זאת, משא"כ מזוזה וכיו"ב הוי רק חובת חפצא, וזה מבואר, ובמש"כ הרמב"ם שגם האשה חייבת בנר שבת, והיינו בבית של עצמה, ולא בשליחות בעלה, והוא פשוט, וראה משנ"ת בזה בס"ד בהערותי לאבודרהם, על מצות הדלקת נר שבת, וראה גזרת מלך פ"א מהלכות מילה ה"א בגדרי מצ"ע שהזמן גרמא שנשים פטורות, ודוק עפ"י המתבאר.

גרפס קובץ "בית אהרן וישראל"
גליון קס"ד תשע"ג

סימן מא

נר חנוכה לבני הבית בשבעה"ב לאו בר חיובא והמסתתף

נטפלים אליו בקיום המצוה, ברם אם הגדר הוא שגם בני הבית חייבים במצוה, אלא שבעה"ב מוציאם יד"ח באופן כזה שהוא לבדו מדליק, א"כ כאשר הוא לאו בר חיובא, לכאורה יחזור החיוב עליהם להדליק, וצ"ע. וראה מש"כ בזה בס"ד ב"אוצר" פסחים צט,ב ציון 233 והערה שם בשם הגאון הנצי"ב, עיש"ה, ועוד הארכתי בזה במקו"א.

[ובמש"כ הרמב"ם כמנין בני הבית, הנה הרמב"ם כתב סתמא, אבל המאירי שבת שם כתב "הגדולים", ומשמע שגם קטנים שהגיעו לחינוך אינם בכלל, וצ"ע. וברמב"ם מפורש גם הנשים, וצ"ע למנהגנו שכאו"א מדליק ונשים אינן מדליקות, וכמו"כ קטני קטנים אינם מדליקים, ואיך נעקרה מהם תקנה זו, דנמצא שאין בעה"ב מדליק בשבילם, וגם הם לא מדליקים, שו"ר שכנראה הרגיש בזה בשו"ת שער אפרים סי' מ"ב, אבל דבריו שם אינם בשלימות ולא נתבאר טעמא. וע"ע כלי חמדה פ' קרח סי' ה' אות ד' לענין קטנים, ואכתי צ"ע. ותו צ"ע אם יש בבני הבית חרש ושוטה האם גם הם ממנין בני הבית. שו"ר מובא (בקונטרס חנוכה הבית - חשון תשע"ג)

הנה עיקר מצות נר חנוכה איש וביתו, ולהרמב"ם גם המהדרין, היינו שבעה"ב מדליק כמנין בני הבית, אבל מדינא כל בני הבית אע"פ שהם בני חיובא בכל המצוות, לא הטילו חכמים מצוה זו על כל אחד ואחד, אלא על איש וביתו, ויש לחקור בגדר החיוב הזה שיש על שאר בני הבית, האם הגדר הוא שאכן לא חייבו חכמים בנר חנוכה אלא לבעה"ב, וממילא יש קיום מצוה לכל בני הבית, או דילמא דלעולם כל בני הבית חייבים לא מבעיא הגדולים, אלא אפי' הקטנים מדין חינוך, וכן הנשים נמי חייבות, אלא שבעה"ב מוציא אותם יד"ח, וכך הוא גדר תקנת חז"ל.

ולכאורה יש נפ"מ בספק זה, אם בעה"ב נשתטה והוא פטור מהמצוות, וכמובן שהוא אינו מדליק, וגם אם ידליק, אין אלו נרות של מצוה, כמפורש בגמ' שאם הדליק חש"ו לא עשו ולא כלום. ואכתי יש לראות מה יהיה עם חיובם של בני הבית, ולכאורה תלוי בחקירה זו, דאם נאמר שאכן מדינא אין חיוב אלא על בעה"ב, ואין על בני הבית שום חיוב, א"כ הכא שבעה"ב לא בר חיובא, פקע גם הקיום מצוה שיש לבני הבית שהם

שבס' נהר שלום סי' תרע"ז כתב דבעה"ב מדליק כמנין בני הבית ואפי' קטני קטנים, עי"ש. ואילו בש"ג בשם ריא"ז כתב דלא מדליק על קטנים, וזה כהמאירי, ולשון ריא"ז בפ' במה מדליקין ה' חנוכה סעיף ה', אבל על הקטנים שאינם מחוייבים נראה בעיני שאינו מדליק, כמבואר בקונטרס הראיות, עכ"ל. וצ"ע אם כונתו כהמאירי דדוקא גדולים, או כוונתו דוקא על קטנים שאינם מחוייבים, ר"ל שלא הגיעו לחינוך. וצ"ע, (והיינו האם "שאינם מחוייבים", ר"ל קטנים ואינם מחוייבים, והיינו לא הגיעו לחינוך, או ר"ל "שאינם מחוייבים", דהוא טעם לקטנים, כיון שאינם מחוייבים, וזה לפו"ר כולל כל הקטנים), וראה מג"א סי' תרע"ז ס"ק ח', ומחצית השקל שם. ומצאתי בראבי"ה סי' תקס"ט שהביא הירושלמי דסברת היו באותו הנס מחייבת קטנים כמו נשים, ואע"פ שלא הגיעו לחינוך, עי"ש, ולפ"ז נמצא שגם בנ"ח כך הוא, אלא שדן שם לשי' בה"ג דנשים במגילה חייבות רק בשמיעה, א"כ בחנוכה חייבות רק בראיה ולא בהדלקה, כנ"ל לפו"ר כונתו, וכ"ה במהדיר שם, ותו דן ראבי"ה שם דמה"ט נשים יוציאו יד"ח קטנים וכן איפכא, וע"ע בראבי"ה סי' תתמ"ג דשמא חזר בו מהדמיון דנ"ח למגילה, וראה מש"כ בס"ד בהערות לאבודרהם ברכת המצות ומשפטיהם. וראה עוד בספר מנחת עני לבעל יד דוד ח"ב ערך קטן ואשה בנ"ח ע' קעו - קעז.]

ומאידך גיסא יש לדון דהואיל וי"ל דנר חנוכה הוי חובת הבית בעיקרו, וכמו חובת מזוזה שאינה חובת גברא אלא חובת בית על הפתח, וכבר נתבאר בזה בס"ד במאמרי בענין זה, עי"ש, ולפ"ז י"ל שאע"פ שאין חיוב לעשות את המצוות של מי שאינו בר חיובא, גם במה שאינו חובת גברא אלא חובת חפצא, מ"מ אם עשו אחרים את המצוה שפיר דמי, וכמו שאם קבעו מזוזה בביתו של שוטה, שפיר הוי מזוזה כדין, ואם חזר ונשתפה בפשוטו א"צ להורידה ולחזור ולקובעה, ולא אמרינן דזה מקרי שנעשית המצוה בזמן שאינו בר חיובא כמו מי שאכל מצה בשטותו ואח"כ נשתפה דבזה הדין שצריך לחזור ולאכול, דשאני הכא דהוי מצות חפצא, דהואיל והבית חייב במזוזה, שפיר אקרי מעשה קביעת מזוזה כדין. וה"נ י"ל לענין נר חנוכה שפיר אקרי נר חנוכה כדין. ובמקו"א כתבתי בזה, אבל בדברינו הכא מבואר באופן אחר, כלומר, דשם כתבתי שהיתה זו הדלקה של מצוה בגלל בני ביתו שהיו חייבים במצוה, ברם לפי משנ"ת הכא אין זה הטעם, וגם אם בני הבית אינם בני חיובא, אלא הבעה"ב הוא המחוייב במצוה, נמי מועילה ההדלקה, ולכן גם אם אין לו כלל בני בית, והדליקו בביתו אנשים אחרים, נמי מועילה הדלקה זו, כמובן אם היא נעשית ע"י בר חיובא, דאם הדליק חש"ו לא עשה כלום. [וראה בספר רב ברכות אות פ"ה סי' א' על קטן בכור שיפדה את עצמו, במה שנוגע

ולדעתו אין הקטן מוציא יד"ח נר חנוכה
אע"פ שהגיע לחינוך, וגם המשנ"ב שם
סתם כן, עי"ש.

ולדרכנו י"ל דנכון אמנם דקי"ל כן בנ"ח
ולא במגילה, והאחרונים כתבו
לחלק בין מגילה שהיא מדברי קבלה
והחמירו בה טפי, ועוד סברות נאמרו,
ולדרכנו י"ל דהואיל ואם יש לו לקטן בית,
הרי הוא מחויב מדין חינוך להדליק נ"ח,
וכמפורש בשו"ע סי' תרע"ז ס"ב, ואין על
דין זה חולק, א"כ הואיל וזוהי מצותו, גם
אם יש לו בני בית גדולים, לא פקעה מצוה
מיניה, וה"ט דהואיל והוא מדליק בבית
משום מצוה, כבר נתקיים נר חנוכה איש
וביתו, וגם להם יש את קיום המצוה, ואין
כאן גדר שליחות וכיו"ב, אלא זה הוא גוף
קיום המצוה שיהיה נר חנוכה בבית, ועי"
הדלקת זה הקטן שהוא מחוייב, שפיר
איכא נר חנוכה בבית, ויכולנו אפוא לומר
דהא דאיתא בשו"ע כהעיסור דקטן שהגיע
לחינוך מוציא יד"ח מיירי בכהאי גוונא
בלבד, אבל אינו מסתבר לומר כן, ולפיכך
נראה דמה"ט גופא שבאופן שהוא
הבעה"ב ה"ז מדליק וכל בני הבית קיימו
מצות נ"ח כדין, א"כ שוב אין מקום לחלק
ולומר שאם הוא אינו בעה"ב, אלא הוא
מדליק לצורך אחרים, שלא תועיל
הדלקתו, כיון שאין כל טעם לחלק בין
הנושאים, משא"כ במגילה דלא שייך כל
זה, אין הקטן מוציא יד"ח את הגדולים.

ובתשובות חכם צבי החדשות, שהועתקו
מספר דברי רב משולם

לנידו"ד, וכן ראה משנ"ת בזה בס"ד בבן
המלך ה' בכורים בדין זה, וכן ראה מאמרי
בדין קטן בנ"ח.]

ולפ"ז יש לדון באופן שבעה"ב הוא קטן,
והוא חייב להדליק משום חינוך,
ויש לו בביתו גדולים הסמוכים על
שולחנו, יל"ע איך הדין במקרה כזה,
ובשו"ע סי' תרע"ה סעיף ג' איתא, אבל
אם הדליקה חש"ו לא עשה כלום ואע"פ
שהניחה גדול, ויש מי שאומר בקטן
שהגיע לחינוך מותר, ע"כ. ומקורו הך י"א
הוא הר"ן בפ' במה מדליקין בשם בעל
העיטור ה' חנוכה, ולדעה זו אין כל ספק,
שהרי קטן שהגיע לחינוך מוציא את
הגדולים יד"ח, אבל שאר פוסקים
החולקים על העיטור, ולשיטתם אין קטן
מוציא את הגדול יד"ח, אע"פ שחייב
להדליק בביתו מדין חינוך, אכתי יש
להסתפק בכה"ג איך הדין.

ואולי עפ"י ספק זה יש לישב מה שתמהו
הפוסקים על השו"ע, דיעוין במג"א
סי' תרפ"ט ס"ק ד' שתמה על השו"ע שם
שלא הזכיר לענין מגילה שיטה זו בקטן
שהגיע לחינוך שמוציא אחרים יד"ח, ומאי
שנא, ובאמת הוא תמוה טפי, שהרי מקור
דינו של העיטור הוא מהירושלמי לענין
קריאת המגילה, דנהגו כר' יהודה במגילה
יט, במתני', שקטן שהגיע לחינוך מוציא
את הרבים יד"ח, ומתוך כך למד שה"ה
לנר חנוכה, וכיון שלא קי"ל כותיה
במגילה, איך נפסק כשיטתו בחנוכה, ועי"
גם בפר"ח שתמה על המחבר וחולק עליו,

שחיבר בנו, איתא בסי' י"ג, ובשו"ת רב משולם הוא בסי' ה', וז"ל, שאלת לפרש לך מה בין חנוכה שפסק שקטן שהגיע לחינוך מוציא את הגדול, לפורים שפסק הוא ז"ל ככל שאר הפוסקים וכת"ק דר' יהודה שאף הגיע לחינוך אינו מוציא את הרבים ידי חובתם, תשובה, ס"ל דבחנוכה כיון דלאו אקרקפתא דגברא מוטל חיוב ההדלקה אלא כל אחד מכל בני הבית מדליק בפתח החצר ושוב אין חיוב על שום אחד מכל בני הבית אע"פ שלא שמעו הברכה ולא ראו ההדלקה, ועדיפא מיניה א"ר זירא כיון דנסיבנא אמינא תו לא צריכנא דהא קא מדלקי עלאי בגו ביתאי אמטול הכי סגי בקטן שהגיע לחינוך המדליק בפתח החצר, אבל בקריאת המגילה המוטל על כל אחד ואחד לקרות או לשמוע המגילה, אין קטן אף שהגיע לחינוך מוציא את הרבים, וחילוק זה מתקבל על הדעת נ"ל. עכ"ל החכם צבי.

הנה יש לראות בדבריו את יסוד דברינו, אבל הוא לא ירד לכל האמור, שהרי הוא מחלק ביסוד מצות נ"ח שאינה כמצות מגילה, דמגילה היא חובת גברא, וא"א שיוציא מי שאינו בר חיובא גמור, משא"כ נ"ח הוא חובת הבית והחצר, וכל מי שידליק שם, כבר פטר את כולם, הואיל ויש בבית נ"ח. ואע"פ שחילוק זה מבואר הוא, מ"מ לפו"ר יש לשדות נרגא בהנחתו זו שכל אחד יכול לפטור את הבית כולו ממצוה, דמסתברא שאין חלות שם נר חנוכה אלא למי שמחויב בהדלקה זו, או

שהוא שליח שלו, או י"ל אע"פ שאינו שלוחו אלא הרשהו לכך, ואם יבוא אדם זר שאינו דר כאן, מבלי שנשלח או הורשה לכך, וידליק נר חנוכה על ביתו של בעה"ב, נראה בפשוטו שלא עשה ולא כלום, וה"ט דחלות שם נר חנוכה היא ע"י מי שמצווה בדוקא. ונראה דבזה שאני ממוזזה, דאם אדם זר יקבע מזוזה על פתח של אחרים, שפיר איכא מזוזה על הפתח, משא"כ בנ"ח, אין זה מילתא דממילא שנעשה נ"ח, אלא צריך הדלקה של מצוה, ואע"פ שהמצוה חלה על פתח הבית, מ"מ אינו נעשה נ"ח אלא אם המדליק מצווה להדליק שם, אבל בלא"ה לא הוי נ"ח. ואין אלו אלא נרות בעלמא, וראה מאמרי ב"בית אהרן וישראל" גליון ק"מ, משנ"ת כיו"ב.

ולפ"ז נאמר שגם כל אנשי ביתו אינם מצווים במעשה ההדלקה, וכל המצוה מוטלת על בעה"ב, וכדחזינן שי' הרמב"ם שגם המהדרין כמנין בני הבית, הרי הבעה"ב הוא המדליק ולא בני הבית, ולפיכך נשארו בני ביתו כשאר כל אדם שהדליק שם שלא עשה ולא כלום, ולא סגי אלא בהדלקה של בעה"ב שהוא המחוייב במצוה, וזה החילוק בין פי' הח"צ לדברינו, דלפי הנתבאר הואיל ומעיקר הדין קטן בעה"ב מדליק וכל בני ביתו קיימו המצוה, על כן תו אין לחלק, ולכן בכל מקום קטן מוציא את האחרים ידי חובתם. אלא שזה גופא הוא הטעם, אמאי באמת נאמר שכל בני הבית יוצאים

יד"ח, נימא שאין מעשה קטן כלום בשביל אחרים, ולא הועילה לו הדלקתו אלא למצות חינוך שלו ולא לאחרים, וע"ז נאמר כסברת החכם צבי, דהמצוה היא על החפצא, והואיל וגם הוא מצווה, שפיר נתקיימה מצוה בחפצא, היינו בבית, וממילא נפטרו כולם מחיובם. וכש"נ.

וראיתי גם בשפת אמת שבת כג, ב שהביא שי' העיטור, וכתב בתוך דבריו וז"ל, ונראה לישב דס"ל להר"ן דבאמת הלשון מצות חנוכה נר איש וביתו משמע דא"צ המדליק לכוין להוציא כל בני ביתו, והמצוה היא רק להיות נר בבית כמו מזוזה, ואפי' אחר שאינו מבני ביתו מדליק נר חנוכה או קובע מזוזה כשר, אלא דצריך להיות ההדלקה מבר חיובא דאי לא הכי אין עליו שם נר מצוה, ולהכי שפיר מסתברא דבהגיע לחינוך כיון דמחוייב הוא שפיר מקרי נר מצוה ויוצאין בו, ולא שייך הכא לחלק בין תרי דרבנן לחד דרבנן כו', ובזה מיושב מ"ש המג"א סי' תרפ"ט ס"ק ד' ע"ד המחבר, עיי"ש, ולפמש"כ המג"א סי' תרע"ה ס"ק ד' לפרש דאשה מדלקת בעד כל בני הבית, דבכה"ג גם קטן שהגיע לחינוך יכול להדליק כנ"ל, אבל אחרים שאינם מבני הבית אינו יכול הקטן להדליק, ומיהו אשה נראה דיכולה להדליק אפי' אם אינה מבני הבית, ומש"כ המג"א גם באשה פ"י בעד כל בני הבית, איני יודע מי הכריחו לפרש כן, וצ"ע. עכ"ל השפ"א.

ואכן עיי"ש במשנ"ב ס"ק ט' ושעה"צ שם אות י' פ"י כונת לשון המג"א, שאין כונתו שלא תוכל להדליק עבור אחרים, ומ"מ נקט השפ"א שקטן המדליק היינו דוקא אם הוא מבני הבית, וגם זה איני יודע מנ"ל להמציא חילוק זה, ואע"פ שעיקר סברתו היא כמו דנקטינן, וע"ד פירושו של החכ"צ, מ"מ לדרכנו אינו כפי מסקנתו, אלא כמו שקטן בעה"ב מדליק והכל קיימו מצותם, ה"ה שיש לו להדליק בבית של אחרים, ואי משום שליחות, י"ל דסגי ברשות ולא צריך שליחות, ותו י"ל דבמידי דאית ליה בנפשיה שפיר נעשה שליח, וראה חכמת שלמה לר"ש קלוגר סי' תרע"ה שם מש"כ. ובעיקר שי' העיטור ראה הגר"א שם ס"ק ב' באורך. וראה גם בזכרון שמואל להגר"ש רוזובסקי ז"ל סי' י"ט אות ד' שכתב מדנפשיה כסברת החכ"צ והשפ"א, אלא שלא ניחא ליה בחילוק זה, כיון שבעל העיטור שהוא מקור הדין, לא חילק בין הנושאים, עיי"ש.

ובל' זה בקטן שהגיע לחינוך אבל בשוטה שאין לו כל חיוב, אכתי צ"ע איך הדין וכנ"ל, ולפי דרכנו אין כל מעלה בבני הבית משאר בני אדם שאינם מבני הבית הזה, ולענין מזוזה כבר נתבאר שאין שאלה, דכל מי שיקבע שם מזוזה שפיר דמי, אבל בנ"ח דנקטינן שצריך חלות שם נ"ח עיי" מי שמחוייב, בזה צ"ע היכי ליעבד. ונראה עפ"י הסברא, דכמו לכל שאר עניני הבית יש אפוטרופוס הממונה עיי' ב"ד שיש להם כח למנותו ודינו

כבעה"ב, ה"ה גם לענין מצות נ"ח כוחו כבעה"ב, ולא שנא אם הוא אחד מבני הבית, או שהוא שלא מבני הבית, ואע"פ שאם הוא שלא מבני הבית אין לו שום שייכות מצוה כאן, מ"מ כיון שהמצוה מוטלת על הבית, שפיר יש לו להדליק ולברך עבור כל בני הבית, ופשוט שאם שוטה דר לבדו בבית, וה"ז פטור מכל המצוות, אזי אין כל חיוב נ"ח בזה הבית, וא"צ אפוטרופוס להדליק שם, אבל בבית שיש בני בית, שהם מצווים על נ"ח, אלא שהקיום הוא ע"י הדלקת בעה"ב, בזה צריך להדלקה שהיא מכוחו של בעה"ב, וזוהי הדלקת אפוטרופוס, ושפיר מברך הואיל ויש חפצא של מצוה. [ובהערותי לאבודרהם הנ"ל, הובאה שי' הראב"ה שאשה אינה חייבת בהדלקה אלא בראיה, עיי"ש, ולכאורה נימא שאם בעלת הבית היא אשה, לא יוכלו בני הבית האנשים לצאת יד"ח בהדלקתה. אבל אינו מסתבר, דמ"מ ה"ז נר חנוכה של בר חיובא, ולבית יש נ"ח וסגי בזה לכל בני הבית אף הגדולים הזכרים.]

ובענין זה לכאורה נראה דמי שכבר יצא יד"ח נר חנוכה ומדליק בשביל חבירו, ואפי' כבר הדליק לעצמו, ומדליק בשביל חבירו, והיינו בשליחתו של בעה"ב, דמ"מ צריך שיהיה דוקא מדין ערבות, שהרי הוא אינו בר חיובא, והדין הוא שאם הדליק חש"ו לא עשו ולא כלום, ואצ"ל שאם כבר הדליק בביתו, שוב אינו מחוייב, אלא אפי' לא הדליק בביתו, הרי

חיובו אינו אלא בביתו ולא בבית חבירו, ועל בית חבירו ל"ה בר חיובא, וכיון דחזינן דשליח מדליק אע"פ שצריך בר חיובא, ש"מ שמכח דין ערבות הוא דאיכרי בר חיובא, דעל עצם ההדלקה או צריך שליחות, או סגי בלי דין שליחות, ובמקו"א נתבאר יותר בס"ד, ואם נקטינן שאכן א"צ שליחות, אלא סגי במה שבעה"ב נותן לו רשות להדליק בביתו של בעה"ב ולצורכו, אך מ"מ הרי בענין הדלקה של בר חיובא, והיינו שאם אין ההדלקה של בר חיובא, אין מעשה הדלקת נ"ח כלל, והרי אלו נרות בעלמא, ולא חייל עלייהו שם נר חנוכה, ולפיכך נראה דהדלקה ע"י אחר שאינו בר חיובא בזה הבית, הוי עפ"י דין ערבות דוקא. ונראה דהוי גם כמו בתקיעת שופר, ראה משנ"ת בס"ד במקרא העדה פ' חיי שרה סימן צ"ט, לענין ברכה, ועיקרי הדברים, דלא סגי במה שיש להשומעים ברכת המצוות, אלא התוקע נמי צריך לברכה, ולא בשביל חובתו, אלא אע"פ שהוא כבר יצא יד"ח, נמי צריך לברך, וכפי שמתבאר כן מספר המנהיג והאבודרהם, ושכ"כ שיירי כנה"ג או"ח תקפ"ה, וראה גם מש"כ בס"ד בהערותי לאבודרהם בסדר תפילת ר"ה, וא"צ לכפול הדברים.

ולאמור שם יל"ד במי שמברך על נ"ח ואינו מדליק בעצמו, אלא שלוחו מדליק, האם צריך השליח לשמוע ברכה מפי הבעה"ב או לאו, והנה אם באנו להשוות נ"ח לשופר, היינו דכמו בשופר

חיובא וסגי במעשה קוף בעלמא, וא"צ לא לבר חיובא ולא לשליחות, וכמו שאם יעמיד בעה"ב את הפועל נכרי לבדוק, כמובן שלא שייכת ברכה אצל הנכרי, ה"נ אם הוא מעמיד את הישראל שא"צ ברכה דלא גרע מנכרי, ורק לברכה של בעה"ב צריך שיתיחס המעשה אליו מכח שליחות או יד פועל כיד בעה"ב, אבל בלא"ה לא יוכל בעה"ב לברך על מעשי שלוחו, וכמו בטובל כלי ע"י פועל נכרי ה"ז מברך, דה"ז כטבל בעצמו, אע"פ שלא צריך את מעשי הנכרי ולא את מעשיו, ואם נפל כלי למקוה ה"ז טהור, ה"נ הכא, ואם נפל מעצמו לא שייך ברכה, ואם האדם הטביל יש ברכה, והטבילה ע"י פועל נכרי וכיו"ב היא טבילה במעשה שלו, ולכן מברך.

ברם בעיקר הדבר אם בעה"ב מברך ורק אחר מדליק, אי שפיר דמי, הנה יעוין בשו"ע סי' תרע"א ס"ז בענין הדלקת נ"ח בביהכנ"ס שכתב הרמ"א בשם מהרי"ל וז"ל, אם רוצים למהר להתפלל לאחר שבירך השליח ציבור והדליק אחד מהם יוכל השמש להדליק הנשארים והש"צ יתפלל. ע"כ. ומקורו במהרי"ל ה' חנוכה ע' תו, ע"כ. והנה שם כל אנשי ביהכנ"ס שוים במצות הדלקת נ"ח שם, ואין כל מעלה של הש"צ שבירך על האחרים, ומ"מ נקטו הפוסקים עפ"י הנאמר במנהגי המהרי"ל, שאין לש"צ לברך על אופן שידליקו האחרים בלבד, והוא לא ידליק, ולכאורה יש ללמוד מהכא לבדיקת חמץ שלא יברך בעה"ב על בדיקת

צריך תוקע בר חיובא דוקא, ה"נ במדליק נ"ח צריך שיהיה המדליק בר חיובא דוקא, ולעומת זה בשופר צריך שליחות הציבור, שיהיה התוקע שלוחם, ואע"פ דסגי בשמיעה למצוה, מ"מ צריך גם את התקיעה, וכמבואר במפרשים, ולפיכך התוקע הוא שליח על התקיעה, וזה בנוסף על זה שצריך שיהא בר חיובא, והנה בנ"ח כאמור לא פשוט שצריך שליחות, ואדרבה אפשר דסגי גם בלי שליחות, אלא שאם נעשה ברצון בעה"ב ה"ז נ"ח, וכנ"ל, ונחזי אפוא לענין הברכה, ולשי' הרשב"א שאדם מברך על טבילת כלים ביד פועל נכרי שלו, כיון שיד פועל כיד בעה"ב, אע"פ שא"צ למעשי הבעה"ב בשביל הכשר הטבילה, ונאמר אפוא גם בנ"ח, כיון שנעשה בשליחותו, הרי בעה"ב מברך על מעשי השליח. אלא שעדיין יל"ד האם גם השליח צריך ברכה על מעשהו זה, שהוא רק למצות בעה"ב ולא לצורך השליח, ולכאורה ה"ז כמו הדין בשופר לשי' המנהיג ואבודרהם הנ"ל, שאכן שליח צריך ברכה, ולכן צריך לשמוע הברכה מבעה"ב, ואם בעה"ב כבר בירך ולא יכול להדליק, ידליק שלוחו כמותו ולא תהוי ברכת בעה"ב לבטלה, אבל גם השליח צריך לברך, אם לא שמע הברכה מבעה"ב, אלא שכבר הובא במקרא העדה הנ"ל מהחק יעקב שא"א לברך שני פעמים על מצוה אחת, אע"פ שכך היה צריך להיות מעיקר הדין. ולא דמי לברכה בבדיקת חמץ, דנקטינן במקרא העדה הנ"ל, שהשליח לא צריך ברכה, כיון שא"צ בר

שלהם לבעל הבית, או דילמא ה"ז נמי כבית הכנסת, ואם אחד מבני הבית ידליק אין כאן גדר שליחות, כיון שהוא עושה את חיובו, ואין מעשיו מתייחסים אל המברך. וזה אם נקטינן שאין מעלה לבעה"ב בעיקר המצוה שהטילו חכמים, שעל כל אחד מבני הבית ניתן לומר איש וביתו, וצ"ע.

ומש"ב הפר"ח מסי' תרצ"ב לענין מגילה, הרמ"א שם פסק בשם הג"א בשם או"ז ח"ב סי' שע"ט שאחד מברך על מקרא מגילה והשני קורא, וש"מ דבכל המצוות יש לעשות כן, והנה באו"ז שם כתב וז"ל, בתוספתא כו' ארשב"א מעשה בר"מ שקראה בביהכנ"ס של טבעון כיון שגמרה נתנה לאחר ובירך עליה ופריך עליה בירושלמי דפרקין, מגילה פ"ג ה"א, זה קורא וזה מברך, ר"ה בשם ר"י מכאן שהשומע כקורא, כתיב אשר קראו לפני מלך יהודה, ולא שפן קרייה, אלא מיכן שהשומע כקורא, וכן הדין בברכה הראשונה מקרא מגילה דהואיל והכל עוסקין במצוה אחת במגילה לצאת בה ושומע כעונה, שפיר דמי שראובן יברך מנ"ח, ושמעון יקרא, עכ"ל האו"ז. וראה גם ד"מ שם סק"א והגר"א שם סק"ד.

והנה מפורש באו"ז דהא דזה מברך וזה קורא הוא רק מטעם שומע כעונה, והיינו שגם להמברך וגם להקורא יש את הברכה ואת הקריאה, ומשמע שאם אין להמברך את השמיעה של המגילה, או אין לקורא את שמיעת הברכה, אכן אין לומר

שליח, אם אינו בודק עמו, ברם נראה דאדרבה הוא, בשלמא בבדיקת חמץ שאין השליח שייך בחיוב הבדיקה בזה הבית, נמצאו כל מעשיו בשליחות בעה"ב, ומעשי שליח מתייחסים למשלח, ושפיר יכול בעה"ב לברך, אבל בהדלקת ביהכנ"ס אטו שאר המתפללים שידליק אחד מהם הוא שליח הש"צ, והרי אין זה חיובו של הש"צ, אלא זהו חיוב שעל ביהכנ"ס שיד כולם שוה בו, ונמצא שאין הוא מדליק בשליחות הש"צ, ולפיכך בכה"ג מברך הש"צ על מעשה שאינו עושה ואינו מתייחס אליו, ולכן אין לעשות כן.

והפר"ח בסי' תל"ב ס"א כתב וז"ל, ודע שאפי' אינו בודק הבעה"ב כלום מצי לברוכי ולא הוי ברכתו לבטלה כדלקמן בסי' תקפ"ה ס"ג וסי' תרצ"ב ס"א בהגה, אבל בסי' תרע"א ס"ז בהגה כתב אם רוצים למהר להתפלל לאחר שבירך הש"צ והדליק אחד מהם וכו', אלמא המברך צריך להדליק, ע"כ. והיינו דקשיא ליה דהרמ"א סתר משנתו, וכאמור אין סתירה מבדיקת חמץ לנר חנוכה בביהכנ"ס, ולעולם בנ"ח בביתו יכול לעשות אחר לשליח והוא יברך בלבד, הואיל וההדלקה מתייחסת אל המברך. אלא שזה נכון על שליח שאינו מבני הבית, אבל אם השליח הוא מבני הבית, לכאורה זה תלוי בספק הנ"ל, מה הגדר באיש וביתו, האם כל המצוה היא רק על בעה"ב, ואז אכן נחשבים בני הבית כאיש אחר לענין שליחות דמתייחס מעשה הדלקה

שזה יקרא וזה ישמע. ובמגילה הרי לא שייך לומר כמו בדיקת חמץ ונר חנוכה, כלומר דבאלו שייך לומר שהמברך מקיים את החיוב, שביתו בדוק מחמץ ובביתו דלוק נ"ח, משא"כ בהא דמגילה לא שייך קיום בלי מעשה קריאה או שמיעה. ולפיכך אין הוכחה ממגילה לבדיקת חמץ ולהדלקת נ"ח. ושורר בנהר שלום סי' תל"ב סק"ה שאכן העיר כן על הפר"ח, וכן העיר על הוכחת הפר"ח מה' שופר, דהתם לא מיירי באופן שלכתחילה אחד מברך והולך והשני עושה את המצוה. ויעו"ש עוד מש"כ ע"ד המג"א בענין ברכה של השליח, וכן בדבריו בה' ציצית סי' ח' סק"ב, וכן ציין לשו"ת מכתם לדוד או"ח סי' י"א, עי"ש כל הענין.

והריטב"א מגילה כא, חולק על האו"ז הנ"ל וכתב שברכה ראשונה הקורא עצמו חייב לברך. וראה למהדיר שם שאכן הביא שהק' אמאי א"א לעשות כן, והרי כל הברכות אע"פ שיצא מוציא, עי"ש מש"כ בזה, וראה שער הציון סי' תרצ"ב שציין להריטב"א, ותו הביא המהדיר שגם בספר העיטור כתב כהריטב"א. ואכן צ"ע, שהרי מפורש שם בריטב"א שהנידון הוא על אחד מהשומעים, וא"כ נמצא שאע"פ שאחד מברך והשומע ממנו הברכה יקרא, לאו שפיר הוא, ואינו מובן, הרי להקורא לא חסרה ברכה, וי"ל שלהקורא ליכא לא קריאה ולא שמיעה, ולכן א"א שיברך, ושפיר קשיא להו הרי אע"פ שיצא מוציא,

ומפורש בגמ' ר"ה כט,א, שבכל הברכות אע"פ שיצא מוציא, והיינו שבכל ברכות המצוות, אחד מברך על המצוה, והשני שומע ממנו הברכה ועושה המצוה שמוטלת עליו בלבד, כמו נטילת לולב או אכילת מצה. וא"כ גם אם המברך על המגילה אינו קורא ואינו שומע עתה, הואיל וכבר קיים המצוה, אמאי לא תועיל ברכתו. וראה ח"י מרן רי"ז הלוי ה' ברכות דשו"ט אם ברכה על מקרא מגילה היא ברכת המצוות, או ברכה על עצם הקריאה כמו ברכת התורה שלדעת הגר"ח אינה ברכת המצוות אלא ברכה על עצם דברי תורה, עי"ש. ולפי פשוטו גם בברכת התורה יכול אחד להוציא את חבריו, אע"פ שהוא בעצמו כבר בירך, וא"כ גם בברכות המגילה כך הוא הדין. ושמא יש לחלק בין הנושאים, וצ"ע.

ובעיקר הדינים אלו, ע"ע ערך השולחן סי' תל"ב ס"ק ד', וכן בספרו חוקת הפסח שם ס"ק ו', וכן כף החיים שם אות כ"ו, וכאמור כל הנידון הוא כאשר המשלח המקיים את המצוה והמחוייב בה מברך על המצוה, ולהשליח העושה את המצוה בפועל אין את הברכה, כיון שאינו שומע אותה, והשאלה היא בשתים, האם המשלח המברך ברכתו אינה כלום, והיא ברכה לבטלה, כיון שבירך ואינו עושה המצוה, ומה ששולחו של אדם כמותו, אין זה כאילו הוא עצמו עשה את המצוה, ועל קיום מצוה אין ברכה, ולא נתקנה ברכה אלא לעושה מצוה,

ומאידך גיסא אם השליח לא שמע את הברכה, הרי אין לו ברכה, אע"פ שנאמר שיש ברכה של המשלח והיא נכונה עפ"י הדין, וראה מש"כ בס"ד ב"אוצר" סוכה מו, א 14-18, וראה שו"ת הר צבי יו"ד סי' ג' ואו"ח ח"ב סי' ה', וכן שם קונטרס מילי דברכות סי' ב' סק"ג, וכן הובא ב"אוצר" שם על המניח תפילין לחברו או המלביש לחבירו ציצית, שהאדם שעליו התפילין והציצית הוא המברך, וראה מג"א סי' ח' ס"ק ח', והביא מתה"ד סי' ק"מ, ואין ללמוד מהתם על כל משלח שאינו אלא מקיים המצוה, כמו שבודקים

את חמצו ומדליקים נרות בביתו, אבל בתפילין וציצית שנעשה בגופו, ה"ז עושה המעשה ממש, ולפיכך הוא מברך, וכבר מבואר ענין זה בס"ד בפקודי העדה פי"ט מה' סנהדרין ה"ד אות ק"ו, ובעוד מקומות, ואין להאריך. וי"ל דבכה"ג דהמצוה בגופו אין כלל חובת ברכה על השליח, וא"צ שישמע הברכה מהמשלח, ואע"פ שנתבאר לעיל ששליח מצוה נמי צריך ברכה, אבל הכא אין מעשי השליח אלא מסייע בלבד, ועיקר העשייה היא של האדם שעליו התפילין, וכש"נ שם בס"ד.

נרפס בקובץ "בית אהרן וישראל"
גליון קט"ז כסלו תשס"ה

סימן מב נר חנוכה של קטן

ותו יש להסתפק אם מותר לברך ברכת הרואה על נרות של קטן, ולכתחילה לחוש שמא בית זה של קטן הוא והנרות הן שלו, ולכן שלא יברכו כלל, זו אינה קושיא, ולכן פשוט שאין להוכיח מתוך מה שמצינו שהרואה מברך ולא חייש לבית של קטן, דאף על של קטן מברכים, זו אינה שאלה, דפשוט שאין לחשוש לכך, וזכר לדבר עי' ב"מ כב, ב, ודוק, (ואע"פ שכל קבוע כמחצה על מחצה דמי) ברם אם יודע שהוא של קטן בזה צ"ע אם יברך ברכת הרואה.

ונראה פשוט שלמ"ד בשו"ע שם שיכול קטן להוציא את הגדול בנר חנוכה, והיינו משום דבדרבנן מוציא אף קטן, הנה חזינן דמקרי בר חיובא ואין לחלק בין אם הבית הוא של גדול שחל חיוב על הבית, וסגי בהדלקה של קטן, ובין אם הבית הוא של קטן, שכל החיוב הוא רק מדין חינוך, דבזה איכא למיחש דלא מקרי חפצא של מצוה, דנראה דהיות ויכול הקטן להדליק בבית הגדול ולהוציאו יד"ח, ש"מ שבכוחו לאשוויי נר חנוכה, ולכן אף במדליק בביתו מדין החיוב חינוך שפיר מצי לאשוויי נר חנוכה, אמנם לשי'

נסתפקתי בשמן שהדליק בו קטן נרות חנוכה ונותר, אי חל עליו דין מוקצה וצריך שריפה, כפי שנפסק בשו"ע סי' תרע"ז. ועי' בסי' תרע"ה ס"ג שקטן צריך להדליק מדין חינוך, וראה גם סי' תרע"ז ס"ג ומש"כ במשנ"ב באלו המקומות בשם הפוסקים, וראה סדר משנה פ"ג מה' חנוכה ה"א, ועכ"פ מבואר דבאופן שיש לו בית לבד, בודאי שמחויב להדליק מדין חינוך, ועתה איכא לספוקי אם חייל על נרות שלו שם חפצא של מצוה ודין מוקצה. וראה רבינו מנוח פ"ב משביתת עשור ה"י, דחינוך הוא רק מצוה שלמה (וכ"ה בריטב"א ריש סוכה והרבה פוסקים) ועיניו לשעות אינו דין חינוך, ורק השלמה הוי דין חינוך ממש, ותענית לשעות אינה דין חינוך, אלא פשוט עפ"י המקרא חנוך לנער, ונ"ל הפי' דהוי מדיני ת"ת שחייב אדם ללמד לבנו, ועי"ש שכתב דחינוך זה אינו לבנות, אבל חינוך של מצוות גמורות הוא גם לבנות, ובזה מיישב הקו' שיש בזה, ובמקו"א נתבאר והובא מקה"י ועוד, ולהנ"ל מובן דבנות אינן בכלל מצות ת"ת. ולפי הקדמה זו יל"ד לענין נר חנוכה. ולהלן הובאו עוד מדברי רבינו מנוח אלו.

קובעים את המזוזה, ולפז"ר צריך קביעת מזוזה של בר חיובא, ובמקו"א נתבאר די ש לצדד דקטן הקובע מזוזה לא מהני דצריך בר חיובא, וק"ו נכרי שקובע מזוזה, ואם כן הוא, הרי מפורש כאן ברמב"ם שבבית שלו הקטן עושה לעצמו, ואכתי צ"ע אם לפ"ז נאמר שגם כתיבה שלו תועיל, וצ"ע.

והנה במשנה סוכה מה, א איתא, מיד תינוקות שומטין את לולביהן ואוכלין את אתרוגיהן, פירש"י הגדולים שומטין לולבי הקטנים וכו', ובגמ' שם מו ב דייק הש"ס דרך אתרוגים של תינוקות מותרים, ופירש"י שלא הוקצו למצוה גמורה, והנה שם השאלה אליבא דר' יוחנן דאתרוג אסור כל יום שביעי, משום דלכוליה יומא איתקצאי, וע"ז אמרין דשל קטנים מותרים, ואיכא לפרושי דבאמת מותרים גם לפני שיצאו יד"ח, היות והן של קטנים, אין עליהם שם מצוה גמורה, ואין דין הוקצה למצוה, ורק פשוט שבמציאות קודם לכן היו צריכים את האתרוגים לקיים המצוה. ותו יל"פ דאף של קטנים אסורים, אלא דשל גדולים אסורים כל היום, ושל קטנים לאחר שקיימו המצוה אודא ליה המוקצה. ותוס' שם פ"י שאין הנידון שחוטפין הגדולים של התנוקות, אלא התינוקות אוכלים אתרוגים של עצמם, ולא מצינו אפוא היתר לגדולים לאכול אתרוג של קטן, היות דהמשנה לא מיירי בכה"ג. ונמצא לרש"י דחפצא דמצוה של קטן אין בה דין מוקצה כמו במצוה של גדול, אלא שלא נתברר אי

הפוסקים שאין הקטן יכול להוציא את הגדול בנ"ח, איכא לספוקי כיון דכל חיובו הוא רק משום חנוך, אי הוי הנרות חפצא דמצוה ואם שייך עליהם ברכת הרואה, וכן כאמור צ"ע אם יש איסור מוקצה בשמן.

ובמאמרי בענין הדלקת נר חנוכה ע"י עכו"ם הוזכרו דברי החסל"א או"ח סי' פ שנכרי המדליק בשליחות ישראל אקרי נ"ח, עי"ש טעמו, ומה שצ"ע בזה. וכמו"כ כתב לשיטתו גם בחש"ו הוא כן, שאם ידליקו בפקודת בעה"ב, שפיר דמי והוי נ"ח, אלא שכאמור דבריו צ"ת, עי"ש. וראה הדרת קדש עניני קטן סי' לא הובא חידוש מכלי חמדה פ' קורח, ומש"כ בהערותי שם בס"ד, דהעיקר שיש ב' חיובים, ואע"פ שחיוב הבית יעשה הגדול בעבור הקטן ואפשר שהוא עדיף, אבל חובת הגברא שיש לקטן לא מתקיימת, ולכן צ"ת. וגם איני יודע איזה חסרון יש בהדלקת קטן לעצמו, [ואולי עפ"י עמודי אור סי' מ', הובא לעיל סי' י"א, עיש"ה ודוק]. שוב ראיתי בפניני חנוכה מהגרי"ש אלישיב (שליט"א) [ז"ל] ע' לז - מו, שנקט להלכה כדעת הכלי חמדה שהובאה שם, עי"ש באורך. וראה במאמרי על תק"ש לנשים "בית אהרן וישראל" גליון קט"ז, וראה מקרא העדה פ' בא סי' נ"ו משנ"ת בס"ד, ושמא יש לחלק בין נ"ח לציצית וכיו"ב, עפ"י משנ"ת במקו"א. וראה ברמב"ם פ"ה מה' תפילין פ"י ה"י, ומחנכין את הקטנים לעשות מזוזה לבתיהם, ע"כ, ופשוט לשונו שהם בעצמם

שיעורים על סוכה ע' רמו בשם הגר"ח, עי"ש, וכן ראה "מוריה" גליון רלו-רלו בשם הגר"ח, וראה תפארת ישראל סוכה פ"ד מ"ז ומסגרת זהב שם. וראה רבינו מנוח פ"ב מה' שביתת עשר ה"י, וכבר הובא לעיל, דעולה מדבריו דב' גדרי מצות חינוך איכא, כנראה מה שמיוסד על מצות ת"ת לבנים, ובזה אין חיוב על אשה ולא על בנות דומיא דת"ת, ותו מצות חינוך סתמא שזה כולל הכל, אמנם גם בנות חייבות בהשלמת תענית יוה"כ לפני גדלות, וצ"ע שם היטב. וראה משך חכמה בראשית יח, יט, ושמא יש לכוין דבריו עם פי' רבינו מנוח, עיש"ה. וע"ע רשימות שיעורים לריד"ס ברכות טו,א. ובמקו"א נתבאר עפ"י הראב"י דין נ"ח של קטן, ובפשוטו לשיטה זו דהשמן נאסר דהוי חפצא דמצוה מעיקר הדין.

והנה בגוף הספק יש לדון גם מחמת המצוה וגם מחמת ההקצאה, שהרי לחלות האיסור צריך הקצאה, וכן נמי צריך מעשה קיום מצוה, וכמבואר כן בפוסקים לענין איסור סוכה ולענין ד' מינים, ועי' באו"ח סי' תרל"ח ס"א ומשנ"ב שם. וכן סי' תרנ"ג ס"א וב' ומפרשים שם. ויש אפוא לדון אם הקצה הקטן למצוה ויצא בו, דהן תרתי לריעותא, דהקצאה של קטן וקיום מצוה של קטן, וכן יש לדון אם הקצה גדול למצוה, אלא שמעשה המצוה עשה הקטן, וצ"ע. ועכ"פ מה דנקט הישועות יעקב עפ"י שיטתו דעד לאחר הנטילה ביום ז' בודאי הוקצה, ואין הנדון

לגמרי לא הוי מוקצה או דהוי לכל הפחות מוקצה עד שיקיים המצוה, ורק לאחריה ליכא מוקצה. ולהתוס' אין לנו גילוי בהלכה זו, דהא דקטן עצמו אוכל, הרי פשוט שב"ד אינן מצווין להפרישו. והנה לא מצאתי להרמב"ם ולהשו"ע שיזכירו המפורש במשנה בהיתר האתרוג של קטן ביום שביעי. ואם ס"ל כפי' תוס' אין קושיא, דהא פשיטא שמותר כמו שאר איסורין שאין ב"ד מצווין להפרישו. ברם אם ס"ל כפירש"י דהאתרוג של קטן מותר לגדול לאוכלו, בודאי שהיה להפוסקים לבאר הלכה זו שהיא מחודשת. ומצאתי בישועות יעקב סי' תרס"ד סק"א שעמד בזה, ועי"ש דפשיטא ליה שרק לאחר שקיים המצוה ביום ז' אזדא ליה המוקצה, אבל לפני כן ה"ז מוקצה, ועפ"י מיישב, דבמשנה איירי רק במקדש והוי כל שבעה דאורייתא, וס"ל שצריך שלכם כל שבעה, ואתרוג של קטן אינו ראוי רק לעצמו, ולכן לא הוקצה לאחר שיצא בעצמו יד"ח, ברם לדידן דשאל כשר ביום השביעי, אף אתרוג של קטן מוקצה לכל היום, היות שאפשר להשאילו לאחר לצאת בו, עי"ש. (אלא שיל"ע אם שאול היינו קנין שאלה, האם יכול קטן להשאיל, וגם אי הוי רשות גרידא, צ"ע אם קטן שאינו בר מחילה יכול ליתן רשות). ומ"מ עדיין צ"ע בהשמטת הרמב"ם על הדין הנוהג במקדש. ומלבד זאת הא נמצא שאינו מפרש כרש"י משום שאינה מצוה גמורה, אלא מטעמא אחרינא, וכאמור אליבא דפרש"י עדיין צ"ע. שו"ר ברשימות

אלא אחרי קיום המצוה, הנה זה עפ"י שיטתו, אבל אליבא דפירש"י נראה שאינה מצוה גמורה א"כ אין כלל דין מוקצה. ועפ"י האמור יש לדון לענין נר חנוכה, דאליבא דרש"י אין השמן נעשה מוקצה, ואליבא דתו' אפשר שנעשה מוקצה.

ולכאורה אמינא דהראשונים אזלי לשיטתם, דנחלקו רש"י ותוס' ברכות מת, א בגדר המצוה של הקטן, דרש"י שם פי' שאין על הקטן שום מצוה, וכל החיוב מוטל רק על אביו לחנכו, ואילו תוס' שם פי' דעל הקטן עצמו מוטל חיוב מדרבנן, עי"ש בדבריהם, וראה רש"י נדה מו, ב, וכן מה שהאריך בקה"י ברכות סי' ט"ו, וכן שו"ת יביע אומר ח"ג או"ח סי' כ"ז-כ"ח, וראה פי' חרדים בירושלמי ברכות פ"ג ה"ג, והובא במקרא העדה פ' ויחי סי' רל"ח. ומבואר אפוא דרש"י לשיטתיה דאין כלל מצוה על הקטן, והמצוה שמוטלת על האב אינה מצות ד' מינים אלא מצות חינוך, והד' מינים הם היכי תמצי בלבד לקיים המצות חינוך, ולכן ס"ל דליכא מוקצה באתרוג של קטן, וכאמור בפשוטו אף לפני שגמר המצוה נמי ליכא מוקצה, ברם תו' לשיטתם דהיא חלות מצוה המוטלת על הקטן, ולכן שפיר חייל מוקצה על אתרוג של קטן, ולא הוזכר היתר אכילה אלא לקטנים בעצמם, וכש"נ. שו"ר שקדמני בזה בשו"ת התעוררות התשובה ח"א סי' קפ"ד, וע"ע שו"ת חקרי לב או"ח סי' מ"ה וסי' ע', אבי עזרי תנינא פ"ד מה' ק"ש,

חי' הגר"ר גרוזובסקי סוכה סי' א'-ב', נחלת יצחק סי' ט"ז. וע"ע הגהת המהדיר במאירי נדה מו, ב, וראה שו"ת ציץ הקדש ח"א סי' כ"ט וקו"א שם, ואוצר מפרשי הירושלמי סוכה פ"ג ה"ט.

ולפ"ז אף מה שנסתפקנו בדין שמן של חנוכה של קטן אם הוקצה, תליא בפלוגתא דרש"י ותו', ותליא בגדר מצות חינוך. ומעתה מה שנחלקו ב' הדעות בשו"ע אם הקטן מוציא את הגדול בנר חנוכה, לכאורה דתלוי בזה, דלמ"ד דמוציא היינו דמחויב מדרבנן במצוות, ולכן שפיר מוציא את הגדול במצוה שאינה אלא מדרבנן, ברם מ"ד שאינו מוציא אלא את עצמו היינו שאין זה גדר מצוה אלא חינוך המוטל על האב, ונמצא שהשאלה הנ"ל תלויה בפלוגתא דהפוסקים הנ"ל, ויעושה"ה בתו' בברכות, וכן יש להוסיף שעפ"י שי' המפרשים שאע"פ שאין הקטן מחויב במצוות, מ"מ קיום מצוה יש לו מדין תורה, וגם עשה דוחה ל"ת יש אצלו, לכאורה בפשוטו האתרוג שלו נאסר מעיקר הדין, ושי' המפרשים הללו מבוארת במקו"א בס"ד [לענין להלביש קטן ציצית של כלאים משום עדל"ת, ודבר בזה בזכר יצחק, וראה מקרא העדה פ' וישב.] ויש לראות מקור לשאלה זו אם ע"י חובת חינוך איכא דין על הבן, או שהדין הוא על האב, והוא מה דשינונו בנזיר כח, שהאב מדיר את בנו בנזיר, ופליגי התם ר"י ור"ל אי הוי מהלמ"מ, או שהוא דין חינוך דרבנן,

דזה נכון רק למ"ד שיש עליו מצוה גמורה, אבל אם מצות הקטן אינה חפצא של מצוה אלא של חינוך, א"כ אם ידליק בעצמו אין זה כלום, ואיך אפשר לעקור המהדרין שבעה"ב מדליק והו"ל נרות חנוכה, ובכה"ג שקטן מדליק, לא חייל עליהו שם נרות של מצוה, וצ"ע.

ואכן באמת כך הוא פשוט, שלמ"ד שיסוד מהדרין היה שבעה"ב מדליק כמניין בני הבית, א"כ בודאי שא"א לכל אחד להדליק בעצמו, ולברך לבד, שהרי אין זו מצוה שמוטלת על כל אחד מבני הבית על גופו, אלא היא מצוה המוטלת על הבית, וכמו שפשוט שמוזזה אחת פוטרת את הבית, כן נמי נר חנוכה אחד פוטר, אלא שמהדרין שיהיו מספר הנרות כמספר בני הבית, ברם לשי' הסוברים שכל אחד מדליק, הנה גדר ההידור הוא שיש מצוה על כל אחד מבני הבית להדליק בעצמו, ולפ"ז מובן נמי מה שקטן מדליק, ופשוט. ועי' שו"ת רב משולם בתשובות החכ"צ סי' ה' החילוק בין חנוכה ומגילה לענין קטן, ודוק היטב לנידוד"ד. וכן ע' שפ"א שבת שם. וראה אריכות בזכרון שמואל סי' י"ח-כ', ובקונטרס מחי' ר"ש רוזובסקי ע' 29-31, ושם יש ביאור החילוק למ"ד שקטן מוציא את הגדול במגילה, ושי' העיטור דה"ה נ"ח, ומה שיש לחלק ביניהם, ובהא דאין שליחות לקטן, י"ל כיון שבעה"ב שולחו אע"פ שאין שליחות לקטן, עי' מחנא"א שלוחין סי' י"א ונתה"מ סי' קפ"ב שעל

וקי"ל דהוי מהלכה, וראה רמב"ם פ"ב מה' נזירות הי"ג - י"ד, ולשון הרמב"ם שם, וחייב האב לנהוג בו כל דקדוקי נזירות, ומבואר שהיא חובת האב, וראה חי' הגרי"ז נזיר שם, והנה אע"פ שחינוך הוא רק מדרבנן, מ"מ יסוד החיוב יש לראות בהלכה זו שבנזיר, ושם לא נאמר שזו חובה, דהרי כל נזירות אינה חובה, אלא הוא בגדר הוראה סוטה כו', ומ"מ יש לראות בנזירות אבוא דכולה חינוך, וכמו שלפי ר"ל שם הוא מדין חינוך ולא מהלכה, וחזינן לשון הרמב"ם דהוי חובת האב, אע"פ שהבן הוא הנזיר, ואם הגדיל ה"ז נזיר גמור מדין תורה, וכמו"כ יש לראות במצות ת"ת לבנים גדר חינוך, והמצוה היא על האב ללמד את הבן, אבל ליכא מצוה על הבן הקטן ללמוד, וז"ב. ואכ"מ. וע"ע כלילות שמואל לרש"א תוספאה כללי החית אות קי"ג שהאריך בענין חינוך, וחילק בין מצוה דאורייתא למצוה דרבנן.

ויל"ע עפ"י האמור בהא דמהדרין מדליקין נר לכל אחד ואחד, ונחלקו הפוסקים האם בעה"ב הוא שמדליק כמנין בני הבית, או שכל אחד מבני הבית מדליק בעצמו. וע' בשו"ת גליא מסכת ובית הלוי חי' חנוכה וחי' מרן רי"ז הלוי ה' חנוכה, וכבר האריכו בזה. ולכאורה יש להעיר, לשי' הפוסקים דהתקנה היתה שבעה"ב ידליק כמנין בני ביתו, א"כ איך אפשר לנהוג באופן אחר וכל אחד מדליק לבד, ואף הקטנים בכלל,

מעשה גרידא יש שליחות, וא"כ י"ל כיון שבעה"ב מסכים בדעתו למעשיו של קטן, א"כ איכא חלות שם נ"ח, דבלא"ה לא מהני, ובמקו"א נתבאר שרק בעלים עושה חלות נר חנוכה, ודוק להכא. וראה סדר משנה פ"א מה' תפילה ה"ב בגדר חיוב קטן בתפילה. ובטו"א חגיגה דף ו' דן על מצוות קטן שאין לו כונה, למ"ד צריכות כונה, עי"ש, וראה בזה בשו"ת חלקת יואב אה"ע סי' ב', שו"ת בן פורת ח"א סי' י סק"ט, אמרי בינה דיני שבת סי' ז, ואגלי טל מלאכת חורש סי' א, ומצאתי בזה בפירוש ריבב"ן ברכות [נדפס בגנוזי ראשונים] ע' קמה, ועל מצוות דרבנן דנו אחרונים אם צ"כ, וראה או"ח סי' ס', ואם הדליק נ"ח להדיא שלא לשם מצוה, לפו"ר לא יצא ואין זה נ"ח, וראה הערותי לאבודרהם ה' סוכה, וצ"ע בכ"ז. וראה במאמרי על הדליק ב' פעמים נ"ח.

ובענין הנ"ל שאם נ"ח של קטן אין עליו שם מצוה, דנראה שא"א לברך עליו ברכת הרואה, ולכאורה י"ל שאפי'

קטן אחר נמי לא מצי לברך עליו, דגם עליו נאמר שצריך לברך על נ"ח, ואלו לאו נרות מצוה ננהו, וכבר מבואר בפוסקים שגם לקטן צריך שתהיינה המצוות כשרות כמו שצריך לגדול. וראה בריטב"א סוכה ב, ב, ובאוצר מפה"ת שם, וראה דברים נכבדים בשו"ת דברי ישעיהו (לרי"י מינצברג) סי' א', אלא שאם נאמר כן תהא מילתא דתמיהא, דקטן מברך על נ"ח שלו ברכת המצוות וברכת הרואה, והנ"ח שלו עצמו אינם חפצא של נ"ח, ולא מסתברא. [וראה הדרת קדש עניני קטן סי' ל' בשם הכלי חמדה, וראה רמב"ם ה' מזוזה דפשוט לשונו דקטן קובע המזוזה לעצמו כש"נ לעיל, ואילו על קטן שקבע לבר חיובא, דנו הפוסקים, ראה שד"ח כללים מערכת המ"ם כלל קל"א, כרך ה' ע' 67, והדרת קדש שם סי' ו'] וראה בקרואי מועד ר"ה מאמרי על תק"ש לנשים, [נדפס בקובץ בית אהרן וישראל גליון קכא], והדרת קדש הנ"ל סי' י"ז. ושו"ר בהליכות שלמה ה' חנוכה כתב שנ"ח של קטן אתקצאי, עי"ש.

אור לי"ב כסלו תשל"ד

סימן מג

בענין ברכת הרואה נר חנוכה

באורחות חיים וב"י סי' תרע"ז. וראה עתה מש"כ בס"ד באוצר מפה"ת סוכה מו, א. וראה גם במאירי בשם גדולי הדורות. וע"ע בחי' הריטב"א החדשים שבת שם שיטה חדשה בזה, דמברך פעמים על הראיה, וצ"ע. ולדברינו נכון שהסומא נמי מברך, אע"פ שאינו רואה, וכמש"כ המג"א סי' תרע"ה, ולא כמו שהשיגו במור וקציעה שם, עיי"ש. וראה משנ"ת בס"ד במקרא העדה פ' ויחי סי' רל"ט.

ונראה בביאור יסוד מחלוקת הראשונים, שהוא בעיקר תקנת ברכת שעשה ניסים. דלשי' כל הראשונים אין חובת גברא בפ"ע לברך ברכה זו, אלא שברכה זו היא חלק ממצות נר חנוכה, ועל כן כל שמברכים עליו בבית ומקיים המצוה, שוב אין עליו שום חובה נוספת. ורק אם מי שלא קיים המצוה ורואה נר חנוכה, תקנו לו חכמים שיברך ברכה זו, וכמש"כ התוס' סוכה מו, א הטעם משום חביבות הנס או כדי לזכות לאותם שאין להם בית להדלקת הנר, שיהא להם הברכה. אבל שי' המרדכי דאיכא חובת גברא בברכה זו מלבד המצוה דהדלקה. ואין ברכה זו שייכת לעיקר קיום המצוה דנר חנוכה.

ועיין במג"א סי' תרע"ו סק"א שהוכיח מדברי תוס' הנ"ל דלא ס"ל

הנה נחלקו הראשונים בדין ברכת הרואה. שי' המרדכי פרק במה מדליקין דאף מי שמדליקין עליו בביתו ויוצא י"ח המצוה, מכ"מ אם נמצא במקום שאינו רואה נר חנוכה, ה"ז חייב להדליק כדי שיוכל לראות ולברך ברכת הרואה. והיינו שיכוון שלא לצאת במה שמדליקין עליו בביתו, וע"י כך יתחייב כאן בנר חנוכה, ויוכל לברך שעשה ניסים, עיי"ש. אבל שי' ראשונים אחרים דכל שמדליקין עליו בביתו ויוצא ידי חובת המצוה, שוב אינו מברך אם רואה את הנרות, וגם מי שאין מדליקין עליו בבית ואינו מקיים המצוה, אינו מחויב ללכת לראות נר חנוכה כדי לברך, אלא שאם רואה יש עליו מצוה לברך. ועיין היטב בב"י סי' תרע"ו וכן בב"ח שם. וגם בסי' תרע"ז בשו"ע ס"ג ונו"כ שם.

וביאור שיטת המרדכי הנ"ל אינו משום דיש חובת ראייה, אלא דאיכא חובת ברכה, ולא תקנו חז"ל הברכה רק בשעת ראייה וע"כ חייב לראות כדי שיברך. וצ"ל שזו גם כוונת הרמ"א בסי' תרע"ז שם, ודברי המאמר מרדכי שהעתיק בשעה"צ אינם מובנים לי כלל, עיי"ש. [וראה כעין שי' המרדכי בבשמים ראש סי' שמ"ג, ועיקר שי' רבינו משולם שם, עיין

לברך רק לאחר הדלקה, דהוי ברכת הרואה, וזו ברכה בפ"ע שנתקנה על הרואה וע"כ צריך קודם להדליק ואח"כ לברך, וכן נמי אינו מברך קודם ההדלקה, כיון שאין לברכה זו שייכות עם המצוה. ועפי"ז י"ל שי' רש"י דאף שעתיד להדליק בביתו, מ"מ מברך כשרואה, ולא אומרים שיסדר כל הברכות ביחד, ועי' באבנ"ז סי' תק"ו, ולדברינו א"ש.

וראיתי לידידי הגאון רר"י רייכמן שליט"א במאסף זר תורה על מסכת שבת שכתב לפרש כונת המסכת סופרים שאין מברכים על נר שהודלק לפני הזמן, דהיינו ברכת הרואה, אבל המצוה עצמה יוצאין יד"ח, והביאור דכל שהוא לפני הזמן עדיין אין עלה חלות שם מצוה דחנוכה, עיי"ש. והנה לדברינו הדברים נכונים ומאירים, דמסכת סופרים לשיטתו, ואין צ"ל דדוקא הרואה אינו מברך, אלא הכונה דהוא עצמו נמי אינו מברך שעשה ניסים. והיינו דס"ל כהמרדכי דהוי חובה בפ"ע, וזה אין לקיים אלא בשעת מצוה ממש, אע"פ שאפשר להדליק ולברך על הדלקה קודם לכן. אמנם לשיטת כל הראשונים דברכה זו היא חלק מקיום המצוה דנר חנוכה, י"ל פשוט דכמו שמברך על ההדלקה ומדליק לפני הזמן, כן נמי יכול וצריך לברך ברכת הודאה לפני הזמן, וא"ש היטב.

והנה מדברי התוס' הנ"ל למדנו דכל מי שאין לו בית פטור מנר חנוכה, כמו מי שאין לו בית שפטור ממזוזה, וכמבואר

כהמרדכי, דהיינו שהתוס' הקשו אמאי תקנו ברכה לרואה רק בחנוכה ולא במצוות אחרות, ועיי"ש במחה"ש פמ"ג ולבו"ש מש"כ בזה. וביאור הדברים, דלשי' המרדכי דאיכא חובת גברא לברך ברכת הודאה, א"כ אין ענין מיוחד אצל הרואה, אלא שמקיים חובה זו, וכל הקושיא רק למ"ד שאין חובת ברכה, ותמיד הברכת הודאה בכלל המצוה, ולרואה שלא קיים המצוה תקנו חכמים ברכה זו. וראיתי בחי' חת"ס שבת כג, א שכתב דלשי' מרדכי איכא חיוב ראייה, ותו כתב דלתי' קמא בתוס' הנ"ל הוא כשי' זו, ואין דבריו מובנים לי, עיי"ש. ויותר נראה דהתי' האחרון בתוס' שם הוא כשי' המרדכי, עיי"ש.

ולפ"ז יש לבאר גם מה שמצינו מחלוקת קדמונים אם מברך שעשה ניסים לפני הדלקה שיהא עובר לעשייתו, וכן פסק הרמ"א בסי' תרע"ז ס"א. אבל במסכת סופרים איתא דמיד לאחר ברכת להדליק מדליק ואח"כ מברך שעשה ניסים. ובשו"ת מהרי"ל ס' קנ"ה עמד בזה, יעו"ש. וראה אבודרהם דיני חנוכה ושם הערות 35-6, [וראה רשימות שיעורים סוכה מו, א וכן תשובות והנהגות ח"ב סי' של"ט מנהג הגר"ח בענין זה]. ולפי הנ"ל י"ל דפליגי בפלוגתא הנ"ל, דלשי' הראשונים דברכת הרואה היא בכלל קיום המצוה דנר חנוכה, ע"כ יש לברך גם ברכה זו קודם הדלקה, דברכה זו שייכת לקיום המצוה. אבל אליבא דהמרדכי אדרבה יש

בדירת אכסנאי לחיוב, וא"צ דירה גמורה כמו מזוזה, אבל מכ"מ שו"נ"ח ומזוזה דבעינן בית. וראה מאמרי בענין נ"ח מצות גברא או חובת פתח.

ובנידון לאותם שאינם גרים בתנאי דיור של קבע, אלא גרים כל הזמן בתוך כלי הרכב או אהלים. והנה אותם הנשואים, הרי פשוט שנשותיהם ידליקו עליהם בביתם, ובאופן זה אין כל שאלה, וכמבואר בגמ' שבת כג, א. אכן נראה דזה דוקא אם האשה מתגוררת בביתם, אבל אם הלכה למקום אחר, שוב חייל עליו חיוב, אע"פ שהאשה עצמה יוצאת י"ח במקום שנמצאת, כן נראה פשוט. אבל לבחורים שביתם הוא רק המקום בו הם נמצאים עכשיו, וכדמוכח בגמ' שם, א"כ הדר הספק הנ"ל אם תנאי מגורים אלו יש בהם חיוב נר חנוכה.

ואולי י"ל סברא, דאם אין זה בית, שוב חזר להיות ביתם הקבוע כל השנה בביתם, ועד כאן לא קאמר בגמ' דאכסנאי הוי האכסניא ביתו משום דהוי בית, וא"כ נעקר ממנו ביתו הראשון, ועכשיו הוא גר כאן, אבל ככה"ג שאינו גר במקום אחר, א"כ חזר להיות ביתו הקבוע, אף מקום דירתו עכשיו לענין נר חנוכה. וצ"ע בסברא זו. ויש לדמות זאת כמו אם בשעת הדלקה הרי הוא מהלך בדרך ואינו נמצא בביתו אטו נימא דמשו"ה נפטר מנר חנוכה כיון שבזמן חיובא אין לו בית. בודאי שזה אינו, דכל שאינו קבוע במקום אחר, הרי ביתו זה דירתו הקבועה, וכן נמי

שם להדיא כן. ולא נתבאר מה מקרי בית לענין נר חנוכה. ועיין רש"י שבת כג, א שכתב דברכת הרואה היא למי שבא בספינה, והיינו שאינו מדליק, וכמש"כ המפרשים בס' תרע"ו, ועי"ש גם בהגהות הרא"מ הורוביץ, אבל אינו מבואר אמאי אינו מדליק, או משום שאין לו נרות ושמן, והוא אנוס, או הכונה שפטור מעיקר הדין, כיון שאינו נמצא בבית. ומצאתי מפורש בספר השלמה בשם ה"ר אשר שמפרש כן לענין בא בספינה. ולפ"ז אין ספינה בכלל בית לענין נר חנוכה, ודבר זה צ"ע. ומצאנו ברמב"ם פ"ו מה' מזוזה ה"ט דבית שבספינה פטור ממזוזה לפי שאינו עשוי לדירת קבע, וכ"ה ברמב"ם פ"א מברכות ה"ב דאפי' דר שם כל ימיו פטור ממזוזה, והיינו משום דהבית עצמו אינו עשוי לקבע, אע"פ שמי שדר בו הוא באופן קבוע, וזו הלכה בדין בית למזוזה שצריך שיהיה בית שעשוי לדירת קבע, אבל לא שמענו לענין חנוכה דרק בית כה"ג מתחייב. דאם נימא הכי הרי גם דרי אהלים יהיו פטורים מנר חנוכה, דלענין מזוזה השוה אותם הרמב"ם בה' ברכות שם, [וראה מש"כ במסכת מזוזה בפ"י פרשה סדורה ס"ק י"ג וס"ק י"ד], והדברים צ"ע כי לא נמצא מבואר להדיא, וזה פשיטא דכל שהאדם עצמו דר שם עראי אין זה חסרון, דהרי אכסנאי חייב במקום שנמצא, ואין לדון רק על הבית עצמו אם הוא נקרא בית לענין זה. ועיין ר"ן שבת כג, א בדין אכסנאי שכ' דנ"ח לא דמי למזוזה, וכונתו דלענין נ"ח סגי

שאינ בו קידוש היום, אין מברכים שהחיינו, הרי שסתר משנתו. ומצאתי שכבר עמד בזה בליקוטי הלכות קול סיני דיני חנוכה, [ההערות 50 ו-55] הן הערה אחת, ונשתבש שם הדפוס. וראה גם תשובת הרש"ך מוילנא בשד"ח ח"ט ע' 199, וראה עתה שו"ת בנין שלמה ח"ב סי' ס', ועכ"פ בודאי כאן יש לברך, בצירוף מה שיתכן ובאמת מקיים עתה את המצוה, וכש"נ.

ובעיקר הדין שנחלקו הפוסקים, דאם רוצה להדליק במקומו כדי לראות, אם אפשר לכוון שלא לצאת במה שאשתו מדליקה עליו, עיין בב"י ואחרונים ס' תרע"ז. וכבר נתקשו בזה המפרשים דכיון שאינו רוצה לצאת, איך יוצא בכך נגד רצונו ואינו יכול להדליק באכסניא שלו. וכבר עמד בזה בברכ"י שם בשם כמה אחרונים וכן הרש"ק בספר החיים שם, ובשו"ת שער אפרים ס' מ"ב כתב דשאלה זו תליא בפלוגתא דמהדרין מן המהדרין, דשי' המחבר הב"י דא"צ נר לכל אחד, ולכן בע"כ יוצא י"ח חובה שמדליקין הנר בביתו. אבל התה"ד יסבור כהרמב"ם דמדליקין לכל אחד ואחד, ולכן שפיר קאמר שאינו יוצא י"ח בנר של אשתו, ויכול להדליק במקומו. והברכ"י שם תמה עליו דמה יענה על המהרש"ל דס"ל כהרמב"ם, וס"ל נמי כהב"י דאינו יכול להדליק כאן, יעו"ש. ובאמת דלק"מ, דעיקר הכוונה לתרץ דס"ל להתה"ד כשי' הרמ"א דכל אחד ואחד מדליק בעצמו,

הכא אע"פ שהוא לזמן מרובה, כיון שמכ"מ יש לו בית קבוע, ואינו מה שכתבו התוס' בסוכה הנ"ל שאין לו בית כלל. ונראה דבני ישיבה ביתם הקבוע הוא הישיבה בזמן החנוכה, שהרי לולי שהיו במקום אחר היו נמצאים אז בישיבה, וע"כ יש לדון את הישיבה כביתם, ולפ"ז יש לראות להדליק בישיבה עבור כל התלמידים אשר אינם נמצאים. אמנם מאידך גיסא אין סברא זו פשוטה, ואם גם בתנאי דירה כאלה יש חיוב נר חנוכה, הרי אין תועלת במה שמדליקים עליהם בבית, שאין זה ביתם עכשיו, והם צריכים להדליק במקומם, וע"כ לכאורה ידליקו בלא ברכה. ואם נעשה כן, אף ברכת הרואה לא יוכלו לברך, שהרי מוציאין אותם י"ח בביתם, ואף לפמש"כ הרמ"א בסי' תרע"ז כהמרדכי לברך ברכת הרואה, הנה הכא לכו"ע אי אפשר, דהרי כדי לברך, צריך שיהיו נרות אלו נרות חנוכה, ומה"ט צריך לכוון שלא לצאת מה שמדליקין עליהם בבית, וזה א"א, דכאמור אולי אין אלו נ"ח כיון שאין כאן בית, ובהכרח הם צריכים לכוון לצאת במה שמדליקין עליהם בבית, ונמצא שלא יברכו כלל.

ולענין ברכת שהחיינו עיין בשעה"צ סי' תרע"ו אות ג' שהביא מהמאירי שיברך על הזמן אע"פ שאינו מקיים המצוה, וכן פסק בביאור הלכה סי' תרצ"ב לענין פורים, וכן כתבו עוד אחרונים. אבל המאירי עצמו כתב בפ"ק דמגילה דכל

עיי"ש בסי' תרע"א, אבל ברמב"ם מבואר דבעה"ב מדליק כמנין בני הבית, ולדעתו באמת א"ש נמי שי' הב"י דא"א לכוון שלא לצאת. והמהרש"ל יסבור כהרמב"ם, ועיי"ש בתשובותיו סימן פ"ה. ובעיקר שי' הרמב"ם כבר עמדו אחרונים, עיין בבית הלוי על עניני חנוכה, וכן בשו"ת גליא מסכת בחאו"ח סי' ו' ובחי' רי"ז הלוי על הרמב"ם, וכן בתשובת הגרש"ך מוילנא הנ"ל, ואכ"מ.

אלא דדברי מהרש"ל תמוהין אצלי ממקום אחר, דמבואר שם בתשובה דס"ל כהב"י, ומכ"מ כתב דכל שאינו רואה כגון בין הנכרים אע"פ שמדליקין עליו בביתו, ידליק ויברך ברכת הרואה, וזה אינו מובן, דכיון שאינו מברך להדליק, מטעם שיוצא ידי חובה בנר של אשתו, א"כ הנרות הללו שמדליק כאן אינם בכלל נרות חנוכה, ואיך אפשר לברך עליהם ברכת הרואה, ואטו אפשר לברך ברכת הרואה על נרות בעלמא, ודברי המהרש"ל צ"ע אצלי. וראה מש"כ המשנ"ב בסי' תרע"ז ס"ג שזה סותר לפסק השו"ע סי' תרע"ו, ע' בשו"ת אגרו"מ או"ח סי' ק"צ מש"כ לישב, אבל עדיין הפסקים סותרים, דבסי' תרע"ו מבואר שא"צ לראות, וזה להפך מסי' תרע"ז.

והנה עכ"פ הרמ"א אזיל לשיטתו שפסק בסי' תרע"א דכל אחד מבני הבית מדליק, וא"כ בודאי יכול אכסנאי להדליק ולכוון שלא לצאת בנר של ביתו, וכמו

שפסק בסי' תרע"ז. ולפ"ז יש להפליא על המשנה ברורה, דלאחר שפסק הרמ"א בסימן תרע"א שכן המנהג, ושתק ליה משמע דכן נכון לנהוג, ואילו בסי' תרע"ז פסק המשנ"ב בס"ק ט"ז שלכתחילה אין לנהוג כהרמ"א, אלא לשמוע ברכה מאחרים. וזה לא יתכן כלל וצ"ע. ובאמת הגליא מסכת הנ"ל פסק שאין לנהוג כהרמ"א בסי' תרע"א אלא כהרמב"ם דבעה"ב מדליק לכולם, ולדבריו א"ש הכל להלכה. אבל אין המנהג כן. ויכולים היינו לחלק בין הנושאים ועפ"י מש"כ לעיל, דאכסנאי שאשתו נמצאת בבית, נמצא שאין האכסנאי ביתו, ולא חייל כלל חיוב כאן, ולכן אין בכוחו להחמיר, משא"כ הנמצא בביתו מדליק שם אע"פ שכבר הדליק בעה"ב. אבל לפ"ז נמצא דגם אם אין אשתו מדלקת, נמי לא יוכל להדליק ולברך באכסנאי, עיי"ש בשו"ת מהרש"ל. ואולי י"ל, דבאמת צ"ע איך יוכל מספק לברך, אולי אשתו מדליקה עליו, ועיין גם בשער הציון סי' תרע"ז או"ק ד' בשם תה"ד סי' ק"א, ובע"כ צ"ל דכן היה תיקון חכמים דכל שידוע שאשתו מדליקה, אין דירתו נעקרת משם, אבל באין ידוע לו, תקנו חכמים שתהיה דירתו כאן כדי לקיים המצוה, ולפ"ז א"ש מש"כ להעמיד פסק המשנ"ב, וצ"ע בכ"ז. וע"ע בטוב עין לחיד"א סי' ט', רב פעלים ח"ב ס' נ', שו"ת תורה לשמה סי' ע"ח.

וחזור אני לבאר דברי התוס' בסוכה, דהנה בתחילה הקשו מאי שנא נר

חנוכה שהרואה מברך ולולב וסוכה אינו מברך. והנה מדהקשו מלולב, דמי שאינו מקיים אינו משום פטור, אלא דאין לו והוא אנוס, דאין פטור מלולב שהוא חובת גברא, הנה נראה דס"ל דבנר חנוכה אף מי שאינו פטור אלא אנוס נמי מברך. וכתבו לתרץ דזה תקנו בגלל אלו שאין להם בית ואין בידם לקיים המצוה, וחזרו וסתרו תי' זה, דא"כ אמאי לא תקנו על מזוזה, בגלל מי שאין לו בית. ולכאורה מוכח דס"ל בתירוצם דפטור דמי שאין לו בית לחנוכה הוא דומיא דפטור ממזוזה למי שאין לו בית, וזה אינו פטור משום אנוס אלא משום שאינו בר חיובא. וא"כ יש ללמוד דס"ל בתירוצן זה דתקנו ברכה רק למי שאינו בר חיובא ולא לאנוס בלבד, וכאמור סתרו תירוצם. וא"כ קמו להו שאר התירוצים, היינו משום חביבות הנס, ולפ"ז מבואר דאנוס הוא שמברך, דומיא דקושיתם מלולב. וצ"ע אמאי הקשו ממזוזה ולא מסוכה דהק' מינה, שהרי הולכי דרכים פטורים מן הסוכה.

וא"כ שוב אין ללמוד דמי שאין לו בית שיברך, אם נימא דהוא פטור בעיקר הדין וכמו דפשיטא להתוס'. דלפ"ז יתכן לומר דלא תקנו חכמים ברכה זו, רק למי שנתחייב בנר חנוכה, וא"א לו לקיים מחמת אונס, אבל מי שפטור מעיקר הדין, אולי לא תקנו לו חז"ל ברכה זו. ואמנם י"ל דמטעם חביבות הנס לא שנא בין אנוס לפטור, וצ"ע בזה. ובפשיטות אינו מסתבר להעמיד שאלה זו בפלוגתא בין שני

התירוצים בתוס'. וע"כ נראה דבכל גווני איכא ברכה זו. והנה בתוס' הרא"ש איתא נמי תי' התוס' ולא הק' ממזוזה. ואפשר לומר דס"ל כסברא שכתבנו, דאין להקשות ממזוזה, דשאני התם שאינו בר חיובא, משא"כ בנ"ח אע"פ שאין לו בית הוי בר חיובא, אלא דהוא אנוס. אלא דא"כ אינו מבואר מאי שנא מסוכה ולולב דאיכא נמי מאן דאניס ולית ליה. וע"כ צריך לפרש דיש לישב הקו' ממזוזה מה דלא תקנו ברכה לרואה, דאין זמן קבוע לקיום המצוה כמו בחנוכה. ואכ"מ להאריך בזה. ובעיקר דברינו הנ"ל, עיין בפנ"י שבת כא, ב שהסביר דסגי בנ"ח לכל בני הבית, וא"צ כל אחד להדליק, דעיקר המצוה הוא פרסומי ניסא, וע"כ עשו חז"ל החובה כאילו הוא חובת הבית, עיי"ש, וזה מתאים לד' תוס' הנ"ל. וע"ע שפ"א שם, וכן באר אברהם לרא"א פוסבולר שו"ת סי' ט"ז, בית שערים או"ח סי' שס"ב, חכ"צ שו"ת תוספות חדשים סי' י"ג, זכרון שמואל סי' י"ג, קונטרס חנוכה מגילה ע' לג-לה, כלבו ה' חנוכה בדין אנשים הרבה הדרים בחצר וכו', ספר הזכרון לר"ח שמואלביץ ע' תרב.

ועלה עוד בדעתי לומר הפי' בנוסח הנרות הללו שמקורו במסכת סופרים פ"כ ה"ו. ושם נאמר, ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד כדי להודות וכו', וההמשך אינו מוכן לכאורה. אכן לפמש"כ לעיל א"ש היטב ואזיל לשיטתיה, דיש מצוה לראות כדי להודות ולברך ברכת על

הניסים. אמנם לפי משנ"ת דאכן לא קי"ל הכי, צריך לדחוק דאנחנו מפרשים דכדי להודות מוסב על תחילת התפילה הנרות הללו אנו מדליקים וכו' כדי להודות וכו'. אבל הוא דחוק מאד, דאמאי מפסיק באמצע דקדש הם וכו'. וכאמור שי' המס' סופרים עצמה נכונה מאד. ובעיקר מה דמבואר דאין מברכין שעשה ניסים רק בראיה, ראיתי במאירי שבת שם, דכל שאינו מדליק ואינו רואה, מברך גם בלי ראיה, עיי"ש וכנראה דעתו שאין זה לעכובא. וכן מבואר עוד במאירי שם דס"ל דאף שיצא י"ח, מברך כשרואה, אבל מכ"מ אינו מחויב לראות, וזה לא כהר"ן ולא כהמרדכי, אלא שיטה ממוצעת ביניהם. ועיי"ש גם בחי' הר"ן בשם הרא"ה וכנראה ט"ס בדבריו, ונראה שאף דעתו כהמאירי דאע"פ שיצא י"ח, מכ"מ כל שלא בירך ולא שמע הברכה, ה"ז מברך כאשר יראה, עיי"ש היטב.

ומצאתי עתה בשו"ת מהרש"ם ח"ד ס' קמ"ו שפסק לברך על נ"ח ברכבת, ואע"פ שבספינה משמע ברש"י שפטור, כ' שם דספינה זו היא אינה מקורה, עיי"ש שכ' דאפי' בזמן נסיעה כן הדין, וא"צ בית קבוע לנ"ח. עיי"ש. ונראה לכאורה דה"ה בכל כלי רכב, ואע"פ שאין בהם תנאי שינה ודיור נוחים כמו ברכבת שעליה דן המהרש"ם, מכ"מ לפי התנאים עכשיו היא הדירה שיש להם, ועכ"פ צריך או לישון שם, ואז לא אכפת לן שאוכלים בשדה, דבכה"ג חשובה שינה למשוי דירה לענין זה, או אם אין ישנים שם, לאכול לפחות פעמים בכל יום בכלי הרכב, ואז אפשר להדליק שם בברכה. וכן הנמצאים באהלים, מדליקים על פתח האהל, כן נראה לכאורה בדינים אלו. ודוק היטב. [אמנם הנמצאים בכלי רכב שאינם מקורים, כנראה שלא ידליקו, ויצאו יד"ח בנר שבביתם וכנ"ל].

חנוכה תש"נ

סימן מד טעה ובירך על נ"ח אחר

א"צ לברך. וא"כ בההיא דציצית בודאי שאין דעתו ללבוש עתה עוד טלית, ויעו"ש במוצל מאש דמייתי מתה"ד פו"כ סי' כ' שצריך לברך על טלית אחרת שלובש, כיון שכל טלית מחויבת בציצית, והוא גופיה כתב שיש לחלק בין טלית שהיא שלו לשאינה שלו, יעו"ש. ויש לבאר יותר, דבציצית שהיא חובת חפצא, כל טלית היא מצוה בפ"ע, וכל אחת מחויבת בברכה בפ"ע, אלא שאפשר לפוטין בברכה אחת, וז"פ.

ובאמור לפו"ר א"צ לכל זה, אלא בפשיטות כיון שאין דעתו אלא ללבוש עתה טלית זו ולא אחרת, א"כ צריך לברך כמו ברכת הנהנין, וממילא פשוט שכן הדין לענין נר חנוכה, ולפיכך אם הנרות שבירך עליהן אינם שלו וא"א לו להדליקם, וביותר למ"ד שצריך שלכם [יעוין מאמרי בענין נ"ח מצות גברא או חובת פתח], א"כ חוזר ומברך על נרותיו שלו. שו"ר בשו"ת אדמת קדש ח"א או"ח סי' י"ד-ט"ו, יעו"ש. וראה קובץ בית אהרן וישראל גליון קטז ע' פה.

ובקרואי מועד עניני ר"ה הובאו דברי הבנין עולם לענין שופר, ויעו"ש מה שיש לפקפק בזה, אבל פשוט לענין ד' מינים וכיו"ב שצריך לחזור

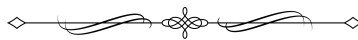
עוברא הוי בהאי שתא לענין הדלקת נ"ח, שהוכנו כמה נרות בשביל כל בני הבית, כפי המנהג עפ"י הרמ"א שכל אחד מדליק, ובירך אחד מבני הבית על הנרות שאינם שלו, האם ידליקם או שאפשר לו להדליק את שלו אע"פ שלא בירך עליהם, ושרש הספק עפ"י המבואר בב"י סוס"י ק"מ בשם אבודרהם לענין מי שבירך על קריאת התורה בפרשה אחרת, האם צריך לחזור ולברך על הפרשה שצריכים לקרוא, יעו"ש ובשו"ע שם ב' דעות.

ועפ"ז למד בשו"ת מוצל מאש ח"א סי' י"ד לענין בירך על טלית אחת ברכת ציצית ולא לבשה, האם יוכל ללבוש טלית אחרת עפ"י ברכה זו. ותלה שאלה זו בפלוגתא דהתם בשו"ע. והנה התם יליף אבודרהם הלכה זו מברכת הנהנין מהא דאיתא בירושלמי בבירך על תורמס ונפל מידו, שצריך לחזור ולברך, ובאמת אינו מובן מה שלמד המוצל מאש הא דציצית מקריאת התורה, דהתם מבואר הטעם שאין לברך משום שדעתו על כל מה שלפניו, אבל לעולם כאשר אין דעתו על האחר, בודאי שצריך ברכה, וכן הביא הב"י שם פסק הראב"ד לענין תורמס שא"צ לברך משום שדעתו על הכל, ומבואר שלכו"ע כיון שאין דעתו על אחר,

ולברך, שהרי אין דעת האדם ליטול מינים אחרים. אבל באמת על עיקר דינא יל"ע מה דהשווה האבודרהם דין ברכת המצוות לדין ברכת הנהנין, דבשלמא ברכת הנהנין היא להתיר האיסור מהנאת עוה"ז, וכיון שזה החפצא אסור באכילה, והוא איסור חפצא, והוא בירך על זה התורמס, ולא הותר אלא זה, אע"פ שאח"כ אוכל הכל, מ"מ חלות הברכה היא על אותו התורמס, משא"כ לענין מצוה, הרי הברכה היא על קיום מצוות, ואין כאן איזה חפצא מסוים שעליו תחול הברכה, ואפי' נאמר שברכת המצוה היא נמי גדר היתר לקיום המצוה, וכמש"כ במקרא העדה פ' חיי שרה סי' צ"ט בשם ראב"ן הירחי בפ' מסכת כלה, מ"מ ההיתר הוא על הגברא ואין דין מסוים על החפצא שצריך היתר, ולכן כל דברי הפוסקים צ"ע. וביותר צ"ע על דברי האבודרהם ששם הנידון הוא על קריאת

התורה בציבור, ובזה הרי אין הגדר משום ברכת המצוות, אלא ברכת השבח על התורה, או מדין תורה או מדרבנן, וא"כ מה שייך בזה שבירך על קריאה במקום אחר, ומאי איכפת לן בזה. וצ"ע טובא. [וע"ע מש"כ בס"ד בהערותי לאבודרהם שם].

שו"ר בתשובות שבו"י ח"א או"ח סי' א' שהרגיש קצת בסברא זו שאין ללמוד מקריאת ס"ת, אבל לדרכו שם החילוק הוא בין קריאת אותה פרשה בשני ספרי תורה, ובין אכילת שני מיני תורמס, שאע"פ שהם אותו הדבר, מ"מ א"א שאין שינוי ביניהם, ולפ"ז נמצא אותה הסברא בב' אתרוגים, וגם אינו מובן השינוי בין ב' תורמוסין, ולכן עיקר דבריו צ"ע, ויעז' פתחי תשובה או"ח סי' ח' מה שציין בזה לכמה גדולי הפוסקים, אבל אין הספרים הללו תח"י עתה לעיין בהם.

חנוכה תשנ"א

סימן מה

הזכרת היום בחנוכה בתפילה וברכת המזון

אכילה איכא, ולכן חוזר, ולפ"ר נראה דלפיכך סגי באכילה פעם אחת כל יום, ואם כבר אכל באותו יום והזכיר על הנסים שוב אינו חוזר, ולפ"ז אפשר גם שאם שכח שא"צ לחזור, באופן שאם יחזור ויאכל באותו יום פת ויברך עם הזכרת על הנסים, וממילא שפיר דמי. [ולפ"ז י"ל כן גם בשכח רצה באכילת סעודה אחת בשבת שאינו חייב לחזור, אם בדעתו לאכול עוד סעודה, ולפ"ז צ"ע אמאי חוזר, והרי אוכל סעודה שלישית, ובסעודה זו הרי אינו חוזר אם שכח, וא"כ אם יזכיר אז רצה, הרי נמצא שהזכיר רצה בב' סעודות, וצ"ע. ובמקו"א כתבתי עוד בזה והבאתי משו"ת מורשת משה ועוד. ועי' שו"ת באר יצחק אה"ע סי' ב'. וראה ברמב"ם פ"ב מה' ברכות ה"ו ומש"כ לח"מ שם, ויל"ע בשאר המפרשים שם. ולענין שמחה בחנוכה, ראה הערותי לאבודרהם ה' חנוכה.

ושיטה אחרת מצינו לרס"ג בסידורו ע' כג שבתפילה ה"ז חוזר, ואילו בבהמ"ז כתב שם ע' קד שאינו חוזר, וביאור שיטה זו הוא, שאין חיוב אכילת פת בחנוכה ופורים, משא"כ חובת תפילה איכא, ולכן ה"ז כמו יעלה ויבא בר"ח, ופשוט.

איתא בשבת כד, א, דתני ר' אושעיא ימים שיש בהן קרבן מוסף וכו'. ואם לא אמר מחזירין אותו, ימים שאין בהן קרבן מוסף וכו', ואם לא אמר אין מחזירין אותו, ויעו"ש בתוס' לענין חנוכה ופורים, והביאו מתוספתא ברכות פ"ג להדיא שאין מחזירין, וכ"ה ברי"ף ורא"ש, וכ"פ הרמב"ם פ"י מה' תפילה.

אמנם מצינו שיטות אחרות להקדמונים בהלכה זו, דיעוי' לראבי"ה ח"א סי' קל"א ע' 120, דאע"פ שבתפילה אין מחזירין אותו, מ"מ בברכת המזון מחזירין אותו, וה"ט דימי משתה ושמחה כתיב בהו בחנוכה ופורים, והביא שכ"ה בירושלמי, והוא שם בסי' תקס"ג ח"ב ע' 284, ותו איתא התם בראבי"ה, טעה ולא הזכיר של ר"ח בבהמ"ז אין מחזירין אותו מפני שאפשר לו בלא אכילה הדתמר בר"ח אבל בשבתות ויו"ט וחנוכה ופורים שא"א לו בלא אכילה חוזר ומזכיר. פי' דברים של עונג צריך לאכול כגון פת אבל בר"ח אפשר בפירות וכו'. עכ"ל. ויעוין להמהדיר שם ציונים רבים בענין זה.

והנה מבוארת שיטה זו שבתפילה אינו חוזר ובבהמ"ז חוזר, והיינו דאין חובת תפילה בגלל חנוכה, אבל חובת

ושימח שלישי מצינו בחי' רבינו פרחיה שבת שם דבתפילה ובהמ"ז של שבת חנוכה ה"ז חוזר ובהמ"ז של חול אינו חוזר, וביאור שיטה זו הוא, דלא אכפת לן מה שאין חובת אכילה בגלל חנוכה, אלא העיקר אם יש חובת אכילה, וס"ל שבתפילה חוזר כשי' רס"ג, ובאכילה סתם אינו חוזר הואיל ואין חיוב פת בחנוכה, אבל בשבת שיש חיוב בגלל שבת, ממילא הדר איכא חיוב להזכיר גם של חנוכה, ובמק"א נתבאר בס"ד שיטה זו של הקדמונים גם לענין שבת ר"ח, וא"צ לכפול הדברים. ועי' היטב ברא"ש שם סי' ט"ו, וקרבן נתנאל שם אות ק'. וראה הררי קדם מריד"ס ח"א סי' קע"ז מש"כ בנידון על הנסים בבהמ"ז.

והראב"ה בס' תקס"ג כתב עוד וז"ל, ואע"ג דפ' במה מדליקין אביא לן מהו להזכיר של חנוכה בבהמ"ז, ופשטיה דאין להזכיר ואם בא להזכיר מזכירין ומשמע דרשות הוא, ומיהו כיון דנהיגי עלמא להזכיר וגם בירך על דעת להזכיר שויה עליה כחובה וחוזר. ע"כ. ומייתי הוכחה לזה מתפילת ערבית דמחזירין אם שכח להזכיר יעו"י. ואע"פ שתפילת ערבית רשות, כיון דשויה עליו חובה, ה"ז חוזר, יעושה.

ולפ"ר אין הדמיון מובן, דהתם איכא הזכרת יעו"י בתפילה, אלא שעצם התפילה היא רשות, וכיון דנעשית חובה, הדר דין הזכרת יעו"י כמו כל תפילה, משא"כ כאן כל הזכרת על הנסים

היא רשות. ואת"ל דחייל דין בפ"ע של קבלת חובה על הזכרת על הנסים, א"כ אין זה משום חובת אכילה שהביא קודם לכן מירושלמי, ולכאורה אין הדברים משלימים זה את זה. אכן לאחר העיון הוא פשוט ושתי הסברות צריכות זל"ז, דעפ"י המבואר בגמ' הרי כל הזכרת על הנסים בבהמ"ז אינה חובה אלא רשות, ולכן אע"פ שמבואר בירושלמי שיש חיוב אכילת פת בחנוכה ופורים, מ"מ עצם חיוב אמירת על הנסים אינה חובה אלא רשות, וע"ז קאמר שאמירת על הנסים נעשתה חובה כיון שקבלו עליהם כמו תפילת ערבית, ועתה כיון דאיכא חיוב אכילת פת, לכן מי שלא הזכיר על הנסים ה"ז צריך לחזור ולברך. [ועל מה דליכא על הנסים בברכת מעין ג' ראה בהגש"פ מבית לוי ע' רלג מהגר"ח ז"ל והררי קדם בשם הריד"ס, ח"א סי' קע"ח. וראה בהגש"פ שם בשם אשר לשלמה סי' ע"ו.]

אבל עדיין אין הדברים מובנים, דבשלמא לענין תפילה שפיר קאמר בה"ג דהואיל וקבלו עליהם חובה, ה"ז חוזר ומתפלל, דהביאור הוא כך, דאיכא מצות תפילה מהתורה, וחז"ל תקנו ג' תפילות בכל יום ב' של חובה ואחת של רשות דהיינו מצוה וכמו שמבואר בראשונים. ומלבד זאת הרי אפשר להוסיף תפילות נדבה כמה שירצה. ולכן שפיר איכא ענין של קבלו עליהם, ותפילת רשות ומצוה נעשתה לחובה. אבל הכא לענין על הנסים, אפי' נקטינן שקבלו עליהם חובה

קדואי הזכרת היום בתפילה וברהמ"ז מועד רמט

לא בירך בהמ"ז, אבל הכא בנידון דידן
א"א לומר כן, שהרי מעולם לא היתה
תקנה כזאת, ורק בתפילת ערבית הואיל
ואיכא תקנת חז"ל שהזכרה בתפילה היא
חלק מהתפילה, ובלי ההזכרה ליכא
תפילה, וממילא כאשר קבלו לחובה את
התפילה, הדר הל"ל ההזכרה לעיכובא,
אבל בבהמ"ז לא שייך כל זה, דכאמור
אע"פ שיש תקנה שהזכרות הן לעיכובא,
הרי הכא א"א שע"י קבלוהו עלייהו, תהא
בהמ"ז חסרה בלי הזכרה, וכש"נ.

להזכיר על הנסים בבהמ"ז, איך אפשר
שאם שכח להזכיר שמה"ט ה"ז חוזר
ומברך את בהמ"ז, שהרי כבר יצא יד"ח
חובת בהמ"ז, ולא מצינו בהמ"ז בלי
אכילה, וכאמור אין זה דומה לתפילה,
ולכן דברי הראב"ה צ"ב.

ובתוספת ביאור, דבשלמא אם חכמים
תקנו הזכרת שבת ויו"ט
בבהמ"ז בדין חובה, הרי מי שלא הזכיר
ה"ז חוזר ומברך, דגדר תקנתם הוא כאילו

חנוכה תשמ"ט

סימן מז ברין הלל בחנוכה ור"ח

ומ"מ לענין הלל חזינן שאין כלל דין הלל בלי שמחה, וזה לא כש"נ בס"ד בקרואי מועד עניני פסח, דאיכא ב' עניני הלל, הלל של שמחה, והלל של הודאה, דאל"כ שוב אין הכרח דאיכא שמחה בחנוכה, שהרי אפשר שהוא הלל של הודאה, אלא לאו ש"מ דאיכא רק הלל של שמחה, וכש"נ. והנה יסוד הדברים דהלל הוא משום שמחה, כ"כ הרמב"ן בהשגותיו על ספר המצוות שרש א', יעו"ש שלדעתו הלל הוא מן התורה והוא בכלל מצות שמחה שיש בימים טובים.

ואולי יש להוסיף עפ"י מש"כ שם וז"ל, אלא שמעטו ראשי חדשים בגבולין מפני שאינו מקודש לחג ואינו טעון שירה. ע"כ. והנה מצינו דר"ח איקרי מועד, והוא מפורש בשבועות י, א ופסחים עז, א דר"ח איקרי מועד, ועי' תענית יז, ב, ועי' רש"י מגילה כב, ב וחגיגה יח, א ור"ה יא, א, ועי' טור או"ח סי' תי"ט, ועי' רש"י זבחים צא, א דמה"ט הוי מוספי ר"ח מקודשים יותר משל שבת, אלא דאע"פ שאקרי מועד הרי נחית דרגא משאר יו"ט, והיינו שבשאר יו"ט איכא שמחה יתירה, ובר"ח אף שיש שמחה, מ"מ שמחה יתירה ליכא, ולכן ליכא הלל שהוא נתקן רק בימים שיש בהן שמחה יתירה, אכן י"ל דמ"מ

כתב הרמב"ם פ"ג מה' חנוכה ה"ג וז"ל, ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת ימים האלו שתחילתן מליל חמשה ועשרים בכסלו ימי שמחה והלל וכו'. ע"כ. וחזינן דס"ל להרמב"ם דחנוכה איכא ביה דין שמחה, ונראה דכך הוא מוכרח לשיטתיה שם ה"ו שכתב וז"ל, אבל ראש השנה ויום הכפורים אין בהן הלל לפי שהן ימי תשובה ויראה ופחד לא ימי שמחה יתירה, ע"כ. הרי להדיא דהלל תליא בימי שמחה, וכיון שתקנו חכמים קריאת הלל בחנוכה בהכרח שהם ימי שמחה.

וקצת יש לדקדק בלשון הרמב"ם שכתב דר"ה ויוה"כ אינם ימי שמחה יתירה, דר"ל דאע"פ שיש בהן שמחה, אבל אינה שמחה יתירה, והלל נתקן בימי שמחה יתירה, [וראה מקראי קדש ימים נוראים סי' ח' וליקוטי הגר"ז ע' י"ט בשם הגר"ח, ואיני יודע מה חידש, שזה מפורש ברמב"ם. וראה אריכות ברי"פ על רס"ג עשין סי' נ"ט-ס']. והשאג"א סי' ק"ב דן בשאלה זו אי איכא מצות שמחה בר"ה, ולפו"ר יש ללמוד זאת מלשון הרמב"ם, דאע"פ שאין שמחה יתירה, מ"מ שמחה איכא, ואכ"מ.

שמחה בפסח כיון שמתו בו המצרים, ומה"ט גם אין בו שמחת הלל.

ונראה דיש לפרש עפ"י האמור דהרמב"ן אזיל לשיטתיה, דיעו"ש שהובאה

שי' הרמב"ן דהלל בחוה"מ פסח אע"פ שהוא בדילוג מ"מ אינו מנהג אלא מעיקר הדין, ולכן מברכים עליו, ויל"פ מדוע נקבע לחוה"מ פסח הלל בדילוג, ונראה עפ"י הנ"ל, שהרי אף בפסח איכא מצות שמחה, אלא שבסוכות איכא שמחה יתירה, וכמפורש גם ברמב"ם סוף הלכות לולב, והואיל ואמירת הלל תלויה במידת השמחה, ע"כ בסוכות קבעו לכל החג הלל שלם, ובפסח נקבע רק הלל בדילוג, אבל הוא מדינא וי"ל שהוא מדאורייתא כפי שי' הרמב"ן גופיה שהלל במועדות מן התורה, אלא שכך קבעו חז"ל שיהא הלל מהתורה בדילוג הואיל ואין בו שמחה יתירה, וכאמור ר"ח נחית עוד דרגא, דאיכרי מועד ויש בו רק מעט שמחה, וראה יראים סי' רכ"ז, ולכן אין בו כלל הלל מהתורה, אבל חכמים קבעו מנהג לומר הלל וכמפורש בגמ' שהלל דר"ח לאו דאורייתא, וכאמור אף מדרבנן אינו אלא מנהג, ועפ"י הרמב"ן אפשר לפרש מדוע קבעו עליו רק תורת מנהג, דהואיל ואיכא הלל דפסח שהוא מדינא בדילוג, שוב לא יהיה היכר בין הלל של תורה להלל מדרבנן, ולכן אוקמוה אמנהגא דלית ביה ברכה.

ובדרך זו י"ל גם בשי' הרמב"ם, שלדעתו כל הלל מדרבנן, ומ"מ מוכח

הואיל ויש בהן שמחה, לכן איכא בהו מנהג לקרות את ההלל, אלא שאינו מצוה, ומנהג נחית דרגא ממצוה, ובר"ה ויוה"כ אע"פ שיש בהן קצת שמחה, מ"מ הואיל והם ימי אימה ופחד, ליתא בהו אפי' מנהג לקרות את ההלל, ולכן לא סגי לומר שאין בר"ה שמחה יתירה, שהרי עדיין איכא מנהג קריאת ההלל כמו ר"ח, וכן אמאי אין קורין הלל בר"ה שהוא עצמו גם ר"ח, ולזה קאמר שהן ימי אימה ופחד, ר"ל שאפי' מנהג ליכא לקרות את ההלל. וע"ע שאג"א סי' ס"ט. [וראה פי' המשנה להרמב"ם ר"ה פ"ד משנה ז']. ובעיקר הפי' בגמ' זבחים שם, יעו"ש בשיטמ"ק ובאהל משה להגרא"מ הורביץ, ואכ"מ. וע"ע מאמרי בענין מצות קריאת הלל בחנוכה. וראה הערותי לאבודרהם סדר בהמ"ז.

ומצאתי בחי' רבינו פרחיה שבת כד, ב שכתב וז"ל, ואם תשאל עוד ותאמר מפני מה תשעת ימי החג גומרין בכל יום הלל ואין גומרין ההלל בכל שאר ימי הפסח, דע דכיון שימות החג חלוקים בקרבנותיהם וכו', א"נ כיון דחג הסוכות חג שמחה הוא דהא מדכרינן ליה זמן שמחתנו צריכין אנו להרבות בו השמחה בקריאת ההלל בכל יום, ע"כ. ויעו"ש בהגהת המהדיר שכע"ז מבואר בירושלמי סוכה פ"ה ה"א דהלל תליא בשמחה, וכן הביא שם דברי הרמב"ן הנ"ל, ובאמת שכל זה מפורש במדרש שהובא בקרואי מועד עניני פסח, שהטעם שלא נאמרה

שסובר כהרמב"ן שהלל בפסח אינו מנהג, וכש"נ בדברינו שם, וי"ל הטעם כאמור בגלל שאין בו כ"כ שמחה כמו סוכות, לכן קבעו חכמים לקרותו בדילוג מדין דרבנן, ולכן ר"ח דנחית דרגא טפי, קבעו בו ההלל רק בתורת מנהג שלא לברך עליו, וממילא איכא היכרא בין ההלל של פסח להלל של ר"ח, אבל בלא"ה צ"ב, הואיל ולהרמב"ם אף המנהגות הן בכלל תקנת חכמים, וכמו שמבאר בחי' מרן רי"ז הלוי, א"כ מאי שנא דזה הוי דין וזה הוי מנהג, ולפ"ר אין טעם מדוע קבעו חכמים כן, אבל לדברינו הוא מבואר, דהואיל וההלל בשמחה תליא, ויש דרגות בזה, לכן קבעו הלל שלם, הלל בדילוג, וההלל של מנהג, ועי' היטב ברכות מט, א לענין שמחה בר"ח, וכמדומה שעפ"י דרכנו מתבאר יפה בס"ד. ועי' מש"כ בס"ד בגזרת מלך פ"א מה' מילה ה"ז. והנה גם ר"ח בכלל המועדות, וכמפורש בגמ', אלא שהוא קלישא, ולפיכך אף ההלל קלישא, וי"ל דהוי מצוה קלושה שאין עליה ברכה, עי' חי' הגר"ח ה' שחיטה, ובמקו"א מבואר שי"ל עפ"י הגמ' זבחים צא, א הנ"ל, שגם תמידין של שבת ור"ח מקודשים טפי, ומה"ט י"ל שאין לאבל לעבור לפני התיבה גם בשחרית ומנחה בר"ח, הואיל והן כנגד תמידין, ויש להן דין מועד.

ברם בלשון הרמב"ם שם ה"ז איתא, אבל בראשי חדשים קריאת ההלל מנהג ואינה מצוה ומנהג זה בציבור לפיכך

קוראין בדילוג ואין מברכין עליו שאין מברכין על המנהג. ע"כ. ונראה ממש"כ "לפיכך", ש"מ שהואיל והוי מנהג לכן קורין בדילוג, ולכאורה ר"ל כדי לחלק בין חובה למנהג, אבל צ"ע, דאטו לא סגי במה דאין מברכין, וחזינן החילוק בין מצוה למנהג, ולאיזה צורך באו לחלק אף בדילוג. ומלשון זה משמע שכל שקורין בדילוג הוא הלל של מנהג, ולא כשי' הרמב"ן, וכן פשט לשונו שם ה"י, שרק כל יום שגומרין מברכין, ומשמע שבפסח אין מברכין, וכטעם שאינו אלא מנהג, ולכן בשי' הרמב"ם קשה לפרש כן, אבל בדעת הרמב"ן י"ל כן. שו"ר מפורש ברמב"ם סוף הל' ברכות שאין מברכין על הלל של שאר ימי הפסח, ולשון הראב"ד שם כהרמב"ן. וכן מפורש בפי' רבינו חננאל תענית כח, ב, דאין מברכין בחוה"מ. וצ"ע לשי' הרמב"ן במעשה של רב שלאחר שראה שאומרים בדילוג, הבין שהוא רק מנהג, ומאי ראיא, הא חזינן שבפסח אומרים בדילוג ואינו מנהג אלא דין, וצ"ע.

* * *

במקו"א הוזכרה הערה על הלל בר"ח טבת, דהן ב' חיובים, ואכן הלל דחנוכה הוא משום הודאה, והלל דר"ח הוא משום דהוי בכלל המועדים, והובא שם מנידון הלל בליל פסח שהוא עפ"י שני חיובים, ושם יש שמה"ט חלקו אמירתו לשנים, ואילו בר"ח וחנוכה לא שמענו למי שמחלק אמירתו לשנים,

וכנראה הואיל ושל ר"ח אינו אלא מנהג, ועדיין צ"ע.

ברם צ"ע לשי' הקדמונים שאפשר לכוין שלא לצאת יד"ח מצוה, דמי שקרא הלל וכיון לצאת רק של ר"ח או רק של חנוכה, האם הועילה לו כוונה זו וצריך לחזור ולקרוא, או במי שקרא וסבור שהיום רק חנוכה או רק ר"ח ואח"כ נודע לו שהיום גם ר"ח וחנוכה, וה"ז כמי שקרא באיזה יום את ההלל ולא ידע כלל שאותו היום הוא יו"ט שחייב במצות

קריאה, דבפשוטו ה"ז בגדר מתעסק בעלמא ולא יצא יד"ח, וא"כ ה"ה הכא, ומ"מ מי שאינו רוצה לצאת בקריאה אחת, אפשר לו גם בכ' קריאות בברכה אחת בלי הפסק וה"ז כמו שוחט ב' בהמות וכיו"ב, ולנוסח הקדמונים יש לר"ח שהוא הלל לא שלם ברכה אחרת, היינו לקרוא, וההלל שלם לגמור, ובפשוטו אינו עיכוב, אבל עדיין צ"ע על ברכה אחרונה שבהלל על ב' קריאות, וצ"ת אם הדבר אפשרי. וצ"ע בכל הספיקות הללו אם עמדו בזה הפוסקים.

נר ב' דחנוכה תשמ"א

סימן מז

מצות קריאת הלל בחנוכה

הערות שראוי לעמוד עליהם. דהמפרשים שכתבו שהלל דאורייתא ס"ל הטעם שיש לומר הלל על גאולה מצרות שעמדו על ישראל. והנה לפ"ז נראה שרק הלל ביום ראשון של חנוכה הוא מהתורה, אבל בשאר הימים שתקנו חכמים הוא בגלל נס השמן, ומהיכי תיתי שיהיה חיוב לומר הלל ח' ימים מהתורה על נס ההצלה. ובאמת ראיתי בדרשות ר"י אבן שועיב פרשת מקץ שכתב שבכל יום ויום היה נס השמן, ולכן גומרים בכל יום את ההלל, הרי להדיא שהלל נאמר על נס השמן, וכ"כ שה"ל קע"ד והובא בב"י ה' חנוכה.

גם יש לעמוד על עיקר דברי הרמב"ם שקבע כל דיני ההלל של כל י"ח ימים שבשנה, בהלכות חנוכה, והיה לו לכתוב דינים אלו בהלכות יו"ט וכו', ולע"ע לא ראיתי למי שעמד בזה. וגם צ"ע מה זה שכתב "כדרך שמברך על המגילה ועל העירוב", לא היה צריך לפרש דהן דרבנן, שהוא פשוט, ורק בהלל הוצרך לפרש, אבל צ"ע מדוע לא הזכיר כאן נר חנוכה, ומצאתי בכלי חמדה פ' האזינו שעמד בזה וכתב בדרך רחוקה, עי"ש. ונ"ל הכוונה שהרי מגילה היא תקנת נביאים כמבואר ריש הל' מגילה, ועירוב הוא תקנת שלמה המלך ע"ה כמבואר במקומו, וע"ז כתב

כתב הרמב"ם פ"ג מחנוכה ה"ה וז"ל, בכל יום ויום משמנות הימים האלו גומרין את ההלל ומברך לפניו בא"י אל' מ"ה אקב"ו לגמור את ההלל בין יחיד בין ציבור, אע"פ שקריאת ההלל מצוה מדברי סופרים מברך עליה אק"ב וציונו כדרך שמברך על המגילה ועל העירוב שכל ודאי של דבריהם מברכין עליו וכו'. עכ"ל. והנה נראה שכונת הרמב"ם להוציא משיטת הבה"ג במנין המצוות, וכנראה שס"ל שהוא מהתורה, וכן ס"ל לעוד קדמונים, ראה במעשה נסים סי' א' ובהשגות הרמב"ן על ס' המצוות שרש א', אלא שלמעשה נסים אף הלל דחנוכה הוא מהתורה, ואילו להרמב"ן רק הלל של י"ט הוי דאורייתא, ושל חנוכה דרבנן. וע"ע בספר יראים מצוה רס"ב, סמ"ק סי' קמ"ו, זהר הרקיע עשה ט"ז. וראה מה שהאריך הר"י"פ על רס"ג עשין נ"ט-ס', ועיין גם שו"ת חת"ס יו"ד סי' רל"ג, ויבואר בסמוך.

והנה באמת מעצם מנין הבה"ג אין להוכיח דס"ל הלל דאורייתא, שהרי מנה עוד כמה וכמה מצוות דרבנן, וחזינן שיטתו שאף מצוות דרבנן הם במנין, ועכ"פ כונת הרמב"ם להוציא ממ"ד הלל דאורייתא. אמנם יש בענין זה כמה

הרמב"ם שמצות הלל מברכים עליה "כדרך שמברך על המגילה ועל העירוב", כלומר שאף הלל הוא תקנת נביאים, ואף שבחנוכה לא היו נביאים, מ"מ נביאים תקנו שיש לומר הלל על כל גאולה מצרה, ואפשר שמש"כ הרמב"ם לעיל ה"ג "והדלקת הנרות בהן מצוה מדברי סופרים כקריאת המגילה", שלכאורה אינו מובן מאי בעי בזה שהיא כקריאת המגילה, אלא שר"ל שכמו שמגילה היא תקנת נביאים, כמו כן נר חנוכה אע"פ שכבר לא היו נביאים, מ"מ יסוד המצוה הוי פרסומי ניסא, וע"י הדלקת הנר מקיימים מצות הלל, וכמו שמבוארת סברא זו בספר מעשה נסים הנ"ל ובשו"ת חת"ס הנ"ל ובביאור יותר בפ"י הרי"פ הנ"ל. ונ"ל שזו גם כונת הגמ' מגילה יד, א והרמב"ם בסמוך ה"ו, דקריאת המגילה היא ההלל, כלומר, שע"י המגילה מקיימים מצות הלל שתקנו הנביאים.

ועוד תימה ראיתי בבה"ג במנין המצוות, שעפ"י ביאור הרא"ש טרובי הרי שמצות הלל היא ח' מצוות במנין, כלומר שכל יום ויום היא מצוה בפ"ע, והוא מילתא דתימה טפי, ולא ראיתי למי שעמד בזה, והרי המצוות שנוהגים בימים טובים לא נמנו כל יו"ט בפ"ע, כגון ראייה חגיגה ושמחת שלש רגלים, אע"פ שמנה ח' מצוות לקידוש הימים טובים שהם שמות מחולקים בתורה, אבל מהיכי תיתי למנות כל יום למצוה בפ"ע, ואפי' תימא לומר כן על הימים טובים, אבל על חנוכה שכולם

שם אחד איך יתכן לומר כן. וכן כשמנה נר חנוכה למצוה, לא מנה זאת כח' מצוות, ומאי שנא הלל מנר חנוכה. סוף דבר הכל דבר תימה הוא. וכאמור אין זה מפורש בבה"ג, אלא כך הוא לפי פירושו של הרא"ש טרובי, וצ"ע בכל זה. [נראה לעיל סי' ח' לענין מצות הדלקת נ"ח אי הוי מצוה בפ"ע בכל יום, ושמא עפ"י ענין זה יל"פ גם מנין המצוות באופן כזה, אבל הוא דחוק.]

ואולי עפ"י דברי הרי"א אבן שועיב הנ"ל יש ליישב, דבאמת לולי דבריו הו"א דשמונת ימי חנוכה נתקנו כנגד השמן שהספיק ח' ימים, אבל כאמור בדבריו מבואר שהשמונה ימים הם כנגד שמונה נסים, שבכל יום מימים אלו היה נס, וא"כ יתכן לומר שכל יום חלוק לעצמו, ומטעם זה עצמו גומרים ההלל כל שמונת הימים, וכמו שמונת ימי החג שגומרים ההלל היות שחלוקים בקרבנות, וממילא כאילו כל יום חשוב יו"ט לעצמו. ולכן י"ל שכל יום הוא מצוה בפ"ע במנין המצוות, מפני שאין המצות הלל מצוה כללית לומר הלל, אלא המצוה היא לומר הלל ביום פלוני או ביום פלוני. משא"כ מצות עליה לרגל ושמחה היא מצוה ברגלים כלשון המקראות, ולכן אע"פ שחלוקים לגמרי הי"ט בשמותיהם, מ"מ כולם חדא מצוה היא.

ועכ"פ ממוצא הדברים יש להעיר על מש"כ החת"ס בתשובה הנ"ל דקביעת יום מועד ביום עשיית נס הוא ק"ו

דאורייתא, ורצה לומר כן אף בדעת בה"ג, וחזר וסתר דמ"מ לא היה לו למנות מ"ע בפ"ע כיון שהוא כלול בכלל סיפור יציאת מצרים, עיי"ש. ולהאמור עדיפא מיניה תקשי, דאיך מנה הבה"ג ח' ימי חנוכה לח' מצוות, והרי אין זה אלא על נס השמן, ועל כך אין הק"ו מציאת מצרים, ותו דבאמת לא שייך מנין, שהרי לדבריו כל נס שיהיה תהיה מצוה, ואדרבה כיון שמנה הבה"ג לחנוכה במנין, ש"מ שרק אלו המנויים הם בכלל המצוה ולא אחרים, אלא שכל זה בכלל מה שסתר החת"ס גופיה מדברי הבה"ג, וכנ"ל.

ובן לפי האמור י"ל החילוק בין הלל שנמנה לח' מצוות, ונר חנוכה נמנה רק למצוה אחת, דהביאור בזה הוא כך, דמצוות נר חנוכה הביאור הוא שיש מצוה להדליק נר חנוכה בימי חנוכה, כלומר בכל יום שהוא חנוכה יש מצוה להדליק בו, וכמו שיש מצוה ליטול ד' מינים בחג הסוכות, ובמקדש מדאורייתא כל ז', ואין אלו מצוות חלוקות, כיון שכך היא המצוה, ליטול לולב בחג הסוכות, וכל שנקרא חג הסוכות יש מצוה ליטול בו לולב, וכמו"כ חנוכה, משא"כ מצות הלל כל יום ויום איכא חיוב בפ"ע לומר הלל על הנס שנעשה באותו יום, והוי לענין זה כיו"ט בפ"ע.

ונראה שיש ללמוד חילוק זה מהא דמבואר בגמ' שרק ביום הראשון מברכים שהחיינו, והרי הברכה היא על המצוה, וא"כ בכל יום ויום נימא שהיא

מצוה בפ"ע לפרסם הנס שהיה באותו היום, והיה לנו לברך שהחיינו בכל יום, ומדחזינן שרק ביום הראשון מברכים שהחיינו ש"מ שגדר המצוה הוא להדליק נר בימי חנוכה, כלומר שבכל יום ויום היא אותה המצוה, משא"כ הלל שמבואר בגמ' שגומרים את ההלל, ש"מ שהגדר הוא שעל כל יום ויום איכא מצוה בפ"ע לגמור את ההלל על הנס שהיה באותו יום. ונראה ליתן טעם מושכל לחילוק זה, דהלל שהוא להקב"ה, יש לאומרו על כל נס בפ"ע, והרי כאמור בכל יום היה נס, אבל הדלקת הנרות שהיא פרסומי ניסא "להראות ולגלות הנס", כלומר לפני בני אדם, א"כ היות שאותו נס עצמו הוא שנכפל כמה פעמים, אין מצוה לפרסם כל נס לעצמו, אלא יש מצוה אחת לפרסם הנסים שהיו.

ויש לעמוד על סדר ההלכות ברמב"ם, שמתחילה כתב שקבעו השמחה ההלל והנרות, והתחיל לבאר דין ברכת הנרות, וחזר לבאר כל דיני הלל, ואח"כ בפ"ד חזר לנרות, ואף כי נכון שיש לו לבאר קודם דיני הלל שהם ראשונה אצלו, מ"מ מדוע התחיל לבאר דיני ברכת הנרות. ואולי להנ"ל יש לפרש, שהעיקר מה שרצה ללמדנו הוא שאין מברכים שהחיינו אלא ביום הראשון אע"פ שהלל גומרים בכל יום, שלכאורה הוא סתירה וכנ"ל, ולכן הקדים סדר הברכות, וממילא ידענו שיש חילוק בין מצות נר ומצות הלל. [וראה פ"א ממגילה ה"ג לענין שהחיינו, ושם נחלקו הפוסקים].

שו"ת משנה שכיר סי' מ"א]. ובכלל אינו מובן מה ענין הלל אצל הנרות, וכי הנרות גורמות לגמור את ההלל.

ואולי הביאור הוא שהיות ותקנו חכמים להמהדרין להוסיף בכל יום, א"כ גם אם אינו מוסיף ואינו מהדר אלא מדליק נר אחד, אין פירוש הדבר שהנר שבכל יום שוה לנר של יום אתמול, דלעולם כיון שתקנו מהדרין הרי שעיקר הנרות שבכל יום ויום אינם שווים להדדי, אלא למשל ביום שני אם מדליק נר אחד, פירושו שלעכובא סגי להדליק נר אחד מתוך שנים וכו', אבל עצם התקנה להדר ולהדליק בכל יום מנין אחר של נרות, הוא ראייה שכל יום הוא יו"ט לעצמו, כמו שע"י חילוק קרבנות חזינן שכל יום הוא חג לעצמו, ולכן אף אם מדליק רק נר אחד, אין זו אותה מצוה כדאתמול. ולפ"ז לא ס"ל לרש"י החילוק הנ"ל אליבא דבה"ג בין הלל לנרות, ואדרבה מנרות ילפינן להלל, וכל יום הוא מצוה בפ"ע. וראה דברי רש"י גם בסידור רש"י סי' שי"ח ובמחזור ויטרי ע' 202, וכן בספר הסדרים וכפי שהביא המהדיר בסידור רש"י שם.

ודרך אגב יש לעמוד על מש"כ הרמב"ם במנין המצוות שבתחילת הלכות מגילה וחנוכה, שכתב רק ב' מצוות, קריאת המגילה ונר חנוכה, ואמאי לא הזכיר גם קריאת ההלל. ואמנם לא הזכיר גם שאר מצוות היום שיש בפורים, ואולי שלדעתו יש לכלול הכל כאחת, כלומר פורים וכל מצוותיו, וכן חנוכה וכל מצוותיה, ומ"מ טעמא בעי, וצ"ע.

ובענין הטעם שגומרין את ההלל, עיין בשבלי הלקט סי' קע"ד שהביא בשם רבינו שלמה, וכן הוא בספר הפרדס לרש"י סי' קצ"ח דהיות שימי החנוכה חלוקים בנרותיהם שמוסיפין, כמו"כ גומרין את ההלל, ודומיא דסוכות שחלוקים בקרבנות, ולא כפסח שקרבנות כל הימים שווים, עיי"ש. ותמוה, שהרי מצות נר חנוכה לכל שמונה נר איש וביתו, ורק מי שמהדר מדליק ומוסיף בכל יום, והידור זה אף אינו חיוב, וכמש"כ בחי' מרן רי"ז הלוי ה' חנוכה עפ"י דברי ר"ח ב"ק ט, ב, ואיך יתכן אפוא שמחמת הידור זה של הנרות יגמרו את ההלל, בו בזמן שההידור עצמו אינו חיוב כלל. [וע"ע

חנוכה תשנ"ג

סימן מח

קריאת התורה בב' וה' דחנוכה

ולכן בזמן התקנה של מועדות לא היתה כלל תקנה על קריאת ב' וה' בימי המועדות, ולכן י"ל שאם א"א לקרוא בפרשת המועדות, אין קורים כלל, משא"כ בקריאה דחנוכה ופורים שהם תקנות יותר מאוחרות, י"ל דהתקנה הראשונה לא נתבטלה, ולכן בדאי אפשר לקרות בשל חנוכה ופורים קורין בפרשת השבוע.

ואם נקטינן שאכן קורין בפרשת השבוע באופן כזה, אכתי יש מקום להסתפק אם אחרי שיקראו בפרשת השבוע נזדמן להם האפשרות לחזור ולקרות בפרשת היום דחנוכה ופורים, איך הדין, האם צריכים לחזור ולקרא או לאו, וצ"ע בפוסקים אם דנו בשאלה זו.

נסתפקתי בקריאת התורה בחנוכה בימי שני וחמישי כאשר מאיזה טעם שהוא אי אפשר לקרוא בחובת היום, האם לכל הפחות יקראו בפרשת השבוע, או דילמא לאחר שיש תקנה לקרוא בפרשת נשיאים בימי החנוכה, א"כ שוב בטלה תקנת קריאה אחרת, ואין קורין כלל. וכמו"כ יש להסתפק בקריאת המועדות, אם א"א לקרוא בפרשת היום, האם קורין בפרשת השבוע, בין בשבת ובין בחול.

ומ"מ יש מקום לחלוק בין הנושאים, דהרי תקנת קריאת התורה במועדות היא תקנת משה רבנו ע"ה כמו תקנת קריאת התורה בשבתות וכן בב' וה',

מוצש"ק דחנוכה תשל"ד

סימן מט

נס חנוכה

הטבע תתחזק האמונה ויבינו שהכל נס, ולא רק המלחמות, אלא "על נסיך שבכל יום עמנו", היינו שהכל בהשגחה פרטית.

אח"כ ראיתי שכ"כ כמה מהמחברים והביאו יסוד הדברים מס' סדר היום. ובשם הגר"ש רוזובסקי ז"ל נמסר על הפיוט "בני בינה ימי שמונה קבעו שיר ורננים", דהרי נס השמן הוא רק ז' ימים וכשאלת הקדמונים, אלא שהיום הנוסף הוא נס הנצחון, וזה שאמר "בני בינה" הם המבינים מתוך נס השמן ז' ימים, שגם הנצחון הוא נס, ולכן "ימי שמונה קבעו".

וי"ל עוד בזה, דהנה הרמב"ם במורה הנבוכים ח"ג פרק כ"ט הביא שבתקופות קדומות נתחברו ספרים שונים מלאים הבלים והזיות על דברים שאינם בדרך הטבע, וכל מטרת חיבור ספרים אלו היה לפקפק בניסים הגלויים שהיו באותם תקופות, ולומר שהכל יתכן במסגרת הטבע עצמו, עיי"ש. ונראה שלכן סבב הקב"ה את הנס בפך שמן שהיה ידוע קודם לכן ונמצא בבית המקדש והיה מספיק ללילה אחד, ושאיין מה לתלות במה שדולק יותר, באיזה כוחות טבע בלתי שכיחים, שהרי אותו השמן ידוע להם מאז. ועיי"כ נעלה מכך הנס מעל כל

המתבונן בקורות ישראל בתקופת החשמונאים כפי שמסופר בספר חשמונאים א' פסוקים א-ד, היינו כל המלחמות והנסים שנעשו עד שקבעו את חג החנוכה, מבין יפה ביאור תפילת על הנסים, גיבורים ביד חלשים, רבים ביד מעטים וכולי. ואין כל הסבר אחר לאותן נצחונות והצלחות, אלא שהיו אלה ניסים ונפלאות שלמעלה מדרך הטבע. ולאחר כל זה כשטהרו את המקדש עשה להם ה' נס השמן, ועליו הוקבע חובת הדלקת הנרות. והמפרשים כבר האריכו בכמה תמיהות, שלא היה הנס הכרחי שהרי טומאה הותרה בציבור וכו', עיין ברא"ם על סמ"ג ה' חנוכה ופנ"י בשבת כא, ב ועוד. וכבר תירצו בזה דהיה זה לחיבתן של ישראל, עיי"ש בדבריהם.

וביאור ענין זה נראה, דאף שנעשו ניסים הרבה במלחמות, מכל מקום מקום עדיין לפתחון פה לומר שאין אלו מעשי ניסים, אלא הכל יש להסביר עפ"י דרכי הטבע. ועיי"כ נעשה נס השמן לא רק ללמד על עצמו אלא ללמד על כל מהלכי המלחמה שהיו כולם ניסיים. שהרי הנטיה לקרב הכל אל הטבע היא ממיעוט האמונה, וכאשר יראו נס גלוי למעלה מן

סדרי הטבע אפילו למתעקשים [ואף כי תמיד מקום הונח ליצה"ר ביסוד הבחירה].

שרצון ה' בשמירת המצוות, שהדלקת המנורה היא מן המצוות.

ועוד יש לבאר עפ"ז, דכאמור תכלית הכל הוא להראות השגחת ה' בעולם, ומטרתה של תכלית זו היא האמונה של כל אחד ואחד בכל רגע ורגע במציאות והשגחת ה' בחינת "שויתי ה' לנגדי תמיד", וע"י כך יבוא הדבר לתכליתו, דאם לא כן אין צורך בניסים, והנה לפ"ז יש להטעים מה שנעשה הנס בנרות, עפ"י מש"כ רבינו בחיי בספר כד הקמח בענין נר חנוכה, ותוה"ד, דהתורה נמשלה לאור ולנר, מחד גיסא אורה גדול מאד ויותר מאור השמש, והיינו אור רוחני, ומאידך גיסא הרי היא כנר שאפשר להכניסו לחורין ולסדקין, וע"כ נאמר "נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתך". ומובא במדרש תהילים סי' כ"ז שדוד המלך ע"ה אמר, באתי לחלל את השבת האירה לי תורה שנא' שמור את יום השבת לקדשו וכו'. והביאור דראה לפניו צווי התורה והשגחה פרטית, וא"כ נמנע מכל דבר עבירה. ועומק הכוונה בזה, דאמנם יתכן לפעמים שאדם הרואה נס מגיע ע"י כך לאמונה במציאות מנהיג לעולם, ומתעורר ע"י כך מתרדמתו, אבל עדיין אינו יודע מה רצונו של בורא העולם ממנו, וראה בכוזרי מאמר ראשון מאות י"א ואילך, וזה שצריך לתורה לדעת רצון ה'. וע"כ נעשה נס בנר הנכנס לחורין ולסדקין של האדם ומלמדו את מצוות התורה. והנס עצמו היה בנרות המנורה במקדש להראות

ועוד הערה בזה, דיש בענין זה דנס חנוכה חיזוק רב לאמונת חז"ל. שהרי לרוב הפירושים לא היה השמן טמא רק מדרבנן, וכמש"כ בתוס' דהיה טמא זב מגזירת חז"ל, וכן האריך בזה הרא"ם שם ועוד מפרשים. וכדי לקיים גזירת חז"ל נעשה נס גלוי. ויש לציין כי בסוגיא דנר חנוכה שאלו בגמ' כג, א איך מברכים אשר קדשנו במצוותיו, והשיבו מלא תסור וכו'. עיי"ש. והנה על כל המצוות מד"ס יש ברכות, והגמרא העמידה את השאלה לענין נר חנוכה, לציין בכך את המשמעות המיוחדת שיש לנס של נר חנוכה ע"י שנתחזקו דברי חכמים, והדברים נראים נכונים. [וראה מאמרי בענין נ"ח בימי הסכנה].

ועוד הערה נפלאה על ראיית חז"ל ענין השגחה ואיך שקבעו זאת בנוסח התפילה. באים בטרוניה על אותם סומים שאינם רואים ואין שם שמים בפייהם, ואנחנו מוצאים נחת רוח באותם שאומרים נצחנו בעזה"י וכדומה. אבל גם זה אינו נכון עפ"י רוח התורה, אם כי אין לקפח שכר שיחה נאה. בתפילת על הניסים נאמר, על הגבורות שעשית מסרת גבורים ביד חלשים וכו' וכו'. ולא נאמר שבני חשמונאי נצחו בעזה"י והיו גבורים בעזה"י. אלא הקב"ה עושה גבורות ובעל מלחמות, ובני חשמונאי הם חלשים, והקב"ה עושה את המלחמה "והוא לבדו

פועל גבורות" ואין האדם מסתייע בכך מהקב"ה, אלא האדם הוא ככלי ביד הקב"ה, כמו שמוכן שאין לומר שכלי הנשק נצחו בעזרת האדם, אלא האדם יוצר את כלי הנשק ומשתמש בהם. כמו"כ יש לראות באספקלריה של תורה, שאין כל מעשי אדם. והענין של סייעתא דשמיא נאמר על מצוות ומע"ט בלבד, שהבחירה ביד האדם, והקב"ה מסייע למי שרצונו במצוות, וכמו שאמרו חז"ל שהקב"ה מסייע לאדם לעמוד כנגד יצרו, דבלא"ה לא יוכל לעמוד כנגדו. ומה"ט בסיום תפילת על הניסים, בתיאור טיהור בית המקדש ועבודתו נאמר ואח"כ באו בניך וכו' וטהרו וכו', שאלו הם מעשי המצוות, ורק זה מתייחס אל האדם ובס"ד.

וע"כ לא יתהלל גיבור בגבורתו ועשיר בעשרו וכו', כי גבורתו אינה שלו ועשרו אינו שלו, כי הכל הוא פעולתו יתברך ואין יתהלל אדם לא על מעשיו שלו, אלא על מעשי זולתו. אלא בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי וגו', פי' דאלו הם קנינים שאדם קנה בכוחות עצמו – אם כי בסייעתא דשמיא – ולולי רצונו שלו שניתן לו בכח הבחירה, לא

היה הדבר נעשה. וע"כ קבעו חז"ל איזהו גיבור הכובש את יצרו, דרק זו היא גבורה של אדם שהשיגה בכוחותיו שלו, ועשיר הוא השמח בחלקו, פי' דטבעו של אדם שלא לשמוח בחלקו אלא יש לו תאות הממון וכו', ואם הצליח להעמיד עצמו במדרגת שמח בחלקו, הרי זה קנין שלו הוא, וע"כ יש לשבחו. (וי"ל הא דרבי מכבד עשירים, כוונתו להמשנה איזהו עשיר השמח בחלקו, שעפ"י לשון חז"ל ה"ז הוא העשיר האמיתי). וראה בשמונה פרקים להרמב"ם על אין נבואה חלה אלא על עשיר דהכוונה לשמח בחלקו. עיש"ה.

חג החנוכה הוא אפוא חג שכל כולו ענין של פרסום הנס להעמיק את אמונת ההשגחה הפרטית והבטחון בהקב"ה. חג שכולו נצחון התורה על דעות כוזבות, היינו כאמור שלא די להגיע לאמונה בבורא העולם, אלא לדעת מה ה' אלוהינו שואל מעמך, שהרי כל מלחמת החשמונאים היתה על קיום התורה ועל עקירת הדעות הכוזבות ומעשי התועבה של היונים והיהודים המתיונים, כפי שמסופר בספר החשמונאים.

נספחים למאמרים

חנוכה תשס"ז

[א]

בשולחן ערוך או"ח סי' תרע"ב סעיף ב'
 פסק שצריך ליתן שמן כשיעור שידלק חצי שעה, וביאור הלכה שם הביא מהפמ"ג, שאם אין לו שמן כשיעור ידליק בלי ברכה, והיינו שאין בזה קיום מצוה גמורה ואין ברכה. ולעומת זאת מי שמדליק אחרי תחילת הזמן בתוך החצי שעה, די ליתן שמן שידלק רק עד גמר הזמן, כלומר לא צריך שיעור חצי שעה, כן פסק המשנ"ב שם ס"ק ה'. ויש לשאול מה ההבדל, כמו אם דולק הנר רבע שעה אחרונה יש מצוה שלמה עם ברכה, הוא הדין אם הנר דולק רבע שעה ראשונה, מדוע אין זו מצוה שלמה ומדוע לא יברך. ויש לפרש, צריך לקיים את המצוה כפי שהוא יכול עכשיו לעשות, ובתחילת הזמן המצוה היא שהנר ידלק חצי שעה, ובפחות מזה חסר במצוה ואין ברכה, אבל באמצע הזמן כגון אם עבר רבע שעה, עכשיו כל המצוה שעליו היא שידלק רק רבע שעה, וזוהי עכשיו מצוה שלמה, ולכן מברך. ולפ"ז יש עצה למי שאין לו שמן רק לרבע שעה, ואם ידליק בתחילת הזמן לא יקיים המצוה כהלכתה ולא יברך, לכן נאמר לו שיחכה וידליק אחרי רבע שעה, ואז תהיה לו מצוה שלמה לפי אותו הזמן, ואז גם יברך והיא לכאורה עצה הגונה.

אבל י"ל שאין עצה זו נכונה, דבאמת גם מי שאין לו כשיעור שידלק חצי שעה, ה"ז חייב להדליק עפ"י הדין כיון שזה מה שהוא יכול עכשיו לעשות לקיום המצוה, אלא שאין זו מצוה שלמה, ולכן אין עליה ברכה, וכמו שכתב הגר"ח בה' שחיטה, שברכה עושים רק על מצוה שלמה, ואע"פ שיש חיוב גמור לעשות גם אם אינה שלמה, ע"ש. (ושמא הא דליכא ברכה על מנהג אע"פ שהוא חיוב, וכמש"כ בחי' רי"ז הלוי הוא מה"ט, אע"ג דהוי חיוב, מ"מ אינה מצוה גמורה, ואין ברכה על חיוב ומצוה שאינם גמורים, ולפ"ז אזיל הגרי"ז בשי' אביו הגר"ח.) וא"כ יש לדון דהואיל ועכשיו יש מצוה אע"פ שאינה שלמה, אין להמתין כדי לקיים אח"כ מצוה שלמה, כיון שעכשיו חל על האדם חיוב, יש לו לעשותו, ולא לחשוב על העתיד אולי אפשר לעשות המצוה באופן יותר טוב, והפוסקים דנו בכמה ספיקות כיו"ב, וגם יש זריזין מקדימין למצוות ומצוה הבאה לידך אל תחמיצנה, ואפשר גם שעיקר החיוב חל בתחילת הזמן, [שו"ר בשפ"א שבת כא, ב בד"ה א"נ לשעורא שכפי הנראה הרגיש בשאלה זו, דתחילת הזמן הוא עיקר זמן החיוב, ולא רק משום זריזין מקדימין,

ולפ"ז אכן יל"ד מי שלא היה בר חיובא בתחילת הזמן, אם מתחייב אח"כ, כמו שמצינו לענין תשלומין, ולא דמי למצה וכיו"ב שאין דין תחילת הזמן לעיקר החיוב, ופשוט. וע"ע מעתיקי שמועה ח"א ע' ח - ט בשם הגרי"ז. והפוסקים דנו על קטן אם ידליק לפני הלילה, כאשר נעשה גדול בלילה, ראה הדרת קדש עניני קטן

סי' ל"א. ולכן יש לזה חשיבות יתירה, ולפ"ז יש לדון מי שהיה שוטה בתחילת זמן מצות נ"ח, ואח"כ נשתפה לפני שעבר הזמן, האם חייב להדליק, או דלמא כיון שבתחילת הזמן לא היה בר חיובא, ה"ז פטור, והוי כמו תשלומין, וכיו"ב יש לפלפל על קטן שהדליק בקטנותו, ואח"כ הגדיל, אם צריך לחזור ולהדליק.

חנוכה תשס"ח

ב

במור ושולחן ערוך או"ח סי' תרע"א הובא דמנהג להדליק נר חנוכה בבית הכנסת, וטעם מנהג זה שנקבע בתקופת הגאונים, ולא נזכר בגמרא, כתב בית יוסף בשם שו"ת ריב"ש סי' קי"א שהוא משום החוסר אפשרות לקיים פרסומי ניסא כתקנת חכמים על פתחי הבית, ומבואר בשו"ע שמברכים על ההדלקה בבית הכנסת, ותמה הריב"ש שם וכן תמה בשו"ת חכם צבי, הובא בשערי תשובה שם, שהרי אין מברכים על מנהג, ולכן סובר השו"ע כהרמב"ם שאין מברכים על הלל בראש חדש שאינו אלא מנהג, עי"ש.

טוב שני כל הברכות, כמו בליל סדר שני, שמברכים על מצה ומרור, והרי מפורש בגמ' שיו"ט שני בחול הוא רק משום מנהג, עי"ש. ותירץ בחידושי מרן רי"ז הלוי, ויסוד הדברים כבר נמצא בכנסת הגדולה או"ח שם, שהכלל שנאמר בגמ' שאין מברכים על מנהג הוא רק בדבר שכל מהותו הוא מנהג, אבל דבר שבעיקרו הוא מצוה גמורה, לא נאמר כלל זה, ולכן אכילת מצה בעיקרה היא מצוה, אלא שעשייתה ביו"ט שני הוא מנהג, וזה לא אכפת לן, ויש לברך אע"פ שהוא מנהג, כיון שעיקרו מצוה, עי"ש כל הענין. ולפ"ז נאמר כן גם לענין נר חנוכה בבית הכנסת, כיון שנר חנוכה עצמו הוא מצוה להדליק על פתחי הבתים לפרסם הנס, והגאונים הרחיבו את המצוה לבית הכנסת כדי לפרסם את הנס, כיון שעל פתחי הבתים

ונראה לתרץ עפ"י מה שהקשו בתוספות סוכה מד, ב, אם אין מברכים על מנהג, מדוע מברכים בחוץ לארץ ביום

קשה לקיים את המצוה כתיקונה, ולכן מברכים גם על נר חנוכה של ביהכנ"ס. ויש בספר המנהיג טעם נוסף להדלקה בבית הכנסת, משום שהנס היה במקדש, ולכן הנהיגו לפרסם הנס בביהכנ"ס שהוא מקדש מעט, עי"ש. ולפ"ז נראה שאכן לא שייך ברכה, שאין הנר חנוכה בביהכנ"ס השלמת המצוה בתורת מנהג, בגלל שא"א לקיימה בבית, אלא הוא ענין בפ"ע כמו במקדש, ועל מנהג שאינו מצוה אין מברכים, ואין זה דומה ליו"ט שני שהוא מנהג לחיזוק מצות יו"ט ראשון, שמא יחזור דבר לקלולו, ולא יהיו בקיאים בקביעות החדשים. וחילוק זה מוכרח ממקור הדין, שהרי

בגמ' מפורש שחביטת ערבה בהושענא רבה היא מנהג שאין מברכים עליו, והיינו בגבולין, אבל במקדש שהוא חובה הרי מברכים, כמפורש בהלכות רי"צ גיאת, הרי שאע"פ שעיקר החביטת ערבה היא חובה ומצוה גמורה, מ"מ עשיית מצוה זו בגבולין אינה אלא זכר למקדש, ואין מברכים, ה"ה בהדלקת נר חנוכה אם אין מעיקר המנהג להשלמת הפרסומי ניסא בבתים, אכן לא שייך לברך, וכמו שלא מברכים על הלל בר"ח, אע"פ שביו"ט הוא חובה, אבל בר"ח הוא רק מנהג. שו"ר כעין דברינו בשו"ת מנחת שלמה תנינא סי' נ"ח אות ג', עפ"י תו' רי"ד סוכה מד,ב, עי"ש.

דבינו דוד אבודרהם

חנוכה

עם
הערות הארות וביאורים

פניה"ק ירושלים ת"ו
תשע"ז

תוכן הענינים

סדר הדלקת נר חנוכה

- א – טעם חיוב הדלקת נ"ח / עשיית מלאכה בימי החנוכה.....רסט
- ב – הטעם שהיה הנס שמונה ימים / אמאי אין עושים תשעה ימים מספק.....רעג
- ג – שלשה דברים פסולים למעלה מעשרים אמה.....עדר
- ד – ברכות נר חנוכה אחר שהדליק אומר הנרות הללו.....ערה
- ה – שאסור להשתמש בשמן והפתילות / א"צ לעשות פתילות חדשות בכל לילה /
דין השמש.....רעה
- ו – הדליק נר חנוכה ובירך עליו ואחר כך הדליק נרות אחרות.....רפא
- ז – דין מבדילין בנר חנוכה / נר שבת ונר חנוכה מי קודם להדליק /
נר חנוכה בבית הכנסת.....רפב

סדר תפילת חנוכה ופירושה

- ח – שאומרים על הניסים בתפילה / פירוש על הניסים.....רפד
- ט – הלל בימי חנוכה / קדיש תתקבל בימי החנוכה.....רפט

קריאת התורה בחנוכה

- י – סדר קריאת התורה בימי החנוכה.....רצא
- יא – סדר קריאת התורה וההפטרה בשבת של חנוכה ואם חל ר"ח בשבת.....רצב
- יב – מזמורים שאומרים בימי החנוכה.....רצד

סדר הדלקת נר חנוכה

[א – טעם חיוב הדלקת נ"ח / עשיית מלאכה בימי החנוכה]

חייב כל איש ישראל להדליק נר חנוכה ליל כ"ה בכסלו¹, ומניחו על פתח ביתו לשמאל הנכנס לבית², כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל. ולמה מדליקין נרות אלו³, לפי שבבית שני גזרו יונים גזירות על ישראל, ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות, ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וממאו כל השמנים שבהיכל, עד שריחם עליהם הכורא יתברך, וגברו בני חשמונאי ונצחום יום כ"ה לחדש כסלו, ולכך נקראו אלו הימים חנוכה, כלומר חנו בכ"ה בכסלו⁴. ונכנסו להיכל ולא מצאו אלא פך אחד של שמן, שהיה חתום בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו להדליק נרות המערכה אלא יום אחד, ונעשה בו גם והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת⁵ קבעום שמנה ימים טובים כהלל ובהודאה⁶ פי' לומר בהן

המהרש"א מדברי הר"ן, יעו"ש. וע"ע שבלי הלקט סי' קפט, פירוש התפילה לרוקח עמ' תשיח, מחזור ויטרי סי' רלט, כל בו סי' מד, טור שם, וראה כנה"ג סי' תרפד. וראה גם תקוני זוהר תקונא יג. ויש פירושים נוספים לשם חנוכה, ראה רמב"ן ר"פ בהעלותך בשם רבינו ניסים גאון במגילת סתרים, שתנוכה הוא חנוכת המזבח, וראה בפירוש התפילות והברכות על הגש"פ בברכת אשר גאלנו, והערותי על רבינו שם, וכן עי' מנחת ברוך סי' קט, ומשך חכמה במדבר י, י' עה"פ "וביום שמחתכם" וגו', וראה גם אבן עזרא שם. וראה מחברת הערוך לר"ש פרחון ערך חנוכה. [וראה בה"ג (מק"נ תשל"ב) ח"א עמ' 9-468 דהקב"ה הראה למרע"ה בסיני את חנוכה ומקרא מגילה. וראה קרואי מועד עניני חנוכה בענין חנוכה תקנת חכמים או תקנת נביאים].

5. כ"ה בגמ' שם, ולשון הרמב"ם שם 'ומפני זה התקינו החכמים שבאותו הדור' כו'.

6. כ"ה בגמ' שם, אבל ברמב"ם שם כתב 'ימי שמחה והלל', וראה סדר משנה שם, בהגהות בנין

1. ראה רמב"ם פ"ג מהל' חנוכה ה"ד 'כל שחייב בקריאת המגילה חייב בהדלקת נר חנוכה' כו'. וראה מ"מ שם מהגמ' שבת כג, א. וראה רבינו לעיל פ"ג סי' לח, ובהערות שם. [וברמב"ם פ"א מהל' מגילה ה"א כתב שעבדים משוחררים חייבים במגילה, ונמצא שעבדים פטורים, ואע"פ שהוקשו לנשים, ויש שם ברמב"ם שנויי נוסחאות, וראה תוספתא כפשוטה מגילה עמ' 1146, ואם גרסינן משוחררים, נמצא שגם בנר חנוכה עבדים פטורים, ואם נאמר דטעמא לפוטרים במגילה מפני שהם לא היו באותו הנס, ולא בכלל 'ושלם לבוד', וכמש"כ כמה אחרונים, א"כ אינו ענין לנר חנוכה, וצ"ע איך תלה הרמב"ם חיוב נ"ח במגילה].

2. רמב"ם פ"ד מהל' חנוכה ה"ז עפ"י הגמ' שבת כא, ב.

3. עפ"י הרמב"ם שם פ"ג ה"א-ג.

4. ראה ר"ן שבת שם. ומדברי רבינו נראה שחנו מהמלחמה, וכ"כ בלבוש סי' תרע ס"א, וראה גם בפר"ח וברכ"י שם, אולם הב"ח שם סק"ד כתב דחנו קאי על שבייתה ממלאכה, וכן נראה שהבין

הלל⁷, ובהודאה לומר בהם על הניסים בהודאה⁸, אבל מותרים הם בעשיית

ראשונים שם, וע"ע קונטרס חנוכה ומגילה לרח"א טורצ'ין סי' י בשם הגרי"ז על שי' הרמב"ם. ומלבד מה דאיתא במגילת תענית פ"ו, ומ"מ כיון שהיה זה להנאת עצמן, א"כ הוי גזירה על הגוף מלבד הגזירה על הדת, וא"כ מה"ט איכא נמי תקנת שמחה, וכמש"כ המפרשים בדרך זו על שמחה בפורים, ואכמ"ל. ואגב, לפור' נראה, דלפי הרמב"ם שיש שמחה בחנוכה, אין לאבל להיות ש"צ, לפי קפידת הגר"א שלא יהיה ש"צ בפורים, ברם לפי שי' החולקים שאין שמחה, אין קפידא בזה, וצ"ע בפוסקים].

7. כלומר, שקביעת חכמים לימים אלו, לימי הלל, היינו קריאת ההלל, ולא תימא דהיינו שאר מיני הלולים שיאמר כל אחד לפי דעתו. וראה רש"י תענית כח, ב ד"ה מנהג, דהלל דחנוכה הוא עפ"י תקנת הנביאים לומר הלל על כל גאולה מצרה שלא תבא, ע"ש, וכן יעויין רש"י פסחים קיז, א ד"ה ועל כל. ויש להוסיף, דתקנת נביאים היתה רק לאמירת הלל באותו הזמן עצמו, ותקנת ב"ד על חנוכה היתה שיאמרו הלל לדורות בכל שנה בחנוכה. וע"ע שו"ת חיים שאל ח"ב סי' יא, ושו"ת קול מבשר ח"א סי' כא. וראה כוזרי שני ויכוח שלישי אות צח, ערכי תנאים ואמוראים (בלוי) עמ' תקב. וראה ח"י מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם פ"ג מהל' חנוכה ה"ו, וכן בקונטרס מח"י מרן רי"ז הלוי על קה"ח וכו' דף לג-לד מדפי הספר.

8. היינו שאין חובת הודאה בפני עצמה בלי תפילה, אלא התקנה היתה להזכיר בתפילה על הניסים, וכן פי' רש"י שבת כא, ב ד"ה ובהודאה, וכ"ה בטור סי' תרע ס"א. ולפי"ז נמצא, דהפטור מתפילה או שאינו יכול להתפלל מאיזו סיבה שהיא, אין עליו חובת הודאה בפ"ע לומר על

שלמה ונמוקי מהרא"י. וראה טור סי' תרע ס"ב בשם מהר"ם מרוטנבורג שאין תקנת שמחה בחנוכה, שהרי בגמ' נאמר הלל והודאה ולא שמחה, וראה דרכי משה שם, וכן ב"ח שם ד"ה והיה אומר. וראה אור זרוע סי' שכא, יש"ש ב"ק פ"ז סי' לו, תוס' תענית יח, ב ד"ה הלכה, דרשות ר"י אבן שועיב פ' מקץ, ידי אליהו תיקון מז, שו"ת כנף רננה או"ח סי' פ.

[וראה ראבי"ה סי' קלא וסי' תקסג, שיש חובת אכילת פת בחנוכה, ומה"ט אם לא אמר על הניסים בבהמ"ז ה"ז חוזר משום דקבלו עליהו, ע"ש, וראה בסמוך הערה 8 משאלתות ובה"ג. ומבואר דאילו לא הוי עצם אכילת פת חובה, לא שייך קבלו עליהו לומר על הניסים, ומבואר להלן דיני ברכות שער א' בהערות שם. וראה פסקי מהר"ח או"ז עמ' 65 פ' עקב שהוצאות חנוכה הוו כהוצאות שבת ויו"ט, ע"ש"ה].

וע"ע שבלי הלקט סי' קעד, לבוש שם ס"ב, מור וקציעה שם, אבן עזרא, ומשך חכמה במדבר י, מג"א שם סק"ג, והביא שם ממדרשים שקבעו לחנוכה לשמחה, וראה ביאורי הגר"א שם. וראה גם מגילת אנטיוכוס בסידור עבודת ישראל עמ' 444-445, ובאוצר מדרשים (איונשטיין) חנוכה עמ' 185, שקבעו ימי משתה ושמחה, ע"ש, וראה מנהגי ישראל (שפרבר) ח"ה עמ' פה-צב. ועיין לעיל בסדר תפילות השבת בתחילתו.

[ואולי י"ל דהרמב"ם הזכיר שם שפשטו ידם בממונם ובבנותיהם, ובפשטו היינו להנאת עצמן, ולא להעביר על הדת, וגם בנותיהן הוא כן, ולפיכך הקדים ממונם, וראה כתובות ג, ב 'תיבעל להגמון תחילה', ובתוס' שם ד"ה בתולה, כן באהל משה להגראמ"ה שם. ועי' רש"י שבת כג, א ד"ה היו, שזוהי גזירת יוונים, וכ"כ בפ"י רבינו פרחיה שם שהוא מבית מדרשו של הרמב"ם, וכ"ה בעוד

מלאכה⁹. ואע"פ שהנשים נוהגות שלא לעשות מלאכה כל שמונה ימי חנוכה¹⁰,

לרח"א טורצ"ן סי' ז, ופמ"ג ואליה רבה סי' תרפ"ב הביאו משו"ת מהר"ם מרוטנבורג סי' ע על מעין שלש בחנוכה ופורים. וראה לרבינו בהלכות בהמ"ז, ושם בהערות. וכן דין פורים ושם בהערות].

9. ר"ל, דאע"ג דלשון הגמ' שבת כא, ב 'קבעום ועשאו ימים טובים', ומשמעות 'ימים טובים' הוא איסור עשיית מלאכה, כדאיתא מגילה ה, א-ב, דפורים מותר בעשיית מלאכה הואיל ויום טוב לא קבלו עליהו, מ"מ הכא אין כונת הגמ' לעשיית מלאכה, שהרי נאמר שם 'ימים טובים' בהלל והודאה, כלומר שלענין זה הם קרויים ימים טובים, כן פירש"י שם. ויש לציין שיש שאין גורסים 'בהלל והודאה' אלא 'ימים טובים' בלבד, ולעומת זאת לא נזכר ברמב"ם שם הלשון 'ימים טובים', וראה דק"ס שבת שם. וראה שם שבכ"מ ועוד קדמונים לא גרסו 'ועשאו', ואכן צ"ע הנוסחא שלפנינו 'קבעום ועשאו'. וראה בטור סי' תרע ס"א חילופי נוסחאות בזה. וראה נמוקי מהרא"י על הרמב"ם שם. וראה שו"ת חסדי אבות שבספר יבין דעת על יו"ד סי' יז אות יז, וראה להלן.

10. בהגהות שער נפתלי כתב שצ"ל 'ובמקום', ולדעתו 'אעפ"י' הוא ט"ס. וראה טור סי' תרע שכתב 'וגם אם יש מקומות שנוהגין איסור בכל היום' וכו', אבל לא הזכיר שאכן יש מקומות כאלו כפי שכתב רבינו, אלא כתב רק המנהג שאין הנשים עושות מלאכה בעוד שהנרות דולקות, וראה מג"א שם סק"ח בשם מטה משה וט"ז שם סק"ב. וראה אורחות חיים הל' חנוכה סי' כא, שטוב לבטל מנהג זה מפני שהבטלה מביאה לידי שעמום, והוסיף, שיש נשים רבות בטלות יום ראשון ושמיני ודי להן בזה כדין תורה בפסח וסוכות, עי"ש. וע"ע שבלי הלקט סי' קפ"ד.

הניסים שלא בתפילה, אלא התקנה היא בתפילה בלבד, ואכן הרמב"ם לא קבע הלכה זו בהלכות חנוכה, אלא בהל' תפילה פ"א הי"ג. וראה מש"כ בזה משנת יעבץ מועדים סי' ע"ג. וי"ל שההודאה היא בהדלקת הנר, וכמו שאומרים בהנרות הללו 'כדי להודות' כו'. וראה הגהות נמוקי מהרא"י על הרמב"ם פ"ג מהל' חנוכה ה"ג, וכן ראה פסקי ריא"ז שבת שם, והנידון הוא אי על הניסים הוי רק חובת הודאה, או הזכרת מעין המאורע כשבת ויו"ט ור"ח, ואכ"מ. [ואפשר שלפי"ז מי שלא הדליק נר חנוכה, ה"ז חייב מדינא באמירת על הניסים, שהרי נמצא שאינו מקיים תקנת חכמים להודות על הנס, וראה ברמ"א סי' תרפב ומשנ"ב שם סק"ד על אמירת על הניסים אחרי בהמ"ז ואחרי התפילה, וצ"ע. שו"ר מש"כ בהררי קדם ח"א סי' קסה; קצח-ע, עי"ש. ואגב, במעתיקי שמועה ח"ב עמ' יז ומאורי המועדים עמ' שפ הובא בשם הגר"ח, ומתורת הערוך לנר, בהא דבברכה הכוללת מעין ברכות, אין כוללים אלא מה שקובע ברכה לעצמו, ולכן אין בברכה מעין ג' הזכרת חנוכה ופורים, ורק הזכרת שבת ויו"ט שקובעים ברכה לעצמם, עי' ברכות מט, א, עי"ש. וראה בה"ג (מק"נ) ח"א עמ' 167 טעם אחר אמאי אין חיוב בהזכרת חנוכה בבהמ"ז, דהסעודה היא רשות, עי"ש. ועי"ש שהמקור מהשאלות, עי"ש שאילתא כו והעמק שאלה שם. וראה לעיל הערה 6 מהראב"ה שיש חובת אכילת פת בחנוכה. וראה בליקוטים מהלכות אמרכל בחמשה קונטרסים דף כד, ב - כה, א בשם רבינו, בטעה ולא אמר על הניסים בתפילה דאינו חוזר וכל שכן בבהמ"ז, אבל בשם רבינו ברוך כתב שם דרק בתפילה אין מחזירין אותו, וראה לעיל הערה 6. אבל בבהמ"ז מחזירין אותו, וסייע לזה מהירושלמי. ובדין הזכרת המאורע או הודאה, ראה קונטרס חנוכה ומגילה

אין להקל להם, משום דקימ"ל¹¹ דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להתיר בפניהם¹².

פוסל בדיעבד, וראה משנ"ת בס"ד במאמרי נדפס בקול התורה גליון תשרי תשע"ג, והיינו שעצם הידור המצוה שבו אינו דין נוסף במצוה כשאר מצוות, שיש להדר בהן, אלא הנוי שבהן הוא חלק ממצות אחר, כלומר, שכך היא המצוה בעיקר דינה, שיהא האתרוג הדור בצורתו ומראהו, וכל שהוא הדור יותר, עיקר מצותו משובחת יותר, ולפ"ז יל"פ הסוגיא בב"ק ט, ב שאין הנידון על אתרוג וכפי שהזכיר רש"י שם ד"ה בהידור, גם לולב, אלא על מצוות אחרות, ורש"י לשיטתיה סוכה שם שמפרש גם ענין הדר שבאתרוג מדין זה א-לי ואנוהו, עי"ש. (אמנם גם תוס' הזכירו שם אתרוג, אע"פ שלשיטתם הוא דין הדר, ברם בפשוטו י"ל דגם דין 'ואנוהו' יש בו כשאר המצוות). ולאחר דחיזין כן יסוד דין הידור במצוות שבחג הסוכות, ויש להוסיף עליהם לשון הרמב"ם במורה נבוכים ח"ג פרק מג בהגדרת המצוה של ארבעת המינים הללו דוקא, עי"ש, לפיכך חנוכה שהוא כנגד חג הסוכות וכו"ל, הוסיפו בו דין מהדרין כמו סוכות, וכאמור דין הידור בעצם החפצא של המצוה, מלבד דין נוי מצוה שיש בכל המצוות.]

11. פסחים נ, ב.

12. כ"כ הטור שם, ועי"ש בב"י שמפקפק בפסק זה, דלא נאמר הך כלל אלא בדבר שיש סרך איסור, אבל במלאכה בחנוכה אין כל סרך איסור, ועי"ש בב"ח סק"ד מש"כ בזה, והביא מספר צידה לדרך שיש בה גדר של קבלת חנוכה כיו"ט שאסור במלאכה, וראה לעיל. וע"ע מהרש"א שבת כא, ב. וראה בהגהות שער נפתלי על רבינו שהאריך בכירור הלכה זו.

נועל הדמיון של חנוכה לסוכות, ראה בפירושי סידור התפילה לרוקח עמ' תרכז. ועי' שו"ת גנזי יוסף (שוורץ) סי' עא. וראה בספר החשמונאים ח"ב פ"י, והובא במאור עינים פרק נא, וסדר הדורות על יהודה המכבי. וראה בשאלות מהדורת מירסקי (ירושלים, תש"ך-תשמ"ב) שאילתא כ"ו כרך א' ע' קסז בפ"י ר"י, הוא ר' יוחנן בן ראובן (שם ע' 39) דחנוכה נתקן ח' ימים בגלל ריבוי השמחה כמו חג הסוכות, ורק אח"כ נוסף בו ענין נס השמן, ראה שם. וראה קובץ ישורון ח"ו עמ' תקפד, וחי"ט עמ' כד, וכן ראה מושב זקנים עה"ת ויקרא כד, ב, דרשות הר"י אבן שועיב פ' מקץ, וערוגת הבושם ח"ב עמ' 225-234. וראה ח"י מהרי"ט שבת כב, א על נ"ח שהניחו למעלה מכ' אמה, דאבוהון דכולהו היא סוכה שהיא גבוהה מעשרים אמה, יעו"ש, ודוק לפי האמור, כי הדברים משלימים זא"ז. וראה להלן בדברי רבינו אות ג'. ואע"פ שסוכות הוא רק ד' ימים ושמיני רגל בפ"ע, ראה משנ"ת בס"ד ב"אוצר" סוכה מת, א הערה 30, דשמיני הוא גם חג הסוכות וגם רגל נוסף בפני עצמו, עי"ש. וראה גם בפ"י ר"י החסיד פ' אמור עה"פ ויקחו אליך וגו'. ויל"פ גם ענין מהדרין בנר חנוכה, שהוא ענין מיוחד בחנוכה, ואינו שייך להידור מצוה שבשאר מצוות, וכפי המבואר בקראי מועד עניני חנוכה במאמרי בענין מהדרין בנר חנוכה, ונדפס בס"ד בקובץ בית אהרן וישראל גליון קטז אות ד, ולא כחי' מרן רי"ז הלוי, עי"ש, והנה ענין זה נמצא גם בחג הסוכות בדין 'הדר' האמור באתרוג, וכן בשאר המינים, שעפ"י מש"כ תוס' סוכה כט, ב ד"ה לולב, אין זה משום 'זה א-לי ואנוהו' שבכל התורה, אלא הוא דין מסויים באתרוג, ואף

[ב – הטעם שהיה הנס שמונה ימים / אמאי אין עושים תשעה ימים מספק]

והטעם שהיה הנס שמונה ימים, מפני שהשמינים היו באים מחלקו של אשר¹³, שנאמר (דברים לג, כד) וטובל בשמן רגלו, ומקום היה בחלקו שנקרא תקוע, שממנו מביאים השמינים¹⁴, ומשם עד ירושלים מהלך שמונה ימים בין הליכה לחזרה, והכי איתא בירושלמי¹⁵.

וכתב בעל העתים¹⁶, למה אין עושים תשעה ימי חנוכה מספק, כמו שאנו עושים בחג הסוכות תשעה ימים, תשיעי ספק שמיני. ותירץ, מפני שחג הסוכות מן התורה, והחמירו רז"ל על ספקו, לפי שאין אנו קובעין עתה על פי הראייה, אבל חנוכה שהיא מדבריהם, הם אמרו לעשות שמונה ימי חנוכה, והם אמרו חשבון המולדות¹⁷, ע"ב. חרוש¹⁸, חנוכה, נומריקון, ח' נרות וחלכה בבית הלל, שאמרו (שבת כא, ב) יום ראשון מדליק נר אחד ומכאן ואילך מוסיף והולך.

והוא ט"ס, וגם בספר העיטור הל' חנוכה לא נמצא. וראה גם באורחות חיים הל' חנוכה סי' ב בשם בעל העתים, וכ"ה בכל בו הל' חנוכה. וראה עוד להלן בהל' פורים בהערות. וראה אליה רבה סי' תרע סק"א שהביא מהכנה"ג שם בהגהות ב"י בשם בעל העתים, דטעמא דח' ימים כנגד מצות מילה שגזרו היונים לבטלה, ועי"ש מש"כ בזה. וראה שו"ת זכר יהוסף או"ח סי' עג אות ג. וראה בספר הזכרון לבעל פחד יצחק עמ' תמ, בקונטרס סוד הדלקת נר חנוכה לרבנו יצחק סגי נהור בן הראב"ד, על סוד ח' ימי מילה וח' ימי חנוכה שהם ענין אחד, עי"ש.

17. בעטרת זקנים שם הביא עוד מש"כ בזה הרא"ם בביתאוריו על הסמ"ג הל' חנוכה. ועי"ש טורי אבן ר"ה יח, ב, כנה"ג בהגהת הטור סי' תרע, פר"ח ומור וקציעה שם, ברכ"י שם סק"ב, מנח"ח מצוה שא אות ו, שו"ת בנין של שמחה או"ח סי' יז, יוסף אומץ סי' לא, קהלת יעקב (אלגזי) תוספת דרבנן אות ס סי' רכא, שו"ת משיב דבר ח"א סי' מא, מרומי שדה ר"ה יח, א, שו"ת בית לוי ח"א סי' ד. 18. ראה כנה"ג בהגה"ט שם, וכן עטרת זקנים

13. כ"ה בתשובות הגאונים (ליק) סי' קד והובא באוצר הגאונים שבת חלק התשובות סי' סז, וכן באשכול (מהדורת נחל אשכול) הל' חנוכה עמ' 20, ובמאירי שבת כא, ב. וראה או"ז ח"ב סי' שכא, טעם אחר על שלא היו יכולים להכין השמן לאלתר, וכ"כ עוד קדמונים. והרא"ם על הסמ"ג ה' חנוכה וב"י סי' תר"ע כתבו שהיו צריכים ד' ימים לטהר מטומאת מת, וראה פר"ח שם. ומנחת ברוך סי' ק"ט. [ועי"ע מנחת עני להיד דוד ח"ב ע' קלד]. 14. ראה מנחות פה, ב.

15. ראה בנחל אשכול על האשכול שם שהעיר שלא מצא הירושלמי, וראה גם בפ"י מלוניל שבת כא, ב שכ"ה בירושלמי, וכ"ה בקובץ הלכות לאחד מתלמידי רבנו יונה, קובץ על יד מקיצי נרדמים כרך יג מהדורת חדשה עמ' 280. ובתשובות הגאונים שם איתא והכי אמרינן במנחות, וגם זה לא נמצא. ועל עיקר טעם זה, ראה מה שהעיר בשו"ת מנחת ברוך שם ענף ב.

16. לפנינו בספר העתים לא נמצא, אך כידוע הוא לא הגיע אלינו בשלימותו. וראה עטרת זקנים סי' תרע סק"א שהביא דברי רבינו בשם בעל העיטור,

[ג - שלשה דברים פסולים למעלה מעשרים אמה]

שלשה דברים הם, אם נתנם אדם למעלה מעשרים אמה פסולים, ואלו הן, מבוי¹⁹, נר חנוכה²⁰, סוכה²¹, ושלשתן יש להם רמז מן הפסוק, מבוי, שנאמר (בראשית י"ח) כי על בן באו בצל קורתו, הקורה תהיה עד צל מפחים ולא יותר, וצל מפחים הם עשרים אמה באמה בת ששה מפחים²², סוכה, שנאמר (ישעי' ד, ו) וסוכה תהיה לצל יומם מחורב. חנוכה, זאת חנוכת המזבח ביום (במדבר ז, פד), עולה למנין ק"ב²³.

לא תתגודדו בנ"ח, ראה שו"ת חסדי אבות סי' יז אות יז, חי' מהר"ם שיק על הל' חנוכה, קובץ מוריה גליון רסה-רסו, וכבר עמד בזה במשנת חכמים הל' ע"ז סי' נח, עי"ש. וע"ע שו"ת כנסת יחזקאל סי' יז.

ובגמ' שבת שם מבואר טעמא דב"ה משום מעלין בקדש, או משום כנגד ימים היוצאין, וראה ביאור הגר"א סי' תרעא סק"ד דקי"ל משום מעלין בקדש, ולא אכפת לן בהיכר ימים הנכנסים או היוצאים, שכתבו תוס' שם ד"ה והמהדרין, ולפיכך מדליקין גם כמנין בני הבית וגם מוסיפין בכל יום, ולדעתו מה"ט הביא הרי"ף המעשה בשני זקנים כו', עי"ש. ועפ"י דברי הגר"א דן בבית הלוי בחי' לחנוכה וכן בחי' בן אריה ח"א סי' ט, בנידון מי שיש לו רק שתי נרות ביום שלישי כמה ידליק, ומובא להלן, עי"ש בדבריו. וע"ע שפת אמת שבת שם.

19. עירובין ב, א

20. שבת כב, א

21. סוכה ב, א

22. כלומר, 'צל' בגימטריא מאה ועשרים, וק"כ מפחים הם עשרים אמה.

23. כלומר, "המזבח ביום" הוא בגימטריא ק"ב. וראה ר"ח פלטיאל עה"ת שמות לאחר פרשת תצוה בליקוט טעמים. וראה עטרת זקנים סי' תרעא שהביא דברי רבנו.

רפמ"ג שם שהביאו רמז זה. וע"ע בשו"ת מור ואהלות אהל מגורה הטהורה סי' ה. וראה המנהיג עמ' תקל שכתב 'ונהגו כל ישראל כב"ה דקי"ל כוותיהו', ולפור"ר צ"ב, א"כ מאי נהגו הוא והרי כך הוא מעיקר הדין, ואולי י"ל עפ"י מה שהוכיח בביאור הלכה סי' תרעא ס"ב מלשון הרי"ף, דהואיל ואין הנידון כאן על עיקר הדין אלא על הידור, לא שייך בזה הכלל דהלכה כב"ה, עי"ש. וראה גם שו"ת משנה שכיר או"ח סי' רכב בשם השל"ה שכ"כ, עי"ש, וכן מפורש בריטב"א כת"י שבת כא, ב. וראה משכנות אפרים על שבת סי' כה. וראה מג"א סי' קלז סק"ב ומחצית השקל שם, מקום שמואל בשער התירוצים בחי' שבת שם, ושו"ת זכרון יוסף סי' טז. וע"ע פמ"ג וחי' חת"ס או"ח שם. ולפי"ז י"ל דכונת המנהיג היא דהואיל ובכל מקום קי"ל כב"ה, לכן נהגו אף הכא כב"ה. ועי' בתשובות הגאונים החדשות (עמנואל) סי' קעז. וראה הלכות לולב לר"נ גאון בסוף פי' ר"ח השלם על סוכה עמ' ז-ט לענין סדר הנענועים דהלכה כב"ה דוקא, עי"ש באורך. וראה שו"ת דברי יוסף (אירגאס) סוס"י מה דהנידון אינו אלא נהגו העם, ויל"ע להשוות את הנושאים, וראה משנ"ת בס"ד באוצר מפרשי התלמוד סוכה לו, ב הערה 20, וראה שו"ת פרדס רימונים או"ח סי' ב. וראה אדרת אליהו (חי ריקי) קונטרס תפילין דמארי עלמא פכ"ג, ושו"ת שערי דעה ח"ב סי' ז. ולענין

[ד – ברכות נר חנוכה אחר שהדליק אומר הנרות הללו]

המדליק²⁴ נר חנוכה כליל ראשון מברך שלש ברכות, בא"י אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה²⁵, ושעשה נסים לאבותינו²⁶ ושהחיינו. ואם לא בירך זמן כליל ראשון, כתב הרא"ש בתשובה²⁷, שמברך כליל שני או אימתי שיוכור²⁸. ומליל²⁹ ראשון ואילך מברך שנים, להדליק נר של חנוכה ושעשה נסים לאבותינו. והרואה³⁰ הנרות מברך כליל ראשון שנים, שעשה נסים ושהחיינו, מכאן ואילך אינו מברך אלא שעשה נסים בלבד. ודוקא שאינו עתיד להדליק בביתו ולא מדליקין עליו³¹, כגון שהולך בדרך ורואה הנרות בעיר, אבל בענין אחר אין צריך לברך. ואם תאמר³² למה תקנו

וברכו שהחיינו, עי"ש, ולפ"ז אינו ענין לפסקי הרא"ש. ומ"מ יש להעיר על הדמיון מההיא דעירובין, דהתם איירי בשהחיינו על זמן יו"ט, והכא מיירי בשהחיינו על מצות נר חנוכה, וראה בהערה הבאה, וי"ל דהפסיד הברכה כיון שאין המצוה חדשה אצלו, וצ"ע. וראה גם בפסקי רי"ד שבת כג, א, פסקי ריא"ז הל' חנוכה אות טז, מעשה הגאונים סי' נה, וספר הפרדס לרש"י סי' קצט.

28. ראה לבוש שם ס"ב דהיינו בשעת הדלקה. ויעו"ש במשנ"ב סק"ב ושער הציון סק"ג שהביא מהמאירי שאפשר לברך גם על עצם הזמן בלי נר חנוכה, ואכן כ"כ המאירי שבת שם, אבל במגילה ד, א כתב שאין שהחיינו על זמן אלא ביום שיש בו קדושה, וכבר שו"ט בזה האחרונים, וראה תורת המועדים חנוכה סי' ו ביאורים וצינונים אות יא. וראה לעיל ח"א פ"ג סי' טז.

29. טור שם ס"ב.

30. טור שם ס"ג.

31. ראה רש"י שבת כג, א ד"ה הרואה, סוכה מו, א ד"ה הרואה, ובאוצר מפרשי התלמוד שם 124-136 משנ"ת בס"ד בירור שיטות הראשונים והפוסקים בזה.

32. ראה תוס' סוכה שם ד"ה הרואה.

24. טור סי' תרעו ס"א עפ"י הגמ' שבת כג, א.
25. ראה ב"י שם על נוסח הברכה 'להדליק' או 'על הדלקת', וראה בזה לעיל פ"ג סי' כט ובהערה 212, ובסוסי" ל ובהערות 223-5, וכן שם הערות 197-8. וראה ראב"ן סי' לה, ספר הישר לר"ת סי' שמה, רמב"ן פסחים ז, א. ועל הנוסח 'של חנוכה' או 'שלחננוכה' או 'חנוכה', ולעיל שם סי' כח איתא 'של חנוכה', ראה בשו"ע סי' תרעו ס"א ומפרשים שם. וראה אור חדש (לר"ח באכנר) דף נ, א. וראה קובץ בית אהרן וישראל גליון לח. והא דשעשה נסים קודם לשהחיינו, יש לציין למסכת סופרים פ"כ ה"ו דהקדים שהחיינו לפני שעשה נסים, וראה כסא רחמים שם.

26. ראה לרבינו בהל' ברכות שער ח בשם הרא"ש מלוניל על ברכה זו בנר חנוכה, ושם בהערות.

27. כ"כ בטור שם בשם אביו הרא"ש בתשובה, אבל לא נמצא לפנינו, ועי"ש בב"י שכ"כ באורחות חיים הל' חנוכה סי' י, ובשבלי הלקט סי' קפו, והוכיח כן מהגמ' עירובין מ, ב, ועי"ש בב"ח שהביא מדרשות מהר"ש, שאינו מברך שהחיינו, וראה הלכות ומנהגי מהר"ש סי' תקמ עמ' 171, דנראה מלשונו דמיירי שם שהדליקו עליו בביתו

לברך על ראיית נר חנוכה יותר משאר מצוות, ויש לומר משום פרסומי ניסא³³, אי נמי שיש אנשים רבים שאין להם בית, ולכך תקנו להם חכמים לברך³⁴.

כתב ה"ר יונה³⁵, שבליל ראשון מברך שלש ברכות אלו קודם ההדלקה, דכל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן. ובליל שני מברך קודם ההדלקה להדליק,

יונה, שבלילה הראשונה היה מברך שלשתן, להדליק ושעשה נסים ושהחיינו קודם הדלקה, ובליל שני ברכת שעשה קודם הדלקת השנים וכו', וכן בכל הלילות, והיה אומר הטעם שבכל יום היה מתחדש הנס, ובכל יום שהיה מתחדש הנס כן חייב לברך שעשה נסים, ואין נוהגין כן, וראה בהערה הבאה. וראה הגהות כתר כהונה או"ח שם. והרמ"א שם ס"ב פסק שמברך כל הברכות קודם שידליק, ועי"ש ביאור הגר"א סק"ב שצ"י למגילה כא, ב שגם שהחיינו צריך עובר לעשייתן, אבל לא זכיתי להבין איך מוכח שם דאיכא דין עובר לעשייתן גם על שהחיינו. וברמב"ם לא נמצא מפורש דין זה, וראה בפ"ו מהל' סוכה הי"ב שכתב שבליל יו"ט ראשון 'מברך לישב בסוכה, ויושב ואחר כך מברך על הזמן', ואפשר שאין מכאן ראייה דלא צריך עובר לעשייתן, דאם בירך זמן בעשיית הסוכה, ה"ז מברך עתה רק על היו"ט, ראה בפ"א מהל' ברכות ה"ט, ולפיכך יושב ומקיים מצות סוכה, ואומר אח"כ שהחיינו על היו"ט, אבל אם אכן לא בירך שהחיינו בשעת עשיה, וה"ז צריך לברך עתה שהחיינו גם על הסוכה, י"ל שמקדים שהחיינו לשיבה, והרמב"ם סתם, ויתכן כאמור דשהחיינו לא צריך עובר לעשייתן, וצ"ע. אבל פסקי השו"ע בזה צ"ע, דבשו"ע סי' תרמא ס"א כתב שאין מברכים שהחיינו בשעת עשיה, ובסי' תרמג ס"ב הזכיר רק שי' הרמב"ם לברך לישב בסוכה ולשבת, ואח"כ לברך שהחיינו, אע"פ שלדעתו ברכת שהחיינו היא גם על הסוכה, וכמפורש שם ס"א, והב"י שם כתב בכונת הרמב"ם, שר"ל שאם רצה לישב לפני שהחיינו יכול לישב, וגם אם יש סברה

33. לשון התוס' שם 'משום חביבות הנס'. וע"ע העמק שאלה שאלתא כו אות י.

34. כ"כ תוס' שם בתירוץ השני, עי"ש. וראה מג"א סי' תרעו סק"א. וראה ספר הפרדס לה"ר אשר ב"ר חיים שער שמיני פ"א, שמבאר גדר ברכת הרואה באופן אחר, דהוי גדר ברכה של הרואה מקום שנעשה לו נס, ועפ"ז מיישב השאלה אמאי תקנו ברכה זו בחנוכה בלבד, עי"ש, ועדיין צ"ב, דברכת הרואה מקום וכו', אינו חיוב גברא, אלא מי שרואה צריך לברך, משא"כ בנר חנוכה למי שאינו מדליק איכא חיוב גברא לראות ולברך. וראה ברכת המצוות ומשפטיהם משנ"ת בס"ד. וראה בדברי רבינו להלן ברכות הראיה שער השמיני. וראה עמק ברכה (ל"ר פומרנצ'יק) עמ' קכד, וצפנת פענח פ"ג מהל' חנוכה ה"ג. וראה משנ"ת בס"ד באוצר מפרשי התלמוד סוכה שם. ונלפי שי' המאירי הנ"ל שאין בחנוכה ברכת שהחיינו על הזמן אלא על המצוה, א"כ בשלמא אם ברכת הרואה הוא לאנשים שאין להם בית, ויש בזה אפוא גם גדר קיום מצוה, ולפיכך מברך גם שהחיינו, אבל לפי הביאור הנ"ל, דהוי ברכה על מקום שנעשה בו נס, יל"ע אמאי מברך גם שהחיינו, כיון שאינו עושה מצוה, וכן ברכה על הזמן ליכא, וצ"ב].

35. הב"י סי' תרעו ס"ה הביא דברי רבנו, אבל מקור הדברים בדברי ה"ר יונה לע"ע לא מצאתי. וראה גם רבנו ירוחם נתיב ט' ח"א שהביא דברי ה"ר יונה. וכן בדרשות ר"י אבן שועיב תלמיד הרשב"א פ' מקץ כתב וז"ל 'ושמעתי בשם הר"ר

ושעשה ניסים מברך אחר שמדליק נר ראשון, קודם שידליק נר שני שהוא נס אותו היום, וכן בליל שלישי קודם שידליק נר שלישי וכן ברביעי וכן לבולם³⁶.

נראה מדבריו שבנר שהתחיל להדליק בליל ראשון, בה מתחיל בכל הלילות, אבל מהרי"ק ז"ל כתב בשרש קפג, מאחר שכתב המרדכי כו', שיש להתחיל לצד שמאל כדי לפנות לימין כו', א"כ ראוי הוא להתחיל להדליק בליל ראשון בנר היותר ימיני ויברך, ובליל שני כשיוסיף נר אחר אצלו יתחיל ויברך על הנוסף שהוא יותר שמאלי כו', אבל אם היה מתחיל בליל הראשון להדליק בנר השמאלי, גם בליל שני היה צריך להתחיל בו כדי להפנות לימין כו', ונמצא שאין מברך אלא על נר אחד כל ימי חנוכה, עכ"ל, ואע"פ שלדברי ה"ר יונה לא שייכא קושיא זו, מ"מ קצת דוחק לומר דברכת שעשה נסים יברך ליל ראשון קודם הדלקה ובשאר לילות אחר הדלקה, עכ"ל ב"י, ואולי יש לישב דביום הראשון ברכת הנסים היא על נצחון החשמונאים, וכמש"כ הפר"ח סי' תרע, [אבל צ"ע מהלכות ברכות הנסים להלן הלכות ברכות שער ח בשם הרא"ש מלוניל שברכת הנסים היא רק על נס היוצא מדרך הטבע, אלא דהתם הנידון הוא על שעשה לי נס במקום הזה, ולפ"ז אין זה מתאים עם שי' ס' הפרדס הנ"ל הערה 34, עי"ש, וצ"ת.] ולכן אפשר לברך לפני ההדלקה, אבל בשאר ימים הברכה היא על נס השמן, וה"ז כמו ברכת הרואה, וכמש"כ ריטב"א שבת כג, א, ולכן מברך אחרי שכבר הדליק. ראה קרואי מועד עניני חנוכה בענין כבתה בע"ש אם זקוק לה על ברכת הרואה בע"ש מבעוד יום, משנ"ת בס"ד עיש"ה. ברם בלשון רבנו מבואר שמברך שעשה נסים לפני הדלקת הנר הנוסף, והיינו שלעולם הוי נמי עובר לעשייתו, ולכן אין לפרש כן. ברם בדברי ר"י בן שועיב בהערה הקודמת מפורש שאין טעמו משום ברכת הרואה. ויש לציין להראשונים שכתבו להשוות ברכת הרואה למי שעתידי להדליק, דה"ז כמו

דשהחיינו יש לברך אחרי שהתחיל במצוה, מ"מ בסוכה הרי כבר ראוי לברך משעת עשיה, עי"ש, וי"ל דשאני נר חנוכה דשהחיינו הוא רק ביום הראשון, ואחרי הדלקת הנר גמר מצוותו, משא"כ סוכה שהמצוה נמשכת, וראה משנ"ת בהערות לרבינו לעיל פ"ג הערה 199. ובמשנ"ב שם סק"ה כתב הטעם להסמיק המצוה אל הברכה, ולא להפסיק בשהחיינו, וזה תימה, דהוא גופיה פסק הכא לענין חנוכה שמברך שהחיינו ואח"כ מדליק, ראה משנ"ב סי' תרעו סק"ד, וצ"ע. אלא שהמשנ"ב לשיטתיה בביאור הלכה ריש סי' תרמג, שאם בירך שהחיינו בשעת עשייה, ה"ז מקדים ברכת שהחיינו לפני סוכה, ולפ"ז בהכרח דהרמב"ם הכא מייירי שעדיין לא בירך שהחיינו על הסוכה, ואע"פ כן יושב ואח"כ מברך זמן, אבל יעויין מרומי שדה סוכה נו, א שחולק על הביאור הלכה, וראה אוצר מפרשי התלמוד שם 17-25. שו"ר בקובץ זכרון גנוזי מועדים עמ' עא מש"כ בזה, עי"ש. וראה בסמוך ממסכת סופרים. וראה עוד לרבינו סדר תפילת חג הסוכות בהערות שם.

[ואגב, ראה תשלום תוספתא לר"ש ליברמן עמ' 33 שמצא חידוש הלכה בפיוט לחנוכה להקדמון ר' פנחס הכהן, מחכמי א"י, שיש לברך בשעת הכנת הנרות חנוכה, כשי' בני מערבא, ראה מנחות מב, ב ותוס' שם ד"ה ואילו, וירושלמי סוכה פ"א ה"ב, והברכה היא כנראה לעשות נר חנוכה, כמו לעשות סוכה, עי"ש, ושם יש להטעים דנר חנוכה עדיף, ועפ"י שי' המאור וספר המנהגות, ראה בסמוך דהוי דומיא דנרות שבמקדש. ולפי"ז י"ל כמו במקדש שההטבה היא עבודה, ה"ה בנרות חנוכה. וראה שו"ת ספר הישר סי' מז אות ו וסי' מח אות ו וראב"ה סי' קצט].

36. הב"י סי' תרעו ס"ה כתב על דברי רבנו ז"ל

ואמרינן³⁷ במסכת סופרים (פ"כ ה"ו) המדליק נר חנוכה, אחר שהדליק אומר³⁸, הנרות הללו אנו מדליקין על התשועות ועל הניסים ועל הנפלאות שעשית לאבותינו ע"י כהניך הקדושים, וכל שמונת ימי חנוכה הנרות הללו קודש³⁹, ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד, כדי להודות⁴⁰ לשמך על נפלאותיך ועל נסידך ועל ישועתך. וכן היו נוהגין לומר ה"ר מאיר מרוטנבורק⁴¹ והרא"ש⁴².

[ה – שאסור להשתמש בשמן והפתילות / א"צ לעשות פתילות חדשות בכל לילה / דין השמש]

מנין הפתילות של שמונת ימי חנוכה שש ושלושים, סימן להם ל"ו חכמו⁴³.

אין לו לברך, וצ"ע בפוסקים. ולפי המובא לעיל מס' הפרדס דברכת הרואה היא בגדר מקום שנעשה לו נס, ובוה נחלקו הפוסקים אם סומא מברך, ראה משנ"ת בס"ד במקרא העדה פ' ויחי סי' רלט, וא"כ מחלוקת זו תהיה גם בנידון דידן.
37. טור סי' תרעו ס"ד.

38. ראה קובץ מוריה גליון קסה-1 מספר היריעה למהרז"ך, ושם ביור נוסח 'הנרות הללו'. וראה גם מנהגי ישראל (שפרבר) ח"א עמ' קסב-קסו, וח"ב עמ' יט-מב. וראה הגהות שער נפתלי על רבינו שהאריך לבאר אימתי הוא זמן אמירת הנרות הללו, עי"ש מדברי המפרשים, וכן עי"ש שדן על נוסח תפילה זו. וראה בסמוך.

39. לפנינו בטור 'קודש הן', ובמסכת סופרים שם כנוסחת רבנו.

40. בטור 'להודות ולהלל לשמך הגדול', כו', ובמסכת סופרים שם כנוסחת רבנו.

41. ראה שו"ת מהר"ם מרוטנבורג ד"פ סי' סו, הגהות מימוניות הל' חנוכה פ"ג ה"ד אות א, תשב"ץ קטן סי' תקעט.

42. שבת פ"ב סי' ח.

43. דברים לב, כט. וראה עוד רמזים ברוקח סי' רכה. וראה כנה"ג סי' תרע בהגה"ט. וראה גם

בקידוש שמסדר להו אכסא, וראה ראבי"ה סי' תתמג ועוד, ועי' בזה. וע"ע רשימות שיעורים סוכה מו, א וכן בהררי קדם על הל' חנוכה סי' קעה, שהגר"ח מבריסק נהג כשיטת רבינו בשם ה"ר יונה, וכ"ה בספר הליכות הגר"ח עמ' קז-קח, והוא מפרש הטעם משום ברכת הרואה, עי"ש. [ושמא חשש לספק ברכה לבטלה, דאי אכן הוי ברכת הרואה, א"כ המברך לפני שהדליק ה"ז ברכה לבטלה, אבל המברך אח"כ יצא לכל הדעות, ויש לו גם עובר לעשייתן לשאר הנרות כשי' מהרי"ל, אבל כאמור מבואר בראשונים שאין זו ברכת הרואה]. ברם הרמ"א סי' תרעו ס"ב פסק כמהרי"ל שכל הברכות מברך לפני ההדלקה. וראה מסכת סופרים פ"כ ה"ו, משמע שמברך שעשה נסים ושהחיינו אחר הדלקה, וכ"ה במאירי שבת שם בשם יש אומרים, וכן עי' הגהמ"י פ"ג מהל' חנוכה ה"ד. וראה לקט יושר עמ' 152, אשר לשלמה מועד סי' כב, משנת חנוך (גרוסברג) סי' ז, נחלת יעקב על מסכת סופרים שם.

[ולפז"ר בפשוטו הסומא אינו מברך ברכת הרואה, אע"פ שידוע שיש כאן נר חנוכה, כמו שאינו מברך על שאר ברכות הראיה, וא"כ תהא נפ"מ לסומא המדליק נ"ח, אם נקטינן שזוהי ברכת הרואה גם למדליק, דאי הוי ברכת המדליק ה"ז מברך גם שעשה נסים, ברם אם היא ברכת הרואה,

וכתוב בשאלתות דרב אחאי (פרשת וישלח שאלתא כו) ⁴⁴, נר חנוכה שהותיר בה שמן, מהו צריך לעשות בו, תא שמע דתנו רבנן נר חנוכה שהותיר בה שמן ביום ראשון, מוסיף עליו ומדליקו ביום ב', ביום השני מוסיף עליו ומדליקו ביום השלישי, וכן בשאר הימים, אבל אם הותיר ביום השמיני עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו, כיון שהוקצה למצוה אסור להשתמש ממנו, וכן כתבו הגאונים ⁴⁵, שהשמן והפתילות אסור להשתמש בהן אחר שכבו דאיתקצו למצוה.

והקשה הרב רבי גרשום ב"ר שלמה ⁴⁶, דהא קיימא לן דתשמישי מצוה נזרקין, ותיירן, דהני מילי כגון תשמיש שופר ⁴⁷ ולולב וכיוצא בהן, שדעתו עליהן אחר מצותן שיודע שישארו אחרי כן, אבל הני אין דעתו עליהן, כסבור שישורפו בשעת מצותן. אי נמי ⁴⁸ שוינהו רבנן כתשמישי קדושה מפני שהוא זכר לשמן של הקדש.

45. לע"ע לא מצאתי בספרי הגאונים הלכה זו, מלבד השאלתות שאף הוא מהגאונים, וראה ר"ן שבת שם שאף הוא כ"כ בשם הגאונים, וכן גם רמב"ן ורשב"א שם ועוד קדמונים, וראה תשובות הגאונים שערי תשובה סי' צב, ותשובות הגאונים החדשות (עמנואל) סי' ח, והערות המהדיר שם.

46. ראה ר"ן שם, והובא בב"י סי' תרעח ס"ד, וראה גם המכתם מגילה כו, ב. ועיקר השאלה ראה בשערי תשובה הנ"ל. וע"ע אורחות חיים הל' חנוכה סי' יא. וראה קובץ המעין טבת תשס"ז מ"ז ב, נדפס מכת"י דברי ה"ר גרשום ב"ר שלמה שהוא בעל השלמן, ועי"ש להמהדיר על השנויים שיש בין לשון רבינו ללשון הכתוב שם.

47. לכאורה מה דנקט גם שופר בכלל תשמישי מצוה, זה כשי' ר"ת דתקיעה הוי המצוה, אבל לשי' הראשונים דרק שמיעה הוי מצוה, א"כ שופר אינו תשמישי מצוה, וראה מג"א סוס"י תקפח, ושו"ת מהר"י מליסא או"ח סי' טו. [וראה בקרואי מועד עניני ר"ה מאמרי על תקיעת שופר לנשים, נדפס בס"ד בקובץ בית אהרן וישראל גליון קכא].

48. ראה בספר המנהגות לה"ר אשר מלוניל עמ'

בקונטרס סוד הדלקת נ"ח לרבי יצחק סגי נהור בן הראב"ד, בספר הזכרון לבעל פחד יצחק, וכן בקובץ גנוזות (הרשלר) ג.

44. לפנינו בשאלתות אינו כלשון שהביא רבנו 'תנו רבנן', ואכן ראה העמק שאלה שם אות כד שהתוס' שבת מד, א ד"ה שבנר, והרא"ש שם פ"ב סי' ט, הביאו כל הענין כלשון ברייתא, וכפי שהביא רבנו, ויעו"ש מש"כ בזה. ובהגהות איי הים על תשובות הגאונים שערי תשובה סי' צב הביא מרבנו ירוחם 'כך פשוט במשנה והביאה בשאלתות' כו'. וראה מרדכי שבת סי' רסה-רסו שכ"ה בילמדנו, ופסיקתא רבתי, ראה מדרש תנחומא פרשת נשא סי' כט, ופסיקתא רבתי ריש פסקא ג פסקא ביום השמיני נשיא. וראה שאלתות מהדורת מירסקי עמ' קעד שם איתא 'תנו רבנן', ויעו"ש שכ"ה בכת"י, וראה במקורות שציין המהדיר שם, וכן טור סי' תרעז ס"ד וב"י שם. וע"ע בהגהות מיימוניות סוף הל' חנוכה. [יש לציין כי ר"א בן הגר"א בספר רב פעלים בהקדמה, וכן בהקדמתו למדרש אגדת בראשית כתב שיש בגנזי הספרים של אביו מסכת חנוכה בכת"י, ואולי ברייתא זו מקורה שם].

ויש לשאול⁴⁹, אם כן פתילות של שבת ישרפו לדעת זו⁵⁰, ויש לומר דלא דמי אהרדי, דנר שבת עיקר מצותו ליהנות ולהשתמש לאורו על השלחן ולכל הבית, וכיון שכן יכול ליהנות אחר מצותן, מה שאין כן בנר חנוכה שעיקר מצותו משום פרסומי ניכא ולא להשתמש לאורה, ומשום הכי אסורין בהנאה אחר מצותן כי לכך נעשו מתחילה⁵¹.

עולת שמואל (לובצ'ער) ח"א סי' טו, יד אליהו (לובלין) סי' צז, אגורה באהלך דף יג, א-יד, ב, נוב"י תנינא או"ח סי' קלד, עמודי אש (איזנשטיין) סי' ו אות ט, הגהות תפארת יעקב סוכה פ"ג אות ו, חי' הגר"מ הלוי פ"א מהל' שופר, שו"ת עמק שאלה חי' לאו"ח סי' ח-ט, אמרי בינה או"ח סי' ז, שו"ת ר"י מליסא סי' יא, שו"ת כת"ס או"ח סי' קכו, שו"ת בית שערים או"ח סי' שמה, שו"ת מאורות נתן (שפיגלגלאס) סי' יב, שו"ת דברי רננה סי' ו, והערות בסוף הספר שם, שו"ת שאילת שלום (וילנא) בקונטרס שושנים לדוד סי' ד, שו"ת ציץ הקדש ח"א סי' צ, וח"ב סי' מג, שו"ת ברית יעקב או"ח סי' כט, אור שמח הל' שאלה ופקדון פ"ז ה"ד, ועיי"ש מדברי המחנ"א הל' שאלה ופקדון סי' ג].

49. ראה תוס' שבת מד, א ד"ה שבנר. וכן יעוין ר"ן פרק במה מדליקין שם, והובא בב"י שם. וראה שבלי הלקט סי' קפה בשם ה"ר ישעיה שאכן תמה מנר שבת, ולדעתו אין לחלק ביניהם, עיי"ש. וראה הערה 51.

50. ר"ל לתי' הראשון שאין דעתו עליהן כסבור שישרפו.

51. ראה מאמרי בענין מהדרין בנ"ח בקרואי מועד עניני חנוכה נדפס בקובץ בית אהרן ישראל גליון קטז אות ד שהבאתי שי' הקדמונים שיש בנרות שבת ב' נרות, אחד לחיוב כבוד שבת, והשני לחיוב עונג שבת, וי"ל דאכן הנר של כבוד שבת אינו מותר בהנאה, ויש לשורפו כמו שיירי נ"ח, ואכן צ"ע אם מותר להשתמש לנר כבוד של שבת

130 וז"ל 'וכן נהגו בנר חנוכה שלא להשתמש לאורה, ועוד נהגו שעושין מן הפתילות הנשארות ומן השמן הנשאר ביום אחרון ששורפין אותן ואין נהנין ממנו, מפני היה הנס בפך שמן של קדש, נהגו בו מנהג קודש'. וראה ר"ף פ' במה מדליקין ריש הלכות חנוכה ובבעל המאור ומלחמות שם, וכן בר"ן שם, בגדר קדושה שתקנו חכמים בנ"ח שלא להשתמש בו. ועי' גם שדי חמד ח"ט אסיפת דינים מערכת חנוכה סי' ט אות א, וכן בשו"ת בנין שלמה ח"ב או"ח סי' סב. וראה שו"ת כנף רננה או"ח סי' פא, ובשו"ת פני אריה סי' מז מש"כ בש"י המאור, וראה קרואי מועד עניני חנוכה משנ"ת בס"ד. ושי' המאור שבת שם דתשמיש מצוה וקדושה מותר להשתמש בנ"ח, ולא כהרמב"ם פ"ד מהל' חנוכה ה"ו ועוד פוסקים, והדברים צ"ע דהמאור לשיטתו דהוי גדר הקדש כמו שמן של מקדש, והרי בפשוטו התם אסור להשתמש גם תשמיש של מצוה, דהתם הוא גדר גזל גבוה, ואטו שימוש מצוה לא הוי גזל, וצ"ע.

[וראה גם קרן אורה נדרים טז, א על סוכה של הקדש שמותרת משום מצוות לאו ליהנות ניתנו, ואינו מוכן, דאע"פ שאין זו הנאה, אבל השתמשות יש כאן, ואיך מותר בשל הקדש, וצ"ע. והפוסקים דנו גם לענין ליטול אתרוג של חבירו שלא מדעתו משום טעם זה, ראה עונג יו"ט סי' מח, שו"ת נשאל דוד או"ח סי' כז, ופסקי ר"י מפרזי סי' פט, אורחות חיים הל' ארבעת המינים בשם ספר התרומה, ספר הפרדס לר"א ב"ר חיים שער ט פרק יא אות כח, שו"ת ראשי בשמים או"ח סי' לד,

ומה שנחנו⁵² לעשות פתילות חדשות בכל לילה אינו צריך⁵³, ויש להוכיח זה ממה שפירש רש"י ז"ל במילתא דרבי יהושע בן לוי (שבת כב, ב – כג, א) בעששית שהיתה דולקת מערב שבת והולכת כל היום, למוצאי שבת מכבה ומדליקה. ופירש רש"י ז"ל (שם כג, א ד"ה שהדליקה), שהדליקה מבערב לצורך חנוכה. נראה לפירושו שמותר להדליק בפתילות שהדליק בלילות הראשונות וכבו, עד כאן דברי ה"ר גרשום.

שאל ה"ר יחיאל לאביו הרא"ש⁵⁴, נרות חנוכה שמדליקים אחד יותר בסתם לשמש, ולא פירש אי זה מהם, אם יכול אחר כך לברור אי זה שירצה להיות שמש אפילו הראשון או מן האמצעיות, או דוקא מן האחרון, והכי מסתבר. תשובה, נרות חנוכה אין להפסיק בהם, הלכך האחרון יהיה שלא לשם נר חנוכה, אלא שאם ישתמש לאורה ישתמש לאור אותו הנר, ואין שם שמש עליו⁵⁵, כי השמש הוא המדליק בו הנרות.

[ו - הדליק נר חנוכה ובירך עליו ואחר כך הדליק נרות אחרות]

נשאל הר"ם במו"ל⁵⁶, מי שהדליק נר חנוכה ובירך עליו, ואחר כך הדליק נרות אחרות⁵⁷, אם צריך לחזור ולברך או לא וכן פעם אחר פעם. והשיב, שזה

והובא בשבלי הלקט סי' קפב, ובאורחות חיים שם סי' ו, וראה ב"י סי' תרעג ס"ד וש"ע שם.

54. טור סי' תרעג ס"ב.

55. ראה דרכי משה שם סק"ג והגהות מהר"ח שם סק"ב שטרחו לפרש מאי נפ"מ אי איקרי שמש או לא. וראה בספר מנהגי ישראל (שפרבר) ח"ה עמ' מג-סד בירור רחב בנידון שמש נר חנוכה. ועל עיקר שאלת ה"ר יחיאל ראה משנ"ת בס"ד קרואי מועד עניני חנוכה בענין הדליק נרות יותר מן המנין.

56. תשובות הרמב"ם מהדורת בלאו סי' רכב, בשנויי לשון.

57. בתשובת הרמב"ם שם נוסף בלשון השואל 'או ראהו', וכן בהמשך השאלה 'היחזור ויברך על הדלקתו או על ראייתו', וגם בתשובתו כתב הרמב"ם

עם שיירי נ"ח או איפכא. וכן יש לדון לענין נר של כבוד בית הכנסת שהוא זכר למנורה שבמקדש, וכמש"כ המפרשים, ואינו עשוי להשתמשות, אם מותר ליטול משיירי נ"ח בשבילו או איפכא, וצ"ע בפוסקים, ומ"מ דעת הר"ר ישעיה הנ"ל שאין לחלק בין נ"ח לנר שבת, יל"פ עפ"י שי' אלו הקדמונים.

52. ראה באורחות חיים הל' חנוכה סי' ה שכתב 'ונהגו לחדש הפתילות בכל לילה ולברך על התוספת. והטעם לפי שבכל לילה מתחדש הנס, ועוד טעם אחר זכר למקדש שהיו מחדשין אותן בכל לילה אל מנורת המאור'. וראה גם מאירי שבת כא, ב, וראה קובץ המעין הנ"ל, שגם קטע זה נמצא שם, וראה הערות שם.

53. במסכת סופרים פ"כ ה"ד, לפי הגהת הגר"א 'ואין חוששין לפתילות להחליפם עד שיכלו',

הענין חוזר לכוונת המכרך כמו בשאר ברכות, אם כשהדליק נר חנוכה וברך עליו היתה כוונתו להדליק נרות אחרות, ברכה אחת לכולן. ואם בירך והדליק ואחר כך נודמן לו נרות אחרות להדליק, מכרך בכל פעם ופעם, ע"כ⁵⁸.

[ז - אין מבדילין בנר חנוכה / נר שבת ונר חנוכה מי קודם להדליק / נ"ח בביהכ"נ] ואמרינן⁵⁹ בירושלמי⁶⁰ במוצאי שבת אין מבדילין בנר חנוכה, מפני שאין

והנידון באחרונים הנ"ל הוא על מי שאין לו מספר הנרות של אותו יום, אם ידליק חלק מהם, או ידליק רק נר איש וביתו, וראה לעיל, ולע"ע לא ראיתי שדנו על נר לכל אחד ואחד, אם אפשר לו להדליק רק כנגד חלק מבני הבית, וזה לפי ש' הרמב"ם שבעה"ב מדליק כמנין כולם, אבל לש' הראשונים שכל אחד מבני הבית מדליק, לפו"ר מי שיכול מדליק, ומי שאינו יכול אינו מדליק, ואכתי צ"ע. ובעיקר הענין אם לברך על הידור בנ"ח כאשר כבר בירך על נר איש וביתו, ראה ב"י סי' תרעב בשם האורחות חיים ה"ל חנוכה סי' ל במעשה דלונל דמשמע שמברך, ועי"ש בפר"ח ופמ"ג וא"ר מש"כ בזה.

59. טור סי' תרפא.

60. וכ"ה באור זרוע ח"ב סי' שכח בשם הירושלמי, אבל כבר העירו המפרשים שלא נמצא בירושלמי לפנינו, וראה דעת תורה או"ח סי' רצח, ותו, דלפי מה שכתב האו"ז לשון הירושלמי, נאמר שם שאין מברכים על הנר של מצוה, והיינו נר חנוכה, ולא נאמר הטעם בגלל שאין נאותין לאורו, וראה בספר המועדים בהלכה, חנוכה, ע' קעב מש"כ בזה, וכן ראה באורחות חיים מלונל ה"ל חנוכה סי' יז, ובכל בו סי' מד בשם הראב"ד, שאין ראוי לברך על האור אחר שמלא עינו ממנו, ועי"ש כן גם לענין קריאת המגילה, והראשונים דנו שם על תדיר ושאינו תדיר קודם, וכן על עיולי יומא ואפוקי יומא, עי"ש. וראה מאמרי על נר יוה"כ ונר ששבת נדפס בס"ד בקובץ מוריה גליון שיט-שכ. וע"ע רוקח סי' שנו, פסקי ריקנטי סי'

בסופה 'וכך הדין בברכת הרואה', ועוד נוסף בתשובתו 'וכן אפילו נודמנו לו מאה זה אחר זה'. 58. ראה במג"א סי' תרנא ס"ק כה שהביא לתשובת הרמב"ם בשם רבנו, וביאר כונתו על נרות מהדרין, וראה גם אליה רבה סי' תרעב סק"ז. ובתשובות הרמב"ם שבפאר הדור סי' קיא הגירסא 'אם היתה כוונתו להוציא בברכה זו בתים אחרים כו', וי"ל בגוונא שצריך להדליק על כמה פתחים, ולפי הסוברים שכל פתח הוא חייב בפ"ע, וכן שאין זה רק חשדא, אלא דמה"ט תקנו מצות הדלקת נ"ח, ותו י"ל דמירי שמדליק עבור אחרים בבתים שלהם, שכל בית הוא מצוה בפ"ע, ויכול לפטור בברכה אחת, אבל אם לא עשה כן, ה"ז מחויב בברכה בכל בית. ולפ"ז לא מירי על הידור. וראה שו"ת פרי הארץ ח"ג או"ח סי' ב, וברכ"י סי' תרעא סק"ג, וראה הגהת המהדיר בפאר הדור (מהדורת מכון ירושלים). ועי' שו"ת הגרע"א תנינא סי' יג וכן בחידושי בשו"ע או"ח סי' תרעו ס"ב. וראה בקרואי מועד עניני חנוכה בענין מהדרין בנ"ח ונדפס בקובץ בית אהרן וישראל גליון קטז אות ד, משנ"ת בס"ד בענין ברכה על הידור, ועוד האריכו האחרונים. וראה שו"ת שבט סופר או"ח סי' ג, נשמת אדם כלל קמז סי' ד, שו"ת כתב סופר או"ח סי' קל"ה, משנת יעבץ מועדים סי' עד. וראה שו"ת בן אריה (אידלשטיין) ח"א סי' ט מה שהק' מתשובה זו על החיי אדם, וראה ספר זכרון לאבי עזרי (תשס"ב) עמ' תקנ ואילך. וראה שו"ת דעת מרדכי ח"א סי' מח. וראה הגהות ברוך טעם על שו"ע או"ח סי' תרצב, מה שהעיר מתשובה זו על הדין המבואר שם.

נהנין לאורו ואין מברכין על הנר עד שיאותרו לאורו. ליל שבת⁶¹ שחל להיות בחנוכה, כתב בעל הלכות גדולות⁶², מדליק נר חנוכה ואח"כ נר שבת, ואם הדליק נר שבת תחילה נאסר עליו להדליק נר חנוכה, שהרי קיבל עליו את השבת. והתוספות⁶³ כתבו שאין הקבלה תלויה בהדלקת הנר, ויכול להדליק נר שבת תחילה ואחר כך נר חנוכה⁶⁴, כל זמן שלא קיבל עליו השבת, וכמו שמדליק הרבה נרות זה אחר זה⁶⁵, כך מדליק נר חנוכה⁶⁶.

קלו, וספר הבתים פכ"ט מהל' שבת ה"י. וראה גם עמודי אש (אייזנשטיין) סי' ה אות כד.

61. טור סי' תרעט.

62. ח"א עמ' 6-165 (מהדורת הילדסהיימר) הביאו רבנו בהל' שבת. וראה רשב"א וריטב"א כת"י שבת כג, ב, וכן חי' מיוחסים לר"ן שם בשם הרא"ה, טור אור"ח סי' רסג סי', וכן אור זרוע ח"ב סי' רנו בפ"י הר"ש מפליזא על הפיוט אלוקי הרוחות. וע"ע סדר רב עמרם עמ' ק, סדור רס"ג עמ' רנה, חידושי רבינו פרחיה שבת שם, הפרדס לרש"י סי' רא, מחזור ויטרי עמ' ו, תשובות רש"י (אלפנביין) סי' רצ, העיטור הל' חנוכה דף קיז, ד, ראב"ה סי' קצט, המנהיג עמ' תקכט-תקל.

63. כ"כ הטור שם בשם התוס', והדרישה שם סק"א כתב שלא מצא, וראה חי' מהרל"ח שם, אכן הדברים נמצאים בתוס' הרא"ש שבת לה, ב (הוצאת לנגה מהדורה שניה) עמ' 119, והובא מהגמ"מ פ"ה מהל' שבת אות ד. וע"ע רא"ש שבת פ"ב סי' כד, אורחות חיים הל' שבת (הוצאת מכון ירושלים) עמ' 10 בהערת המהדיר שם. וראה בספר נר שבת (לר"י ורדיגר) פ"ח עמ' 10.

64. ושי' רב האי גאון להדליק דוקא קודם נר שבת משום תדיר ושאינו תדיר, ראה רבנו פרחיה שם, וכן האשכול הל' חנוכה ח"ב עמ' לג, ונחל אשכול שם, וראה ב"י שם.

65. כלומר, דאם הדלקת נרות שבת היא קבלת שבת, א"כ איך מדליקין כמה נרות, והרי הקבלה

נעשית ע"י הדלקת הנר הראשון, ואיך אפשר להוסיף נרות, אלא לאו ש"מ שאין בזה קבלת שבת. ולכאורה יש להשיב, דהואיל ובדעתו להדליק כמה נרות, אין בדעתו לקבל שבת אלא בסיום מצות הדלקת הנרות. ואע"פ שיוצאים יד"ח בנר אחד, מ"מ כל הנרות בכלל המצוה, ובדעת המדליק תליא מילתא, וצ"ב.

[והנה יש בזה בראב"ה סי' קצט, ע"ש עמ' 266 וז"ל 'מיהו נ"ל כשמדליק את הנר הראשון מן האור יתכוין שלא יקרא שם מצוה עליו עד שידליק ממנו נר השני המונח במקומו, ואז לא יצטרך לברך עליו עד שמדליק מנר של שבת לנר חבירו כניהוגנו, דאם לא כן על הראשון היה לו לברך וגם דעתיה שלא לקבל עליו את השבת כשמברך עובר לעשייתן עד שיפרוש מן הדלקת נר שני ויניחו במקומו, דאם לא כן אחרי הברכה לא היה לו להדליק השני אלא להניחו מיד כו', אבל קודם ברכו כשמדליק בביתו תלוי בדעתו שאמר איני רוצה שיחול עליו אלא עם הציבור כשיאמרו ברכו שפיר דמי, ואם דעתו שיחול עליו בגמר ההדלקה חל עליו וכן מקודשת'. ועי"ש עוד, העתקתי כל לשונו, ושמא יש כאן איזה שיבושים, וכמה הלכתא גברתא יש ללמוד מדבריו לאחר ביאור כונתו על נכון בס"ד, ואכ"מ. וראה לעיל פ"ג הערה 199].

וע"ע ב"ח סי' תרעט, וט"ז שם סק"א. וראה בספר מאורות הראשונים ח"א סי' טז עמ' נא-ב פסק הר"י מפריז. וע"ע פרי יצחק ח"ב סי' ז-ט.

66. וראה ריטב"א שבת כג, ב שנשמע מדבריו

ונהגו⁶⁷ להניח נר חנוכה באמצע בית הכנסת⁶⁸, ומדליקין אותה בין תפילת מנחה לתפילת ערבית⁶⁹. ובערב שבת מדליקין אותה קודם המנחה⁷⁰, עד שלא יתפללו הקהל. ובמוצאי שבת⁷¹, מדליקין אותה אחר שמבדיל על הכוס, ואח"כ אומר יפתח ה' לך וגו'.

סדר תפילת חנוכה ופירושה

[ח – שאומרים על הניסים בתפילה / פירוש על הניסים]

ובליל ראשון של חנוכה מתפללין כשאר הימים, ומכריז⁷² שליח ציבור לקהל

כתב שם שיש מקומות שמניחין על הפתח, וראה גם באורחות חיים שם, והזכיר מנהגים נוספים. וע"ע שו"ת מהר"ם ד"פ סי' סו, הגהות ר"פ בסמ"ק סי' רפ, טור סי' תרעא ס"ז, תרומת הדשן סי' קד. וע"ע בלבוש שם ס"ח בשם מנהג פונא, שו"ת ר"א גוטמכר או"ח סי' נג-נד.

69. כ"כ באורחות חיים שם, וראה מנהגי מהרי"ל הל' חנוכה סי' ד, ורמ"א שם.

70. כ"ה באורחות חיים שם ורמ"א שם, וע"ע בספר המאורות שבת כג, ב, ומהרי"ל שם. ויעו"ש בדבריהם הטעם מה שהקדימו כל כך. וע"ע שו"ת מהרש"ל סי' פה.

71. מהמשך לשון רבנו נראה דהנידון הוא על בית הכנסת, וכן הביא בשמו הב"י סי' תרפא, אך בשם התרומת הדשן סי' ס הביא שם, דמדליקין נר חנוכה בבית הכנסת קודם הבדלה, וראה שו"ע שם.

72. ראה להלן בתפילת פורים אות א'. ויעוין בשו"ע סי' רלו ס"ב דמה שמכריז ש"צ ראש חדש בין קדיש לתפילת ערבית לא הוי הפסק, כיון שהוא צורך התפילה, ובמג"א שם סק"א כתב דאפשר דוקא בר"ח שהיא דאורייתא, או בותן טל ומטר דמחזירין אותו אם לא אמרו, משא"כ בחנוכה ופורים שאין מחזירין אותו אם לא אמרו אפשר

חידוש, שאם מדליק קודם נר ביתו בין בשבת ובין בחול, איכא טפי פרסומי ניסא, ע"ש.

67. ראה תשובות הגאונים החדשות (עמנואל) סי' קעז, והיא תשובה מיוחסת לרב האי גאון, שכבר הזכיר המנהג להדליק בבית הכנסת. וראה גם העיטור הל' חנוכה דף קיד, ד, שבלי הלקט סי' קפב, המנהיג עמ' תקלא, וכתב שם הטעם על שם שהנס היה במקדש ועושים כן גם במקדש מעט פרסומי ניסא, [ו]י"ל דזה דומיא דמש"כ הבעל המאור וספר המנהגות באיסור השתמשות בנ"ח שהוא דומיא דנר שבמקדש, ראה לעיל]. וע"ע ריטב"א שבת שם, מאורות שם, המכתם פסחים קא, א, אורחות חיים הל' חנוכה סי' יז, ושו"ת הריב"ש סי' קיא, ומבואר שם בראשונים טעמים נוספים, להוציא מי שאינו בקי, ומי שאין לו בית ופרסום הנס ברבים, יעו"ש, וע"ע לרבנו לעיל סדר מעריב של שבת ובהערה שם. והמנהיג שם כתב הטעם שמעיקר הדין אין ביהכ"ס חייב בנר חנוכה, הואיל ומקום נ"ח במזוזה תליא, וביהכ"ס פטור ממזוזה, ע"ש, וכנראה כונתו שאין לחייב ביהכ"ס כמו שאר בית שותפין. וראה מאמרי על נר חנוכה בביהכ"ס בקרואי מועד עניני חנוכה ונדפס בקובץ בית אהרן וישראל גליון קטז.

68. ראה בהעיטור שם שהזכיר מנהג זה, ועוד

לומר על הניסים, ואומרים אותו כל שמונת ימי חנוכה בתפילה בהודאה⁷³, יש אומרים אותו⁷⁴ כשמגיעין עד שבכל עת ערב ובקר וצהרים. ויש אומרים אותו כבי מעולם קיינו לך, וכן הוא בסדר רב עמרם⁷⁵ ורבינו סעדיה⁷⁶.

על הניסים⁷⁷, על שם (תהילים ס, ו) נתת ליראיך גם להתנוסס. ועל הפורקן, ע"ש (תהילים קלז, כד) ויפרקנו מצרינו, וע"ש (דברים ז, ח) ויפדך מבית עבדים, ומתרגמין ופרקך⁷⁸. ועל התשועות, ע"ש (תהילים כח, ט) הושיעה את עמך, וע"ש (ישעיה סג, ח) ויהי להם למושיע. ועל הגבורות, ע"ש (שם מב, יג) ה' כגבור יצא⁷⁹. ועל הנפלאות, ע"ש (תהילים מ, ו) נפלאותיך ומחשבותיך אלינו. ועל הנחמות⁸⁰, ע"ש (ישעיה נא, יב) אנכי אנכי הוא מנחמכם. שעשית עמנו ועם אבותינו, ע"ש (יהושע כד, יז) המעלה אותנו ואת אבותינו ממצרים⁸¹. בימים ההם, כך הוא לשון הפסוק במגילה⁸². בזמן הזה, ע"ש (אסתר מ, ב) ובזמןם בכל שנה ושנה. בימי מתתיה בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו, פירוש יוחנן המכונה חשמונאי⁸³, ואע"פ שהיו

73. תרגום אונקלוס שם, וכ"ה בפירוש התפילות והברכות ח"ב עמ' ז.
74. וכ"ה בפירוש התפילות והברכות שם, וראה שם שמקדים גבורות לתשועות, ועי"ש מש"כ.
75. ראה אליה רבה סי' תרפב סק"א דבנוסחאות רבינו הוא 'על הנחמות' במקום 'על המלחמות'. וע"ע בני יששכר מאמרי חודש כסלו - טבת מאמר ד הלל והודאה אות ז.
76. וכ"ה בפירוש התפילות והברכות שם, וכנה"ג סי' תרפא הביא נוסחת רבנו, עי"ש.
77. אסתר א, ב. וכ"ה בפירוש התפילות והברכות שם, והוסיף שם 'לשון זה נרמז בפורים ע"ש בימים ההם כשבת, ותפילה זו המתחלת על הניסים כעין אותה של פורים שאומרים כמו כן בימים ההם בזמן הזה'.
78. לשון פירוש התפילות והברכות שם 'אין אומרים וחשמונאי, כי הוא יוחנן הוא חשמונאי, כדאמר בספר יוסיפון', ראה שם פרק טו. וראה
79. שאין מכריזין, ומסיק דמ"מ המנהג להכריז וכמ"ש רבינו כאן. וראה גם במשנ"ב שם סק"ז, ובערוך השולחן שם.
80. עיין שו"ע סי' תרפב. וראה לעיל אות א' ובהערות שם, וע"ע לעיל דיני שמונה עשרה, ובדין אמירת על הניסים בברהמ"ז ראה לעיל הערה 6 והערה 8.
81. כ"ה בסידור עפ"י הגאונים להר"ש ב"ר נתן עמ' עד 'ועל נסיד וטוביך ורחמיך אשר בכל עת ערב ובקר ועל הנסים והגבורות' כו'. ובסידור זה לא גרס 'צהרים', ראה שם עמ' טז. ובסדר התפילה של הרמב"ם 'ועל נפלאותיך שבכל עת ועת על הניסים' וכו'.
82. עמ' ק.
83. סידור רס"ג עמ' רנז.
84. נוסחת רבנו 'על הניסים', ולא 'ועל הניסים'. וראה סידור ר"ש מגרמייזא עמ' קצז, ורוקח סי' רכה על מקורות תפילה זו.

חשמונאי ובניו חסידים ואנשי מעשה⁸⁴, לקחו להם המלוכה שלא כהוגן, שהם היו כהנים, ובהן אין לו חלק במלכות, שנאמר (דברים יז, ב) ולמען יאריך ימים על ממלכתו, וסמך ליה (שם יח, א) לא יהיה לכהנים הלויים, ולפי שנעמדו בעטרה שאינה שלהם, סבב הכורא יתברך וקם הורדוס שהיה עבד מעבדי חשמונאי⁸⁵, וכלה את זרעם ולא השאיר מהם שריד ופליט. כשעמדה מלכות יון הרשעה⁸⁶, ע"ש (דניאל יא, ג) ועמד מלך גבור, הנאמר בדניאל על מלכות יון. ואין לומר כשעמדה עליהם, אלא כשעמדה בלבד⁸⁷, לפי שאומר אח"כ על עמך ישראל. לשכחם תורתך, ע"ש (ירמיה כג, לז) להשכיח את עמי שמי. ואין לומר מתורתך כמ"ם תחילה, אלא תורתך בלא מ"ם⁸⁸, וכן הוא בסדר רבינו סעדיה⁸⁹, וכן כתב ח"ר מאיר מרומנבורק⁹⁰. ולהעבירם מחוקי רצונך, ע"ש (ישעיה כד, ה) כי עברו תורות חלפו חק⁹¹, שגזרו

87. ראה דרכי משה סי' תרפב סק"א, וכן סידור ר"ש סופר ח"ב עמ' 160, שהביאו דברי רבנו, וראה כנה"ג שם. וכדברי רבינו, כ"כ בסידור ר"ש מגרמיזא עמ' קצז.

88. בסידור ר"ש סופר שם הביא דברי רבנו וכתב עליו 'ונ"ל הטעם, מפני שגזרה מלכות יון עליהם שלא יעסקו בתורה כמש"כ הכל בו בסי' מד, וזהו להשכיחם כי אם לא יתעסקו בזה ישכחוה'. אבל בפירוש התפילות והברכות עמ' ח גרס 'לשכחם מתורתך', ותו הביא שם הנוסח 'לבטלם מתורתך' וכ"ה בסדר התפילה להרמב"ם, ובסדר רב עמרם עמ' פח 'לשכחם מתורתך', ובמחזור ויטרי עמ' 118 'להשכיחם מתורתך', וכ"ה בפירושי סידור התפילה לרוקח עמ' תשטו.

89. בסידור רס"ג עמ' רנה 'לשכחם את תורתך', וכ"ה בסידור ר"ש ב"ר נתן עפ"י הגאונים עמ' עד.

90. ראה דרכי משה סי' תרפב סק"א הביא דברי רבנו, וראה מהר"ם ב"ר ברוך (כהנא) ח"א פסקים סי' תריג.

91. וכ"ה בפירוש התפילות והברכות שם. וראה מג"א סי' תרפב בשם הכנה"ג בשם רבנו, לומר

סידור ר"ש סופר ח"ב מלואים עמ' סג. וראה ערכי תנאים ואמוראים לרבנו יהודה ב"ר קלונימוס (מהדורת רמ"י בלוי) ח"ב עמ' תקכו-תקל. וראה שו"ת אבני חפץ (לר"א לוי) סי' נח בנידון מיהו הכהן הגדול, יוחנן או מתתיהו. וראה אוצר התפילות דף קפב, א-ב בעיון תפילה, וכן ראה בזה בסידור עבודת ישראל, והביא מהרמב"ם בהקדמת פי' המשנה, והמנהיג בשם ילמדנו, ראה שם עמ' תקכח, וכן הביא מהמאירי בפתיחה למסכת אבות, ויסוד עולם מאמר ד פרק יח, וספר יוחסין (מהדורת פליפובסקי) עמ' 14. וראה סדר הקבלה להמאירי (מהדורת שושנה) והיא הפתיחה לאבות, עמ' 65 והערה שם. וראה מגילה יא, א, ותשב"ץ ח"ג סי' קלה, וראה סמ"ג סוף הל' חנוכה.

84. ראה רמב"ן בראשית מט, י שהאריך בזה, והביא מהירושלמי הוריות פ"ג ה"ב, ורבנו הביא מקצת מדבריו. וראה דרשות הר"ן הדרוש השביעי (מהדורת פלדמן) עמ' קא-ב.

85. ראה בבא בתרא ג, ב. וע"ע רבנו בחיי בראשית שם.

86. וראה פירוש התפילות והברכות שם שמבאר המקור דמלכות יון איקרי מלכות הרשעה.

עליהם שמד שלא יקיימו ראש חודש שבת ומילה, שהם עיקרי התורה⁹². ואתה ברחמיך הרבים, ע"ש (נחמיה מ, לא) וברחמיך הרבים לא עזבתם⁹³. עמדת להם בעת צרתם, עמידה⁹⁴, כנגד עמידה שעמד עליהם מלכות יון. רבת את ריבם, כבר זכרנוהו למעלה⁹⁵. ודנת את דינם, ע"ש (ירמיהו כב, טז) דן דין עני⁹⁶. ונקמת את נקמתם, ע"ש (ירמיה נא, לו) ונקמתי את נקמתך, וע"ש (תהילים יח, מח) האל הנותן נקמות לי⁹⁷. ומסרת גבורים ביד חלשים, ע"ש (יואל ד, ו) החלש יאמר גבור אני⁹⁸. ורבים ביד מעטים, ע"ש (שמואל א' ד, ו) להושיע ברב או במעט, כי הם היו רבים ונצחום חמשה בני מתתיה, כמו שמפורש במגילת אנמיוכום⁹⁹. ורשעים ביד צדיקים, העכו"ם נקראים רשעים שנאמר (דברים ט, ד) וברשעת הגוים האלה, וישראל נקראים צדיקים, שנאמר (ישעיהו ס, ד) ועמך כלם צדיקים. וממאים ביד

95. ראה בדברי רבינו לעיל פ"ט סי' לד זמלך גבור לריב ריבם וכו' וע"ש (משלי כב, כג) כי ה' יריב ריבם, וכן לעיל פ"י סי' כ ראה נא בענינו וכו', וריבה ריבנו ע"ש (משלי שם) "כי ה' יריב ריבם", וכתוב (איכה ג, נח) "רבת ה' ריבי נפשי", וכתוב (ישעיה מט, כה) ואת יריבך אנכי אריב. וע"ע בפירוש התפילות והברכות שם שכתב 'רבת את ריבם ע"ש הכתוב (איכה ג, נח) "רבת ה' ריבי נפשי גאלת חייו", וכן (משלי שם) ה' יריב ריבם. וראה גם ירמיהו נא, לו "הנני רב את ריבך".

96. אבל בפירוש התפילות והברכות שם ציין לירמיהו ל, יג "אין דן דינך למזור", והוסיף לשון רבותינו סנהדרין לג, א דן את הדין.

97. ובפירוש התפילות והברכות שם הביא פסוקים אחרים.

98. ראה שמות רבה בא פרשה טו אות ו וברד"ל שם.

99. ראה סידור עבודת ישראל עמ' 441-445. וראה בסידור הר"ש מגרמיז עמ' קצז שהם י"ב אנשים, וראה למהדיר שם שציין לבית המדרש (ילניק) ח"א עמ' 135, ולשמות רבה שם, ע"ש.

'חוקי' ולא 'מחוקי', ברם הכנה"ג כ"כ בשם ספר אורחות חיים ולא בשם רבינו, ראה הערה ג בשו"ע מהדורת מכון ירושלים.

92. ראה בית המדרש (ילניק) ח"א עמ' 139 מדרש אחר לחנוכה, אוצר מדרשים (איונשטיין) ח"א עמ' 191. וראה מעשה רוקח על הרמב"ם ריש הל' חנוכה. ועי' צרור החיים להר"ח ב"ר שמואל תלמיד הרשב"א עמ' קיג, והובא שם מהגמ' מעילה יז, ב, ובגמ' שם איתא על מלכות רומי, ושהיה זה בתקופת ר"ש בן יוחאי, ולא בזמן החשמונאים, וצ"ת. וראה בספר מאורות הראשונים ח"א עמ' קסג מרבנו אפרים מבונא, שאיסור מלאכה לנשים בחנוכה הוא משום שלא עבדו לעגל, והביא שם הדרשא על מלאכה בר"ח, ולהמבואר הכא יל"פ דבחנוכה גזרו על החדש, ולכן אין הנשים עושות מלאכה, וראה בדברי רבינו לעיל דין ראש חדש. וע"ע פ"י ה"ר יוסף ב"ר דוד מסרגוסא תלמיד הר"ן פ' מקץ.

93. וכ"ה בפירוש התפילות והברכות שם.

94. כ"כ פירוש התפילות והברכות שם, והוסיף 'ועמידה אחרונה ע"ש וחכמתי עמדה לי'. קהלת ב, ט.

טהורים, העכו"ם נקראים טמאים¹⁰⁰ שנאמר (שם נב, א) כי לא יוסיף יבא בך עוד ערל וטמא, וישראל נקראים טהורים שנאמר (ירמיה ב, ג) קדש ישראל לה' וגו', ובתיב (יחזקאל לו, כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם¹⁰¹. וזדים ביד עוסקי תורתך, ע"ש (תהילים קיט טט) מפלו עלי שקר וזדים¹⁰². לך¹⁰³ עשית שם גדול וקדוש בעולמך, ע"ש (יחזקאל לו, כב)¹⁰⁴ לא למענכם אני עושה נאם ה' אלהים יודע לכם כי אם לשם קדשי וגו', ובתיב בתריה (שם פסוק כג) וקדשתי את שמי הגדול המחולל בגוים. ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן¹⁰⁵, ע"ש (שמואל א' ימ, ה) ויעש ה' תשועה גדולה לכל ישראל. ואח"כ באו בניך לרביר ביתך, ע"ש (מלכים א' ו, יט) ורביר בתוך הבית. ופנו את היכלך, ע"ש (ויקרא ד, לו) ופנו את הבית. וטהרו את מקדשך, ע"ש (דברי הימים ב' לד, ה) לטהר הארץ והבית. והדליקו נרות בחצרות קדשך, ע"ש (יחזקאל כד, ו) הרבה העצים הדלק האש, ואמר בחצרות קדשך, ע"ש (ישעיה סב, ט) בחצרות קדשי. ואמרו¹⁰⁶ הלל והודאה לשמך, וקבעו ימי חנוכה¹⁰⁷ אלו להודות ולשבח לפניך, ע"ש (שם כה, א) אורך שמך כי עשית פלא¹⁰⁸. והמון העם אינם אומרים¹⁰⁹ ואחר כך באו בניך וכו', ונכון לאומרו כי הוא עיקר הנם,

100. ובפירוש התפילות והברכות שם כתב 'והעמים נקראו טמאים בכל מקום', ולא ציין למקרא. וראה סידור ר"ש מגרמיזא שם, ומה שציין המהדיר שם.

101. וכ"ה בפירוש התפילות והברכות שם. ונוסח רבינו, 'צדיקים' כו' לפני 'טהורים' כו', והנוסח שלפנינו הוא איפכא.

102. וכ"ה בפירוש התפילות והברכות שם.

103. נוסחת רבנו 'לך', והביאו הכנה"ג סי' תרפב, ע"ש. וראה גם במחזור ויטרי סי' צג; רלה, אבל להלן בהלכות פורים כתוב בספרי רבינו 'ולך', ויער"ש בהערות.

104. הדברים אינם ברורים, ביחזקאל שם נאמר "לכן אמר וגו', לא למענכם אני עושה בית ישראל כי אם לשם קדשי" וגו', ובלשון רבינו הורכבו שני פסוקים, וכנראה נפלה כאן ט"ס, ומקור דברי רבינו בפירוש התפילות והברכות שם, ושם איתא, 'ולך

עשית שם גדול וקדוש בעולמך, וכל לשון זה ע"ש "לא למענכם אני עושה" וגו', וכתוב בתריה "וקדשתי את שמי המחולל בגוים", יש כאן עשייה שם גדול וקדוש, ועפ"י דבריו צריך לתקן לשון רבינו.

105. ראה כנה"ג סי' תרפב שהיא נוסחת רבנו שאינו גורס 'כהיום הזה'.

106. לא מצאתי נוסחא זו במקום אחר.

107. ראה מג"א סי' תרפ"ב בתחילת הסימן, על הנוסחא 'ימי חנוכה', ולא 'שמונת ימי חנוכה', ברם בנוסחאות אחרות הנוסחא כאן 'שמונה ימי חנוכה'. וראה סידור הר"ש מגרמיזא עמ' קצז ועוד קדמונים שגורסים 'שמונת ימי חנוכה'.

108. וכ"ה בפירוש התפילות והברכות שם. וראה כנה"ג סי' תרפ"ב מש"כ על נוסחת רבנו.

109. וכן ליתא בנוסח התפילה להרמב"ם.

וגם רב עמרם¹¹⁰ ורבינו סעדיה¹¹¹ כתבוהו. כשם שעשית עמהם פלא כן עשה עמנו וכו', כתב הר"מ מרומנבורג¹¹² שאין ראוי לומר כשם שעשית עמהם פלא וגם, לפי שאין ראוי לומר תפילה בהודאה. ויש אומרים¹¹³ כיון שהוא צורך רבים יכולין לאמרו, כמו שאומר בהודאה וכתוב לחיים טובים¹¹⁴, והוא תפילה. וגם בברכת אשר גאלנו של פסח שהיא הודאה, אומר כן יגיענו ה' אלהינו למועדים ולרגלים וכו'. וגם במורים דרבנן אומר כן תחינו ותחנונו ותאסוף גלותינו. וגם רב עמרם¹¹⁵ ורבינו סעדיה¹¹⁶ והרמב"ם ז"ל¹¹⁷ כתבוהו ונהגו לאמרו. וחוזר למקום שפסק וגומר התפילה.

[ט – הלל בימי חנוכה / קריש תתקבל בימי החנוכה]

כל שמונת ימי חנוכה אין נופלים על פניהם¹¹⁸, ואין אומרים¹¹⁹ לאחר התפילה יענך ה' ביום צרה, וגומרין בהם את ההלל¹²⁰, ומברכין לפנינו לגמור

110. סדר רב עמרם עמ' צח.
111. סידור רס"ג עמ' רנו 'ואח"כ נכנסו עמך לדבר ביתך' כו'.
112. תשב"ץ קטן סי' קסא. וע"ע הגהמ"י בסדר תפילות כל השנה, מהר"ם ב"ר ברוך כהנא ח"א פסקים סימן תריב, ועי"ש בהגהת המהדיר. וראה אורחות חיים הל' חנוכה סי' כב בשם בעל העיתים, וראה גם ברשב"א ומאירי ברכות לד, א בשם הגאונים.
113. טור סי' תרפב ס"ג בשם יש אומרים וכ"ה בשו"ע שם, ויעו"ש בב"י בשם התוס' מגילה ד, א ד"ה פסק, וכן הביא שם ממסכת סופרים פ"כ ה"ח בענין זה, עי"ש. ויעו"ש בטור מש"כ בשם הרא"ה איך היה מנהגו. וראה בפ' הרא"ה מלונדריש עמ' קג.
114. ראה בדברי רבינו סדר תפילת ראש השנה זכרנו לחיים.
115. ראה שם 'כשם שעשית עמהם נס, כן עשה עמנו ה' אלוקינו נסים ונפלאות בעת הזאת'.
116. ראה שם 'כשם שעשית ניסים לראשונים כן
- תעשה לאחרונים ותושיענו בימים האלו כבימים ההם'.
117. בסדר התפילה. וראה מחקרי תפילה ופיוט (גולדשמידט) עמ' 202 ושם 'כשם שעשית עמהם נסים וגבורות כך עשה עמנו נסים וגבורות בעת ובעונה הזאת'. וע"ע בסידור עפ"י הגאונים לר"ש ב"ר נתן עמ' עד, ונוסחא שלו היא כהרס"ג הנ"ל. וע"ע פתח הדביר (פונטרימולי) או"ח סי' רל ס"ב.
118. ראה בדרכי משה סי' תרפב סק"ב בשם מהרי"ל ומהר"י טירנא, ולדעתם שם בערב חנוכה גם כן אין אומרים תחנון, אבל רבנו בתחילת סדר תפילות השבת סובר שבערב חנוכה אומרים תחנון. וראה שם גם על הספד ותענית בערב חנוכה. וע"ע סדר מנחה של שבת מ"ש רבינו שא"א צדקתך. ובדין צידוק הדין בחנוכה ראה בסדר ברהמ"ז לאבל.
119. ראה באורחות חיים הל' חנוכה סי' כג. וע"ע שבלי הלקט סי' קפט. וראה בדברי רבנו לעיל פי"ב סי' ה.
120. טור סי' תרפג. ובגדרי ההלל בחנוכה, ראה

את החלל¹²¹. והטעם שגומרים את הלל כל שמונת ימי חנוכה ותשעת ימי חג הסוכות, ולא בחג המצות אלא שני ימים הראשונים, ולא בראשי חדשים, לפי שכל שמונת ימי חנוכה יש בכל אחד מהם דבר חדש שהוא נר אחד יותר¹²². ושמונת ימי חג הסוכות חלוקין בקרבנותיהם¹²³, כי היו מקריבים בכל ימי החג שבעים פרים, ויום ראשון היו שלשה עשר פרים, ויום שני שנים עשר, ובכל יום מתמעטין והולכין, ולכך גומרין בהם את החלל, שחשוב כל יום מימי חנוכה וחג הסוכות כיום טוב בפני עצמו, כיון שחלוק בנרותיו ובקרבנותיו, אבל בחג המצות כל שבועת הימים ובראשי חדשים, אין בהם חלוק בקרבנותיהם¹²⁴, אלא כולם שוין, ולכך אין גומרין בהם את החלל אלא שני ימים.

לומר הלל על גאולה מצרה, והיא תקנת מרע"ה, ואין זה סותר למה שפירש"י דתקנת הלל בחנוכה היא תקנת חכמי אותו הדור, והרי גם לדורות פירש"י בפסחים דהיא תקנת נביאים, ולא בזמן ההצלה בלבד, והביאור הוא, דזה גופא צריכים לקבוע חכמי הדור שהצלה כזאת נכללת בתקנת נביאים, וכמו שכתבו המפרשים שרק לשנה האחרת קבעום לימי הלל והודאה.

121. ראה לעיל בסדר ראש חדש.

122. ראה שבלי הלקט סי' קעד והובא בבי"ש שם, ומבואר בדבריו שיש שני טעמים חלוקים, כלומר, תוספת הנר הוא טעם אחד, ותוספת הנס הוא טעם אחר, עי"ש ולפז"ר צ"ב, דאטו מי שאינו נוהג כהמהדרין אלא מדליק בכל יום אותם מספר הנרות, אינו גומר את הלל כל שמונת הימים, וצ"ע. וע"ע תוס' תענית כח, ב ד"ה ויום טוב, מאירי שבת כא, ב, מחזור ויטרי סי' רלח.

123. ראה ערכין י, א - ב.

124. לפז"ר אינו מובן, מה ענין חלוק בקרבנותיהם להלל ב"ח, והטעם שאין גומרים הלל ב"ח משום שאינו חובה אלא מנהג, ולא משום חלוק קרבנות, וכמבואר בסוגיא שם, וצ"ב.

שו"ת בנין שלמה ח"ב או"ח סי' סא, כלי חמדה כרך המילואים פרשת מקץ אות ב, ושו"ת מנחת שלמה תנינא סי' נח. וראה תוס' תענית כח, ב ד"ה ויום טוב. ושי' הרמב"ן שהלל ביו"ט הוא מהתורה, ראה בס' המצוות בהשגותיו בשרש א, וכן הלל של אכילת פסח ונטילת לולב, והלל על מה שנגאלו מצרה, הוא מתקנת מרע"ה, וראה משנ"ת בס"ד באוצר מפרשי התלמוד סוכה מב, ב הערות 39-41, וכן במאמרי על תקנות מרע"ה, נדפס בספר הזכרון נר לאחד. וראה גם בתשובת הר"א בן הרמב"ם בספר מעשה ניסים לר"ד הבבלי סי' א, ולדעתו חוץ מהלל של ר"ח, כל הלל הוא דאורייתא, ובתוך דבריו כתב וז"ל 'כי הלל דחנוכה דאורייתא, בעבור כי ימי חנוכה הם הימים אשר נראו בו נצחון האומה, והוראת גבורת הא-ל יתברך שמו, וא"כ מחויבים כולם, ואין בהם ברידה', ואח"כ הוסיף שאע"פ שבטלה מגילת תענית, מ"מ חיוב הלל לא בטל, וז"ל 'כי החכמים אין ביכולתם לבטל מצות התורה'. וע"ע ח"י רבינו פרחיה שבת כד, ב דהא דמשמע בגמ' דשאר הלל חוץ מר"ח הוא דאורייתא, היינו משום לא תסור, עי"ש. ועי' רש"י פסחים קיז, א ד"ה ועל כל, וכן תענית כח, ב ד"ה מנהג, דהלל בחנוכה הוא משום תקנת נביאים

וכל שמונת ימי חנוכה קודם שמוציאים ס"ת, אין אומר קדיש תתקבל כמו ביום שיש בו מוסף, אלא אומר קדיש עד לעילא בלבד¹²⁵, והטעם מפני שביום שיש בו מוסף צריך לומר תתקבל צלותהון שני פעמים, האחד אחר תפילת שחרית, והשני אחר תפילת מוסף, ולכן אומר קודם שמוציאין ספר תורה תתקבל צלותהון, לפי שכבר נשלמה תפילת שחרית, אבל ביום שאין בו מוסף כגון חנוכה ופורים, אין לומר תתקבל קודם שמוציאין ס"ת, אלא לאחר שקורין בס"ת, ואומר סדר קדושה ומחזירין ספר תורה למקומו ואומר אותו¹²⁶ שאז נשלמה תפילת שחרית.

קריאת התורה בחנוכה

[י – סדר קריאת התורה בימי החנוכה]

ובבל¹²⁷ יום מוציאין ספר תורה, וקורין בו שלשה אנשים¹²⁸ בפרשת נשא בנשיאים. ומפרש הטעם בפסיקתא¹²⁹, מפני שנשלמה מלאכת המשכן בחמשה ועשרים בכסלו, ומתחילים מפרשת כה תברכו את בני ישראל¹³⁰, וקורא משם עד ויהי המקריב ביום הראשון עם כהן ולוי, וישראל קורא ויהי המקריב ביום הראשון. והטעם שמתחילין בברכת כהנים, מפני שנעשה הנס על ידי חשמונאי ובניו שהיו כהנים. ביום השני¹³¹ כהן קורא וביום השני עד פר אחד בן בקר, ולוי עד וביום השלישי, וישראל חוזר וקורא וביום השני כולו, מפני שצריכין לעשרה פסוקים, ואם יקרא מקרבן שני ארבעה לתשלום עשרה, לא ישתירו מן

125. ראה לבוש סי' תרפג. כד, ב, האשכול (אלבק) ח"א עמ' קעט. ברם בסדר רב עמרם עמ' צח כתב דמתחילין ויהי ביום כלות משה, וכ"כ עוד קדמונים.
126. כלומר, אומר את קדיש תתקבל.
127. מתני' מגילה ל, ב, וראה פירש"י שם.
128. ראה לעיל בדברי רבינו ח"א פ"ג בדיני קריאת התורה.
129. פסיקתא רבתי פסיקתא ו. וע"ע ב"ח סי' תרפד סק"א.
130. טור שם ס"א בשם יש מקומות, וכתב שם דמנהג יפה הוא, ומהטעם שכתב רבנו בסמוך, וע"ע רמב"ם פ"ג מהל' תפילה ה"ז, מאירי שבת
131. ראה רמב"ם שם, ורבנו מנוח שם, אוצר הגאונים מגילה חלק התשובות סי' רט, טור שם, קרית ספר להמאירי מאמר חמישי ח"ב. ברם כמה ראשונים כתבו שהשלישי קורא את פרשת הנשיא שלמחרת, ראה בסדר רב עמרם שם, ותוס' סוכה נה, א ד"ה אתקין, ועוד, וראה ספר הבתים בית תפילה שערי קריאת התורה שער ראשון ס"ט, בטעם שיטה זו כדי שיהיו עשרה פסוקים, עי"ש,

המנין אלא שנים, ואין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקים¹³², ועל כן קורא קרבן שני כולו, וכן עושין בכל יום. ביום השמיני מתחילין וביום השמיני וגומרין עד סוף הסדר, ומוסיפין עוד מפרשת בהעלותך עד כן עשה את המנורה, כדי להשלים של חנוכה בסדר הנרות¹³³.

[יא – סדר קריאת התורה וההפטרה בשבת של חנוכה ואם חל ר"ח בשבת]

ובשבת¹³⁴ שבחנוכה מוציאין שני ספרי תורות, באחד קורין שבועה גברי בענינו של יום, ובשני קורא המפטיר של חנוכה, ומפטירין בנרות זכריה (ב, ד) רני ושמחי עד (שם ד, ו) תשואות חן חן לח. ואם חלו בו שני שבתות, מפטירין בשבת שני במלכים (א' ג, ז) בנרות של שלמה, ויעש חידום עד (שם ח, א) מעיר דוד היא ציון¹³⁵. ואם חל ראש חדש טבת בשבת, מוציאין שלשה ספרי תורות, באחד קורין ששה בענינו של יום, ובשני אחריו של ראש חדש, שמתחיל וקורא וביום השבת עם ובראשי חדשיכם. ובשלישי קורא המפטיר של חנוכה, דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם¹³⁶, ומפטירין בשל חנוכה¹³⁷ ומניחין של ראש חדש משום דסליק מיניה, כלומר שסיים בו. ועוד¹³⁸ משום דפרסומי ניסא עדיף. ואם

המנהיג עמ' תקלב, ע"ש. וראה תוס' שבת כג, ב ד"ה הדר. וע"ע גליוני הש"ס לר"י ענגיל שם. וראה מנחת עני לבעל יד דוד ח"ב עמ' קצח. וראה לרבינו להלן הל' ברכות שער ראשון ובהערות שם. 137. כ"כ רב יהודאי גאון בתשובות הגאונים (ליק) סי' מה עמ' יח, וכן הביאו הרבה ראשונים, ראה המנהיג שם, ובציוני המהדיר שם. וראה באורחות חיים הל' קריאת ס"ת סי' נט, והפרדס לרש"י סי' כא-כד.

138. ראה רא"ש שבת פ"ב סי' יב-יג והובא בב"י סי' תרפד ס"ג, והיינו דרבינו הוסיף עוד טעמא משום פרסומי ניסא, מלבד טעמו של הבה"ג, וזוה שו"ט הרא"ש שם, ודברי רבינו לקוחים מדבריו, ע"ש. וראה מג"א שם סק"ב מה שהעיר מתוס' סוכה נד, ב ד"ה ואמאי, וע"י במפרשים שם. וראה שיורי כנה"ג שם הגהת ב"י אות א, וראה הערה הבאה.

וכנראה הוא רק לכתחילה, שהרי מדינא אע"פ שחזור מה שקרא הוי בכלל עשרה פסוקים, וכמש"כ רבנו, וכמו שהוא בקריאת חוה"מ סוכות, וראה להלן הל' פורים בהערות. וע"ע ספר השולחן (בלוי) עמ' רחצ על קריה"ת בחנוכה.

132. מגילה כב, א.

133. ראה טור ורמב"ם שם, והגהות מימוניות שם אות נ. וע"ע מסכת סופרים פ"ב ה"י, המנהיג עמ' תקלב, שבלי הלקט סי' קפט, ועוד.

134. טור שם סעיפים ב-ג.

135. כ"כ בסידור רש"י עמ' 227, ובאשכול (רצב"א) עמ' 66 כתב דקוראים עד להיכל זהב, שם ז, נ.

136. ראה בסוגיא במגילה שם הך טעמא על ר"ח טבת שחל להיות בחול, דמה"ט מקדימין של ר"ח לשל חנוכה, ורבנו כתב טעם זה גם הכא, וכ"כ

תאמר למה לא נאמר גם כן בכאן תדיר קודם ומפטירים בשל ראש חדש, יש לומר דהיכא אמרינן דתדיר קודם, כשאפשר לקיים את שניהם, כגון בקריאת הפרשיות, אבל בכאן אי אפשר לקיים את שניהם, מפני שאין קורין שתי הפטרות, ולפיכך אמרינן פרסומי ניכא עדיף¹³⁹.

ובאלו הארצות נוהגין לומר קדיש אחר כל ספר מהשלשה ספרים. כתב גאון בתשובה¹⁴⁰, שאין לומר קדיש אחר הספר הראשון, מאחר שלא גמרו עדיין כל חובת היום שהן שבעה שעולים¹⁴¹, אלא אחר הספר השני אומר קדיש, וכן אחר השלישי, שאין אומרים קדיש אלא אחר שבעה בשבת, או אחר חמשה ביו"ט, וכן כתב הרא"ש¹⁴². ואם¹⁴³ חל ראש חדש בחול, מוציאים שני ספרי תורות, וקורין

139. אבל אילולי פרסומי ניכא, קורין הפטרה של תדיר, ונדחית הפטרה שאינה תדיר, וכן איתא שבת כג, ב, דנר חנוכה עדיף מקידוש היום, דפרסומי ניכא עדיף מתדיר, וראה תוס' שם ד"ה הדר דעפ"י הגמ' שם פסק הרשב"א משאנץ, שקורין הפטרה של חנוכה ולא של ר"ח, ויעו"ש עוד בתוס' מש"כ בזה, וכן מאירי שם. וראה טורי אבן מגילה באבני מלואים בסוף המסכת, וכן שו"ת מהר"י אסאד יהודה יעלה או"ח סי' רג. וראה בן איש חיל ח"ב שני אליהו א דרוש כו, שדן לומר בהקדמת נ"ח ונר שבת משום תדיר, דאם שינה, שיש לו לכבות ולחזור ולעשות לפי הסדר, עי"ש.

140. ראה אוצר הגאונים מגילה חלק התשובות סי' קצח, ומ"ש המנהיג עמ' תקלב, שו"ת ריב"ש סי' נט, ובי"י סי' רפב ס"ד בשם שו"ת ריב"ש סי' שכא ועוד ראשונים, וכן הביא שם דברי רבנו, וראה דרכי משה שם.

141. ראה לרבינו דוד התפילות בחול המועד פסח ד"ה כל ארבעה.

142. ראה ב"י שם בשם הרא"ש מגילה פ"ג סי' ה. וע"ע שבלי הלקט סי' ח, ותשובות הגאונים (הורביץ) ח"א סי' תשנח.

143. מגילה כט, ב. וראה מסכת סופרים פי"ב ה"ז, ופ"כ הי"ב, וכן בספר המעשים לבני א"י עמ' 49, שיטה אחרת, דביום א' דר"ח קורין ג' בפרשת ר"ח ורביעי בחנוכה, וביום ב' דר"ח ג' בפרשת חנוכה, ורביעי בפרשת ר"ח, והכי איתא התם 'בזמן שחל ר"ח טבת להיות באחד בשבת, ביום ראשון קורין בענין ר"ח תחילה שלושה, והרביעי של חנוכה, שכל התדיר מחבירו תדיר קודם, והוא קודם את חבירו, אבל ביום שני אינו כן, אלא קורים שלושה בשל חנוכה, והרביעי בשל ר"ח, שאין חשבון חדש מיום שני אלא בזמן שהשנים כסדרן', ועי"ש בנחלת יעקב, והגר"א מחק מ' שאין חשבון 'כו', ובמקום זה הגיה דצ"ל 'שכבר קרא אתמול בר"ח תחילה', ולגירסתו י"ל דהואיל וכבר נתקיים ביום א' דר"ח תדיר קודם, סגי בזה, אבל לא נתבאר טעמא. וראה משנ"ת בס"ד במאמרי 'גדרי שנה מעוברת' בקובץ קול התורה גליון נח אדר א תשסה בענין שני ימי ר"ח, אי הוי דין ודאי, או משום ספק, אע"פ שברור שיום ב' של ר"ח הוא ר"ח דאורייתא, ושמא יל"פ כונת המסכת סופרים עפ"י המבואר שם. וצ"ע, וע"ע שו"ת מהר"ל דיסקין בקו"א אות ק. וז"ל ספר נחלת אריאל על מסכת סופרים שם 'כסדרן, שהשנים מתעברות

באחד של ראש חודש כהן ולוי וישראל, ובשני אחד של חנוכה¹⁴⁴.

[יב – מזמורים שאומרים בימי החנוכה]

וכל שמונת ימי חנוכה אומר לאחר התפילה במקום תפלה לדוד, מזמור שיר חנוכת הבית לדוד¹⁴⁵, שגם כן קורין בחנוכת המשכן כל ימי חנוכה כמו שאמרנו. ובשבת שבחנוכה אומר מזמור זה אחר יושב בסתר עליון¹⁴⁶. ואם הוא ראש חודש וחנוכה, קורין תחילה ברכי נפשי את ה', ואחר כך מזמור שיר חנוכת הבית לדוד, דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם¹⁴⁷ כמו שאמרנו.

סי' קלג הגה"ט אות ג, שיש לומר כל המזמורים ויש להקדים התדיר, לפי הכלל דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, ורק בחנוכה יש להקדים מזמור שיר חנוכת הבית משום פרסומי ניסא, עי"ש, וראה גם שדי חמד כרך ט אסיפת דינים מערכת חנוכה סי' יג עמ' 201. והנה רבנו אזיל לשיטתו לעיל, דכשאפשר לקיים שניהם אמרינן תדיר קודם, ועדיפא מפרסומי ניסא, ורק כשא"א לקיים שניהם אמרינן פרסומי ניסא עדיף, וכאמור לעיל מקור הדברים ברא"ש, ומשו"ה קורין של ר"ח ואח"כ של חנוכה, וצ"ע איפוא על שירי כנה"ג שלא כ"כ לענין שיר של יום, ואכן יעוין בדבריו בסי' תרפד הגהת ב"י אות א מה שהאריך בזה לברר את שיטתו, ולא הזכיר מדברי רבנו, אע"פ שבסי' קלג שם הביא תחילת דבריו כאן, עי"ש, וצ"ע. [ומצינו כיו"ב שי' רש"י קידושין כט, ב ד"ה ככתובה, וראה מהרש"א שם, שאם הנידון הוא איזו מצוה לעשות ואת השניה לא לעשות, אזי מצוה שבגופיה עדיף על מצוה שאינה בגופו, ברם אם הנידון הוא על קדימה ואיחור, י"ל שחובתו שלו קודמת לחובתו של אביו, עי"ש לענין הוא לפדות ובנו לפדות]. וראה הגהות שער נפתלי על רבינו, שציין לשו"ת בית נפתלי סי' נג מש"כ בענין זה.

ובעיקר הענין צ"ע, דאמנם איתא במסכת סופרים מזמורים שאומרים בחנוכה ופורים, אבל לא נתבאר

עפ"י ב"ד, וכיון שקבעו יום שני לר"ח ש"מ שהוא עיקר, אבל בזה"ז שניהן ספיקי ר"ח הן ושניהם שקולים, כיון שיש סברא להקדים של ר"ח, ויש סברא לאחר ר"ח, לכך קורא ביום א' ג' בשל ר"ח, וביום ב' ג' בשל חנוכה, כו', כר"י אחר שאין חשבון כלומר לאו דוקא בזמן שהשנים כסדרן הוא דחשבון חדש מיום ב', אלא גם בזה"ז כו', עי"ש כל דבריו, ועדיין צ"ת.

144. ראה בדברי רבינו להלן בהלכות ברכות דין ברכת הלחם בדין אם טעה והקדים של חנוכה, ושם בהערות.

145. ראה טור סי' קלג ס"א. וראה מסכת סופרים פי"ח ה"ב 'בחנוכה אומרים ארוממך' וכו'. וראה בדברי רבנו לעיל פי"ב סי' יא.

146. לכאורה הכונה שקורין מזמור זה בתוך פסוקי דזמרה בשחרית ששם אומרים יושב בסתר, וכן ברכי נפשי ברא"ש וכמש"כ רבנו בהל' ר"ח, וצ"ע דבפשוטו הרי מזמור זה אחר התפילה במקום תפילה לדוד שאומרים בכל ימי החול, וכמש"כ רבנו גופיה, וצ"ב.

147. ראה באר היטב סי' קלב סק"ז שהביא הדיון בפוסקים אם אומרים כמה מזמורים ביום אחד, או אומרים רק מזמור אחד, ומייתי שם משירי כנה"ג

וע"ע מש"כ בזה בספר בית המלך (סלוניקי תקס"ג) בסוכת דוד על הרמב"ם הלכות תמידין ומוספין פ"ז ה"י, וכן הביא בהגהות חשק שלמה על מסכת סופרים פ"ח מהתפארת ישראל, אבל הוא חלק עליו, ולדעתו המזמורים בחנוכה ופורים אינם מזמן המקדש, עי"ש. ואכן יל"ע דבחנוכה ופורים שיש רק תמיד של שחר, נצטרך לומר שבטלו את השיר של יום, ואמרו במקומו של חנוכה ופורים, או שאמרו את שניהם, והענין צ"ב, וראה בספרים הנ"ל. [וע"ע מעשה רב להגר"א (מהדורת זלושינסקי) סי' קנח, בענין שני שירים ביום אחד. ועוד האריכו בספרי האחרונים, ואכ"מ]. ושו"ר בחזון עובדיה על חנוכה עמ' רלב-ג אריכות בענין זה, עי"ש.

אם אכן יהיו אלו שיר של יום במקדש, ובפשוטו אין זה שש"י במקדש, וברמב"ם פ"י מהל' תמידין ומוספין הי"א איתא רק המזמורים דסוף תמיד ופ' החליל, ושאר מזמורי יו"ט השמיט, וצ"ע במפרשים. ומ"מ אע"פ שלענין שש"י שבמקדש אם יש ב' שירים באותו יום, אנו אומרים רק אחד, ועי' בזה בשו"ת אלשיך סי' קלח ומג"א סי' קלב סק"ד ועוד, מ"מ היינו דוקא כיון שאומרים שיר במקדש, אבל בחנוכה אם נקטינן שאין זה ש"י שבמקדש, מדוע נבטל אמירת שש"י, ולפז"ר היה לנו לומר גם שש"י וגם מזמור שיר חנוכה וגו'. שו"ר באורחות חיים סוף הל' חנוכה שמזמור שיר חנוכה היו הלויים אומרים בבית המקדש, וראה גם שו"ת חקרי לב אר"ח סי' לב שהאריך בהלכות אלו.